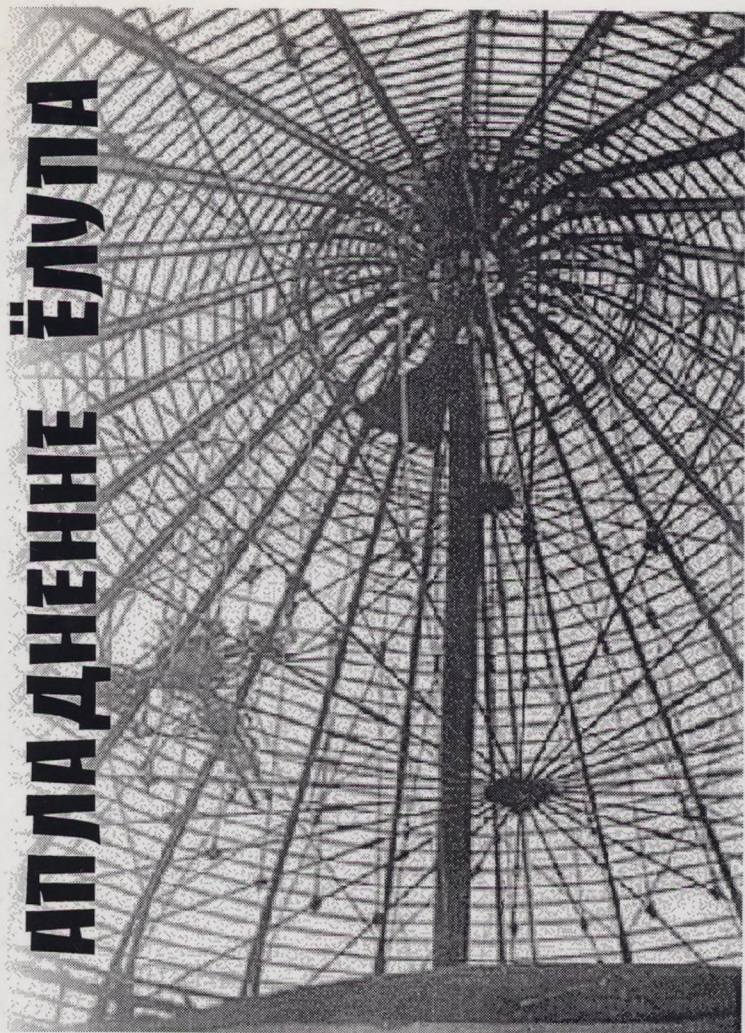

ЮРЫ СТАНКЕВИЧ

АПЛАДЖЕННЕ ЁЛУПА

JURY STANKEVICH

Юры СТАНКЕВІЧ

Апладненне ёлупа

Раманы, аповесці, апавяданні

Мінск

Рэдакцыя газеты “Настаўніцкая газета”

2005

УДК 821.161.3-3
ББК 84(4 Бел)-44
С 76

Станкевіч Ю.
С 76 Апладненне ёлупа: раманы, аповесці,
аповяданні/Юры Станкевіч. — Мн.: Рэд.газ.
“Настаўн. газ.”, 2005. — 560 с.

ISBN 985-6778-01-8

Выданне ўключае ў сябе наватарскую, адметную па форме прозу пісьменніка Юры Станкевіча. Рэчаіснасць твораў, рознабаковых па тэматыцы і праблемах, іншым разам раскрываецца ў прычэпавым ці фантастычным ключы, жорсткія рэальныя сітуацыі мяжуюцца з фантазмагорыяй. Шматаблічны свет, які адлюстроўвае надзённыя пытанні сучаснасці, прымушае да роздуму і будзіць уяўленне.

УДК 821.161.3-3
ББК 84(4 Бел)-44

ISBN 985-6778-01-8

© Станкевіч Ю., 2005
© Рэдакцыя газеты
“Настаўніцкая газета”, 2005

Раманы

Ліст у галактыку
“Млечны шлях”

Пятая цэнтурія,
трыццаць другі катрэн

Любіць ноч —
права пацукоў

Ліст у галактыку “Млечны шлях”

Не ўсе мы памром, але ўсе мы зменімся.
Апостал Павел

“Запамінайце”, — гаварыў ён.

Вучні амаль не слухалі яго, але Настаўніка гэта непакоіла мала. “Калі хоць адзін з іх засвоіць, задасць сабе пытанне і зацікавіцца — то, значыць, яго існаванне і яго праца маюць рацыю”. “Запамінайце, — гаварыў ён, — і вы калі-небудзь усвядоміце прызнанне неабавязковасці жыцця ў Космасе, дзе ў часе і прасторы — толькі мёртвыя асколкі, попел і водсвіты каласальнейшага феерверка, які быў учынены невядома кім і невядома дзеля чаго пятнаццаць мільярдаў гадоў таму, і які мы называем Вялікім Выбухам. Толькі два адсодкі Сусвету — “наша” матэрыя, усё астатняе — цёмная існасць. Магчыма, там зараз і вызначаецца далейшы лёс Сусвету невядомымі нам сутнасцямі, пра якія мы нічога не ведаем. Увогуле, я выкладаю вам прафанічную, на наш час, навуку, але, калі хто з вас будзе прагнуць ведаў, то дыведаецца значна больш”. Настаўнік спыніўся і агледзеў вучняў. “Запішыце, — гаварыў ён. — Зямля і восем іншых планет рухаюцца вакол Сонца. Мы з вамі жывем на Зямлі, трэцяй ад свяціла планеце. Яе насельніцтва — больш як 6 мільярдаў асоб. Мы з вамі — з іх ліку.

Частка 1. Інтэрпрэтацыя казусу

Трое мужчын у аўто ехалі моўчкі. Адзін з іх быў пасажырам. Ля вакзала аўто спынілі, і той, хто сядзеў ззаду, побач з пасажырам, суха сказаў таму, паўабярнуўшы чыста паголены, плоскі і ў чымсьці няўлоўна мужыкаваты твар:

— Цяпер сядзеце ў цягнік і паедзеце ў заходнім напрамку да станцыі Лясная. Спадзяюся, вы разумеце, што адтуль вам найбліжэй да дому. Я вазьму вам білет і пасаджу ў вагон. Праваднік будзе папярэджаны, так што не спрабуйце выйсці раней ці пазней.

На парослым шматдзённай шчэцю, непаголеным твары пасажыра прамільгнула недаўменне.

— Лясная? Хіба я не магу сысці з цягніка там, дзе захачу? Я здолеў бы дабрацца да дому і на якой спадарожнай. Урэшце, гэта мой клопат: а раптам я дзе затрымаюся.

Кароткая паўза імкліва напоўнілася напружаннем.

— Нам загадана транспартаваць вас за стокіламетровую зону, — быццам неахвотна патлумачыў на незадавальненне пасажыра суправаджаючы. — Там вы ўжо вольныя ў сваіх рашэннях. А зараз пойдзем разам. І, спадзяюся, вы не будзеце ствараць шум, бо ў свеце і так яго зашмат.

Вадзіцель застаўся, а двое мужчын: адзін у шэрым касцюме, светлай кашулі і не зусім удала падабраным гальштуку, другі — у відавочна пакамечаных пінжаку і штанах, рушылі да білетных касаў. Там суправаджаючы купіў білет, зірнуў на гадзіннік, мужчыны спусціліся ў падземны пераход, а потым падняліся на перон, дзе адразу знайшлі патрэбны цягнік і вагон.

— Шчаслівай дарогі. І жадаю вам добрага анёла-апякуна, скажам так.

Пасажыр здзіўлена ўтаропіў вочы на сялянскі твар суправаджаючага, бо спадзяваўся на якое тлумачэнне ці нават на ўсмешку, але не выявіў і апошняй.

— Анёла? — перапытаў ён неўразумела.

— Вы ж верыце ў іх існаванне. Так?

Пасажыр паціснуў плячыма.

— Магчыма. Вы ж таксама існуеце.

Суправаджаючы хмыкнуў, адступіў на бок і глядзеў, як пасажыр падняўся па прыступках у тамбур і знік у вагоне, пасля чаго зноў зірнуў на гадзіннік, сказаў, нахіліўшыся, некалькі слоў правадніцы і хвіліну-паўтары чакаў, пакуль цягнік кранецца. Толькі тады выцягнуў з кішэні яшчэ рэдкі ва ўжытку мабільнік, адышоў за калону, набраў нумар і хутка, стараючыся не акцэнтаваць увагі людзей, што рухаліся вакол яго па пероне, сказаў у слухаўку:

— Вагон нумар сем. Канцавы пункт, як і мяркуецца, станцыя Лясная. Магчымыя варыянты.

...Між тым, апынуўшыся ў вагоне, пасажыр знайшоў сваё месца і сеў. Ён не стаў прыглядацца да спадарожнікаў, а заплюшчыў вочы і дазволіў целу, няхай сабе і адносную ў такіх абставінах, свабоду. Было душна, але мужчына падавіў у сабе жаданне зняць пінжак, бо ўспомніў пра сваю брудную кашулю і пра тое, што не галіўся і не мыўся ўжо некалькі дзён. Ён спачатку вырашыў, што тут, у цягніку, мусіць задрамаць, але нервовая ўзрушанасць, якая валодала ім, нараджала ўвесь час самыя розныя, палярнага кшталту думкі. Гэта былі думкі і пра нечакана вернутую яму волю, бо, меркаваў ён, няма нічога больш значнага для чалавека, чым яго ўласная свабода і магчымасць рухацца ў любы бок і рабіць тое, што адпавядае асабістым намерам і жаданням. Тое, што яго затрымалі і некалькі дзён вадзілі на допыты, а цяпер неспадзявана адпусцілі — зараз не выклікала ў пасажыра ні здзіўлення, ні крыўды, ні нянавісці. Ён сам быццам спарадзіў выклік, і бездань, куды ён неабдуманая кінуў позірк, раптам зірнула ў адказ яму ў вочы. Хіба не гэта меў на ўвазе следчы — той самы, які суправаджаў яго і які загаварыў з ім пра анёла. Што ён меў на ўвазе? — меркаваў пасажыр. Апошні раз яго вадзілі на допыт днём раней, з раніцы. Так, з раніцы, днём раней.

...Рукі, калі яго вялі па доўгім, пакручастым калідоры, былі за спінай, але без кайданкоў. Толькі на вочы яму надзелі чорную гумавую стужку-павязку, з мэтай, пэўна, не дапусціць, каб вязень што-небудзь бачыў у ча-

Ліст у галактыку “Млечны шлях”

се вандроўкі з камеры ў кабінет следчага. Яго, аслепленага, вялі двое канваіраў: адзін ішоў збоку, крыху наперадзе, другі за спінай. Менавіта той, што ішоў ззаду, раз-пораз падаваў голас: “ідзіце прама”, “хутчэй!”, “направа”, “налева”, “стойце”.

— Стойце.

Зняволены спыніўся, і павязку з яго вачэй адразу знялі. Ён убачыў сцяну, пафарбаваную ў светла-карычневы колер, а ў ёй — дзверы, абабітыя цёмнай падрапанай скурай. Пад ручкай на зашмальцаванай паўзгнілай вяровачцы вісела кардонная, перагорнутая чыстым бокам таблічка. Пярэдні канваір націснуў на ручку, адчыніў дзверы, зайшоў і амаль адразу ж, праз некалькі секунд, выйшаў; пасля чаго кіўком даў знак, што шлях свабодны.

— Уваходзьце.

Зняволены ўвайшоў у кабінет і адразу ўбачыў масіўны кароткі стол, следчага за сталом, прыкручаны да падлогі металічны зэдлік, у якім толькі сярэдзіна была драўляная, і, што яго кожны раз здзіўляла, — намаляванае на сцяне акно, а ў ім — малюнак неба і птушку, што лунала ў гэтым яркім ад сонечных промняў небе. справа ад псеўдаакна грувасцілася шафа-сейф, а злева — невялікі двух’ярусны столік з камп’ютарам і магнітафонам. Вочка індикатара магнітафона свяцілася. На стале стаялі напалову наліты вадой пласцікавы графін і пласцікавая конаўка. У попельніцы — аніводнага недапалка. Ледзь чутна пад самай столлю гудзеў кандыцыянер, але паветра ўсё роўна было заддушлівым і вільготным.

У следчага быў плоскі сялянскі твар, які амаль не запамінаецца, і кароткі “вожык” цёмных валасоў. Ад яго, на першы погляд, веяла добразычлівасцю, але добразычлівасць праз хвіліну-другую пралічвалася вопытным вокам, як даволі робленая і, калі даследаваць у гэтым напрамку, то бачна было нешта зменлівае і здрадлівае, што існуе часам у душах некаторых людзей. Нават у большасці з іх.

— Можаче сесці.

— Не заракаюся. У нас усё можа быць, — вяла, з на­мёкам на каламбур, адказаў паддопыны, нялоўка сеў на пашарпаны зэдлік і пачаў узірацца ў псеўдаакно. Асабліва прагна і ўважліва ён разглядаў намалёваную невядомым мастаком вялікую драпежную птушку.

— Чагосьці тут не хапае, — урэшце кіўнуў ён на ма­люнак, — доменнай печы, напрыклад, ці дзяўчыны-кам­самолкі... Дарэчы, навошта вам гэта драматычнасць: павязка на вочы, вышук, допыты? Я — не злачынца.

— Ваша імя, імя па бацьку і прозвішча?

— Вы пыталіся ў мінулы раз, хіба забыліся? У вас жа ўсё запісана, — адказаў зняволены, але ўжо без спроб на гумар, а з ноткай раздражнення.

— І ў пазамінулы, — згадзіўся следчы. — Такі пара­дак. Не будзем парушаць традыцыю. Не цягніце час.

— Корбат Андрэй Васільевіч.

— Год нараджэння?

— Адна тысяча дзевяцьсот пяцідзiesiąты.

— Месца нараджэння?

— Пасёлак Кмін.

— Нацыянальнасць?

— Беларус.

— Прафесія?

— Выкладчык. Выкладаю на базе сярэдняй школы фізіку, астраномію.

— Сацыяльнае паходжанне?

Зняволены моўчкі паціснуў плячыма.

— Не з улюбёных вашай уладай люмпенаў — віна­ваты, што тут зробіш. Бацька — інжынер на чыгунцы. Маці — настаўніца. Але бацькоў не выбіраеш, як не выбіраеш сабе расу, народ, нацыянальнасць...

— Згода, згода, — ледзь заўважна усміхнуўся куткамі вуснаў следчы. — Толькі ўлада, дарэчы, у нас агульная...

Ён раптам узняў вочы ад папераў на сталe і зірнуў зняволенаму па прозвішчу Андрэй Корбат проста ў твар. Гэта быў твар са звычайнымі антрапаметрычнымі паказчыкамі. Следчы бачыў перад сабой вельмі сто­мленага чалавека трыццаці-трыццаці пяці год: вочы шэрыя, нос прамы, падбароддзе нармальнае, рот такса-

ма, лоб шырокі, мочкі вушэй — таксама звычайныя, без прыкмет па Ламброза. Валасы русыя, шорсткія.

Нібы імклівы сонечны зайчык, усмешка знікла з куткоў вуснаў следчага. Так летам, у яркі, сонечны дзень раптам дыхне халодным паўночным ветрам, прымушаючы падарожніка ўзняць каўнер лёгкадумнай курткі і схаваць рукі ў кішэні.

— А зараз раскажыце ўсё зноў, і як мага падрабязней, — сказаў следчы. — Як і пры якіх абставінах вы сустрэліся з астранаўтам В. і перадалі яму так званае пісьмо ў Галактыку?

Запанавала непрацяглая паўза, паддопытны збіраўся з думкамі.

— Вы не можаце і далей так упарта ажыццяўляць следства, каб пакараць мяне ў далейшым, няхай і праз суд, толькі за думкі, за намер. Учынкаў жа не было? — нарэшце азваўся ён. — Пісьмо — не ўчынак.

Вось тут вы памыляецеся. Вашае пісьмо-зварот у Галактыку — самы натуральны ўчынак. Хіба не вы сачынілі яго і перадалі астранаўту В.? Яго, астранаўта, тлумачэнне пры нас, і арыгінал вашага ліста таксама. Як бачыце, мы нічога і нікога не прамінулі.

— Але, хто даў вам права ўскрываць прыватную перапіску? — спытаў паддопытны па прозвішчу Андрэй Корбат. Гэтае пытанне ён, пэўна, задаваў следчаму і раней, бо пытаўся раўнадушна, быццам і не спадзеючыся на праўдзівы адказ. — Хіба вы не парушылі тым правы чалавека, закон? Не астранаўт жа прынёс ліст вам у “кантору”? Гэта было б занадта нават у сэнсе таго абсурду, які стварае наша жыццё. І чаму пасланне кудынебудзь па-за межы планеты і без дакладнага адраса лічыцца злачынствам?

Следчы ўсміхнуўся, але на гэты раз яго ўсмешка ўжо была натуральнай: пагардлівай і нават прыхавана пагрозлівай і даволі зласлівай. Палярнасць іх натур і характараў ужо нельга было не заўважаць.

— Не будзем адхіляць і акцэнтаваць увагу на абстрактных рэчах, — перапыніў ён. — Ваша пісьмо асаблівае. І ўчынак таксама. Дык вось, пачнём ус-

памінаць усё спачатку. Нарэшце, у ходзе вашых успамінаў усплываюць новыя дэталі. А гэта важна. Не будзем спяшацца, але і марнаваць час дарэмна таксама не варта. Пачынайце. Вось вам цыгарэта. Лічыце гэта за... хабар.

— “Кантора” часам раздзьмухvae справу, каб апраўдаць сваё фінансаванне. І тады раскручваюць надзьмутых сланоў на вярвачцы... Нацыяналістычных, тэрарыстычных, афарыстычных, фашысцкіх. Я не палю.

— Я таксама.

— Тады навошта прапануеце?

— Тут такія рэчы маюць каштоўнасць. Убачыце самі.

— Я не збіраюся абжывацца. Гэта абсурд.

— Мы дамовіліся не адхіляцца, — адразу перапыніў зняволенага следчы. — Давайце па справе. Мінным разам вы расказалі, як слухалі радыё і пачулі пра тое, што рыхтуецца так званае пасланне да Галактык. Ад розных катэгорыяў нашых грамадзян: сялян, рабочых, інтэлігенцыі, піянераў, урэшце. Прымаліся і абмяркоўваліся пісьмы-рапарты, у якіх яны расказвалі пра свае працоўныя справы, дасягненні. Планавалася наступная адпраўка іх у спецыяльным кантэйнеры ў космас. Увесь праект насіў назву “Савецкая зямля — бераг Сусвету”. Так?

— Але.

— І што вы асабіста вырашылі ў сувязі з гэтым?

Паддопытны па прозвішчу Андрэй Корбат паціскаў у пальцах і панюхаў цыгарэту, але прыпальваць не збіраўся.

— Як вы, магчыма, ведаеце, — пачаў ён, — першае пасланне чужым Галактыкам (быццам у сваёй, “Млечным Шляху”, нас ужо ведаюць, ха-ха...) адбылося год таму, і несла ўсяго тры зашыфраваныя словы-паняцці: “Мір, Правадыр, СССР”. Для мяне, напрыклад, тут адразу ўтварылася недакладнасць. А, крыў Божа, калі ўзнікне нагода, то як іншы розум расшыфруе слова-паняцце Правадыр, зашыфраванае, да таго ж, псеўданімам. Што гэта тае — я вас пытаю? І за каго нас пасля такіх пасланняў

будуць прымаць? Добра, калі толькі за вартых лабатамі ідыётаў, — саркастычна працягваў паддопытны, — ну няхай сабе атрымаюць тое пасланне, расшыфруюць назвы з большага, а потым да нас па гэтай наводцы іншапланецяне прыляцяць, каб паглядзець, павывучаць, парадавацца — і што? Міру — няма, скрозь войны, Правадыра няма таксама, хіба што яго труп у цэнтры ўсходняга мегаполіса, а СССР — гэта штучнае ўтварэнне, якога хутка, магчыма, да іх з’яўлення, таксама не будзе... Усё гэта нават нясмешна...

— Вось я і смяюся з вас, — паблажліва адказаў на гэтую тыраду следчы. — Вы што — не разумееце, што ўсё гэта было чыста сімвалічным актам?

— Я разумею, — сказаў паддопытны. — Толькі там, — ён тыцнуў пальцам у столь, — могуць не зразумець такіх тонкасцей.

— А вы што — верыце ў нечае там існаванне, па-за зямлёй? — іранічна спытаў следчы. — Чаму тады яны, тыя, хто там існуе, не з’явіліся раней ці не аб’явіцца зараз?

— Тут усё можа быць прасцей, чым вы нават думаеце, — заўважыў зняволены. — Вось вы, прыкладам, часта ходзіце да суседзяў па пад’езду ў госці? А калі суседзі да таго ж п’яніцы ці наркаманы, ці ўвогуле жабракі альбо апушчэнцы якія? Так і да нас, магчыма, адносяцца... І ў госці не ходзяць, і ніхто дурных, так бы мовіць, і не сватае...

— Ну, а краіна наша, СССР, куды па-вашаму дзенецца? — ужо яўна зацікавіўся следчы. — Хіба вы не можаце зразумець, што гэта цэласная і непакісная дзяржаўная сістэма, якая перажыве ўсіх нас і яшчэ дзесяткі пакаленняў?

— Усё мае свае межы, — аспрэчыў тое меркаванне чалавек па прозвішчу Андрэй Корбат. — Нават свет мае свой пачатак і свой канец.

— Вашы дзеянні, — між тым з напорыстым задавальненнем сказаў следчы, — класіфікуюцца, як насаджэнне ў грамадства ідэйна-шкоднага, паклёпніцкага тэксту з элементамі крайняга цынізму. Вось вы пішаце, што “на-

ша савецкая зямля — ніякі не бераг Сусвету, і хаця зразумела, што ў такой тэзе маюць месца метафара і алегорыя, тым не менш Сусвет, па дадзеных НАСА, пашыраецца ў розныя бакі і з усё ўзрастаючай хуткасцю — дык які тут бераг? А ў іншым сэнсе — хутчэй “дэградацыйнае плата, юдоль нянавісці і страху”. — Следчы спыніўся. — Вы не любіце, і гэта мякка сказана, а хутчэй ненавідзіце сваю Радзіму, — адзначыў ён.

— Сказаць хвораму праўду — не значыць ненавідзець яго. І потым — мая радзіма тут, а не ў шматковым новаўтварэнні.

— Так, — ажывіўся следчы, — вось я, дарэчы, адзначыў бы яўна нацыяналістычны ўхіл і пасаж пра тое, што, цытую: “Нам тут, як ніколі, патрэбныя людзі з беларускай душой, вострым розумам і цвёрдай воляй”, і далей: “На вялікі жаль, нашу бедную нацыю ўзняць з каленяў амаль немагчыма, бо ўзнямаць яе няма каму, няма ў нас нацыянальнага авангарда, які валодае той цвёрдай воляй і, урэшце, нацыя ці сама падымецца, ці яе ніхто не падыме”. — Дарэчы, што вы маеце на ўвазе, калі пішаце пра “баявы нацыянальны авангард”?

— Калі нацыю прыгнечваюць, яна мае права бараць сябе любымі сродкамі, — сказаў зняволены.

— Хто б мог падумаць, які мянтуз часам можа хавацца пад звычайным карчом, — усміхнуўся следчы, — я, каб вы ведалі, нават ухваляю вашу, амаль што даходзячую да інфанталізму, шчырасць. Калі вы, да ўсяго, пасля яшчэ і павініцеся, і мы ўсё аформім адпаведным чынам, а гэта, паверце, справа не такога ўжо працяглага часу, то вам будзе зроблена палёгка.

— У чым мяне, у прыватнасці, абвінавачваюць? Мне б варта ўжо прад’явіць нешта больш дакладнае, чым туманныя пагрозы і неабавязковыя размовы? Хіба я не маю рацыю?

— Трымаць вас тут месяц і нават больш — цалкам у рамках закона.

— Вы кажаце пра закон, які напісаны на паперы і склеены ў брашуркі? Але ж ён не працуе, вось у чым з’ява. Не будзем хоць тут хітраваць.

— Пакінем гэта, — перапыніў яго следчы. — Вось вы пішаце, цытую далей, што “кастрычніцкая рэвалюцыя ў Расіі — не больш як прыхаванае імкненне дэградуючых люмпенаў, якія занадта размножыліся, знішчыць здаровы генафонд, а інакш мог быць зваротны працэс”, і што “адзначаны дзіўны факт: французскія рэвалюцыянеры прысуджалі да страты ўжо і за светлыя валасы і блакітныя вочы”...

— Так, — пацвердзіў зняволены. — Гэта, на жаль, аксіёма.

— Далей — болей, — следчы папстрыкаў па сталю кароткімі, з чорнай шчэцю на фалангах, пальцамі, — вы перайшлі да цынічнай знявагі Правадыра. Вы пішаце: “у цэнтры крывадушнага і бруднага мегаполіса ляжыць паўзгнілы труп, якому прымушаюць пакланяцца артадаксальныя ідыёлагі, і якога падтрымлівае ад ператварэння ў гной цэлы інстытут медыкаў, ствараюцца песні, што, маўляў, ён “всегда живой” і “такой молодой”. Вы разумееце, — следчы зрабіў шматзначную паўзу, — што ўжо адной гэтай цытаты з вашага ліста дастаткова, каб накіраваць вас у лагер? Ці ў інстытут Сербскага на тэрміновае абследаванне з адпаведнымі наступствамі? Не хачу вас пужаць, але, магчыма, мы так і зробім. Ці вось вы пішаце пра вынікі так званай тэлегоніі і, што гэтаму віной не толькі фестывалі, а і “шызафрэнічныя савецкія песні і стужкі кшталту “Цырк”, і, што вы з жалем канстатуеце “наступствы маскультуры, якая апявае люмпенаў і недачалавекаў”. Вы літаральна пырскаеце жоўцю, калі з цынічнай знявагай успамінаеце пра, цытую: “...засранак Розу Люксембург, Апасіянарыю, Клару Цэткін, Калантай, Зямлячку і іншых шэльмаў”, ці вось яшчэ вашы, не менш дзіўныя, пасажы пра “квітнеючую карпаратыўнасць гомасексуалістаў, педафілаў і іншых вычварэнцаў, разгул крымінальнікаў, чарнакніжнікаў, неверагодных і малавытлумачальных садысцкіх здзекі над жывёламі”. Вы акцэнтуюце ўвагу на тым, што “адзіная краіна, якая дазваляе сабе забойства такіх рэліктаў, як кітоў, — гэта наш “бераг Сусвету”, а ў гонар

флатыліі “Слава”, што вынішчае унікальнейшых жы-
вёл, якія, магчыма, трымаюць сувязь з Космасам і
іншым светам, а пра яго мы і не падазраём, ствараюц-
ца халопскія фільмы-вылюдкі і распяваюцца хамскія
песні”... Дарэчы, вы што — упарта верыце ў нейкія
іншыя светы, у іншапланецян? Можа, вы, ха-ха,
разлічвалі, што яны сапраўды атрымаюць і прачыта-
юць ваш ліст? Ну, адказвайце!

Паддопытны ўсміхнуўся.

— Калі наш Сусвет, усе сто пяцьдзесят пяць мільяр-
даў галактык, нарадзіўся з бязмежна малой велічыні,
практычна з нічога — то, пэўна, не для таго, каб п'яныя
люмпены на засмечаных вуліцах падколвалі адзін ад-
наго нажамі, — заўважыў ён. — І не для таго, каб, і так
надзвычай кароткае жыццё бялкова-нуклеінавай істо-
ты, якую мы называем чалавекам, псавала істэрычная і
пустая мана. Павінна ж быць нешта іншае, інакшы
свет, магчыма, свет анёлаў ці эльфаў, а то і электронных
чыпаў з будучыні, ці духаў, хіба не так? Дзе ж логіка?
Навошта тады вечнасць? Для каго?

— Так, так. — Следчы раптам запаліў цыгарэту.
Цёмная скура на яго твары, нібы ад моцнага загару, ды-
сансавалася з бледнымі залысінамі па краях збягаюча-
га назад ілба. — Цікава. Цікава з вамі паразмаўляць.
Вось, значыць, дзе ваш пункцік. Свет анёлаў. І хто на
ваш погляд, трымае з імі сувязь?

— Ну, не мы з вамі, — меланхалічна, з ноткай сто-
мленасці ў голасе, заўважыў паддопытны. — Магчыма,
птушкі (ён кіўнуў на малюнак псеўдаакна), а можа —
кіты, дэльфіны, сланы, хто ведае...

— Кіты? — недаўменна перапытаў следчы. — Вы
сцвярджаеце, што птушкі, сланы і кіты трымаюць су-
вязь з анёламі і іх светам?

— Так. Дакладней — магчыма, што так, бо я не ма-
гу апераваць доказамі.

Следчы ўсміхнуўся нават спачувальна.

— Яшчэ разбяруцца, — сказаў ён, — якія комплек-
сы, акрамя месіянскага, утрымлівае ваша пасланне. Я,
напрыклад, магу толькі гадаць. Калі вы нармальны ча-

лавек, то навошта вам было гэта рабіць? Хіба што ў вас сіндром адзіцячвання? Ведаеце, выкладчыкі, якія доўга працуюць з моладдзю, іншым разам, пачынаюць павучаць ужо ўсіх запар і не церпяць ніякіх пярэчанняў у свой адрас. Не пацерпіць такога і наша грамадства.

— Я даслаў ліст не грамадству, а ў Галактыку, не блытайце. Калі б наша грамадства бегала па яе прасторы, па ўсіх планетах, тыцкаючы там усім у нос выяву Правадыра, тады б складвалася іншая справа, — заўважыў паддопытны.

Следчы вытрымаў паўзу.

— У вашым лісце-пасланні ёсць месцы, у якіх вы сцвярджаеце не толькі пра апакаліптычны фінал асобных, скажам так, дробных народаў і нацый, а і ўсяго чалавецтва ад серыі лакальных катастроф ці памылковых рашэнняў, а то і наступстваў робатаіндустрыі ці камп’ютарызацыі. Вы абвяргаеце прагрэс?

— Прагрэс — гэта слова-вылюдак, — паморшчыўся поддопытны. — Гэта хіба прагрэс, калі, напрыклад, нафтавае лобі робіць усё, толькі каб не вырабляліся элетрамабілі, а ў выніку — “парніковы эфект”, смерчы, ураганы, павышэнне ўзроўню акіянаў, а значыць, мігранты, эпідэміі, наркатыкі, крыміналы і знішчэнне малых народаў, нахштальт нашага, беларускага. Калі ў графіне вада, я вып’ю. Яе ў вас мяняюць?

Следчы кінуў, дазваляючы.

— Вось вы пішаце, — сказаў ён, — што мана — у аснове ўсіх нашых уяўленняў. Што большасць людзей жыве, так бы мовіць, *не на тэму*, марнуючы адпушчаны ім тэрмін жыцця, што краіна цягне на сабе цэлыя паразітарныя структуры — гэта значыць, хітрых і ўвішніх дурняў і прыстасаванцаў. Што на старонках газет і ў электронных сродках інфармацыі ідзе несупыннае ўхваленне Хама (у вас так і пазначана, з вялікай літары), што разбэшчваецца і разбураецца нацыянальная годнасць беларусаў, нішчацца мова, культура, што калі дзе збіраюцца ў гурт, і мужчыны пачынаюць гаварыць не толькі пра баб і алкаголь, а жанчыны пра х... і ды цукеркі, то такія адразу адсочваюцца...

Вы пішаце яшчэ, цытую: “Хіба галадамор, татальная хцівасць, стукачы, вярбоўка якіх набыла маштабы, што даюць падставы для нацыянальнай ганьбы, блазнаўскія выбары, “чырвоныя куткі”, так званае сацыялістычнае спаборніцтва, парткамы і “жаночыя саветы”, прымусовая псіхіятрыя і ўварванне наркадзялкоў і прыхадняў з Усходу, якія селяцца ў жыццёва важных кропках, а хіба вы не ведаеце, што калі іх будзе пятнаццаць адсоткаў ад асноўнага насельніцтва, то пачнуцца незваротныя сацыяльна-этнічныя змены, і што ўсё гэта бясконца варожае душы еўрапейскага чалавека, у тым ліку і няшчаснага беларуса”...

— А хіба не так? — уставіў зняволены, — хіба не захварэлі мы ўсе на самазнiшчэнне? Хіба існаванне нацыі (ну, хоць нашай) не больш значна для Сусвету, чым утрыманне ў паўзгнілым стане трупа квазіправадыра?

— Не ў мяне пра гэта пытайцеся, — адказаў следчы.

— З іншага боку, згадзіцеся — усё, што адбываецца на планеце, не такое ўжо і важнае ў маштабах таго ж Сусвету. Хіба важна, што вы робіце свой вышук, мітусіцеся на гэтым глыжаку, які ляціць невядома куды ў пустэчы з хуткасцю восемдзесят кіламетраў у секунду? І гэта мітусня — *на тэму?*

— А хіба бунт адной ці дзвюх мурашак зменіць жыццё мурашніка? — спытаў следчы.

— Але мурашнікі нельга будаваць на здрадзе, даногах, страху ды падпарадкаванасці дурноце. Хіба чалавек — шчаслівы? Не, бо шчаслівыя не спажываюць...

— І таму вы вырашылі паскардзіцца іншапланецянам?

— А каму яшчэ? — усміхнуўся зняволены. — Больш няма каму — у тым-та і рэч.

Следчы нейкі час думаў, жаваў губамі.

— Але ж мы зноў адхіліліся, — сказаў ён. — Настаў момант ікс, і вы выбралі для сваёй мэты астранаўта В. Ён родам адтуль, адкуль і вы — з пасёлка Кмін. Ваш зямляк. Простае супадзенне?

— Вядома. Я не быў з ім знаёмы.

— Прашу вас, падрабязна. Астранаўт В. прыехаў у

пасёлак Кмін да сваякоў гэтым летам, неўзабаве пасля заканчэння касмічнага палёту, скарыстаўшы частку свайго адпачынку. Так?

— Але.

Раптам тэлефон на сталае коратка бомкнуў. Следчы зняў слухаўку.

— Так, — праз паўзу загаварыў ён, — разумею. Так.

Ён паклаў слухаўку на месца і націснуў кнопку пад стольніцай. Твар яго пацямнеў яшчэ больш.

— На сёння дастаткова, — нечакана падвынікаваў ён. — Пойдзеце назад, у камеру.

Зняволены падняўся з зэдліка. “Нешта здарылася, — падумаў ён. — Нешта ў іх там змянілася, бо допыт звычайна больш працяглы”.

— Бывайце, — тым не менш развітаўся ён.

Следчы не адказаў.

Частка 2. Анёл

... Я зноў, у чарговы раз, апынуўся ў гэтым свеце, хоць паянцце таго ці гэтага свету ёсць метафара больш складанай рэальнасці. Мы — шматмерныя сутнасці, і можам бавіць час і там, і тут, хоць асноўны наш сэнс палягае ў іншым вымярэнні, знаходзячыся за межамі людскога ўспрымання. Нас іншым разам можна ўспрыняць, але не фізічным зрокам, а яснабачаннем і нават акрэсліць лакалізацыю нашай прасторы... Але, пра гэта не варта.

Мая прастора, у якой я часам “праяўляюся”, даволі абмежаваная — усяго каля пяцідзiesiąці квадратных кіламетраў па вылічэннях чалавека ў яго метрычных вымярэннях.

Я з роду Анёлаў. Наш род стары, амаль як Сусвет, а мы — неўміручыя і захоўваем у сабе ўсе ўласцівасці, якія належаць нашай сутнасці. Асобныя людзі ведаюць пра наша існаванне. Так св. Афанасій з вялікай доляй наўнасці вызначыў нас як “істот жывых, разумных, бесцялесных, здольных да песнапення, бессмяротных. У гэтым, скажам так, занадта суб’ектыўным вызначэнні адна вартасць, а менавіта “здольнасць да песнапення”, асабліва замілоўвае мяне.

Адпаведна Паданню людзей, анельскія чыны падзяляюцца на тры іерархіі: вышэйшую, сярэднюю і ніжнюю. Кожную іерархію складаюць тры чыны. У вышэйшую ўваходзяць: Серафімы, Херувімы, Прэстолы. Сярэднюю анельскую іерархію складаюць — Валадарныя, Сілы, Улады, а ніжнюю — Пачатку, Архангелы і Анёлы. Усе ж носяць агульную назву Анёлаў — па сутнасці свайго служэння. Усе таямніцы, загады і іншае ідуць па сыходнаму парадку — ад Серафімаў да Анёлаў, прычым кожная наступная іерархія дапускаецца толькі да тых ведаў, якія здольная ўцяміць на ўзроўні свайго духоўнага развіцця. Вядома, усё гэта не зусім так, але калі людзі лічаць, то няхай.

Дык вось, я самы звычайны Анёл. Само слова “АНЁЛ” у перакладзе са старажытнагрэчаскай мовы азначае Пасланнік. Адным з нашых абавязкаў лічыцца, дарэчы, садзейнічаць выратаванню чалавечага роду. У нас няма паняцця полу, мы істоты абмежаваныя часам і прасторай і, хоць і нябачныя людзям, можам мець вонкавы выгляд. Нябачныя мы таму, што зрок людзей, якіх атачае вялікае мноства рэчаў, умяшчае іх усе, але свядомасць фіксуе толькі тыя з гэтага вялікага мноства, якія чымсьці прывабілі ўвагу. Астатнія, нават тыя, якія знаходзяцца ў полі зроку, не ўваходзяць у зону ўвагі. Зрок хоць і ўспрымае нас, але свядомасць не дапускае ў сябе. Таму мы і “невідзімкі”. І гэта абавязкова, бо інакш былі б вялікія і непрыемныя наступствы для абодвух кантактуючых бакоў. Мы маем здольнасць хутка пераадолюваць прастору. Мая прастора, у якой я вандрую, і якую назіраю, дакладней, яе стан, непакоіць мяне, хаця я сузіральнік, не болей — нам не рэкамендуецца ўмешвацца ў справы матэрыяльнага свету. Раз-пораз я перакідаюся думкамі з іншымі Анёламі, але гэта адбываецца зрэдку, выключна ў часе якіх адказных ці незвычайных падзей. Тым больш, што іншыя Анёлы могуць быць даволі далёка, на Месяцы, прыкладам, ці ўвогуле вандраваць на якой камеце з так звананага воблака Оарта.

Часам я ўключаю сваю, карыстаючыся тэрміналогіяй людзей, біяакустычную сістэму, і ў мае вушы ўліваюцца

галасы чалавечай прысутнасці ў гэтым чатырохмерным свеце. Калі мяне нешта цікавіць у гэтай плыні, я магу, нават больш дасканала за чалавечыя камп’ютары, вылучыць тое, што мне трэба з тых тысяч і тысяч галасоў, карыстаючыся прыкладна той жа сістэмай, што і людзі, вызначыўшы словы-паролі і г.д. Адным з такіх слоў заўсёды з’яўляецца вызначэнне маёй сутнасці — слова “АНЁЛ”. Як толькі нехта памінае мяне ці заклікае, ці яшчэ з якой нагоды ўжывае гэта слова — я фіксую ўсю ці адпаведную частку гаворкі. Так і цяпер, паўторанае некалькі раз слова “АНЁЛ” у размове паміж двума мужчынамі на вакзале, насцярожыла мяне. Адзін з іх сеў у цягнік, а другі вярнуўся ў свой мегаполіс. Пралічыўшы сітуацыю і падумаўшы, я, хоць бы са звычайнай цікавасці, рушыў следам за тым цягніком.

Працяглая лесапаласа, якая доўжыцца з правага боку па ходу цягніка, калі ён рухаецца ва ўсходнім напрамку, даўно выкарыстоўваецца як палігон. Звычайна я імкнуся пазбягаць гэтых месц, бо тут заўсёды нешта здараецца.

Так і цяпер. Лёгка плывучы паміж дрэваў, я заўважыў двух жаўнераў, якія рухаліся па лясной, у выбоінах ад танкавых тракаў дарозе, піхаючы перад сабой жалезную, на адным коле, каталку, — на такіх ля вайсковых казармаў штодня возяць бачкі з харчовымі адыходамі. Гэтым разам да каталкі быў прывязаны труп, закручаны ў падраны і брудны брызент. Тое, што гэта менавіта труп, я вызначыў адразу — па адчувальным паху (людзі яго не ўспрымаюць да часу, пакуль не пачынаецца працэс гніення), і рэштках аўры, якая яшчэ захавалася і была характэрнага, сіне-чорнага колеру. Жаўнеры азіраліся па баках, і было бачна, што яны вельмі спяшаліся. Я абмінуў іх і рушыў далей — на палігоне апошнім часам усё часцей закопвалі трупы, і, урэшце, заўважыў прасеку, за ёй чыгунку і цягнік, які якраз тармазіў ля чарговай станцыі. Тут я прыпыніўся і пачаў назіраць, як з вагонаў вылезлі некалькі чалавек, на мой погляд, у большасці сваёй дачнікі, і пачалі разбрыдацца ў розныя бакі. Усё гэта было не вар-

та якой асаблівай увагі, але мы, Анёлы, часта бачым крыху больш чым, прыкладам, людзі: так, я заўважыў, што адзін з тых нямногіх, хто выйшаў з вагона — менавіта той, хто цікавіў мяне як асоба — сярэдніх гадоў мужчына, быў ахвярай. Так, ахвярай, бо следам за ім з вагона скочыў спрытны — спартовага складу чалавек у вятроўцы і нізка насунутай на лоб кепцы. Ён яўна ішоў следам за ім, нават больш, бо я адчуваў, няхай сабе і не прамыя яго думкі, а, так бы мовіць, полевы іх адбітак і занепакоіўся — мы хоць і не ўмешваемся у людскія справы, а ўсе-ткі калі-нікалі з цяжкасцю выконваем ролю назіральнікаў. Дык вось, чалавек-ахвяра, няспешна азірнуўся на адыходзячы цягнік, па баках, і паволі рушыў па сцежцы ў бок лесу, які, дарэчы, пачынаўся амаль адразу. Свайго пераследавацеля ён, вядома, хоць і ўспрыняў зрокава, але не надаў увагі, хіба што не надала яго свядомасць, а будзь ён больш сенсітыўны, то, пэўна, устрывожыўся б і стаў надзвычай абачлівым і памкнуўся б неяк ухіліцца ад небяспекі. А тое, што небяспека набліжалася, мне стала вядома адразу. Гэты чалавек у кепцы быў магчыма, менавіта тым, хто меў намер яго знішчыць. Цяпер ці пасля. Я, падумаўшы, паслаў мысленна заклік да яго анёла-апекуна, але ў чалавека-ахвяры таго не аказалася. Я здзівіўся, але не вельмі, бо такое здараецца. Затое быццам адазваўся анёл-апякун яго праследавацеля. Ён быў вельмі збянтэжаны маёй прысутнасцю і маім заклікам і замітусіўся, спрабуючы неяк адказаць на мае пытанні. Ён, пэўна, зусім не ўлічыў той акалічнасці, што паміж намі ляжыць мяжа — вельмі ж розны ў нас аказаўся статус, і таму нам было даволі складана знайсці паразуменне, але я надта і не настойваў і тактоўна запытаў яго вельмі простымі думкаформамі хто ён і каго апякае, і чаму яны так спяшаюцца, пераследуючы адзінокага падарожніка. Адказ якога я з цяжкасцю дачакаўся, толькі ўзмацніў мае падазрэнні.

“Я нічога не разумею, — перадаў нарэшце мне гэты амёбападобны малюск, — бо не магу пралічваць намеры свайго біягаспадара. А на дзеянні гаспадара, — гуг-

нява працягваў ён, — аніякага ўплыву я ўжыць не магу”. Тут я разлаваўся, хоць у чыстым выглядзе такія пачуцці нам не ўласцівыя, і хацеў ужо ўвогуле рухацца далей, бо, з пункту гледжання нашага свету, ён меў рацыю — гэты малюск, але раптам мяне ахапіла сумненне, і з’явілася зусім, бадай, свежая ідэя: я вырашыў часова прыняць на сябе статус анёла- апекуна таго чалавека-ахвяры, які на вакзале ўпамінаў слова “АНЁЛ”. Сумнеў жа мой заключаўся ў тым, што я западозрыў, спачатку даволі цьмяна, а калі наблізіўся да іх, то больш акрэслена: адказваў мне зусім не анёл-апякун, а дэман, з так званых паўшых — дробны дух, гугнявы і зласлівы, як і ўсе прадстаўнікі яго племені.

Тут я павінен зрабіць невялікае адступленне, якое тычыцца паўшых духаў, менавіта дзеля таго, каб кожная зацікаўленая асоба магла ўрэшце ўявіць сабе ў поўнай меры каго я маю на ўвазе.

Дык вось: духі ці дэмань — тыя самыя існасці, якія прыносяць зло, хоць той-сёй, прыкладам, лічыць, што яны не цураюцца свету мастацтва і апякуюць творчых асоб: так адзін творца нядаўна выказаўся даволі шчыра — на пытанне хто з двух вядомых талентаў лепшы, адказаў: “Лепшы, можа, і я, але дэман таго, другога — мацнейшы”. Так што, ён, пэўна, ведаў, пра што гаворыць. Нянавісць, пыха, хцівасць, юр — адметныя якасці духаў. Твары іх (хоць целы іх тонкія, эфірныя) падобныя да твараў вядомых злачынцаў і зладзеяў, якія існуюць між людзей. Яны, хоць і не ўсе, валодаюць здольнасцямі хутка пераносіцца з месца на месца і пераносіць такім чынам людзей, рабіць змены ў матэрыяльнай прасторы, бо валодаюць некаторымі зватэрычнымі, і не толькі, ведамі пра законы космасу і гэтага чатырохмернага свету. Духі свядома ўздзейнічаюць на мыслевую, пачуццёвую і валявую сферы чалавека: могуць забіваць людзей, наводзіць на іх хваробы і — уваходзіць у іх. Духі ўваходзяць у чалавека цэла ўсёй сваёй размытай у часе і прасторы эфірападобнай сутнасцю, як быццам сатканыя з паветра. У цэле чалавека гэта псеўдасутнасць не можа размясціцца толькі ў такім месцы, як душа, хоць, часам і падпарад-

коўвае апошнюю. Авалодванне чалавекам пры дапамозе знешняга падпарадкавання душэўных сіл воляй дэмана сустракаецца нават часцей, чым апантанасць. Часам у адным целе, у адной асобе ўладкоўваюць сваё жытло некалькі а то і дзесяткі псеўдасутнасцей. Уздзеінічаюць на яго розум, падкідваюць яму псеўдадумкі, і той прымае іх за свае. Праўда, яны не могуць чытаць уласныя думкі людзей, што значна перашкаджае ім у справах, затое здольныя падсілкоўвацца і ўзмацняць свае сілы за кошт трансфармуемай энергіі чалавека, прыстасоўваючы яго энергетыку. Мы, Анёлы, бачым сваіх антыподаў візуальна, што немагчыма і супрацьпаказана чалавеку. Інакш ён назіраў бы, па словах аднаго сучаснага італьянскага уфолога па прозвішчу Матэа Фальконэ, “вірлівую ад “крытэраў” прастору”.

Але ж вернемся да канкрэтыкі. Я адразу зразумеў, што гэты дэман, псеўда-апякун, які мусіў нахабна адазвацца на мой заклік, мімікрыруе пад анёла, а ягоная гугнявасць, якая яго і выкрывае, — адна з асноўных прыкмет такіх “крытэраў”.

Чалавек-ахвяра між тым рухаўся, нічога не падзраючы, па сцежцы ўздоўж невялікага ярка, парослага ўнізе маладымі сасонкамі, альхоўнікам і вербалозам, а пераследавацель мусіў дагнаць яго праз некалькі хвілін, бо крочыў за ім так хутка, што часам пераходзіў на бег. Але тут ужо мусіў умяшацца я, і першае што я зрабіў, — спыніў пераследавацеля на тым месцы, дзе ён замарудзіўся ў дадзеную хвіліну, і той задумаўся, недаўменна азіраючыся па баках. Я адразу падкінуў яму праз яго напалоханага гугнявага апякуна, які праз свой дробны статус быў ужо амаль што пад маёй уладай, думку пра тое, што няблага скараціць шлях і напраткі праз ельнік дасягнуць канцавога пункта на ўскрайку, дзе ярк зноў пераходзіў у роўнядзь і такім чынам сутыкнуцца з ахвярай. Праўда, пакуль толькі я адзін ведаў, што ў тым ельніку двое жаўнераў спрытна, з дапамогай сапёрных рыдлёвак, закопваюць у зямлю брызентавы скрутак, ахутаны ўжо затухаючай, характэрнай сіне-чорнай аўрай.

Пятая цэнтурія, трыццаць другі катрэн

Тут я зноў адхілюся, каб паведаміць пра тое, чаму я так цураўся гэтых месцаў. Лесапалосы ўздоўж палігона, якія цягнуцца на некалькі дзесяткаў кіламетраў, і нібы кропкамі пазначаныя нешматлікімі чыгуначнымі станцыямі — аднапавярховымі цаглянымі будынкамі з расхрыстанымі прыбіральнямі на двары — з'яўляюцца месцамі, дзе пастаянна адбываюцца падзеі аднаго і таго ж парадку: гвалтам людзьмі над такімі ж людзьмі. Так, на працягу некалькіх апошніх гадоў у гэтых лесапалосах лютаваў серыйны маньяк Вілен Баравуля, які заўсёды пазначаў свае наезды чарговымі раскурочанымі цэламі, у апошнія часы іх ён нават не закопваў. Мэтанакіравана яго не лавілі, бо не было каму, а спаймалі зусім выпадкова. Дзесьці непадалёку ад лесапалос застаўся яго нап'ўразбураны суседзямі цагляны дом, у якім цяпер пасяліліся ўцекачы з Усходу. Але адлоў таго маньяка, які быў, пэўна, прысуджаны да страты і ўжо супакоіўся на векі ў зямлі дзе-небудзь за агароджай афіцыйных могілак, вядома, не паклаў канец злачынствам людзей, і ўсё гэта спрадвеку сведчыць пра недасканаласць, за нешматлікімі выключэннямі, ўсяго чалавечага роду: ганебнага, юрлівага, зайздрослівага і хцівага.

Дык вось, паразважаўшы якую секунду, мужчына ў кепцы сунуў руку ў кішэню, выцягнуў адтуль карабок з запалкамі і, заціснуўшы ў пальцах адну, рушыў праз ельнік. Я здагадаўся навошта ён выцягнуў тую запалку: менавіта яна, магчыма, была яго зброяй, з дапамогай якой ён заўсёды мог нават забіць чалавека, якога пераследаваў. Спецыяльна падрыхтаваныя людзі могуць вельмі спрытна забіваць самымі звычайнымі, на першы погляд, рэчамі і прадметамі, гузікам, напрыклад, ці ўвогуле голымі рукамі. Хоць, магчыма, я і перабольшваў небяспеку.

Дык вось, той чалавек звярнуў убок, а затым пайшоў наперарэз сваёй ахвяры праз ельнік. Ішоў ён досыць шпарка і таму згубіў нейкую частку сваёй пільнасці, бо нечакана апынуўся перад жаўнерамі, якія якраз вытраслі цэла з брызенту і рыхтаваліся скінуць яго ў яму. У руках яны трымалі навостраныя сапёрныя рыдлёўкі.

Гэта былі каўказцы апошняга года службы. Разборкі паміж іхнімі групоўкамі, якія звычайна здараліся на этнічнай глебе, часта завяршаліся для таго-сяго з іх землякоў знікненнем. Знікненне чарговага жаўнера лічылі ў часці дэзерцірствам і, адправіўшы паперы на месца прызыву, надта яго не шукалі, таму на палігоне ўвесь час большала безыменных, старанна замаскіраваных магілаў.

Частка 3. Інтэрпрэтацыя казусу

— Такім чынам, пачнём спачатку, — сказаў следчы.

Паддопытны сядзеў перад ім, як і ў мінулы раз, меланхалічна разглядаючы малюнак псеўдаакна на сцяне.

— Прозвішча, імя, імя па бацьку?

— Корбат Андрэй Васільевіч.

— Прафесія?

— Выкладчык.

— Нацыянальнасць?

— Беларус.

— Сацыяльнае становішча?

— Я ж вам тлумачыў.

Следчы пераклаў папку з паперамі на сярэдзіну стала.

— Дык вось, справа ваша ідзе да свайго, так сказаць, лагічнага завяршэння, — не зваяжыўшы на рэпліку, працягваў ён. — На ваша шчасце, і не буду нават гэтага хаваць, яна, пэўна, завершыцца для вас дастаткова хутка. Нам толькі застаецца высветліць разам з вамі некалькі, патрабуючых асобнага тлумачэння, момантаў.

— Напрыклад? — спытаў паддопытны.

— Што вам вядома пра астэроід “1985 АН-9” і час яго ўварвання ў зону Зямлі, які вы ў сваім Лісце ў Галактыку “Млечны Шлях” пазначылі жніўнем дзве тысячы дваццаць шостага года?

Зняволены задумаўся на некалькі секунд. Паўза пагражала зацягнуцца, але следчы прыспешыў.

— Адказвайце, не цягніце.

— Пра тое, што астэроід уварвецца ў прастору нашай сонечнай сістэмы і, магчыма, закрэне атмасферу ці сутыкнецца з планетай, ведаюць дастаткова

многія. Я чуў пра гэта з бюлетэня НАСА. Маса астэроіда некалькі мільярдаў тон, памер каля пятнаццаці-дваццаці кіламетраў у дыяметры. Адхіленні нязначныя.

— Вы маеце доступ да матэрыялаў НАСА?

— Гэтак жа, як і вы. Я чуў па радыё.

— У вашым пісьме ёсць дзіўнаваты для мяне, а думаю і не толькі для мяне, момант: вы даволі празрыста выяўляеце валявое пажаданне, з якім звяртаецеся да невядомых вам абанентаў у космасе (да іншапланецян ці як?), каб уся планета ў дзве тысячы дваццаць шостым годзе пасля сутыкнення з астэроідам, цытую: “пажадана была б зачышчаная ад скампраметаваўшага сябе гома сапіенс”. І далей вы пішаце пра тое, чым выклікана, па сутнасці, такое пажаданне: маўляў, планета на бягучы момант — гэта своеасаблівы “Дом Баравулі” (кароткі аповяд пра маньяка, які доўгі час здзяйсняў злачынствы ў вашых месцах, вы прыкладаеце), і дом той, які пасля крываваых падзей (а хіба не выконвала, пішаце вы, функцыю маньяка наша краіна ў сусветным маштабе?), разбураны суседзямі, але не да канца, паступова засяляецца чужынцамі: бруднымі, зладзеяватымі, хцівымі і нахабнымі, якія ў бліжэйшы час пераўтвораць яго і наваколле (а значыць і Зямлю) у суцэльнае пекла. Мяне, у прыватнасці, цікавіць: на чым заснаваны такі ваш змрочны прагноз, такая мізантропія?

Паддопытны адвёў позірк ад псеўдаакна.

— Вы чулі калі-небудзь пра афрыканскае племя ік? — спытаў ён.

— Не чуў, але аргументуйце далей. Хаця вашы фантазіі, заўважу, прагнуць псіхааналітыка.

— Антрапологамі занатавана гісторыя яго гібелі. Мадэль такой гуманітарнай катастрофы ў большых ці меншых маштабах уласціва ўсім народам.

— І ў планетарным?

— Так.

— Цікава. І вы што, назіраеце пачатак таго канца, які напаткала племя ік, у цяперашнім нашым грамадстве?

— Вядома. Калі адымаюць ежу ў старых, канібалізм у падвалах дамоў у гарадах становіцца ледзь не нормай, а дзяцей кідаюць на волю лёсу, а ўсе нашы дасягненні ў культуры і мастацтве могуць быць проста збітыя сімвалічнай пстрычкай якімі-небудзь пранырлівымі прайдзісветамі, ці ўвогуле купкай смярдзучых прыхадняў, што “садзяць” дзяцей на герайн, а хам атрымае знешнюю і ўнутраную волю, то што? Ён, Хам, як вы ведаеце, пляўка не варты, а Бога злопае.

— Досыць. На месцы вашай працы вы не ўтойвалі сваіх поглядаў?

— Ваша пытанне я магу пераадрасаваць вам самім.

На плоскім твары следчага не выявілася аніякіх пацупцяў.

— Вернемся да вашага пісьма. У ім вы зноў імкнецеся разбурыць сістэму паняццяў, якая склалася ў грамадстве: так, вы сцвярджаеце, што ў будучым сутыкненні цывілізацый (і дзе вы такое выкапалі?) магчымы крах не толькі хрысціянства, як рэлігіі, але і ўсёй белай расы, і што віна за гэта большай часткай ляжа на ўсю славяна-мангалоідную супольнасць. Тут ваш месіянскі комплекс набыў самы высокі тэмбр. Вы не любіце славян? А самі вы хто?

— Я ўжо адказваў вам пра нацыянальнасць. А на штат любові да свайго народа ці нелюбові, дык мінулай зімой, вось дробны прыклад: ў сярэдзіне лютага, як памятаеце, маразы ў нас здарыліся — трыццаць дзевяць па Цэльсію, ноччу — за сорок. Менавіта ў гэтыя дні і ночы дзве дывізіі, да адной з якіх я быў прыпісаны, як запаснік, па загаду былі разгорнутыя і зрабілі марш-кідок да самай Балтыкі. У жаўнераў потым адразалі адморожаныя ногі і рукі, шмат памёрла ад запалення лёгкіх. А іх жа ўзялі з сем'яў, з працы, у кірзавыя боты ў такі мароз абулі і на “Уралах” пад брызентам везлі — за гэта — любіць славян ці не любіць? Рэч, нарэшце, не ў гэтым. Дый якая мэта была дасягнута ў выніку таго знакамітага марш-кідка? Пастаўлены рэкорд па колькасці адрэзаных ног? Дарэчы, вы ў ім не ўдзельнічалі? Вы хіба не бачыце, што не толькі славя-

не, а ўсе еўрапейцы, якія вялі рэй у абоіх паўшар’ях, становяцца сусветным пасмешышчам? У гарэмах неадукаваных арабаў — белыя наложніцы; еўнухаў, пакладанцаў — таксама заводзяць з прадстаўнікоў белай расы, і часцей са славян. Вось пра што, можа, і варта крычаць. Крык, бо толькі яго могуць пачуць.

Следчы ўсмінуўся краем шырокага рота.

— Крычыце, толькі глядзіце, каб не “сарваўся голас ваш высокі...”

Паддопытны паморшчыўся, нібы пачуў няўдалы, стары і пахабны анекдот, якія расказваюць пасля выпіўкі афіцэры ў вайсковых казармах.

— Вы ведаеце, — сказаў ён, — культуру самасвядомасці народа трэба фарміраваць якраз у школе, на самым раннім этапе. Дык вось, асабіста ў вас яе яўна бракуе. Пра сям’ю не ведаю, а школа вас выхавала неяк не так, але што ад яе чакаць, нашай школы?

Следчы пацёр камлеватыя кісці рук.

— Не забывайце, што мы можам вас проста знішчыць, разарваць як папяровы ліст. І не абавязкова фізічна. Вы пра гэта задумваліся? Але вернемся да нашай справы: колькі копій свайго паслання вы распаўсюдзілі, і каму менавіта яны трапілі? Якой, у прыватнасці, замежнай радыёстанцыі? У вас былі аднадумцы?

— Я не распаўсюджваў копіі ліста. Ён напісаны ў адзіным экзэмпляры, які я перадаў астранаўту В. Чарнавік я знішчыў.

— У размовах з вамі астранаўт В. называў якія імёны? Праз каго ён мусіў перадаць ваш ліст для адпраўкі ў космас?

— У нас была толькі адна размова і вельмі кароткая. Я перадаў ліст і папрасіў, калі гэта магчыма, далучыць яго да ўсіх астатніх, якія рыхтаваліся на той час.

Следчы змяніў позу: ён адкінуўся на спінку крэсла і пажававу шырокім вузкагубым ротам пустату.

— Прашу вас усё-такі ўспомніць, пра што вы гаварылі ў той дзень з астранаўтам В.?

— Я не абавязаны вам пра гэта паведамляць. Дарэчы, як да вас трапіў мой ліст? Малаверагодна, што яго

прынёс і паклаў вам на стол сам астранаўт В. Гэта з лёгкасцю вынікае з характару вашых пытанняў. Значыць, канверт ці то скралі, ці ён проста згубіў яго. Вы можаце задаволіць гэту маю невялікую цікаўнасць?

Следчы спахмурнеў.

— Тут я задаю пытанні.

Зняволены паціснуў плячыма.

— Што ж, — сказаў ён. — Тады памаўчым.

Следчы падумаў, зірнуў на гадзіннік і нечакана аб'явіў:

— Заўтра мы, хутчэй за ўсё, адправім вас дадому. Не буду хаваць, тут аб'явіліся некаторыя знешнія абставіны, пра якія вам ведаць не варта, ну, не абавязкова.

Ён націснуў кнопку на сталі і загадаў адвесці пад-допытнага ў камеру.

***

Астранаўт В. прыехаў у пасёлак Кмін да сваякоў летам, неўзабаве пасля заканчэння шматмесячнага арбітальнага палёту, а потым і рэабілітацыі, скарыстаўшы дзеля гэтага частку свайго адпачынку. Яму было ўжо за сорок, жыццё адносілася да яго жорстка, урэшце, як і ён да апошняга, і нічога не ахвяравала яму дарма, ды і ён даўно ведаў, што ў яго становішчы гэта немагчыма, і заўсёды спадзяваўся толькі на сябе і свае сілы. Сіла ў яго заставалася, урэшце, ён часта браў толькі сваім выключыным здароўем, і каб не яно (а для шматлікіх медкамісій гэта з'яўлялася асноўным аргументам), то, верагодна, спазнаў бы асабістую паразу, не прайшоўшы і палавіны таго шляху, які быў яму адмераны. Тым не менш, ён галіўся ўжо штодня, каб не так яўна праступала на твары сівізна. Знаходзячыся на арбіце, у цесным, забітым усемагчымымі прыборамі адсеку, ён цягавіта і самааддана выконваў сваю працу спачатку з адной пастаяннай і, хоць і не асабліва, а ўсё-ткі дастаткова навязлівай думкай у падсвядомасці: хутчэй скончыць усё гэта і апынуцца на Зямлі — дома: у сваім пакоі, у лесе, ля возера, выспацца на звычайным ложку, паляжаць у траве на беразе ракі, зноў адчуць зямную гравітацыю, па-

хадзіць басанож — вось што яму было трэба, чаго хацелася і катастрафічна не хапала там, у велічнай і халоднай пустэчы. У глыбіні душы ён даўно не верыў у так званыя стваральныя мадэлі не толькі касмічнага, але і зямнога існавання. Ён шмат там перадумаў: пра імгненныя і нечаканыя смерці сяброў, якія, не вытрымаўшы нагрузак, пайшлі з каманды. Некаторыя з іх проста паспіваліся, пра “бунты” экіпажаў, якія здараліся з-за псіхалагічнай несумяшчальнасці, пра тое, што пасля прызямлення, некаторых літаральна выцягвалі з магілы, бо ішла атрафія мышцаў і сэрца змяншалася ў аб’ёме на дзесяць, а то і дваццаць адсоткаў.

Але самае нечаканае адбывалася дзесьці з сярэдзіны і ў канцы палёту. Псіхалагі называлі гэта сіндромам невяртання. Ён больш не прагнуў дадому, не жадаў пакідаць свой цесны адсек. Космас быццам трымаў яго душу і не хацеў вяртаць яе назад, пад абалонку атмасферы планеты. Але ён змагаўся і з гэтым. Па характару змагар — ён толькі і мог супрацьпаставіць свае сілы шматлікім сілам жыцця, што і рабіў, бо іншага не ўмеў, ды і не здолеў бы рабіць.

У пасёлак ён мусіў прыехаць быццам ціха і незаўважна, але ў раённым цэнтры ўжо ведалі пра гэта і чакалі яго, адабраўшы некалькі гадзін жыцця (як ён часам меркаваў, сціснуўшы зубы, каб не вылаяцца ўголас) на бяссэнсавыя прамовы, мітусню, неабавязковыя сустрэчы з каньяком ды ікрой у кабінетах дробных мясцовых мафіёзі, а такімі ён лічыў іх, бо ведаў іх сілу тут, у іх уладаннях, пасля чаго, урэшце, яго прывезлі дадому, дзе ўжо ўсё, што можна, было адрамантавана, вычышчана і пафарбавана будаўнікамі. Некалькі дзён ён толькі спаў, піў чырвонае віно, якое прывёз з сабой, еў простую ежу: жытні хлеб, сала, па якіх так сумаваў у адсеку базавай станцыі, пасля пачаў ездзіць на возера, у лес. Гаварыў ён з роднымі і суседзямі мала, трымаўся стрымана, пазбягаў людзей, і толькі калі ў наваколлі пачаўся спартыўна-турысцкі злёт і непадалёку абсталявалі валебольныя і футбольныя пляцоўкі, нацягнулі сеткі, а потым аб’явілі ўсялякія турніры, ён не вытрымаў і пачаў гуляць у ва-

лейбол разам з аднолькава стрыжанымі і паслужлівымі хлопцамі і дзяўчатамі ў купальніках, кожная з якіх зазыўна ўсміхалася яму, дэманструючы сваё маладое і здаровае цела. Мышцы яго паступова вярталі сваю эластычнасць і моц, амаль знікла задыхка, раніцай ён рабіў іншым разам непрацяглыя прабежкі, а вечарам, як толькі пачаўся той злёт, ехаў (яму часова выдзелілі “Волгу” з райвыканкамаўскага гаража), каб згуляць партыю другую ў валейбол.

У першы з такіх вечароў адна з тых маладых дзяўчат папрасіла падвезці яе. Звалі яе кароткім расійскім імем — Ася. У яе была зграбная постаць, усмешлівы шырокі рот з вострымі белымі зубамі і цёмныя, неспакойныя вочы.

— Паехалі на возера, — прапанавала яна астранаўту В., адразу падкрэслена на “ты”, — вада цёплая, паплаваем, калі ў цябе, такога, ха-ха, знакамітага і славутага, знойдзецца час.

— Магла б выбраць каго і маладзей, — сказаў астранаўт В. — Я з іншага пакалення і, магчыма, не буду ведаць, пра што з табой гаварыць. А ўвогуле, паехалі, — згадзіўся ён, і Ася, захапіўшы вопратку, з чароўнай лёгкасцю ўскочыла ў салон машыны.

— Ведаеш, — сказала яна, — я андрафілка, і ў мяне, скажам так, цяга да мужчын твайго ўзросту. Я прапаную табе столькі хвілін кахання, колькі ты пажадаеш. Згода?

Замест аўры яе быццам абкружала нябачнае воблака ферамонаў, і астранаўт В., памарудзіўшы, завёў рухавік часова ахвяраванай яму райвыканкамаўскай “Волгі”, і Ася на вачах усіх сваіх сяброў і сябровак, як і была на валейбольнай пляцоўцы, у купальніку, абняла яго за плечы: бессаромна і па-змоўніцку — быццам такія вандроўкі і адносіны былі для іх даўняй і звычайнай справай.

Якраз у адзін з тых дзён да астранаўта В. звярнуўся чалавек прыкладна яго ўзросту, звычайнай някідкай знешнасці, які прадставіўся настаўнікам мясцовай школы і назваўся Андрэем Корбатам. Ён, пэўна, доўгі час

падпільноўваў славу тага земляка ля яго дома і, хоць звярнуўся да таго проста на вуліцы, адразу тактоўна папярэдзіў, што не збіраецца прасіць астранаўта В. якім-небудзь чынам дапамагчы яму ў паляпшэнні матэрыяльнага дабрабыту, давесці да завяршэння асабістую скаргу, ці за сваіх дзяцей, альбо яшчэ чаго, а хоча толькі перадаць яму ліст у Галактыку, які ён днямі напісаў пасля таго, як, па-першае, — пачуў пра знакамітае ліставанне па радыё, а, па-другое, — пра тое, што ў Кмін прыехаў на кароткі час знакаміты зямляк. Ён, сказаў прасьбіт, хоча, каб гэты, напісаны ім ліст быў далучаны да іншых. А перадае з рук у рукі таму, што не ўпэўнены — ці дойдзе той ліст да адрасата праз афіцыйныя ўстановы, ды ўвогуле не спадзяецца на паразуменне з боку шматлікіх і ўсемагутных чыноўнікаў.

Астранаўт В. ветліва і ўважліва выслухаў прасьбіта: ён заўсёды імкнуўся з паразуменнем ставіцца да жаданняў сваіх землякоў. У вачах чалавека, які стаяў перад ім са звычайным канвертам у руках, ён не выявіў прыкмет вар’яцтва: на яго погляд, тут не было ані маніякальнай фазы, ані паранаідальнага сіндрома, не прасочвалася і звычайнай дурноты, і таму адказаў, што прасьба земляка Андрэя Корбата (ён правільна запомніў і назваў прозвішча?) для яго не складзе асаблівых клопатаў, і дадаў, што захопіць ліст з сабой і праз сваіх сяброў з касмічнага Цэнтра дакладзе яго, калі вернецца з адпачынку, да іншых лістоў. Дарэчы, паведаміў ён, такія лісты-пасланні шлюць даволі часта, амаль кожную чарговую ідэалагічную кампанію з нагоды якога свята.

— Між іншым, — пацікавіўся астранаўт В., — вы што, сур’ёзна верыце, быццам ваш ліст там прачытаюць?

— Дзе — там? — спытаў прасьбіт.

— У далёкім космасе. Ён можа ляцець і мільёны трыльёнаў гадоў. Без аніякай надзеі быць прачытаным. Да таго ж, расшыфроўка. Хто і як яе ажыццявіць?

— Мне здаецца, што Сусвет усё-ткі мае нейкі сэнс. Хіба не так? Таму і пасланні. Упэўнены, што іх калі-небудзь прачытаюць.

Астранаўт В. паціснуў плячыма і агледзеўся — ён не хацеў, каб да іх падышоў яшчэ хто — з суседзяў, і пачалася адна з тых падобных, як блізняты, размоў, якія толькі дарэмна марнавалі час, а часам ён даражыў. Нягледзячы на вечар, было задушліва і гарача, а на далёкім даляглядзе зрэдку ўспыхвала бліскавіца.

— Гэта не надта ўпісваецца ў нашу праблему, — сказаў ён і пацікавіўся: — Дарэчы, калі не сакрэт, што вы гаворыце ў вашым лісце?

— Я, скажам коротка, выказаў шэраг пажаданняў і запісаў некаторыя свае меркаванні.

— Кантэйнер з лістамі, ну, там яшчэ з тым-сім, напрыклад, з барэльефам Правадыра, выявай сцяга, герба, іншай сімволікай могуць проста закінуць на Месяц. Там, пры перападзе тэмператур ад плюс стапцідзесяці градусаў па Цэльсію да такой жа лічбы, толькі са знакам мінус, пры ўваходзе спадарожніка ў цень, усё вельмі хутка ператворыцца ў пыл і зацягнецца рэгалітам.

— Лічыце, што мяне будзе ўсё-такі вельмі ўсцешваць, што мае сціплыя думкі праіснуюць нейкі час, няхай сабе, і на Месяцы. А раптам іх прачытаюць? На зваротным яго баку, напрыклад.

— Месяц — усяго толькі запусценне. Хаця і велічнае. Дарэмна вы на нешта спадзеяцеся.

Астранаўт В. паклаў ліст у кішэню і яшчэ раз паабяцаў, што выканае просьбу земляка. Размова пачыналася ўжо гнясці яго — арганізм рэагаваў амаль аднолькава на кожны такі, на яго погляд, бяссэнсавы кантакт з людзьмі: выкідам адрэналіну, і ён паспешна развітаўся.

Начаваў ён у лесе непадалёку ад возера, куды прывёз Асю. Спачатку яны замацавалі палатку, у яе адразу набіліся крывасмокі — Ася спрытна біла камароў ручніком, а потым развялі вогнішча і прыгатавалі вячэру. Астранаўт В. разліў па шклянках першую бутэльку віна, а піў ён у апошні час яго ўсё больш, і сказаў:

— Праз дзень я ад'язджаю.

Ася на гэта аніяк не адрэагавала. Таропка сарвала з яго кашулю — з кішэні выпаў канверт таго дзівака,

пасля астатнюю вопратку, распранулася сама, і яны заняліся любоўю. Ася стагнала, ускрыквала, потым пайшла на возера і з шумам акунулася ў ваду — астранаўт В. чуў па гуках, што яна рабіла, і неўзабаве вярнулася назад. Астранаўт В. на некалькі хвілін задрамаў, а потым яны зноў выпілі віна, прычым Ася піла з ім амаль на роўных, і зноў кахаліся. Гаварылі мала — тэмы былі амаль вычарпаныя, больш расказвала Ася, але даволі сціпла — пра дзяцінства, пра бацькоў, працу. Як развіднела, яны пачалі збірацца назад, астранаўт В. быў не ў гуморы, бо скончылася віно, вогнішча ледзь дымілася, і раптам, а гэта здаралася з ім усё часцей, на яго напала туга. Ён зноў паваліўся на коўдру ў палатцы, але Ася не падтрымала яго, упарта збіралася, а яму прапанавала схадзіць і акунуцца ў ваду, што ён, урэшце, і зрабіў. Як толькі ён вярнуўся, Ася спытала ў яго пра канверт, які якраз вытрасала з коўдры, і разглядала з усіх бакоў, і астранаўт В. патлумачыў дзяўчыне, што гэта ліст у Галактыку, які ён, па просьбе земляка, завязе ў Цэнтр, каб дабавіць да астатніх. Ася цікавасці не выявіла, і ён загаварыў пра іншае: пра хуткаплынасьць адпачынку, жыцця увогуле, пра сваю нелюбоў да вялікіх мегаполісаў, дзе проста цяжка жыць, а потым і пра гэта перастаў размаўляць і ўвесь час у машыне па дарозе дамоў маўчаў.

Сям’я астранаўта В. жыла ў сталіцы, і сюды, у Кмін, ужо было некалькі ліхаманкавых тэлефонных званкоў, якія пасля кароценькага прывітання дачкі, заканчваліся прапановай жонкі неадкладна да яго прыехаць. Урэшце ён паведаміў, што ехаць не трэба, бо неўзабаве прыедзе сам, і вось гэты момант быццам наступіў.

Адвечоркам ён развітаўся з Асяй. Дзяўчына нічога ў яго не прасіла, быццам чуйна прадвызначыўшы, што славуты, хоць і выпадковы, яе любоўнік ужо далёка ад яе, ад тутэйшых падзей і клопатаў, і таму гадзіны праз паўтары вылезла з ложка, апранулася і сказала, што ёй пара. Астранаўт В. прапанаваў ёй заставацца да раніцы, але прапанова была не зусім шчырай — урэшце трэба было збірацца ў дарогу, выспацца перадусім, ён

ужо не малады, космас выцягнуў з яго ўсё, што магчыма, і ён згадзіўся, што — пара, дык няхай так, ён пра яе не забудзе, і за сваю будучыню яна не павінна хвалявацца: ён зробіць пару тэлефонных званкоў каму трэба, а, калі што — няхай яна звяртаецца да яго непасрэдна. Ася быццам вяла пратэставала, урэшце яны дамовіліся сустрэцца самае позняе — будучым летам, калі ён зноў наведае гэтыя месцы.

Раніцай, ужо збіраючы сумку, астранаўт В. раптам успомніў, а меў учэпістую памяць, пра пісьмо таго дзівака, па прозвішчу Андрэй Корбат, але канверта не знайшоў. Пашукаўшы хвіліны дзве-тры, а ліст нібы куды праваліўся, астранаўт В. махнуў рукой: можа, адшукаецца, а калі не — якая розніца, будзе пасланне засыпана глеевым пылам дзе-небудзь на Месяцы ці ўвогуле згубіцца ў Цэнтры, на якім складзе непатрэбных рэчаў. Усё роўна — хто яго прачытае? І ўвогуле ўсё гэта лухта, усё надумана і занадта ідэалагізавана, лічыў ён, а часам проста нагадвае пасмешышча з-за сваёй пыхлівасці і псеўдазначнасці. Космас, лічыў ён, не месца для падобных гульняў, але ж сістэма вымагала свайго, ён сам цяпер быў прадстаўніком той жа сістэмы, і хіба гэта не яна абрала яго з многіх іншых? Хоць і тут, разважаў ён, ёсць двухсэнсавасць: тая ж сістэма, не здолеўшы выкарыстаць яго поўнасцю, нават не завагалася б ні на секунду, каб выкінуць яго, як непатрэбную рэч, а ратуюць яго пакуль зноў-такі выключнае здароўе і ўпартасць у дасягненні мэты. А чалавек, які працягвае жыць, не дасягнуўшы мэты, варты, хіба што жалю, лічыў ён.

Ён ехаў у сталіцу цягніком. Правадніца пазнала яго ў твар, вакол адразу замітусіліся, але ён зачыніўся ў купэ і праз некалькі хвілін заснуў.

Яму прысніўся борт касмічнага комплексу: якраз “грузаход” даставіў туды эксперыментальную секцыю сонечнай батарэі, якую ім з напарнікам трэба было ўсталяваць. Батарэя ўяўляла сабой “двухпавярховую” канструкцыю, кожны з “паверхаў” складаўся з мабільнай фермавай бэлькі з дзвюма панэлямі фотаэлектрычных пераўтваральнікаў. У космасе ўсё хутка старэе і дэградуе, а

найперш гэта здараецца з батарэямі. Ім трэба было выйсці ў адкрытае бязмежжа і з дапамогай спецыяльнага дамкрата адзяліць адзін з пакетаў, а ўзамен усталяваць новы, эксперыментальны. Ён быў спакойны за сябе, а вось за напарніка хваляваўся, бо ведаў патаемны страх таго перад адкрытай прасторай, страх, які той старанна хаваў ад усіх: камісій, начальства, сяброў. “Давай, давай!” — пакрыкваў ён у радыётэлефон і яшчэ дадаваў па-свойску, што не перакладаецца ў справаздачах і магнітафонных “чорных скрынях”. Яны спяшаліся, бо знаходзіцца за “бортам”, няхай сабе, і зусім нязначна больш вызначанага часу, небяспечна. Дыхалася цяжка: кісларод, думаў ён і з гэтай думкай прачнуўся, кандыцыянеры амаль не працавалі, — адчыніў акно, і пад перастук колаў доўга назіраў зорнае, цёмнае неба і на ім велічнае бліскучае кола Месяца. Калісьці яго рыхтавалі да палёту менавіта на Месяц, але іх апярэдзілі шматлікія “АПОЛА”, пасля чаго праграму згарнулі.

Ён выпіў віна і зноў заснуў.

Частка 4. Астранаўт В.

Калі да мяне, у мой невялічкі пакой у адным з бясконцых калідораў Цэнтра, дзе я працаваў над справаздачай палёту, прыйшлі тыя і папрасілі напісаць кароткае тлумачэнне, я спачатку нічога не зразумеў. “Прабачце, прабачце, — ледзь не шоргалі яны нагамі, — але нам загадалі, зразумейце і нас”. Быццам сарамяжлівыя і быццам вінаватыя ў нечым.

Урэшце я дапяў. Нейкім чынам ліст, які перадаў мне той дзівакаваты зямляк Андрэй Корбат (а я не забўся на яго прозвішча), трапіў да іх у рукі.

— Ну, дык і што? — бесцырымонна спытаў я, нават не прапануючы ім сесці. — Чаму я павінен кідаць працу і пісаць для вас тлумачэнне? — Тут я ўжыў лаянку.

— Рэч у тым, — сказаў адзін з іх, вышэй сярэдняга росту і са знешнасцю, якая не вельмі запамінаецца, — што той чалавек парушыў закон, а яго дзеянні падпадаюць пад шэраг артыкулаў.

— Ён што — забіў каго, абрабаваў? — спытаў я.

— Як бы вам сказаць, — цягнулі яны, — яго так званы ліст у Галактыку “Млечны Шлях” — паклёпніцкі, варожы выпад супраць нашай сістэмы, і не толькі. Вы чыталі яго тэкст?

— Не, — абсёк я. — Гэта быў яго асабісты ліст. — Чаму я павінен быў яго чытаць? І чаму вы лічыце, што нейкім лістом, згубленым у космасе, ён нанясе шкоду сістэме?

Яны не адказалі. У другога таксама была правільная з усіх бакоў знешнасць: цёмныя кароткія і кучаравыя, як у мурына, валасы, прабор, і далей, як з рэкламы.

— Калі вы не будзеце пісаць тлумачэнне, то мы зразумеем, — сказаў ён. — Мы не настойваем.

— У вас з сабой ёсць копія таго ліста? — спытаў я.

Яны пераглянуліся і аддалі мне паперу. Я па-ранейшаму не запрасіў іх сесці, а пачаў чытаць.

Праз колькі часу я скончыў чытаць ліст. Тое, што я прачытаў, здзівіла мяне сваёй шчырасцю і ў той жа час зацятай непрымірымасцю. Так. Мяне ўразіла апантанасць таго чалавека — я сам выйшаў з цяжкага дзяцінства, дасягнуў сваёй мэты, падняўся з, можна сказаць, багны жыцця, што часам лічу цудам, і таму я амаль што разумеў яго.

Я ўрэшце прапанаваў тым наведвальнікам сесці і паказаў на крэслы, пасля чаго ўзяў паперу і напісаў некалькі сказаў, надта не саромячыся ў выразах: у цяперашнім маім становішчы я з задавальненнем мог гэта сабе дазволіць, заклеіў сам у канверт, які прынесла сакратарка, і аддаў яго ім.

Яны адразу ўсочылі і, падзякаваўшы, пайшлі задаволеныя. Я іх разумеў: выканалі заданне.

Пасля іх адыходу я загадаў сакратарцы нікога да мяне не пускаць і, адклаўшы ўбок свае тэхнічныя запісы і іншыя неадкладныя справы, надоўга задумаўся. На душы ў мяне было даволі прыкра, але мазгі пачалі аналізаваць усё спачатку: як я з’явіўся ў пасёлку, як мяне сустрэлі, урэшце, зноў успомніў і таго дзівака, і яго так званы ліст у Галактыку “Млечны Шлях”,

і як я паклаў яго ў кішэню, а пасля — пасля была Ася, актывістка маладзёжнай арганізацыі з райцэнтра, я нават сказаў ёй пра той ліст, так... Ася...

І тут я здагадаўся. Нібы з маіх вачэй спала заслона. Урэшце, як той ліст мог трапіць у іх рукі? Якім шляхам? Толькі адным. Гэта дзеўка, д’ябал яе бяры... Больш няма каму. Ну, не занёс жа настаўнік Корбат сам свой ліст у “кантору”? Вядома, не. Не я першы і, напэўна, не я апошні спатыкаюся на якой увішняй сцэрве. Але не за гэта сорамна, а за тое, што тэлефанаваў у цэнтр, у вобласць, прасіў у тых правінцыяльных мафіёзі рознага кшталту, каб ёй дапамаглі ўладкавацца, і дапамаглі ж адразу: забралі ў рэспубліканскі камітэт, далі пасаду, інтэрнат, паабяцалі забяспечыць кватэрай. Не будзеш жа цяпер зноў тэлефанаваць і прасіць, каб яе вярнулі да “разбітага карыта”.

Але досыць пра гэта. Трэба падумаць пра таго земляка, Андрэя Корбата, настаўніка, які паспрабаваў акрэсліць і ледзь не вырашыць усе зямныя праблемы такім спосабам, як ліст ў Галактыку да невядомых адрасатаў. Урэшце, пасланні ў космас засылаюць з усіх краін, якія маюць ракеты-носьбіты. Так, нядаўна ў далёкае, а, магчыма, і вечнае падарожжа, як я ведаю, быў скіраваны чарговы “Вояджэр”, дзе ў спецыяльнай капсуле захоўваецца пакрытая золатам пласцінка, на якой больш за сотню фотаздымкаў і запісаў гукаў пяцідзесяці зямных моваў. Урэшце, гэта ўжо нешта больш змястоўнае, чым выява Правадыра і заклінанні кшталту: “Наша краіна — бераг Сусвету”. Тут бедны настаўнік мае пэўную рацыю сваім заклікам да невядомых абанентаў скарэкціраваць траекторыю астэроіда, які ўварвецца ў калязямную прастору ў дзве тысячы дваццаць шостым годзе. Ён абуджае ў сваім лісце не толькі перасцярогу, а і пагарду да ўсяго людства. А калі, і сапраўды, арбіты гэтых касмічных целаў перасякуцца, то ці паспее ён сам асэнсаваць гэта і парадавацца? У яго будзе вельмі мала часу. Так, вельмі мала. Калі-небудзь, між іншым, такое ўсё роўна павінна здарыцца, успомніць хоць бы Юкатан шэсцьдзесят пяць

мільёнаў гадоў таму, калі дваццацікіламетровы балід урэзаўся ў кішачую паўзунамі планету, ці Падкаменную Тунгуску ў пачатку дваццатага стагоддзя. Пытанне толькі ў тым, колькі ўвогуле праіснуе чалавецтва як від. Людзей з дзіўнымі жаданнямі, як у таго майго беднага земляка, пэўна, шмат. Вось толькі чаму ў яго такое пажаданне і такі прысуд усім? Тут я зноў задумаўся, а потым выклікаў сакратарку і папрасіў арганізаваць мне пару хвілін па тэлефоне з іх галоўным, старшынёй той самай “канторы”, адкуль з’явіліся да мяне тыя. У чаканні размовы, я зноў спрабаваў працаваць, але не меў ранейшага імпэту, і раптам ува мне нібы парвалася нябачная струна — я адчуў вялікую стомленасць, туга авалодала мной, што са мной зрэдку, але здараецца, я ўсвядоміў хуткаплыннасць усяго на свеце, безабароненасць і неспраўднасць, нейкую сцэнічнасць нашага існавання. Мне прыгадалася дзяцінства ў асуджаным на спрадвечныя галечу і ўбоства пасёлку. Яно ні на імгненне не было і не магло быць шчаслівым, бо несла на сабе адбітак віны. Часта, праходзячы па вуліцы, я лавіў на сабе ястрабінадапытлівы і цікаўны позірк якога знаёмага, суседкі ці суседа. Яны нібы ацэньвалі мяне з нябачнага мне пункта гледжання. Той пункт я хутка разгадаў: ён складаўся з аднаго пытання — пытання бацькоўства. Маці хавала таямніцу ад усіх, і ад мяне таксама, і толькі калі яна памерла, на самым дне яе старога куфэрка я знайшоў пажоўклы фотаздымак, з якога нясмела ўсміхаўся малады хлопец у палявой форме жаўнера акупацыйных войскаў. Трымаючы той здымак перад вачыма, я падышоў да люстэрка, і праз наша падабенства мне адразу ўсё стала зразумелым. Усведамленне таго, што я з так званых “нямчат”, зрабіла мяне надзвычай абачлівым і недаверлівым да ўсіх і, магчыма, гэта, а таксама руплівасць, цягавітасць і сканцэнтраванасць на дасягненні мэты, мяркую, атрыманыя мной у спадчыну ад бацькоў, дапамаглі мне дасягнуць, нягледзячы на ўсе перашкоды, поспеху. Я нікому не прагаварыўся пра сваё адкрыццё — нават жонцы, але той фотаздымак

захаваў, бо аніякага пачуцця варожасці да таго хлопца-жаўнера, вядома, у мяне ніколі не было. Магчыма, нехта пра нешта штосьці здагадаўся, а сваякі, да якіх я зрэдку прыязджаю ў пасёлак, можа, ведаюць і больш, але цяпер гэта ўсё ў далёкім мінулым, і нават тыя, хто ведае ўсё пра ўсіх, нават яны, мяркую, больш не зазіраюць у гэту цёмную студню: час імкліва змяняецца, і ім ужо не да таго. А што тычыцца маёй непадобнасці да маіх аднагодкаў, то мне, лічу, пашанцавала: натуральных, усвядомленых “нямчат”, надта без цырымоній скіроўвалі ў спецыяльныя дзіцячыя прыёмнікі ці рассейвалі па самых аддаленых дзіцячых дамах. Але нашошта гэта, я адхіліўся...

У ходзе маёй падрыхтоўкі да высадкі на Месяц (а рыхтавалася некалькі навігатораў, прычым кожны не ведаў пра іншага — усё трымалася ў сакрэце), Генеральны выклікаў мяне, а ён часта рабіў такія сустрэчы-гутаркі з кандыдатамі ў палёт, і, як заўсёды, пацікавіўся здароўем — ён быў у захапленні ад маіх тэставых паказчыкаў — мы пагаварылі хвілін пяць на розныя тэмы, а потым наша размова набыла дзіўнаватае адценне.

— Уяўляеш, — сказаў ён, — у часе тваёй магчымай высадкі на Месяц цябе могуць напаткаць не зусім чаканыя абставіны. Ты павінен быць гатовым да ўсяго.

— Што вы маеце на ўвазе? — удакладніў я. — Да чаго — усяго?

Ён цяжка ўздыхнуў.

— На гэтай зямлі ёсць каля дзесяці чалавек з навуковай эліты, якія ведаюць намнога больш за астатніх. Адразу адзначу, што я да іх не належу. Гэтыя веды тычацца паранармальных з’яў і адхіленняў, якія ўвесь час рэгіструюцца нашымі службамі, а таксама НАСА, і вядома, засакрэчваюцца. Калі б хто з іх, тых дзесяці, вынес усё, што ведае ў тым накірунку, на ўсеагульнае азначэнне, то, магчыма, адразу пахінуліся б інстытуты рэлігіі, эканомікі, маралі, а чалавецтва скацілася б у хаос.

— Не думаю, — пасля паўзы вяла аспрэчыў я, — не забывайцеся пра тое, што большасць людства рэа-

гуе чэравам, а не розумам. Што ім усе вашыя адкрыцці?

— Так, так, — быццам згадзіўся ён. — Але, банк інфармацыі папаўняецца шматлікімі данымі пра тое, што жыццё не існуе ў адной форме. Наўрад ці прырода трымае ўсе свае яйкі ў адным кошыку. Таму не здзіўляйся, калі на Месяцы ты можаш сустрэцца — ну, скажам, з якой сутнасцю, складзенай з мікралептонаў, кваркаў ці нейтрына і якая можа прымаць любы выгляд: даўно памерлай знаёмай, а то і звычайнай вароны.

— Што-небудзь падобнае фіксавалася? — спытаў я.

— Мы не ведаем, з чым сутыкнуліся астранаўты з “Апола”. Тое, што яны рыхтуюць новую высадку — гаворыць само за сябе. Якая б велічная ні была тая пустэча, проста любавання ёю, ахвяруючы каласальныя сродкі і рызыкуючы жыццём навігатораў — гэта нерэальна. Так што, ступіўшы на незнаёмую глебу, ты можаш сутыкнуцца праз нейкі час нават са сваім двойніком...

— Чаму менавіта з ім? — спытаў я неўразумела. Я ведаў, што Генеральны любіць “прасейваць” сваіх кандыдатаў на палёты сам, надта не давяраючы псіхааналітыкам.

Але ён ухіліўся ад прамога адказу і з лёгкай усмешкай пачаў гаварыць пра кібаргаў, лабараторным вырошчванем якіх, мажліва, займаліся якія іншыя цывілізацыі, што існавалі ў іншых месцах і да нас, і што нават наша недасканалая біямедыцына ўжо зараз паспяхова завяршае стварэнне штучных тканак пячонкі і нервовых канчаткаў мозга, рухаючыся да гэтай непазбежнай мэты, а калі прыняць да ўвагі блізкае кланіраванне і магчымае вырашэнне ў сувязі з гэтым праблемы бессмяротнасці, то паўстаюць новыя і новыя пытанні. — Да таго ж, — дадаў ён, — мы нібы заблакіраваныя ў нашым свеце, куды толькі зрэдку прасочваюцца слабыя імпульсы іншых светаў, магчыма, намнога больш дасканалых за наш. Магчыма, існуе не толькі свет целаў, а і свет неарганічных сутнасцей, анёлаў, нірвана...

— Нірвана? — спытаў я, — вы, пэўна, жартуеце?

— Не, — сур’ёзна і нават з адценнем суму адказаў ён. — Яшчэ якіх сто год таму хіба не падаліся б такія рэчы, як тэлебачанне, радыётэлескопы, паскаральнікі, тэлефонная сувязь праз спадарожнікі, ды нават проста тэлефон — хіба не падаліся б усе яны рэчамі містычнымі і на мяжы фантастыкі?

— Так, — згадзіўся я.

— Дык вось, ёсць даныя пра зусім новыя тыпы матэрыі з субатамных часцінак, так званых “дзіўных кваркаў”. А за гэтым можа стаяць што-небудзь зусім незразумелае для нас. Напрыклад дадзеныя пра тое, што матэрыя — гэта ўсяго толькі інфармацыя, а мы жывём у камп’ютэрнай сімуляцыі. Хіба не так?

— Вядома.

— Тады, чаму не можа існаваць свет кібаргаў, ці свет мікралептонных кластэраў? Калі нават архітэктоніка якога мікроба, дробнага віруса нашмат складаней за сучасную фабрыку ці электрастанцыю, нават атамную, то што далей? Ты можаш растлумачыць?

Да гэтых ваганняў і думак, працягваў ён са сваёй лёгкай іранічнай усмешкай, яго моцна “прасунуў” выпадак палтэргейсту, які ён назіраў у дзяцінстве. Ён сказаў яшчэ, што падрабязны інструктаж па гэтых праблемах я атрымаю ў ходзе далейшай падрыхтоўкі да навігацыі і, што, па іх даных, у гэтым напрамку таксама рухаюцца і ў НАСА, разглядаючы ўсе аспекты візіту на Селену, нават самыя фантастычныя. Ужо адсунуўшы крэсла і праводзячы мяне да дзвярэй, што, як я ведаў, з’яўлялася для Генеральнага знакама вышэйшай прыхільнасці, ён сказаў, усміхаючыся, у сваёй напайжартоўнай манеры:

— Узровень ведаў расце і, магчыма, у бліжэйшым часе наступіць дзень, калі з’явіцца расшыфроўка поўнай карціны Сусвету ад яго пачатку да канца. Магчыма, у гэтыя самыя хвіліны невядомы нам геній працуе над пытаннем, якое марыў вырашыць небарака Эйнштэйн, але яму ў той час не хапала ведаў. Цалкам верагодна, — дадаў ён, — што ты, хутчэй за ўсё, дажывеш да гэтага часу. А пакуль мы існуем, так бы мовіць,

у таямніцы, хоць нашы мазгі працуюць над яе разгадкай. Дакладней, разгадкі таемнасці таямніцы мозгу, бо толькі яна і мае значэнне, а навошта наш мозг — гэты дапаможны сэрвісны біякамп'ютэр, — і, увогуле — дзе і ад чаго ўзнікаюць нашы думкі, мы і гэтага, на жаль, пакуль не ведаем.

Я прыводжу гэты кароткі роздум у сувязі з тым, што ў сваім лісце ў Галактыку мой апантаны зямляк, нібы лёгкім дотыкам кранае гэту тэму, калі кажа пра народ. Яго ліст перада мною, і вось як ён яго заканчвае, абапіраючыся на прыпавесць сярэднявечнага схаласта Аўхіма Вастраслова:

“Сляпы конь, які хадзіў вакол млынавага каменя, прайшоў у цяжкай працы тысячы верстаў, але аказаўся ля таго ж каменя, калі яго адвязалі, каб завесці на скуралупню. Ёсць народ, які нікуды не прыходзіць. Ён дарэмна працаваў.

Калі для яго настане вечар, ён не ўбачыць ні горада, ні сяла, ні твора, ні прыроды, ні сіл, ні Анёла”.

Які народ ён меў на ўвазе?

Частка 5. Інтэрпрэтацыя казусу

У начальніка аддзела быў прастадушны твар аматара піва і гульні ў даміно, але следчы ведаў, што гэта далёка не так, вельмі далёка.

— Рэч у тым, — задуменна гаварыў начальнік, паўабярнуўшы голаў да акна (сапраўднага, а не бутафорскага, якое было намалювана з дапамогай невядомага мастака ў падвальным кабінце следчага), — што астранаўт В. ужо праз нейкі час пасля таго, як напісаў нам сваё тлумачэнне (дарэчы, у ім ён неахайна скрэмаў паперу, дапусціўшы ў наш бок непрыстойныя выразы), меў кароткую тэлефонную размову з патронам (начальнік калісьці працаваў “пад дахам” амбасады ў Францыі, і таму часта ўжываў французскую лексіку). У гэтай размове астранаўт В. папрасіў патрона не прымаць ніякіх карных мер супраць арыштаванага намі Андрэя Корбата: маўляў, пакуль ён, В., жывы, то не дапусціць гвалту над сваімі землякамі, няхай сабе і эксцэнтрычнымі ў па-

водзінах. Адчуваеш пафас? Свядома змяншаючы віну Корбата, што нам зразумела, ён, хацеў таго ці не, зрабіў замах на ўсіх нас, спробу дыскрэдытаваць нашу працу. Магчыма, — нечакана дадаў начальнік, — на яго месцы і я паступіў бы таксама, але мы ў гэтай сітуацыі павінны прыняць нейкія захады, каб захаваць, як кажуць на Усходзе, свой гонар. Ты згодны са мной?

Следчы моўчкі кіўнуў. Ён яшчэ не вызначыў дакладнага напрамку ў ходзе думак начальніка, і таму прыкідваў у галаве ўсялякія магчымыя варыянты.

— Так, — працягваў начальнік. — Я рады, што ты са мной згодны, а мы будзем змушаны захаваць, так бы мовіць, *bonne mine* — гэта значыць, прыстойную міну, і ў той жа час даць рады ўсім тым парвеню, якія лічаць нас блазнамі.

Следчы кіўнуў зноў.

— Да таго ж, — гаварыў начальнік, — магчыма, я дапускаю ў нашым выпадку іншасказ, але хіба мы вартыя таго, каб толькі абцірацца пасля пляўкоў? Гэтыя дысідэнты, няхай сабе і ўбогія ці нават псіхопаты, павінны быць пастаўленыя на месца, незалежна ад таго, у якой стадыі знаходзіцца іх хвароба. Не для таго няпрўдай і крывёй, і дзіцячымі слязьмі, як сказана дзесьці ў Дастаеўскага, была створана (цалкам магчыма, што і памылкова) гэтая сістэма, каб зараз даць разбурыць яе спачатку вальтэрам і рабесп'ерам, а потым звычайным блатнякам, каб няпраўда, кроў і дзіцячыя слёзы набылі яшчэ большы, катастрафічны памер. Выкажу ерэтычную думку: гэты апантаны, які марыць пра больш глабальныя змены — я маю на ўвазе яго жаданне пакараць усё людства праз сутыкненне з астэроідам — магчыма, і мае рацыю. Так, мае. Але што з таго? Хіба наш бязмежны край стане іншым? Успомнім Пабеданосцава: “Расея — гэта ледзяная пустэльня, па якой блукае ліхі чалавек”. Мяркую, гэты радок тычыцца і нашай псеўдакраіны. Мы — тая ж Расія. Мы заўсёды будзем такімі. Хіба што ўмяшаюцца іншапланецяне, ха-ха... Дарэчы, ты ўважліва прачытаў яго ліст? Там ёсць даволі цікавыя пасажы і адступленні, у

прыватнасці, яго “Роздум пра серыйнага забойцу Баравулю”. Ты памятаеш, да чаго ён там дагаворваецца? То-та і яно. І потым, — задуменна дадаў ён, — у сваім лісце той настаўнік Корбат, які, пэўна, уявіў сябе старшынёй зямнога шара, сцвярджае, што люмпены і хамы з сапсаванымі генамі спарадзілі кастрычніцкага монстра, але гэта не зусім дакладна, бо там і дваранства расейскае задзейнічана. Гэта іх п’яленькія пыскі можна было штодня ўбачыць “у цыган”, і адтуль яны сваіх жонак бралі па п’янай жа справе, дык чые ў іх гены? Не, прырода чалавека такая. І кожны новы ператрус толькі новыя пакуты і прынясе, хіба не так? А наконт астэроіда, — праз паўзу загаварыў ён зноў, — дык я — за, бо пасля нас — хоць патоп. — Ён нават хіхікнуў ад свайго жарту. — Мы ж (ну, ты — магчыма і дажывеш) наўрад ці дажывем да таго часу, я маю на ўвазе пазначаны тым апантаным дзве тысячы дваццаць шосты год, а жыць пасля васьмідзесяці, як кажуць у Парыжы, — *c'est ridicule* — проста смешна.. Урэшце, усё гэта — у парадку трызнення, ха-ха...

Следчы паварушыў вуснамі і быццам хацеў нешта сказаць, але, ведаючы схільнасць начальніка да рыторыкі, вытрымаў паўзу і не прагадаў.

— Табе знаёмае пачуццё прадбачання? — спытаў нейтральна начальнік. — Ты задумваўся над тым, што адбудзецца праз дзесяць, пятнаццаць год? Вядома, не. Ты яшчэ адносна малады і лічыш, што будзеш жыць вечна (ніхто ж не верыць, што памрэ, хаця і ведае), а я вось ведаю, што старасць побач, і яе мне давядзецца сустракаць сам на сам, і ніхто не дапаможа мне ў бойцы за жыццё.

Ён зрабіў паўзу і працягваў:

— Вы ўсе, што — хочаце пазбавіцца нават і той няшчаснай дапамогі, якая вам будзе належыць пры дасягненні адпаведнага ўзросту? Хочаце стаяць на Камароўскім ці яшчэ якім рынку з працягнутай рукой, альбо чысціць чаравікі якім-небудзь спартсменам ці мясцовым мафіёзі, распухлым ад пыхі ды ікры? А, можа, вы хочаце люстрацыі? А потым, як яскрава выказваюцца нашы зэкі, — пугачоўкі? Яе вы хочаце? Дык навош-

та мне ўзрушэнні і катаклізмы пры вялікіх пераломках і перабудовах, а іх пах я ўжо выразна чую? Спакой і сіметрыя — вось што трэба кожнаму пакаленню, якое выканалася сваю задачу. Хіба не так?

Следчы згодна кіўнуў.

— Разбуральнікі, у першую чаргу нацыяналісты, заўсёды будуць прагнуць скарыстаць нашу слабасць, нашу нерашучасць, недахоп у спрыце, каб, урэшце, заняўшы нашае месца, ха-ха... з грукатам праваліць на маганні двух пакаленняў. Але яны не зоймуць, бо на гэты варыянт існуем мы. А мы неўзабаве дасягнем таго, што кожны трэці тут будзе нашым чалавекам, а на версе кіраваць імі стануць Азефы, якія таксама нашыя. Дык я цябе пытаю — ці ўяўляюць яны для нас небяспеку?

— Так, — машынальна кіўнуў следчы, згаджаючыся.

Начальнік спачувальна пагрукаў па сталае пальцамі:

— Мазгі чалавека, які пераходзіць шасцідзсяцігадовы ўзрост, пачынаюць усыхаць прыкладна на дваццаць, пяцьдзсят грамаў на год, — сказаў ён. — Да канца жыцця яны змяншаюць сваю вагу амаль на трыста грамаў, у сярэднім на адну пятую частку, з усімі, як кажуць, вынікаючымі адсюль наступствамі. Табе яшчэ далёка да таго стану, і таму будзь больш уважлівым, сацы за маёй думкай.

Следчы страпянуўся і падабраўся, нібы ганчак.

— Дык вось, — саркастычна працягваў начальнік, — заўтра раніцай, ну, мажліва, да адзінаццатай гадзіны гэты правінцыяльны змоўшчык і дысідэнт, але далёка не *sot*, заўваж, не ёлуп, павінен, як кажуць зэкі, адкінуцца. Мы выпусцім яго. Пасля ўсіх фармальнасцяў, да вечара ён апынецца на волі. Просьба вядомага ўсяму свету астранаўта В. будзе задаволена. Але хачу сказаць: такія, як ён — нібы каменьчыкі ў ботах. Кажу табе з поўнай адказнасцю: гэты чалавек вельмі небяспечны, а калі ўлічыць яго магчымы ўплыў на выхаванцаў — ты хоць разумеш, які ён сейбіт і што сее?

— Мы можам запамятаваць просьбу астранаўта В., — сказаў, намацаваючы ў думках начальніка лагічны

стрыжань, следчы. — Ён і сам, упэўнены, больш не ўспомніць пра таго аматара эпістальнага жанру. Яны з ім існуюць у розных вымярэннях. І розных месцах.

— Тут ты памыляешся. Ён нічога не забываецца.

— Мы прымем прафілактычныя меры.

— Гэта ўжо цяплей. І якія?

— Папярэдзім яго.

— Можа, папросім медыкаў, каб зрабілі яму лаб-тамію?

На плоскім твары следчага з'явілася нешта накштальт усмешкі.

— Думай, — не даў яму расслабіцца начальнік. — Напружвай мазгі. А не то мы неўзабаве дачакаемся таго, што ўсе мясцовыя інтэлектуалы пачнуць пісаць лісты іншапланецянам, а іх копіі скіроўваць для далейшай прачыткі на варожыя радыёстанцыі. Сістэма не выносіць, калі яе пачынаюць казытаць. Яна можа лопнуць... ад смеху ці яшчэ чаго-небудзь. Толькі мы ў стане абергачы яе ад квазіпрарокаў.

У пакоі запала даволі працяглая паўза, было чуваць, як працуе на сталае вентылятар, ды з-за акна даносіцца ледзь чутнае гудзенне рухавікоў.

Следчы расціснуў вусны. Ён усё абдумаў.

— “Лялька”.

— “Лялька”?

— Так. Ён ідэальная “лялька”. Вось ён выйшаў з нашай брамы і... ён ужо безабаронны. Ён — аб'ект для нападу. Яго варта... ну, скажам, падвесці пад моцны псіхалагічны і фізічны ціск.

— Так-так. А вось гэта ўжо амаль горача. Ды не зусім. Ну, а выканаўца?

— Як загадаеце.

— Думай, думай сам.

— Выберам падрыхтаванага аператыўніка.

Начальнік кіўнуў круглай галавой з характэрнай, крыху зрэзанай патыліцай, уласцівай яго расе і быццам зноў перапоўніўся іроніяй.

— Не, — сказаў ён. — Што за крыважэрныя

інстынкты? Нам трэба любіць людзей, якія б яны ні былі і якія б памылкі не дапускалі.

— А калі яны проста напрошваюцца ў “дурку”?

— Я супраць такіх метадаў. І іншым не параю. Не. Трэба даць яму ахоўніка да самага яго дому. А там прасачыць усе яго сувязі. Ён жа адразу пойдзе з кімсьці на кантакт, хіба не так?

— Вядома.

— А ўвогуле, гэты небяспечны для грамадства бланзан мае рацыю, скажам так, на дзевяноста адсоткаў, ха-ха. Хоць і ў яго доказах ёсць даволі слабыя месцы. Часам голая публіцыстыка, ха-ха... Ён скардзіцца, што паўсюль мана. Добра, няхай так. Але, што адбудзецца, калі дазволіць праўду? Што, калі мы пачнем гаварыць толькі яе? Што тады будзе? Нават у страшным сне нельга такога ўявіць. Ты разумеш, што я маю на ўвазе? Калі б усе былі *comme il faut*, добрасумленныя, дык хто б іх такімі вызначыў без аналагаў?

— Так.

— Я задаволены, што ў нас паразуменне. Такім чынам, каб лепш скокнуць, трэба спачатку і адступіць.

Следчы інтуітыўна зразумеў — размова скончана, і падняўся з крэсла.

— Так. І вось што, — развітваючыся, дадаў начальнік са сваёй усмешкай прасцяка. — Можа ты разважыш: калі б яго ліст дайшоў, напрыклад, праз нейкі час да якіх іншапланецян, і тыя, скажам, паведамлілі па інстанцыі — гэта значыць Госпаду Богу, як ты думаеш, выканаў бы Творца яго просьбу? Ці, можа, яшчэ выканае?

***

Дзесьці на трэцім прыпынку, пасля адыходу ад цэнтральнага вакзала, у перапоўненым вагоне цягніка з’явіўся пасажыр. Ён прайшоў праз увесь вагон, лёгка адсунуў плячыма тых, хто яму перашкаджаў, а потым “купіў” у правадніцы старую, пакінутую кімсьці газету, перакінуўся з ёй не вельмі выразна двума-трыма словамі, пасля чаго яму знайшлося месца.

Пасажыр, апрануты ў “вятроўку” і з шэрай плоскай

кепкай на галаве, чытаў газету, зрэдку кідаючы позірк на тых, хто сядзеў побач. У яго быў асіметрычны твар, блеклыя вочы, кароткія валасы. Мочкі вушэй былі падоўжаныя і нібы прышытыя да шчок. На выгляд яму можна было даць каля трыццаці год. Праз нейкі час ён склаў газету і, сунуўшы яе ў кішэню курткі, выцягнуў адтуль карабок запалак, адабраў з дзесятак і мусіў завастрыць з таго боку, дзе не было серы. Усе завостраныя ён паклаў у кішэню курткі, пакінуўшы адну, якой пачаў калупаць у зубах.

Ішоў час, цягнік з імпэтам “з’ядаў” кіламетр за кіламетрам. Раз-пораз ён спыняўся на якой станцыі, каб прапусціць таварны састаў. Уключаны дынамік захрабусцеў перад чарговым прыпынкам, скорогаворкай выпіхваючы невыразныя словы па-расейску, каб зрабіць абвестку. “Лясная”, — урэшце пачулася адтуль.

Пераследавацель няспешна падхапіўся з сядзення і ўважліва прыгледзеўся. Некалькі пасажыраў, сярод якіх ён выявіў і свайго падапечнага, рыхтаваліся да выхаду. Ён пачакаў, а потым лёгка саскочыў на платформу і агледзеўся. Месца, дзе ён мусіў аказацца, было звычайнай станцыяй з павеццю і паламанай лаўкай пад ёй ды будынкам касы з маленькім, закратаваным акенцам, пад якім тырчэла зашмальцаваная шматлікімі рукамі фанерная соўгалка. Усё гэта калісьці было пафарбавана ў зялёны колер, але фарба з часам пабяжыла і дзе-нідзе асыпалася. Ад будынка станцыі вялі некалькі пратаптаных незаасфальтаваных дарог. Адна з іх — праз лесапаласу, іншыя — уздоўж чыгункі і на другі бок палатна, дзе цягнулася поле. Некалькі чалавек выйшлі разам з ім.

Пераследавацель адварнуў ад іх твар і глыбей, амаль на самыя бровы, пасунуў кепку. Быць непрыкметным — вось што яму трэба. Калісьці яго вучылі гэтаму: як паводзіць сябе сярод варожага асяроддзя, выстаець у бойцы з двума, а то і трыма праціўнікамі, выжыць у лесе і балоце, і лёгка, без лішняга шуму, пазбавіць каго жыцця. Але там, дзе яго вучылі, ён не прыжыўся, бо залішне жортскіх жыццё не прымае, як і залішне рахманых.

Ён выйшаў на дарогу і няспешна пакрочыў услед за чалавекам, якога яму паказалі ў вагоне цягніка. Чалавек не вельмі спяшаўся, часам ён нават спыняўся і нешта разглядаў. Постаць яго то хавалася на паваротах за кустоўем і дрэвамі, то зноў узнікала на дарозе.

Сонца імкліва садзілася за далягляд, ад дрэваў пабеглі цені, каб потым, паяднаўшыся, стаць цемрай. Больш нічога не было на лясной дарозе, апроч іх дваіх, і тады пераследавацель паскорыў хаду, адлегласць паміж ім і тым, каго ён наганяў, імкліва скарачалася.

Дзесьці праз хвіліну ён раптам рэзка спыніўся, быццам перад ім узнікла нечаканая перашкода, і на імгненне знерухомеў: у яго з’явілася адчуванне, што нешта не так, ды ўсё, здаецца, было, як і раней, нічога навокал не змянілася, хіба што птушкі змоўклі, але на захадзе сонца яны ўжо не падаюць голасу, — яму на кароткае імгненне перахапіла дыханне, а далоні рук і спіна ўзмакрэлі ад поту. Чалавек, якога ён даганяў, між тым адыходзіў і ўжо рухаўся ўздоўж невялікага яра, і ён вырашыў скараціць шлях — бо вылічыў, што калі скіруе напрасткі праз ельнік, то метраў праз сто пяцьдзесят якраз сутыкнецца са сваёй ахвярай.

Ён зрушыў з месца, мяняючы напрамак, і амаль пабег, толькі сачыў за зямлёй і сваімі нагамі — даўня звычка і ўменне рухацца бязгучна спатрэбіліся яму і цяпер. Раптам ельнік перад ім адразу скончыўся, і ён выскачыў на адкрытае месца, на невялікую палянку, амаль твар у твар сутыкнуўшыся з двума жаўнерамі. Гэта былі, як ён заўважыў, каўказцы — іх ён мог вызначыць адразу. Урэшце сустрэць у лесе жаўнераў — у гэтым быццам не было нічога незвычайнага, тым больш небяспечнага для яго, але цяпер ён хутка скеміў, што тут нешта не тое. Пасярэдзіне палянкі, куды не даставалі карані дрэў, у пясчаніку была амаль гатовая яма, а побач з ёй з-пад брызенту выторкваліся кісці рук і нага трупы — гэта ён таксама адразу зразумеў, як і тое, што аказаўся ў гэтым месцы непажаданым сведкам.

Палігон, які цягнуўся амаль на трыццаць кіламет-

раў, меў, як успомніў ён цяпер, увогуле кепскую пагало-ску. Расфарміраваныя вайсковыя адзінкі, якія па воле вайсковага начальства ехалі сюды нават з пакінутага Афганістана, мусілі рамантаваць тут тэхніку. Жаўнеры з гэтых часцей вызначаліся выключнай жорсткасцю і схільнасцю да імгненнага нападу на любога, хто ім не падабаўся.

Згадаўшы ўсё гэта, ён быццам унутрана прыняў становішча такім, як ёсць, і сканцэнтраваўся, падрыхтаваўшыся да найгоршага. Горш за ўсё было тое, што ў руках у замацярэлых і дужых каўказцаў ён заўважыў кароткія сапёрныя рыдлёўкі — больш небяспечнай халоднай зброі ён не ведаў. Ліхаманкава ён пачаў шукаць найбольш верны для яго ў гэтай сітуацыі шлях: ці то зрабіць выгляд, што нічога не заўважыў і збочыць на дарогу, ці ўвогуле адступіць назад, у ельнік, ці загарварыць з імі, каб праясніць абстаноўку. Ён выбраў апошняе, праклінаючы сябе ў думках, што не захпіў аніякай зброі, але ж, каб адабраць чвэрць, палову ці ўсё жыццё ў таго няшчаснага дахадзятгі, знясіленага зняволеннем, зброі яму і не трэба.

Ён павітаўся з імі, міжволі запабягаючы.

— Здарова, служывыя, — сказаў ён нервова каб што сказаць, і адначасова зрабіў крок убок.

Але адказу яму не было, бо жаўнеры нядобра пераглянуліся, і той, што стаяў з яго боку, заступіў дарогу.

Ён адступіў на крок, але павярнуцца спінай да іх не рызыкнуў, а мільганула была думка нырнуць назад у ельнік. Тое, што яны забілі ці прыцягнулі забітага, каб закапаць яго і замесці такім чынам сляды, не выклікала ў яго аніякіх сумненняў.

— Уявіце сабе, — памяркоўна сказаў ён, дзесьці ў глыбіні сябе інтуітыўна разумеючы, што робіць памылку, — я вас не бачыў, а вы — мяне. Згода?

З гэтымі словамі ён рашуча скіраваў у бок дарогі, але на яго шляху яшчэ хутчэй аказаўся той самы жаўнер, які стаяў бліжэй да яго. У яго быў пераламаны нос, кароткая і моцная шыя і доўгія рукі. Да таго

ж, ён перакінуў рыдлёўку, якую дагэтуль трымаў у левай руцэ, у правую.

Яшчэ хвіліну таму пераследацель, ён не верыў, што раптоўна сам стаў ахвярай. Час нібы расслаіўся для яго на асобныя, расцягнутыя фрагменты, якія ён міжволі фіксаваў візуальна: вось жаўнеры марудна пайшлі на яго з двух бакоў, адразаючы шляхі да ўцёкаў, вось рукі з заціснутымі ў іх гладкімі і адпаліраванымі дзяржальнямі рыдлёвак пачалі адхіляцца на замаху, і вось на вастрыні адной бліснула, адлюстроўваючыся ад невядомай крыніцы, святло.

***

Настаўнік Корбат выйшаў з вагона цягніка адным з апошніх. Ён няўпэўнена ступіў на заасфальтаваную, у выбоінах, платформу, на якой яго злёгка хістанула, але ён выпрастаўся і, кінуўшы позірк на адыходзячы цягнік, пакрочыў па дарозе. Ішоў ён, тым не менш, упэўнена, бо ведаў гэтыя месцы, да таго ж, шлях вёў яго дамоў і, пэўна, адна з асноўных уласціवासцяў чалавека, думаў ён, спяшацца дадому, каб звыкла знайсці там ежу, душэўны спакой і адпачынак.

Цяпер, на волі, ўсе перажытыя ім у апошні час няўдачы здаваліся яму неістотнымі і не зусім натуральнымі, быццам ён выдумаў іх ці стаў нявольным сведкам, закончыўшы тым самым пэўны часовы адрэзак свайго існавання.

Ён ішоў дамоў, да сям'і, якая чакала яго, пэўна, пакутуючы на безабароненасць, страх і няўпэўненасць, і разважаў пра тое, што ўсё, што здарылася з ім — можа толькі прыгода, не больш, на якую і ён, і яго блізкія хутка забудуцца. Напісаўшы той ліст, меркаваў настаўнік, сам ён не набыў аніякіх гарантый, каб пазбавіцца ад сваіх комплексаў, страху і адзіноты. Яны будуць з ім назаўсёды, і тут нічога не зробіш. Але ж камусьці трэба было напісаць пра тую праўду, ад якой, успамінаючы штодня, усе даўно з пагардай адракаюцца, быццам саборнічаючы на выперадкі, хто яшчэ больш адступіцца ад яе.

Ужо мінуючы неглыбокі яр, зарослы ўнізе вербалозам

ды маладым сасоннікам, ён раптам спыніўся, нібы адчуўшы нечы слабы крык. Ён азірнуўся, але нікога не ўбачыў, лес наперадзе, між тым, заканчваўся, і дарога вяла праз закінутае поле і далей гублялася на цямнеючым далаглядзе, дзе ўжо там-сям бліскалі агеньчыкі пасёлка.

Ён зняў чаравікі і пайшоў басанож, не зважаючы на каменчыкі жвіру, якія часам трапляліся на зямлі. Першыя зоркі з'явіліся на цямнеючым небе. “Вось і скончылася мая Прыгода, — думаў ён, — стала асобным фрагментам у мазаіцы пакутаў, што завецца жыццём. Навошта я напісаў той ліст, — меркаваў былі зняволены. — Хіба меў якую крайнюю ў тым патрэбу? Хіба моцна пакутваў ад холаду, голаду, адзіноты ці ўціску ўлады? А калі ў аснове нашых уяўленняў ляжыць мана? Калі нашыя думкі ўвесь час здушаны — хіба гэта не злачынства супраць прыроды чалавека? І чыя бяда ў тым, што іх нельга выказаць проста, быццам увесь свет хварэе на здраду? І хіба толькі каласальны ператрус можа неяк пераарыентаваць чалавецтва, і хіба я не маю рацыю, калі прашу невядомага сілы зрабіць гэта праз сорок ці нават пяцьдзесят год: калі глыба з жалеза і каменю прарвецца праз атмасферу, і пасля выбуху, падобнага на той, што здарыўся на пачатку стагоддзя ля Падкаменнай Тунгускі, над Зямлёй павісне задушлівае воблака з пылу і газаў...”

Тут ён спыніўся, бо яму раптам падалося, што ён чуе невытлумачальныя, на першы погляд, гукі. Ён агледзеўся: гукі даносіліся з неба над яго галавой. Спачатку яму злёгка заклала вушы, ён пачуў звон, быццам нябачны аркестр настройваў свае інструменты. А потым ён выразна пачуў спеў. Самотны, слабы і бязмежна адзінокі голас тужліва выводзіў мелодыю песнаспева, якая нагадала яму чамусьці адну з прэлюдый Ёгана Себасцяна Баха, перакладзеную Шарлем Гуно для голасу. Звычайна гэтую мелодыю выконваюць спевакі-кастраты ці хлопчыкі ва ўзросце да полавага паспявання, альбо жанчыны. Бязмежна адзінокі голас нібы жаліўся на нешта пакутлівае, распавядаючы свой боль усяму Сусвету.

“Дзіўна, — падумаў ён. — Хіба я здольны чуць боскую Музыку Сфер? Я ведаю нават, што такую музыку могуць пачуць вельмі абмежаваныя сэнсітывы, дый і тое здараецца зрэдку. Але ж я заўсёды быццам быў глухаваты на слых, так”.

Частка 6. Актывістка Ася

Калі мне было чатыры гады, я ўпершыню пачала цікавіцца мужчынамі. Бацька мой з'ехаў з нашага пясёлка на заробкі кудысьці на Усход, урэшце, ніхто не ведаў дакладна, і адтуль не вяртаўся. Да маці ўвечары пачаў заходзіць “сябра” — мужчына гадоў трыццаці. Калі ён першы раз з'явіўся ў кватэры і ўсеўся ў крэсла, я падышла да яго, праціснулася паміж ног і пачала яго бесцырымонна лашчыць, прычым дагэтуль ніколі такога не рабіўшы, расшпіліла яму “маланку” і запусціла туды руку. Абодва яны вельмі збянтэжыліся і ад таго не адразу спахапіліся, і я ўпершыню збольшага адчула і ўсвядоміла, што такое мужчына, хаця тое імгненне было надта непрацяглым: маці схапіла мяне, зацягнула ў другі пакой і моцна набіла па руках. Нягледзячы на пакаранне, я паўтарыла звыклы манеўр і наступным разам, калі той сябра зноў аб'явіўся ў нас, і зноў была пабіта. Усё было дарэмна, бо я, пэўна, нарадзілася німфаманкай, і з гэтым нельга было нічога зрабіць.

У дванаццацігадовым узросце, калі я вучылася ў шостым класе школы, і ў мяне пачаўся фізіялагічны цыкл, я ўжо не ведала спакою: мужчыны захапілі маё ўяўленне, і я настойліва шукала з імі кантактаў, а паколькі я яшчэ была актыўнай ва ўсялякіх піянерскіх, а пазней і камсамольскіх справах, то атрымала мянушку “актывістка”. Я любіла выступаць з прамовамі, у канцэртах, аматарскіх спектаклях і танцавальных праграмах. Дома я знайшла шмат розных даведнікаў (яны засталіся ад бацькі — інжынера-канструктара) і навывісвала ў сшытак некалькі дзесяткаў складаных іншамойных слоў і паняццяў, якія быццам міжволі ўжывала ў размовах, з-за чаго, пэўна, мне сталі даручаць рабіць розныя выступленні, высоўваць мяне ў

прэзідумы і завышаць, улічваючы грамадскія нагрукі, адзнакі.

Але, вядома, не гэта было для мяне галоўным. Якраз у той час я, як кажуць, “запала” на старшакласніка з нашай школы, якога ўсе звалі не па імені — Павал, а мянушкай: Спрут. Ён займаўся вольнай барацьбой і меў моцныя рукі. Неяк я падышла да яго пасля заняткаў і спытала, ці ведае ён, што азначае яго мянушка на зоне?

— А што? — зацікавіўся ён.

Я растлумачыла, па магчымасці, прыстойна.

— Не веру, — нахабна, але з адценнем сумневу, сказаў Павал. — Чым ты дакажаш? Ну і што з таго?

Я павяла яго да сябе дадому. Там я дала яму паглядзець слоўнік па “фене”, які набыла неяк на барахолцы.

Я цьмяна памятала ўсё, што здарылася далей. Здаецца, я не ўтрымалася і адразу расшпіліла яму “маланку”, але потым мяне ахапіў страх — фобія, якая звычайна бывае перад стратай цноты. Павал меў, пэўна, ужо дастатковы вопыт, бо, прылашчыўшы мяне і супакойшы, расціснуў крыху сваімі моцнымі рукамі прэнт на спінцы майго дзявочага ложка, і, быццам жартам, прапанаваў мне сунуць туды галаву, што я і зрабіла. Тады гэты мацак заціснуў прэнты назад, і мая галава аказалася ў жалезных абцугах, і я, па сутнасці, абязручыла, што ён і скарыстаў, зрабіўшы ўсё, што хацеў на той момант. Так адбылася мая, так бы мовіць, дэфларацыя.

Праз тыдзень ён зноў з’явіўся ў мяне, але не адзін, а з сябрам, і ўсё паўтарылася, толькі партнёраў было два. Яго сябра трымаў маю заціснутую ў прэнтах галаву і, урэшце, імклівае выліванне яго эякулята адбылося ўпрост мне на твар. Мяркую, гэты сексуальны кантакт вырашыў маю далейшую ў тым плане скіраванасць. Нават так званае “перакрыжаванае каханне, ці 69” не давала мне ў далейшым такога поўнага задавальнення, як трыялізм.

Для чаго я разбіраю ўвесь гэты непрыстойны ланцужок, да чаго падводжу? А да таго, каб растлумачыць, чаму я скрала ліст у астранаўта В. і занесла

яго свайму тайнаму сюзерэну, у якога была “на кручку”. Урэшце, лічыла я, гэта драбяза, адчэпнае — ліст нейкага зацыкленага настаўніка, “вучонага дзяцела”, магчыма, шызоіднага тыпа, які на маніякальнай фазе звярнуўся да нейкіх іншапланецян... Я... не хацела гэтага.

Але крыху пра тое, як я апынулася “на кручку”. Дзесьці ў шаснаццаць год я пазнаёмілася з жаўнерам па імені Ашар. Ён быў чачэнец, і яго часць, дзе ён служыў, размяшчался ў некалькіх кіламетрах ад нашага пасёлка, за якім па адзін бок чыгункі цягнуўся палігон. Там і цяпер стаяць казармы і жывуць жаўнеры. Ашар (магчыма, я не зусім правільна называю яго імя) мне падабаўся. У чачэнцаў у крыві і, пэўна, заўжды хаваецца ў іх падсвядомасці павага да жанчыны. Як бы ён са мной ні абыходзіўся, я заўсёды адчувала тое яго, іншым разам старанна прыхаванае пачуццё. Дык вось, Ашар не мог заходзіць да мяне ўдзень, і аднойчы па спусчаных з акна драбінах я паднялася ноччу да іх у казарму. Ашар быў не адзін чачэнец, а было іх некалькі, і ўсе астатнія ім падпарадкоўваліся і баяліся іх.

Вядома, мая тайная схільнасць да трыялізму зрабілася там яўнай: яны (толькі чачэнцы) авалодалі мною па чарзе, і разам, і па ўсялякаму. Між тым, у казарме знаходзілася некалькі дзесяткаў жаўнераў, але ніводзін з іх нават і не спрабаваў дакрануцца да мяне. “А вы, свінні, — смеючыся нахабна, казаў ім Ашар, — можаце мастурбіраваць”. Пасля мяне спусцілі па драбінах уніз, на зямлю, і я, у суправаджэнні Ашара, пайшла дамоў. Па дарозе мы зноў адзін раз спазналіся.

У мяне ў той час была сяброўка, з якой я іншым разам па прычыне сваёй бісексуальнасці, а, можа, проста цікаўнасці, праводзіла гадзіну-другую ў ложку. Звалі яе Зоя. Гэту Зою я праз тыдзень узяла з сабой да тых жаўнераў-чачэнцаў, і мы падняліся па драбінах на трэці паверх удваіх і ўлезлі ў акно. Нас сустрэлі з шампанскім, і мы ў тую ноч файна адцягнуліся. Праз некалькі дзён гэта паўтарылася. Але аднойчы здарыўся

абвал. Якраз, калі мы мелі асалоду ў ложках, у казарму нечакана наскочыла праверка (пэўна, на нас наступалі, можа, хто з тых — “свінняў”), і мы, падхапіўшыся, замітусіліся ў паніцы, бо ў цемры не адразу знайшліся тыя драбіны. Урэшце, Ашар хутка звязаў два прасцірадлы, і я, нібы па канаце, спусцілася амаль да палавіны той вышыні, а потым скочыла. Следам за мной спускалася Зоя, але ёй не пашанцавала. Я зламала руку ў запяці, а мая няшчасная сяброўка — пазваночнік. Менавіта яе і знайшлі пад акном казармы. У прытомнасці яна, вядома, усё расказала.

— Скажыце, вас прымушалі гвалтам падымацца ў казарму? — дапытваўся ў мяне следчы з вайсковай пракуратуры.

— А я там і не была ніколі, — адказвала я.

— Але ваша сяброўка.., — распачынаў ён.

— Яна паклёпніца, — нахабна сцвярджала я.

Цяпер я, іншым разам, сустракаю Зою на вуліцах пасёлка на інваліднай калясцы, але стараюся адразу куды знікнуць, бо пазбягаю яе. Яна пераўтварылася амаль у жывёліну, а, пабачыўшы мяне, гэта абдрыпанка пачынае брыдкасловіць на ўсю вуліцу, ці прасіць грошай на віно. Тады ж, улічваючы, што я была малалетка, справу нашу проста ціха прыкрылі.

Як выказаўся адзін знакаміты італьянец: “Кожную хвіліну на зямлі нараджаецца лох”. Я неўзабаве зразумела, што, знайшоўшы чарговага лоха і выкарыстаўшы яго да рэшты, можна іншым разам няблага ўладкавацца. Дык вось: першым такім лохам быў сакратар камітэта мясцовай раённай маладзёжнай арганізацыі. У той час я ўжо вучылася ў педагагічнай вучэльні і неўзабаве, пасля настойлівых дамаганняў, стала яго каханкай, але з умовай, што ён возьме мяне на працу інструктарам. Ён адразу пагадзіўся.

Вядома, ён быў жанаты, і мы заставаліся дзесьці раз на тыдзень у яго кабінце, дзе стаяла старая, рыпучая канапа. Я хутка вызначыла яго псіхасексуальную арыентацыю: але, лічу, не варта пра гэта, бо ў той маладзёжнай сістэме я задзейнічана і цяпер.

Мне застаецца расказаць яшчэ пра двух мужчын, усіх іх, вядома, было больш, якія апошнім часам паўплывалі на маё жыццё. Аднойчы да мяне на працу зайшоў маладжавы чалавек гадоў дваццаці васьмітрыццаці. У яго быў старанна разабраны прабор, крыху сабакападобныя сківіцы і ненатуральна белая скура на твары (урэшце, я праз некалькі хвілін здагадалася, што ён ужывае спецыяльныя крэмы). Ён быў да таго ж у цёмных, сонцахоўных акулерах.

— Уладзімір Іванавіч Канючка, — прадставіўся ён.

— Як, як? — перапытала я.

— Канючка. Птушка такая ёсць — канюк, ад таго, пэўна, і прозвішча, — не звяртаючы ўвагі на маю гарэзлівасць, патлумачыў ён.

— А-а, — сказала я, каб што-небудзь сказаць.

— Крэсла можна? — спытаў ён.

Я кіўнула, гадаючы, што ад мяне трэба гэтаму, на мой погляд, падару, між тым, як ён усеўся насупраць мяне, не знімаючы сваіх тантон-макутскіх акулераў. Ведаючы, што мой стол не мае спераду аніякіх прышпіленых лістоў паперы (жанчыны звычайна робяць гэта), я мэтанакіравана крыху рассунула ногі, а яны ў мяне даволі стройныя, хоць трохкі крывававатыя, пэўна, ад маці-татаркі, і зірнула яму проста ў твар, разумеючы, куды ён мусіць глядзець у дадзены момант праз свае цёмныя шкельцы. Над верхняй губой у яго з’явіліся кропелькі поту, ён аблізнуў вусны. “Ага, — падумала я, — верагодна памылачка: усё-такі ён гетэрасексуал”. Аднак лепш бы я не гуляла ў такія гульні, бо ён сказаў:

— Можа, вы патлумачыце мне як-небудзь, а лепш зараз, што вы рабілі ў вайскавай казарме ў ноч з другога на трэцяга ліпеня адна тысяча дзевяцьсот і гэтак далей... года?

Я сабралася з думкамі і праз паўзу адказала:

— Я ў вайсковых казармах не начую, але калі б там аказалася, то ператрахла б усіх, хто там быў, а потым скочыла б у акно і зламала б сабе пазваночнік.

— У вас ёсць пачуццё гумару, — гнуў сваё гэты латэнтны гомік.

— А хто вы такі, што ставіце мне даволі, скажам так, інфернальныя пытанні, ваш, так бы мовіць, сацыяльны статус? — жорстка, хоць і з доляй сарказму, пацікавілася я.

Тут ён мяне крыху здзівіў і напалохаў, бо моўчкі выняў з чорнай скураной сумачкі на пяцельцы (такія завуць на зоне “підараскамі”) сваё пасведчанне і сказаў:

— “Кантора”, Ася. Трэба, як кажуць, раскавана, шчыра і нязмушана пацвэнькаць пра тое-сёе тэт-а-тэт.

Ён азірнуўся, каб пабачыць, ці зачыненыя дзверы, і зняў акуляры. У яго аказаліся крыху пукатыя вадзяніста-шэрыя вочы і падвыскубаныя бровы. “Можа, усё-такі педзік?” — прамільгнула ў мяне ў галаве.

Але Уладзімір Іванавіч не адразу вызначыў свой псіхасексуальны бок. Спачатку ён бесцырымонна завербаваў мяне, зрабіўшы сваім сакрэтным інфармата-рам, а я, наіўная, дагэтуль думала, што жаночы пол у гэтым напрамку недатыкальны. Памылялася. Ён нават суцяшаў мяне, прыводзячы ў прыклад Мата Хары. Урэшце, у мяне не было выбару: ён недвухсэнсава прыгразіў “абнародаваць”, як ён выказаўся, мае вайсковыя секс-прыгоды, пакруціўшы ў мяне перад вачыма паперай з тлумачэннем той няшчаснай Зоі. Яе почырк я пазнала.

— А што я павінна рабіць? — спытала я.

— Нічога асаблівага. Раз у месяц, скажам, ці два мы сустракаемся дзе-небудзь на нейтральнай тэрыторыі, і вы мне проста раскажаце, што і як у вас на працы, увогуле, па вашым профілю. Згода?

Ён заўсміхаўся, паказваючы залатыя каронкі на кутніх зубах, быццам у роце ў яго была кансервавая бляшанка, са злосцю думала я, пачынаючы яго ненавідзець, бо такое пачуццё з’яўляецца, пэўна, у кожнага, на чыю свабоду робіцца замах.

На развітанне ён даў мне адрас і прызначыў дні, калі я павінна была заходзіць у тое месца, каб з ім сустрэцца: на маё здзіўленне, гэтым месцам аказаўся невялікі пакойчык у памяшканні ЗАГСа (па панядзелках, аўтор-

ках і ў сераду ўстанова не працавала), у якім я выявіла традыцыйную тахту, халадзільнік і нават чорна-белы, старой мадыфікацыі тэлевізар.

Каітус паміж намі адбыўся ў першую ж сустрэчу “на яўцы”. Уладзімір Іванавіч, праўда, выявіў прафесійныя недавер і абачлівасць, патрабаваўшы ад мяне доказаў таго, што я здаровая і не ўяўляю аніякай пагрозы ў плане венерычных ці якіх іншых хвароб. Я магла б раскруціць яму “дынама”, але падсвядома я ўжо хацела яму адпомсціць, мне рупіла выявіць, на што ён схільны ў розных рызыковых сітуацыях, я маю на ўвазе ложкак. Выявілася ўсё адразу, дый ён і не хаваў сваіх адхіленняў: скажу адно толькі слова — кулінгус. Каму не надта зразумела, можа навесці даведкі ў спецыяльным медыцынскім слоўніку.

А так усё адбывалася даволі хутка і проста: я здымала майткі і садзілася яму на твар. Праз якую хвіліну-другую, калі ўсё было скончана, ён упадаў нібы ў прастрацыю, потым пачынаў енчыць, што ў пакоі няма душавой, а праз нейкія дзесяць хвілін мы прыступалі да нашых “баранаў”, гэта значыць, разборкі маіх даносаў. Урэшце, рабіла я іх абы-як, кормячы яго сцэльнай “дэзай”, а часта і ўвогуле відавочна пасміхаючыся над усім працэсам. Ён трываў, а я паступова забірала над ім уладу. Кажуць жа — не варта давяраць ключы суседзям, а душу выпадковай жанчыне, тым больш такой, як я. Я ўжо калі-нікалі прыкідвала, на чым бы яго ўвогуле заваліць і як, але тут і адбылося тое, чаго я саромлюся да гэтага часу. Я маю на ўвазе ліст.

Астранаўт В. з’явіўся на валебольнай пляцоўцы ўлетку, пад вечар, было горача, сонца яшчэ вісела над даляглядам, усё здарылася так імкліва і нечакана: твар, які мы бачылі на газетных палосах, знаёмы сталёвы ёрш кароткіх валасоў, знакамітая белазубая ўсмешка. Ён спыніў сваю “Волгу” наводдаль, падышоў да нас і спытаў дазволу пагуляць за якую з камандаў. Хлопцы нашы ад нечаканасці аслупянелі. Для мяне ж такія сітуацыі — медам не трэба мазаць.

— Давай, распранайся, — назвала я яго проста па імені і на “ты”, — бачыш, у якой мы форме?

Усе дзяўчаты і я былі ў купальніках, хлопцы — у плаўках.

Ён усміхнуўся, абстаноўка, як кажуць, разрадзілася, і праз хвіліну ўжо бегаў па пляцоўцы ў сваіх баксёрскіх трусах.

Так адбылося наша знаёмства з маім галоўным “лохам”. Я кажу гэта, каб не тое, што пакрыўдзіць яго якім чынам, а на злосць сабе. Ён мне падабаўся, гэты сталы ўжо мужчына, які шмат праз што прайшоў, і хоць я зманіла яму, калі назвалася андрафілкай, не такой і вялікай, урэшце, была наша розніца ў гадах, ён мне падыходзіў па ўсіх параметрах. Я, ужо пасля нашай блізкасці, гаварыла з ім пра розныя другарадныя дробязі, пра сваіх бацькоў, пра свой дом у пасёлку, пра ўсё, што бачыла і што мяне цікавіла, а то проста моўчкі адпачывала ці старалася як лепей і ненавязліва дагадзіць, рыхтуючы яму ежу. Забылася я толькі на Уладзіміра Іванавіча, а гэтага нельга было рабіць. Урэшце, ён сам нагадаў мне пра сябе, з’явіўшыся днём на сваёй белае “капейцы” проста на той турысцкі злёт.

Я адразу нахабна паслала яго на тры літары, але ён не адстаў, быў нібыта ў ліхаманцы — пэўна, яму ўжо данеслі яго паралельныя інфарматыры пра астранаўта В. Урэшце, гэты чалавек ужыў зброю, якая толькі і магла зацугляць мяне. Я кажу пра шантаж. У мяне з’явілася жаданне плюнуць яму ў твар, але я ўявіла, як усе, а галоўнае — астранаўт В., даведаюцца пра казарму, і адразу, як кажуць, прыцішыла хаду.

Каб адчапіцца, я і занесла Уладзіміру Іванавічу той канверт, які выпаў з кішэні астранаўта В. Мне думалася, што там адзін смех, чарговая туфта, якая толькі адыме час у такога загрузанага да ўпору чалавека, як астранаўт В., і я нават зраблю яму паслугу, пазбавіўшы ад лішняга клопату.

Пры сустрэчы з Уладзімірам Іванавічам я ў рэзкай форме адмовілася ад каітуса і ледзь не ў твар шпурну-

ла яму той канверт. Ён было пачаў налівацца злосцю, пачырванеў нават яго ўходжаныя крэмамі твар, але, распячатаўшы канверт і прачытаўшы некалькі радкоў, страціў да мяне ўсялякі інтарэс. Вочы ў яго заблішчэлі, а на твары з’явілася адхіленасць. Зацікаўленая, я зазірнула яму праз плячо, імкнучыся зразумець, пра што ў тым лісце гаворка, што яго так уразіла, але Уладзімір Іванавіч чытаць мне не дазволіў, спытаўшы, хіба я не ведаю, пра што гаворыцца ў лісце? Я шчыра адказала, што не ведаю, і ён супакоіўся, але хуценька адаслаў мяне, быццам некуды спяшаўся. Так адбылося маё сапраўднае падзенне.

Цяпер, калі мяне ўладкавалі на новую працу, перавялі ў абласны цэнтр, далі пакойчык у інтэрнаце і неўзабаве павінны выдзеліць аднапакаёўку, і ўсё гэта дзякуючы толькі аднаму чалавеку, я адчуваю сябе вусцішна і ніякавата. Хіба я сапраўды сперва? І тое, што я сентыментальная — толькі даказвае гэта.

Я чакаю толькі наступнага лета, калі вярнуся ў пасёлак Кмін, і буду кожны дзень падыходзіць да знаёмага мне дома на вуліцы, каб пабачыць, ці не з’явіўся ён. А калі ён, урэшце, прыедзе, я падыду да яго і ўсё раскажу. Усё. І пра німфаманію, і пра дзяцінства, і пра казарму, і пра Уладзіміра Іванавіча, пра ўсё. І пра ліст. Я папрашу ў яго прабачэння і, магчыма, ён мне даруе. А калі і не — то я не пакрыўджуся. Урэшце, яго права рашаць.

Частка 7. Палігон

Раптам ён апрытомнеў. Невыносны цяжар ціснуў на яго, лёгкія праглі, але не маглі запампаваць у цела кіслароду, сэрца з грукатам біла ў грудзі. “Што са мной?” — маланкава з’явілася думка, і адразу ён усё зразумеў, і жах працяў яго, а цела рванулася наверх, вонкі. Пад сабой ён намацаў ужо даўно пахаладзелы труп, што надало яго высілкам яшчэ больш жахлівы імпэт.

Яны, гэтыя адмарозкі, “чурбакі”, закінулі ў падрыхтаваную яму не толькі прывезеную ахвяру, а і зверху

яго, параненага, і цяпер ён апрытомнеў і трэба было выбрацца з ямы, каб застацца жывым. Яма, не глыбока выкапаная, была на аднаго, а ён быў скінуты зверху, так бы мовіць, незапланавана, спантанна, і пласт зямлі над ім, накіданай у спешцы, быў меншы, чым звычайна робіцца ў такім выпадку. Тут яму быў шанц. Зямля над ім зварухнулася, і гэта надало яму моцы — ён ірвануўся з усіх сіл і пачаў выбірацца наверх, нібы крот ці якое насякомае, знянацку засыпаное пяском: сутаргавымі рухамі, вызваліўшы спачатку спіну і ногі, а потым рукі і галаву, і, урэшце, задыхаючыся, уцягнуў у сябе паветра.

Цемра ўжо згусцілася вакол яго. Лес маўчаў. Нікога. Толькі здалёк, з адлегласці ў некалькі кіламетраў, чулася прыглушанае тахканне буйнакалібернага кулямёта — там, пэўна, ішлі начныя вучэбныя стрэльбы, а ў паўзе ён пачуў яшчэ адзін слабы гук — то быў шум матораў на шашы. Вось туды яму і трэба было дабірацца, каб выжыць.

Раптам боль працяў яго. Быццам доўга чакаў свайго часу, каб накінуцца менавіта цяпер. “Выхад з шокавага стану”, — падумаў ён і, сціснуўшы зубы, каб не крыкнуць, паспрабаваў варушыць нагамі і рукамі. Ногі слухаліся яго, але правая рука — не, да таго ж няцёрпна, нібы агнём, палала рана на галаве. “Але ж я здольны ацэньваць сітуацыю, — падумаў ён, — значыць мозг не пашкоджаны, магчыма, вастрыё рыдлёўкі слізганула па касці і не дасягнула яго”. Ён спадзяваўся, што гэта менавіта так.

Аддыхаўшыся і збольшага адпачыўшы, ён паспрабаваў устаць на ногі, але неўзабаве зразумеў, што гэта немагчыма, і тады вызначыў напрамак і папоўз: на шашы яго падбяруць.

Усё цяпер залежыць ад таго, — думаў ён, — наколькі шмат ён згубіў крыві і ці працягвае гэта рабіць зараз, калі рухаецца? Выходзіла, што страты яе былі адчувальныя, бо праз кожныя дзесяць, пятнаццаць метраў, якія ён з цяжкасцю пераадольваў, яму даводзілася спыняцца і даваць целу адпачынак. Ча-

сам у ім выбухала нянавісьць: так ганебна трапіць у пастку і загінуць выпадкова? Ад рук гэтых хітрых, зласлівых і нахабных малпаў, якія ў апошні час пачуваюць сябе ўсё вальней сярод тутэйшага людзю? Ці не меў рацыю той дробны правінцыяльны дэсідэнт, за якім яму трэба было прасачыць, і які, у прыватнасці, сцвярджаў якраз і пра гэта? Урэшце, заданні сістэмы, якой ён мусіў служыць, не абмяркоўваліся, але кожны з яе біялагічных шрубкаў, безумоўна, рабіў дзеля сябе іншы раз адпаведныя высновы. “На ўсіх хопіць ствалоў”, — часта казалі сярод яго атачэння, і казаў іншым разам ён сам, бравіруючы гэтым нават перад жонкай, ці якой заведзенай у баку чарговай каханкай. Але зараз, у цемры ночы, паранены і сцякаючы крывёю, ён ужо не быў у гэтым упэўнены. Увогуле ўсё ранейшае існаванне паўставала цяпер перад ім у новым, зусім незнаёмым кантэксте, бо мяжа, якая аддзяляла яго жыццё ад смерці, скарацілася за якое імгненне амаль да нуля.

Нават нянавісьць не магла дадаць яму зараз якіх дадатковых сіл ці крыніц энергіі, бо, ўспыхваючы раз-пораз, адразу гасілася стратай крыві: “Пэўна, падае з-за гэтага ціск і ўзнікае пачуццё абыякавасці да ўсяго, — меркаваў ён, — нават да ўласнай смерці”.

Між тым, рухацца было нясцерпна цяжка. Падлесак калі-нікалі пераўтвараўся ў балотцы, потым на яго шляху аказалася лясная дарога, якая, пэўна, акрамя танкаў і бронетранспарцёраў, нічога больш не бачыла. Ад тракаў гусеніц на ёй утварыліся глыбокія выбоіны, ледзь не траншэі, перапаўзаць якія яму было вельмі пакутліва. Боль часам асабліва моцна працінаў яго, пульсуючы ў галаве незатухаючым полымем. Ён ужо здагадаўся, што рыдлёўкай у яго перасечана правая ключыца і перабіта плячо. “Так падурному ўліпнуць — ці магчыма гэткае з ім, менавіта з ім? Можа, усё гэта не больш як жудасны сон? Але не, тое не было сном.

Раптам ён убачыў перад сабой нейкі рух: то былі быццам прывіды, здані. “Сабакі, — з палёгкай здага-

даўся ён, але палёгка адразу ж знікла, бо жывёлы, а іх было пяць, ці шэсць, адразу наблізілся да яго на недапушчальна блізкую адлегласць, што азначала прамую варожасць, і атачылі яго з бакоў. Той-сёй з іх паграджальна загірчэў.

Сабак ён не любіў і пабойваўся з дзяцінства, бо падсвядомасць захоўвала ў сабе адбітак аднаго такога даўняга нападу, калі ён быў моцна пакусаны. З часам гэтае негатыўнае адчуванне, перажытае ім у маленстве, забылася, але цяпер вось ажыло і абярнулася страхам, які працяў яго, заглянуўшы на момант нават боль.

Безумоўна, гэтыя бадзяжныя жывёлы, якія згуртаваліся ў небяспечную зграю, адчулі за ім слабіну, яго бездапаможны стан, а слабыя па законах прыроды, урэшце-рэшт, павінны загінуць, бо ў адзіночку зараз наўрад ці выжывеш, — вяла меркаваў ён. — А ён цяпер якраз слабы і адзінокі — чым не прынада для гэтых мяшанцаў, адрнутых калісьці іх гаспадарамі ці нарадзіўшыміся на звалках ці ў якіх крушнях.

Чалавек абмацаў зямлю вакол сябе рукой, знайшоў сухі пруток і зубамі расшчапіў яго з канца, каб быў востры — усё-ткі зброя, а потым набраў у грудзі паветра і з пагрозай выдыхнуў яго ў іх бок: “Ха-а-х!” Адначасова ён зрабіў пагрозлівы замах здаровай рукой, бо толькі дэманстрацыя сілы магла ўразіць гэтыя здзічэлыя стварэнні і прымусіць іх адступіць. І тут яму прыйшла нечаканая дапамога. Дзесьці ўбаку стрэлілі з ракетніцы, і ў неба над галавой, з шыпеннем распырскваючы светлавыя іскры, вылецела ракета, асвятліўшы на некалькі секунд усё навокал, і яго, і дарогу, якую ён амаль пераадолеў, і сабак, што рыхтаваліся да нападу.

Ракета і адначасовы яго пагражальны замах зрабілі сваю справу: адразу сабакі, якія прыйшлі ў замяшальніцтва па нясмеласці, слізнулі па баках і зніклі, нібы прывіды — нечакана, як і з’явіліся.

Ён спіснуў зубы і папоўз далей.

Раптоўнае, з нагоды аднаго толькі выпадку, абясцэньванне ўласнага жыцця, прывяло чалавека ў стан нязвык-

лай для яго разгубленасці. Ці дасканалая ўся сістэма, калі яна дапускае нават такія выпадковыя збоі, як зараз у дачыненні да яго? — меркаваў ён. — Мы абараняем яе ў цэлым, але яна не можа абараніць кожнага з нас у адказ, яна проста не здольная на гэта. Магчыма, дэсідэнты кшталтам таго дзівака з яго лістом да іншاپланецян маюць у нечым рацыю, калі імкнуцца разбурыць яе? Але ж і ўся так званая дэмакратыя не ў стане нават абараніць сябе і кожнага свайго прыхільніка паасобку, бо запраграмаваная на самазнішчэнне. Гуманізм і псеўдамараль, — падумаў ён, — вось, магчыма, у чым сапраўдная прычына. Нават рэлігія павінна служыць ваюрам, а не пакутнікам і гомафілам. А мы ўсё яшчэ выторкваем ся з састарэлай маральнасці, нібы саджанцы з зямлі. А тыя, хто напаў на яго і знявечыў, — хіба не мы самі паклікалі іх сюды: з іх колерам скуры, верай, прызналі іх роўнымі сабе, а, значыць, падахвоцілі іх упэўненасць і нашу слабасць, якія цяпер спрацоўваюць супраць нас? Усе мы сталі слабыя, бо падпусцілі іх на нашу тэрыторыю, у нашыя ўладанні, да нашых жонак і дачок, узброілі іх нашымі хібамі ў нашых жа законах, і вось зараз маем тое, што называецца паразай. Але яшчэ прыйдзе час расплаты, — з нянавісцю, якая зноў абрынулася на яго, — падумаў ён, — толькі б выжыць, дапаўзці да шашы, а там яго падбяруць, і ён знойдзе тых мяшанцаў і адпомсціць.

Ён чуйна прыслухаўся. Шум матораў машын на шашы, хаця ў гэты час іх было няшмат, наблізіўся. Чалавек, перасільваючы боль, папоўз далей.

Але сістэма не можа быць правільнай, бо ўжо доўгі час змушае яго не высільвацца супраць таго, што нясе і яму, і яго асяроддзю шмат праблем, а наадварот — падтрымліваць тое, — працягваў ён свае думкі. — І ўвогуле, у яго назапасілася шмат крыўды на тых, каму вымушаны ўвесь час служыць. Хіба ён не з рабочых і сялян? Але гэта так быццам неабходнае для іх пытанне ва ўсялякіх анкетах, якіх яму нямала давялося запыняць, чамусьці не спрацоўвае, калі справа тычылася пасады ці ўвогуле руху па службовай лесвіцы. Пасады і званні атрымліваюць у першую чаргу тыя, хто мае за

спінай падтрымку ў асобе заможных і ўплывовых бацькоў. Ён жа, як быў, так і застаецца пакуль простым аператыўнікам, нягледзячы на тое, што заўсёды стараўся, вельмі стараўся. Бацькі яго, простыя рабочыя людзі з невялікага мястэчка ў вайну былі звязаныя з партызанамі, і, вядома, не з тымі, якія імкнуліся да нацыянальнай незалежнасці, не з “бульбашамі”, а з савецкай партызанкай, што і дазволіла яму адносна падняцца ў гэтым звышжорсткім жыцці, вырвацца з-пад таго сучаснага прыгону, які ў іх завецца шчаслівым калгасным ладам. Татальная адсочка кожнага за кожным прапусціла яго праз сваё сіта. Спачатку дырэктар школьні, дзе ён вучыўся, і які, як водзіцца, быў інфарматарам, выдзеліў яго з пагодкаў, бо ён ужо ў тыя гады быў фізічна развіты і добра паспяваў па школьнай праграме. Яго пачалі незаўважна “весці”, ён набыў пашпарт, здолеў паступіць у інстытут, дзе з першых курсаў ужо атрымаў куратара і выконваў “заданні”. Потым была спецшкола і, пасля яе заканчэння — прызначэнне на нязначную пасаду. Ён хацеў большага і меў на тое, як заўсёды лічыў, рацыю, але трампліну, з якога ён мог бы скочыць вышэй, у яго пад нагамі не было. У тым і справа, што не было.

Ён выпацкаўся, перасоўваючыся ў неабходным яму напрамку да шашы, блінцом караваяка, што, як не дзіўна, дадало яму імпэту. Значыць, асфальт побач, — меркаваў ён, — бо кароў пасвяць непадалёку ад аўтастрады. Ён прыслухаўся: так, шаша была побач, і зноў папоўз.

У дзяцінстве яго іншым разам прыніжалі: старэйшыя дзедзюкі — ужо прыблатнёныя, бо адсядзелі свае невялікія тэрміны за хуліганства ці дробны крадзёж, пасялковае начальства — усе гэтыя жывучыя лёгкім хлебам эканамісты, бухгалтаркі, касіркі, сакратаркі, сельсаветчыкі, прыніжалі цяжкай працай, бо ён не мог адпачыць, як іншыя і ўлетку, на канікулах, а вымушаны быў працаваць грузчыкам, высільвацца, каб зарабіць на якія-небудзь пінжак ці нагавіцы.

І ўсё гэта моўчкі, амаль кланяючыся, бо навучаныя

няўдалым асабістым жыццём бацькі ўбівалі ў галаву: “цярпі, бо інакш адсель не вырвешся”.

А потым у іх мястэчку з’явілася набрыдзь. Быццам мала было сваёй, занесенай у пасляваенны час, але да якой ужо неяк звыкліся і пераварылі. Гэта ж былі прадстаўнікі нейкай новай незнаёмай генерацыі: цалкам пазбаўленыя маральнасці, хітрыя і выкрутлівыя, як чарвякі, юрлівыя, нахабныя і заўсёды, што было галоўным у іх існаванні і прасоўванні ў іх мэтах, — гатовыя пастаяць, абараніць адзін аднаго. У яго супляменнікаў гэта апошняя рыса ў паводзінах ганебна адсутнічала, што вызначыла і вызначае іх лёс і зараз, — лічыў ён, — нават яго лёс у цяперашняй сітуацыі.

Ён спыніўся, бо неставала сіл, і перадыхнуў. Яму не верылася ўжо, што ён калі-небудзь дасягне той магістралі, але ж, — падумаў ён, — не мог жа ён, паранены, але жывы, усё-такі выбрацца з магілы, каб цяпер проста так загінуць на гэтым палігоне, уначы; было ж, пэўна, нейкае вышэйшае прадвызначэнне, ці знак, якія садзейнічалі яго неверагоднаму выратаванню. Не магло ж гэта выратаванне спачатку адбыцца, а потым пераўтварыцца ў нішто?

Ён зноў папоўз.

З дзяцінства, падлеткам, ён іх неяк па-асабліваму незалюбіў: іх крыклівасць, усюдыіснасць, пагарду і нянавісць да ўсялякай стваральнай працы, здольнасць уваходзіць у давер і жыць за кошт іншых.

Вядома, пачалі яны з дробнага махлярства, крадзяжоў, а неўзабаве перакінуліся на наркатыкі. У свеце якраз пачынаўся з гэтай нагоды масавы бум. Шматлікія няздары, непаўнацэнныя з суіцыдальнымі комплексамі пацягнуліся да прыхадняў за “дазняком”, які даваў ім новыя, нязведаныя раней пачуванні.

А потым, неяк увечары, бліжэй к ночы, вярнулася малодшая сястра ў парванай адзежы і са збітым тварам. Яна была ў шокавым стане. Як высветлілася, на дарозе яе перастрэў адзін з “тых” і, “паставіўшы пад нож”, згвалтаваў.

Міліцыянты завялі справу, але шукаць злачынцу не

спяшаліся: тут усё прадавалася, як ён зразумеў. Тады, выцягнуўшы з дзяўчыны ўсё, што магло б яму дапамагчы ў пошуках, ён пачаў дзейнічаць сам. Спачатку ён звярнуўся да іх “аўтарытэту” — самага ўплывовага сярод гэтай небяспечнай і імкліва растучай дыяспары. “Вы тут усё ведаеце сярод сваіх — скажыце мне, хто гэта зрабіў...” У адказ яму пасмяяліся ў твар. “Маўляў, калі гэта хто-небудзь з нашых, то мы пакараем яго самі, а ты ішоў бы дадому і супакоіўся”. Ён зноў пачаў шукаць, і праз тыдзень ужо ведаў: гвалтаўнік не толькі не з’ехаў адсюль, але хаваецца сярод сваіх — чакае, пакуль усё само не заціхне. Ён зноў знайшоў іх старэйшага. Той нахабна заўважыў: “А ты ўпэўнены, што яна сама пад яго не лягла? Вашых дзяўчын і за банан купіць можна...”

Потым усё гэта забылася, зарэтушавалася часам, толькі ён не забыўся, і, урэшце, высачыў таго, каго так доўга шукаў.

Ён ніколі не думаў, што можна так проста забіць чалавека. Хаця — істотная папраўка — чалавекам ён яго не лічыў. Ён быў ляўша, і выкідны нож, які ён тады заўсёды насіў у левай кішэні, лёгка, на здзіўленне лёгка, увайшоў таму ўблюдку ў сонечнае спляценне: ён хацеў вышэй, дзе сэрца, але не атрымалася. Той чалавек — высокі, чарнявы, з нахабным шырокім ротам, поўным залатых каронак, толькі рохкнуў, нібы вяпрук, якому па зіме заганыюць у бок шыла, і калі ён яшчэ крутануў нож уверх, адразу пачаў завальвацца, асядаць на зямлю.

Ён забіў яго адным ударам, прама на вуліцы, апоўдні, імкліва выцягнуў з цела нож і пайшоў далей — “толькі не бегчы” — стукала ў галаве, “толькі не бегчы”. Нават рэдкія прахожыя нічога не зразумелі, не звярнулі ўвагі, можа, толькі потым, калі ён ужо быў далёка: крочыў усё той жа няспешнай хадой, але ён не бачыў.

Забойцу шукалі доўга: тут ужо міліцыянты высільваліся, як маглі, пэўна, атрымалі неблагі хабар, падыходзілі, і не раз, да яго, дапытвалі, але доказаў у іх не было аніякіх, нож ён адразу выкінуў у канал, а два

яго сябра паручыліся, што былі ў гэты дзень разам. Алібі. У яго было алібі.

Ён зноў пачаў задыхацца і спыніўся. Лесапаласа скончылася: наперадзе быў прасвет. “Толькі дабрацца да шашы”, — падумаў ён. “Выжыць, і выжыць не проста так, а каб адпомсціць”.

Ён зноў папоўз, і праз некалькі метраў сапраўды лес застаўся ззаду, а перад ім была парослая трыснягом прастора метраў у пяцьдзесят, за якой на адхіле праходзіла магістраль. Адзінокая машына праслізнула на ёй і знікла ўдалечыні, але гэта надало яму сіл. “Блізка, — падумаў ён. — Засталося зусім крыху”.

Але самае цяжкае чакала яго наперадзе. Адхіл быў даволі стромкі, і яму трэба было запаўзці наверх. Па першай спробе ён праз хвіліну з’ехаў уніз і згубіў прытомнасць, пасля чаго доўга адпачываў, але надта доўга не выпадала, і ён зноў пачаў караскацца наверх. Ногі яго дзейнічалі, ён навобмацак скінуў чаравікі, і гэта дапамагло. Праз некалькі хвілін, задыхаючыся, ён выпаўз на бальшак.

Ён пераадолеў яшчэ некалькі метраў, апынуўся на асфальце і стаў чакаць, прыслухоўваючыся да цяжкіх удараў сэрца. Машына. Яго павінна падабраць машына.

Хвілін праз дзесяць ён убачыў светлавыя агні, якія імкліва набліжаліся, і урэшце высвецілі яго і яго паднятую руку, але нябачны яму вадзіцель “фіата”, нават не сцішыўшы ходу, аб’ехаў яго і паімчаў далей.

Урэшце з’явілася яшчэ адна — гэта таксама быў “фіат” і таксама, як і першы, пранёсся побач. “Тараканы, поскудзь, — думаў ён, — і гэта людзі?” Потым машын доўга не было, ён зноў згубіў прытомнасць, але ачунаў. Ад цёплага асфальту пад ім ледзь чутна пахла бензінам, але гэты пах перабіваў іншы пах — яго крыві.

Яшчэ некалькі машын праехалі паўз яго: здаралася іх вадзіцелі сцішвалі хуткасць, але потым, нібы абвяргаючы гэту сваю слабасць і інстынктыўную рэакцыю на дапамогу, націскалі на газ і спяшаліся далей, прэч ад яго.

Ён упаў у адзервянелае бяспмяцтва, а потым увогуле згубіў прытомнасць, і прыйшоў у сябе толькі тады,

калі адчуў дотык чыісьціх рук і пачуў голас. “Was mit ihm? Was ist los?”¹ — пытаўся ў яго невядомы мужчына па-нямецку. — “Sie sind stark vervun det. Schneller!”² Побач з ім нахілялася да яго і невядомая жанчына, ён адчуў пах нашатыру і прашаптаў па-англійску, бо вучыў толькі гэту мову: “Help! Help me”.

Частка 8. Роздум пра серыйнага забойцу Баравулю

Безумоўна, адным з доказаў схільнасці славянскіх народаў да самазнішчэння з’яўляецца ардынарны, дарэчы, даволі распаўсюджаны прыклад, калі грамадства замест таго, каб арганізавацца і, не марудзячы, абараніць сябе, прымяніўшы жорсткія меры пакарання да тых, хто робіць на яго замах, становіцца інертным аб’ектам для маральнага і фізічнага здзеку. Першымі заатакаванымі бываюць звычайна дзеці і слабыя ды хворыя, старыя, а таксама даверлівыя, прастадушныя і шчырыя асобы. Напад актыўна вядзецца з боку наркадзялкоў, педафілаў, вычварэнцаў, люмпенаў, махляроў, паразітарнага чынавенства, крымінальнікаў і г.д. Асабліва актывізуюцца ў гэтыя часы серыйныя забойцы. Так, у межах толькі маёй няшчаснай краіны, гэтага вечнага прыдатку Расіі, за год па неафіцыйнай статыстыцы бяследна знікаюць каля тысячы людзей, у большасці дзяцей. Злачынцы застаюцца ў асноўным беспакаранымі ў першую чаргу таму, што спрытна хаваюць трупы, а вышук, як правіла, не вядзецца, калі няма прамых доказаў.

Да сарака гадоў Вілен Баравуля нічым не выяўляў драмаўшай у яго падсвядомасці пачвары. Ён пабудоваў звычайны цагляны дом, у якім пасяліўся з жонкай і двума дзецьмі, працуючы ў раённых адукацыйных установах. З’яўляючыся сябрам таварыства “Веды”, што давала яму выдатнае прыкрыццё ў вандроўках, ён нават раз-пораз выступаў з лекцыямі перад навучэнцамі,

¹ Што з вамі? Што здарылася?

² Вы моцна паранены. Трэба хутчэй.

рабочымі дробных мясцовых прадпрыемстваў і невялікімі сельскімі калектывамі. Урэшце, дадзенае яму бацькамі ад нараджэння імя (якое ў расшыфроўцы азначала псеўда правадыра) ужо выяўляла пэўны штрышок для псіхааналітыка. Але ў той час псіхіятры, вядома, ім не цікавіліся.

Аднойчы ён перанёс са службовага кабінета дамоў поўны збор твораў Правадыра і ўцягнуўся ў іх вывучэнне. Сам працэс дзіўным чынам задавальняў яго. Пазней, на судзе, Баравуля прызнаўся, што прачытаў усе некалькі дзесяткаў тамоў. У ходзе чытання ён, іншым разам, чуў голас, які накладваўся на вывучаемы ім тэкст, ад чаго яго пачынаў ахопліваць юр. Спачатку гэта была слаба выяўленая сімптоматыка, а затым паталагічны ўплыў узмацніўся.

Чыгунка, некалькі дробных гарадоў і пасёлкаў ля яе, а таксама лесапаласа, уяўлялі сабой ідэальныя месцы для здзяйснення ім серыйных забойстваў, а пазней і сапраўднага тэрору ў адным з пасёлкаў.

Першую сваю ахвяру — дванаццацігадовую дзяўчынку — Баравуля выцікаваў у электрычцы і выйшаў следам за ёй, калі яна скіравала дадому па лясной дарожцы. Сонца стаяла ў зеніце, у лесапаласе крычалі птушкі, рэдкія пасажыры, што выйшлі разам са злачынцам і яго ахвярай, паступова рассейваліся па дарозе, і тады забойца нагнаў дзяўчынку і, заціснуўшы ёй рот, зацягнуў у кустоўе, дзе і задушыў. Задаволіўшы потым свой юр ненармальным чынам, Баравуля неахайна і неглыбока закапаў сваю ахвяру пад выварачанай сасной, пасля чаго вярнуўся на прыпынак і сеў у чарговы цягнік, які прывёз яго дамоў.

Пакутуючы на бертранізм, Баравуля праз некалькі дзён вярнуўся на тое ж месца, выкапаў труп проста рукамі, выразаў вантробы, раскідаў іх па зямлі, пасля чаго здзейсніў з трупам палавы акт.

За некалькі год Баравуля здолеў забіць такім чынам больш як пяцьдзсят чалавек рознага полу і ўзросту, але ўсе забойствы па-ранейшаму не лічылі серыйнымі і скіравана не палявалі за маньякам, заводзячы

кожны раз асобную справу, па якой часта асуджвалі невінаватых і выпадковых людзей і прысуджалі іх да страты. Усё гэта цягнулася да той пары, пакуль Баравуля, які канчаткова страціў нават інстынкт перасцярогі, пачаў аблогу невялікага пасёлка ў сем тысяч жыхароў, куды, карыстаючыся электрычкай, наведваўся ледзь не кожную ноч. У цемры ён ціха вымаў шкло з аконных шыбаў і бязгучна залазіў у чарговы, часта выпадкова абраны дом, дзе выразаў спячых, зноў жа раскідваючы паўсюдна вантробы, часткі цел, і, пакідаючы там жа свой эякулят. Пасёлак і наваколле ахапіла паніка. Людзі, асабліва жанчыны, адмаўляліся хадзіць на працу, а вучні — у школы, начамі жыхары з некалькіх суседніх дамоў збіраліся ў адзін і, ратуючыся, не спалі да раніцы. Усё было дарэмна. З нечалавечай спрытнасцю і хітрасцю Баравуля знаходзіў магчымасць, каб падпільнаваць чарговую ахвяру. Асабліва ён любіў паляваць на дзяцей. Толькі тады забойца быў прызнаны серыйным, і ім заняўся спецыяльны следчы адзел.

Не ставячы мэту апісваць злачынствы, якія ажыццявіў за некалькі гадоў маньяк, аўтар гэтых нататак дазваляе сабе зрабіць шэраг заўваг, якія, як ён мяркуе, прымусяць задумацца чытача.

Бадай дзевяноста адсоткаў усіх злачынстваў — гэта вынік спадчыннай дэгенерацыі. Уся наша планета з'яўляецца на сучасны момант гіганцкім дэградацыйным платам, на якім з кожнай хвілінай большае псіхпатаў, народжаных ад асоб, храмасомы якіх нясуць у сабе прыкметы генных пашкоджанняў. Нават візуальнае назіранне за натоўпам на вуліцы дазваляе зрабіць выснову, што амаль кожны трэці, якому зазірнеш у твар, выяўляе сімптоматыку псіхічных адхіленняў і вяртання да жывёльнага стану. У гэтым свеце, які прыйшоў да заняпаду і дзе множацца катастрофы, а сусветная эканоміка ўжо зусім не адчувае нястачу ў працоўнай сіле, Хаму ўжо недастаткова смактаць гарэлку, забіраць ежу ў старых, гвалтам і здэкам калечыць сваіх нешматлікіх дзяцей (нараджаць яму ўжо і ляно-

та, і няма асаблівай выгоды), а таксама жывёл, калоць сябе шпрыцам, нішчыць асяроддзе: усяго гэтага яму мала, бо яму зноў хочацца забіваць. “Якія б ні былі нашы погляды на цывілізацыю і культуру, ёсць нешта першаступеннае, з чым нельга не лічыцца, — анамалія ў асобе масавага чалавека”, — лічыў Артэга-і-Гасэт. Па сутнасці, адкат чалавецтва ў бок варварства пачаўся даўно, з “лёгкай нястраўнасці” (Ніцшэ), гэта значыць, з рэвалюцый — спачатку французскай, а пасля і іншых, уключаючы самую разбуральную — расейскую. Ужо тады, у час французскай Камуны, была зафіксавана, на першы погляд, дзіўная дэталі: знішчэнне па расавай прыкмеце (на гільяціны, якія стракаталі нібы швейныя машынкі, адпраўляліся, у першую чаргу, светлавалосыя, са светлымі вачыма — блакітнымі, шэрымі, рослыя асобы). Хам, з’яўляючыся, наадварот, асобай другога гатунку, ліхаманкава знішчаў гоных і разумных. Пачалося расчалавечванне чалавека і размнажэнне недачалавекаў.

Верагодна, працэс натуральнага адбору чалавецтва даўно завяршыўся, і замест таго, каб яго аднавіць, мы ўвішна даглядаем разумова непаўнавартасных і невылечна хворых, адціскаючы ў той жа час на задворкі жыцця сваё нешматлікае здаровае патомства, падаўляючы яго інстынкты і падстаўляючы яго падсвядомай нянавісці недачалавекаў. Час ужо зразумець, што мадэль далейшага развіцця людства ў глабальным маштабе пацярпела аглушальную паразу. Яшчэ мы б’ем у бубны так званага прагрэсу, звыкла лапочам пра дэмакратыю, усяляк раздзьмухаем гіперфестыўныя комплексы натоўпу, усіх гэтых не ведаючых куды дзяваць рэшткі тэстастэрону гома фестывус, мільёнаў рэйвэраў, якія ў эйфарыі ліхаманкава праводзяць усялякія парады каханьня, парады геяў, рок-шоу і базары, а ў нетрах нашых гарадоў, у падвалах, нібы ва уэлсаўскай “Машыне часу” выпявае пакаленне вурдалакаў і канібалаў, якія з нянавісцю выпаўзаюць на паверхню, загадкава і прагна зазіраючы па начах ў асветленыя вокны, дзе апошнія гусі самі сябе закармліваюць перад нажом

рэзніка. Асобы з супрацьграмадскімі схільнасцямі робяцца, бясспрэчна, большасцю, бо здаровыя людзі кінулі весці з імі барацьбу, не будучы ў стане супрацьстаяць іх размнажэнню. Асабліва гэта тычыцца слабага звяна ў ланцугу чалавецтва — славян, якія заўсёды абрастаюць прыхаднямі і паразітамі, дазваляючы ім, нарэшце, весці рэй. “Нас чакае катастрофа, і вы гэта хутка зразумеете, а я ўжо зразумеў”, — папярэджаў філосаф. Зыходзячы са сказанага, задачай нумар адзін для ўсіх нас з’яўляецца абарона сваіх, свядомых — ад хворых, апантаных свербам забойстваў, ад лайдакоў, набрыдзі і паразітаў, якія імкнуцца жыць за кошт нашай працы і прагнуць ліквідаваць усялякую істоту, якая перашкаджае задавальняць ім свой юр. Цалкам верагодна, справа зайшла так далёка, што тыя недачалавекі апынуцца большасцю, і грамадства, і, урэшце, усё чалавецтва загінуць маруднай смерцю праз дэгенерацыю.

Колькасць “баравуляў” расце таксама імкліва, у геаметрычнай прагрэсіі, а ледзь падымаецца чыясьці рука, каб прыхлопнуць чарговага крывасмока, як з усіх бакоў адразу гучаць крыкі пра ліберальныя каштоўнасці і дэмакратычныя вартасці і набыткі. І дарэмна нехта б’е ў звон, бо ўжо да заімшэлых брамаў нашай цывілізацыі падкрадаюцца ўначы ўзброеныя полчышчы незлічоных і галодных варвараў, многія з якіх не ўмеюць нават прачытаць і напісаць сваё імя.

Выбуховыя выявы асабістай нянавісці непаўнаватасных робяцца, тым часам, больш масавымі, і гэта сведчыць пра тое, што гаць запоўнена да самага верху і пачынае ўжо пералівацца цераз край.

...Пасля таго, як серыйны забойца Баравуля быў, урэшце, злоўлены, яго сям’я і ўсе сваякі ўцяклі ад помсты, спешна пакінулі дом, які амаль адразу быў разбураны раз’юшанымі суседзямі. Але праз нейкі час з’явіліся прыхадні і засялілі рэшткі дому. Гэтыя агідныя стварэнні адразу ж пачалі красці, гадзіць і разбэшчваць людзей праз наркатыкі. Нахабныя і крыклівыя іх дзеці, з разбухлымі ад паразітаў жыватамі, сноўдалі па наваколлю, сцвярджаючы сваім існа-

ваннем неўміручасць злыдняў і немач аўтахтонаў, якія не маглі нават сабрацца разам, прыйсці да таго дому і выгнаць раз’юшаную набрыдзь.

Прыйдзіце і зірніце на той дом. Ён мікрамадэль, сімвал усяго людства, якое дайшло праз вялікую кроў да стану шаленства і дэгенерацыі, і замест таго, каб рашуча пазбавіцца памылковых маральных вартасцей, працягвае апускацца ў вір самазнішчэння. Планета, якая пераўтвараецца ў гноеадстойнік, дарэчы, не можа больш трываць і ланцуга экалагічных катастроф, і якраз да 7 жніўня 2026 года — часу верагоднага сутыкнення Зямлі з астэроідам “1985 АН-9”, пачнецца, пэўна, пераўтварэнне асобных людзей у кібаргаў, што дазволіць ім перажыць так званы Страшны Суд і, магчыма, стварыць зусім новую генерацыю грамадства.

Частка 9. Выкладчык Корбат

З дзяцінства я прагнуў вырвацца з гэтага пекла, якое носіць назву “роднага кута”, але дзіўным чынам мае адлучкі перапыняліся, і я зноў, волею абставін, аказваўся на старым месцы. Працяглы час я нават лічыў яго апошнім месцам на Зямлі, але зараз, бадай, перакананы, што ўся Зямля — апошняе месца, варта толькі калі-небудзь навучыцца бачыць і разумець. Спачатку былі наіўныя спробы перахітрыць сістэму. Так, яшчэ ў апошніх класах школы, дзе я вучыўся, мы, некалькі вучняў, паслалі ліст кіраўніку дзяржавы, у якім прасілі дазволіць нам арганізаваць за свой кошт так званы “марш міру” — веларабег па краінах Еўропы. Планавалі ж мы звычайныя ўцёкі, што, вядома, у выніку здрады, было неўзабаве выкрыта. Выратавала тады нас сама атмасфера “адлігі”, якая на кароткі час усталявалася і ў гэтым няшчасным краі. Пэўна, тады я і быў “пастаўлены на ўлік”, што ў адказных момантах майго жыцця ўплывала на шматлікія абставіны з адпаведнымі вынікамі. Фізік-практык па спецыяльнасці, з асабістым ухілам да астрафізікі, якой я аддаваў вольны час, я быў захоплены сваёй працай у адным з інстытутаў Акадэміі На-

вук, але мая цікаўнасць да нацыянальнага адраджэння і сепаратысцкія перакананні сталі прычынай паступовага выціскання маёй асобы з сферы навуковага істэблішменту. Так, а яшчэ і па некаторых сямейных дэталях (нямоглыя бацькі ўжо не маглі самастойна дажываць свой век) я зноў вярнуўся ў раённы гарадок, дзе ўрэшце, каб зарабіць на хлеб, пачаў выкладаць фізіку і астраномію. Сціпла ацэньваючы сваю асобу — ведаю, што я ўсяго толькі звычайны навуковец-няўдачнік, увогуле маленькі чалавек, я, тым не менш, змушаны зрабіць і свой невялікі выбар у цяперашняй жыццёвай сітуацыі — урэшце нешта накітаваць таго, што больш вартае: паміраючы Сакрат ці пераможная свіння? Як адказ на гэтае пытанне, і з'явіўся мой ліст у Галактыку “Млечны Шлях” — спроба пераканаць у першую чаргу самога сябе ў некаторых даволі рызыкаўных пытаннях. Апошнія тычацца маіх распрацовак над паводзінамі метэарытаў з так званага рою Адоніса і воблака Оарта і ўплыву іх на існаванне Зямлі, якая з'яўляецца цяпер, на мой погляд, прыстанкам некалькіх варагуючых цывілізацый. Не ўдаваючыся ў тэхнічныя дэталі і праведзеныя мной разлікі, паведамляю каратка наступнае: яшчэ Чарльз Дарвін неяк прызнаўся, што не здольны растлумачыць, з погляду сваёй тэорыі эвалюцыі, прычыну раптоўнага вымірання каля адзінаццаці тысяч год таму, напрыклад, мамантаў, якія, на яго думку, былі больш развітыя і біялагічна дасканалыя як від, чым сланы. Лёс мамантаў быў падзелены, дарэчы, многімі відамі жывёл ад Арктыкі да Антарктыды. Іх перамешаныя рэшткі знаходзяць ад гор да акіянскіх упадзін. У той катастрафічны для планеты час (дзесяць-адзінаццаць тысяч год раней) адбыліся раптоўныя перапады клімату: спачатку глабальнае пахаладанне, а потым рэзкае пацяпленне, у выніку якога ўзровень Сусветнага акіяна павышаўся на некалькі метраў у год.

Прычына, на мой погляд, адна — сутыкненне Зямлі з невядомым касмічным аб'ектам ці з адным з астэ-

Ліст у галактыку “Млечны шлях”

роідаў, маса якога складала прыкладна каля двух мільярдаў тон. Мяркую, такія сутыкненні непазбежныя і адбываліся на працягу мільёнаў гадоў не раз. Апошн- ные з іх — калі параўнальна невялікае па аб’ёму касмічнае цела абрынулася на Зямлю ў раёне Падка- меннай Тунгускі. Гэта адбылося 30 чэрвеня 1908 года. Тут я хачу зрабіць невялікае адступленне, якое непас- рэдна тычыцца падзеяў таго часу. Дык вось, а сёмай гадзіне раніцы жыхары сібірскай факторыі Ванавара ўбачылі на небе асляпляльны шар, які пераўтварыўся ў агнявы слуп. Пачуўся моцны выбух, гук ад якога быў чутны на адлегласці ў тысяча двесці кіламетраў ад мес- ца катастрофы. На плошчы ў радыусе трыццаць кіла- метраў тайга была павалена. Каля чатырох гадзін пас- ля выбуху, на Зямлі адбывалася моцная магнітная бора. На актынаметрычнай станцыі ў Каліфорніі адзначылі памутненне атмасферы і спад сонечнай радыяцыі, як пасля вулканічных вывяржэнняў. Але вось што цікава: за чатыры месяцы да Тунгускага выбуху над паўднё- вым захадам, тэрыторыяй нашага краю, а менавіта пад Брэстам назіраўся V-падобны НЛА гіганцкіх памераў, які перамяшчаўся з усходу на поўнач. За дзевяць дзён да катастрофы неба над Еўропай пакрывалася яркімі каляровымі плямамі. Увогуле адзначалася напружанне ў прыродзе, абцяжаранае баліднай актыўнасцю, а такса- ма актыўнасцю аб’ектаў звыштонкага пазахранальна- пазаметрычнага свету (фемтасвету), гэта значыць, непа- знаных лятаючых аб’ектаў.

Традыцыйна маса Тунгускага метэарыта (вось толькі ці быў ён мтэарытам?) ацэньваецца прыклад- на ў сто тысяч тон, а энергія выбуху — у 500-2000 атамных бомбаў, скінутых на Хірасіму. Характар распаду гэтага НЛА (на вышыні 5-7 км) гаворыць пра тое, што касмічны аб’ект магчыма быў каметай ці гіганцкім плазмаідам, а не метэарытам. А магчы- ма і горш: як адзначалася вышэй — госцем з фем- тасвету.

Урэшце, Тунгускі НЛА быў адносна невялікім у па- раўнанні, напрыклад, з Юкатанскім монстрам ці астэ-

роідам з рою Адоніса, якія значна раней знішчылі на Зямлі рэптыліі і мамантаў.

Як гэта адбываецца? — задаў я сабе пытанне, і, пасля ўсемагчымых разваг і разлікаў, зрабіў наступныя высновы.

Прыкладна на вышыні ў чатырыста пяцьдзясят-пяцісот кіламетраў астэроід, хуткасць якога пры ўварванні ў атмасферу дасягае амаль пяцідзяці кіламетраў у секунду, пачынае плавіцца, утвараючы свячэнне большае, чым свячэнне Сонца. Так як пераважная частка планеты пакрытая марамі і акіянамі, то цалкам верагодна, што вада і прыме на сябе першае сутыкненне з касмічным госцем. Далей тоўшча вады, а потым і зямная кара прабіваюцца ўдарам з сілай, якая пераўзыходзіць энергію выбуху сарака-пяцідзяці тысяч атамных бомбаў хірасімскага кшталту. Затым адбываецца наймацнейшы выбух пухіра перагрэтай пары і раскалёнай магмы, якая рассейваецца ў атмасферы на драбнейшыя пылінкі. Парушаецца вось вярчэння Зямлі, і па большай частцы яе пракатваецца вадзяны вал вышынёй у два-тры кіламетры. Ён усё змывае на сваім шляху ў акіян і хавае пад слямі глею.

Але гэта яшчэ далёка не ўсё.

Астэроід з такой хуткасцю працінае атмасферную абалонку (яна ўсяго толькі 8-11 км), што ў дзірку адразу ўрываецца касмічны холад, які спараджае ўраган неверагоднай магутнасці, тэмпература ўнутры якога становіцца як на цэневым баку Месяца — мінус сто шэсцьдзясят пяць градусаў па Цэльсію. Вось адкуль пад покрывам з ілу ўтвараецца вечная мерзлата, у якой і зараз зрэдку знаходзяць трупы дагістарычных жывёл. Мацнейшыя маразы ператвораць рэкі, азёры і нават моры ў суцэльнае шкло, але з-за выкідаў попла і лавы, хутка тэмпература зменіцца ў бок павышэння на дзясяць-пятнаццаць градусаў па Цэльсію. На некалькі тысяч год на небе не будзе бачна зорак і цёмра абдыме планету.

Прыкладна такі сцэнар чакае нас пры чарговым

уварванні касмічнага госця, якое, магчыма, адбудзецца ў жніўні 2026 года.

Зрэшты, пакінем убаку пытанне маральнасці такой небяспечна значнай для людства падзеі — ці адбудзецца яна і ці сутыкнецца астероід з планетай — пакажа час. Значна важнейшым для нас становіцца пытанне выжывання і ўдасканалення белай расы: на маю думку, да 2026 года чалавецтва з дапамогай інжынераў-генетыкаў падзеліцца на касты нахштальт старажытнай Індыі ці Расіі часоў прыгону. Калі толькі не перашкодзяць тэя мільярды галодных, неадукаваных, хцівых і прагных да разбурэння варвараў, якія пагубяць і сябе, і некалькі мільёнаў выбраных, штучна створаных да таго часу ў выніку развіцця генетыкі. А калі спраўдзіцца генетычная рэвалюцыя, а потым стане цалкам рэальным і працэс ажыўлення мёртвых, то на Зямлю ўвогуле можа прыйсці Вялікі Хаос. Як хутка прыйдзе такі час? Магчыма, на працягу жыцця ўсяго толькі аднаго пакалення. Вось тады і спатрэбіцца тэя мільёны ангелападобных людзей, каб давесці да завяршэння місію сучаснага людства з яго састарэлымі пастулатамі нахштальт “свабода, роўнасць, братэрства” ці нават “Праца, сям’я, Радзіма”. З’явіцца новыя людзі і новыя каштоўнасці: “Новы чалавек, Сусвет, Вечнасць” — вось што, магчыма, будзе напісана на сцягах той, ужо недалёкай, будучыні.

Ці здолее людства змяніць памылковы шлях, які цяпер вядзе яго ў бездань? Невядома. Ва ўсякім разе, яму спатрэбіцца вялікая этнічная “зачыстка”, на якую ў яго ўжо не хапае ўнутраных рэсурсаў. Вось тады і з’явіцца касмічны прышэлец. Будзе гэтая з’ява спантаннай ці штучна створанай — мы наўрад ці даведаемся.

“А вы можаце уявіць, што ўсё напісанае ў якой ступені калі-небудзь спраўджваецца? — спытаў мяне ў канцы нашай кароткай гутаркі астранаўт В. — Пісаць пра нешта — гэта значыць задзейнічаць невядомыя нам сілы”.

Так, я ведаю пра гэта.

Частка 10. Анёл

Я ўзнімаўся ўсё вышэй і вышэй. Бяздонны фрагмент зорнага неба расцілаўся нада мной. Знаёмыя сузор'і мігцелі над галавой. Сярод іх я лёгка разгледзеў Вадалея і Пегаса, Цмока і Блізнятаў, Кіта і Змяі, Геркулеса і Дзевы, а таксама сем яркіх бліскучых зорак сузор'я Вялікай Мядзведзіцы. Ходзяць чуткі, што некаторыя Серафімы, якія непасрэдна далучаны да Першапрычыны, дасягнулі ў сваіх вандроўках нават самых далёкіх галактык гэтага сузор'я, за аддаленымі зоркамі якіх ужо нічога няма, нават пустаты, бо яны знаходзяцца ад нас на адлегласці пятнаццаці мільярдаў светлавых гадоў. Там няма ўжо ні атама, ні электрона, ні кварка, ні часу. Гэта край Сусвету.

А пакуль я ціха плыў над зямлёй: над гэтымі, вартымі жалю, будоўлямі, якія кампіліруюць збудаванні насякомых, нішчымнымі хатамі, гноем і страхам, нястрымнымі жаданнямі і марнымі надзеямі.

Гэтыя людзі, што ўжо выводзяць свае недасканалыя лятальныя апараты ў космас — з безабароннымі целама і смяхотна кароткім тэрмінам існавання, больш не могуць удасканалваць сябе, бо вычарпалі свае генныя магчымасці, а пакуль хлусяць, танчаць на бясконцых парадах і фестывалях, здараецца, ядуць адно аднае ў некаторых аддаленых горных вёсках і ў падвалах мегаполісаў, пераўтвараюць свае паселішчы ў гіганцкія сметнікі, забіваюць адзін аднаго, устаўляюць міны, спісваюць мільярды лістоў паперы лічбамі і літарамі, якія складваюць у словы, спілоўваюць і высякаюць цэлую фітацывілізацыю, забруджваюць моры, азёры і рэкі і знішчаюць іх насельнікаў, нараджаюць і кідаюць дзяцей, бясконца размаўляюць, губяць сябе алкаголем і наркотыкамаі... і разглядаюць карцінкі.

І ўсё-ткі гэтая трэцяя ад Сонца, паміраючая планета пакуль яшчэ невыказна, фантастычна цудоўная. Маючы паверхню ў больш як 510 мільёнаў квадратных кіламетраў, ахутаная спрыяльнай для існавання арганічных істотаў і жыцця атмасферай, пакрытая

вялікімі акіянамі, лясамі, азёрамі і рэкамі, яна лёгка паварочваецца вакол сваёй восі за дваццаць тры гадзіны пяцьдзесят шэсць хвілін і чатыры секунды, а вакол Сонца — за трыста шэсцьдзесят пяць і дзвесце пяцьдзесят шэсць тысячных сутак. Усё на ёй, на гэтым бласлаўёным аазісе, створана для працы і адпачынку мудрых, каб яны сузіралі і любаваліся ўсім існым вакол сябе: ад кроплі дажджу да вывяржэння вулкана, ад дробнай мошкі да магутных кітоў, ды ўхвалялі Першапрычыну.

Мы не можам наўпрост умешвацца ў справы людзей і ўплываць на іх, хіба толькі назіраць. Ходзяць чуткі, што аднойчы адзін з Анёлаў, які вандраваў з кароткаперыядычнай каметай Маркаса, кантактаваў з групай у некалькі дзесяткаў чалавек, што доўгі час, змяняючыся, адсочвалі нябеснае цела. Гэта былі сябры адной з распаўсюджаных сектаў, і, на жаль, сярод іх аказаліся некалькі сенсітываў, якія ўвайшлі з ім у кароткі, нескардынаваны дыялог і памылкова вырашылі, што гэта касмічны карабель, і што іх запрашаюць да сябе. У выніку ўсе яны скончылі жыццё самагубствам.

Ні я, ні хто іншы не ведаем, навошта створаны гэты Сусвет і, магчыма, ніколі не даведаемся. Адпаведна прынятых меркаванняў, на некаторыя пытанні мы не толькі не можам адказаць, але нават не маем права іх ставіць. Іншыя з іх хутчэй адносяцца да галіны чыстых загадак, і іх проста немагчыма патлумачыць, таму што знішчана ўся пачатковая інфармацыя.

Такім чынам, Сусвет павінен быць у большай ці меншай ступені такім, якім ён ёсць, хоць бы таму, што мы існуем у ім.

***

...Раптам я заспяваў. Гэта здарылася са мной упершыню і даволі нечакана, бо я не дапускаў і думкі, што калі-небудзь змагу стаць, хоць на хвіліну, песнапеўцам і пяюном Першапачатковай

Прычыны. Песня мая адзінока загучала ў небе, за-паўняючы сабой яго нікчэмна малую частку, і ляцела далей.

Я спяваў, і, магчыма, у гэтую хвіліну мяне пачулі ўсе сэнсітывы Сусвету: птушкі ў сваіх гнёздах на балотах і дрэвах, звяры і рыбы, а таксама кіты, якія павольна падымаюць і апускаюць свае магутныя целы ў цёпрых водах Гальфстрыма, сланы ў афрыканскіх саванах, і Анёлы на ўсіх планетах, астэроідах і камятах.

***

Я спяваў...

***

Галактыка “Млечны Шлях” уяўляе сабой сферычную сістэму з прыкладна 2×10^{11} зорак, агульнай масай не менш як 3×10^{44} г, ці каля 1200 млрд. мас Сонца. Большая частка яе знешніх абласцей складаецца з цёмнага рэчыва, роля якога дагэтуль невядомая. Хуткасць варочання рэчыва Галактыкі вакол галактычнага цэнтра дасягае 300 км/сек. Дыяметр “Млечнага Шляху” каля 10^{23} см, узрост, па меншай меры, 10^{10} гадоў. У цэнтры “Млечнага Шляху”, што знаходзіцца ў сузор’і Стральца, па меркаваннях, існуе звышмасіўная “чорная дзірка”, а сам цэнтр рухаецца адносна бліжэйшых галактык (а ўсе яны разбягаюцца ў розныя бакі) з хуткасцю 50-80 км/сек. Адлегласць да яго ад Сонца складае 8,5 кпс (1 кпс = 1000 пс), а адлегласць у 1 пс святло праходзіць за 3,26 года.

Студзень — люты 2002 г.

(Аўтар просіць не шукаць аналагаў адносна існуючых у рэальным жыцці асоб.)

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

...З такога ж

Мы матэрыялу створаны, як сны.

Вільям Шэкспір “Бура”

* * *

На суклоне сонца самота чамусьці ахоплівала вандройнага лекара з яшчэ большым імпэтам. У чаканні вячэры ён сядзеў у карчме, у самым канцы стала, далёка ад цяпла, якое стварала полымя ў каміне, і раз-пораз узіраўся ў маленькае бруднае акенца, за якім ліўся дождж. У карчме было не так і шмат пастаяльцаў ды наведвальнікаў — неадукаваныя сяляне, рамеснікі, месачковыя аматары выпіць, паштар, фурманы, дробны чыноўнік па даручэннях. Выйшаў са сваёй паловы гаспадар, напісаў крэйдаў на дошцы кошт вячэры: смажаная парасяціна, хлеб, віно. Вока ў яго было вострае, бо, кінуўшы на лекара адзін-два хуткія позіркі, ён падышоў, няшчыра ўсміхнуўся і сказаў:

— Масье прадказальнік зноў завітай да нас! Што ж, калі ласка, калі ласка!

Каржакаваты чорнабароды мацак з шырока расстаяленымі, бліскучымі вачыма, ён жа вандройны лекар, незадаволены тым, што яго патрывожылі, кіўнуў

галавой, даючы зразумець, што пачуў тыраду, і зноў перавёў позірк на акно.

— Дарэчы, — не пакінуў яго ў спакоі карчмар, нахабна ўжо апелюючы і да астатніх, — у мяне за дзвярыма бегаюць двое парасят: адно — белае, другое — чорнае. Дык якую яны долю зазнаюць, вы не падкажаце, масье Настрадамус?

Усе крыху прыціхлі, чакаючы адказу на каварнае пытанне.

— Мы з'ядзім на вячэру чорнага, а воўк з'есць белага, — пасля непрацяглага роздуму паціснуў плячыма лекар.

— Воўк? Ха-ха! Ну і ну! — весяліўся карчмар.

Вандроўны лекар спахмурнеў.

— Прынясіце віна! — уладна і незадаволена перапыніў ён гаспадара. — Я не люблю чакаць!

Але карчмар не сунімаўся.

— Дык вось, скіруйце на пожаг белае парася! — з прыхаваным кпінам, ужо ледзь не адкрыта, насміхаўся ён. — Так, менавіта белае! — і зрабіў знак кухару.

Крыва ўсміхаючыся, кухар знік у бакоўцы. Той-сёй з прысутных роблена захіхікаў. Астатнія чакалі, што будзе. Служка прынёс віно. Лекар наліў у конаўку, прагна зрабіў некалькі глыткаў і задумаўся пра сваё.

Некалькі месяцаў таму ў наваколлі Праванса сяляне ўбачылі, як з неба, бліскаючы агнём, упаў вялізны блакітны шар. Ён з грукатам ударыўся аб зямлю, пасля чаго з яго праз расчыненую круглую адтуліну выпайзлі тры істоты, якія нагадвалі людзей. Усе яны былі параненыя. Сяляне схопілі іх і даставілі ў епіскапат.

Епіскап Берн'е, агледзеўшы пачварных незнаёмцаў, загадаў спаліць усіх на вогнішчы, а апарат у выглядзе шара ўтапіць у возеры. Перад стратай у агні, у знак прывілеі, яму, лекару Настрадамусу, дазволілі агледзець нячысцікаў. Адзін з іх ужо быў нерухомы і без прыкмет жыцця, і лекар, скарыстаўшы няўпэўненасць святых айцоў, спачатку распрануў і агледзеў, а потым хутка разрэзаў яго цела з дапамогай хірургічных

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

інструментаў. У трупа невядомай істоты не было плавых прыкмет, сэрца, лёгкіх, нырак, печані, страўніка, а з чэрапа замест мазгоў вылілася вадкасць з крысталічнымі ўкрапленнямі.

Тады ён спешна завяршыў свае доследы і з'ехаў адтуль, бо пачалі ўжо прыглядацца і да яго. А потым прыйшла чума, і ўсё забылася. Толькі ён не забыўся. Асабліва пра тых істот з неба.

...Час цягнуўся марудна. Лекар ведаў, што не засне. Так доўжылася ўжо некалькі тыдняў.

Карчмар, між тым, нечакана паддобраваючыся, сам прынёс яму ежу і нават наліў віна. “Самага лепшага”, — ён пакланіўся лекару, і ў яго вачах ужо былі нязвыклыя здзіўленне і страх.

— Я не вазьму з вас платы, масье лекар, — сказаў ён, — калі вы зробіце ласку і паведаміце мне год, месяц і дзень — ну, хоць год — майго скону. Я хачу ведаць. Хачу пачуць гэта зараз ад вялікага прадказальніка.

— Нават так? — здзівіўся вандройны лекар. — Навошта вам гэта? Веды заўжды нясуць небяспеку.

Карчмар захваляваўся.

— Прыручанае вайчання забегла на кухню — кухар якраз сышоў — і з'ела белае парася, — з жахам сказаў ён. — Вы мелі рацыю. Вы вялікі прадказальнік, і я схіляю перад вамі голаў.

— Дык нам засмажылі чорнага?

— Так.

— Я не магу выканаць вашу просьбу, — непакісна, але ветліва заявіў карчмару вандройны лекар. — Я не жадаю прадказваць дакладны час адыходу з нашага свету каго-небудзь і каму-небудзь. Гэта небяспечна. Вельмі. Веданне прыносіць вялікую тугу. Дастаткова таго, што я сам пра сябе ведаю: год, месяц і нават дзень свайго скону. Паверце, гэта вельмі ўскладняе жыццё.

І ён прыняўся за ежу, а скончыўшы з ёю, застаўся сядзець — засяроджаны на сваіх думках і адзіноце, вельмі самотны чалавек у гадах, без сям'і, трывалай работы, без сяброў і без надзеі. “Надзеі няма нідзе, —

думаў ён. — *І лепшае, што можа быць у гэтым свеце, — увогуле нічога не ведаць. Проста жыць: піць, есці, спаць, размнажацца, сустракаць усход свяціла і праводзіць яго ўвечары, бо само наша жыццё ў гэтым загадкавым, таямнічым і варожым Сусвеце не больш, як лёгкі, імклівы цень, што мільгае між дрэваў, бяжыць па траве і аднойчы знікае назаўсёды...* “

Частка I. Паказ

Аблічча праўды — грознае.

Яна нешта страшнае, невыноснае

І смяротнае.

Мігель дэ Унамуна

I. Клоны

Гелікаптэр з'явіўся над горадам з поўначы, прыкладна за гадзіну да заходу сонца, калі спёка крыху зменшылася, і, абляцеўшы галоўную плошчу, завіс над ёю, на вышыні, прыкладна дзесяці — дванаццаці метраў.

Пасля выпадковыя назіральнікі казалі, што ён быў не зусім звыклага, чорна-карычневага колеру, з выявай аранжавага паўмесяца на борце і ўвесь зіхацеў рознакаляровымі агнямі, хаця яшчэ было даволі светла. Шматлікія абывацелі, якія адразу скіравалі ў бок плошчы, ужо назаўтра сцвярджалі, што лопасці вінтоў рухавіка гелікаптэра працавалі амаль бязгучна, што і дазволіла ім пачуць іншыя гукі, якія даносіліся з паветранага апарата, а менавіта (sic!): папсовую музыку, няўцямныя выкрыкі і галасы. Асобных зразумелых слоў і ўвогуле якога лагічнага накірунку ў тых галасах, сцвярджалі яны, спачатку быццам не было. Потым дзверцы кабіны раптоўна расчыніліся і ў праёме ўзнікла постаць у маскіравальным камбінезоне. У мігценні агнёў, ды й увогуле было яшчэ светла, можна было разгледзець, што гэта быў малады чалавек у цёмных акулерах, з ненатуральна белым тварам і гадоў дваццаці пяці, які меў выгляд вайскоўца, быццам без

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

асаблівых прыкмет, акрамя вышэйназваных, ды яшчэ аднаго: за яго плячыма блішчэў штучны серпік месяца (некаторыя “прасунутыя” ў галіне электронікі пасля сцвярджалі, што гэта было не што іншае, як це-плавізійная камера, якая спалучалася з яго шлемам).

Рэпарцёр гарадской газеты “Паўночны кур’ер” Багдан Кайра праязджаў у тралейбусе паблізу ад цэнтральнай плошчы, калі ўбачыў гелікаптэр і натоўп, які імкліва сцякаўся да месца дзеяння. Рэпарцёр Кайра па звычцы, доўга не раздумваючы, выскачыў на бліжэйшым прыпынку і скіраваў назад, на плошчу, правяраючы наяўнасць у сумцы дыктафона і фотаапарата. Гэта быў малады мужчына гадоў трыццаці, лёгкі на хаду, у цёмна-сініх джынсах і баваўнянай клятчатой кашулі навыпуск. Дапытлівыя вочы яго і шырокі лоб гаварылі пра наяўнасць рашучасці і розуму. Прамыя цёмна-русыя валасы былі коратка падстрыжаны. Рэпарцёр Кайра ўклініўся ў натоўп, прасунуўся бліжэй да гелікаптэра, які вісеў над плошчай, і ўрэшце апынуўся хаця і не зусім побач, але амаль што ў некалькіх кроках ад месца падзей.

Па меры таго як унізе імкліва збіраўся натоўп цікаўных, паветраны незнаёмец у праёме кабіны гелікаптэра з белазубай усмешкай назіраў за людзьмі, адначасова прыкладваючыся да бутэлькі (ён піў прама з рыльца), а пасля зняважліва кінуў яе, нападўпустую, уніз, і тая бразнулася на бетон, але чамусьці не разбілася, з-за чаго некалькі разявак на асфальце палахліва і паспешліва адхіснуліся ў бакі. Шум з гелікаптэра, між тым, яшчэ ўзмацніўся: чуліся смех, незразумелыя выкрыкі, гукі, падобныя да магнітафоннага запісу — быццам яго ўключалі на якую хвіліну, а потым нехта знарок абрываў музыку, уніз часам ляцелі недапалкі, пакаменная папера і смецце.

Раптам з кабіны гелікаптэра выкінулася лесвіца, па якой на зямлю хутка спусціліся адзін за адным тры аднолькава апранутыя асобы: двое мужчын і жанчына — усе ў бейсболках фірмы “Nike”, цёмных сонцаахоўных акулерах, светлых нагавіцах з кужалю і кра-

соўках той жа фірмы. Рэпарцёр Багдан Кайра схапіўся за фотаапарат і зрабіў некалькі здымкаў на ўсялякі выпадак: гелікаптэра ў небе (тры кадры) і тых, хто спусціўся па лесвіцы (два кадры).

Непрыкметныя сярод іншых, паветраныя вандроўнікі адразу згубіліся ў натоўпе, тым больш што ўвага людзей неўзабаве скіравалася на іншае.

Да натоўпу на вялікай хуткасці наблізілася патрульная міліцэйская машына, затармазіўшы ў самы апошні момант, ад чаго людзі, якія стаялі бліжэй да яе ходу, абачліва пасунуліся, утварыўшы калідор, куды тая машына і ўціснулася. З яе таропка выскачылі чацвёра міліцыянтаў у летніх пілотках. Адзін з іх — афіцэр — трымаў у руках мегафон. За гэтай машынай з'явілася яшчэ адна: то быў крыты фургон-аўтобус нахштальт аўтазака, з якога таксама пачалі выскокваць міліцыянты і асобы ў цывільным, пэўна, аператыўнікі службы бяспекі, ахопліваючы натоўп паўколам.

Тут, як рознагалосна паведамлялі пасля некаторыя з найбольш цікаўных назіральнікаў, паміж паветраным вандроўнікам і афіцэрам міліцыі адбыўся кароткі дыялог, асноўныя моманты якога рабілі ўражанне бязглуздзіцы і поўнага непаразумення бакоў — урэшце, абывацелі маглі і памыляцца.

— Разыдзіцеся!

Афіцэр, зняўшы і засунуўшы ў кішэню форменных нагавіц пілотку, крычаў, звяртаючыся не то да натоўпу, не то да паветраных вандроўнікаў, часам нервова пазіраючы ў неба, дзе, то злёгка ўздымаючыся на метрдругі, то апускаючыся ўніз, вісеў гелікаптэр. Вецер ад паволі працуючых вінтоў перабіраў валасы на невялікім, са скошанай патыліцай, чэрапе міліцыянта.

— Так, не стварайце небяспекі!

У голасе міліцыянта з'явіліся ноткі разгубленасці, быццам ён гаварыў у мегафон ці то незнаёмцу ў вышыні над ім, ці ўвогуле тым, хто знаходзіўся паблізу ад яго, ці самому сабе — у мэтах самазаспакаення. Якраз у гэты момант рацыя ў яго кішэні засігналіла, і афіцэр, адной рукой трымаючы мегафон, другой прыклаў яе да

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

вуха і выслухаў каманду. Ён адразу набыў некаторую ўпэўненасць.

— Хто вы такія?

Ён пракрычаў гэтае пытанне, звярнуўшы свой цёмны не то ад загару, не то ад лопнуўшых дробных склератычных пражылак твар да паветранага незнаёнца, які па-ранейшаму знаходзіўся на аблюбованым ім месцы — у праёме кабіны, пазіраючы ў натоўп.

— Паведамце, адкуль вы і мэта вашага з'яўлення!

Незнаёмец раптам узняў руку, і адразу на борце паветранага апарата наступіла цішыня.

— Вы хочаце ведаць, адкуль мы? — спытаў ён ненатуральна акцэнтаваным голасам і адказаў: — Мы адтуль, скажам так, дзе няма дажджу!

— Няма чаго? — па-дурному перапытаў афіцэр і адразу сарваўся на крык. — Загадваю: прызямляйцеся і прад'явіце вашы дакументы і паўнамоцтвы!

— Мы праяцелі трыста восемдзсят чатыры тысячы чатырыста кіламетраў не для таго, каб слухаць чыесьці загады. Тут загадаем мы!

Голас незнаёнца, з яўным акцэнтам, быццам штучны, разносіўся на ўсю плошчу.

— З якой мэтай вы — і адкуль? — зноў закрычаў, ужо злуючыся, афіцэр.

Паветраны вандроўнік кіўнуў галавой, нібы згаджаючыся, каб адказаць міліцыянту.

— Тлумачу, — гучна, але па-ранейшаму амаль пазбягаючы сэнсу, сказаў ён, — мы тут аглядаем месца для правядзення свята! Вам жа даўно не хапае парада каханья, рок-канцэрта ці якога гіпер-шоу, хіба не так? Мы ўсё агледзім і зробім адпаведныя разлікі і высновы. У вас будзе свята! Мы разносім свята па ўсім свеце. Праз гадзіну мы будзем у Грэцыі, пасля ў Мексіцы, а потым у Аўстраліі!

— Гэтае правядзенне свята скаардынавана з выканкамам, з уладай? — недаўменна запытаў афіцэр. — Чаму вы не прыземліцеся і не пакажаце дакументы, якія пацвярджаюць вашыя паўнамоцтвы?

Рэпарцёр Багдан Кайра ўбачыў, як у гэты самы час

да лесвіцы, якая яшчэ звісала ўніз з супрацьлеглага боку кабіны, па знаку старэйшага — той, пэўна, кіраваў усімі сілавікамі — кінуўся аператыўнік у цывільным. Ён спрытна ўскараскаўся па лесвіцы і пасунуўся ў кабiну, дзе яму адразу аказалі супраціўленне і пачалі выпіхваць вонкі. Рэпарцёр Кайра са здзіўленнем пабачыў, што аператыўніку супрацьстаяць дзіўнаватыя асобы, так, менавіта дзіўнаватыя: з ненатуральна пукатымі вачыма, нізкарослыя, з доўгімі рукамі і безвалосымі, нібы паголенымі, бліскучымі галовамі. Аператыўнік — яму на дапамогу ўжо караскаўся наверх другі — хапаўся за поручні, розныя рэчы ў кабiне, але ягоняя рукі лёгка аддзіралі і выціскалі нязванага госця назад, на лесвіцу, прычым ногі аператыўніка ўсё яшчэ знаходзіліся на першай яе прыступцы. Урэшце ён абваліўся і пасунуўся ўніз, збіўшы свайго напарніка, які яшчэ толькі падымаўся наверх. Рукамі ён, пэўна, захапіў у кабiне кавалак провада, на канцы якога матляўся колападобны прадмет, і разам з усім гэтым набыткам паваліўся на асфальт. Дзверцы кабіны захлопнуліся. Колападобны прадмет выпаў з рук абмяклага аператыўніка і пакаціўся ўбок. Рэпарцёр зрабіў некалькі здымкаў. Пэўна, аднекуль зблізу пад'ехала машына хуткай дапамогі, бо, выкліканя па рацыі, да збітага аператыўніка ўжо накіроўваліся, прадзіраючыся праз натоўп, медыкі.

Рэпарцёр Багдан Кайра зноў зрабіў некалькі здымкаў. Ён аніяк не мог знайсці ва ўсіх дзеяннях, сведкамі якіх зрабіўся, нейкага асэнсаванага, лагічнага стрыжня. За гадзіну ў Грэцыю? Але ж гэта немагчыма.

— У нас бракуе часу. Хочаце — падыміцеся да нас! — між тым гучна запрасіў міліцыянта вандроўнік. Ён па-ранейшаму стаяў у праёме кабіны гелікаптэра, толькі з другога боку ад лесвіцы.

Але афіцэр рашуча адмовіўся.

— Спускайцеся і захапіце дакументы! — крыкнуў ён. — Не забудзьцеся пра паперы!

Незнаёмец памахаў рукой натоўпу.

— Мы хутка адлятаем! — пракрычаў ён. — Пажа-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

даю вам свята! А зараз — мы скінем баласт! У Грэцыю!
Так, у Грэцыю!

Тут амаль што на галовы разявак паляцелі розныя прадметы: выкарыстаныя пакеты, пустыя пластыкавыя бутэлькі, папера, поліэтыленавыя мяшкі з невядомым напаўняльнікам колеру зямлі, некалькі бананаў, смецце і іншы прэцыпітат¹.

¹ Прэцыпітат (лац. *praecipitatus*) — скінутае ўніз.

Бліскучае колца, якое крыху раней выхапіў з кабіны гелікаптэра пры адступленні апэратыўнік, трошкі пракаціўшыся, павалілася на бок якраз ля ног мужчыны, які стаяў пад клёнам, нагамі на бардзюры, і трымаўся рукой за галіну. На плошчы, дарэчы, раслі каля дзесятка такіх напаўдэкаратыўных дрэваў. Мужчына нахіліўся, падняў прадмет і пачаў яго разглядаць. Рэпарцёру Багдану Кайры, які бачыў усю гэтую імклівую сцэнку, прыгадалася, быццам ён калісьці сустракаў мужчыну, што стаяў зараз пад дрэвам, са здзіўленнем узіраючыся то ў неба, то ў колца ў сваіх руках. Ён пакапаўся ў памяці, а паколькі памяць у яго была вострая, прафесіянальна адточаная і заўжды гатовая служыць гаспадару, то ўспомніў: мужчыну звалі Пётра Саковіч.

Пётра Саковіч быў свабодным аўдытарам, і не абыякім, а ціхай гарадской знакамітасцю. Рэпарцёр Кайра некалькі месяцаў таму бачыў яго на нейкай прэзентацыі і нават перакінуўся некалькімі словамі, дамаўляючыся на інтэрв'ю.

Адразу пасля гэтых, не зусім вытлумачальных у сэнсе логікі, падзей незнаёмец у паветры зачыніў за сабой дзверцы кабіны, і гелікаптэр імкліва ўзняўся ў неба. Хуткасць, з якой ён набраў вышыню і знік — прычым лопасці вінтоў круціліся амаль на тых жа абаротах, калі гелікаптэр вісеў над плошчай — надзвычай уразіла рэпарцёра Багдана Кайру. Увогуле ад убачанага ў яго душы засталася нейкае прыкрае пачуццё — гэтыя бутэлькі, смецце, бананы, у рэшце рэшт. Ён пашу-

каў вачыма аўдытара Пётру Саковіча, але таго ўжо не аказалася ля дрэва, увогуле натоўп разыходзіўся, многія ішлі ў разгубленым маўчанні. Рэпарцёр Багдан Кайра засунуў фотаапарат у сумку і, падумаўшы нейкую хвіліну, рушыў да станцыі метро, якая была побач, — так было хутчэй дабірацца дадому. Ён набыў у касе некалькі жэтонаў, пасля чаго спусціўся на эскалатары на Кальцавую лінію, каб даехаць да патрэбнага прыпынку. Рэпарцёр зайшоў у вагон. Дзесяткі тры людзей сядзелі на лаўках. Некалькі чалавек стаялі, трымаючыся за поручні. Зайшла папрашайка, як адзначыў сам сабе назіральны Багдан Кайра, з муляжом дзіцёнка на руках, загорнутым у рознакаляровыя лахманы, і пачала паволі рухацца ў праходзе. Некаторыя пасажыры давалі ёй дробныя грошы. Рэпарцёр адварнуўся і пазяхнуў, але раптам звярнуў увагу на групу з трох чалавек, якія сядзелі ў самым канцы вагона: двое мужчын побач і жанчына насупраць. На іх былі аднолькавыя бейсболкі, цёмныя сонцаахоўныя акуляры, курткі са знакам фірмы “Nike”, светлыя парусінавыя нагавіцы і красоўкі. Яны сядзелі ненатуральна прама, моўчкі і глядзелі перад сабой. Рэпарцёр Кайра уздрыгнуў ад нечаканасці — усе трое, напэўна, былі з таго самага гелікаптэра, які вісеў нейкі час над плошчай, ён пазнаў іх, памылкі быць не магло. Рэпарцёр Кайра аздачана падумаў пра тое, што гелікаптэр па нейкіх прычынах чамусьці не ўзяў назад на борт трох сваіх пасажыраў, дзіўным было і тое, што ніхто з прысутных на плошчы, пэўна, не звярнуў і не зверне, вырашыў рэпарцёр, на гэта ўвагі. Людзі ўвогуле хутка ўсё забываюць.

Раптам усе трое, нібы па камандзе, павярнулі галовы ў яго бок. Рэпарцёр Кайра не бачыў іх вачэй за цёмнымі шкельцамі акуляраў, але чамусьці быў упэўнены — глядзяць менавіта на яго. Ён таксама быў упэўнены, што паміж ім і трыма незнаёмцамі імгненна ўзнік таямнічы, неасэнсаваны кантакт, і не толькі візуальны. Рэпарцёр Кайра адчуў пачуццё не тое што страху — чаго, урэшце, яму баяцца, — а няўлоўнай трывогі. Падумаўшы некалькі секунд — увесь гэты час незнаёмцы

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

быццам вывучалі яго, — ён павярнуўся і выйшаў з вагона — быў якраз прыпынак. Краем вока ён убачыў, як уся тройца зноў вярнулася ў першапачатковы стан: двое мужчын побач і жанчына насупраць ужо сядзелі, гледзячы, як і раней, прама перад сабой. Але рэпарцёр Кайра не быў бы рэпарцёрам, каб не паспрабаваў дакапацца да ісціны, і таму імкліва зайшоў у вагон, толькі ў суседні, адкуль яму праз шкло была добра бачна ўся кампанія. Пасажыраў у вагоне па-ранейшаму было якраз у межах нормы — ён сеў, асцярожна выцягнуў з сумкі фотаапарат і пачаў назіраць за чужынцамі. Праз падвойнае і адносна чыстае шкло вагонаў рэпарцёр Багдан Кайра вывучаў іх твары і неўзабаве зрабіў для сябе некалькі высноў. Твары мужчын і жанчыны былі падобныя адзін да аднаго нават у самых дробных дэталлях. Падабенства было такое, быццам некалькі фотаздымкаў зрабілі з аднаго негатыва. Усе трое былі па-ранейшаму нерухомыя і не абменьваліся паміж сабой нават словам. Папрашайка з муляжом у руках, між тым, рухалася па вагоне далей і неўзабаве падышла да тройцы, за якой назіраў рэпарцёр. У наступнае імгненне здзіўлены рэпарцёр убачыў, як жанчына — адна з траіх незнаёмцаў — схопіла папрашайку за руку, і тая ўскрыкнула, мусячы вырвацца, але не здолела. Другой, свабоднай рукой, незнаёмка тарганула за лахманы, і ўсе ўбачылі, што замест дзіцёнкі папрашайка трымае старую, падрапаную ляльку з адламанай нагой.

Здавалася, факт з'яўлення штучнага дзіцяці выклікаў у таямнічых незнаёмцаў здзіўленне і зацікаўленасць, але на іх тварах нічога такога не адбілася. Нават тады, калі нахабная папрашайка з брыдкай лаянкай кінула не патрэбную больш ляльку і замахнулася на маладую жанчыну свабоднай рукой. Але далей замаху нічога не адбылося, бо яна раптам адхіснулася, быццам ударылі яе, спалохана віскнула і кінулася да выхаду. Якраз аб'явілі прыпынак, цягнік спыніўся, і папрашайка выбегла вонкі. З нямой цікаўнасцю тройца пачала разглядаць кінутую ёю ляльку.

Заціснуўшыся ў кут вагона, заінтрыгаваны Багдан Кайра імкліва зрабіў некалькі здымкаў усіх траіх і адразу схваў фотаапарат, каб не прыцягваць увагі пасажыраў. Падобна на тое, што яго манеўр застаўся незаўважаным, вырашыў ён. Рэпарцёр Кайра зноў пачаў узірацца ў твары кожнага з тройцы. Ён злавіў сябе на думцы, што рэдка назіраў што-небудзь больш таямнічае і цікавае. Хто яны? Адкуль? Навошта сышлі з гелікаптэра і куды едуць? Якія ў іх мэты? Гэтыя пытанні прымушалі яго сядзець у вагоне, нягледзячы на тое, што прайшло ўжо шмат часу. Ён з вялікім здзіўленнем адзначыў для сябе, што здзейсніў ужо дзве поўныя паездкі па Кальцавой лініі, і цягнік рушыў ужо на трэцюю. Дзіўныя пасажыры, тым не менш, здавалася, і не збіраліся пакідаць вагон. Маладая жанчына, адна з іх, траіх, між тым, падабрала з падлогі знявечаную ляльку, і ўсе трое пачалі яе моўчкі разглядаць. Той-сёй з прысутных у вагоне назіраў за тройцай, чакаючы, што будзе далей. Але нічога не здарылася, акрамя таго, што жанчына расшпіліла сваю сумку-рукзак і, пад маўклівае здзіўленне вагона, паклала туды ляльку.

Час ішоў. Рэпарцёр Кайра зірнуў на гадзіннік. Нешта ў падзеях, якія паволі разгортваліся перад ім, не вязалася паміж сабой. “Можа, гэта тэрарысты? — меркаваў азадачаны рэпарцёр. — А можа, вар’яты? Але вар’яты не лётаюць у гелікаптэрах. А тэрарыстам наўрад ці патрэбна гадзінамі катацца ў метро без аніякай бачнай мэты”.

Так прайшло яшчэ колькі часу. Рэпарцёр Багдан Кайра зноў зірнуў на гадзіннік і ўбачыў, што ішла ўжо адзінаццатая гадзіна. “Але ж метро праз паўтары гадзіны зачыніцца, — думаў ён, — Цікава, куды тады падзенуцца чужынцы з таямнічага гелікаптэра?”

Раптам, нібы падслухаўшы яго думкі, уся тройца, разам, як па камандзе, паднялася са сваіх месцаў. Цягнік прыпыняў ход — гэта быў, як паведаміў аб’яўнік, чарговы прыпынак: станцыя “Берасцянская”. Чужынцы разам падышлі да дзвярэй. Рэпарцёр Кайра бачыў іх ненатуральна прамыя спіны. Ён зноў зрабіў некалькі

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

кадраў праз шкло і, пачакаўшы, выйшаў услед за імі. У рэдкім натоўпе ён рухаўся за тройцай незнаёмцаў, якіх было лёгка назваць па аднолькавых бейсбольных кепках.

Чужынцы падняліся, між тым, па эскалатары і выйшлі на паверхню, дзе неўзабаве апынуліся на вуліцы, якая, як вызначыў іх назіральнік, мела назву — Індустрыяльная. Рэпарцёр Кайра ведаў гэты раён горада. Было яшчэ не зусім цёмна, але ліхтары на слухах ужо запаліліся. У іх святле рэпарцёр Багдан Кайра ўбачыў, як усе трое перайшлі на іншы бок вуліцы. Рэпарцёр з немалым здзіўленнем адзначыў, што яны паранейшаму не размаўлялі паміж сабой. Праехаў аўтобус, які закрыў усіх траіх ад яго на дзве-тры секунды. Калі агляд зноў адкрыўся, на вуліцы нікога не было. Схавацца тройца нікуды не магла, паехаць на чымсьці — таксама. Гэтыя здзіўныя і загадкавыя вандроўнікі... проста зніклі.

II. Фрагмент прэцыпітату

У кожным горадзе, нават самым малым, заўсёды знойдзецца некалькі чалавек, якія ўяўляюць пэўны інтарэс у тым ці іншым аспекце, і інтарэс той яны звычайна не афішыруюць і на чужыя вочы не надта выносяць.

Адным з такіх людзей быў аўдытар Пётра Саковіч. Нельга сцвярджаць, што Пётра Саковіч любіў сваю прафесію (па адукацыі ён быў эканамістам), але аўдытарства дазваляла яму зарабляць неблагія грошы, вядома, калі яго імя ўжо мела такую-сякую вагу, а Саковіч у гарадскім фінансавым свеце карыстаўся трывалай і ўстойлівай рэпутацыяй, — вось ён і мог дазволіць сабе не “падвязацца” да якой уяўнай фірмы і сядзець там з раніцы да вечара, а быць нечым накшталт вольнага мастака. Добры аўдытар, які прафесійна граматына падгоніць паперы, “абсячэ” фінансавыя “хвасты” і “вушы” для такога небяспечнага стварэння, як падатковая інспекцыя, і тым самым зберажэ фірме капітал, каштуе дорага. Адна такая праверка, на якую аўдытар Са-

ковіч вырываў са свайго жыцця некалькі дзён, давала яму магчымасць бязбедна праіснаваць на заробленыя грошы месяц, а то і два, а мог бы і больш, часам меркаваў ён. Саковіч быў усё-такі даволі сціплым і ашчадным чалавекам.

Раз-пораз аўдытар Саковіч дазваляў сабе разгрузачны шпацыр па горадзе. Прафесія вымушала яго захоўваць ясны розум і свежую галаву з нармальнымі сасудамі, інакш ён доўга не вытрымаў бы: мець справу з бясконцымі лічбамі — каго хочаш “выб’е з сядла”.

На цэнтральнай плошчы аўдытар Пётра Саковіч перадусім апынуўся амаль што выпадкова. Ён са здзіўленнем назіраў за гелікаптарам над ёй і таму рушыў бліжэй і апынуўся амаль што ў цэнтры падзей, якія не мог вытлумачыць з пункту гледжання звычайнай логікі. Круглы прадмет, які аказаўся ў яго руках, таксама не зусім укладваўся ў лагічны ланцужок: ён быў невялікіх памераў, прыкладна з веласіпедную “зорку”, але зусім лёгкім. Ад прадмета адыходзіў і матляўся эластычны, быццам дроваты, атожылак, падобны да кабеля, на канцы якога было нешта накшталт штэкера. Усё гэта аўдытар Саковіч добра разгледзеў, і паколькі гелікаптар знік, натоўп разыходзіўся, а аператыўніка, як ён бачыў, забрала хуткая дапамога, то захапіў прадмет з сабой, сунуўшы ў пластыкавы пакет.

Дома аўдытар Саковіч спачатку прыгатаваў сабе пасці (жонка і непаўналетняя дачка яго адпачывалі на лецішчы і павінны былі вярнуцца толькі з халадамі), потым нейкі час сядзеў на канапе, праглядваючы газеты, зрабіў некалькі тэлефонных званкоў і, урэшце, на трапіў вачыма на свой здабытак.

За вокнамі ўжо сцямнела. Круглы прадмет з гутаперчавым атожылкам-апендыксам заканчваўся штэкерам, чым жа яшчэ ён можа заканчвацца, раздумваючы над знаходкай, якая так нечакана дасталася яму, разважаў аўдытар Саковіч. Сама антэна — а што, як не яе, трымаў ён у сваіх руках — была надзвычай лёгкая,

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

з незнаёмага, на першы погляд, металу, з зубчыкамі па краях, унутры якіх віднеліся ўкрапіны крышталепадобнай формы.

Аўдытар Саковіч падключыў антэну да тэлевізара — штэкер, хаця і з патугай, але стаў на месца, — уладкаваўся ў крэсле і пстрыкнуў пераключальнікам настройкі.

Экран засвяціўся. Рэзкая светлавая паласа перарэзала яго па вертыкалі. Злева на экране аўдытар Саковіч пабачыў карцінку: зусім незнаёмы яму змрочны пейзаж — безжыццёвая ўпадзіна да самага далягляду, на пачатку аточаная невысокімі гарамі, таксама без прыкмет расліннасці. Над усім зеўрала чорнае неба, абсыпанае бліскучымі зоркамі. А над даляглядам завіс вялікі шар у блакітным ззянні.

Аўдытар Саковіч угледзеўся больш уважліва ў малюнак неба і ў выяву шара і пазнаў — гэта была Зямля. Ён нават добра распазнаў абрысы кантынентаў. Ніякш знята амерыканскімі астранаўтамі ў час наведвання Месяца, — падумаў ён, але раптам наструніўся і знерухомеў.

Пейзаж быў натуральны. Мігцелі зоркі на чорным правале неба. Потым выбухнуў успышкай пры падзенні метэарыт. Але гэта было не ўсё. Адзін з некалькіх цыгарападобных аб'ектаў, якія аўдытар Пётра Саковіч прыняў спачатку за масіўныя камяністыя глыбы, раптам нібы ажыў, распаўсюджваючы вакол сябе свячэнне, узняўся ў вышыню і нязвыкла хутка знік за чорнай сцяной далягляду.

Ажыла і другая палова экрана. На ёй аўдытар Саковіч са здзіўленнем убачыў краявід Зямлі з вышыні птушынага палёту: лесапаласу, чыгунку з цягніком на ёй, звлістую стужку ракі і, урэшце, панараму незнаёмага горада. Пётра Саковіч схадзіў на кухню, дзе зрабіў сабе бутэрброд, а калі вярнуўся, адна палова экрана была пустая. Аўдытар Саковіч уладкаваўся ў крэсле і пасунуўся з ім бліжэй да дысплея. І адразу ўсе выявы на ім зніклі, а замест іх з'явіўся партрэт яго самога ў атачэнні хутка змяняючыхся надпісаў на незнаёмай

мове і зусім незнаёмымі яму літарамі, якія нагадвалі іерогліфы, і таблічка з лічбамі:

1.073270.

Апошнія дзве лічбы імкліва мяняліся ў адваротным адліку.

70

69

68

67

66

65...

Пётра Саковіч знерухомеў. Партрэт на дысплеі, у якім ён пазнаў сябе, раптам знік, а замест яго ўзнікла выява квартала, у якой аўдытар Саковіч з цяжкасцю і са здзіўленнем пазнаў месца, дзе ён нарадзіўся і жыў да цяперашняга часу, хіба што месца гэта было перасунута ў мінулае. На экране ён убачыў вуліцу мінулага дзесяцігоддзя, па якой хадзілі людзі, апранутыя па модзе тых часоў, ездзілі “аўто”, якія зараз ужо наўрад ці сустранеш на дарогах, прамільгнула і сышла з кадра яшчэ зусім маладая суседка, якая даўно, як ён ведаў, памерла, але Пётра Саковіч пазнаў яе.

Ён папстрыкаў пераключальнікам, але па ўсіх праграмах было аднолькавае: выява квартала. Аўдытар Саковіч пачакаў яшчэ, а потым выцягнуў штэкер і пераклучыўся на сваю, хатнюю антэну. У вушы адразу ўварваліся істэрычна-бэдзёрыя галасы рэкламнага роліка пра нейкі сродак ад перхаці. Дзіўна, вырашыў ён і выключыў тэлевізар, бо яму стала ніякавата, а па спіне прабег халадок страху. Некалькі дзён Пётра Саковіч не падыходзіў да сваёй знаходкі і нават не ўспамінаў пра яе, пакуль не пачаў у кватэры некаторыя нязначныя перастаноўкі і дробны рамонт. Давялося вырашаць лёс антэны: выкінуць малапрыгодную рэч адразу на антрэсолі ці спачатку паказаць яе знаёмаму тэхніку-інжынеру. Аўдытар Саковіч падумаў і на ўсялякі выпадак вырашыў зноў падключыць антэну да тэлевізара.

Паўза.

На экране, як і ў мінулы раз, узнік знаёмы з дзяцінства квартал. Раптам Саковіч уздрыгнуў ад нечаканасці: ён зноў убачыў сябе — малага, з ранцам за спінай і, пэўна, на шляху ў гімназію.

План стаў буйным, і Саковіч пабачыў сябе пасталелым, студэнтам, з жонкай, потым з дачкой, цяперашняга, і — нечакана — у ложку, з ненатуральна адкінутай галавой, але тут экран зацямніўся, а потым на ім зноў з'явілася звыклая мітусня з краявідамі. Пётра Саковіч устрывожыўся: што там было, на экране, чаму яго выява пададзена ў такой дзіўнай позе? Ён папстрыкаў яшчэ пераключальнікам, але безвынікова, і праз некалькі хвілін увогуле выключыў тэлевізар.

Зазваніў тэлефон. Аўдытар Саковіч зняў слухаўку і адазваўся. Званіў рэпарцёр Кайра. Аўдытар Саковіч адразу ўспомніў энергічнага маладога чалавека, які колькі месяцаў таму браў у яго інтэрв'ю.

— Я бачыў вас на плошчы, — адразу ўвёў у курс справы рэпарцёр. — У той дзень, калі вы назіралі за гелікаптарам. Памятаеце?

— Так, памятаю.

— Я таксама быў там. Толькі далекавата ад вас, хацеў вас пасля затрымаць, каб пагаварыць, але не знайшоў у натоўпе.

— Вы маеце рацыю, — сказаў аўдытар Саковіч, — я люблю гуляць па горадзе і сапраўды быў тады на плошчы. Дык пра што вы хацелі пагаварыць?

— Не па тэлефоне, — пасля паўзы адказаў рэпарцёр. — Калі вы не супраць, я днямі заеду да вас пасля працы. Мне па дарозе. У мяне ёсць ваш пеленг, да таго ж, мы сустрэкаліся.

— Добра, — згадзіўся Пётра Саковіч. — Але вы павінны ўлічыць, што я зараз вельмі заняты па сваіх справах і хутка мушу ўвогуле з'ехаць у камандзіроўку ці на лецішча.

— Тады сёння?

— Няхай так.

Аўдытар Саковіч паклаў слухаўку і зноў заняўся лічбамі. Потым ён адказаў на некалькі тэлефонных

званкоў і тэлефанаваў сам. Неаднойчы ён лавіў сябе на жаданні зноў уключыць тэлевізар з набытай такім дзіўным чынам антэнай, але стрымаўся.

Прыкладна праз гадзіну ў дзверы пазванілі, і рэпарцёр Кайра зайшоў у вітальню.

— Я не буду аднімаць ваш час, — адразу пачаў ён прабачацца перад гаспадаром, — але пагаварыць трэба. І неадкладна.

— Заходзьце ў залу і сядайце ў крэсла. Я зраблю гарбаты.

Але рэпарцёр Кайра не стаў уладкоўвацца ў крэсла, а пайшоў следам за гаспадаром, адначасова выкладваючы таму свае думкі.

Справа ў тым, пачаў даводзіць аўдытару рэпарцёр Кайра, што ён сам не адчувае лагічнай паслядоўнасці і сэнсу ў падзеях мінулага тыдня, пачаткам якіх было прыбыццё невядомага гелікаптэра. Можа, спадар Пётра, які апынуўся на месцы падзей раней за яго, растлумачыць, што ўсё тое азначала?

— Але я і сам губляюся ў здагадках, — адказаў гаспадар. — Паветраныя вандроўнікі (а як іх яшчэ назваць?) казалі пра рэкагнасцыроўку месца для нейкага будучага свята, плялі абы-што, быццам яны прыляцелі з Месяца, але ж гэта лухта. Шрубалёты не лётаюць на Месяц.

— Чаму вы вырашылі, што яны з Месяца? — падумаўшы, здзівіўся рэпарцёр.

— Я нічога не вырашыў, але іхні старэйшы ці камандзір сказаў дзіўную фразу: быццам яны праляцелі трыста восемдзсят чатыры тысячы кіламетраў. А гэта ж адлегласць да Месяца. І потым, потым ён казаў нешта... пра дождж. Нібы яны адтуль, дзе няма дажджу. Што за трызненне? Дык на Месяцы ж яго і няма. Хіба не так?

— Лагічна, — усміхнуўся і паціснуў плячыма рэпарцёр.

— Вось. Але ўсё гэта, на мой погляд, адхіляючы фактар, — сказаў аўдытар Саковіч, зняў з пліты чайнік і запрасіў госьця ў залу. — Гэта, пэўна, вайсковы шрубалёт,

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

а чым яны такім займаюцца на самай справе — наўрад ці мы даведаемся. Вы ж калісьці служылі ў арміі, — дадаў ён саркастычна, — і ведаеце самі, што ў дзеяннях вайскоўцаў часта дарэмна шукаць логіку.

Рэпарцёр зноў усміхнуўся.

— Але ж, — сказаў ён, — чаму яны не знайшлі па-разумення з міліцыянтамі? Я бачыў, як аднаго ўвішнага аператыўніка літаральна выкінулі з борта.

— Так, — згадзіўся гаспадар. — І я таму сведка.

— Дарэчы, — асцярожна пацікавіўся рэпарцёр, — я яшчэ бачыў, як вы падабралі на тым месцы адну рэч — нейкі круглы прадмет невялікіх памераў. Ён быў выцягнуты з кабіны аператыўнікам, а потым ім жа згублены, дакладней, скінуты на асфальт. Што гэта было?

Паўза.

— Мяркую, гэта антэна, — урэшце адказаў аўдытар Саковіч. — А, можа, нешта іншае. І вось тут і пачынаецца самае незразумелае.

— І дзе яна зараз, пры вас?

— Так. Я падключаў яе. Вельмі дзіўная рэч. Вось яна, вісіць на цвіку.

Рэпарцёр падышоў бліжэй і памацаў колца.

— Чаму дзіўная?

— Не ведаю. Тут, каб разабрацца, патрэбны спецыяліст па электроніцы.

Ці па псіхіятрыі, ха-ха... Урэшце, я зараз падключу. Сядайце бліжэй, вось сюды.

Гаспадар пасадзіў госьця ў крэсла перад экранам і ўключыў тэлевізар.

Рэпарцёр Кайра ўладкаваўся ямчэй і ўтаропіўся ў экран.

Паўза.

Раптам ён адхіснуўся ад нечаканасці.

З экрана на яго глядзеў ён сам. Партрэт быў каляровы. Знізу адразу пабеглі надпісы, літары незнаёмай азбукі. Потым партрэт знік і на яго месцы чамусьці з'явілася схематычнае адлюстраванне чалавечага цела, затым асобных яго фрагментаў — таксама ў суправаджэнні тэкставых каментарыяў.

— Вы ведаеце, на якой гэта мове? — спытаў аўдытар Саковіч і дадаў:

— Што, уразіла?

Рэпарцёр паціснуў плячыма.

— ...

— То-та і яно...

Між тым, ашаломлены рэпарцёр раптам убачыў сябе спачатку дзіцём, потым значна сталейшым, з жанчынай, твар якой падаўся яму быццам знаёмым, потым з ёй і дзецьмі і, урэшце, зусім старым, пэўна, у бальнічным пакоі, так што нават унутрана засумняваўся ў тым, што гэта менавіта ён. Выява на экране знікла.

Рэпарцёр і гаспадар кватэры сядзелі і чакалі, але экран быў пусты, толькі свяціўся.

— Мяркую, — урэшце парушыў маўчанне аўдытар Саковіч, — вы ўбачылі, хоць гэта і малаверагодна, будучыню. Ваша жыццё прайшло праз гэтую адмысловую рэч, — ён паказаў на антэну, — і адбілася на экране. Ну, што вы скажаце? Разбудзілі ліха, а было ж ціха...

— ...

— Вы маўчыце? — спытаў ён.

— Не ведаю, што і казаць.

— Я таксама не ведаю.

Рэпарцёр задумаўся. За вокнамі пачало сутонець. Сонца заходзіла. Шум аўтамабільных рухавікоў слаба прабіваўся скрозь гукаізаляцыйнае шкло.

— Бачыце, як усё сышлося, — падагульніў гаспадар. — Я, між іншым, таксама пра сябе амаль усё даведаўся. Ну, у агульных рысах, — ён кіўнуў на антэну. — А як гэта разумець — не магу ўсвядоміць. І растлумачыць — таксама.

— Не веру, — упарта вымавіў рэпарцёр Кайра. — Містыфікацыя нейкая, што ж яшчэ. Але ж дах у нас не паехаў, так ці не?

— Ну, а гелікаптэр? Мы ўсе бачылі яго. І вы — таксама.

— З гелікаптэра спусціліся трое невядомых мне асоб, вельмі падазронах па выглядзе і паводзінах, — пасля роз-

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

думу адзначыў рэпарцёр. — Я нейкі час сачыў за імі, але згубіў з поля зроку. Яны каталіся ў метро, як падлеткі, якім больш няма чаго рабіць, а потым зніклі.

— Вось бачыце, зноў нешта дзіўнае.

— І ўсё роўна я не веру.

— Не верыце ў што? — іранічна пацікавіўся аўдытар Саковіч.

— Што гэта было ЭНЛЭА¹.

---

¹ Неапазнаны лятальны аб'ект (НЛА), ці лятаючая талерка, ці Unidentified Flying Objects (UFO) — з'ява, якая назіраецца на працягу ўсёй гісторыі чалавецтва.

— А, вось вы да чаго прыйшлі.

— ...

— То-та і яно. Вы не можаце нават абазначыць арыенціры свайго нігілізму.

— Калі ва ўсім гэтым праўды хоць на дзесяць адсоткаў, я напишу сенсацыйны матэрыял, — сказаў рэпарцёр.

— Хісткая тэма, — адзначыў гаспадар. — Нешта туманнае, нібы трызненне, невыразнае, няўлоўнае. Пэўна, менавіта пра гэта калісьці выказаўся Лаа Дзы: “Самае наймагутнейшае ў свеце тое, што нельга ўбачыць, пацуць, спазнаць...”

— Але ж усё таямнічае робіцца з часам відавочным.

— Банальная ісціна. Я яе не прымаю. І зусім не ўсё, бо мы шмат чаго не ведаем і дабра ад гэтага ведання не чакаем. Тут я на баку царквы.

— Давайце знойдзем пагадненне ў прынцыпе. Можна існаваць такая з'ява ці не?

— Мяркую, можа.

— І я так лічу, хаця і не надта веру.

— Трэба звярнуцца да уфологаў, паказаць ім гэтую рэч, што звалілася з неба.

— Не з неба, а з гелікаптэра, — удакладніў рэпарцёр. — І, па-мойму, яе зусім не збіраліся ахвяраваць. А звяртацца пакуль рана. Я хачу сабраць доказы, калі яны існуюць, і, так бы мовіць, “стрэліць” першым.

— Я вас разумею, але...

— Што, але?

— Лепш быць ад усяго гэтага падалей...

Спрэчка субяседнікаў завяршылася так жа нечакана, як і пачалася. Экран раптам ажыў. На ім з'явілася выява мегаполіса з вышыні птушынага палёту. Урэшце абодва субяседнікі, хаця і з цяжкасцю, але пазналі свой горад. Услед за гэтым экран перарэзала ўздоўж чорная паласа, на якой узнік наступны тэкст:

Хранальны сінтэзатар рэкамендуецца захаваць у цэласці да прыходу ўладароў.

— Ці не пра вашу знаходку гаворка? — пасля роздуму спытаў у гаспадара рэпарцёр. — Хранальны сінтэзатар, цікава, цікава... А вы ведаеце — магчыма, вы з'яўляецеся ўладальнікам унікальнай рэчы, з яе дапамогай зможаце вандраваць у часе, станеце празорцам, ха-ха...

— Вы, я бачу, ужо акрыялі, — заўважыў аўдытар Саковіч і задумаўся. Ён нервова цёр рукі, вочы яго сачылі за экранам. Надпіс, між тым, змяніўся:

Адмова ў вяртанні хранальнага сінтэзатара будзе сігналам да пакарання ўкрывацеля.

І адразу пасля гэтага тэксту экран раздзяліўся на дзве палавіны вертыкальнай рысай, злева ад якой з'явілася выява знаёмай антэны, а справа пабеглі ранейшыя пагражальныя надпісы, адзін за другім.

— Што вы пра ўсё гэта скажаце? — нервова пазіраючы на экран, пацікавіўся рэпарцёр.

— Давайце падвядзём баланс, — прапанаваў гаспадар.

— Давайце. Толькі з чаго? Мы ж нічога, па сутнасці, не ведаем.

— Чаму нічога? Над горадам з'явіўся шрубалёт, з якога мы выпадкова атрымалі таямнічы хранальны сінтэзатар, пра які мы не маем аніякага паняцця.

— Магчыма, гэта звязана з ЭНЛЭА? — выказаў здагадку рэпарцёр.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

— А калі ўсё, што мы назіраем, — разнавіднасць палтэргейста?¹ — у сваю чаргу спытаў аўдытар.

¹ Палтэргейст (адпаведна тлумачэнню якое даў больш за дзесяць гадоў таму акадэмік А. Вейнік, буйнейшы уфолог Беларусі). У перакладзе са старажытнанямецкай азначае “шумны дух”. Праяўляецца гэты вядомы ўжо не адно тысячагоддзе эфект у вельмі разнастайных формах, што перашкаджае яго вывучэнню і разуменню.

Кароткая характарыстыка: у доме ці каля яго ўзнікаюць шумы, галасы, грукат. Тэлепартуюцца розныя прадметы, выскакваюць электрапробкі, кавалкі паркета, згінаюцца і ламаюцца металічныя прадметы, б'ецца посуд, люстры, узрываюцца электралямпачкі і г.д.

Чалавек можа адчуваць удары, казытанне, уколы, пераносіцца па паветры. Прадметы перамяшчаюцца скрозь сцены, шыбы, сценкі халадзільнікаў, не шкодзячы іх. У паветры могуць узнікаць струмені вады, каменне і г.д. Самазапальваецца папера, вопратка, гадзіннікі раптам пачынаюць спяшацца.

На сценах, шыбах і паперы могуць з'яўляцца надпісы зневажальнага, пагражаючага ці інфармацыйнага характару. Чалавек можа ўступаць у кантакт з нябесным аб'ектам і атрымліваць адказы з мінулага, сучаснага і будучыні. У адказ на пастаўленае пытанне на сцяне ці дзвярах халадзільніка можа быць паказаны сюжэт, падобны да кінафільма з мінулага, сучаснасці ці будучыні.

Матэрыя ці яе вытворныя аб'екты ўзнікаюць з нічога і вяртаюцца ў нішто.

— Дык што? — пасля паўзы пацікавіўся рэпарцёр.
— Будзеце вяртаць знаходку? Яны ж пагражаюць, бо, пэўна, выявілі прапажу.

— Не бачу, каму, — уздыхнуў разгублены гаспадар.

— Можа, забярэце яе з сабой? Вы ж збіраецеся ў камандзіроўку. Там з гэтай штукай сядзеце яшчэ і за экстрасэнса, — асцярожна пажартаваў рэпарцёр.

— Я еду працаваць. Трэба карміць сям'ю, які з мяне экстрасэнс, ха-ха. Маё прызвание — лічбы.

Рэпарцёр стаў збірацца.

— Я пайду, — сказаў ён. — Бывайце.

— Паслухайце, — спытаў яго гаспадар, — а чаму б вам не патрымаць гэты прадмет, — ён кінуў у бок экран, — пакуль у сябе, паказаць якому прасунутаму электроншчыку. У вас жа шмат знаёмых. Потым сустранемся і ўсё абмяркуем. Да таго ж вы збіраецеся рыхтаваць сенсацыйны матэрыял.

Рэпарцёр Кайра, які ўжо ўзяўся за ручку дзвярэй, затрымаўся, абдумваючы прапанову.

— Што ж, давайце так і зробім, — урэшце сказаў ён. — Няхай гэтая рэч пабудзе пакуль што ў мяне. Я і сам хацеў вам прапанаваць такі варыянт. Я пагавару з тым-сім са знаёмых і паспрабую знайсці адказы на нашы пытанні. Жадаю вам удалай паездкі.

— І яшчэ, — дадаў гаспадар, — гэтая штука літаральна звалілася мне на галаву, а яе ўладальнікі, магчыма, зараз, як і абяцалі, у Грэцыі, Мексіцы ці яшчэ дзе. Дык я не адказваю за тое, што яна захоўваецца ў мяне. Хіба не так?

— Лагічна, — сказаў рэпарцёр і дадаў: — Што, стала крыху ніякавата?

— Ці будзе захоўвацца некалькі дзён у вас, — працягваў гаспадар. — Урэшце, няхай ляжыць тут, вярнуся — разбяромся.

— Не, — падагульніў рэпарцёр, — я забяру. Вядома, на нейкі час.

— Па-мойму, ніхто за ёй не прыйдзе. Адкуль ім ведаць, што яна ў мяне? І тым больш — у вас? А калі і даведаюцца — аддамо. Мне чужога не трэба.

— Выдатна разумею вашы маральныя ваганні, — не ўтрымаўся ад іроніі рэпарцёр. — І, дарэчы, як яны збіраліся за гадзіну даляцець да Грэцыі?

— Калі гэта яны — то такое магчыма.

Аўдытар Пётра Саковіч вынес з залы прадмет, які яны абодва лічылі антэнай, і запакаваў яго ў пластыкавы пакет.

— Як вярнуся, патэлефаную.

— Бывайце, — развітаўся рэпарцёр, забраў пакет і выйшаў.

Вечар сустрэў яго шумам вялікага горада: агнямі машын, бразганнем тралейбусных счапленняў, гудзеннем кампрэсараў і рухавікоў. І толькі праходзячы праз сквер, рэпарцёр Богдан Кайра раптам нібы адчуў паўзу ва ўсім гэтым урбаністычным пейзажы і ўбачыў зорнае неба, на якім гарэлі далёкім і загадкавым святлом усе сем зорак Вялікай Мядзведзіцы, а на ўсходзе ад іх ярка-чырвона мігцеў Марс — было якраз адно з вялікіх процістаянняў. Ён знайшоў прыпынак і паехаў дадому ў аўтобусе.

III. Выхад на след

Пасля абходу і сняданку да агента службы бяспекі, які займаў адзіночную палату ў траўматалогіі, зноў прыйшлі наведвальнікі. Агент, хоць і ляжаў большую частку дня ў ложку (у яго, акрамя пералому шчыкалаткі, была яшчэ зламана і ключыца), часам ужо ўставаў і рабіў кароткія шпацыры і нават выходзіў на мыліцах у калідор, але шмат рухацца яму яшчэ не рэкамендавалі. На гэты раз завіталі афіцыйныя асобы. Сваякі і жонка прыходзілі да яго толькі ў адведзены час.

Прыбыўшыя афіцэры — адзін з іх быў непасрэдным начальнікам агента, другі прадставіўся каардынатарам рэспубліканскага ўпраўлення, што, вядома, ні аб чым не гаварыла, — пацікавіўшыся станам яго здароўя, паселі ў крэслы і пачалі размову. Той, хто назваўся каардынатарам, выцягнуў з кішэні і ўключыў дыктафон.

Пытанне: Апошнім часам — мы маем на ўвазе некалькі дзён — вы не заўважалі ніякіх адхіленняў у сваім арганізме? Вы заўсёды былі адэкватным?

Адказ: Мяркую, што так.

Пытанне: Калі вы, атрымаўшы загад, падняліся на борт неапазнанага гелікаптэра, што з'явіўся перадусім над плошчай, то што вы там убачылі?

— Можна, я сяду? — спытаў агент.

— Так, можаце.

Адказ: Мне падалося, што я знаходжуся ў аб'екце значна большым, чым няхай сабе і самы вялікі транспартны шрубалёт. Дарэчы, я не зусім “падняўся на борт”: толькі ступіў адной нагой у грузавую кабіну. Вы ж ведаеце, што мне не далі магчымасці туды прайсці, бо...

Пытанне: Пра гэта пасля. Дык вось, вы, як кажаце, ступілі ўнутр, і што вы там убачылі, што вам адразу кінулася ў вочы?

Адказ: Я ўбачыў вялізны адсек, настолькі вялізны, што не паверыў сваім вачам.

Пытанне: Вы можаце акрэсліць яго памеры з дапамогай метрычнай сістэмы?

Адказ: Так. Мне ўявілася, што я бачу адсек цыліндрычнай формы: каля трыццаці метраў у шырыню, шасцідзiesiąці — у даўжыню і дзiesiąці — у вышыню. Наведвальнікі пераглянуліся.

Пытанне: Што вы ўбачылі ў тым адсеку?

Адказ: Я ўбачыў некалькі членаў экіпажа.

Пытанне: Як яны выглядалі?

Адказ: Яны былі каржакаватыя, невялікага росту, лысыя.

Пытанне: Лысыя? Усе?

Адказ: Магчыма, паголеныя, я не пытаў.

Афіцэры ўсміхнуліся, даўшы зразумець, што не пазбаўлены пачуцця гумару.

Пытанне: Як яны былі апрануты? Яны мелі якія знакі адрознення?

Адказ: На іх былі камбінезоны светлага колеру. Знакаў адрознення я не бачыў.

Пытанне: Што незвычайнае вы яшчэ заўважылі ў іх?

Агент задумаўся на некалькі хвілін.

Адказ: Вочы. Так, вялікія вочы, вельмі вялікія, крыху лупатыя.

Пытанне: Колер вачэй?

Адказ: Цёмныя, непрыемныя.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Пытанне: Рукі, ногі пілотаў, што вы можаце сказаць пра іх?

Адказ: Звычайныя, мне не далі магчымасці...

Пытанне: Яны паводзілі сябе агрэсіўна?

Адказ: Так. Адразу пачалі штурхаць мяне назад.

Пытанне: На якой мове яны размаўлялі?

Адказ: Яны маўчалі.

Пытанне: Яны ўжылі супраць вас прыёмы рукапашнага бою?

Адказ: Наколькі я ў гэтым разбіраюся, не.

Пытанне: А вы — супраць іх?

Адказ: У мяне не было кропкі апоры — значыць і не было магчымасці.

Пытанне: Дайце ацэнку іх фізічных якасцей.

Адказ: Іх моц (маю на ўвазе кожнага) перавышала моц сярэдняга чалавека. Гэта былі трэніраваныя асобы.

Пытанне: Што яшчэ вы заўважылі?

Адказ: На ўсю шырыню сцены адсека былі абсталяваныя дысплеямі. Нібы соты ў вуллі.

Пытанне: Іх памеры?

Адказ: Прыкладна дваццаць на сорок сантыметраў.

Пытанне: Сістэма дысплеяў працавала?

Адказ: Але. На ўсіх тых, якія я бачыў, мільгацелі выявы.

Пытанне: Выявы чаго?

Адказ: Не паспеў разгледзець. На жаль.

Наведвальнікі зноў пераглянуліся і ўсміхнуліся, нават шчыра, так што агент службы бяспекі пабачыў іх прарэднія зубы: белыя, роўныя і яўна штучныя.

Пытанне: Кручэнне вінта гелікаптэра вам не перашкаджала? Вы маглі пачуць там што-небудзь незвычайнае?

Адказ: Яно амаль не адчувалася, я маю на ўвазе вінт.

Пытанне: Вы чулі якія іншыя гукі?

Адказ: Лёгкае гудзенне.

Пытанне: Адчувалі пахі? Напрыклад, серы ці нітрабензіну, можа, іншыя?

Адказ: Працаваў вінт, і я не памятаю пра пахі. Магчыма, іх зносіла наветраным патокам.

Пытанне: Што вы асабіста думаеце пра ўсё гэта?

Адказ: Я напішу ў рапарце.

Пытанне: Ёсць што-небудзь важнае, пра што вы, магчыма, не скажаце ў рапарце, а паведаміце нам зараз?

Агент службы бяспекі задумаўся на некалькі хвілін. Твар яго стаў напружаным, быццам ён высільваўся, каб нешта ўспомніць, але так і не здолеў.

Адказ: Мяркую, я адказаў на ўсё, пра што мяне пыталі.

Пытанне: Цяпер мы змушаны прапанаваць вам невялічкае “падарожжа ў мінулае”. Так трэба. Вы не супраць?

Адказ: Што вы маеце на ўвазе?

Пытанне: Мы маем на ўвазе спрошчаны сеанс гіпнозу. Згодны?

Адказ: Мне б не хацелася запускаяць у сваю падсвядомасць чужынцаў. Але калі трэба...

— Што ж, тады адразу і пачнём, — сказаў чалавек, які раней назваўся каардынатарам. Ён падняўся з крэсла і выйшаў, а праз паўхвіліны з’явіўся ў суправаджэнні доктара і медсястры, якая каціла перад сабой медыцынскія калёсы. У доктара быў жорсткі, квадратны твар і кароткая стрыжка.

— Можаце легчы, — загадаў ён агенту, кіўнуў медсястры і дадаў: — Увядзіце раствор.

— Магу я даведацца, што вы ўводзіце? — пацікавіўся агент.

— Каталізатар дзеля працэсу самаачышчэння вашай псіхікі, скажам так, — паціснуў плячыма доктар.

— Я, наколькі ведаю, не вельмі паддаюся гіпнозу, — сказаў агент.

— У нашым варыянце мае месца простае і кароткае ў часе супрацоўніцтва на ўзроўні падсвядомасці, — мякка супакоіў доктар.

— ...

— ...

— ...

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

Па знаку доктара медсястра выкаціла калёсы.

— Цяпер можаце з ім працаваць, — сказаў доктар, таксама выходзячы. — Ён будзе рэагаваць на вашыя галасы. Праз паўгадзіны ўздзеянне лекаў скончыцца. Я прасачу, каб сюды ніхто не ўвайшоў, нават выпадкова.

— ...

Пытанне: Вы ведаеце, хто мы?

Адказ: Ведаю.

Пытанне: Вы павінны ўспомніць тое, што адбылося з вамі на працягу мінулага тыдня, пачынаючы з таго моманту, як вы ўзняліся на борт гелікаптэра. Вам зразумела, пра што мы з вамі гаворым?

Адказ: Так, зразумела.

Пытанне: Ці было аказана на вас уздзеянне фізічнага альбо маральнага кшталту ў момант, калі вы падняліся на борт?

Адказ: Не... Так...

Пытанне: Усё-ткі было ці не?

Твар агента, які ляжаў з заплюшчанымі вачыма, пабляднеў, а дыханне пачасцілася.

Адказ: Так, было. Пасля...

Наведвальнікі перазірнуліся.

Пытанне: Вы казалі — пасля. Калі гэта, пасля?

Адказ: Заўчора ноччу.

Пытанне: Не хвалюйцеся, успомніце дакладна. Вы кажаце, што тут, заўчора ноччу, на вас нехта “наехаў”? Так?

Адказ: Так.

Пытанне: Хто гэта быў?

Паўза.

Агента працяла хваля дрыжкаў. Усё цела яго, пачынаючы з ног, закалацілася дробнымі нервовымі паторгваннямі.

Пытанне: Вы ў парадку?

Адказ: Так. Мне крыху холадна...

Пытанне: Хто да вас прыходзіў?

Адказ: Гэта былі, гэта...

Пытанне: Хто?

Адказ: Яны прадставіліся супрацоўнікамі расійскага ГРУ.

Пытанне: Яны прад'яўлялі дакументы?

Адказ: Так. Пасведчанні супрацоўнікаў аддзела разведкі ваенна-паветраных сіл.

Пытанне: Вы кажаце, яны з'явіліся ноччу? Колькі іх было, і як яны выглядалі?

Адказ: Усе спалі, і я таксама. Была другая гадзіна ночы, я чамусьці прачнуўся і якраз зірнуў на гадзіннік. Іх было трое: двое мужчын і жанчына.

Пытанне: Як яны выглядалі?

Адказ: Усе ў спартыўных куртках, светлых нагавіцах, красоўках. На галовах бейсболкі фірмы "Nike".

Пытанне: Іх узрост?

Адказ: Прыкладна дваццаць пяць — трыццаць пяць год.

Пытанне: Вы можаце апісаць іх знешнасць?

Адказ: Яны былі звычайныя. Падобныя, нібы браты і сястра. Так, вельмі падобныя адзін да аднаго. Усе ў сонцаахоўных акулерах.

Пытанне: Вы заўважылі якія-небудзь асаблівасці ў іх саміх ці іх паводзінах?

Адказ: Так. Жанчына трымала ў руках ляльку.

Пытанне: Ляльку? Вы не памыліліся?

Адказ: Не. Я добра разгледзеў.

Пытанне: Ляльку якую: хлопчыка, дзяўчынку, мо, якую жывёлу?

Адказ: Дзяўчынку. З адной нагой.

Пытанне: Чаму з адной?

Адказ: Не ведаю.

Пытанне: Другой, што — не было?

Адказ: Пэўна, яна была адламаная.

Пытанне: Мэта іх візіту? Вам яе паведамілі?

Адказ: Так. Яны казалі, што я павінен вярнуць ім сінтэзатар. Што ён з сакрэтнага аб'екта — гэта значыць гелікаптэра, — які праводзіў выпрабавальны палёт.

Пытанне: Вы вярнулі ім сінтэзатар?

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

Адказ: Я не ведаю, што гэта такое.

Пытанне: Вы ім так і сказалі?

Адказ: Так.

Пытанне: Што было пасля?

Адказ: Яны пачалі пагражаць.

Пытанне: Якім чынам?

Адказ: Яны сказалі, што калі я не вярну ім запатрабаваную рэч, то буду знішчаны.

Пытанне: Гаварыў хто: адзін з іх ці ўсе па чарзе?

Адказ: Гаварылі мужчыны.

Пытанне: А жанчына?

Адказ: Яна маўчала.

Пытанне: Што было далей?

Адказ: Адзін з іх расшпіліў маланку на рукаве, і я ўбачыў прымацаваную да рукі бліскучую трубку.

Пытанне: Што за трубка?

Адказ: Не ведаю. Яны зноў сказалі, каб я аддаў ім сінтэзатар. Маўляў, гэта вельмі важная частка з абсталявання гелікаптэра.

Пытанне: Што вы адказалі на іх патрабаванне?

Адказ: Я паслаў іх...

Пытанне: І?

Адказ: Яны запыталіся, што гэта азначае.

Пытанне: Што-што?

Адказ: Ну, тое, куды я іх паслаў.

Пытанне: Яны былі цвярозыя, паводзілі сябе адэкватна?

Адказ: Мяркую, што так. Але нешта было не тое. Я спужаўся.

Пытанне: Што было не так?

Адказ: Яны быццам не ведалі сэнсу асобных выразаў. Мяркую, блефавалі, каб мяне застрашыць. Але надта натуральна.

Пытанне: Чаму вам раптам стала страшна?

Адказ: Яны... Яны сталі паводзіць сябе, як вар'яты.

Пытанне: Як гэта выявілася? Яны вас білі?

Адказ: Не.

Пытанне: У чым іх паводзіны межавалі з вар'яцтвам?

Адказ: Яны не ведалі агульнавядомых рэчаў.

Пытанне: Якіх?

Адказ: Яны ўбачылі кіпяцільнік у конаўцы і спыталі, што гэта такое.

Пытанне: Вы ім растлумачылі?

Адказ: Так, я сказаў, што той рэччу — гэта значыць кіпяцільнікам — кіпяцяць ваду.

Пытанне: Яны задаволіліся адказам?

Адказ: Не. Яны спыталі, што такое “кіпяціць”.

Пытанне: Вы ўпэўнены, што яны менавіта так спыталі?

Адказ: Але. Я растлумачыў ім, што гэта значыць нагрэць ваду да ста градусаў па Цэльсію.

Пытанне: Пра што яшчэ яны пыталіся?

Адказ: Пра тэмпературу нагрэву вады.

Пытанне: Што іх цікавіла?

Адказ: Што значыць “па Цэльсію”.

Пытанне: І вы тлумачылі ім такія агульнавядомыя рэчы?

Адказ: Так. Я іх баяўся.

Пытанне: Чаму?

Адказ: Я не ведаю.

Пытанне: Вы кажаце, яны прыйшлі да вас ноччу, а другой гадзіне. Іх хто-небудзь бачыў, акрамя вас? Дзяжурны ўрач, медсястра?

Адказ: Мяркую, што не. Мне б казалі.

Пытанне: Як вы гэта растлумачыце?

Адказ: Увогуле не магу растлумачыць.

Пытанне: Што адбылося пасля таго, як вы скончылі гаварыць пра тэмпературу вады?

Адказ: Яны запатрабавалі ад мяне, каб я нікому не казаў пра іх візіт. Маўляў, інакш яны здзейсняць прысуд.

Пытанне: Які прысуд?

Адказ: Да знішчэння. Яны ж раней пагражалі знішчыць мяне, калі я не аддам ім сінтэзатар.

Пытанне: Яны больш не патрабавалі гэтага?

Адказ: Патрабавалі.

Пытанне: У якой форме?

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Адказ: У жорсткай. Я баяўся.

Пытанне: Як “у жорсткай”? Патлумачце.

Адказ: Адзін з мужчын сказаў, каб я падаў яму кіпяцільнік.

Пытанне: Вы падалі?

Адказ: Я адмовіўся, думаў, яны будуць мяне катаваць.

Пытанне: Што было далей?

Адказ: Ён сам узяў яго.

Пытанне: І што?

Адказ: Я ўбачыў, як кіпяцільнік у яго руках расплавіўся. Метал сцёк і прапаліў дзіркі ў ленолеуме. Я адчуваў пах палёнага і бачыў дым.

Пытанне: Кіпяцільнік быў доўга ўключаны ў сетку?

Адказ: У тым-жа і справа, што зусім не ўключаны. Ён трымаў яго ў руцэ.

Як па камандзе, абодва наведвальнікі нахілілі галовы і пачалі аглядаць падлогу, на якой адразу знайшлі прапаленыя дзіркі. Афіцэры моўчкі пераглянуліся і ўгледзеліся ў твар агента.

Пытанне: Што вы пра ўсё гэта думаеце?

Адказ: Яны забаранілі.

Пытанне: Забаранілі што?

Адказ: Думаць.

Пытанне: Але ж як можна забараніць думкі?

Адказ: Яны казалі, што ўсё павінна быць захавана ў тайне.

Пытанне: Што — усё?

Адказ: Наша размова і тое, што я бачыў.

Пытанне: Што адбылося пасля?

Адказ: Яны паўтарылі, каб я аддаў сінтэзатар.

Пытанне: Але ж у вас яго не было?

Адказ: Так.

Пытанне: І што?

Адказ: Мне зрабілася страшна, але я пераадолеў сябе і зноў паслаў іх...

Пытанне: Іх рэакцыя?

Адказ: Адзін з іх, той, хто расшпіліў рукаў, увесь час трымаў зброю.

Пытанне: Як яна выглядала?

Адказ: Бліскучая трубка, прышпіленая да локцевага згібу.

Пытанне: Зброя была выкарыстана?

Паўза.

Твар агента пакрыўся дробнымі кропелькамі поту. Губы задрыжэлі.

Адказ: Так.

Пытанне: Што вы адчулі?

Адказ: Я пабачыў светлавую ўспышку, і больш нічога.

Пытанне: Адчулі боль, апёк, прыступ страху?

Адказ: Нічога.

Пытанне: Вы бачылі, як яны пайшлі?

Адказ: Не.

Пытанне: Чаму?

Адказ: Пэўна, я быў у непрытомнасці.

Пытанне: Вы спалі?

Адказ: Я не памятаю, я...

Раптам агент расплюшчыў вочы і памкнуўся падняцца на здаровай руцэ.

— Што са мной? — з цяжкасцю спытаў ён.

— Нічога, адпачывайце.

Наведвальнікі зірнулі на свае гадзіннікі.

— Паўгадзіны прайшло, нават больш, — сказаў адзін з іх.

— Сорак тры хвіліны, — удакладніў другі.

Той, хто назваўся каардынатарам, падышоў да дзвярэй і расчыніў іх.

— Доктара сюды! — паклікаў ён.

Адразу зайшоў заклапочаны доктар і схіліўся над агентам.

— Усё нармальна?

— Піць! — сказаў агент.

Адзін з афіцэраў выключыў дыктафон і схаваў яго ва ўнутраную кішэню пінжака. Абодва развіталіся з хворым і выйшлі.

IV. Падманлівая цішыня

Пасля гутаркі з аўдытарам Саковічам рэпарцёр Кайра вырашыў праявіць фотаплёнку з матэрыялам,

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

які быў ім зняты на плошчы і ў вагоне “падземкі”. Ён нават не пайшоў у рэдакцыю, дзе меў фоталабараторыю, а зрабіў усё дома. Здымкі гелікаптэра чамусьці не атрымаліся, на іх амаль нічога нельга было разабраць: чорныя плямы на шэрым фоне. Затое выявы чужынцаў у аднолькавай вопратцы ўзніклі на фотапаперы даволі выразна: асабліва тыя некалькі кадраў, якія Багдан Кайра здымаў у метро праз шкло вагона. Выцягваючы іх пінцэтам, рэпарцёр спачатку вырашыў, што сапсаваў іх, ці папера была не зусім якасная, але калі праявіў усе і высушыў — вельмі здзівіўся: галовы ўсіх траіх акружаў зеленаваты фасфарасцыруючы арэол, нябачны няўзброеным вокам. У іншых пасажыраў метро, выявы якіх трапілі ў кадр, свячэння вакол галоў не было. Па скуры рэпарцёра Кайры, які адчуў сябе першаадкрывальнікам чагосьці невядомага і пагрозлівага, прабеглі мурашкі.

Але самы сапраўдны ўдар чакаў яго тады, калі ён пачаў праглядаць ранішнюю пошту. Увагу рэпарцёра прыцягнула да сябе невялічкая інфармацыя ў адной з незалежных газет. Яна насіла назву “Дзіўныя мафіёзныя разборкі”. Вострыя вочы рэпарцёра ўжо праз некалькі секунд выявілі ў газетных радках нешта больш важнае, чым бандыцкія прыгоды. Багдан Кайра ўтаропіўся вачыма ў тэкст: “Замах на жыццё аператыўнага работніка спецслужбаў быў зроблены прама ў бальніцы, дзе той ляжаў у траўматалагічным аддзяленні з пераломам нагі. Увечары, невядома якім чынам прамінуўшы медыцынскі персанал, трое бандытаў — сярод якіх была маладая жанчына — увайшлі ў асобную палату, дзе знаходзіўся пацярпелы. Па словах аператыўніка, яны патрабавалі ад яго нейкую невядомую яму дэталю прыбора ці сам прыбор, быццам прысвоены ім раней, калі ён падымаўся на борт неапазнанага дасюль гелікаптэра, які з’яўляўся некалькі дзён таму над горадам. Хутчэй за ўсё, патлумачыў аператыўнік, патрабаванне таямнічага прыбора было зачэпкай, бо на адмову аддаць ім прыбор незнаёмцы асляпілі яго невядомай зброяй, ад чаго ён страціў пры-

томнасць. Калі ж зноў апрытомнеў, то ў палаце нікога не было”.

Багдан Кайра задумаўся. Тое, што ён прачытаў на бакавой калонцы газетнай паласы, выклікала ў яго незразумелую трывогу. Зноў гелікаптэр, думаў ён, не, тут нешта не тое, бо чарговая загадка цягне за сабой новую загадку, і гэтак далей. Узбуджаны газетнай нататкай, рэпарцёр пайшоў у вітальню і зірнуў на вяшак, дзе ён пакінуў ахвяраваную аўдытарам Саковічам на час адсутнасці антэну. Пластыкавы пакет вісеў на сваім месцы.

Багдан Кайра асцярожна выцягнуў так званы сінтэзатар, зноў падключыў яго да тэлевізара і прысеў на канапу. Экран успыхнуў, і на ім узнік надпіс:

Татальная адсочка

Надпіс паўтараўся праз роўныя прамежкі часу, нібы пульсаваў, потым знік. На яго месцы, разам з партрэтам рэпарцёра, з'явіўся новы, надпіс лічбавы, але не менш дзіўны і незразумелы

1.600.285.420

Апошнія дзве лічбы пачалі мяняцца: спачатку стала 19, потым 18, 17 і далей у адваротным адліку з інтэрвалам прыкладна ў секунду, быццам гадзіннік адлічваў час.

20

19

18

17

16...

Рэпарцёр паназіраў яшчэ, але на дысплеі больш не з'яўлялася нічога незвычайнага: зноў узнікалі выявы асобных раёнаў горада — адзін за другім, нібыта іх здымалі камерай з вышыні птушынага палёту; пацягнулася панарама незнаёмай мясцовасці з лясным масівам ды стужкамі рэк.

Рэпарцёр падумаў, паглядзеў яшчэ і выключыў тэлевізар.

Ён пачакаў і набраў нумар аўдытара Саковіча. Праз некалькі гудкоў слухаўку знялі, але ніхто не адазваўся.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

— Алё! — сказаў рэпарцёр нецярпліва, — можа, вы яшчэ спіце?

Маўчанне.

Рэпарцёр Кайра націснуў на рычаг і зноў набраў нумар. Зноў слухаўку знялі, але адказу не было.

Рэпарцёр накінуў на плечы “вятроўку”, захапіў па звычцы сумку і паехаў да аўдытара. Прыкладна праз паўгадзіны ён падымаўся ўжо ў ліфце на шосты паверх, дзе ў трохпакаёвай кватэры жыў Пётра Саковіч. Рэпарцёр Кайра знайшоў знаёмыя дзверы і пазваніў, але ніхто не выйшаў адчыняць. “Можа, гаспадар яшчэ ў ад’ездзе, але ж хто тады маўчаў у слухаўку?” — пачынаў ужо адчуваць раздражненне Багдан Кайра і таргануў дзверы на сябе. Яны, на здзіўленне, лёгка адчыніліся, і рэпарцёр, не задумваючыся, увайшоў у кватэру.

У вітальні было пуста. Ён зазірнуў на кухню — таксама нікога.

— Ёсць хто дома? — гучна спытаў рэпарцёр.

Маўчанне.

Багдан Кайра зрабіў па інерцыі яшчэ некалькі крокаў і спыніўся.

— Спадар Пётра! — паклікаў ён. — Вы дома?

Адказу ён не пачуў.

Паўза.

Раптам рэпарцёру стала ніякавата. Гэта не было рэакцыяй баязліўца — Багдан Кайра ім не быў, але яму неспадзявана прыгадалася, як у далёкім дзяцінстве, калі ён заставаўся ўвечары дома адзін (Багдан Кайра рос без бацькі, а маці хадзіла на працу пазменна), ягоныя пачуцці былі якраз сугучныя цяперашнім: то былі непрыемныя хвіліны напружанага чакання чагосьці нязвыклага, таямніча-варожага і нават страшнага. Так і зараз, рэпарцёру чамусьці захацелася стаць у кут, спінай да сцяны, а яшчэ лепш — выйсці назад за дзверы і апынуцца на шумнай вуліцы.

Замест гэтага Багдан Кайра пастукаў і адчыніў дзверы ў залу. Ён абвёў вачыма пакой: стаялі на сваіх месцах крэслы і стол, канапа, на сцяне вісела невялікіх па-

мераў абстракцыянісцкая карціна, тэлевізар, шафа — усё было як і раней, калі рэпарцёр прыходзіў сюды некалькі тыдняў таму браць інтэрв'ю. Не было толькі гаспадара, гаспадыні ці кагосьці з дзяцей. Хаця ў Саковіча была адна дачка-падлетак, — успомніў Кайра. Рэпарцёр Кайра павярнуўся і пастукаўся у другі пакой, то была, адпаведна планіроўцы, спальня.

Маўчанне.

Багдан Кайра адчыніў дзверы і... знерухомеў.

На ложку, засланым клятчастай коўдрай, ляжала жанчына. Фіранкі на вокнах былі прыспушчаныя, і твар яе быў нібы ў цені. Жанчына была маладая, гадоў дваццаці пяці — трыццаці, светлавалосая, з кароткай стрыжкай, рэпарцёру на нейкае імгненне нават нешта падалося ў ёй знаёмым, але ён не быў у гэтым упэўнены. Вочы яе былі заплюшчаны. На жанчыне была сукенка, на плячах нешта накшталт лёгкай накідкі. Грудзі яе ледзь-ледзь падымаліся ў такт дыханню. Жанчына спала.

Самыя розныя думкі замітусіліся ў галаве Багдана Кайры. Ён не бачыў жонкі аўдытара, калі прыходзіў браць інтэрв'ю, але бачыў яго дачку, і дачка была, па яго разліках, намнога маладзейшая за гэтую жанчыну — значыць, гэта спіць жонка ці нават каханка, вырашыў рэпарцёр, а сам гаспадар, пэўна, выйшаў да суседзяў і затрымаўся. Дык што рабіць? Гучна паклікаць? Гэта можа яе спужаць, калі яна раптам пабачыць незнаёмага чалавека, закрычыць, яшчэ збягуцца людзі, потым трэба будзе доўга тлумачыць усю паслядоўнасць яго ўчынкаў, гаварыць, хто ён і чаму зайшоў, чаму кватэра аказалася адчыненая, і ўсё іншае. Лепш выйсці і пачакаць гаспадара ў пад'ездзе, каля дзвярэй, а потым пазваніць яшчэ, мо, яна прагнеца.

Рэпарцёр завярнуўся, адступаючы назад, у вітальню, і ў гэты момант яму раптам падалося, што вочы жанчыны злёгка, можа, на некалькі міліметраў расплюшчыліся, і ягоны позірк сустрэўся з ейным. Доўжылася гэта менш за секунду. Рэпарцёр, якога аж кінула ў га-

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

рачыню, ціха прайшоў вітальню, адчыніў уваходныя дзверы — яны адчыніліся ўнутр — і выйшаў, павярнуўшы, сам не ведаючы чаму, з лёгкай пстрычкай рычажок замка. Дзверы зачыніліся, і ён апынуўся па-за межамі кватэры. Атарapelасць прабрала яго з новай сілай. Ён падумаў і зноў пазваніў.

Маўчанне.

Было чуваць, як за дзвярыма, унутры, бомкаў званок. Рэпарцёр памарудзіў, але ніхто не адазваўся. Хаця жанчына там, у спальні, павінна ж была пачуць. Тады ён стаў чакаць гаспадара ў пад'ездзе, перад дзвярыма, і прастаяў так, мацюкаючыся ў думках, хвілін дзесяць, пасля чаго паціснуў плячыма і, незадаволены і азадачаны, пайшоў уніз.

На вуліцы ён доўга чакаў на прыпынку, прапусціўшы некалькі тралейбусаў і аўтобус, бо ўсё ніяк не мог звязаць у адзін лагічны стрыжань падзеі апошняга часу.

Ён вярнуўся ў думках да падзей, звязаных з гелікаптарам, і зразумеў, што яму не хапае ведаў. Каб напісаць сенсацыйны матэрыял, якім ён меркаваў ашаламіць чытачоў газеты, а колькасць іх налічвала сотні тысяч, яму трэба было спачатку разбрацца ва ўсім самому і разбрацца не павярхоўна, як гэта рабілі яго шматлікія браты па прафесіі, а з навуковай кропкі гледжання, у дэталях. “Хаця якая навуковасць можа існаваць па праблеме НЛА¹, — думаў рэпарцёр, — бо сама з'ява калі і назіраецца, то адразу засакрэчваецца, а большасць вучоных адносяцца да яе з асцярожнай стрыманасцю, а то і з непрыхаваным скепсісам”.

---

¹ Дэманстрацыя НЛА носіць масавы характар — часцей за ўсё ў небе, іншым разам прыцягвае ўвагу насельніцтва цэлага горада. У ходзе эвалюцыі чалавечтва трансфармуецца і характар НЛА. У старажытнасці, па словах Х. Піенса, у небе паказваліся агонь, паходні, тогі, крыжы, аркі, прамакутнікі, калясніцы, выявы караблёў з ветразямі, шпагі, дыскі. З'яўляюц-

ца караблі цыгарападобнай формы. У сярэдзіне мінулага тысячагоддзя пачалі назірацца пасадкі НЛА на зямлю. У XVII стагоддзі ўжо бачылі першых энланайтаў (гуманоідаў), апранутых у тогі. Хваля з'яўленняў НЛА пракацілася па ЗША ў 1897 г. Адбыліся шматлікія сустрэчы гуманоідаў з людзьмі. Гуманоіды былі апрануты па-сучаснаму, яны добра валодалі зямнымі мовамі. Мінулае стагоддзе азнаменавалася магутным выбухам Тунгускага НЛА.

У апошні час узрасла частата з'яў НЛА. Яны іншым разам развіваюць каласальныя паскарэнні, часта па зігзагападобнай траекторыі. У 90% выпадкаў НЛА не падаюцца радыёлакацыі.

Рэшткі жывых істот, знойдзеных на месцы аварыі, якая адбылася з НЛА 2 ліпеня 1947 г. ля горада Росвэл у ЗША, эвалюцыйна і фізіялагічна адрозніваюцца ад нас, жыхароў Зямлі. Унутраная пабудова скусаных каётамі рэшткаў пілотаў НЛА “нагадвае ўнутраную пабудову жамяры”, як засведчыла аўтарытэтная калегія.

Нягледзячы на выпадковыя кантакты з НЛА, няма ніводнага падагульняючага, што выглядае сімптоматычна і наводзіць на вельмі сумны роздум. Кіраўнік амерыканскага цэнтра па вывучэнню НЛА прафесар Д. А. Хайнек заявіў: “Феномен НЛА, нават пасля кампетэнтнага вывучэння кваліфікаванымі спецыялістамі, застаецца невытлумачальным і незразумелым”.

Існуюць сем найбольш тыповых прыкмет і апісанняў НЛА, якія прыводзяць назіральнікі:

Цыгарападобны аб'ект з ілюмінатарамі па корпусу.

Авальнай формы аб'ект, зроблены з матэрыялу, які нагадвае алюміній.

Цёмны аб'ект з яркімі ўспышкамі святла на корпусе.

Цыгарападобнае “воблака”, з металічным дыскам, які круціцца вакол яго па спіралі.

Шар з двума нібы прывязанымі да яго дыскамі. Памеры аб'екта ад 60 да 90 метраў.

Аб'ект, які з'яўляецца ноччу, канфігурацыя невыразная, яркае святло бартавых агнёў. Агульны памер каля 45 м.

Яркі светлавы аб'ект, які ляціць па хвалепадобнай траекторыі.

Прыкметы па паху

Непрыемны пах.

Едкі пах.

Пах серы.

Пах эфіру з серай.

Пах ванітаў.

Пах тухлых яек.

Пах згарэлай электраправодкі.

Пах згарэлага газаліну.

Пах нітрабензіну.

Прыкметы па шуму

Моцны шум.

Гудзенне.

Калыханне паветра.

Шумы высокіх тонаў.

Кадзіраваныя сігналы.

Шмат дадзеных пра НЛА засакрэчана. Можна прыгадаць цэлую серыю аварый, захопаў НЛА і іх пілатаў, гібелі пілатаў, якія адбываюцца пастаянна з году на год.

Вось няпоўны спіс некаторых здарэнняў:

1947 г. — штат Нью-Мехіка. Аварыя;

1948 г. — штат Тэхас. Аварыя;

1952 г. — штат Каліфорнія. Аварыя;

1953 г. — штат Арызона. Аварыя;

1962 г. — штат Нью-Мехіка, раён авіябазы Холаман. Аварыя;

1964 г. — штат Канзас, форт Рылей. Захоп НЛА;

1966 г. — штат Арызона. Захоп пілота НЛА;

1968 г. — штат Невада, авіябаза Неліс. Пасадка НЛА;

2003 г. — Уэльс. Выбух НЛА, зняты падлеткам Дж. Барнетам.

Памеры НЛА самыя розныя: ад 0,6 да 90 метраў. Стандартныя — ад 7,5 да 12 м. Сустрадаюцца дыскі да 35 м у дыяметры, а таксама гіганцкія апараты вышэй у некалькі паверхаў і дыяметрам ад 75 да 90 метраў. Назіраліся так званыя “Носьбіты” да 1500 метраў у даўжыню.

Класіфікацыя пілотаў НЛА, адпаведна бразільскаму даследчыку Ж.У. Перэйры, налічвае 13 тыпаў. Рост ад 80 см да 3 метраў. Некаторыя з іх маюць цыклопападобны выгляд — адно вока замест двух.

Хуткасць НЛА ад 0 пры завісанні да 72 000 км/гадз. ці 20 км/с. Амерыканскі комплекс “Старлейт” у 1974 годзе зафіксаваў кіназ’ёмкай рух НЛА ў трапасферы з хуткасцю 16 000 км/гадз. і два павароты пад прамым вуглом без зніжэння хуткасці. Перагрузка ў кропках паваротаў, здаецца павінна быць сакрушальнай, і тэхніка і біялогія мажлівых ператварыцца ў нішто, але НЛА працягваў палёт.

Багдан Кайра пакапаўся ў памяці і прыгадаў, што мае знаёмую дзяўчыну ў цэнтральнай бібліятэцы, студэнтку-практыкантку, якая неяк зрабіла яму паслугу, адшукаўшы рэдкі даведнік, і якую ён нават аднойчы праводзіў да інтэрната, дзе яна часова жыла, і запрасіў да сябе, але дзяўчына не згадзілася. На кароткі час ён згубіў яе з поля зроку, а цяпер успомніў і вырашыў зноў звярнуцца да яе, каб дапамагла знайсці адпаведную літаратуру, а заадно зрабіць яшчэ адну спробу і зноў запрасіць да сябе. Збольшага ён ведаў яе гісторыю.

Дзяўчыну звалі Ліда Баркова.

Ліда Баркова рана пайшла вучыцца. У шаснаццаць яна ўжо скончыла дзесяцігодку ў невялічкім пасёлку паўночнага памежжа з Літвой і паступіла вучыцца ў сталічны інстытут культуры на бібліятэкарку. Бацькі, якія выкладалі ў школе, не хацелі, каб яна была настаўніцай. На апошнім курсе, калі ёй пайшоў дваццаць першы год, Ліда Баркова закахалася ў маладога кандыдата навук, сына заможных бацькоў, якому з усёй шчы-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

расцю, на якую была здольная, пачала дапамагаць рабіць доктарскую дысертацыю: суткамі сядзела за камп'ютэрам, наведвала архівы, набірала і рабіла выпіскі. Яна была шчаслівая ў той час і зусім не назіральная, бо некаторыя дзівацтвы і прыхаваныя схільнасці яе абранніка даўно павінны былі яе насцярожыць. Так, ён амаль ніколі не заставаўся з ёй сам-на-сам, апраўдваючыся тым, што праца над дысертацыяй забірае ў яго ўвесь час і энергію, затое, калі-нікалі казаў ён, як толькі абароніцца, а да таго моманту заставалася ўжо няшмат, яны адразу пажэняцца і пачнуць жыць разам у яго аднапакаёўцы, што знаходзіцца амаль у цэнтры сталіцы. Абраннік яе быў чорнавалосы і чарнавокі мужчына дваццаці пяці год, які старанна сачыў за сваёй знешнасцю.

Аднойчы Ліда Баркова ўбачыла яго на вуліцы перад домам, дзе ён жыў, з маладым хлопцам, пафарбаваным пад бландзіна. Яны, пэўна, развіталіся, бо трымаліся за рукі, але развітанне яўна зацягвалася, бо рук абодва не расціскалі даволі працяглы час. Іншым разам у кватэры яна таксама заспела незнаёмага ёй хлопца, той ляжаў, што яе здзівіла, хаця і апрануты, на канапе гаспадара. Бязмерна даверлівая, яна здагадалася пра ўсё толькі тады, калі яе абраннік абараніў урэшце дысертацыю, пасля чаго нахабна і разлікова развітаўся з ёй. Здагадалася і пра тое, што яе проста выкарысталі як бясплатную сакратарку, кур'ера і машыністку, як і пра тое, што яе псеўдажаніх аказаўся нават не бісексуалам, што апошнім часам даволі распаўсюдзілася ў пэўных моладзевых колах, а звычайным гомасексуалістам.

Лідзе Барковай засталася адбыць пераддыпломную практыку ў сталіцы, і яна праходзіла яе ў архіве цэнтральнай бібліятэкі.

Адзінота маладой дзяўчыны, як і яе прыгажосць, кідаліся ў вочы. Высокая, стройная, светлавалосая, яна падабалася многім, але шок пасля першага вопыту вымушаў яе адхіляць любыя кантакты з мужчынамі.

Намер адразу прызначыць спатканне і нават запрасіць яе да сябе, а рэпарцёр, па звычцы, не губляў ча-

су дарэмна, сутыкнуўся з непаразуменнем і нават халодным адчужэннем. “Але ж тваё сэрца нікім не занятае? — дапытваўся рэпарцёр, чыё самалюбства было закранута, — Хіба не так?” “Так, — адказвала яму бібліятэкарка, — але я пакуль закрыла для сябе гэтую тэму і, мяркую, надоўга”. “Якую тэму?” — пытаўся рэпарцёр. “Тэму кахання”... “Але ж ты маладая і прыгожая, — даводзіў рэпарцёр Кайра. — І калі ты можаш дастаўляць мужчынам радасць, то навошта гэтаму прычыць?”

Прыгадаўшы ўсё гэта, рэпарцёр раптам вырашыў не ехаць пакуль на працу і тым больш дадому, а патэлефанаваць у бібліятэку. Прынятае рашэнне хоць і паляпшыла ягоны настрой (ён падумаў, што пабачыць дзяўчыну, якая яму падабалася), але ненадоўга. На вуліцы, хоць і было яшчэ адносна рана, хапала бедна апранутых і п’янаватых людзей абодвух полаў, чуліся рускамоўная мацярсчына і лаянка, а Кайра гэтага не любіў, завіхаліся нейкія маладыя тупалобцы, дзелячы толькі што набытыя шпрыцы (на другім баку рэпарцёр пабачыў аптэку) — пэўна, наркаманы — вырашыў ён. На душы ў яго стала пагана. Думкі пра недасканаласць чалавечага роду ўсё часцей наведвалі яго ў апошні час. Ён ужо дасягнуў таго ўзросту, калі ў некаторых, схільных да аналізу, людзей нібы расплюшчваюцца вочы. Часам ён быў проста ўражаны тым, наколькі дробязныя, сквапныя і баязлівыя існуюць побач людзі. “Калі б мне далі ў рукі наймагутнейшую бомбу і прапанавалі, на выбар, куды яе кінуць, — з радыкалізмам маладосці меркаваў рэпарцёр, — я б узарваў увесь наш варты пагарды свет. Так, узарваў!..”

V. Дзяўчына па выкліку

З суседняга горада-спадарожніка, куды яго запрасілі прадстаўнікі фірмы па вытворчасці і продажы субпрадуктаў праверыць і спарадкаваць фінансавую дакументацыю, аўдытар Пётра Саковіч прыехаў на электрычцы вечарам у пятніцу. Яшчэ з вуліцы ён са здзіўленнем убачыў, што ў яго кватэры гарыць святло. “Жонка з

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

дачкай з'явіліся, але чаму так рана і не паведамілі?", — падумаў ён, зайшоў у пад'езд і пачаў падымацца па лесвіцы. Пётра Саковіч не выносіў ліфтоў і ніколі імі не карыстаўся.

Дзверы ў кватэру сапраўды былі адчынены, што заўсёды не ўхвальвалася гаспадаром. Ён зайшоў у вітальню і, распранаючыся і ставячы ў кут дарожную сумку, зірнуў у люстэрка, што вісела на сцяне. На яго глядзеў энергічны знешне мужчына сярэдніх гадоў, крыху сутулы, з сівізнай на скронях, але шыракаплечы і вузкі ў клубах — калісьці ён шмат займаўся веславаннем і нават быў у прызёрах на рэспубліканскіх спаборніцтвах.

— Гэй, ёсць тут хто! — паклікаў ён.

Маўчанне.

— Спіце? — зноў спытаў Пётра Саковіч.

Адказу не было.

З узнікшым пачуццём трывогі ён зазірнуў на кухню, затым у залу, а потым адчыніў дзверы ў спальню.

На ягоным ложку ляжала незнаёмая дзяўчына ў сонцаахоўных акулерах і моўчкі глядзела на яго. Пётра Саковіч з нямым здзіўленнем адзначыў, што яна даволі маладая, гадоў дваццаці пяці, гожая, з русымі, коротка пастрыжанымі валасамі. Яна была ў светлых штанах, а на плячах падтрымлівала лёгкую ці то кофту, ці то вятроўку.

— Як вы сюды трапілі? — урэшце выціснуў ён з сябе. — Хто вы?

— ...

— Што вы тут робіце?

Паўза.

— Мо, вы ўсё ж растлумачыце?

Дзяўчына ўрэшце расціснула рот.

— Прыйшла па выкліку...

Яна лёгкім, плаўным рухам паднялася з ложка і апынулася перад ім. Цёмныя акулеры яе зазірнулі ў твар аўдытару.

— Я вас не выклікаў. Тут нейкая памылка. Вы, пэўна, пераблыталі адрас, — не на жарт абурыўся Саковіч.

— Памылкі няма, — сказала дзяўчына.

Аўдытар Саковіч раптам адчуў сябе вусцішна. Па-чуццё трывогі паступова ўзмацнялася і межавала ўжо ледзь не са страхам. “Але чаго я баюся? — прамільгнула ў яго галаве. — У кватэры больш нікога няма, а дзверы я зачыніў — значыць, ніхто не зойдзе. Баяцца жачыны? Глупства...”

— Але ж дзверы былі ўвесь час замкнёныя, а я адсутнічаў некалькі дзён. Як вы ўвайшлі — праз дзверы? — спытаў ён, ашаломлены. — Вы падабралі ключ?

— Так, — сказала дзяўчына.

— Што значыць так?

— Праз дзверы.

— Вы яшчэ і жартуеце.

— Што значыць жартуеце? — не зразумела дзяўчына.

— ...

— Можа, у вас сёння баліць галава? — спытаў урэшце аўдытар. — І таму вы ўсё на свеце пераблыталі?

— Занятак сексам не выклікае галаўнога болю, — адзначыла дзяўчына і ў сваю чаргу задала пытанне:

— Мне распранацца?

— ...

— Чакаю адказу.

— Не трэба. Чаму я павінен займацца з вамі, як вы кажаце, сексам, калі гэтага можа зусім не жадаю. Дарэчы, вы даўно тут?

— Не. Ну, можа, з гадзіну. Чаму вы не жадаеце? Мужчыны заўсёды гэтага жадаюць. Людзі — аднолькавыя.

Аўдытар Саковіч разгубіўся. Самыя розныя думкі праносіліся ў яго галаве. “Можа, атрымалася так, што я ў спешцы, калі ад’язджаў, сапраўды запамятаваў зачыніць дзверы, — думаў ён. — Такога, праўда, ніколі не здаралася, і я дакладна памятаю, што дзверы замкнуў на ключ. Так, замкнуў. Але ж усякае можа быць. З узростам памяць слабее”.

Дзяўчына па-ранейшаму стаяла перад ім, настойліва не адпускаючы яго позірку. Лёгкая ці то блузка, ці то кофта шчыльна аблягала яе стройны стан. Адкрытыя

шыя, рукі былі смуглявыя ад загару, але скура сухая, быццам зусім без потавых залоз.

— Жадаюць, але не заўсёды. А я вас не выклікаў. Вас па тэлефоне выклікаюць? Так? Дык пакіньце мяне ў спакоі.

— Не зараз, — сказала дзяўчына.

— Што, можа, мне і плаціць давядзецца? Вы, пэўна, вельмі ж рызыкаўна зблыталі адрас, дом, вуліцу ці кватэру. Давайце, вымятайцеся. Я не жлоб і не стану вытурваць вас сілай ці з дапамогай міліцыянтаў, — як мага спакайней прапанаваў Пётра Саковіч.

— Не. Я павінна высветліць тое, што мяне цікавіць.

— А што вас цікавіць? Здыміце, дарэчы, акуляры.

— ...

Ад дзяўчыны павявала спакусай і жаданнем. Пакой раптам нібы напоўніўся цэлым воблакам ферамонаў, якія хвалямі зыходзілі ад незнаёмкі.

— Як цябе зваць? — нечакана перайшоў на “ты” Пётра Саковіч.

— Гэта не важна, заві як пажадаеш.

— Імя запамятавала? — наіўна пацікавіўся аўдытар і дадаў: — Ды ты прысядзь ужо, калі прыйшла. Мяне завуць Пётра.

— Распранацца?

Аўдытар Саковіч яшчэ падумаў і, ацэньваючы, агледзеў жанчыну.

— Добра, — раптам згадзіўся ён. — Бачу, ніяк інакш ад цябе не пазбавішся. У цябе ёсць кантрацэптывы?

Паўза.

На твары незнаёмкі адбілася нешта накшталт разгубленасці.

— Што такое кантрацэптывы? — спытала дзяўчына і зняла акуляры.

— Не прыкідвайся дурніцай. Я прыехаў з камандзіроўкі і хачу адпачыць. Адзін. Давай хутчэй, калі ўжо ў цябе да мяне такі сантымент. Не будзем жа мы займацца гэтым без кантрацэптываў. Хочаш выпіць? У мяне тут было віно.

— Вы двойчы сказалі кантрацэптывы. Што гэта?

— Гэта тое самае, што ў цябе павінна заўсёды быць з сабою, калі ўжо занялася такой справай, як прастытуцыя. Дык ты маеш іх ці не? Не мне ж тлумачыць табе такія рэчы.

— ...

“Гэта, несумненна, вар’ятка, — падумаў раптам аўдытар Саковіч. — А, магчыма, бандытка і хто-небудзь з банды побач. Трэба падысці да тэлефона і выклікаць патруль. А да таго перагледзець тут усё — мо, яна што скрала? Хаця шкада — у тым сэнсе, што гэтая дзіўная незнаёмка пачала правакаваць у яго самы сапраўдны юр, фізіялагічнае ўзрушэнне, так, ён не можа памыліцца”...

— Не варта нікуды тэлефанаваць, — сказала, між тым, дзяўчына, апярэджваючы ягоны рух да тэлефона, і зноў села на ложак, па-ранейшаму неадступна глядзячы ў вочы гаспадару кватэры.

Як толькі яна прыняла такую позу, за яе спінай на ложку аўдытар з немалым здзіўленнем раптам заўважыў ляльку — дзяўчынку бледна-ружовага колеру з сінімі вачыма і брудна-бялявай кудзелай на галаве. Адна нага ў лялькі адсутнічала.

— ...

— Адкуль тут такое дзіва? — паказаў на ляльку гаспадар кватэры.

— Гэта дзіця.

— Чыё?

— Маё, — сказала дзяўчына.

— ...

“Вар’ятка”, — канчаткова вырашыў аўдытар.

— Вы не павінны тэлефанаваць. Нікуды, — вочы дзяўчыны быццам праціналі свядомасць аўдытара Саковіча. — Інакш вам будзе кепска.

“Вар’ятка, і небяспечная”, — удакладніў у думках Пётра Саковіч. Развялося іх у апошні час шмат. Пэўна, ужо не бяруць у лякарню, бо няма месцаў. Не, трэба неадкладна нешта рабіць”.

— Я табе дам грошай, — сказаў ён, — толькі забяры

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

ляль... свайго дзіцёнка і ідзі дамоў. У колькі ўмоўных адзінак ты ацэньваеш сваю працоўную гадзіну?

— Вы аддасце мне адну рэч — гэта вельмі важна, і тым адплаціце.

— Якую рэч? — спытаў аўдытар.

Вочы дзяўчыны разгараліся няскерным бляскам, пранікаючы ў яго душу.

— Хранальны сінтэзатар.

— А што гэта такое?

— Тое, што вам не належыць.

— ...

— Не маўчыце. Адказвайце. Вы ж былі на плошчы пяць дзён таму і назіралі гелікаптер?

— Быў.

— Вярніце сінтэзатар, інакш вам будзе вельмі кепска.

— У мяне яго няма.

— Ведаю, што няма.

— Дык навошта пытаеш?

Вочы дзяўчыны ззялі, нібы маленькія чырвоныя ліхтары.

— Але вы ведаеце яго месцазнаходжанне.

— Я адсутнічаў і нічога не ведаю. А ты хто?

— Мяне паслалі.

— За рэччу з гелікаптера?

— Так.

Дзяўчына пачала распранацца.

— Ідзіце да мяне.

— ...

Нібы ў сне, адчуваючы, што яго воля ўжо нічога не вырашае, Пётра Саковіч пасунуўся бліжэй, скідваючы на хаду кашулю, а потым абутак і астатнюю вопратку. Ён адчуваў моцнае, непераможнае жаданне блізкасці і чамусьці страх.

— ...

— Так добра?

— ...

— А так?

— ...

Паўза.

За акном згусцілася цемра. Пэўна, прайшло шмат часу. Ён нібы ачуняў, выплыў з цяжкага сну і цяпер зноў уваходзіў у тую рэальнасць, якая яго акаляла: убачыў столь сваёй спальні з невяліччай, амаль непрыкметнай плямай, якую ён некалькі разоў імкнуўся зафарбаваць, але так і не здолеў, бо фарбы чамусьці не браліся, барометр на сцяне, палічку з транзістарам і некалькі кніг побач, акно, напалову завешаныя жалюзі, столік, крэсла побач, з якога звешвалася жаночая вопратка, — ён павярнуў голаў і ўздрыгнуў: побач з ім узнікла і стаяла, пазіраючы на яго, дзяўчына, тая самая, якая быццам бы з'явілася па выкліку, але пераблытала адрас, не інакш, ці яе паслалі, як яна кажа, — увогуле ён ужо нічога не разумее. Дзяўчына моўчкі, не міргаючы, глядзела на яго вялікімі і пукатымі (толькі цяпер ён заўважыў) вачыма, але гэта было не ўсё: яе цела больш не мела палавых прыкмет — плоскія грудзі, пазбаўленыя малочных залозаў, безвалосасць, амаль мужчынскі торс. “Сіндром Морыса? — пранеслася галаве ў гаспадара кватэры. — Але ж нейкі час таму яна быццам была нармальнай жанчынай са свежым тварам і смуглай прыгожай скурай, цяпер жа яе цела набыло змярцвела шэры колер”. Аўдытар хацеў ускочыць на ногі, але чамусьці не здолеў паварушыцца.

— ...

Дзяўчына, часта спыняючыся, пачала апранацца.

— Д'ябальшчына! — прахрыпеў непаслухмяным голасам Пётра Саковіч. — Што са мной?

Паўза.

— Дык вось, — амаль не расціскаючы вуснаў, загарварыла дзяўчына, — сінтэзатар не ў вас, а ў іншага чалавека, якому вы яго часова аддалі. Хто гэты чалавек?

“Я не ведаю”, — хацеў адказаць аўдытар, але замест гэтага чамусьці сказаў праўду:

— Рэпарцёр Кайра з “Паўночнага кур'ера”.

— “Паўночны кур'ер” — гэта што?

— Назва газеты.

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

— Уставайце, вам трэба збірацца, — загадала дзяўчына.

Гаспадар кватэры даволі лёгка ўстаў з ложка. Пакуль ён апранаўся, дзяўчына працягвала гаварыць. “Ён, пэўна, не разумее ўсёй важнасці той рэчы, якая была выкрадзена з гелікаптэра, — даводзіла яна. — Лепш будзе, калі ён і яго хаўруснікі, у якіх захоўваецца тая рэч, адразу вернуць яе, інакш усе яны будуць жорстка пакараны”...

Аўдытар Саковіч скончыў апранацца і сеў у крэсла, працягваючы слухаць.

Раптам ён з немалым здзіўленнем заўважыў, што тэмп размовы суб’еседніцы пачаў нібы замаруджвацца. Словы з цяжкасцю выцякалі з яе вуснаў, а самі вусны пачыналі часам неяк ненатуральна дрыжэць, пацпевацца і крывіцца. Дзяўчына пахіснулася і зрабіла некалькі крокаў у напрамку да дзвярэй. Хада ў яе стала адчувальна няўпэўненай. Марудна, па складах, яна вымавіла дзіўныя словы:

— У мяне больш не засталася энергіі. Я... мушу пайсці. Так... пайсці...

Бывайце і памятайце пра сінтэзатар, які вы... павінны аддаць у бліжэйшы час. Так, памятайце. Памя...

Раптам яна, часта спыняючыся, вярнулася і забрала ляльку. Хісткай хадой яна падышла да дзвярэй і перад тым як выйсці на лесвіцу (аўдытар устаў з крэсла і пайшоў за ёй следам) павярнулася да яго тварам. Гаспадар кватэры са здзіўленнем і жахам назіраў, як яна, няўпэўнена трымаючыся на нагах, зазірнула яму ў вочы. Твар яе стаў змярцвела шэрым, а з куткоў вуснаў разам з чырванню памады пацякла сліна.

Як толькі дзяўчына зрабіла крок за дзверы, аўдытар убачыў раптоўна ўзніклае ярка-блакітнае святло, якое нібы ахутала яе постаць. Святло зрабілася настолькі яркім, што ён міжволі заплюшчыў вочы, а калі расплюшчыў іх, дзяўчыны на лесвіцы ўжо не было.

У стане поўнай збянтэжанасці і атупеласці пачуццяў Пётра Саковіч пайшоў назад у спальны пакой і па-

валіўся на ложка. Думкі самага рознага кшталту праносіліся ў яго галаве і знікалі, а потым нараджаліся новыя. Збівала з толку тое, што ён аніяк не мог адшукаць ва ўсім тым, што адбылося, разумнай і лагічнай паслядоўнасці, сэнсу і рацыянальнага зерня.

На душы было неспакойна, ён прыўзняўся, угледзеўся і адразу пачуў тэлефонны званок. Аўдытар Саковіч падняўся з ложка, падышоў да палічкі і зняў слухаўку.

Незнаёмы па голасу мужчына, які назваўся супрацоўнікам галоўнага разведвальнага ўпраўлення, спытаў, з кім ён размаўляе.

— Пётра Саковіч, — назваўся аўдытар.

— Ёсць неабходнасць сустрэцца, — сказаў голас у слухаўцы, — і неадкладна. Мы хутка прыйдзем.

— Як хутка? — нервова і незадаволена спытаў гаспадар кватэры. — Давайце адкладзем ваш візіт на заўтра. Дарэчы, я ўвогуле не бачу ў ім неабходнасці.

Але ў слухаўцы шчоўкнула, і пачуліся кароткія гудкі. Адразу ж пасля гэтай нечаканай размовы аўдытар Саковіч пайшоў у ванную, апаласнуў твар халоднай вадой, і толькі пачаў выцірацца ручніком, як у дзверы пазванілі. Ён зірнуў у “вочка”. Двое маладых мужчын, здаецца, пазіралі проста на яго праз запыленае шкельца.

— Хто вы і што вам трэба? — гучна спытаў ён праз зачыненыя дзверы.

— Мы званілі. Адчыніце.

Пётра Саковіч накінуў ланцужок і крыху прыдчыніў дзверы, а потым і падпёр іх нагой.

— У вас ёсць дакументы?

Двое мужчын у вятроўках, адзін у бейсбольнай кепачцы, другі з непакрытай галавой, адначасова, як аўтаматы, выцягнулі пасведчанні і наблізілі іх да вачэй гаспадара.

Аўдытар адчыніў. Як толькі нечаканыя наведвальнікі ўвайшлі ў вітальню, ён з нямым здзіўленнем падумаў пра тое, што незнаёмцы з’явіліся тут, у яго кватэры, літаральна праз паўхвіліны пасля тэлефон-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

нага званка. Калі б яны нават тэлефанавалі з мабільніка, з вуліцы, то і тады, каб знайсці пад'езд і падняцца на ліфце, ім спатрэбілася б нашмат больш часу.

Аўдытар прапусціў іх у залу, і прапанаваў крэслы. Ён хваляваўся, але не паказваў гэтага.

Мужчыны селі. Адзін з іх, той, што быў у бейсболцы, зняў яе і засунуў у кішэню. Абодва былі абсалютна падобныя адзін да аднаго. “Нібы блізняты”, — падумаў Пётра Саковіч.

— Нядаўна тут у вас была дзяўчына, — пачуў ён першае пытанне. — З якой мэтай яна прыходзіла, як вы думаеце?

Аўдытар адчуў сябе няёмка.

— Прастытутка, — урэшце выціснуў ён. — Толькі і ўсяго.

— Вы хлусіце. Мы ўсё ведаем.

— Тады навошта пытаеце?

— Адказвайце. Інакш вы пашкадуеце.

Вочы наведвальнікаў сустрэліся з ягоным позіркам. Аўдытар адчуў, што яго воля пачынае імкліва слабець. Страх працяў яго.

— Яна цікавілася згубленым прадметам з гелікап-тэра.

— Дзе зараз гэты прадмет?

— У майго знаёмага.

— Хто ён?

Праігнараваць пытанне Пётра Саковіч чамусьці не здолеў.

— Рэпарцёр Кайра з “Паўночнага кур'ера”.

Паўза.

— “Паўночны кур'ер” — гэта што?

— Гарадская газета. Хіба вы яе ніколі не бачылі? — у сваю чаргу задаў пытанне здзіўлены гаспадар.

— Не адхіляйцеся і адказвайце больш дакладна і хутка. Мы не можам чакаць.

— Дык я вас не трымаю. Я ўсё сказаў.

— Такім чынам, што вы ведаеце пра рэпарцёра Кайру? — зноў спытаў гаспадара адзін з тых, што прад-

ставіліся супрацоўнікамі зусім невядомага яму, таямнічага разведупраўлення.

Аўдытар Саковіч паціснуў плячыма. Ад нязваных наведвальнікаў хвалямі зыходзіла пагроза, і ён адчуваў гэта.

— Нічога, — сказаў ён.

— Але ж вы знаёмыя.

— Так.

— Ён жыве адзін? Вы бывалі ў яго дома?

— Не, не бываў, — адказаў аўдытар толькі на другую частку пытання.

— Вы прысвоілі сінтэзатар: важны прыбор з ваеннага аб'екта. Вы яго падключалі да тэлесеткі?

— Так, падключаў.

— І што вы скажаце?

— Нічога.

— Слова “нічога” змусіць нас прымяніць да вас сілу.

— Я мала што зразумеў і таму нічога не магу вам паведаміць.

— А што вы ведаеце пра неапазнаныя лятаючыя аб'екты? — раптам спытаў адзін з візіцёраў.

Аўдытар Саковіч здзівіўся.

— Вельмі мала. З газет, тэлепраграм, радыё. Я іх не бачыў.

— Па-вашаму, яны існуюць?

— Магчыма, але я не валодаю дастатковай інфармацыяй.

— Дзяўчына, якая была тут, у вас, што вы можаце пра яе сказаць?

— Яна... яна...

— Ну, гаварыце.

— Я не памятаю.

— Вы не павінны больш нікому пра яе казаць. І, вядома, пра нас. Інакш у вас будуць вялікія непрыемнасці.

— А што, у рэшце рэшт, здарылася? Вы можаце мне растлумачыць?

— Мы нікому нічога не тлумачым.

Аўдытар Саковіч паглядзеў на непажаданых візіцё-

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

раў больш уважліва. Абодва сядзелі ненатуральна прама, са складзенымі на каленях рукамі. Хаця ў пакоі было цёпла, скура на іх тварах выглядала матава-белай, без намёку на склератычныя прожылкі і потавыя залозы. Валасы з аднолькавымі, ненатуральна роўнымі праборамі былі зачесаны справа налева. “Хіба абодва ляўшы?” — меркаваў аўдытар. Нечаканая думка раптам працяла яго: гэтыя двое і дзяўчына, якая невядома як трапіла ў кватэру, — усе з таго самага гелікаптэра. Так, з гелікаптэра. Гэта пра іх казаў яму рэпарцёр Кайра, і менавіта апошняга ўся тройца высочвае зараз. “Але ж яны прад’явілі пасведчанні, — мільганула думка ў гаспадара кватэры, — і быццам сапраўдныя, але зараз можна падрабіць усё, што заўгодна”.

Страх працяў аўдытара з новай сілай. Гэта было не такое пачуццё як тады, калі яму часам у жыцці даводзілася апынацца ў экстрэмальнай небяспечнай сітуацыі, а зусім іншы страх перад нечым жахліва-пагрозлівым і нялюдскім, што прыйшло цяпер да яго і патрабавала адказу.

— Дзе знаходзіцца ваш сродак сувязі? — між тым спытаў яго адзін з “блізнят”, перабіваючы думкі.

— Сродак... Вы пра тэлефон? — здагадаўся аўдытар.

— Так.

— Ён там, — паказаў Пётра Саковіч у бок вітальні.

— Прынясіце.

Непаслухмянымі нагамі аўдытар зрабіў некалькі крокаў, выцягнуў вілку шнура, ўзяў у рукі апарат і прынёс у залу. Увесь гэты час за ім крочыў і назіраў за яго дзеяннямі другі “блізнец”.

— Вы збіраецеся тэлефанаваць рэпарцёру Кайры, як толькі мы пойдзем, хіба не так? — спытаў першы. — Але ж вы гэтага не зробіце. Мы вам не дазволім.

Тэлефонны апарат у руках гаспадара кватэры раптам пачаў скручвацца і сціскацца, нібы ён быў з мяккага пластыліну, які пачынаюць награвіць. Аўдытар расціснуў рукі, і тэлефон упаў на падлогу, на якой і расцёкся ў выглядзе плямы цёмна-шэрага колеру.

Пётра Саковіч адчуў, што яму не хапае паветра, стан

быў блізім да шокавага. “Можа, гэта гіпноз?” — пранеслася ў яго галаве. Але ён бачыў акаляючую яго прастору цалкам, рэальна: на сваіх месцах стол, канапа, карціна на сцяне — падарунак знаёмага мастака, акно, з-за якога даносіцца шум рухавікоў праязджаючых машын, крэслы. Вось толькі ў крэслах сядзяць, пільна гледзячы на яго, не пачалавечы-жахлівыя і палохаючыя яго наведвальнікі.

— Мы пачулі ўсё што хацелі, — сказаў адзін з іх. — Цяпер мы пойдзем, а вы памятайце, што будзеце адразу ж пакараны, як толькі пачнеце расказваць каму-небудзь пра нас і пра тое, аб чым мы тут гаварылі.

Сінхронна, як па камандзе, абодва ўсталі з крэслаў і выйшлі з кватэры.

Як толькі дзверы за імі зачыніліся, Пётра Саковіч кінуўся да вешака, дзе вісела яго вятроўка, сунуў руку ў кішэню і выцягнуў мабільнік. Той працаваў.

“Д’яблы, — падумаў аўдытар, — але ж я ім не паддамся, а рэпарцёра папярэджу, — гэта ўжо неабходна, бо хто таго падставіў, аддаўшы так званы сінтэзатар, як не я сам?”

Аўдытар Саковіч набраў хатні нумар рэпарцёра, але ніхто не адазваўся, хаця ішлі доўгія гудкі. З гэтага вынікае, падумаў Пётра Саковіч, што Багдана Кайры дома няма. Нумар яго мабільніка аўдытар не ведаў.

Раптам ён адчуў вялікую стомленасць. Да таго ж, яму стала холадна, нібы ён знаходзіўся ў зімовы дзень на вуліцы распранутым. Аўдытар заўважыў, што машцы рук яго і ног дробна дрыжаць, нібы пасля знясільваючага веславання на стаерскую дыстанцыю. Ён пасунуўся ў спальню, як быў апрануты, накінуў на сябе коўдру і праз некалькі хвілін праваліўся ў цяжкі сон.

Але літаральна праз гадзіну Пётра Саковіч прачнуўся. Па скуры яго хвалямі пракатваліся нервовыя дрыжкі. Пачуццё трывогі з новай сілай ахапіла яго. Ён знайшоў тэлефонны даведнік і адшукаў у ім рэдакцыю “Паўночнага кур’ера”.

Рэпарцёр Кайра аказаўся на месцы.

VI. Філософ Зайцаў

Са свайго рабочага месца ля вакна Ліда Баркова бачыла частку вуліцы, аўтобусны прыпынак, на якім звычайна тоўпіліся людзі, шэрыя гмахі будынкаў ды бясконцы патак машын. Гэты пасрэдны і нічым не адметны фрагмент жыцця часам прыцягваў яе ўвагу. Зрэдку, калі яна адкладвала ў бок бясконцыя каталогі, дзяўчына любіла проста так, бязмэтна зазірнуць у свет, які жыў сваім асобным жыццём, быццам зусім не здагадваючыся пра яе існаванне.

У той дзень з раніцы яна была занята сваёй звычайнай справай. Дзень пачынаўся мітусліва, яна дрэнна высыпалася ў інтэрнаце, і цягнуўся, здавалася, бясконца. З калегамі па працы — некалькімі жанчынамі рознага ўзросту — усё тое, пра што яна часам мусіла гаварыць, даўно было перагаворана, і яна часта спынялася, адкладвала ручку і задумвалася. Яе практыка хутка заканчвалася. Далей, пасля размеркавання, у яе пачнецца зусім новае жыццё, — думала дзяўчына.

Потым, а апошнім часам ён бываў тут штодня, з'явіўся пастаянны чытач — філософ і футуролаг Герман Зайцаў, з якім у яе складваліся ўсё больш сяброўскія адносіны, нягледзячы на тое, што ад яго часам патыхала ледзь не суровасцю. У іншыя ж моманты саракапяцігадовы філософ нават лучыў дабрыню, хіба што аздобленую рэзкаватым, мясцовым гумарам. Наведвальнік замовіў ёй адну з нядаўна перакладзеных кніг па праблемах астрафізікі (а ён цікавіўся самымі рознымі і, на першы погляд, несумяшчальнымі рэчамі). Вечарамі ён выкладаў пачасавіком у політэхнічным каледжы. Пакуль Ліда Баркова афармляла яму фармуляр, Герман Зайцаў, як заўсёды, пацікавіўся, ці можа ён разлічваць на сваё любімае месца ў зацішным куце на версе?

— Вядома, — запэўніла яго Ліда Баркова, — я пакідаю там паперчыну з надпісам, што месца занята. Яно толькі для вас.

Бібліятэкарка знайшла і аддала кнігу філосафу, і

той падняўся на другі паверх, дзе знаходзілася чытальная зала.

Якраз тады пачуўся тэлефонны званок. Званіў рэпарцёр Багдан Кайра. Справа ў тым, казаў рэпарцёр, што ён у апошнія дні, напэўна, сутыкнуўся з неадэкватнымі праявамі нейкай незразумелай, таямнічай дзейнасці і таму просіць яе падрыхтаваць яму адпаведную літаратуру, ну, напрыклад, па уфалогіі, каб больш даведацца на гэты конт, хаця ён і не надта верыць ва ўсё гэта і што ён хутка будзе, а падрабязна ўсё давядзе ёй пры сустрэчы. І яшчэ, дадаў Кайра, ён хоча пабачыць яе.

Паўза.

Рэпарцёр усё яшчэ трымаў слухаўку, і Ліда Баркова адчула, як цёплая хваля мяккім дотыкам прайшла па яе целе. Яна была маладая, і Багдан Кайра пачынаў ёй падабацца. Так, пачынаў, нягледзячы на тое, што яе першы вопыт у каханні скончыўся няўдала.

— У нашай чытальнай зале якраз сядзіць адзін вельмі “прасунуты” ў эзатэрычных ведах чалавек, — раптам нагадалася ёй. — Ён доктар навук, філосаф, даследчык. Па-мойму, ён можа табе растлумачыць усё.

— Так ужо і ўсё? — раўніва ўсумніўся рэпарцёр.

— У мяне склалася менавіта такое ўражанне.

— А яго ўзрост? Ён малады? — спытаў рэпарцёр.

— Сам пабачыш. Магчыма, я вас пазнаёмлю.

Прыкладна праз паўгадзіны заклапочаны рэпарцёр з’явіўся ў бібліятэцы.

Выслухаўшы часам непаслядоўны аповед Багдана Кайры, дзяўчына задумалася.

— Ты часам не наглядзеўся якіх жахлівак па тэлевізары? — спытала яна, усміхнуўшыся, так што бліснуў роўны радок яе белых зубоў.

— Няхай так. Па тэлевізары таксама.

— І што?

— Буду пісаць вялікі артыкул, але не хапае ведаў.

— Што-небудзь здарылася? Артыкул пра што?

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

— Дам табе потым зірнуць. Будзеш першым маім чытачом.

Рэпарцёр адчуў, як нейкія нябачныя токі прабеглі паміж ім і дзяўчынай.

— Вось твая заяўка, — раптам засаромеўшыся, сказала Ліда Баркова і выцягнула з паліцы некалькі брашур. — Тыя, што ты замовіў. Пачытай, пакуль вызваліцца Герман Антонавіч.

— Герман Антонавіч? Гэта ён, філосаф і футуролаг? Нешта я пра яго не чуў? Як яго прозвішча?

— Я разыкну вас пазнаёміць. Ён тут, у чытальнай зале. Але як толькі ён будзе здаваць кнігу, не раней. А пакуль што пасядзі тут, пачытай. Яго прозвішча — Зайцаў.

Рэпарцёр Багдан Кайра сеў на адведзенае яму крэсла за службовы столік і паглыбіўся ў кнігі. Раз-пораз позірк яго адрываўся ад тэксту і сустракаўся з вачыма дзяўчыны.

Філосаф Зайцаў аказаўся бедна апранутым, сярэдняга росту чалавекам, высакалобым, з вузкім падбароддзем і шэрымі вачыма. Дзяўчына прадставіла яму рэпарцёра, які падахвоціўся праводзіць таго да прыпынку.

— Я не даю інтэрв'ю, — адразу папярэдзіў яго філосаф Зайцаў, калі яны выйшлі на вуліцу. — Але калі вас асабіста нешта цікавіць — пытайцеся.

— Я выпадкова апынуўся на плошчы некалькі дзён таму пад вечар, — растлумачыў рэпарцёр. — Я бачыў незнаёмы шрубалёт і зрабіў каля дзесяці здымкаў. Да таго ж, у мяне захоўваецца адна рэч з таго шрубалёта: нешта накшталт антэны. Ва ўсім гэтым шмат няяснага...

Філосаф Зайцаў спыніўся.

— Я ўжо чуў пра “чорны гелікаптэр” з паведамленняў мясцовага уфалагічнага таварыства... Здымкі з вамі?

— Дома.

— Вось мая візітка. Я чакаю вас у любы дзень на гэтым тыдні, а восьмай гадзіне вечара. Папярэдне тэле-

фануйце. Захапіце з сабой здымкі. Я хачу зірнуць. Магчыма, гэта сапраўды быў “чорны гелікаптэр”¹.

¹ Феномен “чорных гелікаптэраў” адзначаецца ў апошнія дзесяцігоддзі.

На думку вядомага даследчыка Д. Кіля, “чорныя гелікаптэры” з’яўляюцца апаратамі незямнога паходжання, якія толькі імітуюць звыклую форму паветраных машын. Яшчэ з пачатку 70-х гадоў мінулага стагоддзя некаторыя амерыканскія фермеры скардзіліся на гелікаптэры, якія перыядычна з’яўляліся над іх статкамі. Праз некалькі дзён адбываўся мор скаціны, адзначаліся выпадкі незразумелых пашкоджанняў жывёл. Раз-пораз гелікаптэры вярталіся, і з іх да фермераў выходзілі аднолькава апранутыя людзі ў сонцаахоўных акулерах, прадстаўляліся дзяржаўнымі служачымі і выслуховалі іх аповеды. Пасля гэтага яны патрабавалі захоўваць таямніцу і забіралі тушы з сабой, адначасова канфіскуючы фотаздымкі і відэаплёнку. Калі фермеры звярталіся ў федэральны цэнтр, каб пацікавіцца вынікамі доследаў, то чулі ў адказ, што аніякіх доследаў у тым раёне не праводзілася.

Тры “чорныя гелікаптэры” ў 1993 годзе напалі на сакрэтную базу ў Арызоне. Хуткасць, з якой яны рухаліся, дазваляла ім лёгка пазбягаць знішчальнікаў. Гелікаптэры не адклікаліся на пазыўныя і не мелі апазнавальных знакаў.

— Чорны гелікаптэр? Можа, патлумачыце?

— Не на вуліцы. Гэта доўгая размова.

* * *

Ужо на другі дзень (увечары рэпарцёр правёў Ліду Баркову да інтэрната, па дарозе яны зайшлі ў кафэ павячэраць) ён спачатку пазваніў, а потым паехаў да Зайцава. Футуролаг і філосаф жыў у прыгарадзе ў аднапакаёўцы старой планіроўкі. Рэпарцёр убачыў шматлікія кніжныя паліцы і стэлажы. Частка кніг месцілася ў са-

маробных нішах. У астатнім інтэр'ер быў амаль спартанскі, хоць вострыя вочы журналіста ўбачылі і некалькі сапраўды каштоўных рэчаў. “Бедна часта жывуць зусім не тыя, хто гэтага сапраўды варты”, — паспеў падумаць рэпарцёр Кайра.

— Праходзьце і сядайце.

Багдан Кайра ўладкаваўся ў крэсле. Гаспадар заняў месца на канапе.

— Не прапануйце мне ні кавы, ні гарбаты, — сказаў рэпарцёр. — Я не хачу вам надакучаць. Да таго ж вы, пэўна, не маеце часу. Як і я, дарэчы.

— Што ж, калі захочаце піць — у мяне ёсць мінеральная вада.

— Дзякую, не хачу.

— Тады раскажыце. З пачатку і да сённяшняга дня.

Паўза.

Рэпарцёр Кайра падумаў і коратка паведаміў пра тое, што здарылася і чаму ён лічыць усё вартым увагі.

— За ўсім гэтым вялікая таямніца, — дадаў ён. — Калі я яе разгадаю, то напішу сенсацыйны матэрыял.

Асабліва зацікавілі гаспадара тыя фрагменты аповяду рэпарцёра, дзе гаварылася пра выхапленую апэратыўнікам антэну, сама гэтая рэч (Зайцаў папрасіў рэпарцёра потым паказаць яму яе), фотаздымкі, зробленыя ў метро і на плошчы.

— Хачу пачуць вашу думку, — сказаў пасля таго, як рэпарцёр змоўк, філосаф Зайцаў і працягнуў журналісту складзеную ўдвая газету. — Прачытайце, там адзначана. Гэтае незалежнае выданне вам вядома, якраз сённяшні выпуск.

Рэпарцёр Кайра разгарнуў газетны ліст.

— Чытайце ўголос, — папрасіў філосаф.

“Над мястэчкам Грады, Заходняй вобласці, — пачаў рэпарцёр, — днямі ці быў збіты, ці пацярпеў аварыю паветраны знішчальнік “Міг-26”. Што характэрна для такіх пазаштатных сітуацый, урад і вайскоўцы захоўваюць маўчанне. Па афіцыйнай версіі, “Міг-26”

трымаў курс у бок палігона, з баявым грузам у дзве ракеты. Калі верыць вайскоўцам, мэтай палёту былі звычайныя вучэбныя стрэльбы. Але днямі зрабіліся вядомымі паказанні дыспетчара, які адсочваў палёт знішчальніка на экране радара. Па словах дыспетчара, непадалёку ад заходняй мяжы сувязь з пілотам нечакана перарвалася. На экране побач са светлавым адбіткам самалёта з'явілася яшчэ адна адзнака, якая належала невядомаму паветранаму апарату. Дыспетчар назіраў, як "Mig" зрабіў віраж і пайшоў з ім на збліжэнне. Пасля гэтага абедзве светлавыя кропкі зніклі з экрана. Па трывозе ў паветра былі паднятыя выведкавы і ратавальны самалёты, якія старанна пра часалі мясцовасць. Яны шукалі сляды, але ні з паветра, ні з зямлі абломкаў крушэння не было знойдзена. Толькі праз некалькі дзён у лясным масіве было знойдзена цела пілота знішчальніка, які катапультаваўся. Пілот быў мёртвы. Прычыну смерці кіроўцы знішчальніка ўладам не паведамілі.

Але падрабязнасці здарэння ўсё-такі сталі вядомыя. Вадзіцелі машын з шашы бачылі, як знішчальнік заатакаваў невядомы шрубалёт чорнага колеру і выпусціў па ім ракету. Але мэты яна не дасягнула, бо шрубалёт са звышнатуральнай хуткасцю ўхіліўся ад ракеты і, што было неверагодным, пачаў праследаванне рэактыўнага знішчальніка. Абодва імкліва схаваліся за лесам на даляглядзе. Ніхто са сведкаў не чуў выбухаў і не ўбачыў дыму на магчымым месцы падзення самалёта..."

Рэпарцёр Кайра скончыў чытаць. Ён на хвіліну задумаўся: лоб яго перарэзалі зморшчыны, а шэрыя вочы нерухома глядзелі ў адну кропку на сцяне.

— Ну, што скажаце? — спытаў яго філосаф Зайцаў.

— Думаеце, гэта наш агульны знаёмы, якога бачылі над цэнтральнай плошчай? Вы сур'ёзна намякаеце, што прычына аварыі знішчальніка і гібелі пілота — загадкавы "чорны гелікаптер", які некалькі хвілін знаходзіўся ў небе над цэнтрам горада і сабраў там на-тоўп?

Твар філосафа Зайцава стаў ледзь не ўзрушаны — ён яўна нерваваўся.

— Упэўнены. Хаця мая ўпэўненасць не мае доказаў. Гэта быў той самы “чорны гелікаптер”, — змрочна заўважыў ён.

— Нават так?

— Так.

— Ну, а вашы меркаванні?

— “Чорныя шрубалёты” з’яўляюцца апаратамі невядомага паходжання, хутчэй за ўсё паралельнага свету. Яны толькі аднаўляюць звыклую форму сучасных паветраных машын. Гэта звычайны камуфляж. Ёсць шматлікія сведчанні пацярпелых. Такое здараецца даволі рэдка, але здараецца. І гэта быў ніякі не кантакт.

— Іхнія пілоты — іншапланецяне?

— Не. Я не веру ні ў якіх блізкіх нам і далёкіх іншапланецян. Мяркую — гэта біяробаты, але надзвычай высокай ступені выканання. Яны думаюць і дзейнічаюць нашмат хутчэй і небяспечней за людзей. Вы бачылі менавіта іх спачатку на плошчы, а потым у метро.

Рэпарцёр задумаўся.

— Але чаму яны так доўга круціліся ў цягніку па Кальцавой? Які сэнс?

— Яны — іншыя, — сказаў філосаф Зайцаў. — У іх дзеяннях нельга шукаць сэнсу, бо ён нам заўсёды будзе незразумелы. На вялікі жаль.

— Клоны зніклі так раптоўна, нібы праваліліся пад зямлю, — заўважыў рэпарцёр.

— Глядзіце, каб яны не з’явіліся зноў, і менавіта да вас, — перасцярог яго Герман Зайцаў. — Цалкам магчыма, што яны вас вылічылі там, у метро.

— Лухта, — адмахнуўся Багдан Кайра. — Яны не бачылі, як я іх здымаў.

— Вы ўпэўнены?

— Так.

— А я б не быў такім катэгарычным. Можа, мы ўвогуле ўсе ў іх на ўліку. Уладзімір Ажажа¹, напрыклад, лічыць, што пад іх непасрэдным кантролем кожны

індывід, які мае неасцярожнасць і няшчасце на-
радзіцца на гэтай планеце, так вось. І такое можа быць.

¹ У. Ажажа — буйнейшы расійскі уфолог. Вядзе
спецкурс у Інстытуце дзяржаўнага адміністравання.

— Ну, а вы самі як лічыце? Калі не браць пад увагу
меркаванне Уладзіміра Ажажы? За намі назіраюць?

Філософ усміхнуўся, але яго ўсмешка была невясё-
лай.

— Вы б самі бясконца, тысячагоддзямі назіралі, за
якімі мухамі ці камарамі? У тых, хто так дзіўна з намі
сутыкаецца, іншая матывацыя. Мяркую, і нас яшчэ ча-
каюць найвялікшыя адкрыцці. Ведаю толькі, што
паміж намі і імі — бездань.

— Ці не шмат самапрыніжэння ў вашых думках? —
няўпэўнена спытаў журналіст.

— Тыя, з кім мы сутыкаемся, — гэта не браты па ро-
зуму, вось у чым справа. Ніякага самапрыніжэння тут
няма. Невядома ўвогуле, хто яны: гэта куды складаней
і глыбей. Ведаю толькі, што мы на парозе неверагод-
нейшай з таямніц. Але ж вернемся, так бы мовіць, да
нашых баранаў. Я хацеў бы зірнуць на здымкі, калі вы
не супраць.

Рэпарцёр Кайра паціснуў плячыма.

— Зараз.

Ён выцягнуў з кішэні і расклаў на сталe здымкі.

— Я зрабіў дванаццаць каляровых кадраў, — патлу-
мачыў рэпарцёр, — вось вам дванаццаць здымкаў —
любуйцеся. За якасць адказваць не магу, я ж вам рас-
казаў, у якіх абставінах я здымаў.

Філософ Зайцаў усхвалявана ўтаропіўся ў глянца-
выя аркушыкі.

— Вось ён, арэол, — прамармытаў ён, — ён фасфарас-
цыруе вакол іх галоў і мае зеленаватае адценне. Толькі
на іх траіх. Як у вас атрымалася? Гэта вялікая ўдача, я
вас віншую.

— Вазьміце сабе любы з гэтых здымкаў, — веліка-
душна прапанаваў журналіст.

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

Твар філосафа Зайцава прасвятлеў ад задавальнення. Ён не хаваў радасці.

— Я хацеў сам у вас папрасіць, — сказаў ён, — але не мог рашыцца. Дзякуй за шчодры дар.

— У вас, пэўна, багаты архіў па гэтай тэме? Я маю на ўвазе захапленне уфалогіяй, — спытаў рэпарцёр Кайра.

— Тое-сёе ёсць, — адказаў Герман Зайцаў. — Я вам пасля пакажу. Але гэты здымак патрэбны мне для іншага. Я хачу зрабіць спробу ідэнтыфікацыі сфатаграфаваных: раптам яны звычайныя людзі, а на працы ці дома маюць справу з выпраменьваннем. Мне гэта трэба, каб выключыць памылковы варыянт. Хаця я ўпэўнены: гэтыя клоны — не людзі і маюць пазачалавечае паходжанне.

Журналіст не хаваў скепсісу.

— Не бачу спосабу ідэнтыфікаваць, — заўважыў ён.

— Я звярнуся да праваахоўных органаў, — сказаў філосаф Зайцаў. — У мяне ў гэтым горадзе ёсць добрыя знаёмыя ў розных установах і сферах. Калі ў іх бывае патрэба ў якой кансультацыі, яны просяць дапамогу ў мяне. А цяпер я звярнуся да іх.

Ён па-ранейшаму не мог супакоіцца і адарваць позірк ад здымкаў. Журналіст заўважыў яго стан і, разважыўшы, велікадушна прапанавалі:

— Вазьміце сабе ўсё. Я зраблю яшчэ.

Абодва крыху памаўчалі. Кожны думаў пра сваё.

— Дэталь з гелікаптэра ў вас? — раптам спытаў Зайцаў.

— У мяне, Герман Антонавіч.

— Яны пойдучь па следзе.

— Лухта, — сказаў рэпарцёр. — Гэтая рэч у мяне нямаўна, а належыць яна пакуль майму знаёмаму — аўдытару Саковічу. Але той з'ехаў ці то на лецішча, ці то ў камандзіроўку. Ніхто не ведае, што яна ў мяне і нават што ў яго.

— Вы памыляецеся.

— Але чаму?

— Яны вылічаць спачатку вашага знаёмага і потым вас.

— Няўжо яны такія ўсюдыісныя?

— Нават калі б нехта схаваўся ад іх за трохметровымі бетоннымі мурамі, яны б прыйшлі да яго.

Рэпарцёр скептычна ўсміхнуўся.

— Скрозь сцены?

— Так.

— Не даю веры.

— Ваша справа.

— Чаму б ім не пайсці на кантакт з намі, з усім чалавецтвам? — спытаў рэпарцёр. — Калі яны рэальна існуюць.

Філософ зайцаў усміхнуўся.

— Гэта мы можам не існаваць рэальна, — сказаў ён.
— У тым, пэўна, і справа.

— Не разумею, Герман Антонавіч.

— Пра гэта пасля. А кантактаў, акрамя спантаных, якія нічога не вырашаюць, мяркую, не будзе.

— Так ужо і не будзе? — усміхнуўся рэпарцёр.

— Ніколі. Упэўнены.

— Дык што гэта ўсё азначае? — паказаў на здымкі Багдан Кайра.

Філософ Зайцаў памарудзіў.

— Мяркую, паказ, — урэшце вымавіў ён.

— Паказ? Навошта ён ім? Які сэнс?

— Бачыце, колькі ў нас пытанняў.

Паўза.

— Згода, — сказаў рэпарцёр. — Мне цяжка вас дагнаць, я адчуваю. У тым сэнсе, што мне не хапае ведаў. Я пакуль падчытаю тое-сёе, а потым зноў зайду да вас. Вы не супраць?

— Я б хацеў пабачыць тую дэталю з гелікаптэра, — сказаў філософ Зайцаў. — Калі вы можаце гэта арганізаваць? Я быў бы вам вельмі ўдзячны.

— Мы зойдем да вас усе разам, — паабяцаў рэпарцёр.

— Хто гэта — усе? — удакладніў Зайцаў.

— Я, аўдытар Саковіч і Ліда Баркова, — сказаў рэпарцёр. — Вы не супраць такой кампаніі?

— Што ж, буду чакаць.

VII. Паляванне на паляўнічых

Прагляд знятай аператыўнікам на плошчы відэас-тужкі (а здымаўся ўсякі стыхійны натоўп людзей), яе ідэнтыфікацыя, а таксама выбарачная адсочка тэлефонных перагавораў гарадской лініі, і ў прыватнасці сяброў уфалагічнага таварыства “Парамір”, ужо на другі дзень прынеслі плён. Апоўдні служба бяспекі мела ўжо некаторыя дадзеныя ў сувязі са здарэннямі і ведала пра асноўных удзельнікаў тых падзей, калі над плошчай з’явіўся неапазнаны да гэтага часу гелікаптэр. Штатныя аналітыкі спецслужбаў супаставілі падзеі і зрабілі дзве адпаведныя высновы. Адно з іх можна было класіфікаваць як асноўную, а другую адразу залічылі ў разрад напаяўфантастычных, хаця падобныя з’явы фіксаваліся здаўна.¹

---

¹ Да канца I тысячагоддзя, як адзначалася ў хроніках, з лятаючых неапазнаных караблёў апускалі якар на канаце, па ім на зямлю сыходзілі істочы падобныя да людзей, часам іх адразу лінчавалі, у іншых выпадках яны адсякалі канат і ўцякалі. Па сучасных меркаваннях, гэта былі біяробаты і “пілоты” НЛА.

Першая версія: на тэрыторыі рэспублікі дзейнічае група тэарыстаў. Мэта невядомая.

Другая версія: неапазнаны гелікаптэр з энланаўтамі на борце з’яўляецца аб’ектам незямнога паходжання. Мэта экіпажа — таксама невядомая.

Для распрацоўкі адной з дзвюх версій — той, якая акажацца асноўнай — была створана мабільная група спецназа, з якой праводзілі інструктаж.

— Дык вось, — казаў інструктар, падпалкоўнік службы бяспекі, даволі высокі чалавек з кароткай стрыжкай і стомленым тварам, — калі па першай версіі план нашых дзеянняў распрацаваны і вам вядомы, то па другой узнікае шэраг пытанняў, а таксама некаторых заўваг.

Ён агледзеў засяроджаныя твары спецназаўцаў, якія моўчкі слухалі яго, і працягваў:

— Коротка і — па сутнасці. Магчыма, не ўсім вам вядома, што спантанныя кантакты з ЭНЛА і членамі іх экіпажаў адбываюцца і адбываліся практычна ўвесь час.²

² Толькі спадарожнікаявая сістэма адсочкі ЗША штодзённа рэгіструе ад 5 да 900 НЛА.

— Адпаведна вядуцца, хаця пакуль безвынікова, усебаковыя сакрэтныя даследаванні. Так, на тэрыторыі Расіі першае такое даследаванне адбылося ў 1792 годзе, другое — у 1913, дарэчы, 30 чэрвеня 1908 года, зарэгістраваны каласальны выбух Тунгускага НЛА, а з 1947 года пачалася сусветная эра НЛА.³

³ Пачаткам буму НЛА прынята лічыць 24 чэрвеня 1947 года, калі амерыканскі бізнесмен К. Арнольд ляцеў на ўласным самалёце ля гары Маўнт-Рэйнір у штаце Вашынгтон і ўбачыў у паветры ланцужок аб'ектаў, плоскіх, як патэльні ці талеркі.

— Уфалагічныя камісіі геаграфічных таварыстваў, а таксама спецаддзелы пры інстытутах існуюць зараз ва ўсіх краінах Еўропы і за акіянам. Ёсць яна і ў нашай рэспубліцы.

Сабраны за апошні час фактычны матэрыял гаворыць пра звышмоц рэгіструемых аб'ектаў і іх перавагу над сучаснымі зямнымі тэхналогіямі.⁴

⁴ Буйнейшы уфалаг Беларусі акадэмік А. Вейнік паведамляў: “Вядомы цікавы выпадак з НЛА, які ў лютым 1985 года з’явіўся і прыбартаваўся наперадзе цягавоза з парожнім таварняком і ўзяў яго на прамянёвы буксір — гэта было на шляху ад Петразаводска да станцыі Новыя Пяскі. Перад станцыяй на ўздыме цягнік пачаў разганяцца і на хуткасці 50 км/гадз. пракочыў станцыю. Пры максімальным тармажэнні ўсе

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

колы не круціліся, але пасля гэтага не толькі не сталі квадратнымі, але не мелі і ніводнага склізуна, адпаведна — увесь цягнік быў прыпадняты над рэйкамі...”

— Мы не можам дасканалы акрэсліць матывацыю прысутнасці на Зямлі біяробатаў, “пілотаў” і іншых гуманоідаў з НЛА. Таму заўсёды ставіцца асноўная задача: захоп “пілота” жывым ці мёртвым і, вядома, самога аб’екта ці яго рэшткаў. Магу дадаць ад сябе, што выкананне групай задачы ці хаця б яе часткі зробіць бязбедным далейшае існаванне не толькі ўсёй каманды, але і кожнага члена і іх сем’яў, дзяцей і ўнукаў да канца вашага і іх жыцця.

Лёгка шолах ад выдыхаемага з грудзей паветра пранёсся па зале. Спецназаўцы моўчкі пераглынуліся і зноў засяродзілі ўвагу на афіцэры.

— У ходзе выканання пастаўленай задачы, — закончыў ён, — вы павінны будзеце хутка прымаць рашэнні, увогуле вельмі хутка думаць і дзейнічаць, часам цалкам самастойна, бо загады камандзіраў могуць паступаць да вас са спазненнем. Я заклікаю вас да звышасцярожнасці і звышпільнасці ў ходзе выканання пастаўленай перад намі задачы, а яе вы ведаеце: захапіць раней за невядомых страчаную рэч з гелікаптэра ці саміх членаў экіпажа, і, як гаворыцца ў такіх выпадках, няхай дапаможа нам Бог...

— Цяпер зірніце на экран, — афіцэр зрабіў знак рукой, і ў зале патухла святло. — Вы бачыце аб’ект нумар адзін — раён горада і дом, дзе пражывае адна з асоб, у якой можа знаходзіцца дэталі з гелікаптэра: стрэлкай указана кватэра гэтай асобы, цяпер вы бачыце яе схематычны план. Далей — аб’ект нумар два — дом і кватэра другой асобы, зірніце ўважліва на схему і аб’ект нумар тры: раён іншы, а так нічога незвычайнага. Прыміце да ўвагі той факт, што месцазнаходжанне прадмета з абсталявання гелікаптэра, пра тэхнічныя характарыстыкі якога мы нічога не ведаем пэўна, вылічана і нашымі праціўнікамі. Пытанні, калі ласка.

— Вы самі сутыкаліся з імі?

- З кім, з імі?
- З гуманойдамі з ЭНЛА?
- Я бачыў. Адноўчы. Аднаго. Нам паказалі.
- Ён аказаў супраціўленне?
- Ён быў мёртвы. У іх здараюцца аварыі.¹

¹ Па дадзеных А.Вейніка, вялікая колькасць абломкаў і нават цэлых НЛА, а таксама загінуўшых цел членаў экіпажаў знаходзяцца ў ЗША, а таксама ў Расіі. Пілоты дыскападобных НЛА маюць рост 1,2 м, вялікія галовы, вузкія, мангалоідныя вочы, нос — невялікая выпукласць з адной адтулінай, рот — таксама невялікая адтуліна, вушы — невялікія заглыбленні, рукі доўгія, да каленняў, палавыя органы адсутнічаюць. На здымках была выява рукі з кіпцюрамі замест пазногцяў.

— Што ён сабой уяўляў?

— Істоту, якая па ўнутранаму збудаванню нагадвала паўтараметровае насякомае, а па знешняму — чалавека. Толькі без палавых прыкмет і без валасянога покрыва.

— Яны (энланаўты) могуць прысутнічаць сярод нас?

— Але. Такія выпадкі нядаўна пачалі фіксавацца.¹

¹ Вучоныя, выкарыстаўшы спецыяльна сканструяваную “радыацыйную” фотакамеру, прызначаную для здымак у космасе, зарэгістравалі на плёнцы незразумелую з’яву. Фатаграфуючы для праверкі камеры на тоўпы на вуліцах некаторых еўрапейскіх сталіц, яны атрымалі 76 здымкаў, на якіх вылучаюцца асобы — на думку вучоных — пазазямнога паходжання.

— Гэтыя людзі вылучаюцца на фотакартках з на тоўпу вельмі выразна, — паведаміў журналістам швейцарскі фізік прафесар Хуга Корнхельм з Жэневы, які ўдзельнічаў у канструяванні фотакамер новага тыпу. — Іх галовы акружае зеленаваты фасфарасцыруючы арэол, нябачны няўзброеным вокам. Нельга было выявіць яго і з дапамогай ранейшай апаратуры.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Цікава, што гэтыя людзі няўлоўныя. Калі мы паспрабавалі наблізіцца да іх з мэтай ідэнтыфікацыі, яны зніклі ў натоўпе, як быццам растварыліся ў паветры.

Прафесар Корнхельм і яго калега Макс Вандэрхаўфэр адкрылі надзвычайныя ўласцівасці сваёй камеры выпадкова. Яны канструявалі яе з мэтай фіксаваць спадарожнікі і іх рэшткі ў касмічнай прасторы, а таксама атрымліваць на плёнцы запіс іх выпраменьвання.

Калі яны ехалі з Жэневы ў Осла, Вандэрхаўфэр зрабіў у аэрапорце некалькі кантрольных здымкаў, каб пераканацца, што апарат працуе. Камера аказалася не толькі спраўнай, але зарэгістравала і тое, чаго не ўдавалася зафіксаваць раней.

— Спачатку мы не маглі нават гіпатэтычна растлумачыць таямнічае свячэнне вакол галоў некаторых асоб на здымках, — сказаў прафесар Корнхельм. — Мы звярнуліся да мясцовай паліцыі з просьбай ідэнтыфікаваць сфатаграфаваных, каб даведацца, ці маюць яны на працы альбо дома справу з выпраменьваннем. І тады здарылася неверагоднае: ніводнай з асоб, якія былі на фота з арэолам, знайсці не ўдалося. Паліцыя аказалася бяссільнай. З дадзеных, якія сабраны, вынікае, што такіх асоб увогуле не існуе. Тады да нас упершыню прыйшла думка, што мы маем справу з пазазямнымі істотамі.

— Як і чым яны ўзброены?

— Па словах нашага агента, што меў кантакт з імі, — прамянёвай трубкай, якая звычайна замацавана на локцевым згібе і схавана пад вопраткай. Менавіта такая зброя была выкарыстана днямі супраць яго самога.

— Вы кажаце “прамянёвая”. Што гэта за промні і які вынік іх уздзеяння?

— Характарыстыка зброі амаль невядомая. Вынік уздзеяння — частковы ці поўны параліч цела. Страта памяці. Магчымы смяротныя зыходы. Таму асноўная парада — страляйце першымі.

* * *

Праз хвіліну група, раздзеленая на дзве пяцёркі, пачала аперацыю...

Калі чалавек, як адзінка грамадства, лічыць, што яго жыццё і ўчынкi застаюцца ў цэлым, за невялікім выключэннем сяброў і родных, неведомымі іншым, то звычайна памыляецца. Кожны з нас так ці інакш кантралюецца грамадскай думкай, сям'ёй, суседзямі, камп'ютэрнымі банкамі дадзеных, напрамую органамі бяспекі ці праз іх шматлікіх інфарматараў. У гэтым сэнсе не быў выключэннем і рэпарцёр Кайра.

Адна машына з чатырма агентамі службы бяспекі імчала якраз у напрамку таго раёна, дзе было яго жылло. Ішла пятая гадзіна. Агенты былі ў цывільным — шэрыя касцюмы, клятчастыя кашулі. Толькі ў кожнага з іх была зброя і пад кашулямі бронекамізэлькі. Яны скіравалі ва ўнутраны двор, заглушылі рухавік, і старэйшы — лысаваты бландзін з шыяй барца і выцвілымі ад сонца брывамі — загадаў вадзіцелю заставацца на месцы і назіраць, а сам з двума напарнікамі падняўся на чацвёрты паверх.

Перад дзвярыма кватэры рэпарцёра Кайры агенты спыніліся, двое сталі па баках, а трэці пазваніў. Па дадзеных аператыўнай распрацоўкі, яны ведалі, што рэпарцёр пакінуў працу і павінен быў у гэты час знаходзіцца дома. Мэтай візіту была канфіскацыя ў яго таямнічай рэчы з гелікаптэра, пра якую ведалі, і пошук следу неведомых асоб з далейшай іх ідэнтыфікацыяй.

Маўчанне.

Агенты пераглянуліся, трэці зноў пазваніў і доўга не прымаў пальца ад кнопкі званка. У кватэры, тым не менш, ніхто не адзываўся. Старэйшы зрабіў знак, і той, хто званіў, перастаў націскаць на кнопку, другі ўзяўся і пацягнуў на сябе ручку дзвярэй, і ад нечаканасці агенты замерлі: дзверы былі адчыненыя.

У поўнай цішыні па бязгучнай камандзе ўсе трое ўвайшлі ўнутр і апынуліся ў вітальні, пасля чаго адзін з аператыўнікаў зазірнуў на кухню, а старэйшы асцярожна адчыніў дзверы ў залу і — не стрымаў воклічу.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Прама перад імі на канапе сядзелі, склаўшы рукі на каленях, двое маладых мужчын і дзяўчына з пластмасавай лялькай у руках, падобныя адзін да аднаго, як дзве кроплі вады, і моўчкі, не праяўляючы аніякіх пачуццяў, глядзелі на тых, хто ўвайшоў, праз цёмныя шкельцы сонцахоўных акулераў.

Паўза.

Уражаныя неардынарнасцю сітуацыі, апэратыўнікі застылі ў праёме дзвярэй. Некалькі доўгіх секунд пайшло на вывучэнне становішча. “Блізняты” ніяк не зрэагавалі: ніводнага пытання, ні слоў абурэння, здзіўлення ці пратэсту не вырвалася з іх вуснаў. Ніхто з іх нават не паварушыўся. Урэшце старэйшы з апэратыўнікаў нібы ачуняў і скамандаваў:

— Усім легчы на падлогу, і рукі за галаву!

Услед за камандай усе агенты адначасова выхапілі пісталеты.

— Выконваць загад! — закрычаў старэйшы. — На падлогу!

Але гэта было апошняе, што ён крыкнуў, бо з-пад ляжачых на каленях рук клонаў бліснула асляпляльнае святло, і ўсе тры агентаў захісталіся і асунуліся долу. Адзін з іх, тым не менш, паспеў стрэліць, але, пэўна, не здолеў патрапіць у каго-небудзь з праціўнікаў і, кінуўшы зброю, курчыўся на падлозе, пакуль не заціх, хаця быццам і не страціў прытомнасці, як і ўсе яго таварышы. Усе клоны сінхронна ўсталі з канапы і, зірнуўшы адзін на аднаго, пачалі рухацца да выхаду. Ішлі яны напрасткі, наступаючы нагамі на целы ляжачых агентаў, быццам гэтыя целы не ўяўлялі для іх ніякай матэрыяльнай перашкоды. У руках аднаго з іх быў поліэтыленавы пакет, з якога выторкваўся кавалак кабеля са штэкерам на канцы. Дзяўчына па-ранейшаму трымала ў руцэ падрапаную пластмасавую брудна-ружовую ляльку з адной нагой.

Праз некалькі хвілін пасля знікнення клонаў агент, які знаходзіўся ў машыне, заўважыў, што раптам страцілася сувязь з групай — іх мабільная рацыя не адгукалася, — узняў трывогу. Яшчэ праз нейкі час у

кватэры рэпарцёра было ўжо некалькі аператыўнікаў службы бяспекі і эксперт-крыміналіст, якія вынеслі трох агентаў на насілках — тых ўсё яшчэ не маглі рухацца — і павезлі ўсіх у шпіталь. Быў аб'яўлены перахват нявызначаных “блізнят”, і на ўсіх уездах і выездах з горада паставілі часовыя ўзброеныя блокпасты. Але ўсё безвынікова: клоны зніклі.

Праз паўгадзіны пасля здарэння на кватэры, дзе пакінулі ў засадзе двух узброеных аўтаматамі аператыўнікаў, быў затрыманы рэпарцёр Багдан Кайра, які якраз вярнуўся дахаты. Пад час своеасаблівага бліц-допыту ён паведаміў, што раней бачыў клонаў на плошчы, якраз калі яны спускаліся па лесвіцы з гелікаптэра, а потым у метро. Ён таксама прызнаў, што захоўваў у сябе часова ахвяраваную яму аўдытарам Пётрам Саковічам дэталю з гелікаптэра, якую трымаў у цэлафанавым пакеце на вешаку ў вітальні, але цяпер таго пакета на вешаку няма.

На пытанне, якая рэч захоўвалася ў пакеце, рэпарцёр адказваў нешматслоўна, нават скупа, і патлумачыў службоўцам, што ён атрымаў гуманітарную адукацыю, а таму прызначэння той рэчы выявіць не здолеў, і акрамя сціплага яе апісання, нічога больш сказаць не можа. Па ветлівай просьбе супрацоўнікаў ён, тым не менш, узяў аловак і намаляваў дэталю з гелікаптэра такой, якой яе бачыў. Калі агенты пацікавіліся, чаму неапазнаныя дагэтуль злчынцы апынуліся ў яго кватэры, рэпарцёр Кайра адказаў, што такое ж пытанне ён можа задаць ім, а калі яны хочуць ведаць яго меркаванне — дык “блізняты” прыходзілі па тую самую рэч, што вісела ў поліэтыленавым пакеце на вешаку.

Пасля таго як пытанні скончыліся і агляд кватэры быў завершаны, рэпарцёру прапанавалі размясціць у кватэры двух супрацоўнікаў на той выпадак, калі невядомыя злчынцы па якіх-небудзь прычынах вернуцца. Рэпарцёр Кайра сказаў, што ён не супраць, але сам, магчыма, пойдзе начаваць у гатэль ці да каго з сяброў, бо ў яго не хапае месца на ўсіх трох — кватэра новай

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

планіроўкі, аднапакаёвая і малая па метражу. Да таго ж, дадаў ён, у пакоі з'явіўся непрыемны пах.¹

¹ У “пілотаў НЛА”, таксама як у монстраў, д'яблаў і іншай нечысці, адсутнічае цень (?!) Сюды ж можна дадаць пах серы, а таксама аміяку ад дзіўных чалавекпадобных істот, якія раз-пораз невядома адкуль з'яўляюцца сярод людзей. Насцярожваюць пры гэтым прымітыўнасць і дробязнасць такіх падзей. Сам сцэнарый кантактаў з людзьмі, як правіла, надзвычай прымітыўны — раптоўнае з'яўленне, удар па псіхіцы і здароўю чалавека, потым нейкія бессэнсоўныя дзеянні і хуткае знікненне. Чалавек пры гэтых “кантактах” заўсёды нешта аддае — псіхічную энергію, кроў, здароўе і нічога не атрымлівае ўзамен.

Больш таго, заўважыў ён, на падлозе ляжыць гільза ад пісталетнага патрона, разбітая ваза, што стаяла на паліцы, а гэта значыць, што тут стралялі. Ён сам калісьці служыў у арміі і разумее, што да чаго, але ж пераканаўча просіць не рабіць тут разбуранняў, бо ён чалавек зусім не багаты, а нават бедны ў матэрыяльным сэнсе. На тое яму адказалі, што затрымліваць яго не маюць права, ён вольны ісці куды захоча ці заставацца тут — агенты спаць не збіраюцца, а будуць сядзець хіба што ў крэслах, пакуль іх не заменяць. А за ўсё разбітае ці разбуранае ён атрымае кампенсацыю.

Але праз нейкі час гаспадар кватэры сказаў, што перадумаў ісці і што ён, як журналіст, застаецца на месцы, тым больш, што будзе рыхтаваць матэрыял па гэтай тэме, якая, на яго погляд, набывае ўсё большую цікаvasць.

Ужо ноччу з трыма пацярпелымі апэратыўнікамі спецназа была праведзена падрабязная гутарка. Самыя важныя яе моманты адразу былі накіраваны па факсу ў камітэт і прагледжаны аналітыкамі. Яны ўважліва прачыталі іх, адначасова праслухоўваючы на магнітнай стужцы адказы пацярпелых агентаў.

Пытанне: Дзверы ў кватэру рэпарцёра Кайры былі адчынены?

Адказ: Так.

Пытанне: Рэпарцёр, ён жа адзіны гаспадар кватэры, сцвярджае, што пакінуў іх зачыненымі, як заўсёды. Ён мог памыляцца?

Адказ: Малаверагодна. Іх, хутчэй за ўсё, адчынілі з дапамогай адмычак ці яшчэ як невядомыя злачынцы.

Пытанне: Што вы ўбачылі ў кватэры?

Адказ: Траіх асоб у цывільным, адна з іх была маладая жанчына. Усе падобныя адзін на аднаго, як блізняты.

Пытанне: Што вы адчулі пры гэтым?

Адказ: (Першы агент)... Страх. Чамусьці моцны страх.

(Другі). Так. Страх.

(Трэці). Страх.

Пытанне: Якая была ваша рэакцыя?

Адказ: Звычайная ў такіх выпадках: загадалі легчы на падлогу і пакласці рукі на патыліцу.

Пытанне: Яны адрэагавалі агрэсіяй?

Адказ: Так. Яны пачалі страляць першымі.

Пытанне: Вы можаце ахарактарызаваць іх зброю?

Адказ: Прамянёвыя трубка.

Пытанне: Як яны ўздзейнічалі?

Адказ: Спачатку промні асляпляюць, а потым губляеш каардынацыю рухаў.

Пытанне: З вашага боку быў стрэл у адказ. Ён трапіў у каго-небудзь з праціўнікаў?

Адказ: (Першы агент). Я ўпэўнены, што трапіў.

Пытанне: І што?

Адказ: Куля не пашкодзіла яго. Гэта настолькі дзіўна, гэта... неверагодна...

Пытанне: Што яшчэ дзіўнага і неверагоднага ўбачыў кожны з вас?

Адказ: (Першы агент). Я падумаю. Зараз.

Пытанне: Вам цяжка ўспамінаць? Вы не можаце аднавіць у памяці самыя, на першы погляд, нязначныя дэталі? Думайце.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Адказ: (Другі агент). Пах. Я... я хачу сказаць, што ў кватэры, калі мы туды зайшлі, я адчуў пах аміяку.

(Трэці агент). Я таксама адчуў непрыемны і рэзкі пах.

(Першы агент). Я... у мяне напачатку таксама мільганула думка, што ў кватэры ўтрымліваецца жы-вёліна: сабака ці кот, напрыклад. Кот звычайна меціць сваю тэрыторыю мачой...

Пытанне: Пах серы ці нітрабензіну вы адчувалі?

Адказ: Быццам так. Нібы разбілі тухлае яйка.

Пытанне: Вы ўсё ўспомнілі?

Адказ: (Другі агент). Я хачу сказаць... Магчыма, вы не паверыце, рука аднаго з тых блізнят прайшла скрозь маё плячо, нібы скрозь паветра. Я адчуў хіба што адзэ-равяненне ў тым месцы.

Пытанне: Вы сцвярджаеце, што ягоная рука пратк-нула наскрозь ваша плячо?

Адказ: Так.

Пытанне: Ён зрабіў гэта наўмысна?

Адказ: Не думаю. Проста, адхіляючы мяне, калі яны выходзілі.

Пытанне: І вы нічога не адчулі? Нават болю?

Адказ: Так. Нічога.

Пытанне: Што яшчэ?

Адказ: (Трэці агент). Калі яны выходзілі, то адзін з іх наступіў на мяне нагой. Нага прайшла ў живот, я хачу сказаць, праз яго да падлогі, быццам я быў ство-раны з эфіру.

Пытанне: Вашы адчуванні?

Адказ: Я... я.. мне цяжка патлумачыць. Але я пас-прабую. Я адчуў, быццам мне ў живот засунулі кавал-лак ільду. Так, ільду. Болю не было, толькі пачуццё хо-ладу.

Пытанне: У вас не знойдзена пашкоджанняў падчас абследавання, акрамя агульнага моцнага энергетычнага спаду. Вас непакоіць якая-небудзь сімптоматыка ў мес-цы ўздзеяння, на целе — можа, живот?

Адказ: Не. Толькі аняменне.

Пытанне: Вы маеце яшчэ што сказаць?

Адказ: Нічога.

Частка II. Аблічча праўды

*Нас можа чакаць больш чым
катастрафічнае ўзрушэнне —
калі мы даведаемся, якое наша
сапраўднае месца ў гэтым свеце.*

Астрафізік Э.Сміт. (З размовы).

VIII. Філасоф Зайцаў

Надыходзячая восень ужо адчувалася ў паветры. Менавіта яна часам фарбавала неба ў шэры колер, кідаючы там-сям на асфальт яшчэ пакуль рэдкае жоўтае лісце клёнаў, імкліва скарачаючы дзень, ды апырскваючы наваколле дробнай цёплай імжой, ад чаго не дужа ўсмешлівыя твары пракожых выглядалі яшчэ больш тужлівымі.

Двое крочылі па вуліцы.

— Гэта добра, што вы тады знайшлі і папярэдзілі мяне. Цяпер, пакуль я не параюся што рабіць, нічога не буду прадпрымаць.

— Але ж яны змусілі мяне, да слова, “залажыць” вас.

— Калі гэта сапраўды яны, то што мы можам ім супрацьпаставіць? Баюся, нічога. Таму не камплексуйце. Дарэчы, чаму вы адстаяце?

— Я не магу шпарчэй. З мяне нібы выкачалі энергію.

— Нічога. Я таксама ледзь не трапіў на такое ж небяспечнае рандэву. Затрымаўся, праводзіў дзяўчыну, і ведаць не ведаў, што мяне ўжо чакаюць.

— Так, жыццё ўскладнілася. І навошта я толькі падбіраў той сінтэзатар? Мяркую, цяпер яны пакінуць нас у спакоі?

— Я абяцаў паказаць яго прафесару Зайцаву. Зараз гэта немагчыма. На жаль.

— Не бяжыце так хутка, дайце перадыхнуць.

Размаўляючы, аўдытар Саковіч і рэпарцёр Кайра таропка дабіраліся да тралейбуснага прыпынку ў паўднёва-заходняй частцы горада, дзе іх павінна была чакаць Ліда Баркова. Рэпарцёр Багдан Кайра, які добра ведаў гэты раён, бо раней праводзіў ужо сюды сваю

каханку, а інтэрнат, дзе жыла Ліда Баркова, знаходзіўся побач з прыпынкам, энергічна крочыў наперад, раз-пораз перакідваючыся са сваім спадарожнікам, які відавочна знаходзіўся не ў лепшай фізічнай форме, некалькімі словамі. Урэшце, яны ўсё абмеркавалі і замоўклі. Як толькі мужчыны прыйшлі на дамоўленае месца, то неўзабаве ўбачылі лёгкую стройную постаць дзяўчыны, якая пераходзіла вуліцу і памахала ім рукой. Гэта была бібліятэкарка, і рэпарцёр Багдан Кайра адразу заўсміхаўся і замахаў у адказ.

— Па-мойму, у вас узняўся настрой, — парадаваўся за рэпарцёра Пётра Саковіч. — Скажу вам шчыра і адпаведна свайго вопыту, што калі мужчына ўдала знаходзіць сабе пару, то яго існаванне у гэтым вар'яцкім свеце не зусім пазбаўлена сэнсу.

— Згодзен, не сурочце толькі.

Рэпарцёр прадставіў дзяўчыне аўдытара і аб'явіў, што сустрэча і размова з філосафам Зайцавым цяпер патрэбна ім усім яшчэ больш, чым раней.

— А вы ўпэўнены, што ён дапаможа, хаця б парадай, — засумняваўся аўдытар Саковіч.

— Я сустракаўся з ім і ўражанне ў мяне склалася добрае, — запэўніў рэпарцёр.

— Толькі ведайце, — сказала Ліда Баркова, — што ён не выносіць пустых размоў і марнавання часу. Я, дарэчы, купіла ў краме тое-сёе да гарбаты, каб яму не завіхацца на кухні. Мяркую, ён не будзе супраць.

Аўдытар Саковіч крочыў з цяжкасцю. Твар яго быў бледны, а пальцы рук з сінім адценнем, як у хворага на сэрца.

— Вы, я бачу, яшчэ не ачунялі, — сказаў рэпарцёр.

— Не зусім. У мяне, пэўна, дэпрэсія. А часам яшчэ цягне на ваніты.

— Спачуваю. Не ведаю, як бы я адчуваў сябе на вашым месцы.

Пад'ехаўшы на тралейбусе да вуліцы, на якой жыве філосаф, яны знайшлі дом, дзе пабываў яшчэ раней рэпарцёр Кайра, і падняліся па лесвіцы (ліфта не было) на патрэбны паверх.

Філософ Зайцаў, папярэджаны дзяўчынай, чакаў іх. Нейкі час ён слухаў аповеды аўдытара і рэпарцёра, не робячы аніякіх заўваг. Вузкі твар яго з вострым падбародкам, на якім серабрылася шчацінне, амаль нічога не выяўляў, толькі позірк неспакойных цёмных вачэй перабягаў з аднаго госця на другога.

— Гэтая дзіўная рэч з гелікоптэра, пагрозы, што з’яўляліся на дысплеі, калі мы яе падключалі, чыесьці прадказанні — усё выглядала даволі жахліва і дзіка, — сказаў рэпарцёр.

— Так. Яшчэ там з’яўляліся нейкія лічбы. Яны мяняліся ў зваротным адліку, — дадаў аўдытар Саковіч.

— А можна больш падрабязна? — папрасіў гаспадар кватэры. — Што за лічбы: двухзначныя, пяці-дзесяцізначныя, якія надпісы, раскажыце ўсё.

Дапаўняючы адзін аднаго, абодва мужчыны расказалі ўсё ад пачатку і да канца. Філософ Зайцаў уважліва слухаў.

— Магчыма, разгадка простая, — урэшце сказаў ён. — Вам паказалі, хутчэй за ўсё, працягласць вашага асабістага жыцця: лічбы, якія мяняліся прыкладна з секундным інтэрвалам — гэта агульная колькасць удараў вашага сэрца. Любы жывы арганізм разлічаны ў сярэднім на адзін, а беручы пад ўвагу прагрэс і гігіену, на паўтара-два мільярды сардэчных скарачэнняў. Адсюль і вынікі. Вось толькі як яны гэта дыягнастуюць? Шкада, зірнуць бы на той прыбор.

— На жаль, — уздыхнуў рэпарцёр, — цяпер позна.

— Я б увогуле палічыў за лепшае не бачыць ні тых істот, ні іх сінтэзатара, — заўважыў аўдытар.

Абодва апаведальнікі змоўклі.

Паўза.

— Мяркую, вы сутыкнуліся з так званымі “людзьмі ў чорным”,¹ — пасля непрацяглага роздуму сказаў філософ Зайцаў.

¹ “Людзі ў чорным” — паводле сведчанняў, істоты, якія з’яўляюцца там, дзе назіраліся палёты, завісанні ці пасадкі НЛА. Яны на першы погляд не адрозніва-

юцца ад звычайных людзей, але пры больш уважлівым назіранні ствараецца ўражанне не зусім удалага капіравання чалавека. За межамі ЗША “людзі ў чорным” з’яўляюцца ў рознай вопратцы. Та-ямнічыя візіцёры сур’ёзныя і нешматслоўныя. Ездзяць групамі па 2-3 істоты на аўтамабілях маркі “кадылак” ці “ягуар”. Калі іх пачынаюць праследаваць, машыны могуць знікаць з дарогі, не пакідаючы ніякіх слядоў. Сабраная ў Амерыцы і Еўропе інфармацыя сцвярджае не толькі рэальнасць існавання “людзей у чорным”, але і негатыўныя наступствы кантактавання з імі.

— Вы гаворыце пра гэта так, быццам гэтая з’ява назіраецца вельмі часта, — скептычна заўважыў рэпарцёр Кайра.

— На жаль, справа ужо зусім не ў тым, верыць нам у НЛА ці не — у паветранай прасторы тысячы іх рэгіструюцца штодня па ўсёй Зямлі, справа ў тым, што іх трэба вывучаць, але прышэльцы не ідуць на кантакт, а гэта ўжо можа без перабольшвання скончыцца канцом свету.

— Чаму ж так змрочна, Герман Антонавіч? — спытала Ліда Баркова.

— Адкажу. Калі мы і наш свет — прадукт маніпуляцыі Знешніх Сіл, то нежаданне пасланцоў тых Сіл, а гэта значыць так званых НЛА ўступаць з намі ў кантакт — па сутнасці прысуд нам усім. І прысуд гэты — “вышэйшая мера”. Нас калі-небудзь сцяруць, як сціраюць файл у камп’ютэры. Эксперымент будзе закрыты. Вось, на мой погляд, і ўсё, што мае адбыцца.

— Але ж яны з’явіліся проста над плошчай, сабралі натоўп, — вяла запратэставаў аўдытар Саковіч, — размаўлялі, высадзілі нават нешта накшталт дэсантнай групы. Хіба гэта не кантакт?

— Не, — сказаў філосаф Зайцаў.

— Тады што гэта было?

— Паказ.

— А навошта ён?

Філософ Зайцаў красамоўна паціснуў плячыма.

— Спачатку я хацеў бы паслухаць кожнага з вас. Вось вы, Багдан, — звярнуўся гаспадар кватэры да рэпарцёра, — маеце ж вы нейкія свае распрацоўкі ці проста думкі па гэтай праблеме?

— Так, — згадзіўся Багдан Кайра. — Я шмат прачытаў і шмат перадумаў за апошнія дні. Да таго ж маю, згадзіцеся, як і спадар Пётра і нейкія эмпірычныя набыткі, мы ж, магчыма, непасрэдна сутыкнуліся з такімі званымі энланаўтамі. Асабліва ён, — кіўнуў рэпарцёр у бок аўдытара. — У сувязі з усім гэтым я вам зараз падкіну адну тэорыю (вядома, яна не зусім мая, але я на яе добра-такі “запаў”). Тут, канечне, можна падумаць, што у мяне праблемы з псіхікай. Магчыма, уся гэтая тэорыя — трызненне, а, магчыма я і маю рацыю. Я ж у гэтых пытаннях і праблемах пакуль дылетант. Таму да мяне трэба ставіцца не як да адхіленца, а як да звычайнага абачлівага маралізатара, які, нават калі і памыляецца, аніякай шкоды іншым не зробіць.

— Давайце бліжэй да справы, — нервова перабіў яго аўдытар.

— Дык вось. Ёсць і былі раней — тут, думаю, вы пагодзіцеся — доказы прысутнасці на Зямлі негуманоідных форм жыцця, якія, урэшце, павінны мець нейкую пэўную мэту: ну, скажам, каланізацыя, паразітарнае ўкараненне, нахштальт вірусаў, у біябалонку, каб жыць за кошт людзей, а то і задача выкаранення чалавецтва і вызвалення жыццёвай прасторы для сябе, свайго далейшага развіцця — хто мне дакажа, што такога ўвогуле не можа быць? Адноўчы, у далёкім мінулым, я назіраў такую з’яву, як палтэргейст (я тады толькі пачынаў працаваць журналістам), і існаванне побач з намі іншых формаў жыцця цяпер для мяне — факт, аксіёма, хаця ў гэта і цяжка паверыць. Пытаюся: можа, урэшце, карэктавацца наша жыццё разумнымі негуманоіднымі формамі ці не? Вось што высветлілі нядаўна амерыканскія уфологі сумесна з медыкамі і біёлагамі: у геномах некаторых людзей знойдзены адволькавыя чужародныя гены, якіх няма ў іх супля-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

меннікаў — ну, карацей, у вялікай колькасці эскімосаў (кітайцаў, рускіх, беларусаў і г.д.) ёсць ген “х”, а ў астатніх — няма. Іншародны ген “х” не можа быць вынікам натуральнай мутацыі, значыць трэба шукаць агульных продкаў. Імі могуць быць толькі іншапланецяне, ці нейкія полевыя формы жыцця. Створаныя імі гібрыдныя істоты масіравана ўкараняюцца як захопнікі і ў чалавечае асяроддзе, каб дасягнуць зменаў у прыроднай генетычнай спадчыннасці чалавецтва. Прасцей кажучы, вырашаецца задача самазнішчэння чалавецтва праз паскоранае выміранне, і вызваляецца такім чынам жыццёвая прастора для... тых самых. Ствараючы адпаведныя ўмовы жыцця, харчавання, змяняючы геафізічныя фактары, якія носяць яўны мутагенны характар, біяснову нашай формы жыцця калісьці скіравалі на самазнішчэнне. Маюцца на ўвазе радыеактыўнае забруджванне (гэта ўжо нам добра знаёма, хіба не так?), хімічная інтаксікацыя, змены ў патэгеннай мікрафлоры (вось тут і пра СНІД узгадаем), наркаманія і гэтак далей. Плоць чалавека крыкам крычыць аб дапамозе. Але ж рэжым знішчэння яўна замарудзіўся, вось таму, пэўна, і адбылося зараз так званае галоўнае паскарэнне, бо ідзе ўжо атака на рэпрадуктыўнасць людзей: прапаганда бяздзетнасці, гомасексуальных адносін і г.д. Вынікае, што, мы не можам трывала супрацістаяць неабсяжнаму Космасу? Ці мы ўжо зусім недачалавекі?.. Вось у такіх і падобных асоб геном яўна падпсаваны. А што ўсе астатнія? Хіба яны не авечкі, якіх пазначылі на пакладанне? З усімі нашымі рэвалюцыямі, роўнасцю, братэрствам, базарамі, лайфшоу і фэстамі, невытлумачальным знішчэннем жывёл, наркатой і алкаголем. Хто падсунуў нам псеўдавучэнне пра шчасце і дабрачыннасць? Я маю на ўвазе нас, з нашымі рэвалюцыямі? Чым ўсё скончылася, урэшце? І зараз таксама: завядзецца ў якой структуры самы яўны вычварэнец ці разбуральнік, і носяцца з ім, пакуль усё навокал не прагне і не запоўніцца такімі ж асобамі. Узарваць! Увесь гнілы свет спажыўцоў і функцыянераў узарваць!

Рэпарцёр, усхваляваны сваёй прамовай, нарэшце спыніўся.

— Ну, Багдан, ты проста Чэ Гевара, — усміхнулася дзяўчына.

— На жаль, мы, хоць і лічым сябе ўладарамі ўсёй планеты, не можам, як вы бачыце, кіраваць жыццём на ёй, — падагульніў філосаф Зайцаў. — І ўвогуле, дарагі Багдан, з некаторымі вашымі думкамі я нават згодны. Так, абсалютна згодны.

Паўза.

— Як праваслаўны, — парушыў маўчанне аўдытар Пётра Саковіч, — я больш схіляюся да поглядаў архімандрыта Серафіма Роўза.¹ Хаця, як і кожны чалавек, я раздумваў, і не аднойчы над гэтай звыштаямнічай і звышзагадкавай праблемай, і зрабіў нейкія свае высновы.

---

¹ Серафім Роўз — вядомы амерыканскі праваслаўны тэолаг і даследчык праблемы НЛА. Аўтар працы “Знакі на небе”.

— Але пры чым тут веравызнанне? — перабіў яго рэпарцёр Кайра. — Што з таго, што вы праваслаўны, я — уніят, а Ліда — пратэстантка?

— Пачакайце. Пакуль што менавіта распрацоўка Серафіма Роўза мне бліжэй за ўсе астатнія тэорыі, хаця большасці з іх я, пэўна, і ўвогуле не ведаю. Дык у чым тут мая загана? — абурыўся аўдытар Саковіч.

— Няхай працягвае, — сказала Ліда Баркова і кінула незадаволены позірк на рэпарцёра. Той адразу згодна заківаў.

— Серафім Роўз лічыў, што НЛА, хаця і маюць некаторыя “сумніўныя” фізічныя характарыстыкі (успомніце, што і наш зямляк, уфолог Альберт Вейнік у іх доказна сумняваўся), не могуць быць нечымі касмічнымі караблямі. Гэта наіўная мана. Тут мы хутчэй за ўсё маем справу з парафізічнымі і акультнымі з’явамі. Сапраўды, чаму рэшткі разбіўшыхся “талерак” змяняюць свае рэчыўныя якасці, чаму іх “пілоты”

назіраюць за адным і тым жа тысячагоддзямі: збіраюць камяні і палкі, а сцэны псеўдакантактаў глыбока бессэнсоўныя і абсурдныя? Як, дарэчы, і наш выпадак з гелікаптарам на плошчы? Калі гэта былі яны, вядома. Але ж Роўз (і я за ім) не лічыць феномен НЛА спараджэннем разбалансаванай чалавечай псіхікі, а прызнае існаванне нейкай інстанцыі, якая правакуе ўзнікненне аб'ектаў, няхай, магчыма і фантомнага характару. Сутнасць праблемы, мяркую, у тым, што побач з намі на Зямлі прысутнічае нейкая пазаматэрыяльная форма разумнага жыцця. Яна, каб увайсці ў наш свет, прымае тыя ці іншыя формы, якія ў той жа час з'яўляюцца праекцыяй нашай свядомасці, што ўспрымаецца гэтай, так званай “полевай” формай разумнага жыцця...

— Нешта я не магу дагнаць, — буркнуў рэпарцёр.

Усе паглядзелі на гаспадара, чакаючы.

— Што ж, амаль што цёпла, — усміхнуўся філосаф Зайцаў, — але пакуль яшчэ не гарача.

— А што па-вашаму — гарача, Герман Антонавіч? — пацікавілася бібліятэкарка.

Усе зноў скіравалі позіркі на гаспадара.

Філосаф Зайцаў падумаў і сказаў:

— Вось вы пазнаёмілі нас, магчыма, не ў чыстым выглядзе, з дзвюма варожымі канцэпцыямі: натуральнай навукі, якая лічыць, што сусвет створаны Прыродай, і Царквы, для якой існуе толькі адзіны Тварэц-Бог. Але ж апошнія дадзеныя гавораць не на карысць ні воднай з іх, а пра варыянт іх жахлівага сімбіёзу.

— Чаму жахлівага, Герман Антонавіч? — не ўтрымалася Ліда Баркова. — Зноў вы пужаеце.

— Усё, што мы сёння ведаем пра акаляючы нас свет, падводзіць нас да неверагоднай, дзікай на першы погляд, фантастычнай ідэі: што мы жывём у віртуальным асяроддзі, — пасля роздуму патлумачыў філосаф Зайцаў. — Гэта ідэя — сімбіёз поглядаў Царквы, з аднаго боку, і Навукі — з другога. Наўрад ці, калі гэта так, нам будзе дадзена ўведаць, кім распрацаваны і здзейснены ўвесь гэты каласальны Эксперымент, але ўсё больш доказаў таго, што мы маем справу з таталь-

най віртуалізацыяй і з'яўляемца суб'ектамі Маніпуляцыі ў маштабах усяго нашага Сусвету.

— І што гэта ўсё значыць? — асцярожна пацікавіўся рэпарцёр Кайра. — Ніякіх іншапланецян няма?

— Так. Няма.

— Але ж вы сцвярджаеце, што НЛА існуюць і іх трэба вывучаць?

— Так, існуюць, але гэта зусім не азначае, што за намі назіраюць іншапланецяне, чакаючы, калі мы вырашым свае сацыяльныя, экалагічныя і маральныя праблемы ў сусветным маштабе, каб потым з намі пасябраваць. Гэта, мякка кажучы, несур'ёзна, а больш брутальна — лухта, а яшчэ больш — ідыятызм. Я і сам рамантык, якому б хацелася верыць ва ўсё гэта: у іншыя светы, іншыя цывілізацыі на бліжэйшых ад нас планетных сістэмах, у “братоў па розуму”. Але тое, што з'яўляецца ў выглядзе ЭНЛА — не “браты па розуму”. Гэта нешта больш глыбокае і страшнае. Калі б мы мелі справу з іншай цывілізацыяй нашага ўзроўню, то кантакт быў бы, верагодна, магчымы. Але паколькі мы яшчэ не можам у касмічнай прасторы дабрацца далей Месяца, то і яны, іншапланецяне нашага ўзроўню, калі і існуюць, не здолеюць даляцець да Зямлі з-за адлегласці ў тысячы светлавых гадоў. Калі, увогуле, усё, што існуе па-за Сонечнай сістэмай, не з'яўляецца ўсяго толькі дэкарацыяй. І такое магчыма.

— Дык што такое, на ваш погляд, гэты свет, і што ўяўляюць сабой тыя аб'екты, якіх класіфікуюць, як неапазнаныя? — спытаў рэпарцёр.

Філасаф Зайцаў задуменна абвёў гасцей позірам.

— Наш свет, мяркую, гэта толькі звышгіганцкі згустак інфармацыі, толькі і ўсяго. Гэтая ідэя ўзнікла зусім нядаўна, па меры назапашвання ведаў, і масы пра яе нават не падазраюць. Ведаюць нешматлікія “прасунутыя”, якіх можна параўнаць са старажытнымі жрацамі.

— Крута, — недаверліва ўсмінуўся аўдытар.

— Як так? — засумнявалася і Ліда Баркова. — Але

ж — вось я, побач вы, вось стол, крэслы, шмат розных рэчаў...

— Субматэрыя. За ёй няма рэальнага рэчыва. Гэта не толькі мая гіпотэза. Ідэю пра тое, што мозг чалавека ўспрымае думкі аднекуль звонку выказаў нобелеўскі лаўрэат у галіне фізіялогіі мозга прафесар Джон Эклз. Вучоныя дагэтуль не могуць зразумець механізму творчага працэсу. Чалавекам кіруе НЕШТА, якое знаходзіцца за межамі яго цела. А самі мы — толькі віртуальныя біяробаты, з наборам стандартных праграм паводзін. Імі кіруе Свядомасць праз мозг, які служыць прыёмнікам і дапаможным сервісным камп'ютэрам, што апрацоўвае інфармацыю. Адсюль высьнова — вакол нас толькі субматэрыя, гэта значыць інфармацыя, а наш мозг канструіруе карціну акаляючага нас свету, інтэрпрэтуючы выпраменьванні іншага, першаснага ўзроўню рэальнасці, які існуе па-за нашым часам і прасторай.¹

¹ Да нядаўняга часу лічылася, што ўся інфармацыя, неабходная для фарміравання і развіцця чалавечага арганізма, закадзіравана ў малекуле ДНК. Быў падлічаны аб'ём яе памяці — каля 10 млрд. адзінак інфармацыі. Але матэматыкі даказалі, што такога аб'ёму памяці катастрофічна мала для жыцця арганізма. Таму трэба, каб малекула ДНК мела памяць у квадраць раз большую, чым яна здольная змясціць! Дзе ж утрымліваецца гэты неверагодны аб'ём дадзеных? Адказ разбурае матэрыялістычныя асновы навукі: асноўная праграма развіцця арганізма захоўваецца не ў ДНК, а ў сферах больш тонкіх энергій. Малекула ж ДНК — толькі створаны з субматэрыі прыёмнік, які дазваляе арганізму атрымліваць “зверху” неабходную інфармацыю.

Эксперыменты паказалі, што генетычны апарат — не самадастатковая сістэма, і што існуе знешняя генетычная інфармацыя, якая ідзе ад “Вышэйшага Розуму”.

У храмасомным апарате рэалізуюцца невядомыя

раней віды памяці (салітонная, галаграфічная, палярызацыйная). Малекулы ДНК і біяклеткі могуць вылучаць і ўспрымаць хвалеваю інфармацыю рознага характару.

— Дык хто тады чалавек? — спытаў рэпарцёр.

— Мяркую, таксама згустак інфармацыі, але ўзброены біякамп'ютэрам і іншымі рэчамі, пра якія мы пакуль мала ведаем. Чалавек — гэта пакуль яшчэ вялікая таямніца. Ва ўсялякім разе даказана, што мозг можа генерыраваць толькі самыя простыя думкі, напрыклад: як памяшаць цукар у шклянцы з гарбатай, а потым перакуліць яе ў рот. Але ж сярод нас ёсць і геніі, і суперлічыльнікі і саванты¹, мозг якіх працуе звышпрадукцыйна.

---

¹ Саванты — людзі з феноменальнымі здольнасцямі ў нейкай адной галіне. Іх на Зямлі налічваецца каля 20 чалавек. Адзін з такіх паказаны ў амерыканскім мастацкім фільме “Чалавек дажджу”.

— І што ўсё гэта значыць? — спытаў аўдытар Саковіч.

— Тое, што ў іншым вымярэнні, якое, магчыма зусім побач,² існуе звышсістэма Матрыц, якая і кіруе ўсім у нашым свеце, і кожным з нас.

---

² З разлікаў фізіка Роберта Фута з Мельбурнскага ўніверсітэта вынікае, што побач з намі пастаянна існуе нябачны, неадчувальны свет, гэткае “рэчыва нашых сноў”, разлітае паўсюдна. Адлегласць паміж двума светамі, магчыма, меншая даўжыні атама (!). Якой бы фантастычнай не здавалася гэтая ідэя, яна абапіраецца выключна на формулы і факты, сабраныя Футам у яго кнізе “Shadowlands” (“Прывідныя светы”).

У канцы 2002 года ў СМІ прамільгнулі навуковыя паведамленні “аб існаванні ў Сонечнай сістэме паралельнага, нябачнага, неадчувальнага свету, які скла-

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

даецца са схаванага рэчыва і з'яўляецца нашым люстэркавым адбіткам”.

— А доказы, доказы, — захваляваўся рэпарцёр Кайра.

— Іх шмат і з'яўляюцца ўсё новыя. Узяць хоць пачатак усяго існага — Вялікі Выбух. Тэарэтыкі запэўніваюць, што наш Сусвет узнік за тысячныя долі секунды з сінгулярнасці: бясконца малой велічыні, а гэта значыць, па сутнасці, з нічога. Вы можаце ўявіць бясконца малую велічыню? Але ж, як сказана недзе ў Шэкспіра: “нішто параджае нічога”. Магчыма, Знешнія Сілы ўключылі наш свет як камп'ютэрную праграму, накачаную сікстыльёнамі трыльёнаў інфармацыйных мегабайт — вось і ўся праўда. І ўсё, што вакол нас і мы самі, паўтару, магчыма — камп'ютэрная сімуляцыя і толькі. Хоць я ніякі не прарок і магу памыляцца. Магчыма, так пабудавана Прырода. Але ж і само Існаванне і Прырода аднекуль павінны былі з'явіцца, хіба не так? І Знешнія Сілы, калі яны сапраўды існуюць? Нехта ж запаліў гэты каласальны ферверк і стварыў наш Сусвет? А магчыма і іншыя? Вядома, аўтадафэ зараз не практыкуецца, але вучоны, які задае такія пытанні, рызыкуе згубіць рэпутацыю. Дык я, напрыклад, не вучоны ў вузкім сэнсе гэтага слова.

— Але ж паслухайце, — перапыніў рэпарцёр, — калі ўсё-такі мы хоць і неяк незаўважна, але падыходзім да ідэі Творцы, то ўзнікае некалькі законных пытанняў.

— Ну і якіх? — з мяккай усмешкай спытаў філосаф Зайцаў.

— Ну, па-першае, калі Вялікі Выбух даў пачатак нашаму Сусвету з яго ста пяцідзсяццю пяццю мільярдамі галактык, то што было да таго?

— Гэта не карэктнае ў сэнсе эстэтыкі пытанне.

— Няхай. Тады па парадку: нас стварыў Творца, а хто ён сам і хто стварыў яго? Дзе ж пачатак гэтага працэсу?

— Таксама не карэктнае пытанне.

— Дык што — Творца, па-вашаму, гэта нехта нак-

шталт камп'ютэрнага геймера? — раздражнёна пацікавіўся рэпарцёр.

— Магчыма. Супергеймер, скажам так.

— А калі іх шмат? Як у “Касмагоніі” Станіслава Ле-ма?

— Цалкам верагодна. І ў кожнага свой паддослед-ны Сусвет... І мы — адна, так бы мовіць, з прабірак.

Паўза.

— Калі мы ў агульных рысах хоць крыху ў нечым разабраліся то, давайце, ўсё-такі вырашым з вашай дапамогай, што такое, па-вашаму, менавіта наш свет? — звярнулася да філосафа Зайцава Ліда Баркова. — У вас жа, пэўна, ёсць на гэты конт нейкія свае меркаванні? Усё гэта настолькі цікава і неверагодна...

Гаспадар толькі ўздыхнуў.

— Не думаю, што можна так лёгка разабрацца з ма-дэллю нашага Сусвету. Над “адзінай тэорыяй светабудовы” ўвесь час працавалі і дагэтуль ламаюць галовы буйнейшыя навукоўцы планеты з пачатку дваццатага стагоддзя і да нашых дзён. Але ўсё новыя і новыя ідэі толькі дадаюць пытанняў. Вось, прыкладам “тэорыя струны”¹ і некаторыя іншыя.

¹ Пятнаццаць мільярдаў гадоў таму — у момант Вялікага Выбуху — у Сусвеце існавала адзіная “звышсіла”. Яна вызначала развіццё матэрыі, часу і прасторы. Праз лічаныя долі секунды яна “распалася” на чатыры вядомыя нам зараз сілы. Доўгі час фізікі шукаюць формулу, якая зноў звяжа гэтыя сілы ў адно — гравітацыйнае, электрамагнітнае, моцнае і слабое ўзаемадзеянні — гэта значыць аб’яднае тэорыю адноснасці з квантавай механікай і стане агульнай для мікра— і макрасвету. Калі б мы аднавілі ўмовы, што панавалі ў момант Вялікага Выбуху, падкрэслівае амерыканскі фізік Стывен Вайнберг, то гэтыя сілы зноў бы стварылі тую самую “звышсілу”. “Магчыма, у бліжэйшыя паўстагоддзя мы здолеем стварыць тэорыю, якая іх аб’яднае”, — мяркуе Вайнберг. Але на погляд скептыкаў, “сусветная формула” — “Theory of

Everything” — калі яна і будзе адкрыта, можа выглядаць нядоказнай і незразумелай. Магчыма, яе нельга будзе праверыць нават эксперыментам.

У момант Вялікага Выбуху Мікракосм на адно імгненне сустраўся з Макракосмам. Стандартная мадэль фізікі, не здольная апісаць гэтую першародную стыхію, не растлумачвае, чаму элементарныя часцінкі маюць масу і чаму Сусвет складаецца з матэрыі, а, прыкладам, не з антыматэрыі.

Зараз, сярод тэорый, якія прэтэндуюць на універсальнасць, найбольш перспектыўная “тэорыя струны” (Strings). Усё пачалося з таго, што фізікі Майк Грын (Англія) і Джон Шварц (ЗША) прыйшлі да высновы, што квантавая механіка несумяшчальная з гравітацыяй таму, што элементарныя часцінкі аргіогі лічацца бясконца малымі кропкамі. Усё зменіцца, калі меркаваць, што яны маюць канчатковыя памеры — напрыклад, напамінаюць звышмалюсенькую ніць. Уявім, што Сусвет на недасяжным нам мікраўзроўні — аснове яго асноў — запоўнены такімі ніцямі ці “струнамі”. Па гэтай ідэі, у якую цяжка паверыць розумам, усе элементарныя часцінкі — электроны, пратоны, кваркі — вібрацыйныя нябачныя струн. Самі “струны” ўяўляюць сабой энергію ў чыстым выглядзе.

Дык вось, “цаглінкі светабудовы” ўзнікаюць нахштальт гукаў, якія нараджаюцца пры вібрацыі струны. Гэта — мелодыі з нябачнага Нішто ў мікрасвет, каб потым рэхам адгукнуцца ў макрасвеце, нараджаючы бачныя вобразы аб’ектаў. З гукаў гэтых струн і нараджаецца опус, які носіць назву Сусвет.

Нешта падобнае выказвалася і раней. Але такая ідэя не вырашалася матэматычна, бо “струны” “адмаўляліся” вібрыраваць у трохмернай прасторы. Шварц і Грын выявілі, што ў дзесяцімернай (!) прасторы гэтая тэорыя ўрэшце можа быць выніковай. Абсурд матэматычна дакладна звязваў усё раней несумяшчальнае. Гэта значыць, мы жывём... у дзесяцімернай прасторы? Але акаляючае нас — трохмернае: яно

ведае толькі даўжыню, шырыню, вышыню, ды час, што бяжыць з мінулага ў будучыню.

Давялося адзначыць, што большая частка вымярэнняў... бясконца малая. Яны — гэтыя вымярэнні — аніяк не вынікаюць у акаляючым нас свеце і не маюць у ім, верагодна, аніякай ролі. Значыць, у любой кропцы чатырохмернай прасторы часу павінен хавацца клубочак скручаных вымярэнняў, якія, хаця і не бачныя, але могуць вызначаць якасці элементарных часцінак (масу і электрычны зарад).

Толькі Вялікі Выбух вылучыў іх, скаханых у Сусвеце. З іх мноства па нейкай дзіўнай прычыне выкрышталізаваліся ўсяго чатыры нармальныя вымярэнні. І яны акрэсліваюць межы нашых ведаў. За імі знаходзіцца Нішто, якое не ўспрымаецца намі ніяк і не спасцігаецца нікім і ніколі.

Гіпотэза эксперыментальна не правяралася. Адпаведна разлікам, даўжыня “струны” складае ўсяго дзесяць у мінус трыццаць трэцяй ступені сантыметра, што прыкладна адпавядае так званай пастаяннай Планка. Дык вось, “струна” ў 100 000 000 000 000 000 (сто мільярдаў мільярдаў) разоў меней за пратон. Адпаведнае параўнанне дапаможа зразумець прапорцыі. Калі б удалося павялічыць “струну” хаця б да паўсантыметра, то атам вадароду дасягнуў бы памераў Млечнага Шляху.

Адпаведна тэорыі струны, пасля Вялікага Выбуху дзесяцімерная прастора згарнула ў звышдробны шарык. Яго дыяметр быў у 10 у дваццатай ступені разоў меншы за дыяметр атамнага ядра. Потым чатыры вымярэнні імкліва выцягнуліся, стварыўшы свет, у якім мы жывём. Астатнія шэсць засталіся нябачнымі.

Ці здолеем мы ў бліжэйшыя гады стварыць “адзіную тэорыю светабудовы”? Астрафізік Стывен Хоўкінг: “У 1980 годзе я сказаў, што нашыя шанцы ў бліжэйшыя дваццаць гадоў складаюць 50 × 50. Я паранейшаму так думаю. Вось толькі дваццаць гадоў трэба адлічваць зноўку”.

Нобелеўскі лаўрэат Рычард Фейнман перад смерцю

(1918-1988) заявіў: “Новыя ідэі здаюцца мне абсалютна вар’яцкімі”...

Урэшце, як сцвярджаюць Шварц і Грын, ваганні “струн” спарадзілі ўвесь наш бачны свет. У 1995 годзе ў Лос-Анджэлесе буйнейшы спецыяліст у галіне “тэорыі струны” Эдвард Уітэн прапанаваў так званую М-тэорыю. Адпаведна ёй прастора мае 11 вымярэнняў. Яе прыватнымі выпадкамі з’яўляюцца ўсе 10-мерныя сусветы.

Унутры яе хаваюцца шматмерныя мембраны — так званыя р-браны. Яны валодаюць р-вымярэннем. Так, 0-брана — гэта нейкая кропка ў прасторы, 1-брана — гэта знаёмая нам струна, а 2-брана — нейкая плоскасць, якую называюць звычайна мембранай. Такім чынам можна растлумачыць і браны больш высокіх вымярэнняў. Аблічча струны, якая вібрыруе ці мембрана — як “аснова асноў” усіх элементарных часцінак — зразумелыя, але выкарыстаны матэматычны апарат, занадта складаны. Пакуль фізікі не могуць нават завяршыць дэтальнае апісанне М-тэорыі...

— Але ж вы былі вучнем акадэміка Вейніка, — заўважыў аўдытар Саковіч. — Хіба наш першы уфалаг, якога, на жаль, зараз сярод нас няма, не зрабіў сваёй агульнай высновы наконт Светабудовы?

— Наша паняцце Светабудовы ўдасканалваецца, але ў кантэксце, які з цяжкасцю ўспрымае наша ўяўленне. Свет, які быў народжаны з нічога? Сто пяцьдзсят пяць мільярдаў галактык узніклі раптоўна і з першапачатковага аб’ёму ў дзесяць у мінус дзевяноста дзевятай ступені кубічных сантыметраў? За дзесяць у мінус трыццаць пятай ступені секунды? Пры тэмпературы ў дзесяць у трынаццатай ступені па шкале Кельвіна? Велічыня пратона, гэта значыць атамнага ядра атама вадароду — дзесяць у мінус трынаццатай ступені кубічных сантыметраў. Такім чынам атрымліваецца, што наш Сусвет спачатку быў у столькі ж разоў меншы за пратон, у колькі пратон меншы за Месяц, які мы бачым ноччу на небе.

— Мы можам калі-небудзь зрабіць хоць спробу здагадкі пра тое, што было да Вялікага Выбуху? — пацікавіўся рэпарцёр.

— Наўрад ці мы даведаемся. Праблемы, якія стаяць перад касмалогіяй, усё больш ускладняюцца, а жыццё чалавека занадта кароткае. Акрамя таго, ужо зараз перад намі больш глыбокія пытанні: чаму, напрыклад, наша прастора трохмерная? Чаму ўсе канстанты ў прыродзе быццам “падроблены” так, каб узнікла разумнае жыццё? Чаму, усё-такі, менавіта чалавек разважае пра Сусвет, а не наадварот? Хаця мы і не ведаем адказ на быццам самае простае пытанне: адкуль узяўся той розум, які можа і зразумее, як нараджаюцца сусветы.

— Мне становіцца зразумела, чаму акадэмік Вейнік сутыкнуўся са сцяной, — адзначыла дзяўчына.

— Ну і чаму? — пацікавіўся рэпарцёр.

— Таму, што яна і зараз перад намі...

Твар філосафа Зайцава набыў сумнае адценне.

— Мяркую, — сказаў урэшце ён, — Альберт Іосіфавіч перажываў напрыканцы свайго жыцця сур’ёзную драму. Успомніце Эклезіяста са знакамітым радком: “памнажаючы веды — памнажаеш тугу”. Магчыма, ён расшукаў нешта такое, ад чаго канчаткова згубіў спакой і раўнавагу. Хаця ўзровень ведаў яшчэ дзесяць гадоў таму быццам не даваў такой падставы. Але... але... Адночы ў яго здарыўся сапраўдны зрыў: ён прама ў двары акадэміі спаліў свае рукапісы і кніжкі і аб’явіў усё д’ябальшчынай. Канчатковым яго рашэннем было вяртанне ва ўлонне Праваслаўнай Царквы. Ён прызнаў Бога...¹.

¹ Альберт Вейнік распрацаваў даволі цікавую тэорыю Светабудовы, і хаця яму не хапіла ведаў і напрацовак апошняга дзесяцігоддзя, многія яго погляды надзвычай актуальныя і ў нашыя дні. Мы з’яўляемся прадстаўнікамі хранальна-метрычнага свету, — лічыў ён, — таму нам цяжка ўявіць сабе аб’екты, якія не ўтрымліваюць хранальнага рэчыва. Тыя аб’екты, што не маюць памераў і масы, могуць уладкоўвацца ў наш

хранальна-метрычны свет па прынцыпу “размазваня”. Пазаметрычных светаў, паводле меркавання вучонага, павінна быць шмат. Тады ў кожнай кропцы нашага свету можа знаходзіцца некалькі аб’ектаў, якія належаць да розных светаў. Верагодна, дадаваў ён, існуюць яшчэ неведомыя рэчывы, якія мы нават не можам сабе ўявіць. Урэшце, можна ўявіць свет без хранальнага і метрычнага рэчываў адначасова. Ён павінен існаваць па-за часам і прасторай. Ёсць важкія доказы, што прырода не пазбаўлена і такога звышэкзатычнага свету.

У гэтых адносінах А. Вейнік класіфікаваў светы па прыкмеце памяншэння ролі метрычнай з’явы, г.зн. па памяншэнні памераў (масы) аб’ектаў. Нам лепей за іншы вядомы макрасвет, тое-сёе мы ведаем пра мегасветы, мікрасветы і нанасвет. Але самую сур’ёзную загадку ўяўляюць для нас пікасвет, фемтасвет і атасвет. Два — пікасвет і фемтасвет — настойліва пра сябе нагадваюць. Загадкай застаецца самы тонкі — атасвет. Гэтая праблема, гаворыць А. Вейнік, зусім нядаўна была пад найстражэйшай забаронай. Уфолаг кранае ў сваіх нататках такія з’явы і раздзелы, як парапсіхалогія, левітацыя, палтэргейст, яснабачанне, НЛА і г.д.

“Робіцца страшна, — заключыў свае шматгадовыя доследы А. Вейнік, — калі падумаеш, што звыштонкі свет знаходзіцца ўнутры кожнага з нас, у кожным нашым атам, клетцы, органе і цэле ў цэлым. Фемтааб’екты маюць здольнасць сінтэзаваць ці здымаць любы атам, змяніць функцыі любой клеткі і органа і ўвесці ў нашу свядомасць любую думку, пачуццё і жаданне, паказаць любы сон і ўвогуле зрабіць з намі ўсё, што заўгодна. Тым больш, што яны не толькі могуць, але і робяць усё гэта: дыктуюць нам думкі, паказваюць сны, уплываюць на функцыі рэгулявання арганізма і г.д.”

Паўза.

— Але ж доказы, факты. Ці можам мы, знаходзячы-

ся ўнутры, як вы сцвярджаеце, віртуальнай сістэмы, вы значыць, што яна менавіта віртуальная? — раптам вярнуўся да самага балючага пытання рэпарцёр.

Філософ Зайцаў памаўчаў, перад тым як адказаць.

— Думаю, хутка мы назапасім столькі ведаў, што здолеем напэўна сцвярджаць гэта. Ёсць ужо шмат доказаў. Віртуальнасць толькі сімуляе рэальнасць, а таму рэчыва ў ёй не мае рэальнага носьбіта, ёсць толькі ўзаемадзеянне, якое праграмуецца праз сістэму Матрыц. Вучоныя ўжо з вялікім непаразуменнем сутыкнуліся з гэтай дзіўнай якасцю рэчыва нашага свету: імгненнасць у гравітацыйных узаемадзеяннях, ігнараванне адлегласцей, эвалюцыяніраванне рэчыву Сусвету адначасова і паўсюдна, універсальнасць якасцей рэчыву, дзіўныя эфекты накшталт тэлегоніі¹, гомеапатыі², зачацця і развіцця аднайкавых блізнят, вампірызму³, выхаду з цела⁴, палтэргейста⁵ і іншыя.

¹ З'ява тэлегоніі характарызуецца тым, што імпульс да зачацця стварае матрыцу, але не даходзіць да яйцаклеткі (напрыклад, пры карыстанні кантрацэптывамі). Тады зачацце нібы адкладаецца да чарговага біялагічнага коітуса, але ў яго выніку нараджаецца патомства з матрыцай, ужо раней створанай (“запісанай”). Такая з'ява знайшла сваё нечаканае і загадкавае ажыццяўленне ў межах былога СССР (у большасці ў Маскве), калі ў 1956 годзе праходзіў першы Міжнародны фестываль моладзі і студэнтаў. Дагэтуль сексуальныя кантакты з цёмнаскурымі ў СССР выключаліся з-за так званага “жалезнага занавесу”, а пад час фестывалю адбыліся, што хутка забылася б, калі б не нараджэнне ў белых жанчын цёмнаскурых дзяцей праз год, два, нават тры гады, калі яны павыходзілі ўжо замуж за мужчын сваёй расы (белай), і не маглі кантактаваць ні з кім іншым.

² Гомеапатыя — з'ява, калі раствор захоўвае якасці рэчыва, растваранага да такой ступені, што ў ім не захоўваецца ніводнай малекулы гэтага рэчыва.

³ Вампірызм (вампіралогія) — з'ява да гэтага ча-

су не вывучаная, навукай успрымаецца вельмі асцярожна і нават негатыўна. Але сабраныя на працягу стагоддзяў доказы і факты сведчаць пра тое, што вампірызм, гэта значыць выхад пахаванага каматозніка з цела, які суправаджаецца з'явай тыпу палтэргейста і ў некаторых выпадках назіраннем НЛА, а потым падсілкоўванне ім (каматознікам) “астралю” жывых сваякоў ці знаёмых, мае месца і ў наш час. Сапраўдная эпідэмія вампірызму звалілася на Еўропу ў XVII-XVIII стагоддзях, калі хрысціянства дазваляла хаваць мерцвякоў побач, гэта значыць, у цэнтрах гарадоў і паселішчаў, у родавых склепах і могілках.

Медыкі таго часу не маглі адрозніць мёртвых ад упаўшых у летаргію ці кому. Апошніх (па сутнасці, жывых) хавалі ў трунах, у якіх яны працягвалі жыць па некалькі гадоў, непакоячы і ствараючы смяротную бяспеку сваякам. У Беларусі такіх звалі непрытомнікамі ці ваўкалакамі. Як толькі медыкі (патолаганатамы) пачалі даследаваць нябожчыкаў шляхам ускрыцця цела, гэтым забіваючы і патэнцыяльных вампіраў, з'ява вампірызму пачала паступова заціхаць, і сустракаецца зараз хіба ў глухой правінцыі. (Нядаўна падобныя з'явы афіцыйна зафіксавалі ў адной з вёсак). Над магіламі вампіраў часта назіраецца свячэнне, што навука прымітыўна тлумачыць выдзяленнем фосфарыстага вадароду. Але ж нават у масавых захоўваннях Другой сусветнай вайны ніхто не бачыў такога свячэння. Над могілнікамі жывёл — таксама. Тым больш, якое можа быць выдзяленне фосфарыстага вадароду, калі ў чалавека няма прыкметаў гніення і часам нават б'ецца сэрца? Зафіксаваны выпадкі, калі вампіры пры эксгумацыі ажывалі: стагналі і крычалі, а то і лаяліся, калі іх цела пракалвалі чымсьці вострым. У народзе і дасюль ведаюць старажытны сродак, як пазбавіцца ад наведванняў ваўкалака — трэба раскапаць яго магілу і прабіць грудзі асінавым калом. Вядома, такі сродак зараз лічыцца негуманным.

⁴ Філософ Вадзім Дзеружынскі, напрыклад, лічыць, што “палтэргейст закранае нашу сутнасць (пазавіртуальную “матрыцу”) і здзяйсняе маніпуляцыі напрамую з інфармацыйнай складанай матэрыі, мінаючы ўзровень энергіі і работы. Такая ідэя сёння ўсё больш папулярная ў даследчыкаў, хаця “калі я яе выказаў некалькі гадоў таму, — кажа ён, — мяне гэтыя ж даследчыкі ў муку перамалолі сваім кансерватыўным сарказмам...”

— Выход з цела? Вампіры? Дык яны сапраўды існуюць? — адразу пасыпаліся пытанні ад дзяўчыны.

— О-о, тут доўгая размова, — адказаў гаспадар. — Патлумачу, тым не менш, коратка, хаця пытанне надзвычай нявывучанае, загадкавае і пагрозлівае. У сярэднявеччы, калі сваякі і іншыя зацікаўленыя раскопвалі магілы вурдалакаў, каб забіць іх і абараніцца ад іх наведванняў, то заўважалі часам дзіўную, неверагодную рэч: вампіры літаральна плавалі ў затопленай крывёю труне, а скура на іх аднаўлялася, як у змяі — з’яўлялася маладая. Што ж адбываецца? Па невядомых прычынах чалавек упадае ў кому. Тут задзейнічаны знешнія структуры, якія намі кіруюць, ну, скажам, Матрыца. Знаходзячыся ў коме, ён пераходзіць сваёй свядомасцю (застаючыся, вядома, у труне) да структуры Матрыцы, дзе пачынае аперыраваць вобразамі, як яе элементамі.

— Але чаму ў труне кроў? Ён п’е яе са сваякоў, родных, былых знаёмых?

— Мяркую, што — не. Я асабіста не даю веры чамусьці нематэрыяльнаму. Тут наадварот усё у рамках матэрыялізму. У каматозніка, якога пахавалі, не працуюць ныркі, страўнік, лёгкія. Харчаванне іншае, якое — я скажу потым, і таму чырвоныя кравяныя цельцы не разбураюцца, а накопліваюцца, бо касцявы мозг прадуцыруе новыя і новыя эрытрацыты. Усё па навуцы. Вось адкуль у труне кроў.

— Дык чаму сваякі вампіра пасля кантактаў з ім паміраюць, хаця і не адразу? — зацікавіўся аўдытар.

— А вось тут і разгадка. Вампір, дакладней яго во-

браз, зноў у сваякоў: спачатку як фокус свядомасці, потым, адбіраючы ў іх энергію і ўсё больш матэрыялізуючыся, ён, урэшце, патрабуе асноўных біялагічных функцый: харчавання і, нават, савакуплення (такія выпадкі зафіксаваны). Але так, як наш свет — гэта ўсяго толькі інфармацыя, вампір, каб жыць далей у труне, перапампоўвае на сябе звесткі пра тое, што з'ела яго ахвяра, і такім чынам наталіе голад. Ахвяры ж яго, пазбаўленыя інфармацыі пра ежу, паміраюць, хаця тую ежу і ўжываюць штодня. Працэс працякае праз вадку, якая, нібы магнітафонная лента, запісвае і захоўвае інфармацыю.

— І што далей?

— А далей зноў жа матэрыялістычная проза. Сва-які, занепакоеныя і ўстрыжаныя наведваннямі памерлага, патрабуюць раскапаць яго магілу. І тут бачаць упыра, вурдалака, альбо вампіра — здоровага, жывога (сэрца б'ецца, хаця і вельмі рэдка), валасы і пазногці адраслі, кравяны ціск ёсць, твар здаровы на выгляд і, нават, з новай скурай. Пад ім кроў, у якой ён і плавае, хаця гэта, верагодна, не натуральная кроў.

— І?

— І яго забіваюць, бо тыя, хто раскапаў магілу, у моцным стрэсе. Да таго ж у іх не хапае, а па сутнасці абсалютна няма ведаў, каб растлумачыць гэтую жудасную з'яву. Кол у грудзі, і той памірае, хаця, пры гэтым, як адначалі нашы старажытныя продкі, часам стогне і крычыць.

— Дык што ўсё гэта значыць? — спытаў філосафа разгублены рэпарцёр.

— Гэта азначае толькі адно: мы жывём у віртуальным свеце і назіраем, пэўна, толькі збой у Праграме, а чаго-небудзь пазаматэрыяльнага тут няма і ў паміне. І такіх збояў шмат.

— Якіх, прыкладам?

— Чаму, напрыклад, вучоныя ва ўсім свеце дзесяткамі год сочаць за аднаяйкавымі блізнятамі і вывучаюць іх зноў і зноў? Вы можаце адказаць на такое пытанне?

— Якраз мы і не можам, — пасля паўзы сказала за ўсіх Ліда Баркова. — Таму мы прыйшлі да вас, Герман Антонавіч.

Усе міжволі ўсміхнуліся, у тым ліку і гаспадар.

— Таму што навука не здолела да гэтага часу даць адказ: як яны зараджаюцца і чаму дэманструюць адны і тыя ж біялагічныя рэакцыі. А прычына, на мой погляд у тым, што яны звязаны прамой біялагічнай сувяззю — гэта, па сутнасці, адзін арганізм, а больш дакладна — адна Матрыца, і адбываецца такое можа толькі ў адным выпадку — калі мы жывём у віртуальным асяроддзі, дзе няма матэрыі, а ёсць субматэрыя ці інфармацыя, кіруе ўсім гэтым сістэма Матрыц, што і знаходзіцца ў сапраўды рэальным, толькі пазанашым свеце.¹

¹ Аднайкаквыя блізняты, якіх іншым разам раздзяляюць яшчэ ў дзяцінстве сотнямі ці тысячамі кіламетраў, праходзяць свой жыццёвы шлях паралельна адзін аднаму: часам носяць аднолькавую вопратку, маюць мужа ці жонку з аднолькавымі імёнамі, хварэюць аднолькавымі хваробамі і нават паміраюць адначасова. Яны цалкам анамальныя па факту свайго зачацця і далейшага жыцця, і з пункту гледжання генетыкаў і навукоўцаў іх увогуле не павінна быць, хаця ў межах СНД іх налічваецца прыкладна каля двух мільёнаў.

Калі ў аднаго з аднайкаквых блізнят назіраюцца адхіленні ў сексуальнай арыентацыі, тое ж самае ўласціва і другому на сто працэнтаў. Абодва з'яўляюцца ці гомасексуаламі, ці лесбіянкамі, зноў даказваючы гэтым, што з'яўляюцца адным біялагічным арганізмам.

Акадэмік Альберт Вейнік мімаходзь заўважае: “я правёў вопыт з двума маладымі людзьмі — аднайкаквымі блізнятамі — экстрасэнсамі. Паасобку яны маюць абсалютна аднолькавую (падкрэслена аўтарам) энергетыку. У кантакце ж іх энергетыка павялічылася не ў 2, а ў 10 тысяч разоў (!)”.

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

— Ну, а самы свежы доказ — той што прызнае і сучасная навука — вы можаце яго акрэсліць? — спытаў аўдытар Саковіч.

Філософ Зайцаў задумаўся на некалькі секунд.

— А хіба вам не падаецца дзіўным такі агульнавядомы факт, што ў прымітыўных жывёл у папуляцыях існуе механізм балансу нараджальнасці: калі загінула шмат самцоў, то іх адразу больш нараджаецца. Тое ж заўважана і ў чалавека: пасля войнаў на свет з'яўляюцца ў асноўным хлопчыкі. Дарэмныя спробы дарвіністаў растлумачыць гэты працэс. Калі б яго запускала біялогія, то ён пачаўся б толькі праз некалькі пакаленняў. А ён пачынаецца імгненна. Тут няма ні дарвінізму, ні генетыкі, а ўключаецца работа Матрыцы.²

² Філософ В.Дзеружынскі лічыць, што Матрыца з'яўляецца пры зачацці, калі не гены, а вада, што ўваходзіць у склад першай клеткі, з якой пакуль складаецца арганізм, кадзіруе звязку з той пазаматэрыяльнай структурай, дзе адбываецца аддзяленне ад падобных структур бацькоў. Цяпер яны разам да смерці, і вада ў гэтай клетцы перадае код сваёй Матрыцы ў вяду астатнім клеткам, якія з'яўляюцца ў выніку дзялення: не аднаму арганізму, як звычайна, а адначасова двум ці тром блізнякам. Прычым, гэта не аднабаковы працэс, а двухбаковы, дзе Матрыца змяняецца ў працэсе жыцця.

— Да таго ж, — дадаў гаспадар, — мне не аднойчы даводзілася назіраць палтэргейст, і я дасюль лічу яго самым яркім доказам віртуальнасці нашага свету. Ён адбываецца пастаянна то там, то тут. Назірайце. Рабіце высновы.

— Напрыклад? — спытала Ліда Баркова. — Растлумачце дэтална, Герман Антонавіч, чаму гэта самы яркі, як вы кажаце, доказ?

— Спантанная матэрыялізацыя і дэматырыялізацыя — вось што адбываецца. Палтэргейст аперыруе вобра-

замі, гэта значыць дзейнічае на ўзроўні інфармацыйнага складу матэрыі, што і даказвае яе віртуальнасць. Вось падае на падлогу кніга і... разбіваецца на дробныя кавалкі, быццам яна са шкла. Але гэта падае не кніга, а вобраз кнігі, вось у чым справа. Лядоўня перамяшчаецца праз бетонную сцяну да суседа. Можа такое здарыцца, калі б першае і другое: сцяна і лядоўня — былі з рэальнага рэчыва? Вядома — не. А калі і адно і другое — толькі вобразы? Такіх прыкладаў тысячы. Я зразумела патлумачыў?

— І ўсё-такі: прыкладам, неапазнаныя лётаючыя аб'екты — яны могуць быць доказам віртуальнасці нашага свету? — спытаў рэпарцёр Кайра.

— На вялікі жаль, — развёў рукамі філосаф Зайцаў, — я не ў стане адказаць на такое пытанне. Яно настолькі складанае і глыбокае, што цягне за сабой яшчэ цэлы шэраг іншых, часам не менш значных пытанняў. Мы можам спачатку вывучаць тое, што побач: аднайкавых блізнят, палтэргейст, гомеопатыю, тэлегонію, шаманізм, філіпінскіх хілераў, напрыклад...

— А якія адносіны могуць мець шаманы да праблемы НЛА? — здзівілася Ліда Баркова.

— Самыя непасрэдня. Я думаю, шаманы, змяняючы сваю свядомасць, робяцца здольнымі пераносіцца ў сапраўды рэальны свет, дзе напрамую могуць маніпуліраваць матрыцай.¹

¹ М. Харнер, які ў якасці антраполога займаўся даследамі ў Эквадорскіх Андах, дзе пражывалі індзейцы хівара, якія ў той час яшчэ займаліся паляваннем за галовамі (іх яны высушвалі), адзначае, што сярод хівара было шырока распаўсюджана шаманства. Але першая яго спроба трапіць у свет шаманаў была няўдалай, ён застаўся толькі назіральнікам. "Праз два гады, — піша ён, — амерыканскі музей натуральнай гісторыі запрасіў мяне папрацаваць у Перу на Амазонцы, каб вывучыць культуру індзейцаў каніба. Мае антрапалагічныя даследы ішлі добра, але ў мне не атрымлівалася даведацца што-небудзь аб іх рэлігіі.

Урэшце, яны казалі, што калі хачу гэтаму навучыцца, я павінен выпіць напой шаманаў з ліян расліны аяўхаска. Я згадзіўся”.

Далей тое, што адчуў і пабачыў даследчык.

“Я пачаў адчуваць свой мозг, — кажа М. Харнер. — Я адчуў, як ён расслаіўся на чатыры асобныя пласты. З апошняга, самага ніжняга, пачалі зыходзіць новыя вобразы. Тых, хто мне іх паведамляў, я бачыў цьмяна: гэта былі гіганцкія, падобныя да рэптылій істоты, якія вяла раскінуліся ў самым нізе задняй часткі майго мозгу. І тут яны паказалі мне жывую карціну. Перада мной адкрылася Зямля — такая, якой яна была мільярды гадоў таму, калі на ёй яшчэ не было жыцця. Потым з неба пачалі падаць сотні чорных крупінак. Я ўбачыў, што гэта былі на самой справе вялізныя істоты з крыламі. Яны сядалі, стомлена махаючы крыламі. Істоты загаварылі са мной на мове думак: яны патлумачылі, што бягуць ад чагосьці ў космасе і тут хочуць выратавацца. Потым яны паказалі мне, як заснавалі жыццё на планеце, дзе сярод мноства жывых форм іх саміх нельга было выявіць. Я далей зразумеў, што яны ўнутры ўсіх форм жыцця на Зямлі, у тым ліку і ўнутры чалавека. Яны паведамлілі мне, што з’яўляюцца сапраўднымі гаспадарамі планеты, а мы, людзі, — іх жылло і служкі...”

Далей аўтар, захапіўшы блакнот, ідзе да сляпога шамана і апісвае свае прыгоды. Ён расказвае пра цмокаў, але не кажа, што яны, як ён даведаўся, прыбылі з космасу. Шаман кажа яму: “Заўсёды яны так гавораць, а на самой справе гэта ўсяго толькі Гаспадары Далёкай Цемры”, — і паказвае рукой угору...

“Шаман, — паведамляе далей М. Харнер, — гэта чалавек, які можа па-свайму жаданню прыйсці ў зменены стан свядомасці, датыкаючыся да схаванай рэальнасці... У шаманічным стане свядомасці, шамана ўражвае, наколькі рэальна тое, што паўстае перад ім. Ён атрымлівае доступ да цэлага новага Сусвету. Ён сам выбірае шлях, але не ведае, што яго на гэтым

шляху чакае. Ён вынаходнік бяскрайніх абсягаў саванага Сусвету...”

“Індзейцы хівара ўспрымаюць шамана як чалавек, які выдзяляе святло, што з’яўляецца ў выглядзе “кароны” ці ауры вакол галавы. Аўра ствараецца толькі тады, калі шаман знаходзіцца ў змененым стане свядомасці, выкліканым “аўхаскай” і падуладны толькі зроку іншага шамана, які знаходзіцца ў такім самым стане”, — адзначае аўтар.

“Калі эскімоскі шаман вяртаецца з падарожжа, людзі ў чуме “чуюць яго здалёк: яны чуюць, як ён імчыць па трубе, якую адкрылі яму духі — усё бліжэй і бліжэй — і вось з гучным крыкам “Плю-а-хе-хе!” ён імкліва вынырвае і аказваецца на сваім месцы за фіранкай”.

Даследчык Джоан Вастокас у сувязі з гэтым даволі сучасна і мудра заўважае, што “магчыма матыў колаў тунеля характарызуе сам вопыт прадбачання і сімвалізуе сабой адтуліну, скрозь якую шаман пранікае на Неба, тым самым пераўзыходзячы межы фізічнага Сусвету”.

— Ну, а філіпінскія хілеры?

— Магчыма, тут з’ява такога ж парадку. Сапраўдны хілер, а не шарлатан, — заўважце, апошніх развялося шмат, — таксама перад аперацыяй, якую ён робіць рукамі, без скальпеля, уводзіць сябе ў стан змененай свядомасці, пасля чаго лёгка, нібы ў эфір, апускае рукі ў цела пацыента і маніпулюе ў ім. Толькі вось ці не напрамую з матрыцай адбываецца яго незвычайны кантакт?¹

¹ Філіпінскія хілеры перад тым, як рабіць аперацыю без скальпеля, спачатку ўводзяць сябе ў транс. Да гэтага часу вядуцца спрэчкі: з’яўляюцца хілеры шарлатанамі ад хірургіі ці сапраўднымі неардынарнымі лекарамі. Журналіст Георгій Зотаў прапанаваў хілеру паказаць на ім свае неардынарныя здольнасці. Вось што ён піша:

“Хілер увайшоў у транс. Затым пад яго пальцамі ў мяне на грудзях з’явілася рана, напоўненая крывёй. Я адчуваў слабыя паколванні, падобныя да ўздзеяння электрычным токам. Праз хвіліну пасля выхаду з астральнага поля, Фіарэнціна, кінуўшы ў міску некалькі ружаватых плёнак, сказаў: “Усё. Я пазбавіў цябе ад лішніх клетак. Да восені заўважыш, як тваё здароўе палепшылася”. Шнараў на маім целе не было.

Вярнуўшыся ў Маскву, я першай справай аддаў ручнік з крывёю на аналіз у клініку. Кроў аказалася маёй”.

— Але як, па якой тэхналогіі, скажам так, код будучага чалавека перадаецца на Матрыцу?— спытаў аўдытар Саковіч.

— А вось гэта вельмі цікавае пытанне. Мяркую, праз ваду. Арганічнае — праз яе, а неарганічнае — праз святло.

— Дык што — вада ўсюдыісная? Яна і тут, у нас, і — недзе там? — паказаў пальцам у столь рэпарцёр.

— А вось тут можна гаварыць і рабіць высновы гадзінамі, — сказаў гаспадар, і вочы яго набылі глыбіню і бляск. — Вы не задумваліся, чаму пры такой з’яве як палтэргейст з нічога ў большасці выпадкаў спачатку з’яўляецца менавіта вада? Падкрэсліваю: з нічога... Я сам матэрыяліст, але няхай мне хто-небудзь растлумачыць, у чым тут справа!

— Дык што, выходзіць, эвалюцыя — ўмоўная рэч? — нахмурыўся аўдытар Саковіч.

— Так. Нас акаляюць суцэльныя анамаліі, бо Прырода нібы падладжваецца пад адну мэту. Усё гэта вельмі дзіўна: бясконцы ланцуг выпадковасцей, дзівоцаў, цудаў, мэтаскіраванасцей. Чалавек на восемдзсят адсоткаў складаецца з вады, без яе няма жыцця, але вада абсалютна анамальнае для нашага свету рэчыва.¹

---

¹ Анамальныя якасці вады выклікаюць найвялікшую ўвагу ў вучоных. Навука прызнае, што вада з’яўляецца невытлумачальным рэчывам, якое поўна-

сцю супярэчыць усім вядомым законам прыроды. Яна — адзіная рэч у Сусвеце, якая расшыраецца пры замярзанні, і разгадкі няма дагэтуль. Без вады няма ні жыцця, ні эвалюцыі (амаль кожны жывы арганізм на 80 працэнтаў складаецца з вады). Сама планета быццам створана для вады, якая ўстойліва знаходзіцца ў ненармальным для любога рэчыва вадкасным стане. Вада ідэальна падыходзіць для напаўнення цела. Састаў крыві чалавека аналагічны акіянскай вадзе. Вада — адзінае ў свеце рэчыва, якое пасля плаўнення спататку сціскаецца, а затым пры павышэнні тэмпературы, пачынае расшырацца. Пры 4 градусах Цэльсія ў яе найбольшая шчыльнасць. Вада па хімічнаму складу — гідрыт кіслароду, і, адпаведна свайму месцу сярод іншых гідрытаў, павінна кіпець пры мінус 80-90 градусах і плавіцца пры мінус 100 градусах Цэльсія. Але такога не адбываецца. Вада — наймагутнейшы носьбіт энергіі і мацнейшы растваральнік і г.д. Нешта анамальнае ўтрымлівае ваду менавіта ў анамальным стане. Існуюць думкі, што ўсе анамальныя з'явы ў нашым асяроддзі (палтэргейст, НЛА, здані і г.д.) маюць сувязь з анамальнымі якасцямі вады. Адною з фаз палтэргейста якраз з'яўляецца вада, што ўзнікае невядома адкуль. Вада, як адзначаюць сучасныя вучоныя, рэчыва абсалютна далёкае і неадэкватнае Прыродзе.

— А святло? Што можна сказаць пра яго? — спытаў рэпарцёр Кайра.

Філософ Зайцаў нервова памасіраваў зморшчыны на лбе, крыху памарудзіў, раздумаючы, і адказаў:

— Гэта, магчыма, тая ж вадкасць. А значыць — рэчыва зусім не з нашага свету.¹

¹ Тэорыя аб абсалютна анамальных якасцях святла набыла ў апошні час шмат паслядоўнікаў. Так іспанскі фізік Хумберта Мічынел праводзіў вопыты з лазерам, замаруджваючы яго промні з дапамогай спецыяльных матэрыялаў. Мадэлюючы працэс на камп'ютэры, вучоны рассякаў замаруджаныя промні

лазера на асобныя імпульсы, якія працягваліся некалькі мілісекунд. Аказалася, што пучкі святла пачыналі прымаць форму кропляў і паводзіць сябе як вадкасць. Святло можа пранікаць і ў цвёрдыя пароды. Сенсацыя наспявала і вось нядаўна часопіс “Physical Review Letters” паведаміў, што італьянскаму фізіку Рафаны ўдалася стварыць светлавы імпульс, які рухаўся з хуткасцю ў пяць-сем раз больш хуткасці святла ў вакууме (якая, адпаведна тэорыі адноснасці Эйнштэйна, з’яўляецца межавай хуткасцю перадачы фізічнай інфармацыі ў космасе). Лі Джунг Ванг і яго калегі з Прынстанскага універсітэта апісваюць эксперымент, у якім хуткасць светлавога імпульса ў сотні разоў (!) пераўзышла хуткасць святла. Група швейцарскіх фізікаў паведаміла, што ёй давялося вылічыць, з якой хуткасцю два “ўзаемазвязаныя” фатоны ўзаемадзейнічаюць адзін з адным. Такія фатоны адрозніваюцца ад звычайных тым, што нараджаюцца ў адным і тым жа эксперыменце, маюць ўзаемазвязаныя характарыстыкі, і як бы далёка потым не разлятліся, змена характарыстыкі аднаго “адразу” выклікае змену характарыстыкі другога. Швейцарскія вучоныя памералі гэтак “адразу” і высветлілі, што хуткасць з якой сігнал аб змене характарыстыкі перадаецца ад аднаго фатона да іншага, як мінімум у 1500 разоў большы за хуткасць святла ў вакууме. З такой хуткасцю да бліжэйшай зоркі быў бы ўсяго толькі адзін дзень лёту.

Хуткасць святла амаль 300 тысяч кіламетраў у секунду. Некалькі год таму дацкі фізік Лене Вестергаард і Джон Хау ў Кэмбрыджы (Масачусетс) зменшылі хуткасць святла да 17 м/сек, увогуле спынілі яго, потым у такім выглядзе запусцілі далей.

— Дык вынікае, што мы нейкі інфармацыйны запаведнік? — спытала дзяўчына.

— Мала таго — касмічныя апараты, якія запускаяцца з Зямлі за межы Сонечнай сістэмы, пачынаюць перадаваць скажоныя звесткі, а потым і ўвогуле змаўка-

юць па невядомых прычынах, што дае падставы некаторым вучоным лічыць, што за межамі нашай планетарнай сістэмы зусім іншы стан матэрыі і іншыя законы хіміі і фізікі, — адказаў гаспадар.

— Дык што — жыццё на планеце не магло зарадзіцца спантанна? — пацікавіўся аўдытар Саковіч. — Як жа тады ўсе сучасныя веды, тэорыі — усё, што яшчэ выкладаецца ў школах і навуковых установах?¹

¹ Вядомы біяхімік С. Костычаў яшчэ на пачатку ХХ стагоддзя скептычна аданіў гіпотэзу самазараджэння арганізмаў.

“Калі б я прапанаваў абмеркаваць, наколькі вялікая верагоднасць таго, каб сярод неарганічнай матэрыі шляхам натуральных працэсаў выпадкова ўзнікла фабрыка — з топкамі, трубамі, катламі, машынамі і г.д., — то такая прапанова зрабіла б уражанне вар’яцкага жарту. Але прасцейшы мікраарганізм пабудаваны нашмат складаней усялякай фабрыкі, значыць яго выпадковае ўзнікненне яшчэ менш верагоднае”.

Сучасны амерыканскі вучоны астрафізік Ч. Вікрасінгхе спасылаецца на падлікі верагоднасці выпадковага сінтэзу звышскладаных біямалекул пры ўмове выпадковых аб’яднанняў іх складаных частак. Лік такіх камбінацый аказаўся жаклівым: 10 у 10 000 ступені — значна больш за колькасць атамаў у Сусвеце. Вучоны зрабіў выснову:

“Хутчэй ураган, які пранёсся па звалцы старых самалётаў, збярэ новы суперлайнэр з кавалкаў лому, чым у выніку выпадковых працэсаў узнікне са сваіх кампанентаў жыццё”...

— Мяркую, у аснове нашых першапачатковых і пануючых зараз агульнавядомых уяўленняў ляжыць мана, — цвёрда сказаў філосаф Зайцаў.

Між тым, сутонела. Дыскусанты спынілі гутарку і зірнулі ў акно, за якім ужо пачынала згущацца цемра.

Філосаф Зайцаў спахапіўся.

— Сябры, мы з Лідай зробім што-небудзь да гарбаты, — прапанаваў ён.

— Тады дазвольце задаць апошняе пытанне, — сказаў аўдытар Саковіч. — Калі на вашу думку і мы, і ўсё навокал, і наша жыццё — толькі камп'ютэрная сімуляцыя, то што нам усім рабіць?

Філасаф Зайцаў усміхнуўся нечакана мяккай усмешкай.

— Гэта адвечнае пытанне: “што рабіць?” А нічога. Проста жыць і далей так, як нам падказваюць нашыя сумленне і мараль. Вось і ўсё.

Гаспадар з дзяўчынай пайшлі на кухню, і Багдан Кайра адразу злавіў сябе на думцы, што яму нечага не хапае. “Гэтая дзяўчына, — падумаў ён, — яна ўжо прайшла свае першыя выпрабаванні і набыла здольнасць ацэньваць людзей, а цяпер апынулася на раздарожжы. Трэба вырашаць”.

Часам, пазіраючы дагэтуль крадком на Ліду, Багдан Кайра лавіў сябе на думцы, што прыгажосць у чыстым выглядзе амаль нічога сабой не ўяўляе, а галоўнае ў чалавеку, тым больш у жанчыне, усё-такі стыль. Гэтая проста апранутая дзяўчына, безумоўна, прыгожая. Але ж на вуліцы за дзень можна сустрэць шмат прыгожых дзяўчат і жанчын. Толькі вось пачуццё стылю ёсць не ў кожнай з іх. У Лідзе гэтае пачуццё адчувалася ва ўсім: у стрыманай манеры паводзіць сябе, не злоўжываць касметыкай, з годнасцю насіць танныя рэчы, не зважаць на беднасць.

Быццам прачытаўшы яго думкі, стомлены і змрочны, але па-ранейшаму назіральны аўдытар Саковіч спытаў:

— Спадзяюся, вы не ўпусціце свой шанец, спадар Багдан? Я маю на ўвазе дзяўчыну.

— Хоць я бедны і непрыгожы, — адказаў яму ў тон рэпарцёр, — але пастараюся.

ІХ. Закаханья

— Вось, тут я жыву, — сказаў рэпарцёр.

Дзяўчына нясмела зайшла ўслед за ім у вітальню і нерашуча спынілася.

— Бадай, крыху інакш чым у інтэрнаце, — паспрабавала яна пажартаваць.

— Будзь як дома, — сказаў банальнасць Багдан Кайра, але спахапіўся і, уклечыўшы, сам зняў з ног дзяўчыны боцікі. — Вось мае пантофлі, яны праўда вялікія, але да кухні дойдзеш.

— Чаму ж ты не завёў спецыяльныя, без памеру, так бы мовіць, усярэднены варыянт? Ты ж, пэўна, нямала перавадзіў сюды дзяўчат? Скажы мне праўду, Багдан!

— Смялей, Ліда! — абмінуў гаспадар небяспечную тэму, узяў дзяўчыну за руку і павёў за сабой.

— Ведаеш, Багдан, я крыху агледжуся і адразу пайду на кухню, — сказала дзяўчына. — Ты ж, пэўна, галодны. Толькі пакажы мне, дзе твае харчовыя запасы. І віно адкаркуй. У цябе ёсць віно? Я хачу напіцца.

— Гэта яшчэ навошта? — не паверыў рэпарцёр.

— Для храбрасці.

Багдан Кайра абняў дзяўчыну за плечы і прыцягнуў да сябе. Ён пацалаваў яе спачатку ў лоб, потым у вусны, адчуў яе лёгкую напружанасць, якую дзяўчына імкнулася схваць ад яго, і ўсё зразумеў. “Сёння, — падумаў ён, — яна так вырашыла і таму прыйшла. Сёння гэта адбудзецца”.

Праз нейкі час яны ўжо сядзелі за сталом, і Багдан Кайра зноў расказваў дзяўчыне, як яго тут апытвалі аператыўнікі, і ўвогуле ўсё, што ведаў. Пад канец ён нават выцягнуў і паказаў гільзу дзевятага калібра да пісталета Макарава, але спахапіўся, што сваімі аповядамі можа толькі напалохаць яе і пачаў даводзіць іншае — як пасля да яго заходзіў філосаф Зайцаў са сваім напарнікам — уфолагам з мясцовага таварыства — у таго была з сабой рамка і яшчэ нейкія прыборы, і яны замяралі ў кватэры фон і ўсё іншае.

— І што, прыборы што-небудзь паказалі? — спытала Ліда Баркова.

— Спачатку, — сказаў праўду рэпарцёр, — а потым фон зменшыўся і зараз — норма.

— Дык ты думаеш, тут былі “людзі ў чорным”?

— Я нічога не думаю.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

— Але ж яны забралі свой прыбор і зніклі, нават па-
пярэдне абясшкодзілі трох узброеных прафесіяналаў?

— Так, — згадзіўся рэпарцёр, — завалілі іх, як бара-
ноў.

— А калі б ты вярнуўся раней і сустрэўся з імі?

— Я б не хацеў, — шчыра прызнаўся рэпарцёр. —
Аўдытар Саковіч кантактаваў з імі. Цяпер у яго дэ-
прэсія, і ён у бальніцы. Я хутка зайду да яго.

Дзяўчына прыгубіла віна. Рэпарцёр еў з апетытам.

— А ты рыхтуеш свой сенсацыйны матэрыял? Мо-
жа, я табе перашкаджаю працаваць? — раптам ус-
помніла яна.

— Ну што ты, самаму занядбанаму творцу, хаця які
я творца — так, рамеснік, патрэбна свая Муза. Вось я
цябе і выбраў. Цяпер ты будзеш натхняць мяне, —
усміхнуўся рэпарцёр. — А матэрыял будзе і яшчэ які...
Я пачну з “чорнага гелікаптэра”, патлумачу пра “люд-
зей у чорным”, апішу ўсё, што бачыў і прыкладу да ўся-
го здымкі. Скажу табе па сакрэту, хоць яны тут у мяне
ўсё вымелі (свой прыбор), я аддаў напярэдадні некалькі
здымкаў філосафу Зайцаву. Яны, я маю на ўвазе фота,
у яго якраз і захаваліся. Я змушу гэты мегаполіс зака-
лаціцца ад страху. Кожнаму яго жыхару на кожным
кроку будуць мроіцца іншапланецяне, схаваныя ў бія-
балонцы чалавека. “Паўночны кур’ер” пачнуць ірваць
з рук. Я расцягну матэрыял на некалькі нумароў з пра-
цягам. Я ўжо знайшоў загаловак. “Пятая цэнтурья,
трыццаць другі катрэн”. Гэта з Настрадамуса.

— А што, калі яны зноў вернуцца? Сюды?

Рэпарцёр разліў віно ў бакалы і, супакойваючы
дзяўчыну, усміхнуўся.

— А навошта? Што ім цяпер тут трэба, які інтарэс?
Яны ж забралі свой сінтэзатар — і кропка. І, увогуле,
усё гэта лухта. Я не веру ні ў якіх чысцільшчыкаў. Тут
нешта іншае. Можа, якія гульні вайскоўцаў.

— А вось Герман Антонавіч верыць.

— Філосаф Зайцаў, як я ўжо казаў, таксама можа па-
мыляцца, — заўважыў рэпарцёр. — Усе, хто цікавіцца
паранармальнымі з’явамі — крыху дзівакі. Хаця я

прызнаю, ён шмат ведае і даволі “прасунуты” ў многіх навуковых галінах.

Дзяўчына не пагадзілася.

— Я была б задаволена любым бокам жыцця, калі б побач са мной быў такі чалавек, як ён, — заўважыла яна.

— Ён старэйшы за цябе на цэлае пакаленне, — раўніва адшукаў слабое месца рэпарцёр. — Пра што б вы з ім размаўлялі? Пра “зялёных чалавечкаў”?

— А ты злы, Багдан.

— Ды не, — спахапіўся рэпарцёр. — Зусім я не злы. Проста мне, як, пэўна, усякаму мужчыну, не вельмі падабаецца, калі твая дзяўчына пачынае хваліць кагосьці іншага.

— Я — твая дзяўчына?

— Так, ты мая. Ну, спадзяюся, будзеш.

Раптам яны з палёгкай усміхнуліся адно аднаму. Напружанне пачало спадаць. Рэпарцёр вырашыў выкарыстаць гэта, каб высветліць яшчэ адно пытанне, якое непакоіла яго.

— Паслухай, Ліда, — пачаў ён, — той хлопец, з якім ты сустракалася да мяне, што — вырашыў, быццам разлічыўся з табой цалкам? Бадай, тая найўная правінцыялка, адрабіла на яго, і на гэтым кропка? Мне не падабаецца такі варыянт. Я вельмі не люблю, калі мяне ці каго з маіх блізкіх кідаюць на лахатрон, скажам так.

— Супакойся, Багдан. Ты што, хацеў бы, каб ён зрабіў усё, як абяцаў? Кажуць, існуюць выпадкі, калі вычварэнцы падаўляюць у сабе свае інстынкты і жэняцца толькі каб замаскіраваць сваю сапраўдную сутнасць.¹

---

¹ Па класіфікацыі Хіршфельда, гамасексуалісты ў асноўным падраздзяляюцца на дзве катэгорыі: андрафілы, якія цягнуцца да мужчын старэйшага ўзросту і эфебафілы, якія маюць схільнасць да юнакоў (эфебы (грэч.) — юнакі 18—20 гадоў).

Існуюць тры асноўныя тэорыі прычын гомасексу-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

альнасці: тэорыя “полавай ненармальнасці”, тэорыя “спакушэння” і тэорыя “сегрэгацыі”, але, на думку асобных філосафаў і псіхіятраў, гомасексуальнасць, трансвестыцызм, некаторыя псіхічныя хваробы, у прыватнасці, шызафрэнія, з’яўляюцца хутчэй за ўсё збоём у рабоце матрыц, чарговы раз даказваючы гэтым віртуальнасць нашага свету.

Па дадзеных Сусветнай арганізацыі аховы здароўя, на 20 тысяч народжаных даводзіцца адзін транссексуал. Адпаведна гэтай статыстыцы, толькі ў нашай краіне каля 500 чалавек з сіндромам адваргання полу.

Рэпарцёр абдумаў словы дзяўчыны з іншага боку і нават здзівіўся такой нечаканай логіцы.

— Вядома ж, не, — шчыра сказаў ён. — Але павінна ж быць нейкая прыстойнасць, справядлівасць, так? Дасі мне яго адрас, я сам разбяруся.

Ліда Баркова, усміхаючыся, пахітала галавой.

— Не. Усё ў мінулым. Няхай з ім разбіраюцца Вышэйшыя Сілы.

— Добра, — сказаў рэпарцёр. — На сёння закрываем гэтае пытанне, урэшце, як і ўсе астатнія, акрамя аднаго.

— Якога?

Рэпарцёр набраў у грудзі паболей паветра.

— Самага галоўнага. Я хачу... хачу каб ты стала маёй. Сёння. Зараз.

Вочы дзяўчыны ў надыходзячым прыцемку ўспыхнулі і набылі зеленаватае адценне. Прыгожыя вусны расціснуліся, яна зірнула ў твар мужчыны, што сядзеў насупраць, і сказала:

— Няхай так. Я гатова, Багдан.

— ....

Распранаючы дзяўчыну, Багдан Кайра адначасова адчуў яе прыхаваны страх, які яна ў сабе падаўляла, і, разам з тым, жаданне блізкасці, давер і адданасць яму — вопытнаму мужчыне, якога выбрала і, магчыма, назаўсёды, і пачуццё ўдзячнасці да яе на кароткае імгненне раптам захлынула яго цалкам, амаль знішчаючы

фізічны поцяг, але гэтае пачуццё як прыйшло, так хутка і адступіла перад спрадвечным поклічам прыроды: яго мужчынскай плоці і яе жаночай гатоўнасці прымаць гэту плоць.

За вокнамі ўжо даўно ўсталявалася ноч. Праз нейкі час дзяўчына падхапілася з ложка. На прасцірадлы Багдан Кайра міжволі заўважыў цёмную пляму — нявольнае сведанне страчанай ёю цноты. “Вось і ўсё”, — падумаў ён, затрымаў яе і зноў абняў, пяшчотна цалуючы ў вусны.

— Трэба прыбраць са стала, бо так пакідаць нягожа, — патлумачыла Ліда Баркова, абдымаючы таго ў адказ.

— Добра, — сказаў Багдан Кайра і дадаў: — Застанешся ў мяне. Назаўсёды. Заўтра перавязём з інтэрната твае рэчы, а потым выберам час і паедзем да бацькоў — тваіх і маіх, прасіць дазволу на шлюб. Пойдзеш за мяне? Рызыкнеш?

Дзяўчына схавала шчаслівы твар у падушку.

— Згода.

Але раніцай рэпарцёр, праводзіўшы дзяўчыну і аддаўшы ёй дублікат ключа ад кватэры, паехаў на працу, бо там наспела некалькі неадкладных спраў, дамовіўшыся з Лідай, што вечарам заедзе па яе, і папрасіўшы, каб яна папярэдне патэлефанавала яму. Увішны і хуткі на ногі, Багдан Кайра хутка вырашыў усё пытанні на працы, і пайшоў да рэдактара, каб той дазволіў яму ўзяць два вольныя дні за свой кошт. “Што так? — пацікавіўся рэдактар, і машынальна дадаў абыходкавую ў такіх выпадках рэпліку: — Мо, ажаніцца вырашыў?” Рэпарцёр Кайра адказаў, што так, вырашыў, пасля чаго выслухаў адпаведныя віншаванні крыху здзіўленага начальніка і паехаў дахаты.

Ён выскачыў з аўтобуса непадалёку ад дому і скіраваў да шапіка, у якім купіў некалькі газет.

Сонца заходзіла. Насычанае бензінавымі выпарэннямі паветра вібрыравала ад суцэльнага шуму рухавікоў. Кволя дрэвы абапал дарогі ўжо спяшаліся скідваць брудна-жоўтае лісце. Там-сям на парэнчах, якія адгароджвалі тратуары, сядзелі купкі страката ап-

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

ранутых тынэйджэраў з бутэлькамі таннага піва ў руках, абмяркоўваючы свае, толькі ім вядомыя, праблемы.

Рэпарцёр зайшоў у пад'езд, узбег па лесвіцы і, спыніўшыся перад дзвярыма, уставіў ключ у замок. Але ключ не правярнуўся. Дзверы былі адчынены. “Ну, хіба не пачатак склерозу? — вылаяў у думках сам сябе Багдан Кайра, — і як гэта я забыўся зачыніць? А можа, прыйшла Ліда? Ну, вядома ж, яна, у яе ж з учарашняга вечара дублікат ключа”, — вырашыў рэпарцёр і ўвайшоў у вітальню.

— Ліда! — паклікаў ён. — Гэта я!

Адказу не было.

“Значыць, усё-такі пачатак склерозу”, — вырашыў рэпарцёр і, зірнуўшы на гадзіннік, прайшоў у пакой. Праз некалькі хвілін, як дамовіліся, дзяўчына павінна яму тэлефанаваць. Багдан Кайра пасунуўся бліжэй да тэлефона, і... раптам знерухомеў.

На палічцы, побач з тэлефонным апаратам, абапіраючыся на пластмасавую руку і сагнутую пад прамым вуглом адзіную нагу, сядзела лялька. Сэрца рэпарцёра замерла, а потым закалацілася ў грудзях. Раптоўны, непадкантрольны страх нібыта паралізаваў яго. Гэта была, безумоўна, тая самая лялька, якую ён убачыў у руках клонаў у падземцы і пра якую яму дэталёна апавядаў аўдытар Саковіч. “Яны былі тут, — падумаў ён, — таму і дзверы адчынены. Але навошта? Што яны тут згубілі? Забралі ж свой прыбор, які вызначылі як сінтэзатар, дык што ім яшчэ ад яго трэба? І хто яны, урэшце, хто? Няўжо мае рацыю філосаф Зайцаў і гэта сапраўды “людзі ў чорным?” Калі зараз ён сам не пачынае вар'яцець, такі вар'янт якраз найбольш упісваецца ў ланцужок незвычайных падзей, што адбыліся ў апошні час. Так, але ж жыццё не фантастычны блакбастэр, у якім адбываюцца самыя неверагодныя падзеі, а звычайная, нават сумная і аднастайная, калі з яе выключыць напрыклад, каханне, рэч. Ці, можа, кожны чалавек хоць адзін раз у гэтым жыцці сапраўды сутыкаецца з нечым загадкавым, таёмнічым і незвычайным?”

Рэзкі пранізлівы гук званка прымусіў яго ўздрыгнуць. Тэлефон! “Пэўна, Ліда?” — мільганула ў яго галаве, калі здымаў слухаўку.

Паўза.

— Я слухаю, — сказаў рэпарцёр Кайра.

Раптам, цалкам інстынктыўна, ён выхапіў з кішэні дыктафон і падключыў яго да апарата. Так ён рабіў іншым разам, калі браў у каго-небудзь інтэрв’ю.

— ...

— Рэпарцёр газеты “Паўночны кур’ер” Кайра? — спытаў абыякавы, механічны і ненатуральна вывераны мужчынскі голас.

— Так, гэта я, — сказаў рэпарцёр і запатрабаваў: — Прадстаўцеся. Хто вы такі?

— Я чыннік разведкі паветраных сіл. Вы бачыце знак?

— Які знак?

— Побач з вашым сродкам сувязі?

— Я бачу на палічцы хлам у выглядзе паламанай лялькі, — сказаў рэпарцёр. — Толькі і ўсяго.

— Мы былі ў вас. Гэта знак.

— Якое права вы мелі заходзіць без мяне ў маю кватэру? — спытаў рэпарцёр.

— Наша права неабмежаванае.

— Гэта вы перадусім ўварваліся да мяне, забралі адну рэч — яна вісела на вешаку ў пакеце і сутыкнуліся тут з агентамі службы бяспекі? Я падам скаргу ў адпаведныя інстанцыі. Што вам ад мяне трэба?

— Нам трэба ваша маўчанне.

“Людзі ў чорным” — вырашыў Багдан Кайра. — Гэта зноў яны, ці я — вар’яцею.

Рэпарцёр адчуў, як страх папоўз з раптам пахаладзелых пальцаў рук па плячах і па спіне. “Спакойна, — загадаў ён сам сабе. — Галоўнае, без панікі... Галоўнае — задаць ім як мага больш пытанняў і высветліць іх намеры”. Ён зірнуў на дыктафон: дыскі на касеце круціліся, мігцеў чырвонай кропкай індытакар — запіс ішоў.

Х. Ракіроўка

Бальнічная палата, у якой ляжаў аўдытар Пётра Саковіч, была разлічана на чатырох хворых, а на самой справе змяшчала восем. Аўдытар, які паступіў нядаўна, займаў першы ад уваходу і самы нязручны ложкак. Зрэдку ён, як і большасць пацыентаў, уставаў і хадзіў па калідоры, але больш часу проста ляжаў. Разпораз яго наведвалі жонка з дачкой, але ён ад гэтага чамусьці толькі раздражняўся і таму, здаралася, хутчэй выпраўляў іх дахаты.

Без асаблівага энтузіязму ён сустрэў і рэпарцёра Кайру. Рэпарцёр быў у заношаным бальнічным халаце, які проста накінуў на плечы. Ён павітаўся і сеў на крэсла ля ложка, паклаўшы ў тумбачку тое-сёе з ежы, купленай у бліжэйшым супермаркеце. Яго здаровы выгляд рэзка кантраставаў з выглядам суразмоўніка: аўдытар быў жоўты з твару, на якім хваравіта блішчэлі глыбока запалыя, неспакойныя вочы.

Рэпарцёр не задаваў пытанняў. Ён павітаўся і замоўк. Аўдытар таксама маўчаў, і так яны прасядзелі нейкі час, пасля чаго Пётра Саковіч паведаміў, што ўрачы пакуль не могуць паставіць яму дакладны дыягназ: сімптоматыка даволі няясная — у яго быццам вялікая страта крыві, як пры апраменьванні, страта вагі, да таго ж працягваюць змяншацца эрытрацыты, хаця ніякага лейкозу ў яго няма.

Рэпарцёр выслухаў усё гэта і пасля паўзы спытаў:

— Раней у вас такога не было? Я маю на ўвазе хваробу.

— Не, — адказаў аўдытар. — Урэшце, я здагадваюся, нават ведаю дакладна з-за чаго ў мяне гэта нявызначаная сімптоматыка.

— І з-за чаго? — пацікавіўся рэпарцёр.

Аўдытар зрабіў яму знак, каб той нахіліўся і сказаў напаяголасу:

— “Людзі ў чорным”. Вы, у адрозненне ад мяне, напямую з імі не кантактавалі.

— Вы гаварылі пра гэта з вашым урачом? — задаў пытанне рэпарцёр.

Аўдытар нервова азірнуўся.

— А вы б рызыкнুলі абвясціць такое? Маўчыць? Ну дык і я — не. Яны б мяне адразу ў “дурку” скіравалі пасля такога прызнання. На абследаванне.

— Я вас разумею, — згадзіўся рэпарцёр.

— То-та і яно, — ажывіўся Саковіч. — Тэма НЛА ўвогуле табуіраваная. Паспрабуйце, загаварыце пра гэ-та з кім-небудзь акрамя уфалагаў — адразу да цябе паставяцца як да “закручанага”. Хіба не так?

— Так.

— Увогуле, вы самі рызыкнеце пачынаць размовы пра энэла ды іншапланецян у якой-небудзь, няхай сабе і падрыхтаванай, кампаніі? Вы заўважалі, што гэтая тэма з’яўляецца, так бы мовіць, *enfante terrible* ў любых яе выявах і выклікае ці астракізм, ці падазрэнні ў псіхапатычнай зацыкленасці? Ну, уявіце, што вы лекар, прыходзіце раніцай на дзяжурны абход, сядзеце тут ля мяне на зэдлік, мераеце ціск і пытаецеся, як я сябе адчуваю, а я ў адказ кажу, што адчуваю сябе вельмі дрэнна, бо ва ўсім вінаватыя іншапланецяне, якія мяне дастаюць, бо я скраў у іх хранальны сінтэзатар.

Рэпарцёр міжволі засмяўся.

— Вось я і кажу, — усміхнуўся ўслед за ім аўдытар Саковіч. — Кола замыкаецца. Як толькі вы пачнеце пісаць свой сенсацыйны матэрыял, вас выклічуць да галоўнага, і той параіць вам адпачыць за свой кошт у санаторыі, ці яшчэ дзе-небудзь. Вы ведаеце, — аўдытар падсунуўся бліжэй і азірнуўся, — калі філосаф Зайцаў сцвярджае, што нашыя мазгі ўсяго толькі біякамп’ютэр, які прымае сігналы звонку, то, пэўна, асобныя тэмы, напрамкі дзейнасці і некаторыя распрацоўкі там, — ён паказаў вачыма на столь, — непажаданыя. Можна мець месца звычайная блакіроўка. Па прынцыпу: можна падвесці каня да вады, але нельга прымусіць яго піць. Як мая тэорыя? Слабаватая, вядома. Але чым яна горшая за іншыя: напрыклад, за адну з самых распаўсюджаных — тую, у якой мудрыя іншапланецяне назіраюць за намі, каб неўзабаве прызямліцца ў Нью-Йорку ля будынка ААН і зрабіць там

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

даклад аб супрацоўніцтве? Ха-ха! Дарэчы, вы калі-небудзь чулі пра Філадэльфійскі эксперымент?¹

¹ Эксперымент Альберта Эйнштэйна, які ў 1943 годзе працаваў на ВМС ЗША. З дапамогай гіганцкіх магнітных генератараў, працуючых на рэзанансных частотах, спрабавалі зрабіць ваенны аб'ект нябачным. Дзеля гэтага быў выбраны амерыканскі эсмінец “Элдрыдж” з экіпажам.

Але пад час эксперымента нешта адразу пайшло не так, быццам падключыліся неведомыя і жахлівыя сілы, бо карабель, пасля таго, як зрабіўся нябачным, тэлепартаваўся з дока Філадэльфіі на вялікую адлегласць у Норфолкскі порт, (!) а потым быў вернуты назад. Частка экіпажа загінула, а іншыя зрабіліся пасля гэтага вар'ятамі. Некаторыя людзі, бачныя ўнутры поля, зыходзілі ў “нішто” — яны проста знікалі. Яшчэ адзін з экіпажа, ужо пасля эксперымента, на вачах жонкі і дзіцяці прайшоў “скрозь сцяну” свайго дома, і больш ніякіх яго слядоў не было знойдзена. У адных пад час эксперымента толькі дваілася ў вачах, іншыя смяяліся і хісталіся, як п'яныя, той-сёй самлеў. А некаторыя сцвярджалі, што трапілі ў іншы свет, дзе бачылі дзіўных незямных істот і кантактавалі з імі. Некалькі чалавек памерла...

Сведчаць, што праведзены з эсмінцам “Элдрыдж” эксперымент зрабіў цяжкі ўплыў на яго натхніцеля — А.Эйнштэйна, які пасля гэтага ўпаў у дэпрэсію, спаліўшы шэраг сваіх прац і распрацовак.

— Хутчэй за ўсё, вы не ведаеце. Коротка патлумачу: з эсмінцам “ДЕ-173” ці “Элдрыдж” у 1943 годзе быў праведзены эксперымент. Хацелі зрабіць яго нябачным пры дапамозе электроннай маскіроўкі. Вакол карабля было створана экстрэмальнае магнітнае поле, але далей усё выйшла з-пад кантролю. Ёсць здагадкі, што пад час вопыту праявілася зацікаўленасць з боку НЛА. Палавіна экіпажа карабля быццам звар'яцела, ці, як яны казалі, сталі “замярзаць”: нагадваць людзей, якія зна-

ходзяцца ў змрочным стане, нібы ў іншым свеце, у дваіх назіраўся эфект самаспальвання. Многія пасля памерлі ў клініках. Я думаю, што створанае суперполе дазволіла ім перайсці за тую мяжу, якая аддзяляе нас ад Матрыцы. Упэўнены, што філосаф Зайцаў, калі ведае пра гэта, зрабіў аналагічныя высновы.

— Вы праніклія ідэяй пра Матрыцу?

— Калі нават і так, то я не збіраюся крычаць пра гэта на кожным кроку. Адны вераць у Бога, іншыя ў эвалюцыю матэрыі ў прыродзе, яшчэ нехта ў Матрыцу. Ідэя якраз упісваецца ў матэрыялістычныя рамкі.

Суразмоўнікі міжволі з асцярогай агледзеліся, але ўпэўніліся, што да іх размовы ў палаце не прыслухоўваюцца. Некалькі хворых па вуглах займаліся кожны сваім: хто спаў, хто корпаўся ў асабістых рэчах.

— Я тут падчытаў тое-сёе, — сказаў аўдытар. — Папрасіў жонку, яна адшукала ў кнігарнях, у бібліятэцы. Спонтанныя кантакты з імі, накшталт майго, не рэдкасць. Дык вось, яны, як правіла, не прыносяць нічога, акрамя хваробы, таму, хто з імі сутыкнуўся. Ці яшчэ горш.

— Пацярпіце, — супакоіў рэпарцёр. — Усё мінецца, і ваша хвароба таксама. Чалавек — надта ж жывучая істота.

— Дзякую, — пацяплелым голасам прагаварыў аўдытар, — але, дарагі Багдан, скажыце мне адну рэч.

— Якую?

— Вы памятаеце лічбу, што з'явілася на дысплей пасля падключэння той штуки з гелікаптэра? Калі адначасова была і ваша выява?

Рэпарцёр зморшчыў лоб, успамінаючы.

— Не, — адказаў ён. — Не памятаю. Хаця, варта было запісаць. Нешта шматзнакавае. Мільёны там з нечым.

— Дзесяцізнакавая лічба, — паправіў Саковіч. — Мільярд з нечым. Вось. А калі быў спачатку індэфікаваныя я — лічба была сямізнакавая. У мяне на гэта памяць выдатная, я лічбы адразу запамінаю. Вось так.

— Дык што з таго? — спытаў рэпарцёр.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

— Не прыкідвайцеся, што не дапялі. Хіба вы не памятаеце, што сказаў пра гэта філосаф Зайцаў?

— Нешта не ўязджаю, — зманіў рэпарцёр Кайра.

— Гэтыя лічбы — мяркуемая колькасць скарачэнняў сэрца, што яшчэ засталіся. У вас дык — быццам норма, а ў мяне?

— Лухта, — пакрывіўся рэпарцёр. — Вы тут фантазіруеце, накручваеце самі сябе. Зайцаў назваў адну з магчымых гіпотэз. А побач з ёй можа быць і шмат іншых. Магчыма, тыя лічбы значылі зусім іншае.

— Добра, — згадзіўся хворы. — Замнём гэтую тэму. Лепш раскажыце мне, як у вас справы з вашай сяброўкай. Я заўважыў, што ў вас узаемны сантымент.

Рэпарцёраў твар асвяціўся мяккай усмешкай.

— Мы вырашылі быць разам, — сказаў ён. — Хутка наведаем яе бацькоў. Я нават хацеў перавезці яе рэчы з інтэрната да сябе, але... цяпер крыху пачакаю.

— Што так? — спытаў Саковіч.

— “Людзі ў чорным”. Яны нядаўна былі ў мяне дома, калі я адсутнічаў, а пасля пагражалі мне па тэлефоне.

Паўза.

— Што яны хацелі?

— Каб я маўчаў. Хіба не тое ж яны патрабавалі і ад вас?

Аўдытар пацямнеў з твару. Ён надоўга задумаўся.

— А як жа ваш сенсацыйны тэкст? — урэшце пацікавіўся ён. — Яны патрабуюць, каб вы маўчалі і пра гэта? Яны ведаюць пра тэкст?

Рэпарцёр Кайра паціснуў плячыма.

— Я яшчэ не вырашыў пра тэкст, — сказаў ён. — Я думаю, што рабіць.

— Так. Значыць — ракіроўка, — заўважыў аўдытар Саковіч. — Але вы не камплексуйце. Я вас разумею. Вы цяпер не адзін, і мусіце адказваць і за дзяўчыну. Тым больш, што іх трэба заўсёды абыходзіць, бо гэта, пэўна, сілы таго ж парадку, пра што калісьці казаў Лаа Дзы — памятаеце? “Самае найма-

гутнейшае ў свеце тое, чаго нельга ўбачыць, пачуць, спазнаць”...

— Магчыма, — пагадзіўся рэпарцёр. — Нам і так хапае праблем. Чым больш я назіраю гэты свет — тым больш мяне апаноўвае сум. Але, пэўна, у тым і сэнс, каб не наракаць на ўсё, а рабіць сваю справу. Калі жыццё ўзнікла само ці створана штучна, яно ўсё роўна нечага вартае. Пэўна, ёсць мэта, дзеля якой мы з’яўляемся на свет і існуем у ім столькі часу.

— Мне ўвогуле ў апошнія дні вельмі цяжка, — сказаў аўдытар. — Я, у адрозненне ад вас, засумняваўся ў вартасцях жыцця, тым больш, што ёсць доказы яго штучнасці. Які сэнс у чымсьці, калі я ведаю, што памру? Не зараз дык потым. І ўрэшце гэтыя людзі навокал: на вуліцах, у крамах, на працы — усе нешта вышукваюць, выходзіваюць, паядаюць, кудысьці бягуць з вырачанымі вачыма. А навошта? Каб праз вельмі хуткі час усім ператварыцца ў прах? Калі навукова-тэхнічная рэвалюцыя кардынальна змяніла свет, то ў чым тыя змены і сэнс? Я не разумею, чаму пры ўсім пры тым у нас пануе самаедства, эліта нацыі пакутуе, а хамства спраўляе трыумф? Дый не толькі ў нас.

Рэпарцёр выслухаў і пагадзіўся:

— Так, і хвалёная дэмакратыя — гэта псеўда-дзяржаўны лад, яна не можа сябе абараніць, а чалавек пры ёй выраджаецца, бо ўсе высілкі скіраваныя на тое, каб даць выжыць хіба што хітрым і вяртлявым невукам.¹

¹ Біёлаг з МДУ Аляксандр Бялоў лічыць, што прыстасаванне чалавека да навакольнага асяроддзя ідзе не праз удасканаленне (па Дарвіну), а праз дэгенерацыю. Ланцуг такі: людзі ў выніку развалу цывілізацыі ператвараюцца ў дзікуноў, потым у малпалюдзей, чалавекападобных малпаў і проста малпаў. Многія вучоныя таксама лічаць, што ў гісторыі Зямлі існавала некалькі цывілізацый, якія знішчалі сябе (толькі ці самі?). Ці не сціралася ўсё, дарэчы, як камп’ютэрны файл, у долі секунды нейкай Звышсілай? А потым цывілізацыя “запускалася зноў?”

— Ці да гэтага імкнуліся тыя Знешнія сілы, пра якіх кажа філосаф Зайцаў, што стварылі наш Сусвет і ўсіх нас?

— Філосаф Зайцаў можа памыляцца. Ён не аракул.

— А калі не? Гэтая дзікая гіпотэза, у якой шмат прыхільнікаў і якую хаваюць у сакрэце, усё роўна будзе прасочвацца, як вада праз гаць, пакуль не стане агульнавядомай аксіёмай. І тады ажыццявяцца найгоршыя прароцтвы: абрынецца эканоміка, рэлігія, мараль. Памятаеце, у Дастаеўскага? “Калі Бога няма, то ўсё дазволена?” Чалавецтва апусціцца да цемры.

Рэпарцёр падумаў і не згадзіўся.

— Магчымы варыянт, але вы пераацэньваеце калектыўны розум. Ну, прыкладам, возьмем наш народ? Ён як жывы пластылінам, так і будзе жыць далей. Хіба што больш пакутаваць, пакуль не знікне... Што яму тая віртуалізацыя і навіна пра тое, што ён ахвяра Эксперымента? Ды ён проста не “ўедзе” ў гэта.

— Ён можа “ўехаць” зусім з іншага боку, — не згадзіўся аўдытар Саковіч. — З боку анархіі, усёдазволенасці ды татальнага крыміналу і апусціцца з гэтай нагоды ў такую цемру, у параўнанні з якой Кастрычніцкая рэвалюцыя і яе наступствы ў выглядзе гулагаў, чыстак і галадамораў пададуцца цнатлівымі спробамі дылетантаў.

— Не думаю, што гэта так сур'ёзна, — не згадзіўся рэпарцёр. — Вы захварэлі, страцілі аптымістычны настрой і таму перабольшваеце небяспеку. Чалавецтву ўвогуле на ўсё напляваць, у тым ліку і на сябе з усімі сваімі праблемамі разам.

— Мы крыху пра рознае гаворым, — мякка запырэчыў Пётра Саковіч. — Акрэслім межы асобнымі пытаннямі. Як, прыкладам, адаб'ецца на грамадстве абвестка пра месца чалавека ў свеце, які, магчыма, таксама з'яўляецца камп'ютэрнай сімуляцыяй? Як успрыме чалавек навіну пра тое, што ён аніякі не герой, не Цар прыроды і нават не суб'ект эвалюцыі?

— Я і кажу — ніяк.

— Не. Смута пойдзе. І пачнецца з вярхоў. Калі за-

раз ледзь не ў цэнтры Еўропы, а я маю на ўвазе наш мегаполіс, адзначаліся выпадкі канібалізму, то што можа быць пасля тых абвестак увогуле? Вы можаце ўявіць? Я не здольны, фантазіі не хапае.

— Хіба не было ў гісторыі чалавецтва раз-пораз смутнага часу? — не згадзіўся рэпарцёр. — Хіба не падалі звар'яцелыя маці сваіх дзяцей у галадаморы? Не забівалі людзі сваіх жа суродзічаў матыкамі, палічыўшы ідэалагічна непаўнавартымі? Не вынішчалі ў першую чаргу лепшых і разумнейшых?

— Так, але тут іншае. Тут можа адбыцца тое, што мараль, як шворка, з шыі зваліцца — вось у чым справа.

— А новыя звыштэхналогіі, пра якія казаў філосаф Зайцаў? Калі мы зразумеем іх і навучымся рабіць матэрыю з інфармацыі, ствараць Сусветы, станем неўміручымі — тады ж усё будзе па-іншаму? Так?

Аўдытар Саковіч скрывіўся.

— Зайцаў сцвярджае гэта, але ён казаў і пра тое, што, як толькі мы пачнём авалодваць пералічаным — нават наблізімся да ўсяго гэтага, — нас прыхлопнуць, як мух ці вась гэтых прусакоў, — ён паказаў пальцам, — што бегаюць тут, ля тумбачкі.

— Стварыць, каб прыхлопнуць? Тут нешта не вяжацца.

Але ж калі планетарныя цывілізацыі мінулага гінулі ці дэградавалі адна за адной (а іх сляды мы і зараз з непаразуменнем знаходзім у геалагічных напластаваннях), то можна ўявіць, што чарговая, гэта значыць — наша, зноў высільваецца, каб зрабіцца Звышцывілізацыяй, (а хіба не дзеля гэтага мы створаны?) і, магчыма, зноў загіне. Наша цывілізацыя — рэч дастаткова кволая: зараз існуюць шмат розных фактараў, здольных яе знішчыць. Мы ўжо звыкліся, напрыклад, з тым, што СНІД працягвае пашырацца, і што калі праз якіх трыццаць год не будзе знойдзена супраць яго вакцына, нас чакае вырджэнне. Але нават гэты фактар — адзін з шэрагу дробязей. Страшнейшае іншае. Чалавек саступіў з дарогі да Звышчалавека і пачаў імкліва дэградаваць. Чорныя і жукаватыя, як сказана ў Оруэла,

сталі запаўняць свет. Не ўлада над матэрыяй і выхад у Космас, а спажыванне стала мэтай чалавека. А гэта тупік. Нас таксама сатруць з твару Зямлі, як і папярэднія няўдалыя цывілізацыі.

— А калі Эксперымент не атрымаўся?

— Няхай так. Я вас зразумеў, і вы мяне амаль што пераканалі. Але на ўсім гэтым, мяркую, наша жыццё не заканчваецца. Калі свет, у якім мы жывём, такі неверагодна жаклівы, то і мы павінны развітацца з усім “занадта чалавечым” і сканструяваць зусім новае аблічча жыцця. Вось я адразу ўспамінаю Кастанэду, які аднойчы выказаўся наступным чынам: “Наша рэальнае дасягненне — гэта майстэрства быць стоікам, і толькі гэта з’яўляецца адзіным спосабам ураўнаважыць жах перад тым, што ты чалавек, і захапленне тым, што ты чалавек”.

Суразмоўцы зноў замоўклі, абдумваючы тое, пра што гаварылі раней. Рэпарцёр глядзеў у заклеенае наглуха, бруднае акно, за якім бачыў некалькі дрэваў, шэрыя гмахі збудаванняў і частку неба з адзінокай птушкай.

XI. Чысцільшчыкі

На другі дзень пасля таго, як наведаў у бальніцы аўдытара, рэпарцёр сустракаўся са сваёй каханкай. Абое абвясцілі спачатку па тэлефоне сваіх бацькоў пра заручыны і паведамілі ім, што неўзабаве прыедуць знаёміцца, перад тым як згуляць вяселле і пачаць жыць разам.

У вечары, праводзіўшы дзяўчыну, рэпарцёр Кайра патэлефанаваў філосафу Зайцаву і спытаў таго, ці мае ён, час, каб абмеркаваць важныя для яго, і не толькі яго, пытанні. Філосаф адказаў, што ў гэты момант ён якраз вярнуўся з інстытута, дзе чытаў лекцыю, і што не супраць, калі рэпарцёр зазірне на хвіліну.

Не адкладваючы, Багдан Кайра ўскочыў у тралейбус і паехаў да Зайцава. У сумцы рэпарцёра ляжаў дыктафон, на якім была запісана яго гутарка з невядомымі асобамі, што выдавалі сябе за супрацоўнікаў выведкі.

— Я штодня купляю ў шапіку “Паўночны кур’ер”, бо не хачу прапусціць пачатак вашага абяцанага матэрыялу, — заўважыў філосаф Зайцаў, запрашаючы Багдана Кайру ў пакой.

Рэпарцёр пахмурна зірнуў у адказ.

— Яго не будзе, — сказаў ён.

— Як, зусім?

— Так. Магчыма.

— У вас ёсць на гэта прычыны?

— Ёсць.

— Яны дастаткова важкія?

— Так.

Філосаф Зайцаў задумаўся.

— Не буду вас прымушаць адказаць, — урэшце вымавіў ён. — Вы маеце права трымаць іх, я маю на ўвазе тыя прычыны, пры сабе.

Рэпарцёр Кайра нервова спіснуў рукі.

— Паслухайце, — сказаў ён, — я зайшоў да вас, каб задаць пытанне, і магчыма, не адно, вы можаце не адказаць, я нават ведаю, што вы не пажадаеце, але ж я ўсё-такі спытаю. Скажыце, вам не цяжка жыць з вашай ідэяй — я маю на ўвазе ідэю Матрыцы, віртуальнасці нашага свету, які, як вы сцвярджаеце, існуе хутчэй за ўсё, як камп’ютэрная сімуляцыя?

Філосаф Зайцаў паціснуў плячыма.

— Калі б гэтая думка, якую падтрымліваюць ужо дзесяткі “прасунутых” вучоных, нават і дайшла да кожнага чалавека на зямлі, то і гэта нічога б не змяніла. Канец прадказальны.

— Што вы маеце на ўвазе? — спытаў рэпарцёр.

— Нічога жахлівага. Мы ўсе калі-небудзь проста знікнем за долю секунды, вось і ўсё.

— І калі, па-вашаму, адбудзецца гэтае “калі-небудзь”?

— Мяркую, хутка. Ужо праз некалькі стагоддзяў. Як толькі мы навучымся пакідаць біябалонку, перакачаць свядомасць у іншы суб’ект, магчыма неарганічнага парадку, і раскроем таямніцы стварэння матэрыі з інфармацыі.

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

— Калі мы здолеем такое.., прабачце, мы ж тады станем бессмяротнымі, — сказаў рэпарцёр. — Дык чаму мы знікнем?

— Нам не дадуць зрабіцца неўміручымі.

— Чаму?

— Ім, Знешнім Сілам, мяркую гэтага не трэба, інакш быў бы кантакт. Цяпер. Зараз. Сёння.

— Кантакт з кім?

— З ЭНЛА хаця б. Бо, верагодна, гэта іх біяробаты-лазутчыкі. Ці, можа, нешта іншае. Але яго, кантакта, няма і наўрад ці будзе. Вы б кантактавалі з парсючком, лёс якога прадвызначаны? А калі Знешнія Сілы не ідуць на кантакт, то чалавецтва для іх хіба што як для нас калонія мікробаў у колбе.

Рэпарцёр крыху падумаў.

— Але ж, калі нас нехта штучна вырошчвае, то ў гэтым, пэўна, ёсць патрэба? — спытаў ён.

— Магчыма і так, — згадзіўся філосаф Зайцаў. — Толькі мы наўрад ці пра тую патрэбу даведаемся. А з іншага боку, які сэнс у нашым існаванні? Чалавек дэградуе. Спажываць — вось што зрабілася для яго дамінантай. Вялікія нацыі выраджаюцца, а іх набыткі спажываюць сквапныя варвары, у якіх мэты ўсё тыя ж: размнажэнне, захоп тэрыторыі і спажыванне. Шлях тупіковы.

— Вы жывеце адзін? — раптам пацікавіўся рэпарцёр.

— Так, — адказаў філосаф Зайцаў. — Мая жонка была ўрачом, але год таму яе не стала. Лейкемія. А дачка жыве асобна. У яе свая сям'я.

— Я таму спытаў, — засаромеўся рэпарцёр Кайра, — што, на маю думку, адзінота не надае аптымізму. Нават такому адукаванаму чалавеку, як вы.

— Нічога такога на мяне не ўздзейнічае, — запярэчыў філосаф Зайцаў. — Адзінота хіба што толькі спрыяе ў навуковых пошуках.

— Але ж гэтыя пошукі нельга аднесці да чыста навуковых. Яны хутчэй калянавуковыя.

— Згодны. Ды тут я не адзін. Традыцыйныя наву-

ковыя дасягненні ў сваёй большасці ўжо не вытрымліваюць крытыкі. Толькі нестыкоўкі і правалы. За імі існуе нешта зусім дзіўнае і для нас незразумелае. Хіба не цягне і вас зазірнуць у гэтую бездань?

— Яна можа зірнуць у адказ, а гэта ўжо небяспечна. Паўза.

Філософ Зайцаў з цікавасцю вывучаў разгублены твар рэпарцёра.

— Я адчуваю, што з вамі адбыліся нейкія не зусім прыемныя падзеі, — урэшце сказаў ён. — Так ці не?

Рэпарцёр відавочна вагаўся.

— Мне пагражалі, — урэшце прызнаўся ён пасля роздуму.

— Яны прыходзілі да вас? “Людзі ў чорным”?

— Так, спачатку прыходзілі. Але без мяне. Мяне не было дома. Потым патэлефанавалі ўвечары, а шостаі гадзіне, я паглядзеў на гадзіннік. Я толькі вярнуўся да хаты. Прадставіліся супрацоўнікамі выведкі.

— Што яны ад вас хацелі?

— Маўчання. Калі адмоўлюся — я асуджаны.

— Вось яно што. Ну, гэта да іх падобна. І я б дадаў, іх пагрозы — сур’ёзная рэч.

— Да таго ж, пра што мне зараз пісаць? Усе доказы: так званы сінтэзатар яны раней, як вы ведаеце, знайшлі, ў маёй кватэры і забралі. А без доказаў я разам са сваімі тэкстамі жывы экспанат для “дуркі”. Фотаздымкі ўвогуле не ўяўляюць цікавасці. Ну, пасажыры ў метро, ну, аўра — і што?

— Пагрозы і толькі? Пра што яшчэ вы з імі гаварылі? Гэта вельмі цікава.

— Я спытаў, хто яны і адкуль. На гэта мне адказалі, што яны з паветранай выведкі і праводзяць сакрэтны эксперымент.

Філософ Зайцаў, не хаваючы хвалявання, ўскочыў з крэсла.

— Мана! Быў жа збіты знішчальнік! Якая ўжо тут выведка!

— Яны ўвесь час папярэджвалі мяне, каб я маўчаў.

— Вядома, што так. Гэта чысцільшчыкі.

— Чысцільшчыкі?

— Так. Мяркую ў іх задача падчышчаць усялякія хібы, якія раз-пораз здараюцца ў іх сістэме пранікнення ў наш свет. Але гэта толькі мая думка, не больш. Іх дзеянні іншым разам бессэнсоўныя. Ну, навошта, скажыце, было ім завісаць увечары над плошчай? Які сэнс? Паказ? З якой мэтай? Тут нейкі абсурд. Ён не мае логікі і таму жаклівы. А тое, што яны няўдала мадэлююць нашы паводзіны, яшчэ больш падазрона. Па сутнасці мы дзікуны і яшчэ вельмі мала ведаем не толькі пра тое, што можа хавацца ў якіх-небудзь іншых вымярэннях, адкуль яны нас наведваюць, а і нават пра нашу Сонечную сістэму. Што такое сонца, напрыклад? Якія працэсы там ідуць? Як доўга яны будуць працягвацца? Чаму яно пульсуе? Адказы з'яўляюцца ў навуковых распрацоўках, але потым атрымліваецца, што яны не адпавядаюць сапраўднаму становішчу, узроўню новых, больш дасканалых ведаў. Вось мы з вамі тут размаўляем, а толькі ў нашым горадзе штодня рэгіструецца такая з'ява, як палтэргейст. І не адзін, адразу два, а то і больш. А што гэта такое? Навука паціскае плячыма. Чаму ваўкалак, гэта значыць пахаваны каматознік, выходзіць з цела спачатку ў выглядзе светлавога ці валасатага шара, ці яшчэ ў якім іншым абліччы, і пачынае зводзіць рахункі з ахвярамі, часцей за ўсё са сваякамі?¹ Чаму энэла ідзе на сутыкненне і прапускае скрозь сябе цэлы лятак з пасажырамі. Быццам адно з іх — лятак ці ЭНЭЛА — не матэрыяльны аб'ект, а нешта іншае?²

¹ У магічнай традыцыі Тыбета існуе практыка стварэння як асабістага дваініка, так і своеасаблівых сутнасцей, якіх называюць тульпа. Падобна дваініку, тульпа мае чалавечую знешнасць, а яго паводзіны нельга адрозніць ад паводзінаў і ўчынкаў звычайнага чалавека.

Як толькі тульпа надзяляецца жыццёвай сілай у дастатковай меры, каб іграць ролю рэальнай істоты, ён імкнецца вызваліцца з-пад кантролю свайго ства-

ральніка. Такі фантом паўстае супраць таго, хто яго надзяліў жыццём, і тады адбываецца бязлітасная барацьба паміж імі.

Характэрны прыклад выхаду з цела апісвае французскі падарожнік П. Д. Гэса, які ў 1950 г. наведваў Гвінею. Адноўчы ён спыніўся ў мясцовага знахара Вуанэ, дзе застаўся начаваць. “Насупраць мяне, — піша Гэса, — спіць знахар. Раптам рыпяць дзверы хаціны. На парозе стаіць Вуанэ ў кароткім бубу, у кароткіх нагавіцах. Але ж ён тут, ля маіх ног, на цыноўцы. Ён ляжыць на баку, павярнуўшыся да мяне спінай. Я бачу яго паголеную патыліцу. Паміж намі на зямлі стаіць лямпа. Я не магу паварушыцца, бо назіраю за Вуанэ. Нейкае імгненне ён вагаецца, нахіляецца, праходзячы пад гамакамі, і марудна... укладваецца ў самога сябе. Уся гэтая сцэна адбывалася на працягу некалькіх секунд.

Раніцай, калі мы з Вуанэ засталіся сам-насам, я пытаюся: — “Ты не выходзіў сёння ноччу?”

— Выходзіў, — спакойна адказвае ён і ледзь улоўная іранічная ўсмешка з’яўляецца на яго губах”...

“Некаторыя вядомыя мне асобы, пасля адпаведных трэніровак пры жыцці, навучаюцца выходзіць з цела”, — паведаміў А.Вейнік.

² Прыклад полімарфізму НЛА. 8 верасня 1984 г. у раёне Мінск-Барысаў “Ту-134” сустрэўся з НЛА. Сферычная форма НЛА на вачах экіпажа і пасажыраў мянялася на лінзападобную, зноў на сферычную, НЛА прайшоў праз лятак (!) і ўрэшце аб’ект прыняў форму такога ж (“Ту-134”) самалёта. Так і ляцелі ... побач. Прамянёвыя пашкоджанні атрымалі пры гэтым пілоты В. Гоцерыдзе і Ю. Кабачнікаў, а таксама пасажыры.

Чаму Сусвет маўчыць? Чаму з ніводнай са ста п’яцідзсяткі п’яці мільярдаў галактык да нас не даходзіць аніводнага сігналу разумнай дзейнасці. А пошукі па сусветнай праграме SETI вядуцца дзiesiąткі год? Усё гэта звышдзіўна. Што вы на ўсё гэта скажаце?

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Рэпарцёр паціснуў плячыма і заўважыў:

— Мы крыху адхіліліся.

— Ага, я памятаю — вас непакоіць праблема выбару, альбо маральны фактар: як жыць у магчымай віртуальнай сістэме, ведаючы пра гэта? Так ці не?

— Так.

— Але ж вы думалі і пра сваё вырашэнне гэтай праблемы?

— Думаў, — згадзіўся рэпарцёр. — Мяркую, трэба проста плыць, няхай сабе і супраць плыні.

— І правільна вырашылі. Не рэфлексаваць дарэмна. Назапашваць веды. Супрацьстаяць сілам жыцця. Чым не занятак для чалавека?

Паўза.

— У мяне для вас сюрпрыз і, пэўна, вы яго чакаеце, — сказаў рэпарцёр і выцягнуў з сумкі дыктафон.

— Вы запісалі размову з імі? — здагаўся філосаф Зайцаў. — Неверагодна! Як у вас атрымалася?

— Я заўсёды трымаю яго побач, каб падключыцца да размовы. Іншым разам так лепш — хутчэй ці, як кажуць у нас, аператыўней узяць інтэрв'ю, ці ўвогуле запісаць размову, — патлумачыў рэпарцёр, паклаўшы дыктафон на стол.

Ён націснуў клавiшу.

— ...

— Вось, зараз...

— ...

Голас рэпарцёра. Так, гэта я. Прадстаўцеся. Хто вы такія?

Паўза.

Голас рэпарцёра. Які знак?

Паўза.

Голас рэпарцёра. Я бачу хлам у выглядзе паламанай лялькі. Толькі і ўсяго.

Паўза.

Голас рэпарцёра. Якое права вы мелі заходзіць без мяне ў маю кватэру?

Паўза.

Голас рэпарцёра. Гэта вы ўварваліся да мяне, забралі

адну рэч, — яна вісела на вешаку ў пакеце і сутыкнуліся тут з агентамі службы бяспекі? Я падам скаргу ў адпаведныя інстанцыі. Што вам ад мяне трэба?

— ...

Багдан Кайра націснуў клавiшу, з непаразуме́ннем узяў у рукі дыктафон, адматаў плёнку назад і зноў уключыў, урэшце пракруціў касету наперад, паслухаў, і зноў вярнуўся на пачатак запісу.

— Дыктафон не пашкоджаны, — сказаў ён, — але запіс няпоўны. Адказаў няма. Я размаўляю з пустэчай.

— ?..

— Я праслухоўваў яго ўчора раніцай. Мне падалося, што асобныя словы ледзь чутныя і ўзровень гуку знізіўся. Я ўстаў іў новыя батарэйкі. Цяпер вы бачыце: запіс іх галасоў адсутнічае ўвогуле. Ён знік. Быццам яго і не было, а я адказваю сам сабе. Як гэта зразумець? Д'ябальшчына, не інакш...

Філософ Зайцаў пацёр лоб і нервова прайшоўся па пакоі.

— Чысцільшчыкі не пакідаюць пасля сябе ніякіх слядоў, — урэшце вымавіў ён. — У гэтым, магчыма, іх задача, спадар Багдан.

— Але ж падчышчаць за сабой нейкую дзейнасць ці яе вынікі — гэта, бадай, другаснае. А што тады асноўнае? Чаму яны тут? Вось пытанне.

Філософ Зайцаў спачувальна пахістаў галавой.

— Гэтае пытанне людзі задаюць сабе стагоддзямі. Ва ўсіх старажытных летапісах, уключаючы Біблію, ёсць апісанні неапазнаных аб'ектаў і іх спантаных, заўважце, а не мэтаскіраваных кантактаў з чалавекам. І адказу на яго няма. Мне вельмі шкада, што запіс іх галасоў знік, але гэта адна з іх вартасцяў: не пакідаць слядоў... Вы ведаеце, мой былы настаўнік Альберт Іосіфавіч Вейнік яшчэ дваццаць гадоў таму звярнуў увагу на гэтую дзіўную якасць рэшткаў энэла. Ён сам ездзіў на месцы аварый "талерак" і праводзіў вопыты з тым, што засталася.¹

¹ А. Вейнік паведамляе: "Выбухі НЛА, на месцы

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

якіх заставаліся раскіданыя асколкі, назіраліся ў нашай краіне (А.Вейнік мае на ўвазе СССР). У двух выпадках я меў магчымасць падрабязна даследаваць хранальныя і іншыя іх якасці. Адзін з выпадкаў адбыўся 29 студзеня 1986 г. пад Дальнагорскам на гары Ізвясткавай (вышыня 611 м). Я атрымаў адтуль узоры асколкаў: (свінцовыя і жалезныя шарыкі, “сятчатку”) і г.д. Хачу звярнуць увагу на наступныя дадзеныя хімічнага аналізу: у “сятчатцы” назіраюцца знікненні і з’яўленні элементаў. Так, да прагрэву ў вакууме рэнтгенаструктурыны аналіз паказваў золата, срэбра і нікель. Пасля прагрэву яны... зніклі, хача нічога не выпарылася і не плавілася. Куды зніклі тры элементы? Затое з’явіўся малібдэн, якога там ніколі не было.

У дадатак з’явіўся і сульфід берылія. А праз некалькі месяцаў ад яго засталіся хіба што няўлоўныя сляды...”

— Раней мы гаварылі і пра тое, што ваш настаўнік спаліў вынікі сваіх даследаў і звярнуўся да Бога? Памятаеце, спадар Герман?

— Так, — пацвердзіў філосаф Зайцаў. — Ён зрабіўся вернікам, прыняў праваслаўе, але калі-нікалі цікавіўся уфалогіяй і назапашваў веды да самага свайго выпадковага скону.

Паўза.

— Мне вельмі шкада, што ўсё так атрымліваецца, — сказаў рэпарцёр. — Не падумайце толькі, што я спужаўся і таму не рыхтую матэрыял для газеты. Я назбіраю больш доказаў, назапашу ведаў — усё, мяркую, наперадзе.

Гаспадар са спачуваннем выслухаў рэпарцёра.

— Я ўвогуле лічу, што таямніцу чалавека нельга разгадаць з налёту, з наскоку. Тут спатрэбіцца самае цеснае супрацоўніцтва ва ўсіх галінах навукі, а таксама ў тых галінах, якія навукі не жадае прызнаваць. І шматгадовыя пошукі іх сімбіёзу могуць нічога не прынесці. Але цікаўныя людзі, якія змогуць ахвяраваць

сваім часам, энергіяй, нават жыццём, ідучы ў гэтым напрамку, вядома ж знойдуцца. Так было і так будзе.

— Ну, а вы самі? — спытаў рэпарцёр. — Вы даўно займаецеся гэтым?

— Для мяне ўсё вышэйназванае не больш, як хобі. Толькі і ўсяго. Я зарабляю сабе на жыццё іншым. Дарэчы, дарагі Багдан, як справы ў нашага агульнага знаёмага, я маю на ўвазе, спадара Саковіча, з якім вы мяне днямі наведвалі? Кантакты, няхай і спантанія, так проста не праходзяць.

— Яго стан пагаршаецца, — паведаміў Багдан Кайра. — Урачы не могуць паставіць яму дыягназ, а ён не можа ім сказаць праўду: ніхто ж з іх яму не павярць. А сабе ён гэтым толькі нашкодзіць. Ён баіцца, што яго прымуць за псіха.

— Калі вы збярэцеся да яго яшчэ, патэлефануйце і мне — я пайду з вамі, — сказаў філосаф Зайцаў.

Рэпарцёр падняўся з крэсла і паклаў дыктафон у сумку.

— Я зайшоў да вас і яшчэ па адной прычыне, — нерашуча вымавіў ён. — Справа ў тым, што мы з Лідай вырашылі ўзяць шлюб і хочам, каб вы былі ў нас сватам. Вядома, калі ў вас знойдзецца час. І на вяселлі таксама.

Філосаф Зайцаў быў відавочна задаволены. Ён паціснуў маладому чалавеку руку і сказаў, праводзячы таго да дзвярэй:

— Я рады за вас, дарагі Багдан, а яшчэ больш за вашу дзяўчыну. Калі я вам спатрэблюся, то я, вядома, заўсёды да вышых паслуг.

Рэпарцёр ужо ўзяўся за ручку дзвярэй, як гаспадар кватэры спыніў яго.

— Каб не забыцца, вось яшчэ што, — дадаў ён. — Вы пакідалі мне фотаздымкі, зробленыя ў метро і на плошчы. Я, у сваю чаргу, абяцаў вам, што звярнуся да некаторых са сваіх шматлікіх знаёмых з мэтай ідэнтыфікацыі тых маладых асоб, якія выяўлены на вашых фота. Дык вось, я звярнуўся, і ніхто з тых асоб, якіх вы сфатаграфавалі і вакол галоў якіх бачны арэол, не існуе

ўвогуле. Магчыма не існуе, так мне паведамілі. Іх няма ні ў якой камп'ютэрнай сістэме, іх няма нідзе. Мала таго, дарагі Багдан, аператыўнікі, якія сутыкнуліся з невядомымі ў вашай кватэры, як толькі пабачылі здымкі, аднагалосна апазналі ў іх тую самую тройцу, знятую вамі ў метро. Кола замкнулася. Цяпер я на дзевяноста адсоткаў упэўнены: гэта былі “людзі ў чорным”, ці як я іх называю — “чысцільшчыкі”. Да мяне прыходзілі з адпаведных структур — вы разумееце з якіх — і кансультаваліся, як з уфологам. Думаю, яны будуць яшчэ сустракацца і з вамі і з нашым агульным знаёмым, аўдытарам Саковічам. Ва ўсялякім разе я думаю, што ў апошнія дні будуць створаны групы захопу, а таксама спецыяльныя мабільныя пошукавыя групы, якія адпаведна ўзброены. Але гэта толькі мая думка.

— Па вашаму, гэта дасць нейкі вынік?

Філософ Зайцаў паціснуў плячыма.

— Не думаю. Сілы не тое што няроўныя, а проста несумяшчальныя. Гэта тое ж самае, каб вайну чалавецтву аб'явіў які мурашнік у лесе. Я ўпэўнены, што іх гелікаптэр з экіпажам можа пры адпаведным жаданні знішчыць увесь наш мегаполіс з усімі намі разам.

— І тым не менш — вайна аб'яўлена? — спытаў Багдан Кайра.

— Так. Толькі з кім — вось пытанне? Сілавікі лічаць, што гелікаптэр з'явіцца зноў, каб забраць назад свой дэсант.

XII. Уладары Селены

З пачаткам восені ў горадзе, як заўсёды адзначаўся нейкі часовы і быццам штучны ўсплёск актыўнасці. На гэты раз ён тычыўся чарговага фестывалю, прысвечанага малавытлумачальнаму паняццю інтэрнацыянальнага адзінства, які неўзабаве павінен быў адбыцца. З гэтай нагоды ў рэпарцёра Кайры, які ўвогуле не вельмі любіў усялякія фэсты, дадалося працы, і ён быў заняты з раніцы да вечара, бо мусіў яшчэ вырашаць і свае асабістыя праблемы, якія таксама патрабавалі часу.

Тым не менш рэпарцёр памятаў і пра аўдытара Са-

ковіча, які па-ранейшаму знаходзіўся ў бальніцы, і, выбраўшы адносна вольную хвіліну, накіраваўся туды разам з філосафам Зайцавым.

Па дарозе філосаф Зайцаў пацікавіўся ў рэпарцёра, як хутка адбудзецца вяселле, і Багдан Кайра адказаў, што яны з Лідай падалі заявы і неўзабаве наведаюць сваіх бацькоў.

У гардэробе бальніцы яны атрымалі халаты і падняліся ліфтам на трэці паверх, дзе, як ведаў рэпарцёр, знаходзіўся ў адной з палат аўдытар. Але, на здзіўленне абодвух наведвальнікаў, аўдытара Саковіча ў палаце не было. На яго ложку ляжаў іншы хворы. Загадчык аддзялення, малады доктар гадоў трыццаці, якога яны заспелі ў ардынатарскай, насцярожана аглядзеў іх праз шкельцы акулераў і спытаў, кім яны даводзяцца хвораму, пасля чаго паведаміў, што хворы Пётра Саковіч нядаўна накіраваны ў рэанімацыю ў сувязі з часовым пагаршэннем.

— Яго стан настолькі ўскладніўся? — пацікавіўся рэпарцёр.

— Так, — раздражнёна кіўнуў доктар, — на жаль, ён не “прабіваецца” ў сэнсе дыягностыкі і да таго ж знаходзіцца тут, у нас, увогуле не па профілю. Яго, на маю думку, трэба лячыць у іншым месцы.

— Што вы хочаце гэтым сказаць? — спытаў філосаф Зайцаў.

— Толькі тое, што вы пачулі, — доктар выцягнуў са стоса паперы на сталае тонкую папку. — Вось яго так бы мовіць “справа”. Я ўжо размаўляў з яго жонкай, але нічога станоўчага не пачуў. Па-мойму, у яго паранідальная дэпрэсія, хаця, паўтару, гэта не наш профіль.

— Ён што — не зусім адэкватны? — спытаў рэпарцёр.

Доктар пабарабаніў пальцамі па сталае.

— Вы абодва задаеце мне пытанні, а магу я, у сваю чаргу, пацікавіцца, з кім я маю, так бы мовіць, гонар?..

— Я выкладчык Зайцаў, доктар навук, — прадставіўся філосаф і кіўнуў на свайго маладога напарніка. — А гэта рэпарцёр Кайра з “Паўночнага

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

кур'ера". Мы добрыя знаёмыя хворага і, вядома, нас цікавіць стан яго здароўя.

Загадчык аддзялення раптам палагаднеў і нават ажывіўся.

— Як жа, — сказаў ён, звярнуўшыся да рэпарцёра, — я чытаю “Паўночны кур'ер” і часта сустракаю ваша прозвішча. Я запомніў яго, маю на ўвазе прозвішча, адразу, бо слова “кайра” старажытна-кельцкага паходжання і азначае “сябар”. У мяне жонка лінгвіст, таму я ведаю такія рэчы.

— Што ж, калі мы паразумеліся, то можам смела гаварыць з вамі пра ўсё і знайсці нейкі кансенсус, — заўважыў філосаф Зайцаў.

Загадчык аддзялення памаўчаў, а пасля паўзы сказаў:

— Хворы лічыць, што яго апраменілі энланаўты з Месяца. Уражвае сімптоматыка? Як гэта вам? Ён нікому, вядома, не казаў пра гэта, засцерагаўся, але медсястра, якая ставіла яму кропельніцу, міжволі прачытала яго запісы, якія ён рабіў на асобных лістках, і расказала мне. Я, вядома, не адабраю такога стукацтва, але змушаны сачыць вельмі ўважліва за ўсім, што тут у мяне адбываецца, у тым ліку і за ўсялякімі псіхічнымі адхіленнямі ў хворых. Спадзяюся, вы мяне зразумеце. У мяне таксама павінны тут быць свае вочы і вушы. Нават так.

— І што ён сцвярджаў у сваіх запісах? — спытаў рэпарцёр Кайра.

— Там нейкая містыка. Быццам ён бачыў самога Уладара Месяца, якога называе Мен¹, і ягоных служак, а таксама, што непасрэдна сутыкаўся з імі і нават варагаваў.

---

¹ Мен — фрыгійскі бог Месяца. Лічыцца ўладаром смерці. Культ Мена пранік у Грэцыю ў IV ст. да н.э. Мен выяўляўся як безбароды юнак з сярпом Месяца за плячыма.

— На жаль, ён зусім не хлусіць, — сказаў філосаф

Зайцаў. — Павінен вас запэўніць, што хворы сапраўды меў кантакт з неапазнанымі дасюль гуманоідамі, якія раней сцвярджалі, што прыляцелі з Месяца.²

² Звесткі пра тое, што Месяц выкарыстоўваецца невядомымі гуманоідамі, як базавая дапаможная плячовачная прастора, неаднаразова траплялі ў друк, хаця і засакрэчваліся вядучымі касмічнымі дзяржавамі.

21 ліпеня 1969 г. “Апола-11” здзейсніў пасадку на Месяц. Калі астранаўты Армстронг і Олдрын вышлі з модуля, то адразу заўважылі над сабой два НЛА. Некалькі іх знаходзіліся на паверхні Месяца. Па словах былога супрацоўніка НАСА Біндэра, радыёаматары перахапілі і запісалі размову паміж Цэнтрам і караблём.

Цэнтр: “Цэнтр выклікае “Апола-11”. Ну, што там у вас?”

Карабель: ...Гэтыя “малюткі”... Яны вялізныя, сэр! Проста гіганцкія! Бог мой, вы не паверыце! Кажу вам, тут ёсць і іншыя караблі. Яны стаяць побач ля аддаленай кромкі кратэра. Яны назіраюць за намі!”

А вось урывак з гутаркі паміж Армстронгам і невядомым навукоўцам, якая адбылася значна пазней гэтага палёта на Месяц.

Н: “Дык што там на самой справе адбылося з “Апола-11”?”

Армстронг: “Гэта было неверагодна. Сутнасць у тым, што гэтыя чужынцы далі нам зразумець, каб мы пакінулі іх тэрыторыю. Вядома ж, пасля гэтага ні аб якой станцыі на Месяцы не можа быць і гаворкі”.

Н: “Што вы маеце на ўвазе пад словамі “далі нам зразумець”?”

Армстронг: “Я не маю права на падрабязнасці, магу толькі сказаць, што іх караблі нашмат пераўзыходзяць нашыя як па памерах, так і па тэхнічнаму вырашэнню. Яны былі сапраўды гіганцкімі! І пагрозлівымі... Цяпер ні пра горад на Месяцы, ні пра станцыю нам няма чаго і марыць”.

Н: “Але пасля вас там пабывалі і іншыя караблі?”

Армстронг: “Вядома. НАСА не рызыкнула раптоўна і без тлумачэння спыніць праграму. Гэта магло выклікаць паніку на Зямлі”...

Рассакрэціць інфармацыю пра НЛА заклікаў астранаўт Мітчэл. Ён быў шостым чалавекам, які пабываў на Месяцы. Мітчэл упэўнены, што прышэльцы існуюць. “У мяне дастаткова сяброў у выведцы і арміі, якія шмат ведаюць пра візіты гуманоідаў. Яны (гуманоіды) валодаюць такой тэхналогіяй, якая нам і не снілася. Гэта шмат каго вельмі трывожыць. Урад баіцца, што афіцыйнае прызнанне існавання прышэльцаў дэстабілізуе грамадства, але такое прызнанне неабходна, каб людзі даведаліся пра сапраўдную прыроду прышэльцаў і пагрозу, якая ад іх зыходзіць”...

— Таму ёсць сведкі і адзін з іх, — філосаф кіўнуў на рэпарцёра, — перад вамі.

— Так, — пацвердзіў рэпарцёр. — Я іх бачыў.

— Вы, пэўна, жартуеце? — абвёў вачыма наведвальнікаў доктар.

— Хадзіць сюды ў працоўны дзень, каб жартаваць? — спытаў рэпарцёр. — Урэшце, ваша права верыць нам ці не, але вы павінны мець на ўвазе тое, што мы вам паведамілі.

Паўза.

— А што я скажу вопытным дыягностам, калі нават і запрашу іх сюды, на кансультацыю?

— Скажыце, што, магчыма, гэта апраменьванне, — параіў філосаф Зайцаў. — У гэтым выпадку вы будзеце зусім побач з ісцінай. Дарэчы, сутыкаліся з тымі ж самымі гуманоідамі і людзі з адпаведных службаў. Наш агульны знаёмы Пётра Саковіч, на жаль, не адзіны пацярпелы.

— Ну, задалі вы мне задачу, — вымавіў доктар.

— Каб толькі вам, — сказаў рэпарцёр.

— І вы можаце расказаць мне больш падрабязна ўсю гісторыю пра гуманоідаў і нашых хворых? Ну, хача б у агульных рысах?

Філософ і рэпарцёр, дапаўняючы адзін аднаго, коратка паведамлілі доктару частку з таго, што ведалі.

...За бальнічнай брамай Зайцаў і Кайра развіталіся. У кожнага былі свае справы і таму кожны з іх спяшаўся.

— Калі што — тэлефануйце, — паціскаючы руку спадарожніку, сказаў філософ Зайцаў. — Буду рады дапамагчы, чым здолею.

Рэпарцёр кіўнуў, згаджаючыся, падзякаваў і пайшоў. Увечары, здаўшы дзённую норму радкоў на паласу (на выхадны газета выходзіла павялічаным фарматам — на шаснаццаці палосах), Багдан Кайра паехаў у бібліятэку, дзе дачакаўся, пакуль Ліда скончыць працу. Яны павячэралі ў бліжэйшай кавярні, а потым рэпарцёр праводзіў дзяўчыну ў інтэрнат — перавозіць яе да сябе ён пакуль не рашаўся.

Ужо зусім позна Кайра вярнуўся да хаты. Як і ўсе апошнія дні, перад уласнымі дзвярыма яго ахапіла пачуццё трывогі. Рэпарцёр спыніўся і нават прыслухаўся, але нічога не пачуў, хіба толькі праз дзверы ад суседзяў да яго данесліся ці то слабыя галасы, ці то гукі працуючага тэлевізара.

Рэпарцёр выцягнуў з кішэні ключы і стаў адмыкаць. Ключ у замку не паварочваўся. Непаслухмянымі пальцамі ён пацягнуў ручку на сябе — дзверы адчыніліся. Але ж яны былі незачыненыя! Страх з'явіўся раптоўна, як абвал. У кватэры было ціха. Гарэла святло, апошні час ён нават спаў пры ім — не выключаў. Рэпарцёр асцярожна ўвайшоў і агледзеўся: у кватэры было пуста і ціха. Ён абышоў усе нешматлікія куткі сваёй аднапакаёўкі, зазірнуў на кухню і ў ванную. Нікога. Дык чаму адчынены дзверы? — напружана думаў ён, зноў адчуваючы, як халадок страху паўзе па руках і па спіне, — ён дакладна памятаў, што, як і заўсёды, зачыніў іх на два павароты ключа. У чым тады справа?

Раптам ён знерухомеў. На палічцы побач з тэлефонам было пуста. Пуста, а раней жа там “сядзела” пакінутая імі паламаная лялька! Цяпер яна знікла. Рэпарцёр абвёў вачыма падлогу, зазірнуў пад стол і крэслы. Лялькі не было.

Багдан Кайра зняў слухаўку і набраў нумар тэлефона філосафа Зайцава. Праз некалькі секунд слухаўку зняў гаспадар.

— Гэта я, Кайра, — сказаў рэпарцёр. — У мяне ў кватэры змены.

— Гаварыце, — запатрабаваў філосаф Зайцаў. — Коротка і па справе.

Рэпарцёр расказаў. Спачатку пра дзверы, потым пра знікненне лялькі.

Яго суразмоўца нейкі час маўчаў, а потым зрабіў выснову.

— Гэта зноў вам знак, — паведаміў ён. — Я так мяркую.

— Знак? Які? — спытаў рэпарцёр.

— Яны сыходзяць. Больш не вернуцца. Вы вольны ад іх патрабаванняў. Мяркую, яны завяршылі сваю місію, калі такая існавала, і цяпер вяртаюцца ў той край, пра які мы нічога не ведаем і наўрад ці калі даведаемся. Вось што я пра ўсё гэта думаю. Спіце і не зважайце ні на што.

Але рэпарцёр заснуў толькі пад раніцу трывожным і неглыбокім сном. Ён часта прачынаўся і прыслухоўваўся, але ўсё было спакойна і ціха. Як толькі за акном пачало світаць, ён падхапіўся з ложка, пагаліўся, выпіў шклянку гарбаты і праверыў сумку, дзе ляжалі фотаапарат і дыктафон. Выходзячы за дзверы, рэпарцёр упэўніўся, што зачыняе іх, як і заўсёды, на два павароты ключа, злавіў сябе на думцы, што не высыпаўся, і... збег па лесвіцы ўніз.

ХІІІ. Фэстывус

Сакратарка галоўнага рэдактара, якая сустрэла рэпарцёра, як толькі ён з'явіўся на працу, паведаміла яму, што яго шукаюць з бальніцы. І сапраўды, прыкладна праз паўгадзіны яму зноў патэлефанавалі. Званіў загадчык таго аддзялення, дзе знаходзіўся аўдытар. Доктар сказаў рэпарцёру, што Пётра Саковіч памёр пад раніцу, ужыўшы вялікую дозу барбітуратаў, і што ў прычынах яшчэ будуць разбірацца пасля ўскрыцця, а

тэлефануе спадару Кайру таму, што нябожчык рабіў запісы і ўсё гэта пісьмова папрасіў перадаць яму — рэпарцёру Кайру, бо, маўляў, гэта павінна дапамагчы яму ў падрыхтоўцы яго будучага матэрыялу.

Ашаломлены пачутым, рэпарцёр паабяцаў абавязкова зайсці адразу пасля выхадных, і набраў нумар філосафа Зайцава.

Філософ якраз быў дома. Ён моўчкі выслухаў рэпарцёра, а пасля сказаў, што трэба абавязкова забраць паперы нябожчыка, пакуль яны не зніклі, і што яму вельмі шкада небараку, але такія і падобныя квазікантакты з іншай альтэрнатыўнай формай жыцця заўсёды вельмі небяспечныя.

— Але чаму? — не ўтрымаўся ад бяссэнсоўнага пытання рэпарцёр.

— Таму, — цярпліва растлумачыў яму Зайцаў, — што нам не дадзена зразумець іх і, больш дакладна, тых, хто стаіць за імі, мэты, і чаго ЯНЫ ад нас хочуць. Магчыма, іх маральныя каштоўнасці ўвогуле не могуць тлумачыцца нашымі паняццямі. Можа, тое, што мы лічым дабром, для іх — зло, і наадварот. Можа, той, пазавіртуальны свет, дзе, як шлях да яго, ці шлюз, існуе Матрыца, або звышсістэма матрыц, зусім не падобная на тое, што мы можам уявіць і поўная суперпарадку альбо наадварот, хлуму і цемры, ці яшчэ чаго-небудзь увогуле невядомага і варожага нам. Хто ведае.

— Дык вы лічыце — яны адтуль? З той прасторы, дзе захоўваецца ў натуральным стане рэальнае рэчыва? — спытаў рэпарцёр.

— Цалкам магчыма, што і так, а можа і — не, — сумна адказаў філосаф Зайцаў. — Мяркую, ніхто дакладна пра гэта не ведае і наўрад ці калі даведаецца, бо яны нам паведамілі б пра ўсё пад час, так бы мовіць, Асноўнага Кантакту. Але яго мы наўрад дачакаемся. Космас маўчыць.

— Але ж быў у яго, я маю на ўвазе нябожчыка, нейкі, няхай спантанны кантакт з ІМІ? Нешта ж яны вызначылі, хаця ўсё і скончылася так жахліва? — захваляваўся рэпарцёр.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

— Так, — згадзіўся яго суразмоўца. — Вядома, можна было разблакаваць яго памяць з дапамогай гіпнозу, але гэта небяспечна. Можна лёгка звар'яцець, убачыўшы з боку, як ляжыш, а ў цябе нешта ўсвідроўваюць, устаўляюць у мазгі імплантанты ці электроды ці яшчэ што. Такія выпадкі вядомыя. Чалавек успамінае працэс такога квазікантакту, але яго псіхіка не вытрымлівае, бо часта ва ўсім гэтым няма сэнсу. Так што, — дадаў філосаф Зайцаў, — вам асабіста яшчэ шанцавала, што вы з імі неяк размінуліся. Я ўвогуле лічу, што ўсе энлёа, якія мы назіраем, і іх вытворныя — гэта ўсвядомленае зазіранне з іх рэальнага свету ў наш віртуальны дзеля, скажам, праверкі. Адсюль іх нечалавечая ў поўным сэнсе гэтага слова ўпэўненасць у сабе і ігнараванне нашых законаў Светабудовы, бо мы для іх не больш, як фантомы ці згусткі інфармацыі.

— Атрымліваецца, ім усё дазволена, тут, у нашым свеце? — змрочна спытаў рэпарцёр Кайра.

— Наўрад ці. Яны ж не Богі. Усяго толькі біяробаты, на маю думку. Але, пры жаданні яны здолелі б лёгка знішчыць усю планету. Ва ўсялякім разе я б не рызыкнуў апынуцца ў іх на дарозе.

— Калі, вы не супраць, мы пагаворым пра гэта пасля, — сказаў рэпарцёр. — Скажу вам толькі адно — калі раптам прыадчыніцца гэтая таямнічасць і адбудзецца татальная пераацэнка каштоўнасцей, то гэта не пойдзе на карысць чалавеку. Вось мая думка.

— Што ж, бадай, я з вамі згодны, — памаўчаўшы падвынікаваў філосаф Зайцаў.

Пасля размовы з Зайцавым рэпарцёр пазваніў у бібліятэку Лідзе Барковай. Ён паведаміў дзяўчыне пра скон аўдытара Саковіча і сказаў, што будзе заняты ў сувязі з правядзеннем агульнагарадскога свята, кульмінацыя якога адбудзецца ў Цэнтральным парку. Але дзяўчына папрасіла яго не пакідаць яе адну і выказала жаданне быць з ім, на што Багдан Кайра, падумаўшы, згадзіўся.

* * *

Увесь апошні тыдзень мабільныя групы апера-

тыўнікаў спецслужбаў былі заняты адсочкай неапазнаных дагэтуль тэрарыстаў, але безвынікова. Між тым, у іх шэрагах адбыліся адчувальныя страты: агент, які раней кантактаваў з невядомымі непасрэдна на гелікаптэры, падвергся нападу і псіхалагічнага ўціску ў бальніцы, пасля сеанса гіпнозу ўпаў у прастрэцыю, адмовіўся ад ежы і быў скіраваны ў ведамасны шпіталь, дзе з ім пачалі працаваць псіхіятры. Стан яго, між тым, імкліва пагаршаўся. У тым жа шпіталі знаходзіліся яшчэ двое аператыўнікаў, апрамененых у ходзе кантакту з невядомай зброі, калі яны сядзелі ў засадзе на кватэры рэпарцёра.

Вышук на дарогах, вакзалах, чыгуначных станцыях і аэрапортах не прынёс дагэтуль аніякіх пазітыўных вынікаў. “Чорны гелікаптэр” знік, а службы супрацьпаветранай абароны, якія былі папярэджаны і прыведзены ў павышаную гатоўнасць, таксама нічога не маглі паведаміць.

Між тым агульнагарадское свята вось-вось павінна было пачацца. Падыходы да Цэнтральнай плошчы і парку адпачынку запоўніліся часовымі шапікамі і ларкамі, куды дробныя гандляры звозілі розны тавар. На самой плошчы заканчваўся мантаж вялікай сцэны, на якой павінны былі выступіць спачатку чыноўнікі, а потым артысты, усталёўвалі гукаапаратуру, вывешвалі рэкламныя шчыты і плакаты з ідэалагічнымі заклікамі.

Рэпарцёр з дзяўчынай уліліся ў натоўп, які паволі сцякаўся ў месцы гулянняў. Ліда трымалася зусім блізка ад свайго нарачонага, часам прыціскаючыся да яго пляча і яўна адчуваючы сябе не зусім утульна сярод узбуджанай, разнакаляровай публікі. Урэшце, рэпарцёр разумеў яе: яго самога чамусьці, як ніколі, раздражнялі папсовая музыка, якая з грукатам вылятала з дынамікаў, купкі п’яных падлеткаў з бутэлькамі піва ў руках, дзяўчаты з цыгарэтамі, якія раз-пораз істэрычна павісквалі і выкрыквалі нешта, што амаль цалкам складалася з вульгарызмаў, атлусцелыя матроны ля прадуктовых ларкоў са сваімі мужчынамі, апранутымі ў скуранкі і з нязграбнымі кепкамі на галавах.

Каб не дзяўчына побач, рэпарцёр зусім бы засумаваў. Атрыманае ім заданне — зрабіць некалькі здымкаў і напісаць да іх дзвесце радкоў падтэкстоўкі таксама наганяла на яго тугу. Да таго ж рэпарцёра непакоілі думкі пра недарэчную смерць аўдытара Саковіча, і звязаныя з ёй падзеі. Упершыню яго ашаламіла пачуццё штучнасці, хуткаплыннасці і недасканаласці жыцця, узмоцненае ў дадатак надта ж песімістычнымі, мяжуючымі з гомафабіяй поглядамі філосафа Зайцава.

На Ліду, апранутую вельмі сціпла: цёмная спадніца, белая блузка, жакет і чаравікі на нізкім абцасе — зусім не па сучаснай модзе, якую Кайра лічыў ідыёцкай, тым не менш часта азіраліся сустрэчныя мужчыны. Акрамя прыгажосці, у дзяўчыны было пачуццё годнасці, што неўпрыкмет кідалася ў вочы.

Спыніўшыся ля чарговага павільёнчыка, рэпарцёр спытаў у дзяўчыны, што ёй купіць, і тая, пасля непрацягла агляду вітрыны, папрасіла невялічкі дзіцячы бінокль. Рэпарцёр заплаціў і, перад тым, як аддаць Лідзе, сам агледзеў набытак: бінокль павялічваў адлегласць у тры разы.

Свята, між тым, набірала свой энергетычны тэмп. Усё больш людзей на падпітку траплялася насустрач рэпарцёру і дзяўчыне. Некаторыя з іх былі з дзецьмі, а некаторыя жанчыны, хаця такіх было зусім няшмат, піхалі перад сабой каляскі з немаўлятамі. Там-сям грэмела музыка, а дзе-нідзе і танчылі. Рэпарцёр зрабіў некалькі здымкаў для рэпартажа, а потым яны з Лідай спыніліся, каб крыху адпачыць пад тэнтам у імправізаваным кафэ. Кайра замовіў сухога віна і бутэрброды, а Ліда яшчэ выбрала і марозіва.

Чакаючы, пакуль яна яго даесць, рэпарцёр зняў з яе пляча бінокль і пачаў разглядаць праз яго акулеры на тоўп людзей, якія чымсьці прыцягнулі яго ўвагу, музыкаў на свежазбудаваным памосце, што выконвалі чарговы шлягер і проста прыгожых дзяўчат.

Блізіўся вечар, хаця было яшчэ даволі светла і адносна цёпла. Рэпарцёр Кайра зірнуў краем вока на Ліду — яна якраз даядала сваё марозіва, шчыра ўсміха-

ючыся яму белазубай даверлівай усмешкай, і цёплая хваля радасці ўспыхнула ў ім у адказ. Ён ужо хацеў прапанаваць ёй пайсці дадому, правёў у апошні раз акулярамі бінокля па наваколлі і ...раптам падскочыў.

На ўзвышэнні, метраў за сто ад таго месца, дзе знаходзіліся ён і Ліда, Багдан Кайра ўбачыў тры постаці ў адколькавых куртках, нагавіцах і бейсболках "Nike". Усе трое былі ў сонцахоўных акулярах. Рэпарцёр ліхаманкава падкруціў наводку на рэзкасць. Двое малых мужчын і жанчына, падобныя адзін да аднаго як блізняты, стаялі на ўзвышэнні (рэпарцёр разгледзеў, што гэта была агароджаная з аднаго боку дзіцячая пляцоўка для гульняў). Клоны нерухома ўзіраліся ў натоўп. У руцэ аднаго з іх быў пластыкавы мяшок. Кайра ўбачыў што жанчына трымала ляльку. Ніхто не звяртаў на іх аніякай увагі.

— Гэта яны, — прашаптаў рэпарцёр.

— Хто — яны? — непаразумела Ліда.

— "Людзі ў чорным".

— ...

Рэпарцёр глядзеў, не адрываючыся. Потым даў дзяўчыне на некалькі секунд бінокль і паказаў напрамак.

— Унь там, на горцы ля пляцоўкі. Бачыш? Іх трое.

— Так. Але ж яны не зусім у чорным.

— Тым не менш, апранутыя аднолькава. А ляльку бачыш у жанчыны? Гэта — яны.

— Сапраўды, лялька. Мне нешта не па сабе, Багдан.

Рэпарцёр выхапіў у дзяўчыны бінокль, але праз паўхвіліны вярнуў.

— Пачакаеш мяне тут, — сказаў ён, выцягваючы з сумкі фотаапарат. — Я хутка. Гэ-х, шкада, што не захапіў кінакамеру.

— Што ты задумаў, Багдан? — устрывожылася дзяўчына.

— Я павінен іх сфатаграфавачь. Яны могуць знікнуць.

— Можа, не варта? Я баюся за цябе.

— Гэта мая работа. І чаго баяцца? Тут?

— Тады і я з табой.

Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн

Рэпарцёр завагаўся.

— Згода. Толькі трымайся ля мяне і не высоўвайся.
Хутчэй.

Абое таропка выйшлі на сцэжку і, абмінаючы стракаты натоўп, рушылі ў напрамку да дзіцячай пляцоўкі.

Раптам рэпарцёр спыніўся.

— Зірні, — сказаў ён.

Дзяўчына паглядзела вачыма ў тым напрамку, куды паказваў Багдан Кайра.

Тройца знікла.

— Але іх няма, — здзівілася Ліда Баркова. — Толькі што былі і — быццам праваліліся. Я б падумала, што гэта прывіды, калі б ты іх не бачыў.

Абое адышліся ўбок, каб не замінаць людзям.

— Д'ябалшчына, — захваляваўся рэпарцёр, — ты ведаеш, што за гіпотэзу выказаў мне філосаф Зайцаў учора па тэлефоне? Так, коратка, у некалькіх словах, нібы імправізаваў. Быццам энлёа і іх вытворныя — гэта не што іншае, як камп'ютэрныя вірусы ў нашай Віртуальнай Рэальнасці. Дзікія высновы з не менш дзікай ідэі. Але ва ўсім гэтым нешта ёсць. Інакш — мы вар'яты, трэба заплюшчыць вочы і нічога не заўважаць.

Яны памаўчалі, працягваючы аглядаць наваколле.

— Мне ўвогуле не да сэрца такія думкі, — заўважыла дзяўчына. — Быццам усе мы ні на што не варта жамяра, якую стварылі невядома для чаго.

— Наколькі я зразумеў яго думку, яны не тое што нейкія там “іншапланецяне” — гэта абсурд, а проста тупыя часцінкі працуючай Праграмы, якая стварае ілюзію нашай рэальнасці. Іх задача: якраз і пераканаць чалавечтва ў сваёй рэальнасці і, што яны з'яўляюцца з іншых планет. Выснова: наш Сусвет — жахлівая пустэча, альбо камп'ютэрная сімуляцыя. Толькі іх камп'ютэры не такія вартыя смеху, як нашы, на бінарнай аснове, а звыш-камп'ютэры, якія працуюць на аснове вобразаў.

— Мы можам быць проста тэхнічным эксперыmentам.

— Ці якой гульні.

— Ці літаратурным творам.

— Альбо лабараторнай звышпрабёркай.

— Тэатральнай пастаноўкай.

Абое паморшчыліся. Рэпарцёр прыхіліў да сябе дзяўчыну.

— У мяне ёсць ты, — сказаў ён. — Усё астатняе, магчыма, не так і важна. Я маю на ўвазе нават і наша жыццё. Няхай сабе і віртуальнае.

— А ў мяне — ты.

Лёгкі шолах прабег па вершалінах бліжэйшых клёнаў. Пасыпалася лісце ад раптоўнага ветру, і Багдан Кайра зірнуў на неба, упэўнены, што набягаюць хмары і неўзабаве пачнецца дождж.

Метрах у дваццаці ад зямлі, крыху збоку ад таго месца, дзе яны прыпыніліся, у небе бязгучна вісеў “чорны гелікаптэр”. Ён, пэўна, з’явіўся зусім нядаўна і нечакана, так што амаль ніхто пакуль не заўважыў яго прысутнасці, тым больш, што лопасці яго вінтоў працавалі без шуму, і ніякіх апазнавальных агнёў ці іншых светлавых сігналаў на борце не было.

Рэпарцёр Багдан Кайра выхапіў фотаапарат і ліхаманкава зрабіў некалькі здымкаў. Ліда, не стрымаўшы здзіўленага воклічу, навяла свой бінокль на цёмную масу, якая павольна калыхалася над натоўпам. Між тым, некалькі разявак таксама заўважылі шрубалёт і, задраўшы галовы, паказвалі пальцамі ў яго бок. У натоўпе пачуліся крыкі, той-сёй замахаў рукамі ў знак прывітання паветранаму чужынцу, — усё больш людзей спыняліся і глядзелі ў неба, але некаторыя з трывогай, якая лёгка чыталася на іх тварах. Побач з рэпарцёрам і з дзяўчынай стаяў невысокі, акуратна апрануты стары, трымаючы на шворцы дагледжаную балонку. Нечакана сабака істэрычна заскавытаў і пачаў шалёна вырывацца з рук, а потым папоўз пад ногі гаспадару, пакідаючы за сабой лужыну. У натоўпе там-сям, нібы на паверхню з глыбіні, астраўкамі ўсплываў страх.

— Не адыходзь, трымайся за мяне! — працягваючы здымаць, крыкнуў рэпарцёр дзяўчыне, і тут жа дадаў: — Глядзі!

Раптам з борта гелікаптэра змейкай бліснула ў паветры і выкінулася лесвіца. Сам шрубалёт нырнуў уніз

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

на некалькі метраў, і адразу да той лесвіцы памкнуліся тры знаёмыя рэпарцёру постаці клонаў і пачалі хутка падымацца на борт — усё гэта адбывалася ў поўным маўчанні. Нягледзячы на тое, што па адной руцэ ў іх было занята — жанчына трымала ляльку, адзін з блізнят — пластыкавы пакет — рэпарцёр здагадаўся, што там сінтэзатар, а другі трымаў сумку (тую самую, якую рэпарцёр бачыў у яго руках у метро), — усе яны спрытна, нібы малпы, рухаліся, наверх, перабіраючы адной рукой лесвічныя прыступкі.

Рэпарцёр Кайра зноў ліхаманкава зашчоўкаў затворам фотаапарата.

Разам з паветраным патокам ад павольна працуючага гелікаптэра, які дасягнуў яго, ён адчуў выразны пах нітрапаліва.

* * *

Адна з мабільных груп, якая патрулявала раён, дзе праводзіліся ўрачыстасці, выпадкова заўважыла гелікаптэр. Звязаўшыся з цэнтрам, група атрымала загад не марудзячы атакаваць неапазнаны аб'ект сваімі сіламі, пакуль не з'явіцца на дапамогу яшчэ некалькі груп, узброеных пераноснымі ракетамі класа "Зямля-Паветра". Адначасова з бліжэйшага аэрадрома па трывозе быў падняты ў паветра знішчальнік з загадам не дапусціць знікнення аб'екта, прымусіўшы яго прызямліцца, а ў выпадку невыканання загаду — знішчыць.

Але яшчэ да таго, як знішчальнік з'явіўся над горадам, група, якая выявіла аб'ект першай, атакавала гелікаптэр. Аператыўнікі з'явіліся на месцы падзей якраз у той момант, калі апошні з клонаў, што хутка узнімаліся па лесвіцы, знік у чэраве гелікаптэра. Адзін з аператыўнікаў адразу выбег наперад і стаў рабіць знакі, запрашаючы гелікаптэр прызямліцца. Але аніякага адказу ці рэакцыі не было: гелікаптэр пачаў разварочвацца з відавочным намерам набраць вышыню. Менавіта тады з дзвюх розных кропак ён і быў абстраляны амаль ва ўпор з падствольных гранатамётаў.

Далей адбылося зусім незаразумелае. Абодва зарада, пакідаючы за сабой імклівы інверсійны след, трапілі

ў падбрушша і бок шрубалёта, але прайшлі праз яго нібы скрозь пустэчу. Гелікаптэр, абстраляны ў дадатак яшчэ і з аўтаматаў, пачаў набіраць вышыню. Якраз у гэты момант з яго бліснуў сканцэнтраваны асляпляльны прамень, кшталту лазера, і машына, з якой быў атакаваны шрубалёт, успыхнула і праз некалькі секунд выбухнула. Навокал пачалася паніка. Натоўп кінуўся ў адзін бок — да выхаду з парку: там знаходзілася цэнтральная брама, якая, вядома, не магла прапусціць праз сябе адразу некалькі тысяч чалавек. Стварыўся затор з чалавечых целаў. Некаторых — у асноўным старых, жанчын з дзецьмі і заслабелых, затапталі тыя, што набягалі ззаду, імкнуся як мага хутчэй пакінуць небяспечнае месца. Віск і крыкі жанчын, дзіцячы энк і плач ускалыхнулі натоўп, прымушаючы яго да яшчэ больш неадэкватных паводзін.

Як толькі пачуліся стрэлы, рэпарцёр памкнуўся ўбок, каб не быць збітым з ног, і пацягнуў за сабой дзяўчыну.

— Трымайся за мяне! — крыкнуў ён і... працягваў здымаць.

Гелікаптэр, між тым, імкліва, амаль па вертыкалі, набраў вышыню і растварыўся ў цямнеючым небе. Рэпарцёр паклаў фотаапарат у сумку і, абняў дзяўчыну, прыхіліўшы яе да сябе, прыціснуўся спінай да дрэва на ўскрайку алеі, стараючыся не паддавацца паніцы.

Людзі беглі, абмінаючы іх, у адным напрамку да выхаду. Адусюль чуліся просьбы аб дапамозе. Польшы ад расстралянай машыны шугала ў неба. Чуўся ўжо віск тармазоў — гэта з бакавых вуліц пад'язджалі машыны з апэратыўнікамі, якія бралі ў кола раён бедства.

Эпілог

(з лекцыі філосафа Зайцава)

“...Навуковая загадка НЛА магчыма найбольш ашаламляльная ў сваім вырашэнні, чым усе разам узятыя фантастычныя доммыслы. Толькі вось ці будзе яна вырашана ўвогуле, хаця некаторыя найбольш аптымістычныя даследчыкі ўжо прагназуюць гэта на сярэдзінку бягучага стагоддзя?”

Сумняваюся, што адбудзецца кантакт з “іншапланецянамі”. Кантакту не будзе: ні прамога, ні іншага. Ніякага. Ніколі. Наш узровень гаворыць сам за сябе: у горных вёсках Інданезіі і Гвінеі, магчыма і ў Экватарыяльнай Афрыцы яшчэ паядаюць трупы сваіх супляменнікаў і палююць на іх галовы. Чалавек — гучыць далёка не з гонарам, а зусім наадварот. Калі Сусвету пятнаццаць мільярдаў год, то ў ім і на самой справе могуць існаваць і, веру, існуюць Звышцывілізацыі, чый узрост складае сотні мільёнаў гадоў, а можа і мільярды. Да гэтага часу яны павінны набыць найвышэйшы статус, які дазваляе ім нават ствараць Новыя Сусветы. Гэтыя Суперістоты нашага ці іншага Сусвету настолькі перагналі нас у развіцці, што ўявіць іх кантакт з намі — прыкладна як нам, з нашымі тэхналогіямі, камп’ютэрамі, ядзернай зброяй і г.д. паспрабаваць кантактаваць з чарвякамі. Яны апярэдзілі нас у сваім развіцці на тысячы, мільёны гадоў. І калі нашы футуролагі прадказваюць, што ўжо праз некалькі стагоддзяў мы будзем валодаць тэхналогіяй жыцця, якая не будзе залежаць ад нашай біябалонкі, а наша свядомасць стане аўтаномнай і бесмяротнай, то магчыма, калі мы не знішчым сябе самі ці не будзем прасунутыя ў гэтым руху самазнішчэння вышэйназванымі Суперістотамі, дык прыкладна праз тысячу год мы навучымся ствараць любую матэрыю, у тым ліку і разумную. Заірнуць далей — складана. Але нават і ў гэтым надзвычай аптымістычным прагнозе, у нас і праз сто і тысячу год могуць быць пошукі кантактаў. І дарэмныя. Мы для Суперістот — дзікуны. Чалавеку, верагодна, спатрэбіліся сотні мільёнаў, мільярды гадоў, каб стаць чалавекам. З цывілізацыямі нашага ўзроўню мы можам “братацца”, але ж іх тэхналогіі, калі такія цывілізацыі ёсць, не дазваляць ім пераадолець звышадлегласці і наведць нас. Як і нам — наведць іх. А для Суперістот Сусвету мы — нішто.

На справе, іншапланетная гіпотэза бясконца глыбейшая, чым яе зараз разумеюць. Тое, што мы бачым штодзённа ў выглядзе НЛА, — гэта не “браты па розу-

му”, гэта нешта больш складанае і глыбейшае. Невядома адкуль і чаму ўзнікае палтэргейст, з’яўляюцца і знікаюць “пілоты”, “біяробаты”, “людзі ў чорным” і г.д., але гэта малая частка іншых з’яў, дзе замест іх могуць з’яўляцца новыя звышзагадкавыя матэрыяльныя ўтварэнні, якія на мой погляд толькі зноў і зноў сведчаць пра віртуальнасць нашага Сусвету.

Верагодна, нас у бліжэйшым будучым чакаюць найвялікшыя ўзрушэнні, калі мы пераацэнім само паняцце Светабудовы. Будуць пераацэнены і нашыя паняцці ў навуцы, рэлігіі, магчыма, маралі і г.д.

Пакуль жа мы можам толькі чакаць, назапашваючы веды ды пакутуючы ад недахопу жыццёва неабходных інгрыдыентаў, якія ўсё больш змяншаюцца: няўпэненасці страху і бязмернай адзіноты...

* * *

Празорца Рэнесансу Настрадамус, які нездарма ў свой час трапіў пад падазрэнне інквізіцыі, большую частку свайго жыцця правёў у правінцыйным Салоне і памёр ва ўзросце 63 год. Жыццё знакамітага лекара было, на погляд сучасных інтэрпрэтатаў, бязрадасным і самотным. Хаця пра яго здольнасці мы мяркуем толькі сэнсітыўна. Эпідэмія чумы адабрала ў яго жонку і дзяцей. І калі ў чалавека ёсць два асноўныя інстынкты: размнажэнне і здабыча інфармацыі — то Мішэль Настрадамус, магчыма, змушаны быў, як чалавек цікаўны, аддаваць перавагу другому. Ён шмат ведаў. Частку тых ведаў ён выкарыстаў у сваіх катрэнах. Адпаведна многіх са шматлікіх чатырохрадкоўяў празорцы — на Зямлі чакаецца надзвычай уплывовае нашэсце істот з Космасу. Гаворыцца пра вялікага караля Жаху, які спусціцца з нябёсаў у час вайны: “І ўсе ўбачаць, што ён пасланы Небам.” (Катрэн 10.72)

Падсвядомасць празорцы не маўчала, і ў большасці цэнтурыяў і катрэнаў (а ўсяго іх было напісана 942) ён чуйна слухаў і назіраў тую адзіную субстанцыю, адкуль найбольш адчуваў незатухающую і жахлівую па-

Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн

грозу для ўсяго чалавецтва — гэта звышзагадкавы і таямнічы Космас.

Характэрны ў гэтым сэнсе трыццаць другі катрэн пятай цэнтуры:

*Ou tout bon est, toiu bien Soleil et lune
Est abundant, sa ruine s'approche.
Du ciel s'avance varier ta fortune,
En meme etat que la septieme roche*

Цяпер даслоўны пераклад з французскага:

*Дзе ўсё добра, усё ў парадку з Сонцам і Месяцам,
Шчодра (багата) набліжаецца разбурэнне:
Яно скіраванае з неба, каб змяніць лёс,
У тым месцы, дзе сёмая скала.*

Аналізуючы, прыкладам, прароцтва з пункту гледжання аб'ёму сучасных ведаў, можна рызыкнуць перакласці яго так, як разумеў яго сам аўтар, улічваючы толькі тую акалічнасць, што ён, існуючы ў трохмернай прасторы, як і ўсе мы, не ведаў пра існаванне іншых, неверагодна складаных вымярэнняў, пра што цяпер ведаем мы.

*У свет, дзе быццам усё ў парадку пад
Сонцам і Месяцам,
Набліжаецца вялікае разбурэнне,
Яно скіравана з неба “змяніць наш лёс”,
І прыдзе з сёмага вымярэння.*

Магчыма, менавіта так выглядала б яго прароцтва, калі б ён запісаў яго ў нашы дні.

Але празорца жыў стагоддзямі раней і, верагодна, адчуваў і іншае: веды, якімі ён валодаў і якімі, магчыма, валодаюць і імкліва, нястомна назапашваюць яго аднадумцы ў розных кутках Зямлі — пакуль недасканалыя, каб стварыць у сваёй свядомасці мадэль пачатку, развіцця і канца нашага Сусвету.

Жнівень — снежань 2003 г.

Любіць ноч — права пацукоў

Спі. І не слухай. Я кажу гэта для сябе.
Аўра Крысці.

Частка першая

Уварванне

Цяпер, праз адфільтраваную ў часе памяць, мінулыя гады ўжо не ўспрымаліся нешчаслівымі, і ўсё было па-за парогам адчування, нават нараджэнне хворага хлопчыка і смерць мужа не здаваліся ёй катастрофамі, як тады, пакуль не з'явіліся тыя людзі, — раптоўна, быццам з іншага вымярэння, і яна не ведала, адкуль яны і чаму не тлумачылі свае з'яўленне, бо спачатку яны пасяліліся на ўскраіне ў канцы вуліцы, якраз за ўчасткам маёра Фралова, бо той русак выйшаў у адстаўку і пасля вайны асеў у іх мясцінах, тут яму пабудаваў дом, ён недзе служыў, але неўзабаве кінуў, і ў яго доме пачалі піць, і не так, як пілі суседзі ці ўвогуле мясцовыя, — у доме Фраловых пілі ўсе: ён, яго жонка і дарослыя дзеці — дачка Феня і сын Клім; маёр сядзеў штодня на лаўцы перад сваім домам, брывасты, з жабыным ротам, і па-дурному ўсміхаўся ці зрэдку пачынаў выкрыкваць нешта пагрозлівае

так, маць вашу, так, уга-ха

яго і знайшлі неяк раніцай ля той лаўкі, а потым усё пацягнулася як і раней, пакуль дом не апусцеў — Фе-

ню звёз малады афіцэр, а апошнім знік маёрскі сын Клім: казалі, што яго асудзілі па “хуліганцы” — дзвесце першаму артыкулу — і ён хутка выйдзе на волю, але ён так і не вярнуўся, і тады, стаяла якраз лета, з’явіліся тыя людзі, з імі шмат крыклівых дзяцей — быццам сям’я, і ветліва віталіся

зрасстэ, зрасстэ

а на якой мове яны размаўлялі паміж сабой, яна так і не здолела зразумець, і іх рабілася ўсё больш і больш: яны пакрысе асвоілі пуню і павець у маёрскім садзе, а потым быццам папрасілі дазволу (хутчэй за ўсё і не думалі прасіць — у каго, дарэчы?) пасяліцца ў яго кінутым доме, бо нашчадак (Клім), пэўна, згубіўся, ці то ў лагерах, ці то на расейскіх прасторах, але гэтага ніхто не ведаў; дык вось, яны ададралі неяк удзень дошкі з вокнаў маёрскай хаты і пачалі там жыць, і амаль адразу ж да іх панаехалі аднекуль здалёк, спачатку на машынах простых, на “капейках”, а потым і на іншамарках, а затым да дома зрабілі прыбудову з цэглы і там пасяліліся яшчэ людзі, а потым за павеццю вырас перанесены аднекуль зблізу драўляны дом — усё гэта адбывалася хутка, амаль што імкліва, яна нават не паспявала заўважаць, але не заўважаць, быццам іх і не было, не даводзілася, бо яны ўжо не казалі пры сустрэчы

зрасстэзрасстэзрасстэ

а не віталіся зусім, быццам яе тут не існавала, і тут якраз паваліўся плот, ці, можа, яны знарок гэта зрабілі, бо іх жанчыны пачалі карыстацца той яе дальняй часткай саду як прыбіральняй, выходзілі з рانیцы, падбіралі спадніцы і гадзілі там, а дзеці іх ужо сноўдаліся па ўсім гародзе, выядалі ўсё, што спела, расло, і крычалі адно аднаму, здавалася, толькі адно зразумелае ёй слова

дайдайдайдай

і вырывалі адно ў другога з рук, з рота, а потым яны раптам заўважылі хлопчыка, дакладней, заўважылі, што ў таго не ўсё ў згодзе з псіхікай, са здароўем; адкуль ім было ведаць, што хлопчык нарадзіўся з хваробай Даўна па той проста прычыне, што быў зачаты

там, дзе дазіметры паказвалі больш як пятнаццаць кюры, да таго ж муж пачаў піць і не захацеў спыніцца, так яно і атрымалася — бяда адна ніколі не ходзіць, казалі ёй, яна і сама не раз упэўнівалася ў той вядомай усім ісціне, але штодня глядзець на хлопчыка ўсё роўна было балюча, хаця той быў такі рахманы і ціхі і размаўляў з птушкамі, пчоламі, восамі, чмялямі, жабамі, трусом у клетцы, якога зваў Піля (зменшанае ад Піліпа) і карміў таго дзьмухаўцамі, прыгаворваючы

ПіляПіляПіля

і трус, белага колеру, атлусцелы, як шар, хутка-хутка працаваў сківіцамі за дротавай рашоткай клеткі, паядаючы траву, і пазіраў на хлопчыка круглым чырвоным вокам, і калі што яму не падабалася, гучна грукаў аб падлогу заднімі лапамі

трахбах

і даўнёнак радасна ўсміхаўся і рабіў выгляд, што пужаецца, і гаварыў

ешешешеш

і вось дзеці тых перасяленцаў ці бежанцаў (як яны пра сябе казалі) пачалі падбірацца да яе Улі (так яго звалі ад сапраўднага, дадзенага пры нараджэнні, Юльян), бо даўнёнак сам казаў пра сябе

Уля

і спачатку быццам жартавалі: шчыкалі, тузалі яго, але іх жарты набывалі ўсё больш садысцкае адценне, і даўнёнак пачаў іх баяцца, хаця ўвогуле любіў вазіцца з дзецьмі, пакуль яны, тыя дзеці прыхадняў, не пачалі піхаць і штурхаць яго, а потым і біць па твары, па руках, і даўнёнак не разумеў гэтага і хаваўся ў хаце і не хацеў потым выходзіць у сад, а затым з клеткі знік трус — ўвогуле гэтага трэба было чакаць, бо яго проста скралі і з'елі, нават косткі не пасаромеліся выкінуць за павалены плот, дзе ўтварылі сметнік, і яна каторы раз пайшла з імі сварыцца, але, як і першы, і другі, і трэці раз, з гэтага нічога не атрымалася — яе проста не заўважалі, і тады яна звярнулася да ўчастковага, былога вяскоўца, зухаватага, маладога яшчэ, гадоў трыдцці, вузкага ў плячах і ўжо аб'ёмнага ў паясніцы чалавека,

Любіць ноч — права пацукоў

які дасягнуў межавай для сябе вышыні — падняўся да лейтэнанцкага звання, і той хадзіў разбірацца і на яе пытанні заўсёды казаў

тактак

нешта з паважным выглядам крэсліў у сябе ў блакноце асадкай, пукаціў чорныя, ухілістыя вочы і зноў казаў

тактак

і яна ў думках ужо зняважліва звала яго Тактакам і разумела, што спадзявацца на яго ці на які закон дарэмна, бо Тактак збольшага растлумачыў ёй, што тыя першыя бежанцы ўжо прапісаліся праз гарвыканкам і набылі нават грамадзянства, і каб даказаць, што яны гандлююць наркатай (а яна ўсё часцей заўважала, як да чужынцаў звярталіся маладыя дзяўчаты і хлопцы, а апошнім часам і падлеткі, і некаторыя з іх так спяшаліся, што карысталіся шпрыцамі прама на вуліцы, за плотам), трэба сур'ёзныя доказы

тактактак

тлумачыў ёй участковы і адводзіў вочы, у яго ўжо з'явілася іншамарка, ён увесь час некуды спяшаўся, і яна канчаткова дапяла, што ніхто не паварушыць і пальцам у яе абарону, бо суседзі, што жылі далей па вуліцы, займаліся кожны сваім і рабілі выгляд, быццам навакол нічога не адбываецца, і заставалася адно — прасіць парады і, магчыма, дапамогі ў брата Данілы, які калісьці жыў тут, разам з ёй, і тады быў невялікі правінцыйны горад Янаўск (такі ён, дарэчы, і застаўся) і была сям'я, а цяпер яна засталася ў гэтым Янаўску адна: хіба даўнёнка можна лічыць за памочніка, меркавала яна і з жахам чакала кожнай ночы, бо начамі, як ні дзіўна, актыўнасць прышэльцаў узрастала: рыкалі маторы аўто, нехта прыязджаў ці, наадварот, ад'язджаў, даносіліся ўвесь час чыесьці галасы, крыкі, а то па садзе нехта хадзіў, яна была ўпэўнена, што часам і заглядвалі ў вокны, але чамусьці асабліва страшылася яна па начых хляўка ў глыбіні саду, ля самага паваленага плота, свайго хляўка, адкуль ужо неаднойчы знікалі то рыдлёўка, то граблі, то што з інструмента мужа-нябож-

чыка, а пільнаваць усё гэта яна не магла, і ніякія замкі тут не дапамаглі б, яна была ўпэўнена, пасля таго, як купіла адзін такі ў гаспадарчай краме і навесіла, але ён знік разам з клямкай на другую ж, здаецца, ноч, і яна зразумела, што захаваць тут нічога немагчыма, але, тым не менш, трэба было, бо насоўваліся восень і зіма, а з надыходам халадоў ёй неабходна было апальваць дом, хіба дзеля даўнёнка, дзеля таго, каб неяк жыць далей, бо яна ведала, што адказвае за гэта безабароннае жыццё, анягож, і ў думках хацела толькі аднаго — каб аднойчы яна прачнулася і ўбачыла, як згінулі, праваліліся скрозь зямлю нахабныя чужынцы, гэтая набрыдзь, але пакуль усё заставалася па-ранейшаму, бо ў тым хляўку не толькі выкруцілі лямпачку і адарвалі провад, а і ўвогуле звечара станавілася вусцішна, нават дзіка, бо аднойчы, калі яна пайшла туды са свечкай, каб адшукаць сокавыціскалку, і запаліла тую свечку сярнічкай, то раптам агеньчык патух, быццам з-за пляча яе нехта яго задзьмуў, і жанчына спачатку анямела ад незразумелага ёй жаху, а потым кінулася да дзвярэй і апамяталася толькі ў хаце, і шкадавала, што няма тэлефона (яшчэ не падышла яе чарга, хаця, як настаўніца, яна мела нейкія нязначныя прывілеі), гладзіла па галаве даўнёнка, які, хоць і было позна, чамусьці не спаў, і гаварыла

у доме павінен жыць мужчына,
інакш гэта не дом

а даўнёнак, які церабіў старую цацку і пазіраў убок, сумна ўсміхаўся і паўтараў у прастору перад сабой

ПіляПіляПіля

і тут яна канчаткова вырашыла паведаміць брату, але не званіць яму, не прасіць прыехаць неадкладна, а проста напісаць ліст, у якім хіба што збольшага прыгадаць пра ўсё тое, што адбывалася тут з ёй, і папрасіць парады, што ёй рабіць далей, і на другі дзень выбрала час, знайшла канверт, аркуш паперы і пачала выводзіць словы

“Дабрыдзень, Даня...”

і надоўга задумалася, але потым рашуча працягвала

Любіць ноч — права пацукоў

пісаць, пакуль не напісала ліст і не заклеіла яго ў канверт, а даўнёнак сядзеў побач і казаў

ДаняДаняДаня

бо акрамя пчол, восаў, якія, дарэчы, ніколі не кусалі яго, розных раслін, мошак, жаб і птушак ён любіў яшчэ яе і свайго дзядзьку Данілу якога зваў, як і яна, памяншальна — Даня, і голас яго радасна зазвінеў

ДаняДаняДаня

казаў ён, а яна ківала хлопчыку галавой і думала пра тое, як ёй пакінуць яго аднаго, пакуль яна ходзіць у краму, бо цяпер, хаця і лета і ў яе адпачынак, а значыць, што дзіцё пры ёй, але яна апошнім часам стала ўсяго баяцца, а гэта ўжо зусім не жыццё, калі ўвесь час у галаве, нібы цвік, адна і тая ж думка

небяспеканебяспеканебяспека

і яшчэ ў чужынцаў з'явілася пакаеўка, — яны прывезлі яе аднекуль здалёк, пэўна, адтуль, дзе жылі раней, і якую звалі Васіліна, — русачка гадаў сарака пяці, высокая, худая, з вульгарным тварам крымінальніцы і моцнымі, доўгімі рукамі, але яе ніколі не бачылі п'янай ці з цыгарэтай у руцэ; у яе былі чорныя блукаючыя вочы і цупкі і прывязлівы позірк, часам як у вар'яткі, а ёй падпарадкоўваліся дзве паслугачкі ў гадох — яны то мылі бялізну, то даглядалі і мамчылі дзяцей, якіх станавілася ўсё больш і больш, і ўсіх гэтых траіх, найбольш Васіліну, жанчына чамусьці вылічыла і не засцепагалася, як тых чужынцаў, асабліва пакаеўку, якая здавалася ёй хаця і прымітыўнай і незразумелай, але ўсё-такі больш блізкай істотай, з якой яна аднойчы нават перакінулася словам, хаця тая і не вельмі хацела размовы, у рэшце рэшт і сама размова атрымалася імклівай і нелагічнай, але, меркавала яна, так і бывае ў жанчын, успамінаючы, як тады спытала ў пакаеўкі

здалёк прыехалі?

і нервова рыхтавалася задаць яшчэ пытанні, іх было шмат: пра тое, хто яны такія, чаму з'явіліся і чаго хочуць, якія ў іх мэты — павінны ж быць у людзей нейкія мэты, але пакаеўка пакінула яе пытанні без адказу, а ў сваю чаргу пыталася

а чорны хлеб можна есці?

і тлумачыла

у ім, кажуць, радыяцыя, бо ён з жыта,
а пшаніца прывазная

і цікавілася

а тут правяралі зямлю, паветра?

і, калі пачула, што радыеактыўнасць тут значна меншая, чым, напрыклад, у паўднёвых раёнах, адразу перапыніла размову, проста завярнулася і пайшла, і ўсё гэта здалася тады жанчыне нерэальным і невытлумачальным, як бывае ў сне, але ж гэта было наавае, і яна ўсё-ткі супраціўлялася і імкнулася шукаць хаця б паразумення, але тыя прыхадні рабілі сваю справу з механічнай мэтанакіраванасцю насякомых, якія адкладваюць свае яйкі на аблюбованыя імі ахвяры, і вынік нібы быў імі прадугледжаны, быццам яны толькі выканаўцы непаразумелага ёй і адхіленага ў часе валявога акту, і жанчына хадзіла ля дома, пазіраючы ў бок суседзяў, і вусны яе зноў варушыліся, каб вымавіць адно і тое ж

небяспеканебяспеканебяспека

пакуль аднойчы яна не вырашыла па-добраму пагаварыць з іхнімі жанчынамі, — няхай ёй і не пашанцавала з суседзямі, ды і ўсёй вуліцы таксама, але паразуменне павінна быць знойдзена, трэба ж неяк жыць далей, і ўзяла з сабой пакет з пернікамі — гасцінцы іх дзецям — і пайшла прама цераз павалены плот, — жанчыны на былым фралоўскім падворку таксама к вечару збіраліся разам, — яна пачула гэта па рэзкіх крыках і дзіцячаму віску, але размовы, як і раней, і тады ў іх не атрымалася, а разам з тым і паразумення, бо хаця дзеці іх і павырывалі і расхапілі ў яе з рук пернікі, жанчыны тыя абмежаваліся двума-трыма фразамі, нават у дом не запрасілі, хаця яе здзівіла тое, што яны ведалі і імя яе, і прозвішча, калі пыталі бесцырымона на ламанай рускай мове

а брат, сэстра ў тэбя ест?

а што ў малчыка?

а гдэ работаеш?

пасля чаго ўвогуле хутка страцілі да яе цікавасць, тут

якраз да брамы пад'ехала іншамарка, адкуль вылезлі некалькі жукаватых і крыклівых мужчын і жанчын, і яна скіравала назад, цераз павалены плот, і дома ўжо з раптоўным сорамам успамінала, як стаяла перад імі: праставалася, з чырвонымі плямамі на шчоках, прыніжана стараючыся знайсці паразуменне там, дзе ім і не пахла, а потым, ужо ўвечары, прывезлі з гартапа выпісанае на зіму паліва — крыху дроў і брыкету, і скінулі ўсё гэта на вуліцы перад брамай, і яны ўдваіх з даўнёнкам насілі ў хлявок, але перанеслі няшмат, бо наступіла ноч, і яны пайшлі ў дом, дзе яна накарміла даўнёнка кашай і напайла гарбатай, а потым паклала яго спаць і легла сама, а калі прачнулася — ужо світала, яна выйшла на падворак, зазірнула за браму і ўбачыла, што ні брыкету, ні дроў ужо не засталася, а напярэдадні яны з хлопчыкам перанеслі ў хлявок хіба трэцюю частку таго паліва, і скамянела, сціснуўшы вусны, бо нават слезы не хацелі з'яўляцца ў вачох, мо тады яна адчула б палёжку, але жанчына адагнала гэтыя думкі, як не маючыя сэнсу, і скіравала прама цераз павалены плот, які яна ўжо не раз падымала і ўмацоўвала, але яго валілі зноў і зноў, і пачала грукаць у дзверы былога фралоўскага дома, але ніхто ёй і не думаў адчыніць, хаця фіранкі на вокнах варушыліся і за ёй відавочна назіралі, і так яна прастаяла нейкі час, а потым завярнулася і пайшла, і тут ззаду бразнула фортка, і ўслед ёй паляцеў кусанак яблыка, які ўпаў пад нагамі, ледзь не трапіўшы ў спіну, а потым фортка з трэскам зачынілася, і жанчына на некалькі секунд знерухомела, ліхаманкава шукаючы варыянт далейшых паводзін, але сітуацыя была ўжо небяспечнай не толькі для яе — яна з усіх сіл імкнулася стрымацца, бо памятала пра дзіцё там, у хаце, і вярнулася дадому, дзе села ў крэсла і пачала думаць, як жыць далей, але тут прачнуўся хлопчык і завёў сваё

ПіляПіляПіля

і трэба было дапамагчы яму апрануцца і накарміць: яна рабіла ўсё механічна, як заведзеная лялька, толькі вусны шапталі, па меры таго як яна супакойвалася

небяспеканебяспеканебяспека

а потым пайшла да суседа, які жыў з іншага боку ад фралоўскай хаты і якога звалі Іосіф Манюка — гэта было сапраўднае яго прозвішча, а наколькі ён адпавядаў яму яна б завагалася адказаць, бо Юзік, як яго тут звалі, працаваў у райспажыўсаюзе нарыхтоўшчыкам, а прасцей кажучы, старызнікам, збіраў па горадзе розны хлам, і ўвесь двор і гарод яго былі заўсёды завалены ржавымі трубамі, анучамі, сапсаванымі чыгуннымі радыятарамі, бочкамі ды розным іншым жалеззем, чаму нават адпаведную назву ці слова цяжка было знайсці, і вось яна прабралася праз увесь гэты хлам і зайшла ў дом, дзе яе сустрэла пятнаццацігадовая Рэгіна — дачка Манюкі: ужо зусім аформленая ў жанчыну, чарнавокая і з крыху выцягнутымі наперад, як і ў яе бацькі, сківіцамі — і паведаміла

а бацька дома, адпачывае

і пайшла праз вітальню наперад, адкуль ужо даносілася мармытанне тэлевізара, а потым з'явіўся і сам Іосіф Манюка; выснутыя яго сківіцы нешта жавалі, і сказаў праходзь, Люба

і тут жа спытаў асцярожна

ну, як жывеш, з чым прыйшла?

і запрасіў сесці, сеў сам на пацёртую, у плямах канапу, і жанчына пачала нервова расказваць пра тых прыхадняў-бежанцаў, голас яе задрыжаў ад хвалявання, пакуль яна гаварыла пра тое, што адбылося з ёй за апошнія суткі, але раптам нібы ачуняла, бо Манюка зірнуў убок і перабіў яе трывіяльнымі словамі

усе яны — таксама людзі

і ім жыць трэба, анягож

і адвёў вочы, а яна пасля яго слоў сцялася і зірнула на Манюку больш уважліва, але ўжо праз якую секунду збянтэжанасці знайшлася што адказаць, і словы яе прагучалі, як прыхаваны ўкол гаспадару дома, калі яна вымавіла

і ты б, сусед, за Роняй сваей прыглядваў,

а то ля яе занадта тыя чужынцы

пачалі круціцца

Любіць ноч — права пацукоў

але Манюка, пэўна, ужо нешта ў сваёй галаве абмазгаваў, пралічыў і вырашыў, бо сказаў

што мы зробім, калі і ўлады
і міліцыя рады не могуць даць

і дадаў

а можа, і не хочучь

але яна ўжо не слухала, бо яе на ваніты пацягнула ад такіх слоў, і яна паднялася з крэсла, таропка кінула, развітваючыся, і пайшла, а гаспадар цягнуўся следам, жаваў выцягнутымі наперад, як у малпы, сківіцамі і гнуў сваё

усім жыць трэба, усе хочучь есці, піць, а нягож а яна ішла па вузкай, заваленай смеццем і зарослай ля плота дзядоўнікам, падбелам і падарожнікам вуліцы і думала, што жаданні есці, піць і спажываць як мага болей — хіба не гэтыя інстынкты валодаюць светам, і калі свет толькі такі, дык ён варты свайго лёсу, а даўнёнак ужо чакаў яе на верандзе, бо ў сад ён, як яна адзначыла, без яе не выходзіў, і гаварыў

ПіляПіляПіля

а потым сумна ўсміхнуўся, зусім як дарослы, і сказаў
мы грэбаныя псіхі

і папрасіў

кашыкашыкашы

а яна, унутрана сцэпануўшыся, пацікавілася

хто табе пра псіхаў давёў?

на што даўнёнак паказаў пальцам у бок фралоўскага дома, а яна сказала

не гавары так, а то прыедзе Даніла

і будзе на цябе крычаць

і даўнёнак адразу пераключыўся

ДаняДаняДаня

а яна пайшла ў хлявок па сіта, каб працерці парэчкі хлопчыку на джэм, стараючыся не глядзець на абабраныя і абламаныя кусты і яблыні ля плота, а ля самых дзвярэй у хлявок спынілася, бо пачула адтуль галасы: спачатку дзясочы, які прасіў

ну, не трэба, не

а потым мужчынскі, які гучэў неразборліва і гугнява

бугубудубугуду

ціха прыадчыніла дзверы і ўбачыла на старой канапе, якую сама калісьці выкінула сюды з хаты, дзяўчыну ў жоўтай трыкатажнай майцы, светлавалосую, з вострым тварыкам, на якім выдзяляўся тлуста падведзены памадай рот, спадніца яе была заголена, майткі валяліся на падлозе, аголеная рука звісала з крэсла, што стаяла побач з канапай, а да яе спінай, так, што твару не было бачна, а толькі чорная валасатая патыліца, сядзеў, пэўна, адзін з тых падлеткаў, што пасяліліся ў фралоўскім доме, торкаў шпрыцом і гаварыў гугнява

ну, рука ў цябе, в натуре, “дарогу” не знайсці зноў торкаў, а жанчына праз прыадчыненыя дзверы назірала ўсё гэта і стаяла так з паўхвіліны, пакуль урэшце яе ўбачылі, пасля чаго дзяўчына падхапілася на канапе і абцягнула ногі сукенкай, але хлопец стрымаў яе палахлівы імпат і, нахабна вышчарыўшы ў залатых каронках зубы на цёмным, вузкалобым твары, на якім, здаецца, валасы раслі ад самых брывоў, абарваў

тусуй ты адсель на х..., сука старая
спрытна падскочыў да дзвярэй і захлопнуў іх знутры
бугубудубугуду

яшчэ гугнеў ён там і мацюкаўся, а яна ўжо бегла да веранды, дзе, як ведала, стаяла ў шкапчыку бутэлька з бензінам, адшукала і, не памятаючы сябе, кінулася назад, да хляўка, вырвала зубамі корак і лінула з бутэлькі на дзверы і на сцены, але запалак у кішэні фартука не знайшлося, і яна зноў памкнулася на веранду, а калі вярталася, ўбачыла дваіх — зусім не тых дзяўчыну і хлопца, а іншых падлеткаў, — на яе погляд, з дома, які быў прыбудаваны за фралоўскім: чорнавалосых, у спартыўных касцюмах, адзін трымаў у роце цыгарэту, і ўвогуле падлеткамі іх можна было назваць умоўна, бо яны былі па-мужчынску дужыя і, пэўна, ужо галіліся; і раптоўная здагадка маланкай працяла яе: яны ж чакаюць сваёй чаргі, і стаялі за хляўком з паўночнага боку — там ёсць маленькае акенца, і цікавалі праз яго на тое, што робіцца ўнутры, і рукі ў яе затрэсліся, калі яна вы-

цягвала з карабка запалку, але падлеткі схапілі яе і вырвалі карабок

ты, бабуля, ішла б дадому
сказаў адзін, а другі толькі засмяўся
ты свае адбегала

але раптам дадаў здзіўлена

ай! яна ж падпаліць хацела!

і піхнуў нагой напалавіну пустую бутэльку на зямлі
бензін, чуеш?

і яны загергеталі нешта па-свойму, а яна пачала вырывацца і ўрэшце вырвалася з іх учэпістых рук, але тут на фралоўскім падворку бразнула брамка і пачуліся ўсхваляваныя галасы, раптам стала ціха, а потым зноў пачаўся вэрхал, і яна зірнула праз павалены плот і са здзіўленнем убачыла Кліма Фралова, які стаяў у сваім двары і шчэрыў вузкагубы жабін рот, і бровы яго — шырокія і чорныя, зусім як у бацькі-нябожчыка — былі з непаразуменнем узняты, а вакол яго ўжо бегалі, то хапаючы яго за кашулю, то запрашаючы ў дом — разбірацца, і пайшла на веранду, дзе дзіцё даўно чакала яе і адразу пачало сваё

кашыкашыкашы

і яна паставіла на пліту каструлю з вадой, насыпала ў яе рыс, адкруціла вентыль балона і запаліла газ — рукі ў яе дрыжэлі

зараз, зараз

гаварыла яна хлопчыку, знайшла пачак пячэння

на вось, пакуль

і даўнёнак выхапіў у яе з рук пачак і зашамацеў абгорткай, а яна ліхаманкава думала пра адно — што ёй цяпер рабіць, пакуль не прыехаў Даніла, і што будзе, калі ён прыедзе, — раптам згадалася ёй — што тады будзе: мо яны з'едуць, бо ў фралоўскі дом вярнуўся гаспадар, і нервова хадзіла па верандзе, а хлопчык вымаў з пачка адну пячэніну за другой і смуткаваў

ПіляПіляПіля

і яна да самага вечара хадзіла каля дома: было гарача, даўнёнак упарта не выходзіў, а, пагуляўшы са сваімі цацкамі, скруціўся ў кутку, як шчанё, і заснуў,

і ўрэшце сонца пачало закатвацца за цёмную рысу далягляду, і адразу з фралоўскага дома пачулася музыка — уключылі магнітафон з расейскай папсой, загудзелі маторы аўто, якія пад'язджалі і праз нейкі час ад'язджалі

буруламдамтамдулубам!

турузамрамшамтубудам!

чула яна, глытаючы таблетку транквілізатара, а потым з фралоўскага дома выйшаў п'яны Клім з цыгарэтай у зубах і, адышоўшы некалькі крокаў да паваленага плота, стаў мачыцца прама на зямлю, але яго зноў павялі, паляпваючы па плячы, у дом, і яна разбудзіла хлопчыка, пагуляла з ім, пакарміла і паклала яго ў ложкак, і надышла ўжо ноч, калі яна знайшла свечку, запалкі і рушыла да хляўка, дзе было ціха; яна спынілася ў дзвярах, і зноў пачуццё страху ахапіла яе, але жанчына ступіла ўнутр і пачала ў святле агеньчыка ўзірацца ў цемру, а потым асцярожна пакрочыла наперад, трымаючы свечку ў руцэ крыху збоку, і цемра згусцілася за яе спінай, а затым яна быццам пачула шлох, з-за пляча яе дзьмухнула паветрам, полымя замігацела і пагасла, і адразу цемра агарнула яе.

Частка другая

Злачынства

Чалавек па прозвішчы Даніла Прусак выцягнуў з паштовай скрыні канверт, які быў надарваны, бо са скрыняў кралі, пэўна, і гэтым разам праверылі, ці ёсць што каштоўнае, але ліст пакінулі, і мужчына пазнаў почырк сястры Любы, паклаў канверт у кішэню, падняўся да сябе на ліфце, адамкнуў ключом дзверы кватэры, дзе жыў апошнім часам з сынам, бо жонка з'ехала, каб даглядаць сваю хворую маці, і мусіла заставацца з ёю ўжо да канца, як яны і вырашылі перадусім; яна часам тэлефанавала з далёкага, на паўночнай мяжы, горада і, пасля кароткіх пытанняў, звычайна гаварыла з трывогай:

ты толькі не запі там

быццам ён запіваў — такога ні разу не здаралася, — і

Любіць ноч — права пацую

калі ён запэўніваў, што не збіраецца, крыху супакойвалася і дадала

ужо патрывае, Даня, даруй і вось цяпер мужчына сеў у крэсла і пачаў чытаць ліст — цішыня агортвала яго, і сястра спачатку паведамляла звычайнае, а потым пра хлопчыка, і тут мужчына па прозвішчы Даніла Прусак пацмокаў вуснамі і сказаў уголас

лепш бы яму не бачыць гэты свет,

бо тут часам здаровыя ў сіло лезуць

і пахітаў галавой, бо неяк асабліва шкадаваў і любіў даўнёнка, як свайго крэўнага, за незвычайную дабрыню, рахманасць і даверлівасць, нібы ў свойскай жывёлы, і чытаў далей ліст, у якім сястра быццам збілася на другаснае, але тут пачыналася незразумелае, думкі яе нібы ахапіла ліхаманкай, хаця яна стрымлівала сябе, і ён перачытаў абзац усярэдзіне, які выклікаў у яго неспакой і дзе гаварылася, што

“...засяліліся побач чужынцы, ніхто іх раней

не бачыў, — набрыдзь, панаехалі да іх яшчэ

ўсякія, паводзяць сябе непрыстойна,

ужо не ведаю, што і рабіць, бо не маю сіл

абараніць сябе і хлопчыка, ты б параіў што,

Даня, ты ў сталіцы, ведаеш больш, а я проста я

настаўніца, тут у нас стала зусім дзіка,

мне страшна...”

потым склад пісьма стаў больш роўны, але быццам хвароба ўжо выявіла сябе, ён адчуў гэта і, ведаючы стрыманы характар сястры, зразумеў, што ёй сапраўды блага ад нечага незразумелага яму, і вырашыў узяць адпачынак (яму былі вінны тыдзень яшчэ за мінулы год) і неадкладна паехаць, а пакуль паведаміць пра гэта сыну, які якраз адчыніў дзверы і буркнуў нешта замест прывітання і кпіў нязлосна

а, ты дома, хм, так, нешта рана, светла ж яшчэ,

ці гэта такая будучыня надышла светлая,

а мо цябе скарацілі?

быццам незадаволена гаварыў яго васемнаццацігадовы сын Ігнат, скідаючы красоўкі і куртку, і Даніла

Прусак, як неаднойчы апошнім часам, уважліва зірнуў таму ў твар і зноў убачыў яго недахопы: вузкія плечы, слабы падбародак, тонкую шыю і, што з часам усё больш насцярожвала — шырокі, бясформенны рот цесця, былога палітрука, камісара: знешняе падабенства станавілася ўсё больш яўным і злавесным, у глыбіні душы ён ведаў гэта і адганяў брыдкія думкі, хаця ўсё было, ён прадчуваў, так, а можа, будзе і горш, а сын прапанаваў

ты б паесці зрабіў, ці як, а то растучаму
арганізму трэба шмат калорыяў

і Даніла Прусак не стаў спрачацца, каму гатаваць ежу, а сказаў

Люба, цётка твая, ліст даслала, пэўна,
у яе там праблемы ўзніклі, трэба з'ездзіць,
недалёка ж, дзве гадзіны на электрычцы,
ты ж памятаеш, ездзіў...

быццам апраўдваўся, а сын чамусьці ажывіўся, вочы яго бліснулі ледзь не радасцю, і згадзіўся: пэўна, прыкінуў свае інтарэсы

едзь, я ўжо тут сам

і, як заўсёды, невядома было, пра што ён сапраўды думае, а мужчына сказаў нападжартоўна

адзін жа застанешся, а гора аднаму,
калі ўпадзе і другога няма, каб падняць яго

маючы на ўвазе радкі з Эклезіяста,
якія раптам успомніў, але сын Ігнат зразумеў
па-свойму і, зачэпіўшыся за словы, сказаў

у адказ

падняцца зараз — умець трэба,
але нейкая купіна пад нагамі павінна быць,
інакш не ўзляціш

і працягваў з намёкам

са мной у групе сын калгаснага брыгадзіра
вучыцца — невялікая быццам купіна:
брыгадзір, а штурхае добра, бо і ежы
ў яго нашчадка хапае і прыкінуты, як трэба,
і ў кішэні зашамаець ёсць чым

але Даніла Прусак абарваў

ты думай пра вучобу, радуйся, што здаровы,

вожыўся пра тое, як ён голы выйдзе на бераг, пэўна, яму ж сустрэнуцца людзі, але раптам прачнуўся і ляжаў у ложку, а потым задрамаў зноў, ваўсю раўлі ўжо маторы на вуліцы, але сон быў павярхоўны, неглыбокі, і — калі ён прачнуўся другі раз — трэба было збірацца, ён памыўся, апрануўся, ускінуў на плячо сумку і сказаў сыну, які якраз выйшаў са свайго пакойчыка,

ну, нашчадак, я на дзень, два знікаю, пазваню,
калі што, ты ўжо тут сам воз вязі, грошы
я пакідаю, прадукты ёсць, жыві

і сын кінуў — ён быў яўна задаволены, пэўна, намеціў ужо прывесці дзеўку нанач, а пры бацьку саромеўся, падумаў Даніла Прусак і выйшаў у раніцу, а потым нейкі час ехаў у перапоўненым тралейбусе па маршруту да вакзала, урэшце вылез і апынуўся, нягледзячы на ранні час, у моры чалавечых цел, пакуль стаяў у чарзе па білет, і потым таксама, калі сеў у засмечаны вагон, дзе, нягледзячы на цеплыню, нямытыя вокны былі шчыльна зачынены, і так ехаў, сціснуўшы вусны і заплюшчыўшы вочы, не зважаючы на праходзячых убогіх і жабракоў, толькі адзіны, быццам нязначны выпадак выклікаў у яго пахмурную цікавасць — калі гандлярка газетамі, кабета гадоў трыццаці пяці — сарака, пэўна, з жонак якога былога ці яўнага вайскоўца, скуластая русачка з чорнымі фарбаванымі валасамі і ў спартыўным абцягваючым трыко, раптам пасунулася да купкі крыклівых і брудных цемнатварых жанчын, пэўна, аднекуль здалёк, выхапіла з рук адной з іх дзіцёнка, яшчэ больш бруднага, смаркатага і, пэўна, вашывага, і з радасаю, ледзь не з захапленнем на твары, прабегла з ім у канец вагона і потым назад, пры гэтым жанчыны змоўклі і назіралі за ёй, а тая закружыла дзіцё на руках у праходзе, прамаўляючы з робленай ці, можа, шчырай пяшчотай па-расейску

уй, якіе мы холосенькіе, правда,
правда мы холосенькіе

а потым аддала яго жанчынам — яны ўжо быццам усміхаліся, і Даніла Прусак зноў заплюшчыў вочы, доўга раздумваючы пра тое, што бачыў, і так даехаў да

патрэбнай яму станцыі, дзе пакінуў свае месца, яшчэ праз вакно выхапіўшы вачыма шыльдуду над будынкам вакзала

ЯНАЎСК

што азначала назву гэтага сярэдніх памераў раённага цэнтэра, такіх гарадоў ён пабачыў за свае жыццё няма, але гэты ведаў больш за ўсіх, бо нарадзіўся і жыў тут даволі доўга, і, як заўсёды, на некалькіх прыпынках стаялі паныла купкі людзей, швэндаліся бамжы, а ўбаку, ля крамак, дзяжурылі дзве маладыя прастытуткі, і адна з іх беспамылкова пазнала ў ім прыезджага і заўсміхалася, выставіўшы наперад далоні з растапыранымі пальцамі, што азначала, пэўна, лічбу — дзесяць даляраў, і ён не стаў чакаць аўтобус, пайшоў пешшу, бо вакзалы заўсёды наганялі на яго трывогу, а да дома, дзе жыла сястра Люба, было з паўгадзіны хады, прахожыя ішлі яму насустрач, а то і абганялі, гучна прамаўляючы паміж сабой, значна гучней, чым у сталіцы, а то часам брыдкасловілі, пускаючы ў паветра дымкі цыгарэт і адкідваючы прама пад ногі ці ў бакі недакуркі

так яго і разгэтак

чуў ён і паволі ішоў далей, удыхаючы паветра, і паветра тут было нават горшае, чым у сталіцы, думаў ён, разглядаючы рэдкія вітрыны і прыцэньваючыся — варта купіць што-небудзь для даўнёнкі, — але раптам заўважыў на тратуары аднакласніцу Алесю, якая раней была звычайная школьніца з пышнымі прыгожымі валасамі колеру спелага жыта, гэтыя валасы, падумаў Даніла Прусак, і саслужылі ёй дрэнную службу, бо ў горадзе неяк пабудавалі новы завод, вядома, ваеннага прызначэння, але ў адным з цэхаў дзеля камуфляжу пачалі распрацоўваць бытавыя прыборы, у тым ліку і фен для валасоў, і на вокладку ўпаковачнай каробкі спатрэбіўся рэкламны здымак маладой дзяўчыны — вось яна і трапіла на вока фатографу, і выява яе галавы з распушчанымі валасамі з'явілася на каробках з фенамі, а потым гэтыя здымкі пачалі наклеіваць маладыя вадзіцелі на свае грузавікі

АЛЕСЯ

чыталі гараджане на скрынях з фенамі і на кабінах машын, якія вадзілі чырванашыя ўчарашнія армейцы, а потым у правінцыйны гарадок завітаў сталічны кінарэжысёр, які здымаў тут царкву і мост, і паабяцаў зняць у фільме Волечку: яе сапраўднае імя было Вольга, і яна хадзіла да рэжысёра ў гасцініцу, а потым, калі той з'язджаў назад у сталіцу, спрабавала засіліцца — звычайны “тэатральны суіцыд”, і вось цяпер яна ўбачыла Данілу і адразу пазнала яго (заўсёды пазнавала), памяць яна мела надзвычай учэпістую, пераходзіць на другі бок вуліцы было позна, і Даніла Прусак сказаў

ну, прывет, Волечка, усё прыгажэеш

а яна заўсміхалася гнілымі ад незалечанага карыесу зубамі і папрасіла адразу

дай цыгарэтку

і ён сказаў

я і ў школе не курыў, ты ж памятаеш

і хацеў ісці далей, але яна спытала неспадзявана

навошта ты прыехаў у гэты горад, Данііл?

і ўдакладніла

ён жа мёртвы, тут усё мёртвыя

і быццам з вачэй яе на імгненне-другое ўпала заслона, бо ён убачыў раптам у іх асэнсаванасць, тугу і боль, і сказаў

ты ж жывеш у ім, і іншыя людзі,

бо не могуць жа ўсе перасяліцца ў Парыж

ці Прагу ці нават у якую Вільню па суседству

але яна сумна ўсміхнулася

таму і не могуць, бо з іх жыццё высмактана,

уцякай адсель, Данііл, а то ён змарнуе і цябе,

высмакча і твае сілы, забярэ ўсё, —

ты ненадоўга сюды, праўда?

і дадала настальгічна

а памятаеш наш клас?

на што Даніла Прусак адказаў

а як жа, памятаю, сустракаю таго-сяго

іншым разам, вось як цябе

Любіць ноч — права пацую

і адчуў сябе ніякавата, бо не любіў пустых успамінаў і
робленых размоваў, але яна перапыніла

з таго класа амаль палова ўжо на могілках
ляжаць, я запісваю ўсіх, па нумарах

і тут ужо ён па-сапраўднаму здзівіўся
навошта ж запісваць, які сэнс?

а Вольга-Алеся адказала

яны ўсе кпяць з мяне, смяюцца, а спачатку
зайздросцілі, дык хто тут застаўся, не з'ехаў —
адыходзяць цяпер адзін за другім,
я апошня буду, ужо тады толькі
перадусім пасмяюся

але, быццам заслона з'явілася зноў, яна захіхікала, а з
апухлага, у зморшчынах, твару глядзелі ўжо на яго во-
чы той, якой яна была хвіліну назад, — вочы на-
паўюродкі

усіх перажыву

какетліва парасмыкнула плячыма, падміргнула, а калі
ўбачыла, што мужчына збіраецца крочыць далей, дада-
ла

ты адзін, Данііл, з мяне ніколі не смяяўся,
не думай, я ўсё бачыла

і затрымала яго за кашулю

дай хоць пару паперак, я за півам збегаю,
тут недалёка

і ён дастаў з кішэні некалькі дробных банкнот і, не
гледзячы, сунуў ёй у рукі, і твар яе — старэчы, у зморш-
чынах — палагоднеў, а ёй жа толькі і ўсяго — каля са-
рака, думаў Даніла Прусак, ідучы далей па цэнтральнай
вуліцы, і гэтая вуліца была яму знаёмая: з пяціпавяр-
ховымі дамамі, у якіх жылі ў асноўным рускамоўныя
вайскоўцы ці былыя вайскоўцы, і ў памяці яго раптам
узнік успамін пра тое, як ішла яшчэ на пачатку той пе-
рабудовы па гэтай вуліцы рэдкая рыска людзей з бел-
чырвона-белымі сцягамі і як на іх зверху, з вокнаў, ля-
целі агрызкі і смецце, і мужчына па прозвішчу Даніла
Прусак перасмыкнуў плячыма і спыніўся ля вітрыны
крамы, дзе пабачыў сябе ў люстэрку — хударлявага, ся-
рэдняяга росту бландзіна з шэрымі вачыма і вузкім

доўгім тварам, — продкі яго былі са Случчыны, а там здаўна аселі балты, прусакі, адсюль, пэўна, яго і прозвішча, цэлы сельсавет так і называўся — прускі; ён паволі пайшоў, азіраючыся па баках, але ўсё навокал было як раней, хіба толькі яшчэ больш адчуваўся агульны заняпад: у многіх кватэрах вокны былі выбітыя і закладзеныя фанерай, а то і заткнутыя рызём, каналізацыйныя люкі зеўралі пустатой, там-сям іржавелі паваленыя агароджы, а каля харчовых крамаў тоўпіліся брудныя мужчыны і жанчыны з азызлымі азіяцкімі тварамі ў чырвоных пражылках — тварамі аматараў спіртнога і апушчэнцаў, і адтуль даляталі ўвесь час рэзкія крыкліва-істэрычныя воклічы

матахудабатак і гэтак!

чуў ён, але да боек пакуль не даходзіла, хаця на тварах некаторых з іх бачныя былі старыя і свежыя драпіны і сінякі, тут жа ішоў гандаль цыгарэтамі, жавальнай гумкай — той драбязой, што давала ім магчымасць зноў выпіць шклянку-другую таннага віна і выкрык-ваць свае незадаволеннае

хуратаматак і разгэтак!

але ім гэта жыццё было даспадобы, не інакш, думаў Даніла Прусак, бо хто перашкаджаў любому з іх перайсці на другі бок вуліцы і трапіць у іншы свет, дзе заняцца чым-небудзь больш прыстойным, толькі яны не жадалі і не хацелі альбо не разумелі, як тая Алеся, якой калісьці ўсміхнуўся выпадак, але тут жа засмактала, быццам саромеючыся за сваю памылку, бездань, і, абыходзячы лужыны, смецце і бруд, ля якіх там-сям ляжалі, праважаючы яго залепленымі гноем вачыма, худыя, заражоныя лішаём, бадзяжныя сабакі, мужчына ямчэй перахапіў сумку і пакрочыў па вуліцы, якая вяла да ўскраіны, і горад быў ужо быццам той і не той, нешта няўлоўнае змянілася ў паветры, мо таму, што памянліся некаторыя шылды і з'явіліся прыватызаваныя крамы, а над мэрыяй зноў лунаў чырвона-зялёны сцяг, і яшчэ ў нечым зусім іншым, хто ведае, ці, можа, у тым, што пабольшала жабракоў і папрашаек, як вось цяпер, думаў мужчына, калі ўбачыў на тратуары сляпога цемнаскура-

га і чорнавалосага малалетку гадоў дзесяці-дванаццаці, які сядзеў, вытаращчыўшы ў неба бялкі вачэй, а побач стаяла невялікая картонная скрыня, на прэднім баку якой было выведзена па-расейску і з памылкамі

“...подайте люди добрые Христа ради
инвалидам бежинцам кто что может”

і прахожыя кідалі ў скрыню, асабліва жанчыны, а Даніла Прусак запаволіў крок ля крамы і хацеў ужо зайсці ўнутр, але міжволі спыніўся, бо ў люстэрку ў вітрыне ўбачыў, як жабрак-малалетка за яго спінай раптам спрытна ўскочыў на ногі і, зыркнуўшы па баках цалкам здаровымі і відушчымі вачыма, а побач з ім якраз нікога не было, выграб са скрыні грошы і крыкнуў, азірнуўшыся назад, на незразумелай мове

будулагашарага!

а ззаду, у цяні клёнаў, тоўпілася некалькі постацяў, адна з якіх — жанчына гадоў трыццаці — аддзялілася ад астатніх і рэзка выгукнула

радамашаталаза!

падышла да малалеткі і забрала ў яго грошы, якія адразу зніклі ў рукавах яе адзення, а Даніла Прусак зайшоў у краму, а калі выйшаў адтуль, то ўбачыў, што прапашайка зноў сядзіць на сваім месцы, а метраў праз дзвесце са здзіўленнем заўважыў амаль такога ж малалетку, і скрыня была амаль такая ж, і надпіс, а калі звярнуў на бліжэйшую бакавую вуліцу, то і там ўбачыў постаць на тратуары, але гэта была ўжо дзяўчынка, і мужчына нейкі час раздумваў над усім гэтым, пакуль ішоў, усё болей адхіляючыся ад цэнтральных вуліц, дзе пад нагамі ўжо дзе-нідзе бліскалі жоўтай, застаялай вадой, пэўна, ніколі не высыхаючыя лужыны, а ля драўляных парканаў-агароджаў выглядалі з пустазелля і пырніка кучы смецця і застарэлага попелу, які яшчэ зімой выкідвалі сюды з печак і топак, і апынуўся на яшчэ вузейшай вуліцы, а потым завулку і адразу ўбачыў павалены плот і новабудоўлю за фралоўскім домам, ля брамы якога стаялі дзве іншамаркі і бегалі з крыкамі дзеці, але пляменніка сярод іх не было, і Даніла Прусак адчыніў брамку і зайшоў на падворак,

але яго ніхто не сустракаў, і цень трывогі крануў твар мужчыны, а потым ён зайшоў у хату і пабачыў хлопчыка, які сядзеў у куце, насцярожана, як звярок, выгледваючы адтуль, і адразу падхапіўся, калі пазнаў дзядзьку

ДаняДаняДаня

гаварыў ён, а Даніла спытаў

а маці дзе?

і даўнёнак сказаў

няма

і зноў пачаў свае

ДаняДаняДаня

твар яго быў заплаканы, а кашуля пакамечаная і брудная, і Даніла зноў спытаў

Люба пайшла?

але хлопчык ужо пераключыўся

кашыкашыкашы

гаварыў ён, і Даніла аддаў яму пернікі і цацку на колцах, якую купіў у краме, і даўнёнак пачаў прагна есці, а на цацку не звярнуў увагі, і мужчыну зноў стала вусцішна, і ён, раптам здагадваючыся, спытаў

а ночку яна была з табой, ну, калі цёмна было?

і хлопчык затрос галавой

ненене

і адразу захваляваўся і пачаў енчыць

мамамамамама

а потым раптам успомніў

ПіляПіляПіля

смуткаваў ён, і Даніла падняў ужо цяжкаватага хлопчыка на рукі і выйшаў так у сад і абышоў яго, зазірнуўшы ўсюды: кусты парэчак былі абабраныя і дзе-нідзе віселі абламанымі галінкамі, на дзвюх агурковых градках было пуста, плот, за якім адразу пачыналася тэрыторыя фралоўскага маёнтка, павалены, мужчына агледзеў усё гэта, а потым паставіў хлопчыка на зямлю і, быццам нехта павёў яго, рушыў да хляўка, адчыніў дзверы і адразу зачыніў, стараючыся, каб даўнёнак не зазірнуў унутр, зноў падхапіў таго на рукі і пабег з ім у дом і сказаў

пабудзь тут, на вось еш
сунуў яму рэшткі пернікаў і паабяцаў
я зараз, ты не выходзь
а даўнёнак спытаў

ты вернешся?

але ён ужо бег да хляўка, ірвануў на сябе дзверы і
схіліўся над целама сястры, якая ляжала на правым ба-
ку, рукі яе былі прыціснуты да грудзей, быццам жан-
чына ў апошнія імгненні спадзявалася абараніцца ад
небяспекі, і на твары яе застыла маска жаху.

Частка трэцяя

Напад

Следчы па прозвішчу Кузін — нізкарослы малады
мужчына гадоў трыццаці, з вострым кірпаносым тва-
рам і цёмнымі мангалоіднымі вачыма, прыходзіў спа-
чатку штодня, але потым яго наведванні рабіліся ўсё
больш рэдкімі, а з дня забойства і хаўтураў прайшло
ўжо каля тыдня, і Даніла Прусак сам пайшоў да таго
ў райаддзел, і даўнёнак быў цяпер заўсёды з ім, ён,
пэўна, шмат што зразумеў, бо часта трывожыўся, плакаў
і гаварыў

мамамамамама

а то яшчэ ўспамінаў труса і мармытаў

ПіляПіляПіля

а больш маўчаў і не адыходзіў ад свайго дзядзькі ні на
крок, вось і на гэты раз сеў у кабінце ля дзвярэй на
зэдлік і слухаў, як следчы незадаволена казаў

пакуль нічога новага, але як толькі

нешта праясніцца, то адразу вам паведамім
але мужчына перапыніў яго рэзкім узмахам рукі

вы забойцу знайдзіце, а не праясненняў чакайце
і нерваваўся, а следчы выслізгваў, як піскун, і гаварыў
банальнасці і яшчэ нешта доўгае, нецікавае і неістот-
нае, і мужчына выслухаў, сціснуў сківіцы, а потым ус-
таў з крэсла і пайшоў прэч, узяўшы даўнёнка за руку;
яны ішлі вуліцай, было горача ад сонца, якое вісела
прама над імі на бяхмарным небе, дрэвы, пакрытыя
пылам з-пад колаў грузавікоў, якія раз-пораз грукаталі

побач, амаль не варушылі лісцем і здаваліся штучнымі
ў бязветранай прасторы, даўнёнак часта спыняўся і
прасіў

піцьпіцьпіць

і Даніла Прусак напайў яго квасам, а потым яны ру-
шылі да цэнтра горада, дзе месціўся паштамт, і мужчы-
на тэлефанаваў сыну — той праходзіў вытворчую прак-
тыку і якраз быў дома

я бы прыехаў

апраўдваўся той

але ж вы мне не паведамлі, хоць бы казалі,
дык мяне б адпусцілі

і Даніла сказаў

так, без цябе Любу пахавалі, але тут яшчэ
шмат спраў розных, я затрымаюся

а потым спытаў

грошы хоць ёсць, стыпендыя
нябось скончылася?

і той адказаў бадзёра, як у фільмах, якія глядзеў бяс-
конца па тэлевізары

няма праблем

пасля чаго мужчына сказаў, што яшчэ хутка патэлефа-
нуе, а даўнёнак стаяў побач і енчыў

піцьпіцьпіць

а потым яны пайшлі дадому, толькі ў завулку ля сва-
ей брамы спыніліся, бо на вуліцы стаялі двое ўжо лад-
ных падлеткаў, па выгляду з фралоўскага дома, і ма-
чыліся прама сабе пад ногі, і Даніла Прусак не стрываў
і сказаў

прэч адсюль, вырадкі

але тыя не спяшаліся, нахабна зыркнулі на яго вачыма
і загаварылі па-свойму, а потым пайшлі, азірнуўшыся,
і мужчына адамкнуў хату, зварыў хлопчыку кашу, ад-
каркаваў кансервавую бляшанку з рыбай, і яны паелі, і
адразу даўнёнка змарыў сон, а мужчына пайшоў і за
дзве гадзіны паставіў плот, рыдлёўкай перакінуў за яго
на былы фралоўскі пляц бруд і смецце, якое накідалі
чужынцы, — там броўнаўскім рухам брутальна віра-
вала незнаёмае яму жыццё: бегалі мурзатыя дзеці,

Любіць ноч — права пацукоў

крычалі жанчыны, пад'ехала “вольва”, адкуль жукаватыя мужчыны вынеслі некалькі кардонавых скрыняў і занеслі ў дом, потым уключылі магнітафон, і Даніла Прусак адразу кінуў працу, аднёс на веранду рыдлёўку і інструмент, і ўвесь час за ім назіралі — у расчыненых вокнах з'яўляўся то адзін твар, то адразу некалькі, а затым прачнуўся даўнёнак і пачаў смуткаваць

ПіляПіляПіля

і мужчына пайшоў з ім у краму, перад якой, глытаючы з рыльца піва, звыкла лаяліся некалькі прыблатнёных і апушчэнцаў, і купіў у ёй хлеба і малака, а потым шукаў і ўрэшце дачакаўся няўлоўнага ўчастковага, і той з прыхаванай незадаволенасцю ад таго, што патурбавалі, гаварыў яму

тактак, яна скардзілася, па суседству большасць так скардзяцца і гавораць, хаця, канешне, новыя вашы суседзі турботныя, ды прыгожа жыць не забароніш — зараз так?

але Даніла Прусак перабіў яго

яны гандлююць наркатай, хіба вы не ведаеце пра гэта? любы падлетак з вуліцы пацвердзіць, у вас жа, пэўна, ёсць інфарматыры

а ўчастковы ўсміхнуўся

тактак

гаварыў ён,

усё магчыма, але паспрабуйце даказаць — гэта не так проста, мы іх там усіх дапыталі, а доказаў ніякіх, вашу сястру мог забіць чалавек і з вуліцы, так, хіба хто з яе старых знаёмых, мо ў яе была з кім, ну, скажам, любоўная сувязь

але пасля гэтых яго слоў Даніла Прусак завярнуўся і пайшоў, хлопчык цягнуўся ўслед за ім і гаварыў трывожна

ДаняДаняДаня

быццам адчуваў стан мужчыны, і яны пайшлі па забруджанай смеццем вуліцы — апошнім часам яго выкідвалі прама на дарогу, хілілася ўжо к вечару, хмара набегла на сонца, і на кароткі час дыхнула прахалодай, і даўнёнак пакінуў выпрошваць піць і пайшоў

шпарчэй, а потым, калі зайшлі ў дом, адразу лёг на канапу і заснуў; мужчына хацеў сказаць яму, што не варта спаць на захадзе сонца, але той усё роўна не зразумеў бы яго, таму накрыў хлопчыка посцілкай і выйшаў на панадворак, прайшоў у сад і тут убачыў, як двое падлеткаў, ускрыкваючы і смеючыся, але досыць настойліва, цягнулі да хляўка дачку старызніка Манюкі, непаўналетнюю Рэгіну, якая хіхікала і неспаардынавана ўзмахвала рукамі, — пэўна, далі глынуць спіртнога, — падумаў Даніла Прусак, — можа, і падсыпалі яшчэ пару таблетаў атаміналу натрыя ці яшчэ чаго, — колькі дошак з плота, які ён паставіў некалькі гадзін таму, былі выламаны і валяліся на зямлі з яго боку; мужчыну скаланула ад раптоўнага выбуху гневу, і ён зрабіў хуткі крок наперад і ўдарам кулака адразу зваліў аднаго з крыўдзіцеляў, а вось другі кінуў Рэгіну, якая шмыгнула ў дзірку ў плоце, а потым уцякла ў заўсёды расчыненыя ў тым двары дзверы, і схапіў Данілу Прусака за кашулю, — ён быў па-мужчынску дужы — і дыхнуў на яго сумессю алкаголю з часнаком, выскаліўшы зубы з жоўтага металу, другі ўжо падымаўся з зямлі, і Даніла Прусак саўгануў праціўніку каленам у пах, а потым зачапіў кулаком знізу ў падбародак — калісьці ў юнацтве ён баксіраваў, і зараз вось спатрэбілася, — нахабнік рохкнуў і заваліўся на спіну, а яго хаўруснік кінуўся ў дзірку ў плоце і ўзняў у двары былога фралоўскага дома лямант

бугуламудулага!

крычаў ён нешта па-свойму, а Даніла Прусак зайшоў у дом, зняўшы з цвічка на сцяне веранды сякерку, зноў выйшаў у сад да дзіркі ў плоце, за якой ужо лямантавалі, узмахваючы ў яго бок кулакамі, жанчыны, а падлеткі брыдкасловілі і рабілі яму непрыстойныя жэсты, і, скарыстаўшы тую ж кухарскую сякерку, ўзняў плот: прыбіў цвікамі дошкі да жэрдак, а потым на верандзе пачаў гатаваць ежу, паступова супакойваючыся, і тут якраз прагнуўся даўнёнак і сказаў ласкава і сумна

Даня

Любіць ноч — права пацукоў

і мужчына падвёў яго да рукамыніка, і хлопчык памыў сабе рукі і твар, і Даніла Прусак сказаў
заўтра пойдзем на раку і вуду возьмем,
каб лавіць рыбу, а можа, і скупнёмся раз-другі,
калі дажджу не нацягне

а сам думаў пра тое, што будзе рабіць далей, бо дапамога на пахаванне, якую атрымалі і прынеслі яму настаўніцы з тае школы, дзе працавала Люба, пайшла на хаўтуры, а грошы, што знайшоў у шуфлядцы — пэўна, рэшта яе “адпускных”, — таксама хутка сплывалі, і трэба было неяк жыць далей, некуды ўладкоўваць хлопчыка, але пакуль тое, ён разбярэцца тут да канца, а потым вырашыць пра лёс жытла, — усё імкліва набягала на яго, як набягае на адзінокага хадака на дарозе навальніца, і раптам ён сцяўся ад холоду, які пракаціўся па спіне і знік у нагах, хаця на верандзе было цёпла, бо раптоўна адчуў, як гэта ўжо было з ім не раз у апошні час, сваю адзіноту ў гэтым свеце і адказнасць за жыццё тых нямногіх, хто спадзяваўся толькі на яго, бо ім і не было спадзявацца больш ні на каго іншага; а потым мужчына накарміў даўнёнка і пайшоў з ім да суседа Манюкі, дзе іх сустрэла дачка Манюкі Рэгіна і, адводзячы вочы ўбок, правяла ў пакой да бацькі, — яна была відавочна спалохана, думала, што сусед прыйшоў расказаць бацьку аб здарэнні, ала Даніла Прусак прыйшоў зусім не дзеля гэтага, ён прагнуў пачуць што-небудзь пра апошнія дні сястры, не можа быць, гаварыў ён, каб сусед, ці яго жонка, ці дачка не ведалі б чаго, якой-небудзь важнай дробязі, а можа, што бачылі ці пачулі, але жонка Манюкі — Марыля — адмоўчвалася, а гаспадаргнуў свае

цяпер кожны за сябе
гаварыў ён скрушна
цэны скачуць, беспрацоўе, рабаўнікоў,
зладзеяў развялося

і яшчэ нешта пустое, як і сам, але раз-пораз Даніла Прусак лавіў на сабе яго насцярожаны, ацэньваючы позірк і думаў, што гэты чалавек, калі што і ведае, не дапаможа яму аніяк, і ўспомніў раптам ангельскую пры-

маўку: “чым вышэйшы плот, тым лепшы сусед”, але ж вась у літоўцаў амаль няма парканаў паміж сваімі, і — жывуць, і чужынцаў на сваю зямлю не дапускаюць, і з гэтай думкай развітаўся з Манюкам і выйшаў з хлопчыкам у цемру — надыходзіла ўжо ноч, і ў тых людзей, што засялілі ўчастак зямлі на постфралоўскай прасторы, якраз усё брутальна ажывілася — рыкалі маторамі некалькі іншамарак, сноўдалі постаці, адтуль увесь час нешта гучна выкрыквалі, быццам ніколі і не ўмелі гаварыць нармальна, а з вокнаў гучэла расейская папса, і Даніла Прусак падумаў, што пацукі на тое і здольныя, каб існаваць уначы, так ужо ім наканавана, і тут трэба быць пільным і не дапусціць, каб яны ўсё пераўтварылі ў ноч, а даўнёнак цягнуўся за ім, уздыхаў і гаварыў

ПіляПіляПіляПіля

а потым ўспомніў і пытаўся

мамамамамама?

і, ужо дома, нечакана лёг і, па звычцы, адразу заснуў, а раніцай мужчына накарміў яго, дастаў сваю старую пластыкавую вуду, паклаў у кішэнь хлеба, узяў для хлопчыка коўдрачку і ручнік і, як абяцаў, павёў таго на пляж, дзе было яшчэ пуста, пляж увогуле быў у заняпадзе, бо рака мяняла тут рэчышча і падмывала бераг насупраць, і ўжо можна было прадбачыць лес грувасткага і безгустоўнага катэджа, пабудаванага гады два таму метраў за сорок ад берага, а цяпер, прыкінуў Даніла Прусак, да вады засталася ўжо метраў дваццаць пяць, а потым думкі яго зноў вярнуліся да апошніх падзей, а даўнёнак гаварыў

рыбарыбарыба

але тут Даніла Прусак убачыў адзінокую жаночую постаць на беразе з паўхвіліны хады ад іх і пазнаў Алеся, якая сядзела, падкурчыўшы ногі, глядзела ў ваду і паліла, а побач тырчэла ў неба рыльца бутэлькі, і мужчына адвёў хлопчыка ў супрацьлеглы бок, каб тая не прычাপілася з пустой размовай, паслаў даўнёнку на траву коўдру, дапамог таму распрануцца і распрануўся сам, адчуваючы, як прыемна заказытала босыя ногі тра-

Любіць ноч — права пацукоў

ва — пахла мятай, — яе роўныя, зялёныя пруткі ўперамешку з аерам выторкваліся з зямлі, спускаючыся да вады, — рака бязгучна спяшалася далей пад стромкім берагам насупраць, і даўнёнак адразу знайшоў сабе занятак: пачаў корпацца ў пяску і часам уваходзіў у вуду па калені і гаварыў, назіраючы малявак і верхаводак
рыбарыбарыба

а мужчына выкапаў чарвяка і закінуў вуду — проста так, зусім не спадзеючыся злавіць, і лёг на траву, адчуваючы, як святло сонца пяшчотна гарачыць і падпальвае скуру на спіне і нагах, і доўга ляжаў так, назіраючы за даўнёнкам і амаль фізічна адчуваючы, як запавольваецца бег часу, пакуль урэшце гук матора не вывеў яго з гэтага стану: доўгі шэры “мерседэс” старога выпуску разварочваўся прама на пляжы і спыніўся метраў за дваццаць, лягнулі дзверцы кабіны, і разам з гукамі папсы адтуль вылезлі трое: адзін, пэўна, з мясцовых, вышэй сярэдняга росту, з ральефнымі біцэпсамі, коратка стрыжаны, і з ім двое таго ж тыпу, што жылі ў фралоўскім доме, а можа, нават, і з тых самых, быццам бежанцаў, адзначыў Даніла Прусак, — усе на падпітку, а потым з кабіны, хіхікаючы, з’явілася яшчэ адна асоба — дзяўчына гадоў дваццаці з цыгарэтай у руцэ і бутэлькай віна ў другой, і, пахіснуўшыся, села на траву, а мясцовы закрычаў

купацца! хто са мной, маць вашу так!

і здэёр з сябе спартыўныя штаны, куртку, а потым трусы, застаўся голы, разагнаўся і спрытна нырнуў з берага ў плынь ракі, а двое яго сябрукоў загаманілі па-свойму і знялі толькі кашулі, застаўшыся на беразе, між тым як голы мацак з рэзкімі выкрыкамі спльваў па рэчцы ўсё бліжэй і ўрэшце праплыў побач з паплаўком вуды Данілы Прусака, быццам не заўважыўшы ні яго, ні вуды, а даўнёнак адразу перастаў корпацца ў пяску і насцярожана, як звярок, які пачуў небяспеку, узіраўся ў чужынца, а той крычаў

скачыце і вы, внатурэ, не пашкадуеце!

і плыў на спіне, выторкваючы геніталіі, і крычаў
маць яго, так і гэтак!

а потым вылез на бераг і пацягнуў у ваду дзяўчыну, глынуўшы з яе бутэлькі, а тая роблена вішчэла

Сярожанька, не трэба! ай, бля, не хачу!

і хіхікала і зноў выкручвалася і крычала, звяртаючыся да тых, дваіх

Карым, ратуй! дапамажыце!

але тыя раўнадушна глядзелі, пакуль урэшце голы Сярожа ўцягнуў яе ў раку, на глыбіню, і абое паплылі, мацюкаючыся і адплёўваючыся, прычым стрыжаны ўпарта плыў на спіне, дэманструючы свой перад, і ўрэшце вылезлі на бераг — дзяўчына пабегла за машыну і сцягнула там спадніцу і кашулю, застаўшыся ў майтках, бо ліфчыка на ей не было, а стрыжаны Сярожа раптам падышоў да таго месца, дзе сядзеў Даніла Прусак, і сказаў

я вытруся

але мужчына не зразумеў, пра што тлумачыць голы Сярожа, і, сціснуўшы сківіцы, заўважыў

ты б менш крычаў, дзіце напалохаеш

а той тым часам падчапіў з зямлі хлопчыкаву коўдру і ручнік і пачаў выціраць імі спачатку галаву і плечы, а потым живот і геніталіі, але Даніла Прусак ужо ўскочыў на ногі і тузануў коўдру з рук нахаба

думаі, што робіш, ублюдак,

гэта ж дзіцячыя рэчы!

скрозь зубы вырвалася ў яго, а Сярожа раптам усміхнуўся ўжо зусім цвяроза і прашыпеў яму ў твар

што, не падабаецца, лох? я табе не падабаюся, да?

ты нас не любіш, так?

і неспадзявана імгненна нанёс удар нагой, які прыйшоўся ў горла мужчыны, той пахіснуўся, ледзь не ўпаў і знерухомеў ад болю і шоку, бо не чакаў такой падлянкі, а голы Сярожа кінуў на траву пакамечаныя коўдру і ручнік і, гучна рыгнуўшы, пайшоў да сваіх, адкуль наўзабаве пачуліся дзявочы віск, лаянка, а потым усё гэта заглушыла музыка ад уключанага на поўную магутнасць магнітафона, а Даніла Прусак сутаргава зглынуў і адчуў, як горла апёк боль, а даўнёнак, пэўна, нічога не бачыў, бо ўдар быў спрактыкаваны і маланка-

Любіць ноч — права пацую

вы, ва ўсякім разе мужчына спадзяваўся на тое, што малы не бачыў, і спусціўся да вады, дзе ляжала вуда, і сеў там, а даўнёнак падбег да яго і сказаў трывожна

Даня

потым успомніў і заладзіў

псіхі грэбаня

і зноў

псіхіпсіхіпсіхі

а Даніла Прусак патрос галавой і прыхінуў таго да сябе — гаварыць ён не мог, толькі згодна кіўнуў, супакойваючы дзіцёнка, і сядзеў так хвілін пятнаццаць, а потым стаў складваць вуду, калена за каленам — адно ў адно, пакуль уся яна не зменшылася да даўжыні локця, надзеў зверху пластыкавы каўпачок і пачаў аглядаць наваколле, пакуль не заўважыў удалечыні кропку — постаць Алесі — тая ўсё яшчэ самотна сядзела на беразе, і сказаў, хутчэй прасіпеў, даўнёнку

ну, пойдзем сходзім вунь да той цёткі

і, сабраўшы яго рэчы, узяў хлопчыка за руку і павёў да жанчыны, ішоў марудна, часта спыняючыся, а калі наблізіўся, вымавіў з цяжкасцю

прывет, Волечка

а тая сказала

я ўсё бачыла, Данііл

вока ў яе было вострае, і мужчына зноў адзначыў гэта пра сябе, а яе папрасіў

ты з хлопчыкам пабудзь, зрабі ласку,

а я схаджу пагавару

але жанчына кінула недакурак і з жахам запырэчыла

ты што, Данііл, не заводзься,

яны ж заб'юць цябе

а той адказаў сіпата

не бойся, я заговораны

і Алеся-Вольга спытала дурнавата

дзе?

а той пажартаваў

у дзяржстраху, на кругленькую суму

і голас не слухаўся яго, у горле быццам засела вялікая, вострая стрэмка, ад якой пульсавалі боль, і мужчына

спусціўся да вады, намачыў у ей ручнік і прыклаў да шыі, стаяў гэтак, а даўнёнак гаварыў

рыбарыбарыба

а Вольга-Алеся лашчыла яго галаву невялікай бруднай даланёй і хвалявалася

мне страшна, Данііл, не хадзі

зноў лашчыла даўнёнка, — пазногці на пальцах былі чорныя, і казалася

бедненькі

і гнула свае

нехадзінехадзінехадзі

але мужчына кінуў на траву ручнік і абарваў

змоўкні, Вольга, а то сапраўды нагаворыш

і вырашыў

ты пагуляй тут з хлопчыкам пакуль,

а я зараз схаджу разбяруся, бачыш,

нас зняважылі

і дадаў, звяртаючыся да малога

пабудзеш з цёцяй Вольгай

і пайшоў, заціснуўшы ў руцэ пластыкавы цяжар вуды, паступова набліжаючыся да машыны, адкуль усё так жа гучэла рэзкая музыка, але галасоў ён не чуў, а калі падышоў бліжэй, са здзіўленнем убачыў, што ўсе спяць — зусім голая дзяўчына ў салоне, адкуль патыхнула потам і спермай — спадніца яе і майка сушыліся на капоце, двое чужынцаў у цяньку на посцілцы за машынай, а накачаны, мускулісты Сярожа, які ўжо быў у трусах, — прама на траве: усіх, пэўна, змарылі хуткацечны секс, сонца і выпіўка, і Даніла Прусак пасунуўся бліжэй, схіліўся над галавой стрыжанага і, размахнуўшыся, з усей сілай апусціў таму на горла цяжкаватую пластыкавую вуду і ўбачыў, як той захрыпеў, пукацячы каламутныя цёмныя вочы, а потым ударыў яшчэ раз, па кадыку, і стрыжаны Сярожа засоўгаў нагамі і зашкроб зямлю, а мужчына кінуў вуду ў раку і пайшоў назад, дзе яго ўжо чакаў устрывожаны даўнёнак, узяў дзіцё за руку, а Алеся таропка абувала парусінавыя падраныя тапачкі і гаварыла

я нічога не бачыла, я пайдзі

а Даніла Прусак падумаў і сказаў

і добра зробіш, Волечка

і павёў даўнёнка па сцежцы, якая вяла праз пляж, выйшаў з ім у завулак, а потым на вуліцу, рукі ў яго ўсё яшчэ дрыжэлі, а хлопчык смуткаваў

мамамамамама

і мужчына зайшоў з ім у краму, а потым паіў квасам, і выпіў сам цэлы бакал, пасля чаго абодва рушылі дадому, але яшчэ здалёк прыкмеціў у канцы іх завулка міліцэйскі “уазік” і сцяўся — няўжо яны так хутка па яго прыехалі, і што там пасля адбылося на пляжы, ліхаманкава меркаваў ён, з тым эксібіцыяністам Сярожам, але пакрочыў далей, трымаючы за руку даўнёнка, і ўбачыў, як з фралоўскага дома, пад воклічы жанчын міліцыянткі праз брамку выцягвалі збітага Кліма Фралова, а той лаяўся і вышчэрваў у крыку шырокі запэцканы крывёю рот, так што былі бачныя мноства металёвых каронак, — падышоў бліжэй, і тут Клім пазнаў яго і выкрыкнуў, раздзіраючы адной рукой кашулю на грудзях не вер ім, Даніла, я не забіваў!

а той спытаў, пакуль двое ў зялёнай форме — так званыя “агуркі” — закручвалі таму рукі і надзявалі на ручнікі

ты пра што, Клім?

а той закрычаў

сястры тваёй, Любы, не забіваў! ведай гэта,

а то табе навешаюць цяпер!

і тут яго ўпіхнулі ў машыну, дзверцы захлопнуліся і “варанок” ад’ехаў.

Частка чацвёртая

Зняволенне

Даніла Прусак папрасіў у следчага Кузіна зэдлік, пасадзіў на яго даўнёнка, раскрыўшы на каленях хлопчыка кніжку з коміксамі, прысеў сам, а следчаму сказаў

віншую вас з бліскуча праведзенай аперацыяй, толькі вось з логікай няўвязка; сачыце за думкай: Клім Фралоў вяртаецца дадому,

які заняты чужынцамі, а забівае суседку,
дык якая ў яго матывацыя — забіваць яе?
а следчы Кузін перакрывіў вусны
не вастраслоўце, іншым разам і матывацыя
не трэба — у блатных гэта проста,
не падабалася што ці “дуры” перабраў,
і — гатова

і Даніла Прусак асцярожна папрасіў
мне з ім пагаварыць трэба,
ён жа ўсё яшчэ ў вас, у СІЗО?

а следчы Кузін запырэчыў
гэтага нельга, ды і няма яго тут, па сто першым
артыкуле ў СІЗО доўга не трымаюць

і незадаволена засоўгаў па стале локцямі, а мужчына
спытаў
дарэчы, пра “дур”: вы ведаеце, што ў тым
фралоўскім доме той “дур’ю” гандлююць
адкрыта, а вашы службы нават не варушацца?
а следчы Кузін адказаў
тое-сёе мы ведаем, але калі вы, прыкладам,
дасце дзесяцігадоваму сыну тую “дур”
і пашлеце яго прадаваць на вуліцу, то мы
ў гэтым варыянце бяссільныя: няма законаў,
каб дзяцей ці іх бацькоў — за краты

і тут жа перайшоў у наступ
вы ўмешваецеся ў ход следства, блытаеце
нам работу, думаеце, што ваша справа —
самая галоўная

а Даніла Прусак ямчэй уладкаваўся ў крэсле і сказаў
сястру вы мне не вернеце, але і сапраўднага
злачынцу на свабодзе пакідаць не павінны

а следчы абарваў з крывой усмешкай
а хто вы такі — даваць загады

на што Даніла Прусак азірнуўся на даўнёнка, які сядзеў
на зэдліку ў той самай позе, у якой яго ўладкавалі,
і спытаўся
хто мы такія — скажы, малы

а той падумаў і адказаў гугнява
мы псіхі грэбаныя

а следчы Кузін зноў пакрывіўся ва ўсмешцы

не адна ваша справа на мне

патлумачыў ён незадаволена і гаварыў, гаварыў, гледзячы ў закратаванае акно, нешта нязначнае, але ў яго словах, быццам нязначных, хвосцікам тырчаў намёк на тое, што ўмешвацца ў лёс Кліма Фралова не варта, і Даніла Прусак думаў пра гэта ўвесь час, пакуль ішоў дадому, так нічога істотнага не дабіўшыся і не дазнаўшыся ад следчага Кузіна, хаця планаваў гэта, і даўнёнак плёўся побач, цяжка ўздыхаў і ўспамінаў

мамамамамама

і чарговы дзень ужо хіліўся на сход, было па-ранейшаму душна, і, хаця на даляглядзе быццам пачыналі скоплівацца хмары і нават адтуль ледзь чутна грукацела громам, — дажджу і доўгачаканай прахалоды не прыходзіла, хлопчык трывожыўся і нерваваўся, а Даніла міжволі заражаўся гэтым ад яго, а калі яны наблізіліся да жылга, то ён убачыў, што плот зноў павалены, і звыкшую мітусню на фралоўскім падворку, і толькі сціснуў зубы, і вечарам, калі хлопчык заснуў, пайшоў да суседзяў, што жылі вышэй па вуліцы, і прапанаваў кожнаму толькі падысці ў названы ім час да фралоўскай брамы і моўчкі падтрымаць яго, а гаварыць з чужынцамі будзе ён сам — проста патрабуе ад іх, каб пакінулі гэтае месца, і яны сыйдуць, калі ўбачаць сілу, як тыя пацукі, і нерваваўся, і паўтараў

хіба не так, сусед, хіба ты хочаш, каб згвалцілі

тваю дачку ці зрабілі наркаманам сына?

але ў лепшым выпадку той-сёй абяцаў падумаць, а згоды не даў ніхто, і так па ўсёй вуліцы, хаця жанчыны скардзіліся і абураліся, бо, — гаварылі яны, — ужо і дзецям малым не стала праходу, а калі яны вяртаюцца дадому з крамы, куды іх пасылаюць па хлеб, то дзеці чужынцаў накідваюцца гуртам і адбіраюць грошы ці закідваюць небаракаў каменнем, нападаюць на малалетніх дзяўчынак і задзіраюць ім спадніцы, і гэта можа скончыцца гвалтам, але зноў толькі абяцалі падумаць, і Даніла Прусак доўга не затрымліваўся ў тых дамах, хаця даў сабе слова абысці ўсіх у радыусе

кіламетра і прасіць дапамогі, але толькі на другі дзень к вечару ў яго з'явіўся саюзнік, але і той быў нямоглы дзед, і мужчына, вядома, не стаў настойваць на сваім плане, хаця стары з дзіўнаватым прозвішчам Кніга, які жыў у доме адзін, цалкам падтрымаў яго, яны разгаварыліся, старога звалі Антон Пракопавіч, ён быў жоўты і нездаровы з твару, не меў ніводнай валасіны на шышкаватым чэрапе, але ў вачах яго раз-пораз бліскала іскра паразумення, калі ён патлумачыў мужчыну, што сеў адразу пасля вайны і цягнуў поўны "чырвонец", бо ў вайну пайшоў маладым яшчэ хлопцам у атрад самааховы, за што з прыходам бальшавікоў "атрымаў па рагах", але, гаварыў Антон Кніга непахісна

... я гэтую савецкую ўладу тэлеграфным
слупам праз памыйную яму

і паўтараў і шкадаваў толькі, што цяжка аднаму, бо нічога не зарабіў за жыццё, хаця працы не цураўся, і гаварыў

але часу не вернеш, ужо і градку на сваім
участку цяжка ўскапаць, асабліва па вясне

і запрашаў заходзіць, а даўнёнак гаварыў

дзедадзедадзеда

і Даніла Прусак на другі дзень пакінуў з ім хлопчыка і завяршыў свой абход, а калі прыйшоў забіраць, то ўбачыў там згону і што малы не сумуе, і давёў старому, чаму хлопчык такі, а потым расказаў пра гутаркі з людзьмі, і на саркастычнае запытанне старога, ці задавальняюць яго вынікі, толькі развёў рукамі, а Антон Кніга лаяўся апошнімі словамі і гаварыў

...я гэтых пенцюхоў тэлеграфным слупам
праз памыйную яму

ставіў на стол талеркі, ліў туды кефір, куды потым крышыў зялёнае пер'е цыбулі і казаў

чаму гэтыя бежанцы прыйшлі менавіта да нас,

а не да літоўцаў, прыкладам, чэчэнцаў

ці да эстонцаў? а таму, што іх адразу б вытурылі пляваўся і пытаў

хіба наглядчыкамі ды папугаямі на вышках

Любіць ноч — права пацую

ва ўсіх тых лагерах, дзе я пабываў,
чужынцы былі? не, свае ж,
маць іх грэбаную, такі народ
ставіў у цэнтр стала вараную бульбу, адкуль сплывала
ў столь пара, і гаварыў
і цяпер на зонах самі сваіх жа апускаюць,
любімы занятак, самаеды, маць іх так і гэтак
і зноў пытаў
вось вы, можа, у нейкай ступені кніжнік,
навуковец, можаце мне растлумачыць,
чаму на нас хутка пляваць будучь
і мець рацыю?

на што Даніла Прусак толькі крывіўся і адказваў сум-
на

быў такі Гумілёў, што распрацаваў тэорыю
пасіянарнасці, адпаведна якой для кожнага
этнасу адпушчана прыблізна тысяча дзвесце
гадоў: ён, этнас, з'яўляецца, пашыраецца,
і мацнее, потым плаўна спадае і кансервуецца,
і мы зараз не адзіныя ў сваім заняпадзе —
розніца хіба што ў формах, ну, вазьміце,
прыкладам, Ангельшчыну, Францыю,
Нямеччыну, Нідэрланды: там паўсюдна
і імкліва расце колькасць чужынцаў — тых,
хто знаходзіцца ў больш актыўнай стадыі
этнагенезу; адны народы паміраюць,
а на змену ім прыходзяць новыя
але стары перабіў зласліва
нешта я не чуў, каб па сваёй асабістай
ахвоце задніцы падстаўлялі

і мужчына пагадзіўся

так, супраціў павінен быць, і гэта нармальна,
але ў нас яшчэ і абцяжарваючы фактар —
радыяцыя, а гэта значыць, што доля разумова
адсталых рэзка павялічваецца, да таго ж мы
не маем сістэмы генетычнага маніторынгу
а стары спытаў
вы мне можаце прасцей патлумачыць,
чым гэта ўсё нам пагражае?

- і мужчына падумаў і сказаў
мяркую, мы ў стадыі этнацыду, —
калі большасць імкліва дэградуе,
няздатная пераадолець генетычны цяжар,
дый пажылі каля тысячы гадоў, якраз у тэорыю
таго ж Гумілёва ўпісваемся, хаця ёсць яшчэ
і актыўная меншасць
- і стары пацікавіўся змрочна
дык што — віць усім вяроўкі?
- а мужчына ўсміхнуўся і сказаў
патрэбны людзі, якія яшчэ, можа, і знойдуцца,
якія разумеюць сітуацыю, а натоўп агітаваць
дарэмна, чым гучней ім крычаць праўду,
тым больш яны тых крыкуноў ненавідзяць,
бо знясіленыя не жадаюць дзеяння, хіба не так?
- і стары не адставаў
і што гэта за новыя людзі з'являцца?
- і мужчына сказаў
выспявае ж нейкая рунь, бізнесоўцы ўсялякія,
энергія ад іх новая
- а стары не пагадзіўся
тая рунь — проста блатныя
ды прыблатнёныя — яны адзін аднаго жаруць,
жор навокал стаіць, а вы пра энергію
- і сачыў, каб даўнёнак еў і шкадаваў
гэ-эх, нябога
- і меркаваў
блатныя — яны абачлівыя і вялікія хітраваны,
так што наўрад той Клім Фралоў на “макруху”
проста так рашыўся: з якой нагоды?
за “шмаль”, кажаш? але і “шмаль” і “дур”
жыцця не вартыя, хутчэй за ўсё падставілі
зуха — ім, прыхадням, такі варыянт
з абодвух бакоў ласы
- а Даніла Прусак па дарозе дадому ўспамінаў словы ста-
рога і думаў пра следчага Кузіна — чаму той маніць
яму і не хоча, каб ён пабачыў Кліма Фралова, а даўнён-
нак трымаў яго за руку і гаварыў
дзедадзедадзеда

а Даніла Прусак абяцаў харошы дзед, заўтра зноў да яго пойдзем і адзначыў міжволі, што чужынцаў за апошні час стала больш не толькі на былой фралоўскай сядзібе, а і па ўсім горадзе: па двое, па трое яны шпацыравалі на вуліцах, многія з іх ашываліся ў цэнтры горада, на плошчы ля галоўнага помніка, ля шматлікіх ларкоў, а калі наблізіўся да дома, то ўбачыў, што перад фралоўскай брамай перадусім зрабілі наспех лаўку, а на ёй сядзелі ўжо некалькі дзяўчат, сярод якіх ён пазнаў і Манюкаву Рэгіну — усе яны, як ён адзначыў, былі аранутыя ў лепшыя свае сукенкі, не інакш, палілі цыгарэты і хіхікалі, а перад імі выломваліся двое з тых бежанцаў, як яны сябе называлі, ва ўзросце яго сына Ігна-та, толькі больш узмужнелыя ды закасенелыя і раз-пораз нешта рэзка выкрыквалі то на сваёй, то на ламанай рускай

будулагу! гуламарадубугула! бляматаюшуву!
і, пасля таго як паклаў спаць малога, зноў ладзіў плот і хадзіў у хлявок то па інструменты, то па цвікі, то па новыя дошкі, бо ў плоце некалькіх ужо не хапала, і яму стала зразумела, з чаго зрабілі лаўку перад брамай, і прыбіў дошкі цвікамі і раптам здзівіўся таму, што ў тым хляўку апошнім часам нічога быццам больш не прападала, хаця замка на дзвярах ён не вешаў: стаялі на сваіх месцах старая канапа і камод, крэслы з падранай абіўкай на сядзеннях, у куце, як і раней, пры жывой сястры, ляжалі нажоўка, гэблік, граблі, матыка, пустое ядро і яшчэ розны хлам, і мужчына думаў пра гэ-та нейкі час, але так і не знайшоў тлумачэння, а потым цераз плот папрасіў адну з жанчын, што завіхаліся на былым фралоўскім двары, паклікаць з дому іх самага галоўнага мужчыну, а тая заўважыла мімаходзь і нядбайна

у нас всэ главные і пачала гучна крычаць па-свойму дзецям губудумузуру!
але потым усё-ткі знікла ў доме, адкуль, счакаўшы час, да яго выйшаў высокі і зарослы чорнай шчэццю апу-

цак з тоўстай шыяй і дзіўна завостранай зверху галавой: патыліца ў яго была зрэзана, а лоб збягаў назад, і ўтаропіўся вострымі вачыма, а Даніла Прусак сказаў яму

плот больш не чапайце, я не пацярплю і не азіраючыся пайшоў у дом, а на другі дзень зноў накіраваўся да следчага Кузіна, доўга чакаў яго ў райадзеле, а даўнёнак енчыў, прасіўся на вуліцу і пачынаў плакаць, калі ўрэшце следчы з'явіўся і, нават не запрасіўшы ў кабінет, абьякава спытаў

ну, з чым на гэты раз?

і мужчына патлумачыў

я б усё-ткі хацеў пагаварыць са сваім суседам, Клімам Фраловым, самі ведаеце, цікаўнасьце маю вялікую

а следчы Кузін сказаў

высока ўзнімацца спатрэбіцца, аж на самае неба, ён, пэўна, там ужо — якраз учора засіліўся, такая для вас навіна

але Даніла Прусак не паверыў

жарты ў вас, ментоў

а следчы гаварыў

часу не маю з вамі чырыкаць, але скажу толькі — жартаваць не абучаны, у кавээнах не ўдзельнічаў

і дадаў

дык, каб вам зусім сюды больш марш-кідкі не рабіць, скажу па сакрэту, што ў тым доме Фраловых мы вобыск зрабілі — быў адразу дазвол пасля смерці вашай сястры — дык вось вам навіна: аніводнага грама наркаты там не знайшлі, пуста

пасля чаго Даніла Прусак не стрымаўся — заўважыў

ну, у няўдалай Дар'і заўсёды авар'і

але следчы Кузін не пакрыўдзіўся і раптам спытаў

вы там, у сталіцы, дзе працуеце?

і мужчына адказаў, прапускаючы ў вузкім калідоры ўздоўж сябе то аднаго, то другога міліцыянера, а даўнёнак шчыльней ціснуўся да яго

пасада невялікая, у канструктарскім бюро
а следчы заўважыў павучальна і прывязчыва
дык у вас там, можа, творчы ўзлёт

і суцэльны поспех? рынкі асвойваеце?

і ўсміхнуўся з'едліва, закрываючы за сабой дзверы, а
Даніла Прусак да радасці хлопчыка завярнуў да вы-
хаду, і неўзабаве вуліца засмактала іх: было яшчэ не
вельмі гарача, хуткія аблогі адно за адным набягалі
з усходу, раз-пораз накідваючы на наваколле цэневы
вэлюм, а потым у гарадскім парку яны елі марожа-
нае і назіралі, як звыкла спрачаліся паміж сабой
купкі сп'яных рабацяг ды зладзеяватых абадран-
цаў з апухлымі тварамі, але тут даўнёнка пачало
хіліць у сон, і мужчына павёў яго дадому, і з перага-
ворнага пункта на паштамце званіў сыну, але там так
і не знялі слухаўкі, і потым з хлопчыкам ішоў па
вуліцы, на якой ужо, здавалася, мільгалі толькі по-
стаці чужынцаў, бо ля фралоўскай сядзібы стаяла не-
калькі іншамарак, ля якіх віравалі мужчыны і з
рэзкімі крыкамі насіліся ўзад-уперад дзеці і пад-
леткі, а з дома часам таксама з крыкамі выбягалі і
забягалі зноў унутр жанчыны

бугуламаташагудулу! бляматаюшуву!

чуў ён, а даўнёнак узяў яго за руку і ціснуўся бліжэй,
і яны ішлі, і мужчына лавіў на сабе хуткія, ацэньваю-
чыя позіркы, за якімі адразу ішлі ўслед разняволена-
выклікаючыя спокіўкі, што разам дэманстравала пры-
хаваную агрэсіўнасць гэтых людзей, і мужчына думаў
пра ўсё, пакуль карміў і ўкладваў спаць хлопчыка, і по-
тым, калі крыкі на вуліцы і фралоўскім падворку, зда-
ецца, дасягнулі верхняга напалу, у доме ўключылі
магнітафон, быццам скідвалі напругу

туруламтамтамбурулам!

булурамдамрамдулубам!

гурузамрамшамтубудам!

чуў ён, а пад вечар да фралоўскай сядзібы сталі раз-по-
раз пад'язджаць іншамаркі, а зрэдку і таксі, з якіх вы-
скоквалі ці, наадварот, з цяжкасцю вылазілі маладыя
людзі ўзросту яго сына Ігната, а то і меншага, і калі-
нікалі з імі былі і дзяўчаты, і мужчына праз акно ве-

цюю, а знерухомеў у цемры, прыслухоўваючыся да самых малых і нязначных гукаў, але іх, лічы, не было, і ён зрабіў крок назад, навобмацак зноў пацягнуў рыпнуўшыя дзверы і пераступіў парог, а потым павярнуўся, каб выйсці тварам наперад і адначасова зачыняючы за сабой дзверы, як раптам цемра перад ім амаль бязгучна скалыхнулася і абрынулася на яго, і мужчына ступіў яшчэ па інерцыі крок-другі, а потым ногі яго падламаліся, і ён цяжка рухнуў на зямлю, губляючы прытомнасць; і стала ўжо світаць, прайшло, можа, гадзіны дзве, калі ён ачунаў, урэшце ён не згадаў пра час, бо галаву працінаў боль, а рука, калі ён намацаў месца ўдару на галаве, стала ліпкай ад крыві, і мужчына адчуў ледзь улоўны, характэрны пах жалеза; са стогнам узняўся на адно калена, а потым на ногі і азірнуўся навокал, але ўсё ў садзе і ля хляўка было па-ранейшаму: хіба што цішыня стала больш выяўная — не было чуваць ні птушак, ні цвыркуноў, раса ўвільгоціла яго ногі і вопратку, і ён з цяжкасцю рушыў у бок веранды, і кожны крок, як малатком, удараў яму ў скроні, а калі зайшоў у дом, то адразу зазірнуў у бакоўку — хлопчык спаў, скруціўшыся на сваім цеснаватым ужо ложку, і мужчына прыслухаўся да дыхання дзіцяці, пастаяў так з хвіліну, а потым агледзеў сябе ў люстэрку — на галаве, на месцы ўдару, была бачная аб'ёмная гематома, з якой яшчэ сачылася кроў, і Даніла Прусак змыў яе над рукамыйнікам і змазаў ёдам рану, а потым знайшоў ручнік, намачыў яго ў вадзе і прыклаў да галавы; усё гэта ён рабіў механічна, як не на сабе, пасля чаго адшукаў бутэльку гарэлкі, адкаркаваў і зрабіў некалькі глыткоў прама з рыльца, і боль паступова пачаў заціхаць, стаў прыглушаны, і ён, зачыніўшы дзверы на верандзе, як быў, у вопратцы, скінуўшы толькі чаравікі, лёг на канапу і праспаў так з гадзіну-паўтары цяжкім, перарывістым сном, а раніцай, накарміўшы даўнёнка, пайшоў з ім да Антона Кнігі, і стары якраз хварэў, але падняўся з ложка і ўважліва слухаў мужчыну і гаварыў звыклае

...я гэты горад і хто яго насяляе тэлеграфным
слупам праз памыйную яму

і раіў
з'язджайце, бо тут трэба толькі страляць,
а вы на гэта не пойдзеце, ды і не дадуць —
абложачь, як звера, свае ж

і смуткаваў
мне б маладыя гады — я б тут і хвіліны
не затрымаўся, далібог, дрыгва

і даў хлопчыку цукерку, а той, асмялеўшы, хадзіў па па-
койчыку і казаў
дзедадзедадзеда

а стары папярэджваў
сцеражыцеся і будзьце абачлівы, бо цяпер яны
ўжо ўвайшлі ў смак і будуць паляваць на вас,
як на жывёлу, пакуль свайго не даб'юцца

і мужчына перапытаў, нібы зацікаўлена
чаго гэта — свайго?

а стары адказаў, як цвікі забіў
калі пацукі заводзяцца ў доме, то гэта дрэнная
прыкмета — значыць, туды неўзабаве бяда
прыйдзе, а людзей, каб падпрэгчыся ды вам
дапамагчы, няма, вы ж пахадзілі па хатах,
пабачылі — юдава поле

на што Даніла Прусак сказаў вяла
за вас старасць гаворыць, адзінота

але стары толькі ўсміхнуўся
хіба не ў гэтым краі больш за ўсіх любяць
зраду і здраднікаў? а стукачоў колькі тут на
квадратны метр? ды я воляй клянуся, нідзе ў
свеце іх столькі няма, як тут, па гэтых
кватэрках затруханых, з прусакамі, у гэтых
хатах, за гэтымі гнілымі парканамі

і дадаў злосна і змрочна
у мяне зямлі кавалачак, дрэўцы пасаджаны:
яблынькі, вішні, а каму ўсё дастанецца? тым
прыхадням ці гаўнаедам тутэйшым? ёсць наго-
да, каб думаць, праўда?

а мужчына сказаў

Любіць ноч — права пацукоў

я вось таксама думаю, можа, варта альтэрнаты-
ву пашукаць, калі міліцыянты не даюць рады?
і стары злосна бліснуў жалезам зубоў
да блатных звярнуцца карціць, ці як?
а Даніла Прусак пацвердзіў, крыху і не без іроніі
тут зараз адзін аўтарытэт быццам кіруе, па мя-
нушцы Эмір, у рэстаране ў яго ніколі за вячэру
грошай не патрабуюць
але стары ахалодзіў
памятайце — блатныя не людзі
і пачаў з цяжкасцю хадзіць па пакойчыку ўзад-уперад
чуў я пра таго Эміра, горад невялікі, днём у
більярднай быццам, а вечарам — у рэстаране;
мяркую — гэта так званы “смотрыцый”, але
што цікава — і тут сабе на шыю нашы дурыкі
чужынца пасадзілі, нават адпаведнага блатнога
свайго не знайшлося
і звыкла бурчэў
... я гэтых аўтарытэтаў тэлеграфным слупам
праз памыйную яму
і папрасіў на развітанне, усміхаючыся ўсімі сваімі
штучнымі зэкаўскімі зубамі
заходзьце, а то пагаварыць няма з кім, далібог,
здзічэў
пасля чаго мужчына ішоў па вуліцы, дзе раз-пораз яго
ахутвалі аблокі пылу — ад грузавікоў, што праязджалі,
грукочучы і бразгаючы жалеззем у напаяўпустых куза-
вах
гахтрахбахцвынь
і адначасова
rrrrrrrrrrrrrrrrrr
і зноў
rrrrrrrrrrrrrrrrrr
а даўнёнак цягнуўся следам і канькаў
піцьпіцьпіць
і мужчына зайшоў у краму і купіў пластыкавую бу-
тэльку газіраванай вады, і хлопчык адразу ажывіўся і,
заціснуўшы яе ў руках, пайшоў шпарчэй, але Даніла
Прусак не павёў яго дадому, а скіраваў у гарадскі парк,

і па дарозе туды, на вуліцах, ля крамаў — паўсюдна ён бачыў па два-тры такіх жа самых, як з панадворку фралоўскага дома, “бежанцаў” — жанчын і мужчын: яны вылучаліся сярод мясцовых жыхароў і знешнасцю і паводзінамі, але, як адзначыў Даніла Прусак, мала хто звяртаў на іх увагу, быццам не адчуваў нахабнай пагардлівасці чужынцаў, а калі і адчуваў, то спяшаўся хутчэй прайсці далей і не чуць іх гучна-крыклівых галасоў

будулагашаматага!

нахалабараманаза!

ралатабазаладулаба!

і ў парку, на лаўках, ля часовых драўляных павільёнаў, якія нагадвалі сабачыя будкі, іх было яшчэ больш, але ў асноўным маладых, узросту яго сына Ігната, сярод іх былі і дзве-тры іх дзяўчыны, адна з якіх праз кароткія паўзы віскліва выкрыквала расейскі мат

бляхубаматага!

але мясцовых дзяўчат усё гэта быццам толькі прыцягвала, бо яны віравалі сярод чужынцаў, рэзка і ненатуральна выгінаючы постаці і хіхікаючы

хіхіхіхігахгахехі

а тыя хапалі іх за голыя рукі і спіны сальнымі адтлушчу пальцамі, бо тут жа куплялі і елі смажаныя шашлыкi і мяса і выкрыквалі

будугалашаратама!

і гергеталі па-свойму, і Даніла Прусак адчуў, як устрывожыўся хлопчык, і ўзяў яго руку ў сваю і пачаў шукаць тое, што яму было патрэбна, і сапраўды, сярод дрэваў, у зацены, па памяці знайшоў бильярдную — прасторную драўляную пабудову, пафарбаваную ў сіні колер, там-сям фарба аблупілася, але шкло на вокнах было цэлае і вымытае, дзверы расчынены, і з памяшкання даностліся галасы і мяккі грукат шароў

тахтахтрахтах

і нехта казаў

стоп, двойку ў лузу, так, гатова

і, адкаркаваўшы даўнёнку бутэльку, Даніла Прусак пасадзіў таго на прыступкі, а сам зайшоў у дзверы і

Любіць ноч — права пацукоў

акінуў позіркам залу, дзе за сталом ляніва ганялі шары двое коратка стрыжаных маладых людзей у спартыўных шараварах, тэнісках і пляжных тапачках на нагах, побач, на століку, стаялі дзве пачатыя бутэльнікі шампанскага і ляжалі некалькі бананаў, а збоку, у канцы залы, ля бачка з вадой, сядзела сталага веку жанчына-білецёрка і чытала кнігу, і на яго таксама зыркнулі — хутка і ацэньваюча: адзін з гульцоў быў гадоў пад трыццаць, смуглява-чорны з драпежна выцягнутымі наперад, як у пацука, сківіцамі і цяжкім позіркам цёмных вачэй, а другі гадоў на пяць-шэсць маладзейшы, з кірпатым азіяцкім носам і накачанымі біцэпсамі, ніжэй ад якіх сінела цалкам традыцыйная старамодная татуіроўка з кінжаламі і змеямі — усё гэта Даніла адзначыў, пакуль стаяў, і хацеў загаварыць, але кірпаносы апусціў кій і апярэдзіў

што, мужычок, згуляем на інтарэс?

але Даніла Прусак адмоўна пахітаў галавой, і той працягваў скрозь зубы, бо паспеў уставіць у рот запаленую цыгарэту

дык не хадзі тут, бачыш — цёплай печкі няма, буфета — таксама, а ў нас свой базар

але мужчына сказаў, падлажваючыся пад іх слэнг
я б хацеў з Эмірам пагаварыць, ёсць інтарэс,
можа, зацікавіцеся

і смуглява-чорны сказаў, заганяючы шар у лузу

Эмір — гэта мы

у множным ліку

так

і дадаў

толькі карацей, мужычок, а то я, бач, пенсію зарабляю

і скрывіў усмешліва шырокі вузкагубы рот

хэхэхэ

а мужчына сказаў

ды я на пару слоў

і калі яны выйшлі на прыступкі, адразу абмаляваў таму, незадоволенаму, сітуацыю з “бежанцамі” і спытаў, ці здолеюць яны, прыкладам, крыху дапамагчы яму, каб

тыя чужынцы з'ехалі ў іншае месца, і, павагаўшыся, да-
даў

ну, і што з мяне за такую паслугу належыць —
назавіце кошт

а яго субяседнік, гледзячы ўбок і пакручваючы кій,
спытаў

дзе прыжыліся тыя “бежанцы”? у якім месцы?
і, пачуўшы адказ, раптам страціў цікавасць, быццам
унутрана ўсё разлічыў і вырашыў для сябе, хаця муж-
чына яшчэ па інерцыі паспеў сказаць

я вашу работу кампенсую

але тут міжволі позірк яго машынальна затрымаўся на
руках більярдыста, бо зблізу ён ясна разгледзеў на лак-
цявых згібах так званую “дарогу” — сляды ад
шматлікага карыстання шпрыцам, і адразу з яго вачэй
нібы ўпала заслона: гэты Эмір таксама мог быць кліен-
там у тым фралоўскім доме — здагадка выклікала па-
чуццё няёмкасці ад зробленага ім учынку, але більяр-
дыст, сказаўшы толькі нядбайна

справы знянацку не вырашаюцца, зразумей,

а пакуль расход, я падумаю,

прыходзь дні праз тры

і знік у памяшканні, а Даніла Прусак адабраў у
даўнёнка напалову пустую бутэльку і павёў таго да-
моў, абдумваючы, дзе тут была няўвязка, і згаджаўся
сам з сабой: сапраўды, так не робіцца, ну, няхай на-
ват тыя блатныя і не ездзяць па вечарах па “шмаль”
да чужынцаў — усё роўна ён на іх як з каня
зваліўся, адкуль таму Эміру ведаць, хто ён і што, і ча-
му яны адразу павінны даць яму веры, ну пастаў ён
сябе на іх месца, але тут яго думкі трывожна перас-
кочылі на тое, што час, які яму далі на адпачынак, за-
канчваецца, а ён, па сутнасці, нічога не вырашыў, бо ў
доме недагледжанае дзіцё, сам дом таксама патрабуе
прысутнасці гаспадара, а ў сталіцы застаўся сын, яко-
му, пэўна, няма розніцы — ёсць дома бацька ці не, а
ўрэшце, хто яго ведае, што хаваецца часам у яго га-
лаве, хаця цяпер галоўнае не гэта, а смерць сястры
Любы і напад на яго самога мінулай ноччу, — за ўсім

Любіць ноч — права пацукоў

за тым ён падсвядома адчуваў прыхаваную і нябачную звонку, але мэтаскіраваную, напорыстую і акрэсленую волю, якая перакрыжавалася з яго воляй і ўступіла з ёй у адзінаборства, хаця, па сутнасці, і адзінаборства тут не мела месца, бо з чым ён пакуль змагаўся і чаму супрацьстаяў — хіба туману, цемры: ўрэшце, гэта хісткасць і няйнакш падземная нябачнасць больш за ўсё непакоілі яго, і Даніла Прусак зноў думаў пра гэта, пакуль ішоў па цэнтральнай вуліцы, аглядаючы правалы каналізацыйных люкаў, абшарпаня, з аблупленай тынкоўкай сцены дамоў, спілаваныя ствалы дрэваў, якія ў беспарадку валляліся ля абочын, і ўвесь бруд і хлам, што выкідвалі па начах у закуткі, а потым пацягнулася другарадная вуліца, што вяла ў бок яго дома, — з пахіленымі гнілымі парканамі і развешанымі там-сям на іх старадаўнімі лозунгамі і рэкламнымі малюнкамі свіней і кароў, а даўнёнак плёўся побач, боўтаў рэшткамі вады ў бутэльцы і хныкаў

мамамамамама

а калі апынуліся ў сваім завулку, падабраў з зямлі выкарыстаны аднаразовы шпрыц, што, пэўна, выкінулі з акна аўтамабіля, і мужчына ледзь не ўпершыню накрычаў на яго і забараніў падбіраць з зямлі ўсе вострыя і колючыя рэчы, і казаў

ніколі не чапай гэтага, малы, зразумеў?

і хлопчык ківаў круглай галавой са светлым пухам валасоў, што накшталт німба абрамлялі верхнюю частку яго твару

зразумеў, Даня

гаварыў ён, і раптам успамінаў тужліва

ПіляПіляПіляПіля

і туліўся бліжэй да мужчыны, бо яны ўжо падыходзілі да свайго дома, дзе была прастора дзяцей ілжэбежанцаў, — тыя звычайна паўсюдна шнырылі тут, закідваючы дробным каменнем усіх іншых малалетак, якія рызыкавалі праходзіць паўз іх, а вуліцу і некалькі суседніх яны лічылі ўжо цалкам сваёй тэрыторыяй, але на гэты раз ля фралоўскага дома было нязвыкла ціха і

нават іншамарак не было бачна, стаяў толькі шэры “уазік” з брызентавым верхам, а калі Даніла Прусак наблізіўся, то пазнаў па серыі МБК нумар міліцэйскай машыны, а непадалёку ад яе, бліжэй да яго, скупіліся некалькі жанчын, сярод якіх былі і мясцовыя і тыя, што жылі ў фралоўскім доме, — апошнія выдзяляліся рэзкімі акцэнтаванымі галасамі, і, праходзячы паўз усіх, Даніла пачуў

Манюкаву Рэгіну згвалцілі ў вашым, Даніла,
хлеўчыку

а гаварыла гэта адна з мясцовых жанчын, што жыла крыху вышэй, яе дом месціўся якраз за Манюкавай сядзібай, Даніла Прусак не мог успомніць яе прозвішча, а яна працягвала

так, згвалцілі, а хто, — назваць не можа, пэўна,
напаілі чымсьці, не памятае нічога, от бацькам
гора

і Даніла з хлопчыкам спыніліся і выслухалі навіну, а жанчына гаварыла ўжо ім у спіну

збілі так, што, кажуць, галавой кранулася
чуў наўздагон Даніла Прусак, а калі зайшоў у свой двор, убачыў, што на фралоўскім пляцы стаяць міліцыянты, і двое з іх адразу пайшлі да яго цераз мяжу — плот быў зноў павалены, а калі наблізіліся, моўчкі накінуліся на яго і зашчоўкнулі на руках наручнікі.

Частка пятая

Уцёкі

З хвіліну мужчына па прозвішчу Даніла Прусак супраціўляўся, і ўтрох міліцыянты не маглі даць рады, каб упіхнуць яго ў машыну, але адзін з іх ухапіў з пярэдняга сядзення дубінку і з размаху абрынуў яе яму на патыліцу, пасля чаго яго ўцягнулі ўнутр, і машына, рыкнуўшы маторам, ірванула з месца, і тут Даніла Прусак выслізнуў з кароткага бяспамяцтва, зірнуў у задняе шкло і якраз убачыў хлопчыка, які бег следам, і як паступова, па меры таго як машына аддалялася, меншылася яго постаць, і зноў пачаў вырывацца, але адна рука яго ўжо была прыкавана наручнікамі да спінкі сяд-

Любіць ноч — права пацукоў

зення, і ён зразумеў, што ўсё марна і што невядома адкуль і ў якіх памерах, але прыйшла бяда, і сказаў, беручы сябе ў рукі і змушана расслабляючыся

куды вы мяне, па якому праву і ці надоўга?

патлумачыўшы нервова

там жа дзіцё засталася, вы ж бачылі на дарозе але адказам яму была доўгая паўза, якая некалькі разоў парушылася шпыненнем рацыі ля пояса ў сяржанта, што сядзеў спераду, і некалькімі фразамі, якімі той абмяняўся па радыё, і толькі потым нядбайна кінуў

даведаецца на месцы, вам патлумачаць

пасля чаго засталася трываць боль і чакаць, пакуль урэшце машына заехала ў двор мясцовага аддзела міліцыі, і яго адчапілі ад сядзення і пацягнулі ў следчы ізалятар — цагляную прыбудову ў самым кутку двара, там якраз ішоў рамонт, і ён адразу адчуў той характэрны пах зняволення, які, пэўна, захоўваецца ва ўсіх падобных месцах, — пах нямытых чалавечых цел, нечыстот і яшчэ чагосьці, што не перадаць словамі: магчыма, пах паразы, змешанай са страхам, і мужчына рвануўся назад і закрычаў

адвядзіце да начальніка!

але яго ўжо цягнулі па доўгім вузкім калідоры і ўрэшце затаўклі ў адну з камер, дзверы бразнулі і зачыніліся, і адразу ён удыхнуў задушлівае і смуроднае паветра — быццам да твару яму прыклалі брудную анучу, а ля сцен сядзелі і напаўляжалі некалькі постацяў: пэўна, гэта былі звычайныя апушчэнцы ці бамжы, ён не здолеў вызначыць адразу; адзін з іх, маладзейшы, паліў, яшчэ адзін вычэсваў выпадаючыя сальныя валасы на паўголым чэрапе і разглядваў іх пасмы на расчосцы, яшчэ адзін спаў, але Даніла Прусак не стаў вывучаць сядзельцаў камеры, а павярнуўся да іх спінай і загрукаў у дзверы

выпусціце мяне!

крычаў ён і грукаў мацней

я патрабую!

і яшчэ пра тое, што яму не прад'явілі абвінавачання і

што дома застаўся хлопчык-інвалід, адале ўрэшце дзверы адчыніліся і двое мажных міліцыянтаў вышмаргнулі яго ў калідор і моўчкі пачалі збіваць, пакуль ён не асунуўся на падлогу, а потым зноў зацягнулі яго ў камеру і кінулі, так нічога і не сказаўшы, і толькі гадзіны праз дзве яго вывелі вонкі, правялі праз двор, і ён раптам апынуўся ў знаёмым кабінце, дзе за сталом сядзеў побач з шэрым абшарпаным сейфам за спінай следчы Кузін і нешта пісаў, быццам не заўважаючы яго, і ўсё гэта адбывалася неяк не сапраўды, у зацягнутай штучнай паўзе; той усё пісаў, няспешна крэмзаючы белы ліст паперы, і мужчына таксама маўчаў, стрымліваючыся, пакуль ўрэшце следчы Кузін узняў на яго цёмныя каламутныя вочы і спытаў

дык вас усё яшчэ цікавіць, чаму засіліўся

Клім Фралоў?

на што Даніла Прусак сказаў

такой падлянкі ад вас не чакаў, дык, можа,

вы мне пра Фралова пасля раскажаце, а пакуль

патрабую выпусціць мяне, там хлопчык адзін

застаўся, вы ж ведаеце сітуацыю

ён спяшаўся, бо следчы Кузін выказваў раздражненне і прыкметы нецярплівасці

да таго ж я затрыманы беспадстаўна, мне нават

абвінавачанне не прад'явілі, збілі...

але следчы Кузін перабіў з прыхаваным задавальненнем

абвінавачанне прад'явім, а трымаць вас да таго

часу маем права месяц — такі цяпер парадак

і тут мужчына не вытрымаў, голас яго сарваўся на крык дайце хоць патэлефанаваць!

закрычаў ён і рвануўся да тэлефона, але следчы Кузін падхапіў апарат і перакінуў за спіну, паставіўшы на сейф, абпоўз Данілу Прусак позіркам і сказаў, нядобра скрывіўшы рот

пагасцюеце ў нас, з ачосамі грамадства, так бы

мовіць, пазнаёміцеся, а званіць не дазволена

але мужчына перапыніў, скіроўваючы гутарку ў патрэбнае яму рэчышча

чаму мяне арыштавалі, на якой падставе?
і раптам здагадаўся: урэшце, гэта здагадка спакваля
ўжо існавала ў яго галаве, нібы плавала там неаформ-
лена і размыта, як амёба

вы што, падазраяце гвалт з майго боку,
вы гэта сур'ёзна?

спытаў ён і асунуўся ў крэсла — стаяць было цяжка, а
следчы Кузін зноў мазнуў позірмам па яго твары і ска-
заў убок

у нашай Дар'і не адны авар'і — а як вы думалі?
і дадаў

раю прызнацца і даю слова, званіце куды захо-
чаце, хоць у Гандурас
але Даніла Прусак патрабаваў

паклічце пракурора, адваката ці яшчэ каго,
хаця б вашага начальніка —
вы парушаеце закон

на што следчы Кузін нядбайна заўважыў

тут свае законы, — вядома, не турма і пакуль
не зона, але за месяц з чалавекам усё можа
здарыцца, Клім Фралоў таму прыклад,
а вы ж нават не урка, вы тут безабаронны

і Даніла Прусак разгубіўся ад непрыхаванай пагрозы
яго слоў і сказаў

я ў вас некалькі гадзін, а мне кожная хвіліна
вялікую цану мае, бо хлопчык — інвалід, вы ж
яго бачылі, ён адзін проста не выжыве

і зноў сарваўся на крык, але следчы Кузін быццам ча-
каў гэтага, бо спытаў

мо вернемся ў камеру? у калектыў жадаеце? ці,
можа, у адзіночку?

і тады мужчына прапанаваў

там па суседству адзін стары жыве, я ведаю
адрас, загадайце, каб хлопчыка да яго завезлі,
ці дайце да майго сына ў сталіцу

патэлефанаваць, ён прыедзе, забярэ, прашу

і хаця ён выціснуў з сябе гэтае “прашу”, у ім ужо
набірала моц нянавісьць да гэтага востранькага, скулас-
тага, з цупкім позірмам чалавека, які сядзеў насупраць

яго, назапасіўшы, пэўна, нейкі нечаканы і каварны ход,
і невядома, пра што думаў, але Даніла стрымаўся і ска-
заў

гвалтаўнікоў сярод прышэльцаў шукаць трэба,
і забойцу там жа, у хляўку, і мяне ледзь не
забілі, магчыма, яны там наркату хаваюць,
што ім тады той ваш вобыск

і закончыў сваім

дайце ж пазваніць, не таміце

і крыху пасунуўся да дзвярэй, а потым яшчэ, але след-
чы Кузін апярэдзіў яго намер

там за дзвярыма міліцыянт стаіць, і, увогуле,
не раю самадзейнасці; дык будзеце падпісваць?

і Даніла Прусак спытаў

а што вы, дарэчы, мне інкрымінуеце? вы хоць
думаеце, што робіце, валодаеце сітуацыяй?

на што следчы Кузін аніяк вонкава на адрэагаваў, але
патлумачыў

я пратакол накідаю і разам пакубатурым,
як і што

а мужчына падумаў і прапанаваў

згода, але спачатку я тэлефаную?

і следчы Кузін павагаўся і ўрэшце зняў апарат з сейфа
і паставіў на стол, і Даніла Прусак набраў нумар сваей
кватэры і ў думках узмаліўся, каб сын быў дома, а след-
чы Кузін гаварыў, пагрозліва трымаючы руку на ры-
чажку тэлефона

размаўляйце толькі наконт хлопчыка і больш
нічога — ні дзе вы, ні чаму тут

гудкі ішлі адзін за адным

ту-у-у-у-у

ту-у-у-у-у

ту-у-у-у-у

пакуль ўрэшце ў слухаўцы шчоўкнула, і сын Ігнат спы-
таў

ало, хто гэта?

і Даніла Прусак адразу ўсхвалявана пачаў крычаць
яму, што трэба неадкладна, зараз жа ехаць у Янаўск і
забіраць малога Юльяна, які адзін дома, абавязкова

забіраць да наступлення ночы і быць з ім, а следчы Кузін насцярожана сачыў, і ён зноў паўтараў — ехаць прама цяпер да ночы, а сын Ігнат незадаволена гугнеў
ну што за пажар? а навошта цяпер, што я там не бачыў, у мяне тут справы

і мужчына, стрымліваючы сябе, ужо больш спакойна сказаў

я цябе вельмі прашу, едзь не марудзячы, прама да дому ідзі — ты ж памятаеш дзе, — быў жа некалькі разоў, — жыццё малога ад цябе залежыць, ты разумееш?

а сын Ігнат перабіў

якраз нічога не разумю, што ў вас там, ва ўсіх дах паехаў?

і Даніла Прусак сказаў таропка, бо следчы Кузін ужо выказваў прыкметы нецярплівасці

гэта ж твой брат, кроў у вас адна, паўтары:
“гэта мой брат...”

а сын Ігнат зноў пачаў незадаволена гугніць — то была яго звычка, набытая, магчыма, з генамі цесця-палітрука
брат, брат, ды што ты там усё цямніш, што здарылася ўрэшце, растлумачыць не можаш?

і тут далонь следчага з вузлаватымі пальцамі, якія заканчваліся шырокімі, плоскімі пазногцямі, націснула на рычажкі, і ў слухаўцы шчоўкнула і стала ціха, а следчы Кузін сказаў незадаволена, нават раздражнёна
ну, цяпер бярыце крэсла, сядайце бліжэй да стала, і будзем, так бы мовіць, працаваць на вашу і маю карысць

і мужчына пасунуўся з крэслам, выцер мокры ад поту лоб бруднай насоўкай, якую выцягнуў з кішэні, і нечакана спытаў у следчага Кузіна, быццам дапытвалі таго
а як, дарэчы, ваша імя і па бацьку?

а той паморшчыўся, але адказаў

Іван Адамавіч

і хацеў яшчэ нешта дадаць, але Даніла Прусак працягваў — ён нібы скінуў нябачны ўнутраны цяжар, дазваніўшыся да сына

найперш чым разам працаваць, як вы зараз

выказаліся, мне б хацелася высветліць некаторыя моманты, у прыватнасці, як вы, вы асабіста адносіцеся да тых прышэльцаў, што запаланілі ледзь не ўвесь горад, вы ж таксама грамадзянін, супляменнік, як і я, прамы ці ўскосны, а кожнае племя павінна абараняць сябе і кожную сваю асобу ад ўварвання чужынцаў, хаця б па прынцыпу тэрыторыі, хіба не так?

гаварыў ён механічна, як самамбула, інстынктыўна адчуваючы, што намацаў нейкі патаемны канал, нейкую нябачную кропку, але следчы Кузін перапыніў яго, сказаўшы з крывой сваёй усмешкай

у нас усе людзі роўныя, гэта па-першае, а па-другое, пытацца тут буду я, мы адхіляемся ад вашай справы

але Даніла Прусак не пагадзіўся

людзі, можа, і роўныя, ды паводзяць сябе яны па-рознаму, але калі на ваш стол я вось зараз ногі пакладу, то што вы на гэта скажаце, — што людзі роўныя?

гаварыў ён таропка, бо следчы Кузін са сваёй неакрэсленай усмешкай ужо рыхтаваўся перабіць яго, і таму мужчына спяшаўся і працягваў

вы ж, пэўна, ведаеце, хаця б ад вашых інфарматараў, што гэтыя з намі роўныя, як вы кажаце, людзі крадуць і забіваюць, гандлююць наркатай, разбэшчваюць малалетніх дзяўчат, выкідваюць з могілак косці нашых продкаў, дзе хаваюць пасля сваіх нябожчыкаў, дураць і падманваюць вяскоўцаў, распаўсюджваюць хамства і распусту, дабіваюцца прывілеяў праз хабар

але следчы Кузін раптам грукнуў далонню па сталю і спыніў

чытайце, што я тут прапаную, і падпісвайце, як абяцалі

але мужчына адкінуўся ў крэсле далей і сказаў

дык вы што, хочаце, каб я свой прысуд
пад вашымі фантазіямі сам сабе падпісаў?
і тут нібы нябачная заслона абрынулася перад ім, бо ён
раптам асэнсаваў тое, што ўвесь час стрэмкай хавалася
ў падсвядомасці, і ён закрычаў, не стрымаўшыся — на-
пруга апошніх гадзін выплюхнулася з яго насуперак
волі і жадання

хіба я не здагадваюся, хто вам хабар дае
за тое, што я тут?! за тое, што Клім Фралоў
засіліўся? за тое, што забойца сястры маёй,
Любы, не знойдзены? за тое, што “дурам”
ды “шмалем” як гандлявалі, так і далей
гандлююць і будуць гандляваць?

і, пэўна, трапіў у нешта такое, пра што павінен быў
маўчаць, бо следчы Кузін аж перамяніўся ў твары, ус-
кочыў са свайго месца, адчыніў дзверы і сказаў міліцы-
янту, што там пільнаваў

зашлюндраўку тую сюды

і праз некалькі секунд з калідора пачуўся жаночы го-
лас, жанчына нешта выкрыквала, а Даніла Прусак ча-
каў, што будзе далей, калі ўвядуць ныйнакш прыхаван-
ную зброю следчага, яго казырную карту — згвалтаван-
ную дачку Манюкі, каго яшчэ, — але яна павінна адра-
зу сказаць ім, што ў яго, Данілы Прусака, і тых, хто яе
гвалціў, няма нічога агульнага, тут суцэльнае трызнен-
не, не інакш, і дзверы адчыніліся, і ў пакой упіхнулі га-
радскую клікушу Алесю, і следчы Кузін з робленай
шчырасцю падсунуў ёй свабоднае крэсла, а тая ўбачы-
ла Данілу Прусака і сказала, закрываючы рукамі азыз-
лы твар з сіняком пад вокам

я ж цябе папярэджвала, Данііл,

хутчэй з'язджай адсюль,

а ты не паслухаўся

але следчы Кузін не даў ей дакончыць

а скажыце зараз, грамадзянка Наравішына
пачаў ён, а Даніла ўспомніў, што прозвішча Алесі-
Вольгі — Наравішына

што адбылося два дні таму на гарадскім
пляжы; як вы сустрэліся там з вашым былым

аднакласнікам, грамадзянінам Прусаком,
і што там далей здарылася
і Вольга-Алеся ўзняла апухлыя, у чырвоных прожылках ад таннага алкаголю і недасыпання вочы і сказала
— навошта ты такое зрабіў, Данііл? хіба я цябе
не перасцерагала, што тут усё мёртвае?
не зважаючы на тое, што следчы незадаволена замахаў рукамі і выціснуў, пагрозліва і ўжо зневажальна звяртаючыся на “ты”

гавары тое, пра што пытаюць, прашмандоўка,
маць тваю

і жанчына загаварыла, палахліва пазіраючы на следчага Кузіна, як яна прыйшла на гарадскі пляж, як сядзела ля ракі, куды потым прыйшоў яе знаёмы Даніла Прусак з малым хлопчыкам, пляменнікам, а потым прыехала машына з тымі людзьмі, яна іх не ведала, і як яны там выпівалі

і твой знаёмы піў?

спытаў следчы Кузін, кіўнуўшы на Данілу, і твар у яго зрабіўся нібы ў дробнай драпежнай жывёлы, якая рыхтуецца скокнуць на сваю ахвяру, але жанчына не падтрымала яго

не
сказала яна

п'яным я яго ніколі не бачыла, а ведаю даўно,
у школе, памятаю, вучыліся
але следчы Кузін абарваў яе
гавары па сутнасці, а не пра школу,
раскажы — біў ён на пляжы чалавека ці не,
і як?

і Вольга Наравішына таропка пацвердзіла, залашчваючыся перад следчым; пухлыя і нямытыя і таксама ў сіняках і драпінах рукі яе нервова мацалі пашарпаны край стала, а былая прыгажосць — валасы — пасівелымі пасмамі звісалі з вострага цемені, а яна гаварыла
так, біў, палку з сабой узяў, здаецца,
я ж прасіла — не хадзі

і тут Даніла Прусак заўважыў, звяртаючыся да следчага Кузіна

Любіць ноч — права пацую

мне было б дзіўна, каб вы разбіраліся сапраўды па сутнасці, а так...

пачаў ён і ўсміхнуўся іранічна, — ён увогуле паспакай-неў, бо дазваніўся да сына і цяпер імкнуўся не даваць волю эмоцыям, а следчы Кузін адразу скарыстаў яго словы і спытаў

дык вы прызнаеце, урэшце, што мелі сутычку з чалавекам на пляжы?

і Даніла Прусак адказаў, знешне спакойна, але ўклаўшы ў свой адказ усю пагарду, якая скапілася ў ім за апошні час вядома, не

пасля чаго следчы Кузін сціснуў вузкі рот і некалькі секунд абдумваў вынік, а потым, пэўна, прыняў рашэнне, бо адчыніў дзверы і загадаў вывесці прэч грамадзянку Наравішыну, а калі ў калідоры заціхлі яе крыкі і энк, сеў за стол і палічыў абавязкам растлумачыць

той удалец, з якім вы на пляжы пазнаёміліся, цяпер у рэанімацыйным аддзяленні гарадской бальніцы, і хаця горшага вы, магчыма, і пазбегнеце, усё роўна наматваецца вам не слаба, так што не буду хаваць — шмат чаго і ад нашых з вамі адносін залежыць, а я абяцаю так усё павярнуць, што вы намнога меншым тэрмінам абмяжуецеся

гаварыў следчы Кузін, гледзячы ўбок, на закратаванае акно, дзе пад слабым ветрам гайдалася пыльная галінка клёна, але Даніла Прусак меркаваў, што ўжо разгадаў гэтага чалавека і не даваў веры ягоным словам, ніводнаму

вы мяне на спалох не бярыце

адказаў ён спакойна

у вас і доказаў няма, не, жанчына гэта — ўбогая, а дачка таго Манюкі, калі ачуняе пасля сваіх секспрыгод — дык хіба яна не назаве гвалтаўнікоў? хіба не там трэба шукаць?

але следчы абарваў яго і загаварыў гугнява

ну, няхай, але хіба ў гвалце справа, —

маем жа мы паказанні вашай аднакласніцы

Наравішынай, а яны аформлены як належыць

— вось вам і гамон, трэба ж нам рэагаваць
на тое, што пакалечаны вамі чалавек
знаходзіцца ў рэанімацыі
а Даніла Прусак сумна ўсміхнуўся і адказаў спакойна:
чым больш ён угрунтоўваўся ў сваіх здагадках, тым
больш спакайнеў і ўнутрана канцэнтраваўся
паказанні непаўнавартай суд можа
і не прыняць пад увагу, нават наш суд, —
вам як юрысту хіба гэта невядома?
трапіў ён у неабароненае месца, бо следчы Кузін зася-
роджана падціснуў вусны, і ў вачах яго мільганулі
іскры непрыхаванай нянавісці, пасля чаго ўсталывала-
ся паўза, і ў гэтай паўзе Даніла Прусак жажнуўся ў
думках — па краі якой бездані ён ідзе і як мала добра-
га чакае яго наперадзе, а калі, крый божа, той мацак-
экспібіцыяніст, які напаў на яго на пляжы, памрэ, — та-
ды след прывядзе толькі да яго, Данілы Прусака, тут
ужо яны поўнасьцю раскруцяць Вольгу-Алесю, трэба ж
было ей менавіта ў той дзень прывалачыся на пляж, і ў
іх цяпер цэлы месяц, каб зламаць яго, а ён у СІЗО
навічок, Кузін мае рацыю, хаця Кліма Фралова і сацы-
яльная прыналежнасць да блатароў не выратавала, —
значыць, меркаваў ён, у яго вельмі абмежаваны час на
тое, каб выслізнуць адсюль, інакш сапраўды яму гамон,
калі ўжо справа пайшла на інтарэс, а інтарэс, пэўна, не
малы, бо вакол усяго гэтага вузла круцяцца вялікія
грошы, а там, дзе грошы, — там заўсёды здрада і кроў,
і дадаў
ці вызваляйце мяне, ну, хаця б пад падпіску
аб нявыездзе, ці дайце магчымасць пабачыць
пракурора — то ж маё права
але следчы Кузін падумаў, акуратна загарнуў папку на
стале і выціснуў
пакуль пабудзеце ў нашым гатэлі,
а там пабачым
адчыніў дзверы і сказаў у калідор, звяртаючыся да
міліцыянта
вазьмі каго яшчэ, і адвядзіце яго ў адзіночку,
там ужо закончылі з рамонтам?

і вязень пачуў, як міліцыянт адказаў
замкі паставілі

і яго павялі праз двор, а потым па доўгім і вузкім калідоры, дзе сядзелі два міліцыянты за шахматнай дошкай, але гулялі, як са здзіўленнем заўважыў Даніла Прусак, не ў шахматы, а ў паддаўкі, а потым адзін з іх выплюнуў на падлогу недакурак, выцягнуў ключы і адчыніў дзверы апошняй у калідоры камеры, дзе яшчэ валялася тынкоўка, рэшткі цэглы і смецце — не паспелі прыбраць, і ён ступіў туды, і дзверы зачыніліся з трэскам, пасля чаго галасы ў калідоры аддаліся і мужчына пачаў аглядаць свой новы прытулак: маленькае акенца было закратаванае, у куце месціўся ўнітаз, насупраць — нары, а вось за імі мужчына раптам выявіў звычайнае вядро з ацынкованай бляхі, дзе ляжалі кельня і малаток, і ў ім адразу прачнуўся інжынер-практык — за гады вучобы Даніла Прусак нямала працаваў у летнія месяцы на будоўлях, і ён адразу выцягнуў і прыхаваў за ўнітаз у спешцы і па недагляду пакінутыя рэчы, а вядро паставіў на сваім месцы, пасля чаго стаў думаць, чаму следчы перавёў яго ў адзіночку, і прыйшоў да высновы, што той не жадаў, каб хоць якая вестка прасачылася на волю праз каго-небудзь з вязняў ці як-небудзь інакш — агульная ідэя па яго, Данілы Прусака, ухіленню прагледжвалася ўсё так жа яўна і непакісна, і зноў, як і раней, пачуццё бяды холадам прайшло ў яго па спіне і знікла, растварыўшыся ў сценах, і мужчына прымусіў сябе адкінуць трывогу і заняцца тым, што пакуль толькі выспявала ў яго галаве кволай, неаформленай думкай, і думка тая мацнела з кожнай хвілінай, і была яна пра ўцёкі; і ўжо практычны і вынаходлівы розум абудзіўся ў ім у пошуках выйсця, ён пачаў абследаваць сцены — так і ёсць, думаў вязень, раствор, якім вялася кладка, быў у асноўным са жвіру, цэмент, вядома, кралі і тут, магчыма, каб будаваць свае лецішчы ці гаражы, ці проста па звыклай ляноце не дасыпалі яго ці блыталі прапорцы, мужчына часта спыняўся і прыслухоўваўся да гукаў у калідоры і на двары, а потым зноў працягваў даследаваць камеру і

ўрэшце знайшоў над вакенцам, якраз над верхнім перакрыццем, месца, дзе кладка была адносна свежая, і вылічыў, што, каб пралезці на міліцэйскі падворак, яму трэба выняць прыкладна шаснаццаць цаглін, і асцярожна пачаў калупаць і разгойдваць кельняй першую, — яна паддалася нечакана легка, мужчына выняў яе са сцяны, выграб рэшткі раствору ў вядро і ўставіў цагліну на старое месца: было амаль незаўважна, ва ўсякім разе, калі б у гэты момант увайшоў дзяжурны і пачаў шмон, то і ён нічога б не прыкмеціў, думаў вязень, прыслухоўваючыся да гукаў з калідора і падворка, але да яго даносіліся толькі рэдкія і прыглушаныя крыкі пакамернікаў ды гудзенне рухавікоў міліцэйскіх машын, час ішоў, а пра яго быццам увогуле запам’ятавалі, нават не неслі якога кавалка хлеба з вадой, не было ў камеры і святла, цемра паступова напаўняла яе з надыходам ночы, але, меркаваў Даніла Прусак, гэта ў яго становішчы нават і лепш, — ён выцягнуў яшчэ адну цагліну і ўзяўся за трэцюю, дапамагаючы кельняй і малатком, часам не даючы сабе веры, што яго намер можа мець поспех, але ж у гэтым свеце, у гэтым краі ўсё можа быць, думаў ён, як можа адбыцца здзек, гвалт, здрада, нечаканае ўзвышэнне адных і падзенне іншых, беззаконне і напад тых, каго залічваюць у служкі д’ябла, а іх трэба засцерагацца найбольш і не пасаваць перад сцяной, якая б яна ні была, так, сцяной, — ён выняў ужо чацвёртую цагліну, якая раскрышылася ў яго руках і асцярожна перанёс яе ў вядро; а сцяну трэба ці ўзмацняць, ці разгойдваць, бо сказана: пастукай — і табе не адкажуць, зноў пастукай — і табе не адчыняць, тады ўзламай перашкоду, і ты пабачыш, што за ёй пустата, а шлях свабодны, — думаў вязень, — а потым думкі яго пераскочылі на даўнёнка і на тое, ці прыехаў сын Ігнат, каб накарміць і падтрымаць убогага, і ён спадзяваўся, што прыехаў; за акенцам, за кратамі стаяла ўжо ноч, якая раз-пораз парушалася крыкамі з калідора і клаксанамі рэдкіх аб гэтым часе машын, і мужчына спяшаўся, бо, па яго падліках, а пятай гадзіне ўжо світала, а часу ў яго заставалася не шмат, рукі па-

Любіць ноч — права пацукоў

крыліся нябачнымі драпінамі і ранамі, ён нават улавіў пах уласнай крыві, якая сцякала па пальцах, але працягваў раскрышваць сцяну і лічыць вынятыя цагліны — восем, потым дзевяць, дзiesiąтая не падавалася, і яе давялося выломліваць з дапамогай малатка — без гэтых неахайна пакінутых цеслярамі інструментаў у яго, вядома, нічога б не атрымалася, і тут рыкнула маторам машына, а потым раздаліся крыкі

аааа! ментыыы! ну, біце, біце!

крычаў у двары запознены арыштантаў, якога вылавілі, пэўна зусім нядаўна, схапілі, можа, на вуліцы, а можа, і ўзнялі з пасцелі, верагодна, чарговы блатар, які трапіў у рукі міліцыянтаў, бо мова выдавала яго прыналежнасць, і ён крычаў

сукі! внатурэ ж заб'еце, жывёлы!

і брыдкасловіў

бляматахушаварот!

але гэты вэрхал, які абяцаў працягвацца ўсю астатнюю частку ночы, быў, як меркаваў вязень, толькі на карысць, і Даніла Прусак у думках жадаў, каб гвалт доўжыўся і далей, бо тады ўвага ахоўнікаў і дзяжурных цалкам пераклучыцца на арыштаванага, а сам ён, магчыма, здзейсніць свой план і паспее зрабіць гэта да раніцы, але тут у калідоры пачуліся крокі, яны набліжаліся, і мужчына пачаў ліхаманкава ўстаўляць назад цагліны, ён спяшаўся, але зразумеў, што не паспявае, скінуў з сябе куртку і накрыў ёю рэшткі кавалкаў цэглы, якія раней выцягнуў са сцяны, — у камеры ўжо даўно было цёмна, але святло не ўключылі, вочы яго адаптаваліся, і ён збольшага бачыў абрыс прадметаў і рэчаў, і цяпер баяўся толькі аднаго — каб не ўключылася дзвярца са столі, бо тыя, хто ўвойдуць, адразу ўбачаць і зразумеюць усё, але якраз у гэты момант крокі наблізіліся і гукі ад іх заціхлі перад самымі дзвярыма, а потым заслонка, праз якую падаюць ежу, так званая кармушка, адсунулася, і ў твар вязню ўперся прамень ліхтара, але дзверы камеры не адчынялі, і мужчына пачуў

скажу табе няшмат

вымавіў голас

але, спадзяюся, ты хутка кеміш, дык ведай:
калі ты прызнаешся і падпісваеш паперу,
то праз гадзіну пастукай у дзверы і паведамі,
а калі будзеш пры сваім — то роўна праз
гадзіну і дзесяць хвілін да цябе прыйдуць
госці, а калі яны прыйдуць, то пасля іх табе
спатрэбіцца толькі вось гэта

і праз адтуліну ў камеру ўпаў маток вяроўкі, а голас
сказаў

тая самая, якой Клім Фралоў пакарыстаўся,
бо пасля таго, што з ім зрабілі,
гэтая шворка — адзінае выйсце,
а пакуль думай і час зазнач: зараз гадзіна
і сорок хвілін, гадзіннік на руцэ
табе пакінулі

а Даніла Прусак пасунуўся да дзвярэй і спытаў
хто вы і растлумачце хаця б,
чаму вы мне пагражаеце?

але адказу не было, і ён таропка дадаў

калі мяне выпускаць — тады ўсё і абмяркуем

а голас з-за дзвярэй сказаў

у цябе ёсць час, каб падумаць, а потым
прыйдуць госці, а ўжо калі яны застануцца
з табой да раніцы, табе толькі шворка
і спатрэбіцца

пасля чаго ліхтар пагас, заслонка апусцілася і крокі ад-
даліліся ад дзвярэй, а мужчына памкнуўся да сцяны і,
ужо амаль не прыслухоўваючыся да гукаў у калідоры
і не засцерагаючыся, працягваў крышыць і вы-
ломліваць кавалкі цэглы і ссохлага раствору, амаль
фізічна адчуваючы, як імкліва набухае і потым пасту-
пова растае ноч, і тут якраз бліснула маланка і загру-
катаў гром, і вязень абрадаваўся навалніцы, бо яна
спрыяла яго планам, і ўрэшце першая цагліна вы-
валілася вонкі і з шоргатам упала на зямлю за сцяной,
у твар яму дыхнула свежым паветрам, і мужчына
сцяўся на кароткае імгненне: ці не ўбачыў альбо не па-
чуў хто на двары гэтыя выпалую цэглу і дзірку ў сця-

Любіць ноч — права пацую

не, але на падворку было спакойна, шумеў дождж, хіба толькі з вальера падаў голас службовы сабака, дый той хутка супакоіўся, вязень прыняўся за справу, ён спяшаўся, бо ўжо нагадвалася раніца, але прымушаў сябе не ўпадаць у паніку, і рэшткі яшчэ адной цагліны асыпаліся вонкі; яго рукі ўжо свабодна пралазілі ў дзірку, і справа пайшла хутчэй, ён спяшаўся, бо па яго падліках час, адведзены яму, вось-вось павінен быў скончыцца, а што пагроза не пустая — ён ведаў дакладна, варта было толькі ўспомніць пра Кліма Фралова, і мужчына выбіў апошнюю, на яго думку, цагліну і, падставіўшы пад ногі вядро, стаў праціскацца ў дзірку, куртка перашкаджала яму, ён зняў яе і зноў зрабіў спробу, рука і галава го пралезлі ў шчыліну, ён вылазіў са сцяны, як насякомае з кокана, раздзіраючы ў кроў рукі, і ўпаў уніз, на мокры асфальтавы падворак — ноч яшчэ хавала яго, сабака з вальера зноў забрахаў, але мужчына аддыхаўся і, прыціскаючыся да сцяны, дабраўся да брамы, яна нават не была зачынена, і выйшаў на вуліцу, пасля чаго адразу звярнуў у першы ж завулак, які перасякаў яе, і пайшоў далей у цемры, імкнучыся не пераходзіць на бег, бо тады б ён адразу прыцягнуў да сябе чыюсьці ўвагу і шлях яго веў не дамоў, а да Аятона Пракопавіча Кнігі, бо ён ведаў, што дома яго легка возьмуць зноў, а другога такога шанцу на ўцёкі яму не выпадае ніколі, і толькі думка пра хлопчыка і сына Ігната непакіла яго, таму ён і вырашыў прасіць дапамогі ў старога.

Частка шостая

Паглум

Хлопчык доўга бег за машынай, у якую, ён бачыў, гвалтам упіхнулі мужчыну — яго дзядзьку Данілу, але машына знікла за паваротам, і ён спыніўся, часта дыхаючы, бо не прывык бегаць, і сказаў у пустэчу

Даня

і азірнуўся навокал у пошуках дапамогі ці ўвогуле якога апірышча, але ніхто да яго не падыходзіў і не заговор-

ваў з ім, і ён павярнуў назад, інстынктыўна выбраўшы адзіны вядомы яму напрамак, які, як ён разлічваў, быў яму спрыяльны, — напрамак да дому і гаварыў

ДаняДаняДаня

і праціраў вочы ад пяску і пылу, што ўзняў вецер, і так рухаўся па вуліцы, і тут яго ўбачылі дзеці чужынцаў, і замахалі рукамі, і закрычалі брыдкае і незразумелае

бляматахушарава!

а потым адзін з іх схапіў камень і шпурнуў, і астатнія пачалі кідаць па чарзе і трапілі некалькі разоў, а даўнённак прытуліўся да плота і глядзеў бездапаможна, а тыя скакалі навокал і гікалі і крычалі

бляматахушарава!

пасля з боку былой фралоўскай сядзібы да іх выйшла жанчына і нешта сказала незадаволена, і тыя неахвотна адступілі, але гірчэлі, нібы сабакі, на якіх прыкрыкнуў гаспадар, і ўрэшце разбегліся, а даўнённак пайшоў далей, пакуль ля самай брамкі яго зноў не перанялі, на гэты раз падлеткі і дзяўчаты, больш старэйшыя за тых, першых дзяцей, па ўзросту і гаварылі

гэй, ты, псіх

і смяяліся

хехехехехе

і пускалі даўнёнку ў вочы дым, ад якога ён адхіляўся і моршчыўся, і гаварылі

ты грэбаны псіх

і махалі рукамі і падскоквалі, быццам не ведаючы, чым яшчэ сябе заняць, і падбегалі да лаўкі, на якой ужо сядзелі некалькі дзяўчат з навакольных вуліц і хапалі іх за рукі і за плечы, а тыя ўсміхаліся нервова і ўзбуджана

хехехехехехе

а потым усе зноў звярнулі ўвагу на даўнённака, бо той паспрабаваў праціснуцца праз іх да сваёй брамы, але мажны Карым пераступіў яму дарогу і спытаў кпліва і гучна

ты куды, псіх?

і даўнённак сказаў ціха

хачу дамоў, хачу дамоў, хачу дамоў

Любіць ноч — права пацукоў

а Карым аж затросся
дамоў?

і зарагатаў, звяртаючыся да дзяўчат, якія сядзелі на
лаўцы

хехехехехехехехе, чулі? ён хоча дамоў!

і тыцнуў хлопчыку запаленай цыгарэтай у твар
цяпер гэта мой дом!

закрываў ён

а ты будзеш жыць у сабачай будцы,

псіх грэбаны, так, у хляўку,

а ў дом больш

не заходзь, я там буду жыць!

і даўнёнак нічога не разумеў, толькі адчуваў боль ад та-
го, што цыгарэта абпаліла яму шчаку і што ў дом яго
не пускаюць, а побач няма нікога з блізкіх яму людзей,
і шантаў

мамамамамама

і на лаўцы адразу захікалі дзяўчаты, і пачалі пускаць
дымкі ад прыпаленых цыгарэт, манерна адстаўляючы
пальцы, і гаварылі

ай, не трэба, Карым, ён хоча да мамы, пусці яго,
праўда, праўда, пусці

але з фралоўскага дома выйшлі дзве дзяўчыны іх узро-
сту, з прыезджых, і адразу закрычалі рэзка і віскліва
гаратамадара!

і пачалі брыдкасловіць

блямахатахушарот!

і ўбачылі даўнёнка, і адна з іх плюнула на яго
цьфу!

і закрычала

псіхпсіхпсіхпсіх!

а даўнёнак сціснуўся ў камяк і закрыў твар далонямі,
але другая дзяўчына выхапіла ў мажнага Карыма за-
паленую цыгарэту і пачала тыкаць хлопчыку ў твар, а
той засланяўся і адхіляў галаву, а дзяўчына не суніма-
лася, гаварыла

падмаладжу цябе, размалюю, псіха грэбанага,

а потым пойдзеш на вуліцу — будзеш грошы
зарабляць

і ўсе смяяліся

хехехехехе

а потым і праўда пацягнулі хлопчыка па завулку ўверх, пакуль не дасягнулі большай, галоўнай вуліцы, і пасадзілі таго на асфальт, дзе хадзілі прахожыя, і паставілі побач кардонавую скрыню, на якой было напісана

“подайте бежинцу Христа ради”

і як толькі хлопчык спрабаваў уставаць, білі таго неўпрыкмет па руках і галаве, і тушылі на твары цыгарэту, і прымушалі сядзець, і гаварылі

грошай назбіраеш — дадзім паесці, а так цябе ніхто карміць не будзе, больш няма каму, псіх, так цябе і разгэтак

і хлопчык сядзеў на тратуары, і прахожыя часта спыняліся і клалі ў скрыню дробныя грошы, а калі грошай збіралася шмат, то дзяўчаты кідалі свае справы і падыходзілі да яго і забіралі са скрыні паперкі і казалі, за-кочваючы карцінна вочы і мацюкаючыся

а, бля, зноў мала, Карым — на, бяры

і гаварылі напорыста і нецярпліва

навучым, будзеш зарабляць, псіх

але тут з фралоўскага дома прыйшлі старэйшыя жанчыны і закрычалі на дзяўчат, замахалі рукамі, і ўсе разбегліся незадаволеныя, а даўнёнка павялі назад, але ў дом не пусцілі — там і праўда ўжо сноўдалі постаці чужынцаў, а далі кавалак хлеба і казалі

ідзі гуляй

і паказалі на хлявок

спаць там будзеш

і падштурхнулі ў спіну, і хлопчык пайшоў у сад, ён моцна стаміўся і пакутаваў ад болю, у руцэ ён усё яшчэ трымаў хлеб і рушыў з ім да клеткі — яму раптам прымроілася, што там сядзіць трус Піля, і ён ішоў і шаптаў

ПіляПіляПіля

але клетка была пустая, з засохлымі рэшткамі дзьмухаўцоў і канюшыны на дне ды чорнымі катышкамі трусінага гною, а дзверцы былі выламаныя, і даўнёнак

Любіць ноч — права пацукоў

паклаў туды хлеб — раптам трус вернецца, а потым залез пад дно клеткі, там утварылася нешта накшталт нішы з засохлай травой на зямлі, скруціўся ў позе эмбрыёна, і сон змарыў яго, так ён спаў нейкі час, а потым на клетку села варона і асцярожна зазірнула ўніз, выцягнуўшы шыю, але небяспекі для сябе не адчула, пачысціла аб дошкі дзюбу і доўга назірала за тым, што робіцца ў доме і садзе, а потым узмахнула крыламі, узяцела ў паветра і крыкнула рэзка і гучна

крааааа!

ад чаго даўнёнак ачуўся і расплюшчыў вочы, але схованкі сваей не пакінуў, а працягваў ляжаць і глядзець, што робіцца ў садзе, ля дома і ў доме, адчуваючы боль ад апёкаў на твары і страх, а ў садзе між тым час ад часу сноўдалі чужынцы і забягалі на веранду і ў дом, а потым выбягалі адтуль і гаварылі коратка паміж сабой, а то проста выкрыквалі незразумелае

шараматагала!

ці

даларагашабала!

і зноў забягалі ў дом і выходзілі адтуль, а затым на веранду прывялі і завялі ўнутр дома тых мясцовых дзяўчат, якія самі прыходзілі да чужынцаў і сядзелі дагэтуль на лаўцы, і тыя дзяўчаты роблена ўсміхаліся, прымалі ненатуральныя, карцінныя позы, выгінаючы целы і ўскрыквалі гулліва і нервова

хахахахахаха!

хехехехехехе!

адале вакно на верандзе з трэскам расчынілася і адтуль рытмічна загрузатала музыка з магнітафона

дуруламтамдамшарабам!

шарадамтамдамдурулам!

і хлопчык бачыў, як у праёме вакна з'яўляліся постаці з цыгарэтамі, заціснутымі ў пальцах, і дзяўчаты прагна палілі, уцягваючы ў сябе дым, а потым рэзкімі рухамі выкідвалі недакуркі ў сад і смяяліся віскліва

хехехехехехе!

і нешта гаварылі, але гучная музыка заглушала іх словы, а потым адна з іх, худая, кірпаносая і бледная з тва-

ру, у квятастай блузцы з даўгімі рукавамі і абцягваючых сцёгны выцертых джынсах, выйшла з веранды і спуściлася ў сад і азірнулася, а потым падышла да таго месца, дзе стаяла клетка, выцягнула з сумачкі цэлафанавы пакецік, разарвала яго, і хлопчык убачыў, як яна набрала ў шпрыц вадкасці з бутэлечкі, калала сабе ў руку і моршчылася і стагнала, а потым адкінула шпрыц убок і пайшла назад, а пластыкавы цыліндрык з выступаючай вострай іголкай застаўся ляжаць на зямлі, амаль за метр ад хлопчыка — ён мог бы дацягнуцца рукой, але ўспомніў забарону дзядзькі Данілы і прашаптаў

Даня

і бачыў, як дзяўчына павольна пайшла праз сад у напрамку да дома, але пахіснулася раз, другі, і тут, быццам яны даўно гэтага чакалі, некалькі падлеткаў атачылі яе і рэзка і віскліва загаманілі па-свойму і пачалі хапаць яе за рукі і за грудзі — то адзін, то другі, то трэці — гэта былі дзеці чужынцаў: зусім малалеткі, гадоў па дзесяць, дванаццаць, і ўсе смяяліся і зладзеявата азіраліся па баках, і дзяўчына таксама смяялася

хехехехехе

і вяла адмахвалася ад іх рукой, а яе ўсё больш адводзілі ўбок, туды, дзе густа раслі кусты парэчак і маліны, і там разам павалілі на траву і сцягнулі з яе джынсы, а потым і майткі, і дзяўчына не супраціўлялася, а наадварот, была быццам задаволена такім паваротам падзей, бо раз-пораз юрліва ўскрыквала і смяялася, і адзін з падлеткаў рассунуў ей ногі, і яны пачалі злучацца — таропка, нібы жывёлы, а астатнія стаялі за кустамі і глядзелі, чакаючы сваей чаргі, і чарга хутка рухалася, але тут іх, пэўна, убачылі з былой фралоўскай сядзібы, бо праз павалены плот прыбегла жанчына, з чужынцаў, і закрычала нешта зласлівае і незразумелае

шабарамазагара!

і замахала рукамі, а падлеткі пачалі разбягацца, хіхікаючы і брыдкасловячы, а дзяўчына таропка апанала джынсы і ўсё не магла трапіць нагой у калашыну, і жанчына крычала на яе

Любіць ноч — права пацую

у-у, блядзь!
і ўдарыла яе ў бок і плюнула і зноў закрычала, мацюкаючыся

бляматахушаварот!
а падлеткі пазнікалі ў розных напрамках, і з былой фралоўскай сядзібы прыбегла яшчэ адна жанчына — гэта была пакаёўка чужынцаў Васіліна — і таксама закрычала — пагрозліва і жорстка

а-а, сцэрва, маць тваю, наркотка, заб'ю!
і шпульнула ў дзяўчыну кавалкам цэглы, а потым схапіла высахлы дубец, замахнулася і ўдарыла некалькі разоў, і ўсё крычала

заразіш дзяцей — заб'ю, маць тваю, так і гэдак!
і дзяўчына ўрэшце нацягнула на ногі джынсы, падхапілася з зямлі і, вяла мацюкаючыся і адмахваючыся рукамі, рушыла на вуліцу, там прысела на лаўку, але потым зноў вярнулася назад, быццам ёй не было куды ісці, а на сад, на падворак і на дом між тым павольна наступала ноч, у доме ўжо засвяціліся вокны, шум адтуль зноў узмацніўся

ай, не трэба, Карым!
чуліся дзявочыя галасы, якія раз-пораз пераходзілі ў віск і смех

гігігігі! хехехехехе!
і зноў

ай, бля, не трэба!
і адразу

хахахахаха!
і нехта ўзмацняў гук на магнітафоне
буруламтамдамшарадам!

грукацелі ўдарныя, — так, што вібрацыя перадавалася па зямлі, і даўнёнак яшчэ далей заціснуўся ў сваёй схованцы, і так працягвалася доўгі час, пакуль ўрэшце з былога фралоўскага дома зноў прыйшла незадаволеная паслугачка Васіліна і, адкрыўшы дзверы на веранду, гучна закрычала

бацька кліча і казаў, каб усё выключылі,
бо хутка спаць будзе!

і музыка сціхла, але з расчыненых дзвярэй па-ранейша-

Любіць ноч — права пацую

тут ён,дзе ж яму быць
і першы голас сказаў
вось і разбярыся сама
а жаночы адказаў
ш ш ш ш ш ш ш ш ш
і спытаў
чуеш?
і тут жа сцвердзіў
крокі,я чую крокі
а першы голас казаў
тады ідзём,заўтра ноч будзе
і жаночы зноў папярэдзіў
ш ш ш ш ш ш ш ш
і небяспека быццам адступіла,прамень святла прабіўся
праз шчыліну ў дзвярах,і раптам дзверы рыпнулі і па-
ехалі ўбок,а ў праёме ўзнікла постаць у плашчы і ка-
пялюшы, бліснула святло ліхтарыка, і малы пачуў го-
лас старога Антона Кнігі,які гаварыў яму ціха
ну,вось я цябе і знайшоў,ад мяне,братка,
не схаваешся,я тое і дзядзьку твайму даводзіў
і бедаваў
хто ж гэта цябе так,нябогу?
і прыспешваў
цяпер пойдзем хутчэй,а то дзядзька
зачакаўся,а яму сюды нельга
і пытаў
а Ігнат,брат твой,дзе?хіба ён не прыехаў?
а даўнёнак не разумеў пра брата,але радаваўся і паўта-
раў
дзедадзедадзеда
і стары павёў яго праз сад і браму на вуліцу, у
ранішняй цішы толькі пачыналі гаманіць птушкі; ста-
ры насцярожана азіраўся і трымаў правую руку за
крысом плашча і гаварыў
ну,а я спачатку ў хаце цябе шукаў,
а як пабачыў там тых прыхадняў,то зразумеў
— там цябе няма,а тыя спяць моцна,так,
пеўня ім туды б чырвонага,а Ігнат,значыць,
не прыехаў,ну-ну

а малы ледзь плёўся, і Антон Кніга шкадаваў
 няма сілы, а то ўзяў бы цябе на рукі
 і азіраўся і гаварыў
 каб толькі не высачылі, куды мы ідзём,
 дзе наша лежка
 і голас яго гучэў усё больш бадзёра, па меры таго як яны
 набліжаліся да дома, і ўрэшце стары і малы апынуліся
 перад брамкай, за якой ужо чакаў Даніла Прусак, і даўнё-
 нак зрабіў спробу пабегчы да яго, але не здолеў, а мужчы-
 на, як толькі пабачыў яго твар, пабялеў і спытаў
 хто тэта цябе, малы?
 але хлопчык толькі шаптаў
 ДаняДаняДаня
 а Даніла Прусак пабляднеў яшчэ больш і сказаў, звяр-
 таючыся да старога
 ну, а зараз давайце мне тую штуку,
 што хаваеце пад плашчом, і хутчэй,
 бо цяпер мая чарга ісці ў адведкі
 і Антон Кніга ўжо ў сенцах выцягнуў з-пад плашча на
 святло лёгкі кароткаствольны малакаліберны карабін,
 але ахалодзіў мужчыну
 найперш малога пакарміць трэба,
 абдумаць усё, пра сына вашага даведацца,
 схадзіць на пошту і патэлефанаваць яму,
 а потым ужо і дзейнічаць
 пяшчотна паляпаў па прыкладу, засунуў за шафу ў
 шчыліну і дадаў
 гэта трафейная штука мне даражэйшая
 за ўсё зараз, бо яна кошт жыцця мае, я яе ды
 ядро патронаў у знаёмага старога на вёсцы
 выменяў, па аднаму артыкулу з ім калісці
 праходзілі, ён захварэў, ведаў, што памрэ, —
 таму і аддаў
 і падсумаваў
 ну, а цяпер усё ад нашай волі і розуму
 залежыць, тут спяшацца не варта, вам пакуль
 увогуле лепш не высоўвацца, бо вас ужо
 шукаюць, ну а я на пошту схаджу,
 потым усё і вырашым

Любіць ноч — права пацукоў

і бурчэў звыклае

...я гэтых жывёл тэлеграфным слупам
праз памыйную яму

а гадзіны праз дзве, калі даўнёнак спаў, абодва сядзелі
за сталом і стары казаў

сын ваш, Ігнат, дома, пэўна, сюды і не думае
збірацца, ды я і не высвятляў, нельга,
а ён да таго ж мяне і ведаць не ведае

а Даніла перабіў жорстка

ён мяне не цікавіць болей

і працягваў

згода, спяшацца не буду, але ноччу я выберуся
да тых пацукоў, і зброю вы мне дасце

і стары не аспрэчваў

бярыце, інакш вы ўсё роўна ў іншым месцы
возьмеце, ды толькі пачакайма, пакуль я вам,
калі атрымаецца, сюды аднаго чалавека
прывяду, вось тады ўсё і вырашым

і Даніла Прусак спытаў

якога яшчэ чалавека?

але стары перавёў гутарку на іншае

вы не апошні, хто хоча перамяніць наш свет

гаварыў ён

але перамяніць яго магчыма толькі
яшчэ большым страхам, ад адваротнага

і пытаў

хіба не так? вось я лагеры прайшоў —

і што змянілася? колькі інфармацыі

выплюхнулася наверх — і што?

уся ў пясок пайшла

а Даніла Прусак пацікавіўся машынальна — ён у пад-
свядомасці, у думках быў ужо там — у маючай на-
ступіць ночы

ну і вы, вядома, у будучыя перамены

не верыце?

і стары адказаў

не, не і яшчэ раз не, бо ваду, якая

пераплюхнула цераз дамбу, назад не вернеш —

хіба не так? успомніце, вы мне раней Гумілёва

ў прыклад прыводзілі, памятаеце, пра ўзрост
 народа гаварылі, магчыма, усё і так, магчыма,
 мы зараз зрасходаваны матэрыял, але ж,
 прабачце, — каб так свае задніцы падстаўляць,
 — гэта ўжо ўсе межы прыстойнасці
 пераўзыходзіць, не, гэты народ дабром
 не скончыць

і гнуў свае

...я гэтых самаедаў тэлеграфным слупам

і ставіў кропку

праз памыйную яму

і ў вачах яго раз-пораз успыхвалі агеньчыкі нянавісці,
 нязломнасці і супраціву.

Частка сёмая

Зыход

Набліжаўся поўдзень, калі стары Антон Кніга зноў
 апынуўся ў завулку ля былой фралоўскай сядзібы і з
 цяжкасцю прайшоўся побач — раз, другі, назіраючы, як
 бегаюць туды-сюды шматлікія дзеці чужынцаў, завіха-
 юцца крыклівыя гаспадыні, загадваючы нешта дзвюм
 жанчынам-паслугачкам з мясцовых, што няньчылі, не
 выпускаючы з рук, іх зусім яшчэ малых дзяцей, а трэ-
 цяя мыла на двары бял'ізму; некалькі іншамарак
 туліліся ля плота, а на лаўцы ўжо сядзелі тутэйшыя
 дзяўчаты з навакольных дамоў і палілі цыгарэты, ма-
 нерна адстаўляючы пальцы рук і папраўляючы пры-
 чоскі, а перад імі праходжваліся некалькі ўзмужнелых
 падлеткаў з чужынцаў і гергеталі па-свойму, а то мацю-
 каліся па-расейску

бляматахушаварот!

і бесцырымонна хапалі дзяўчат за рукі і валасы,
 прыгінаючы галовамі ўніз, а тыя вяла і крыўдліва вы-
 крыквалі кшталтам

ай, ну канчай, бля, адпусці!

і праз хвіліну ўжо хіхікалі юрліва

хехехехехе

і закідвалі нага на нагу, і некаторыя з іх былі ўжо віда-

Любіць ноч — права пацукоў

вочна цяжарныя, і падлеткі тыцкалі ў іх прыпухла-пукатыя жываты пальцамі і гаварылі

гэта ад мяне, ад мяне

ці дражніліся

праглынула мячык, бікса, так?

і мацюкаліся і падскоквалі, махаючы рукамі: энергія выпірала з іх, чорныя вочы бліскалі, а цёмна-жоўтая скура на тварах ільснілася ад поту, і стары глядзеў на ўсё гэта, яго ж наадварот, не заўважалі — нібы ён для іх не існаваў ці быў з іншага вымярэння; чужынцы забягалі і выбягалі ўжо з прусакоўскага дома, быццам гэта здаўна быў іхні будынак, сноўдалі па садзе, а потым на падворак выйшла пакаёўка Васіліна і накрывала на паслугачак, і стары адразу скарыстаў момант: падышоў да яе і спытаў, ці не пакліча яна да яго на хвіліну іх старэйшага мужчыну, і Васіліна падазрона звузіла вочы на мангалоідным, скуластым твары, агледзела яго з ног да галавы і сказала грэбліва

ён ад'ехаў па справах, у яго шмат спраў,

у адрозненне ад некаторых іншых

і ўрэшце пацікавілася

ну і навошта ён вам?

а стары адказаў коратка

золата прадам

і вочы ў Васіліны адразу насторчыліся, як у вартавога сабакі, і яна, скрыжаваўшы на грудзях моцныя, мускулістыя рукі, прапанавала

пакажы, я куплю

але Антон Кніга зневажальна фыркнуў — ён ведаў гэтую пароду людзей і лёгка чытаў іх, бо ў свой час пабачыў такіх багата

у цябе купіла не хопіць

сказаў ён зневажальна, а твар пакаёўкі адразу згубіў свой грэблівы выраз, яна пашукала вачыма і закрычала

гэй, Карым, бацька хутка будзе?

на што адзін з падлеткаў, як адзначыў стары, — дужы і ўкормлены, узмужнелы на выгляд, кінуў дзяўчыну, руку якой з недакуркам згінаў так, каб тыцнуць ёй жа ў твар, незадаволена азірнуўся і сказаў

вечарам
а стары спытаў у пакаёўкі
гэта яго сын?
а тая адказала, што так, адзіны сын, і Антон Кніга спы-
таў, быццам раўнадушна, але ўнутрана сцяўшыся
няўжо адзін? у такога чалавека
і ўсяго адно дзіця?
але пакаёўка пацвердзіла
адно
сказала яна і хацела дадаць яшчэ нешта, магчыма, пат-
лумачыць, чаму ўсё-ткі адно, але стары павярнуўся і за-
кульгаў прэч, і Васіліна пастаяла і знікла ў доме, а ста-
ры Кніга, праходзячы паўз лаўкі, раптам спыніўся і
прапанаваў Карыму
падыдзі, парнёк
выцягнуў з кішэні залатоўку і паказаў таму
бачыш, парнёк?
і той адразу наблізіўся да старога, і рука яго прагна па-
цягнулася да манеты, але стары схваў яе ў кішэню і
сказаў
у мяне яна не апошняя, хочаш купіць?
аддам танна
і ў вачах юнака, як покліч яго шматлікіх продкаў,
з'явілася непрыхаваная хцівасць, ён вагаўся — ісці за
старым аднаму ці не, — адзін ён амаль ніколі не
хадзіў, але тут быў нямоглы стары, і ён пайшоў, і Антон
Кніга павёў яго завулкамі, часта азіраўся і гаварыў да-
рогай пра золата, толькі пра яго, а ведаў стары лагернік
нямала, і яны ўрэшце прыйшлі, і тут чужынец убачыў
Данілу Прусака, нешта адразу зразумеў і кінуўся да
дзвярэй, але той заступіў яму шлях, у руках яго быў ка-
рабін, і ён сказаў
ну вось і пабачыліся, пацучоныш,
памятаеш пляж
а Антон Кніга давёў
гэта іх старшаго сыноч — вось нам
і закладнік у рукі, сам прыйшоў, агалец,
золата розум засціла, цяпер кумекаеш,
што рабіць будзем?

але тут прачнуўся і выйшаў даўнёнак і, убачыўшы Карыма, задрыжэў і засланіў твар рукамі, і Даніла Прусак спытаў, стрымліваючыся

гэта ён цябе, малы?

а хлопчык дрыжэў усё больш, ён задыхаўся, і мужчына тыцнуў карабінам на чужынца і загадаў

ну, пайшли з хаты, пацучоныш

і той адразу стаў шэры, страх імкліва перафарбоўваў яго, ён мяняўся на вачах і гаварыў, гаварыў бязглуздзіцу

гэта не я, праўда, не я, вы мяне адпусціце?

адпусціце, я грошай дам, бацька дасць яшчэ

больш, праўда, дасць

але стары выцягнуў з шафы вяроўку і пацягнуўся звязць таму рукі за спінай, патлумачыўшы Данілу Прусаку

яшчэ бегчы кінецца, я ж яго не даганю, а ты

застрэліш, што, можа, і варта, але пакуль рана,

а месца ў мяне харошае для яго падрыхтавана

— склеп на гародзе, ну, зараз пойдзем, агалец,

сукін ты сын

і мужчына не адказаў на гэта, ён пачаў супакойваць даўнёнка і гаварыў таму

не бойся, малы, ідзі яшчэ паспі,

а то пагуляй тут, цацак, праўда, няма

падумаў і папрасіў у старога паперу, ручку, і яны адвялі чужынца ў склеп, і Даніла Прусак спытаў у таго, паставіўшы да сцяны

сястру маю, Любу, гаспадыню дома, хто забіў?

на што Карым адказаў спалохана

гэта не я

і Даніла Прусак прыставіў таму рулю да галавы

ты павінен ведаць, ты ўсё бачыў, чуў, гавары

і Карым раптам здаўся, выгляд у яго быў такі, быццам з яго выпусцілі паветра, і сказаў

не забівай мяне — гэта Васіліна зрабіла

а мужчына вельмі здзівіўся, але не падаў выгляду і спытаў адразу

ёй загадалі? ці яна сама? гавары — ну

і Карым адказаў

- не ведаю, чуў толькі, што яна,
 бо нам забіваць нельга
- а Даніла Прусак працягваў
 ну, твае словы мы яшчэ праверым, а пакуль
 скажы, навошта было яе забіваць —
 каб дом захапіць, так?
- і Карым кіўнуў у адказ
 так
- а Даніла Прусак дапытваўся
 ну, а Кліма Фралова хто “ажыццявіў”?
- і Карым сказаў
 чуў, што ў СІЗО заўсёды ёсць пара чалавек,
 якія за “шмаль” на ўсё згодныя
- а мужчына спытаў
 “шмаль”, дарэчы, вы ў хляве хаваеце,
 каб шмону пазбегнуць?
- і Карым адказаў
 там
- а мужчына даў яму лісты паперы, ручку і сказаў
 цяпер тваё жыццё вось на гэтай паперы
 будзе табой жа занатавана: на адным лісце
 напішаш пра Васіліну — хто яна, адкуль вы яе
 прывезлі і як і чаму яна забівала,
 адна ці з кім яшчэ, і той ліст нам застанеца,
 а на другім лісце напішаш бацьку,
 каб праз паўсутак, тэта значыць у ноч,
 усе вы адсюль з’ехалі прэч,
 акрамя забойцы сястры маёй, тады праз дзве
 гадзіны, калі ўпэўнімся, што ўсё па правілах,
 цябе адпусцім, а калі не з’едзеце, што ж,
 прабач; вось кошт твайго жыцця, і дадай яшчэ
 бацьку свайму, каб не рабіў глупства,
 не распачынаў пошукі і ўсё астатняе,
 інакш табе гамон, і сыходзіць няхай
 пачынаюць, калі сцямнее, не раней, а Васіліну
 няхай звяжуць і ў хляўку тым, дзе забівала,
 пакінуць
- гаварыў Даніла Прусак, а стары ўхвальна ківаў галавой,
 а потым чужынец пісаў лісты, потым яго, ад-

Любіць ноч — права пацукі

крыўшы люк, зачынілі ў склепе, люк замкнулі, і ключ
Даніла Прусак паклаў у кішэню, а старому сказаў
цяпер, Антон Пракопавіч, трэба ліст да бацькі
яго даставіць, і будзем чакаць

і Антон Кніга толькі задаволена хмыкнуў і згадзіўся
усё правільна, сыноч

а Даніла Прусак адзначыў гэта яго — “сыноч” і чакаў,
а стары працягваў

як ліст ім перадаць — тое ўжо мой клопат,
не хвалюйся

і пачаў збірацца ў дарогу і гаварыў

цяпер час прыспешвае, кожная секунда
дарагая, трэба, каб яны прынялі рашэнне
да ночы, а то нас пачнуць вылічваць, —

за грошы на іх уся “кантора” пачне працаваць,
так іх і гэтак, а калі з’едуць,

то і нас у спакоі пакінуць

і дадаў свае, улюбёнае

а вось цяпер... мы іх тэлеграфным слупам
праз памыйную яму

пасля чаго пайшоў, а мужчына пакарміў даўнёнка і
паклаў яго спаць і сам прылёг на канапу, паклаўшы да-
лонь на прыклад карабіна, і драмаў чуйным сном, і
прыслухоўваўся час ад часу, ці не чуваць са склепа
крыкаў вязня, але ўсё было ціха, і мужчына ляжаў і ду-
маў пра сына Ігната, а потым пра даўнёнка, пра тое, як
будзе з ім далей, але так нічога не надумаў, таму што
рыпнулі веснічкі і стары Кніга з’явіўся ў дзвярах і ска-
заў

ліст дасланы, пэўна, ужо яго чытаюць,

цяпер будзем чакаць ночы — яна вырашыць

і стары дадаў, што знарок перадаў ліст праз выпадкова-
га падлетка, бо дарослы запомніў бы яго ў твар,
знайшліся яшчэ б якія прыкметы, а калі іх высачаць ці
што яшчэ сарвецца, то — гамон, і літасці ад сваіх жа не
будзе, а Даніла Прусак на тыя словы паляпаў па ка-
рабіну і заўважыў, што зброя пры іх, а большага аргу-
мента ў такіх выпадках проста не існуе, на што Антон
Кніга сказаў іранічна

вось вы і прыйшлі да нейкай высновы
схадзіў праверыць закладніка, і той прасіў выпусціць
яго і енчыў і скавытаў у склепе, а стары зноў давёў
яму, што ўсё залежыць ад ягонага бацькі і супля-
меннікаў, а сам, каб меў магчымасць, то проста кінуў бы
яму ў склеп гранату, і прыгразіў, што выканае гэта, калі
той не змоўкне, вярнуўся ў дом і гаварыў

кажаце — мы старая, выпрацаваная нацыя,
ангельцаў у прыклад прыводзіце,
якія, маўляў, на мяжы выроду,
а вазьміце кітайцаў?

яны ж таксама старая нацыя

і злаваў

яшчэ ні адзін народ не выжываў,
падстаўляючы задніцу, а сярод рабоў ніколі
не будзе адзінства —
гэта яшчэ Арыстоцель заўважыў

і буркацеў свае і казаў

гэтыя нашэсці страшнейшыя за Чарнобыль,
страшнейшыя за войны, землятрусы і паводкі,
бо тыя пацукі не ведаюць ні шкадобы,
ні спачування

і абураўся

а вам не дзіўна, што толькі ў нас тых
прыхадняў любяць, і вар'яцеюць ад іх,
і служаць ім, і трымцяць перад імі?

і заканчваў звыклым

...я гэтых пакладанцаў тэлеграфным слупам
праз памыйную яму

а час ішоў, і закладнік зрэдку пачынаў крычаць у скле-
пе, ды з вуліцы яго пачуць не маглі, а чуў даўнёнак
сваім вострым сыхам і нерваваўся і прасіў
хачудамоўхачудамоў

а потым пачало сутоньвацца, і стары сказаў

ну, цяпер зноў мой выхад

і патлумачыў

трэба схадзіць і на свае вочы паглядзець,
што там робіцца

і запэўніў мужчыну

я там не засвечаны, ніхто на мяне ўвагі
не зверне
і, раптам спыніўшыся, сказаў
я ўсё думаю над вашымі словамі, і ў мяне
ўражанне, што мы сапраўды мусім дарэмна
затыкаць тут плаціну, якую ўжо прарвала,
і ваду назад не вернеш, праўда, а варта, можа,
толькі сябе ратаваць, бо аднойчы прачнёмся
і пабачым, што гэтая набрыдзь паўсюдна,
а з другога боку насуперак ёй хіба што вартая
жалю кучка дэбілаў, апушчэнцаў,
наркаманаў ды самаедаў,
якія сваіх жа дачок ім прададуць
і апраўданне таму знойдуць
а Даніла Прусак паціснуў плячыма і змрочна заўважыў
потым будзем разважаць, а сёння ноччу
мы павінны іх адолець
на што стары сказаў
а я вось што яшчэ мяркую: каб не той
Чарнобыль, то нам ужо даўно б гамон быў;
панаехалі б з усіх бакоў прыхадні,
чужынцы ўсякія, і лепшыя землі
адабралі б ды захапілі б — дзе хітрасцю,
дзе падманам, а дзе і сілай,
а так — каму з іх асабліва ахвота ў радыяцыю
лезці, а хто лезе — тыя зусім ужо набрыдзь,
смецце
махнуў рукой і пайшоў, а Даніла Прусак сказаў наўзда-
гон

будзьце пільныя, вас могуць вылічыць
але стары ўжо сыходзіў, брамка рыпнула за ім, і пры-
цемкі засмакталі яго непрыкметную постаць; ён яш-
чэ бурчэў нешта незадаволена і злосна, а потым глы-
бей насунуў на лоб кепку і саступіў у цень, што ства-
рылі ад святла ліхтароў дрэвы, і пайшоў далей амаль
не хаваючыся, без асаблівай засцярогі, адзначаючы
цупкімі вачыма былога лагерніка іншамаркі з чу-
жынцамі, што раз-пораз праносіліся па вуліцах, ас-
вятляючы пракожых, і міліцэйскую машыну, якая,

пэўна, таксама падключылася да пошукаў, дайшоў да месца, да былой фралоўскай сядзібы, і адразу вызначыў, што манеўр з закладнікамі яны разлічылі правільна, укол быў нанесены ў самае безабароннае месца, бо ў самой сядзібе і вакол ішоў “з’ём”, — стары не мог памыліцца: вокны і дзверы дома і прыбудовак былі расчынены, адтуль выносілі і выкідвалі рэчы, у паветры стаялі гоман, лаянка, віск дзяцей і жанчын, а на падворку і вуліцы сноўдалі постаці чужынцаў, якія аддавалі загады некалькім нанятым мужчынам і жанчынам з мясцовых, што пераносілі рэчы ў машыны; там-сям на вуліцы стаялі ў цемры купкі людзей і назіралі за ўсім гэтым, а на лаўцы і вакол яе то ўскоквалі і некуды бегалі, то садзіліся зноў і палілі цыгарэты дзяўчаты, і стары пасунуўся бліжэй да іх, правільна разлічыўшы, што ля моладзі пачуеш больш — і больш шчыра, і стаў глядзець і слухаць і чуў, як дзяўчаты перакідваліся ўражаннямі і нерваваліся і выкрыквалі

ай, бля, зірні, яны і праўда едуць!
а потым паказвалі пальцамі і гаварылі
ім загадалі, так
і казалі зноў

а Карым прапаў, не знойдуць
і ківалі ўбок, дзе пад дрэвам стаяла дзяўчына гадоў шаснаццаці ў кароткай белае сукенцы, што не хавала яе цяжарнасці, і, прыціскаючы далоні да твару, плакала то ціха, то больш гучна, і дадавалі

яна ж на пятым месяцы
і адпівалі проста з рыльца бутэлькі і давалі глынуць цяжарнай сяброўцы, суцяшаючы

ну і народзіш, многія раджаюць
а тая адразу істэрычна крычала
не, я не магу без яго!

і ёй соўгалі ў руку бутэльку
выпі, лягчэй стане

а цяжарная выгіналася ўсім целам і са стогнам смактала з рыльца і зноў енчыла

я яго кахаю, так, кахаю

Любіць ноч — права пацукоў

і ёй гаварылі

бедненькая, ну давай цябе ўколем,
і ты адразу ўсё забудзеш

і пыталіся

у каго “машына”, дзевачкі?

і ўжо даставалі шпрыц, а на старога побач не звярталі ўвагі, быццам ён не існаваў для іх успрымання, і гэта, апошняе, больш за ўсё ўразіла Антона Кнігу, ён быў нават здзіўлены і спытаў

што тут за разборка, дзяўчаты, можа,
патлумачыце?

і яму адказалі нядбайна і на “ты”

усё па жыцці, дзед, хіба не бачыш

і зноў быццам выключылі яго з успрыняцця, нібы жывёлу, і выгіналі целы і тэатральна, а можа, хто і шчыра, ускрыквалі і заламвалі рукі і бедавалі

ай, я таксама не перажыву, дайце глынуць

і пыталіся

у каго бутэлька, дзевачкі?

а стары стаяў і назіраў і ў думках папрасіў, каб усё адбылося так, як яны запланавалі, і каб разысціся з гэтымі людзьмі ціха і без крыві, бо ў яго ў склепе ўсё яшчэ сядзеў закладнік, а ў хаце, як сцятая спружына, ледзь стрымліваў сябе мужчына са зброяй у руках, і стары слухаў увесь гэты дзіўны і несумненны вэрхал адыходу: крыкі, плач, мацюкі, і нібы чакаў яшчэ нейкага знаку, які б засведчыў абсалютную рэальнасць таго, што адбывалася перад яго вачыма, і раптам сапраўды гэты знак быў ім пачуты: прыглушанае чалавечае выццё данеслася да ягонага слыху

гу-а-а-а-а-а-а!

потым праз кароткую паўзу зноў

гу-а-а-а-а-а-а!

і стары падышоў да брамы і зазірнуў на падворак, каб вызначыць крыніцу гэтага несумненна чалавечага скавытанна, і раптам вызначыў — голас ішоў з прусакоўскага хлечыка: у слабым святле ліхтара з вулічнага слупа можна было ўбачыць, як туды ўжо бег нехта з чужынцаў, бразнулі дзверы, данёсся яшчэ

крык, нібы ад раптоўнага болю, а потым усё сціхла, а стары зрабіў сабе засечку ў памяці, ён адчуў сябе зусім вольна ў гэтым гармідары і назіраў, як у былой фралоўскай сядзібе і з прусакоўскага дома паступова выцякала іншародная плынь, зноў вызваляючы затопленую ёю тэрыторыю; пад'ехала патрульная машына, з якой вылез і пагаварыў аб нечым з чужынцамі афіцэр-міліцыянт, а потым зноў знікла ў ночы, на хуткасці пад'язджалі і зноў ад'язджалі іншамаркі чужынцаў, — пошукі закладніка, пэўна, мусяць працягвацца да апошняй хвіліны, прызначанай у лісце, да дзвюх гадзінаў ночы, — меркаваў стары, — але ж вызначыць месцазнаходжанне закладніка не так ужо і проста, і стары аднавіў у галаве засечку пра тое, што чуў з хлёўчыка голас, і намагаўся прыгадаць, хто б гэта мог крычаць, але гармідар і мітусня навокал увесь час распылялі яго ўвагу на дробныя фрагменты, і стары пакрысе пачаў адступаць назад, а потым увогуле зліўся з цемрай і скіраваў да дома, каб давесці пра ўсё мужчыну, што чакаў яго, а Даніла Прусак толькі сціснуў сківіцы, калі пачуў ад старога пра тое, што адбывалася, і сказаў

цяпер, Антон Пракоповіч, усё вырашаць мне,
заставайцеся і сцеражыце таго ўблюдка
ды малога прыглядзіце

і дадаў

калі не вярнуся да раніцы, самі вырашайце,
што рабіць

а стары толькі параіў

сцеражыцеся, бо вы там адзін будзеце

і пашкадаваў

гэх, зброі малавата, бярыце карабін

падумаў і вырашыў

я з вамі

але мужчына ахаладзіў яго

ні ў якім разе, і зброі не трэба

і саступіў у цемру, і ноч прыняла яго ў сябе, — ён ішоў амаль не тоячыся, толькі сустрача з патрульнай

Любіць ноч — права пацую

міліцэйскай машынай, як ён меркаваў, магла адразу перашкодзіць яму, але тут ужо было перадвызначана — альбо так, альбо гэтак, і дайшоў такім чынам да брамы свайго дома і ўбачыў, як ля былой фралоўскай сядзібы мітусіліся постаці чужынцаў, але ніхто з іх не пазнаў яго; зайшоў у свой дом — ён быў пусты, толькі там-сям бачыліся сляды пакражы і прысутнасці няпрошаных гасцей, агледзеў усе пакоі і напраткі, не хаваючыся, пакрочыў цераз павалены плот, і толькі тут яго заўважылі і закрычалі ўстрывожана, але ён ужо адкрываў дзверы адны за другімі, — вішчэлі жанчыны, разбягаліся па баках падлеткі, і ўрэшце ўбачыў знаёмы твар іх старэйшага — той сядзеў у самым далёкім пакоі на крэсле, быццам нікуды не збіраўся, твар яго на гэты раз быў чыста паголены, і трохвугольны чэрап блішчэў пад святлом плафона, і, убачыўшы Данілу Прусака, ён нават не паварушыўся і відавочна не здзівіўся, а сказаў па-расейску, але з незнаемым акцэнтам, як гаварылі ўсе яны

я знаў, што ты прыдэш, давай чэнч: я — то,
што тэбе надо, а ты мне — сына

але мужчына падсумаваў

праз дзве гадзіны пасля таго, як з'едзеце
адсюль, а забойцу сястры пакінеце

і саступіў убок, стаўшы спінай да сцяны, а чорныя каламутныя вочы чужынца сустрэліся з яго позіркам, і той сказаў

без обмана, наша машына подождёт
а мужчына папярэдзіў

на вас не падобна, але калі падман будзе,
то я пачну страляць, ты ж ведаеш,
і першай ахвярай будзе твой сын

а чужынец толькі пацмокаў губамі

в том и причина, что ты смерти не боишься
сказаў ён, крыкнуў нешта па-свойму ў прыадчыненыя
дзверы і працягваў

ты сумасшедший — так, у тэбя
с головой проблема

і, не тоячы намераў, працягваў сваю думку — гаварыў

пра тое, што так, ім спачатку трэба была прастора, зямля ў першую чаргу, але з'явіўся ён і стаў перашкодай, яны проста не прынялі ў разлік, што можа быць супраціў, пра тое, што яны потым і так з'ехалі б адсюль, ну, пакінулі б дзве сям'і, не больш; ім ужо тут цесна, ды хіба адзін дом заняты намі, — ужо хутка чвэрць гэтага горада наша, і зямля стала нашай, і яны экспансуюць сталіцу, туды ўжо і грошы адпраўлены — на падкуп, на хабар, і зямля там для іх гатовая, а вашых людзей, — даводзіў ён, — купіць вельмі лёгка, ды ты і сам бачыш, хоць ты і вар'ят, хто праз дзесяць гадоў будзе тут пры ўладзе, хто будзе сапраўдны гаспадар, вы ж бездапаможныя, хцівыя і раз'яднаныя, і калі нават ты прамае гэтыя словы будзеш з раніцы да вечара штодня на плошчы крычаць — усё роўна табе ніхто не паверыць і нікога ты не пераканаеш, — гаварыў ён, — а мужчына спытаў

дарэчы, мае зняволенне і пагроза забойства, і тэатральшчына з вяроўкай, якую ў камеру падкінулі, — таксама вашы задумкі?

і чужынец толькі надзьмуў пульхныя шчокі і паведаміў, што тое далека не тэатральшчына, бо жыццё яго, Данілы Прусака, было ў той час не вартае пляўка, няхай успомніць Кліма Фралова, тутэйшага гаспадара, Даніла ж Прусак спытаў

вы прызнаеце і гэтае забойства?

а той толькі ўсміхнуўся шматлікімі залатымі каронкамі зубоў і сказаў, што забіваюць не яны, а тутэйшыя ж тутэйшых, і будуць гэта рабіць і далей, і яго, Данілу, таксама калі-небудзь заб'юць, бо такія, як ён, не выжываюць, і нават калі ён выйграе сёння — то заўтра будзе ўсё роўна ў пройгрышы

а тэпэр іды и адпусти сына

сказаў ён і крыкнуў у дзверы

покажите ему Василину!

і мужчыну павялі да хляўка, адчынілі дзверы, запалілі святло, і ён ўбачыў у лужыне крыві пакаёўку чужынцаў — вены на яе звязаных руках былі перарэзаны, не інакш, твар і выскаленыя зубы запэцкаліся ў крыві, яна

Любіць ноч — права пацукоў

была яшчэ жывая і, убачыўшы Данілу Прусака, прах-рыпела

я забіла

і ўсё цягнулася да чужынцаў, прагнула быць з імі і прасіла

забярыце мяне, забярыце альбо дабіце

і мужчына здзівіўся ў душы гэтай халопскай аддана-насці і халопскай жорсткасці і пайшоў прэч, а праз некалькі хвілін пачаўся ад'езд: раўлі перагружаныя машыны чужынцаў, крычалі дзеці і падлеткі, а мужчына пайшоў у свой дом, знайшоў бутэльку з бензінам і абліў у пакоях былой фралоўскай сядзібы і падпаліў, а праз некалькі хвілін дом ужо гарэў, і ён сказаў у ноч

больш сюды не вернецца

і толькі скрыгатнуў зубамі, уявіўшы сабе, як праз якую гадзіну-паўтары, якраз на зыходзе ночы, гэтыя ж чужынцы ўедуць на ўскраіну вялікага горада, сталіцы, і зоймуць спачатку дом, які ўжо раней быў імі прыгледжаны, а потым і куплены, і, як пацукі, да раніцы ўладкуюцца ў ім, і ўсё пойдзе ў іх там, як і тут да сённяшняй ночы — толькі з большым імпэтам: пацягнуцца да іх у цемру таксі за “дур'ю” і “шмалем”, пойдучь на вуліцы іх дзеці, але ўжо не для таго, каб прыкідвацца жабракамі, а з пакецікамі парашку, які будуць у іх купляць на тых жа вуліцах напаўаптананыя недавяркі, зрушаныя на дурной модзе, шматлікія расчараваныя ў жыцці, розныя няўдачнікі і проста апушчэнцы ды хворыя на замаскіраваны суіцыд, а да лаўкі перад брамай іх кубла пацягнуцца мясцовыя дзяўчаты і станучь манерна адстаўляць пальцы і хіхікаць юрліва

хехехехе

а потым зацяжараць і народзяць мяшанцаў, і гэта будзе працягвацца ва ўсё большых і большых памерах, і Даніла Прусак успомніў словы іх галоўнага, іх правадыра, і на імгненне яму стала вусцішна, але ён адразу адкінуў гэта пачуццё, і зноў, амаль не тоячыся, пайшоў да старога, і ніхто не сустрэўся яму ў цемры, хіба што

праімчалася насустрач пажарная машына з уключанай
сірэнай, ды толькі ці знойдуць там, што тушыць, — ду-
маў ён, — і азірнуўся на паланіцу, а потым яны вы-
пусцілі са склепа заложніка, і стары трос у таго перад
носам карабінам і пужаў

зараз шваркну наглуха

і заложнік мяняўся з твару, становіўся шэрым, як ля-
жалае сала, і прасіў умольна

отпусты, отец заплатит деньги

а стары не сунімаўся

на зону б цябе, вылупня, адразу б акруглілі

і пытаўся ў мужчыны

можа, адрэжам яму тое-сёе?

і ўрэшце, узнагародзіўшы выспяткам, выгнаў таго прэч,
і Даніла Прусак упершыню ўсміхнуўся, а раніцай ста-
ры схадзіў на рынак і прынёс адтуль труса, белага ко-
леру і з чырвонымі вачыма, і даўнёнак карміў яго
дзьмухаўцамі і казаў

Піля

і паўтараў

ПіляПіляПіля

і глядзеў бяздумна, як чырвоны дыск сонца ўздымаец-
ца над даляглядам, высвечваючы друхлыя будынкі і
кволяы, самотныя дрэвы і траву пад імі, і гаварыў
мы грэбаныя псіхі

Студзень — жнівень 1998 г.

Аповесці

Апладненне ёлупа

Сезонныя гульні ў футбол

Лавец святла поўні

Апладненне ёлупа

*Бог пагражае нам
ужо шмат стагоддзяў запар,
але гэта нічога не змяняе.*

Карлас Кастанэда.
“Моц маўчання”.

Частка I

Папярэднік

1. Дэпартацыя ахвяры

Якраз пад восень 193... года непадалёку ад цэнтра вялікага ўсходняга мегаполіса на тэрыторыю гіганцкай будаўнічай пляцоўкі, абнесенай трохметровым плотам (з якой нагоды вялася будоўля — будзе расказана ніжэй), бесперашкодна ўехала крытая машына з чырвонымі крыжамі, выяўленымі па баках і ззаду, на дзверцах. Быў якраз выхадны дзень, і будоўля амаль пуставала. Тым не менш тая машына хіба што аддалена нагадвала машыну хуткай дапамогі — нешта было ў ёй не тое: афарбоўка, памеры, магутнасць рухавіка. Зрэшты, гэта не кідалася ў вочы. Машына пад'ехала да збітага з дошак, часовага флігялька і спынілася побач. З кабіны, апроч вадзіцеля, той застаўся сядзецц, вылез мужчына ў шэрым, паношаным касцюме, коратка стрыжаны пад бокс, з бяздумным тварам, а потым заднія дзверцы адчыніліся, і адтуль на абляпаную высахлым цэментавым раствором зям-

Апладненне ёлупа

лю, усыпаную абломкамі арматуры, саскочылі яшчэ двое, амаль такога ж выгляду, як і першы. Яны імкліва бразнулі дзвярыма флігелька і ўвайшлі ўсярэдзіну. Прыкладна праз дваццаць хвілін яны выйшлі (адзін з іх нёс набіты паперамі скураны гамец), але побач з імі крочыў чацвёрты. Гэта быў высокі, шыракаплечы мужчына, гадоў трыццаці пяці, апрануты ў пакамечаны, з плямамі ад тушы, рабочы камбінезон будаўніка, русавалосы і круглагаловы, з шырокім, у зморшчынах ілбом і глыбока пасаджанымі, неспакойнымі, ярка-сінімі вачыма.

Вадзіцель, убачыўшы ў люстэрка, што яго спадарожнікі вяртаюцца, таропка выскачыў з кабіны і адкрыў заднія дзверцы. Мужчыне ў камбінезоне жэстам паказалі, што трэба залазіць у машыну. Але ён не спяшаўся, марудзіў. Спыніўшыся на некалькі секунд, ён абвёў вачыма ўвесь абшар будоўлі, кіўнуў сам сабе, усміхнуўся і, калі падымаўся, абярнуўся і крыкнуў:

— Я — Марка Ласкоў! Паведамце пра мяне!

Больш яго не бачылі.

* * *

Марка Ласкоў, а менавіта пра яго пойдзе гаворка, на радзіўся ў беднай сям'і беларуса-чыгуначніка. Перадусім над тым краем імкліва пранесліся хмары той самай навалы, якая цяпер называецца братазабойствам, альбо каінізмам. Лепшых і разумнейшых знішчалі, як самых небяспечных: высылалі ў тайгу ці стэп, саджалі ў турмы і лагеры, проста адстрэльвалі, як жывёл. “Здай пяць разумных і можаш быць свабодным”, — казалі оперы на допытах.

Але сям'я Ласковых, баронячы сябе, здолела неяк заціцца і мімікрыраваць, амаль да яго паўналецця, калі аднойчы бацька ўсё-такі не вярнуўся з работы — на той час ён выконваў абавязкі інжынера-пуцейца. Назаўтра завіталі адзін, потым асобна другі, два яго сябры-супрацоўнікі і паведамлілі з перасцярогай, што Ласкова-старэйшага забралі.

Гэта, вядома, быў відавочны крах. Наперадзе былі го-

лад, холад, адзінота — ён прадчуваў паразу. І тады яму асцярожна параілі проста з'ехаць, згубіцца дзе-небудзь у вялікім горадзе, на якой шумнай і шматлюднай будоўлі, а калі пашчасціць атрымаць пашпарт, то ўладкавацца дзе ў інтэрнаце і чакаць. “Моцныя часта мусяць чакаць, задавольваючыся нязначнай і малапрывабнай дзейнасцю”, — патлумачылі яму. “А ты павінен быць моцным”...

Так ён і чакаў, крок за крокам, у холадзе, часта галадаючы, адваёўваючы сабе чарговы шанц на жыццё — хіба ён не меў такога права? Ён паспяхова скончыў рабфак, потым архітэктурны інстытут, крадком наведваючы кроўных, папярэдзіўшы іх увогуле нікому нават не ўспамінаць пра яго, бо ўжо ведаў: тады ў яго адбяруць усё.

* * *

Праз нейкі час начальніку будаўніцтва даслалі службовую паперу, у якой паведамлялася, што інжынер-канструктар па металакаркасах Марк Ласкоў у сувязі з прагрэсіруючай хваробай накіраваны ў лякарню па месцы былога жыхарства і працы, гэта значыць у Беларусь. У паперы выказвалася спадзяванне, што яму знойдзецца хуткая і надзейная замена.

Паколькі разгорнутая ў пэўным аб'ёме праца неадкладна патрабавала такой замены, яна, замена, неўзабаве знайшлася. Гэта была маладая жанчына, выхаванка сталічнай маладзёжнай арганізацыі, таксама інжынер-канструктар, можа і не такі таленавіты, смелы і арыгінальны ў рашэннях, якім быў на пачатку сваёй працы Марк Ласкоў, але дастаткова падрыхтаваная і станоўча зарэкамендаваўшая сябе на будоўлях і ў грамадскім жыцці.

Так зборны панэльны флігялёк зноў быў заняты і абжыты сваім новым прабывальнікам. Жанчыне-канструктару, а яе звалі Лідзія Д., урычылі разлікі ўнутранага і другаснага каркасаў, якія зрабіў яе папярэднік, і загадалі ў кароткі час усё праверыць і прывесці да адной роўніцы.

Для яе пацянуліся будні, напоўненыя нялёгкай працай, але яна спраўлялася, а вечарамі нават выходзіла са свайго жылта на кароткі шпацыр — да наступлення цемры, пасля чаго спяшалася назад. Аніякіх мужчын у яе флігелі не прыкмячалі.

Аднойчы, у час прыбірання, а Лідзія Д. рабіла гэта сама, змахваючы швабрай павуцінне, яна зачাপіла верхнюю стойку, тая ад'ехала ўніз, і паміж шпалерамі яна выявіла плоскі, арыгінальна змайстраваны тайнік, з якога выпаў да яе ног невялікі стос дробна спісаных папер. Праз некалькі хвілін яна ўжо зразумела, што ў яе руках не што іншае, як дзённік яе наўзбежніка.

* * *

Ужо седзячы ў аўтазаку, ён ведаў, што яго крык скіраваны ва ўсё тую ж пустату, і яго адзінота застаюцца пры ім. Дый што і каму мог нехта пра яго паведаміць? Хіба толькі жанчына, якая прыходзіла амаль штодня, але і ёй ён мала што расказваў, можа якую дробязь, не больш.

Ён раптам задумаўся пра сваё жыццё і холадна канстатаваў, што яно было таксама прасякнута пустатой, як амаль усё жыццё тых людзей, якіх ён сустракаў. Хіба што адзінота, якая вылучала яго сярод іх, мела нейкую асаблівую напаўняльную вартасць? Урэшце, ці была тут яго віна? Ён жа зрабіў выбар і цяпер адказвае за гэта. Нянавісць захлынула яго з нечаканай сілай, але ён ведаў — усё дарэмна. Як дарэмнымі былі высілки па ажыўленні незлічоных ёлупаў навокал. Як прайшлі ўпустую яго мары і жаданні. Нічога не варта чаго-небудзь, і так было, і так будзе — вось у чым праўда. І жыццё, і ўсе веды, якія тлумачаць гэтае жыццё — усё мана, а само яно зноў-такі ўпіраецца ў пустэчу, у бездань, і не мае аніякага сэнсу. “Чалавек — подлы”, — меркаваў ён. — Так было і, магчыма, будзе заўсёды, і ніхто не пераканае яго ў адваротным, а ўсе міфы, якія распаўсюджваюць вакол яго — пустата. Пустатой вее адусюль, усё ахутана ёй, ды яшчэ маной. А хто бацька маны і сам першы падманшчык, нам разгадаць пакуль не дадзена, бо гэта ўжо справа, далёкая ад шляхоў чалавека...

2. Стод

Неяк незаўважна паўсюдна надышоў зусім ужо варты жалю час — час баязліўцаў, зайздроснікаў, стукачоў і паклёпнікаў, і людзі навокал існавалі вартыя жалю: баязлівыя і драбездлівыя — можна было толькі са скрухай гадаць, якое патомства яны дадуць на будучыню, і чаго яна будзе вартая, тая будучыня, пасля засмечвання наваколля такімі вась прабывальнікамі.

Гэта быў таксама і час адзіноты. Была ў яго і яшчэ адна характэрная адзнака, што вызначала паўсюдную нізасць, нікчэмнасць і дурноту — гэта быў час амярцвення людзей і адпаведнага станаўлення ёлупаў. Постаці ідалаў амаль аднолькавага выгляду, выкананыя ў граніце, мармуры, бронзе, гіпсе і розных іншых матэрыялах, пазаймалі лепшыя месцы на плошчах, у скверах, ля ўрадавых устаноў і дамоў адпачынку, ля школ, вучэльняў і проста на цэнтральных, найбольш ажыўленых вуліцах.

Сапраўдныя старажытныя ёлупы і каменныя бабы, між тым, гнілі і прэлі ў балотах, куды іх скінулі ў даўнія часы з наступствам новых метафізічных мутацый — хрысціянства і затым бальшавізму, як яго антыподу. Але паганства раз-пораз напамінала пра сябе. Ідалаў зрэдку, але калі-нікалі знаходзілі праз усеагульную меліярацыю, асваенне ворных зямель і проста дзякуючы чалавечай ўсюдыснай цікаўнасці.

Марку Ласкову давалося ў дзяцінстве назіраць аднаго з такіх ёлупаў. Тады ён яшчэ не ведаў, што жыццё сутыкне яго з распрацоўкай новага і непараўнальна большага ідала.

...Чуткі пра тое, што ў некалькіх кіламетрах ад пасёлка, калі ісці ў напрамку на поўдзень, у напаясушаных балотах выявілі постаць каменнага ёлупа, з'явіліся адразу, але праз нейкі час ціха зніклі — прыхаваны голад, галеча і пачуццё пастаяннага прыніжэння змушалі да штодзённых высілкаў дзеля выжывання. Тым не менш нехта зацікавіў трактарыстаў, якія працавалі непадалёку, і ёлупа, аблепленнага тванню, з дапамогай троса не толькі выцянулі з балота, а і паставілі на ногі (у

Апладненне ёлупа

тым сэнсе, што ў вертыкальнае становішча, бо ног у яго не было) на ўзгорку ў яму ад выкарчаванай сасны. Па баках пясок лёгка ўтаптаўся, і ёлуп узвысіўся ў сваю натуральную велічыню — дзесьці каля трох метраў.

Адметнай дэталлю выяўленага істукана (магчыма, менавіта па гэтай прычыне яго і паставілі вертыкальна — з цынічнага, усмешлівага задавальнення і прыхаванага інстынкту да разбурэння) быў фалічны сімвал, высечаны далёкім ці далёкімі продкамі-разьбярамі, а прасцей — фалас у стане эрэкцыі. Нягледзячы на гэтую быццам фрывольную адмеціну, ідал тым не менш нейкім чынам не страціў ваяўнічага і пагрозлівага выгляду, нават наадварот: дзікаватае спалучэнне, якое трымала старажытнага разьбяра ў моманты стварэння стода на мяжы рызык, дало ўсё-такі патрэбны вынік — ад постаці веяла цёмнай брутальнай сілай прымата і лютасцю. Пра каменнага ідала збіраліся было тэлефанаваць у вобласць, нават паведаміць вучоным, але ніхто не наважыўся на такую ініцыятыву — усе жылі ў боязі і сумневе. Так усё і засталася. Між тым, як заўсёды, знайшліся свае дысідэнты, паганцы, якія патаемна пачалі прыходзіць і пакланяцца каменнаму ідалу спачатку з цікаўнасці, а потым з пэўнай мэтай, і нават прыносіць да яго разнастайныя ахвяраванні і даніну.

Пачатак далі жанчыны. Менавіта паміж імі прайшла пагалоска, што постаць ёлупа валодае незвычайнымі ўласцівасцямі, і што тым, хто пакланяецца і ахвяруе яму, адпаведна аддасца. У прыватнасці, панавалі чуткі, што жанчынам, якія мараць зацяжараць ці зацяжараць як мага хутчэй, варта увайсці ў асабісты кантакт з істуканам праз яго фалас і такім незвычайным чынам паскорыць сваё жаданне. Казалі яшчэ цішком, што, наадварот, ад непажаданай цяжарнасці можна пазбавіцца, з'імітаваўшы з ёлупам палавы акт, і яшчэ шмат чаго: у розных нападфантастычных дэталях (адкуль толькі да іх гэта прыйшло?) распаўсюджваліся, афарбаваныя прымітыўным народным містыцызмам, прымхі і наўрад ці дасканалыя магічныя веды. Але ўсё гэта,

быццам квоल्या вуглі ў прысаку, тлела дзесьці на водшыбах ды ў падсвядомасці абывацеляў і сялян.

З цікаўнасці іншым разам прыходзілі і дзеці.

...Марку Ласкову неўзабаве споўнілася дванаццаць, калі ён упершыню пабачыў ёлупа. Хлопчык забрыў да таго месца ў хмарны восеньскі дзень адзін, зусім не маючы адмысловага намеру. У той час панаваў голад, і лес часта карміў людзей. Вось і шукаў у ім хлопец якіх грыбоў ці позніх ягад. Ёлуп нечакана ўзнік і узвышаўся над Маркам трохметровай істотай (на імгненне падлетку падалося, што пад гранітнай абалонкай істукана цепліцца жыццё), загадкава і пагрозліва пазіраючы на яго цёмнымі пранізлівымі вачыма (нехта ўставіў у іх, заляпіўшы з бакоў гразю, асклепкі разбітай бутэлькі), навакол валяліся косткі, некалькі чэрапаў дробных жывёл, а на галінах дрэваў віселі высахлыя птушыныя галовы. І раптам падлетак Марка Ласкоў захістаўся, ногі яго падагнуліся, і ён, страчваючы прытомнасць, павольна апусціўся на пакрытую ігліцай і мохам зямлю.

Частка II

Перлюстрацыя

(дзённік Маркі Ласкова)

красавік, 10

1. Клаўдзія

“...У сваім флігяльку я працаваў за кульманам, робячы чарговыя разлікі. Раз-пораз да мяне заходзілі знаёмыя інжынеры з будоўлі то адзін, то другі — хто параіцца, а хто проста крыху “пачырыкаць”, яны мне зайздросцілі, што ў мяне прама на аб’екце свая жылпашча, дзе я магу працаваць і адпачываць, не марнуючы часу на дарогу. Я звычайна на тое напамінаў ім, што быў адмыслова выпісаны на будоўлю з іншай рэспублікі, і не кім-небудзь, а ў якасці інжынера-канструктара металакаркаса. Я дадаваў, што з такой задачай, як тут, азнаёмлены ўпершыню, і раней з гэтым сутыкацца

не даводзілася. І яшчэ я шчыра казаў, што не ведаю, чаму выпісалі здалёк менавіта мяне — я малады, усяго за трыццаць год, вопыту малавата, і нічым асаблівым сябе не зарэкамендаваў, ну, хіба што было некалькі арыгінальных вытворчых праектаў і рашэнняў там, на радзіме.

Той-сёй з іх моўчкі слухаў, я прапанаваў сагрэць гарбаты і, апярэджваючы пахмельныя пажаданні, казаў, што спіртнога не трымаю — з гэтым было строга, і, паразмаўляўшы пяць-дзесяць хвілін для прачысткі мазгоў, тактоўна выправоджваў субяседніка.

Я ведаю, што многія з маіх наведвальнікаў заходзяць да мяне нездарма. Урэшце, адлучаючыся на будоўлю, я прыдумаў пакідаць на сваіх паперах розныя сакрэтныя ахоўныя знакі-правэркі: там шматок паперчыны, непрыкметна ўстаўлены сярод лістоў, там волас, які таксама ўкладваўся на паперы (а я амаль бландзін), і быў таксама непрыкметны, і калі вяртаўся, то правяраў: у большасці мае знакі-меткі былі ссунутыя ўбок альбо ўвогуле знікалі. Вось тады мне і прыйшла ў галаву думка: калі я буду нешта запісваць для сябе, то варта прыдумаць сакрэтны тайнік, накштальт міні-сейфа, што я неўзабаве і зрабіў.

...Сёння я звыкла гнуўся над чарцяжамі, калі раптам адчуў за спінай чыюсьці прысутнасць. Я абярнуўся: без стуку да мяне зайшла Клаўдзія — работніца мясцовай перасоўнай сталовай, куды я іншым разам забягаў паабедаць ці купіць чаго з сабою. Калі больш дакладна, яна мела пасаду загадчыцы вытворчасці.

Я зірнуў на яе. Клаўдзія была вышэй сярэдняга росту, нават высокая, з рэзкімі рысамі твару, цёмнавалосая і коротка стрыжаная, з прыгожым ротам каханкі і амаль зялёнымі, драпежнымі вачыма. У руках яна трымала хатулёк, з якога выторкваліся вялікі тэрмас, талеркі і алюміневы салдацкі кацялок.

— Што ты, Клаўдзія? — спытаў я.

Яна ўсміхнулася. Зубы ў яе былі белыя, вострыя і роўныя.

— Загадалі насіць вам абеда прама сюды, — адказала яна, не адводзячы ад маіх вачэй свайго крыху ляніва-ліпкага позірку.

Я ўзяў з яе рук хатулёк, прычым пальцы нашы сутыкнуліся, і змахнуў са стала паперы. Жаданне раптоўна ўзнікла ўва мне і расцяклося па целу. У роце стала суха. У мяне даўно не было жанчыны.

— Чаму, Клаўдзія?

Яна паціснула плячыма. На ёй была кофта і лёгкая сукенка крыху ніжэй каленяў. Яна абвяла вачыма мой захламлены пакойчык, падышла да ложка і пачала засцілаць яго акуратна і па-свойму.

— Вы не ясцё? — спытала яна, не абярнуўшыся.

— Не, — адказаў я, і дадаў:

— Давай на “ты”. Я ненамнага старэйшы за цябе.

Клаўдзія, не адказаўшы, раптам скінула туфлі і лягла на ложак, сагнуўшы калені і шырока рассунуўшы іх. Ногі яе агаліліся. Яна зірнула мне ў вочы і ўсміхнулася:

— Потым паясі.

Мне засталося павярнуць у дзвярах ключ і скінуць камбінезон. Хвіліны праз тры я, здрыгаючыся, бурна выліўся ў яе.

Так я нечакана вырашыў сваю сексуальную праблему. Клаўдзія аказалася вопытнай каханкай. Яна давяла мне, што як толькі мы пабачыліся на будоўлі, то я ёй адразу спадабаўся, і не за што-небудзь там асаблівае, а за вочы: яны, сказала Клаўдзія, у мяне сінія, а гэта яна ўвогуле ўбачыла ўпершыню, бо сярод тутэйшых мужчын такога не назіраецца. Жанчыны на будоўлі, якіх яна ведае, гаварыла Клаўдзія, нават паспрачаліся паміж сабой, каму з іх я дастануся, але яна вырашыла, што толькі ёй, і нікому больш.

Я слухаў гэтую звычайную жаночую балбатню, але не надта верыў ёй. Мяне на нейкі момант зацікавіла яе сямейнае становішча: напрыклад, замужам яна ці не? Аднак я не задаў аніводнага пытання — навошта? Калі захоча, то скажа сама, але, думаў я, наўрад ці яна што шчыра раскажа, нешта тут было не тое.

Мы ляжалі голыя на ложку, прама на коўдры. За-
вушніцы ў вушах маёй нечаканай каханкі таксама
былі, на мой погляд, занадта дарагімі нават для загад-
чыцы вытворчасці ў сталовай. Але я нічога не сказаў
ёй пра гэта. Праз хвіліну Клаўдзія закінула на мяне
сваю доўгую нагу, потым села, ашчаперыўшы мае сцёг-
ны і сціснуўшы зубамі вялікі палец маёй левай рукі,
які пачала смактаць, і на гэты раз усё было вельмі пра-
цягла ў часе, нехта грукаў у дзверы, мы не звярталі
ўвагі, урэшце яна ўся затрымцела, ловачы аргазм, вочы
яе злёгка прыжмурыліся і заслаліся пажадлівай пава-
локай, я неўзабаве зноў выліўся ў яе, і мы задрамалі на
якую хвіліну. У дзверы ў чарговы раз нехта пагрукаў,
але хутка сышоў, я апрануўся і сеў за стол. Боршч у
тэрмасе быў зусім гарачы, яшчэ цёплыя былі і катлета
з макаронай. Клаўдзія есці адмовілася, толькі прагна
выпіла мой кампот і, счакаўшы, пакуль я ўсё хутка
праглынуў, сабрала хатулёк і моўчкі выйшла за дзве-
ры. Я зноў сеў за працу.

* * *

Дарэчы, пра яе, гэтую працу, больш падрабязна. Мне
падпіскай забаранілі гаварыць пра тое, над чым я пра-
цую, нават вызначаць, дзе — усё было, так бы мовіць, за-
рэтушыравана вэлюмам сакрэтнасці, хаця ў час кар-
роткіх вылазак-вандроўак за тэрыторыю будоўлі я ў
чэргах ля піўных бочак чуў, што зрэдку асцярожна
прамаўлялі адзін аднаму абачлівыя абывацелі: за трох-
метровым парканам заліваецца фундамент гіганцкага
Палаца, які, як меркавалася, будзе адным з самых
вялікіх і высокіх у свеце.

Урэшце, гэта ў агульных рысах так і было, але яны
не маглі ведаць дэталей: а ў іх то і быў найбольш сен-
сацыйны фактар. Сам Палац павінен будзе ўяўляць са-
бой гіганцкі комплекс у некалькі сотняў метраў з дзвю-
ма вялікімі заламі — на 25 тысяч чалавек кожная, і
малой — на 5 тысяч. Па габарытах Палац павінен
стаць звышвялікім і высокім (каля 600 метраў) бу-
дынкам у свеце, але і гэта не ўсё. Цяпер я паведамляю

тое, чым непасрэдна займаюся сам, і што за важнае і сакрэтнае даручэнне меў. На версе вышыннага шпіля п'едэстала запланавана ўстанавіць статую Правадыра, якая павінна быць і будзе нашмат цяжэйшай, больш аб'ёмнай і вышэйшай за знакамітую статую Свабоды. Вось параметры. Рост — 120 метраў, даўжыня правай рукі — 45 метраў, указальнага пальца — 6 метраў, аб'ём біцэпса — 12 метраў. Акружнасць грудзей — 70 метраў, даўжыня спіны — 50 метраў. У левай руцэ Правадыр будзе трымаць кепку, даўжыня якой — 13 метраў. У правай руцэ павінна быць размешчана аглядальная пляцоўка — на вышыні прыкладна каля 600 метраў.

Гэта агульныя дэталі грандыёзнага праекта, які мае быць ажыццёўлены ў бліжэйшы год-два — урэшце кіраўніцтва будоўлі ціснулі зверху, і тэрміны вызначаліся аптымальна сціслыя.

Магчыма, у сувязі з гэтымі абставінамі, а можа ў нашай вялікай супольнай краіне было так заўсёды прынята, любая будоўля звычайна поўнілася “ліхімі” людзьмі: блатнымі, люмпенамі ўсіх масцей, сінімі ад адмысловых татуіровак былымі зэкамі-крымінальнікамі, проста прыблатнёнымі — і мая радзіма, як я ведаў, заўсёды прагна цягнулася да блатнаты і, запабягаючы, па-халопску трымцела перад іншародцамі, якія трапна і ўмела скарыстоўвалі гэта. І цяпер на будоўлю Палаца набіралі амаль усіх жадаючых, тых, хто трапляў пад руку, не надта разбіраючыся ў іх асабістых справах, дакументах і біяграфіях. Зверху, між тым, жорстка пагражалі адсідкай і іншымі карамі, усутыч да вышэйшай меры, і не толькі за невыкананне плана.

Начальнік будаўніцтва пакуль рэдка выклікаў мяне — абмяжоўваўся заўвагамі і загадамі на штодзённых ранішніх планёрках, але днямі прыняў асабіста і тэт-а-тэт гаварыў са мной роўна пятнаццаць хвілін — я засёк час. Для яго гэта нават нязвыкла многа. У яго абліччы выдзяляліся стомленыя чорныя вочы на квадратным масіўным твары, якія часам адсвечвалі крыважэрным і ліхаманкавым бляскам: асабліва калі ён злаваў ці спра-

Апладненне ёлупа

чаўся з кім-небудзь. Зараз ён быў амаль што ў гуморы і сказаў мне, запрасіўшы сесці, наступнае:

— Калі ў тваіх разліках па ўнутраным каркасе будзе самая дробязная памылка, а такія памылкі на вышыні пасля ўстаноўкі выявляцца амаль адразу — ты будзеш спачатку закатаваны, а потым, калі яшчэ жыццё цябе не пакіне, расстраляны. Тое ж, што я патрабую ад цябе, растлумач у адвольнай форме, памятаючы пра сакрэтнасць, сваёй камандзе: памочнікам, тэхнікам, слесарам і іншым, уключна да прыбіральшчыцы. Ніхто з вас не павінен зрабіць нават самай маленькай памылкі. Ты зразумеў?

— Так, — адказаў я.

Ён расшпіліў каўнер фрэнча і спыніў на мне свой цяжкі позірк.

— Ты чытаў Правадыра? — зусім нечакана спытаў ён.

— У ходзе падрыхтоўкі і здачы экзаменаў у інстытуце, — адказаў я, не падаючы выгляду, што здзіўлены.

— А колькі разоў ты наведваў Маўзалея?

Я сумеўся, але, унутрана махнуўшы на ўсё рукой, зноў сказаў праўду:

— Ніводнага разу.

— Чаму?

— Не было часу, і да таго ж я дрэнна ўспрымаю нябожчыкаў.

Але ён, здаецца, быў вельмі задаволены маім адказам.

— Там у вас, на Беларусі, сустракаюцца надзвычай праўдзівыя і шчырыя людзі, — адзначыў ён. — Можа, і ты з такіх? Га?

Я паціснуў плячыма.

— Добра, што не круціш чэлясам і не маніш мне, — працягваў начальнік будоўлі. — Але слухай уважліва: табе трэба ўжыцца ў вобраз, разумееш? Адчуць усю веліч думак Правадыра і веліч таго, што мы намераны стварыць. Яго кнігі табе прынясуць, а каб наведцаў Маўзалея — выбераш бліжэйшы выхадны. Постаць Правадыра, — дадаў яшчэ ён, — трэба зрабіць жывой,

нібы апладнёнай, і гэта павінна быць асноўнай тваёй мэтай.

Ён яшчэ у двух-трох фразях абмовіўся пра нашу вялікую адказнасць за ўвесь праект, і за адказнасць перад усім светам — няўдачы проста не павінна здарыцца, гаварыў ён, інакш жыццё кожнага з нас не будзе вартым і пляўка, і пасля гэтага кіўком даў мне зразу мець, што размова закончана.

Я ўскочыў з крэсла і, не задаўшы аніякіх пытанняў, выйшаў.

На другі дзень пасыльны прынёс да мяне ў флігялёк першыя дзесяць тамоў з твораў Правадыра. Я распісаўся ў атрыманні, як гэта ў нас было заведзена.

Клаўдзія прыходзіць да мяне раз на дзень, у абедзены перапынак, акрамя выхаднога дня, які належыць нам, будаўнікам, адзін на тыдзень. Урэшце, калі на будоўлі падціскала з планам, а такі план мусіў выконвацца бяспрэчна, працавалі і ў выхадныя. Але дзень быў скарочаны, да абеду, і ў сталоўцы ў такі дзень, як звычайна, не кармілі.

Клаўдзія — хоць і невялікі, але начальнік у сваёй сталовай. Яна заўсёды спяшаецца, апраўдваючыся тым, што яе чакаюць на месцы працы, і мне даводзіцца есці абед ужо без яе і адносіць потым посуд у сталовую самому: Клаўдзія настаяла, каб я гэта рабіў і не пакідаў ёй назаўтра брудныя талеркі.

Неяк яна пацікавілася, жанаты я ці не, і я адказаў, што не. Але як толькі я раскрыў рот, каб, у сваю чаргу, спытаць тое ж у яе, Клаўдзія, гледзячы мне ў вочы і ўсміхнуўшыся, адмоўна пахітала галавой — яна яшчэ раней патрабавала ў мяне, каб я не задаваў ёй аніякіх асабістых пытанняў. Пакуль ёй усё гэта, таямнічае і незнаёмае, пэўна, толькі прысалоджвае секс. У нас прыкладна гадзіна з нечым, і яна выкарыстоўвае яе, кожны раз разнастайваючы ў ложку ўсё, што ведае ў гэтым, так бы мовіць, накірунку, а ведае яна нямала. Нават у свае “крытычныя” дні яна з задавальненнем ужывае аральны кантакт, пасля чаго, выпіўшы мой кампот, збірае хатулёк з посудам і спехам ідзе на працу. Лёгкая ў хад-

зе, толькі веснавы вецер трэпле вакол яе стройных ног суценку.

Днём мне не хапае часу, але позна ўвечары я часта ўспамінаю яе, з кожным разам забіваючы голаў усё большаю колькасцю сумневу: хто ты, на самай справе, Клаўдзія?"...

красавік, 15

2. Цела

“Аднойчы я спытаў Клаўдзію, ці не хоча яна пабыць са мной у выхадны дзень і пагуляць крыху па горадзе, які я, дарэчы, пакуль дрэнна ведаю, вось толькі з раніцы планую зрабіць шпацыр да аднаго цікавага для мяне месца, а потым мы вольныя рабіць што хочам.

— Якога месца? — спытала яна распранаючыся і бессаромна разглядаючы па чарзе свае ўзнятыя ўгару доўгія ногі.

— Маўзалеі.

Яна засмяялася.

— Ты, пэўна, жартуеш, дызайнер?

— Не.

Я па магчымасці коратка расказаў ёй пра гутарку з Галоўным і яго прапанову, неасцярожна дадаўшы, што асабіста лічу ўсё гэта дурнотай, якая апанавала цэлы народ.

— Тады чаму ты на яе працуеш? На дурноту?

— Мяне забралі амаль гвалтам і, не пытаючы, хачу гэтага ці не, прывезлі сюды, — патлумачыў я, ужо надта не стрымліваючыся. — Больш за ўсё я хацеў бы дамоў!

— Проста, усе вы баязліўцы, — прамармытала Клаўдзія. — Ты б адмовіўся і кропка. Але, — дадала яна, усміхаючыся, — тады б мы не сустрэліся ніколі.

Я хацеў расказаць ёй пра бацьку, але прамаўчаў.

— Ну, што ты чакаеш? — спытала Клаўдзія. Яна ляжала голая, у сваёй позе нумар адзін — сагнуўшы ногі у каленях і рассунуўшы іх.

Але я раззлаваўся. Нешта ўва мне супраціўлялася яе словам.

— Я не баязлівец, сказаў я. — Гэта зусім не так.

— Пакрыўдзіўся?

І тут мяне нібы прарвала. Я закрычаў на яе, каб легла нармальна, і пачаў расказваць ёй пра бацьку, пра тое, што чакаю ўвесь час наступстваў з іх боку, а можа яны якраз усё і ведаюць і прывезлі мяне сюды з разлікам, што я буду высільвацца над іх ср..м праектам і — баяцца іх, буду заўсёды пад каўпаком, а калі зраблю крок убок, то адразу буду знішчаны, нават калі стану тут вар'ятам, і хіба не гаворыць сама за сябе штодзённая адсочка за мной? І не выключана, што я ніколі не траплю дамоў!

Клаўдзія слухала моўчкі, толькі паглажвала мяне па твары, быццам была нашмат старэйшая, і я таксама хутка замаўчаў. Неспадзяваная мая тырада толькі засмуціла мяне. Час ішоў. Рука Клаўдзіі слізнула па маім жываце і ніжэй, дыханне яе пачасцілася, а вочы затуманіліся жаданнем і асалодай. Смочкі яе невялікіх, шырока расстаўленых грудзей былі цвёрдыя і халаднейшыя за скуру на шыі і плячах. Я па чарзе злёгка пакусаў іх, запусціўшы пальцы між яе вузкіх бёдраў, ад чаго яна ўскрыкнула і застагнала. Ногі яе рассунуліся, я перамясціўся паміж іх і ўвайшоў у яе. Праз некалькі хвілін яна сутаргава затрымцела ў маіх абдымках, а пасля мы змянілі позу, Клаўдзія зноў запалілася, але тут нехта заторгаў дзверы, а потым пачаў грукаць у іх, і яна адразу сцішылася, прыслухоўваючыся. Я зірнуў на ходзікі на сцяне: час абеду даўно прайшоў, у дзверы зноў пагрукалі — мы таропка і неахвотна пачалі апранацца. Потым я зірнуў у акенца, каб упэўніцца, што непажаданы наведвальнік сышоў і выпусціў Клаўдыю, пасля чаго сеў за стол і з'еў прынесены ёю абед.

* * *

Назаўтра быў выхадны і я паехаў на Цэнтральную плошчу. Як мне там растлумачылі, чаргу, каб хутка, надта не чакаючы, трапіць у Маўзалеі, трэба было займаць аж а пятай гадзіне раніцы. Я ж апынуўся тут каля дзесяці.

Чарга з аднастайна і безгустоўна апранутых людзей

Апладненне ёлупа

цягнулася цераз усю плошчу, і кантралявалі яе міліцыянеры ў форме. Я стаў у канцы за стрыжанай пад хлопца дзяўчынай і дзядзькам перад ёй у саламяным капелюшы і пачаў марудна рухацца разам з усімі ў напрамку да sklepa з вартавымі. А паколькі чарга ў некалькіх месцах мела спіралепадобную структуру, чакаць мне трэба было дастаткова доўга, у думках я вылічыў яе даўжыню — дзесьці каля паўтара кіламетра. Там-сям у чарзе ўспыхвалі непрацяглыя размовы, людзі размаўлялі чамусьці ціха, да іх звычайна, быццам прагульваючыся, падыходзіў стрыжаны пад бокс малады чалавек і, паслухаўшы пра што гавораць, зноў вяртаўся на сваё месца. Я беспамылкова вылічыў у ім службоўца з органаў бяспекі — іх тут, пэўна, было некалькі: можа дзесяць, а можа і больш, каб прыглядваць увесь час за натоўпам і слухаць пра што гавораць людзі.

Я, дарэчы, з цяжкасцю ўспрымаю натоўпы. Калі людзей шмат і да таго ж цесна, я заўсёды імкнуся як мага хутчэй змяніць сітуацыю і выбрацца на большую прастору. Ліфты і малааб'ёмныя памяшканні таксама не спрыяюць майму адчуванню камфорта і самаспакою. Магчыма гэта клаўстрафобія ў зародкавым стане, а можа што іншае. Я апантана не люблю чэргі, але тут вакол была адносна вольная плошча, і я мог у любую хвіліну пакінуць сваё месца, і таму працягваў цярпліва чакаць, па сантыметрах рухаючыся наперад. Потым я ўсё-ткі вырашыў сысці, але дзяўчыну наперадзе раптам хіснула — нехта укліньваўся ў чаргу, і яна на кароткае імгненне прыхілілася да мяне ўсім сваім маладым, гнуткім целам. Мая ўвага адразу пераклучылася на яе, я разгледзеў яе больш пільна: яна была стройная, вузкая ў клубак, з шырокімі плячыма, пэўна, якая спартсменка, можа плаўчыха, вырашыў я. Чымсьці няўлоўным яна напаміла мне Клаўдзію, я аддаўся ўспамінам пра нашу мінулую сустрэчу, ад чаго неўзбаве выявіў, што знаходжуся ў стане эрэкцыі.

Ад бяздзеяння — я нават не захапіў з сабой якой газеты, каб пачытаць і тым самым неяк скараціць бег

часу, я паволі, як кінастужку, прагнаў у памяці ўсё, што мы рабілі з Клаўдзіяй у мяне ў ложку, потым уявіў, як я зрабіў бы гэта са стрыжанай пад хлопца дзяўчынай-спартсменкай, і так паволі рухаўся далей, засяроджаны на сваіх рызыкаўна раскаваных думках.

Прайшло даволі шмат часу. Урэшце я аказаўся ў зоне, так бы мовіць, павышанай увагі і засяроджанасці. Некалькі вайскоўцаў змянілі ўжо міліцыянтаў і кіравалі чаргой. Натоп і я разам з ім паволі зацёк у мяшканне, і пакрысе трапляў у залу, дзе і месцілася шкляная труна з целам Правадыра.

Да гэтага часу я ўжо моцна стаміўся, мне нічога больш не хацелася, нават есці, хаця я нічога не еў з раніцы. Я раптам убачыў пад шкляным каўпаком падобнага на ляльку Правадыра. У нябожчыка, а ён быў у цёмным касцюме, быў даволі ружовы ці жаўтлявы, а мо мне так здалося, ненатуральны твар, знізу парослы бародкай, вочы заплюснуты, рукі ляжалі не як звычайна, на грудзях, а ніжэй, прыхінаючыся адна да адной. Людзі, утаропіўшыся у той бок, рушылі далей, дзе пасля выходзілі ўздоўж сцяны і зноў траплялі на плошчу.

Я, нягледзячы на тое, што было ніякавата, паімкнуўся больш дасканала разгледзець усё: труну, самога нябожчыка ў ёй, і таму неяк незаўважна для сябе зрабіў у той бок крок, а потым другі, да мяне ўжо моўчкі пасунуліся двое ў цывільным, але я паспеў зрабіць яшчэ адзін крок, і ўжо значна бліжэй зноў убачыў ружова-шэры, ільсняны, невялікіх памераў твар, шэрыя ж кісці рук, — невытлумачальнае пачуццё ахапіла мяне, быццам у далёкім дзяцінстве, калі я аказаўся адзін у лесе перад цёмным ідалам. Мне ўжо зблагыла, не хапала паветра, я адчуў цвёрды дотык рук тых, дваіх, якія, адзін за гарадзіўшы ад натоўпа спінай, другі — ненадакучліва, але досыць настойліва, упіхнулі мяне ў бакавую нішу, пакойчык, дзе я і плюхнуўся на лаўку.

— Хто вы такі? Дакументы!

Яны бесцырымонна праверылі кішэні, абмацалі мой касцюм і плашч. Я аддаў ім пасведчанне з месца працы за подпісам начальнікі будоўлі і патлумачыў, што

дрэнна ўспрымаю недахоп свежага паветра. Здаецца, іх гэта цалкам задаволіла. Мяне вывелі асобна, правёўшы праз іншыя дзверы ўздоўж сцяны, пасля чаго я зноў апынуўся на плошчы...”

красавік, 21

3. Суботнік

“... На будоўлі аб’яўлены чарговы суботнік з нагоды дня нараджэння Правадыра. “Са святам!” — вітаюць усе адзін аднаго. Некаторыя пры гэтым прыціскаюць рукі да сэрца, нагінаюцца з робленай усмешкай, ледзь не да зямлі, а то і ўвогуле ненатуральна звіваюцца ўсім целам. Пагарда спее ў ва мне, мяжуючы з цягам на ваніты. Праз некалькі гадзін, як я ведаю, усе яны нап’юцца і разбрыдуцца па сваіх засмечаных тараканамі і мухамі бараках, а некаторыя будуць піць да цемры.

Клаўдзіі на суботніку не было — яна раней папярэдзіла мяне, што паедзе на склады па прадукты.

Што яшчэ нядобра здзівіла, на “свяце працы”, дык гэта знешне прыхаванае адсочванне адзін аднаго: хто як працуе — ці выкладваецца поўнасьцю, ці толькі робіць выгляд, што заняты працай. Пры гэтым цалкам не выключаюцца наступствы ў выглядзе заўтрашніх даносаў, далёка ідучых разборак на сходзе, пазбаўлення грашовых прэмій, а то і самага горшага, што можа здарыцца тут з любым чалавекам — пільнай цікаўнасці карных органаў. Таму гэтыя відазмененыя рабы, няй-накш, падганяючы адзін другога і калі-нікалі выкрыкваючы псеўдапатрыятычныя лозунгі, зласліва пасвяць сябе самі, не дазваляючы нават перакуру ці звычайнага адпачынку. Урэшце, думаў я з горыччу, і на маёй радзіме тое ж самае. Раптам мне ўспомніўся дом, дзе я нарадзіўся, бацькі, рэчка і паплавы за ёй, над якімі летам з крыкамі лёталі кнігаўкі. Туга ахапіла мяне. Калі іншыя народы ў часе заваявальных паходаў, сутычак і войнаў прыводзілі з сабой палонных, каб прымусіць потым працаваць на сваю карысць, гэта значыць рабоў, то ў гэтым краі ўмудрыліся загнаць у пры-

гон істотную большасць сваіх жа Івашак і Палашак, меркаваў я. Адсюль дзікунскія ўспышкі халопскай нянавісці да класа гаспадароў, якія ўрэшце рэшт выліліся ў іхнюю так званую вялікую кастрычніцкую рэвалюцыю. А што ў ёй было вялікага? Голад, кроў, галеча. Хіба што постаць ідала, якога зрабілі месіяй, а сапраўднага месію зноў з асаладай распялі і выкінулі з храмаў. Цяпер гэтая постаць павінна ўзвысіцца над усім жывым і здаровым, і з вышыні сотняў метраў (нашмат вышэй за статуі Свабоды ў далёкай і клятай Амерыцы) махаць усім рукой і ківаць галавой... Так я думаў, корпаючыся у абломках і смецці і цягаючы насілку з растворам і цэглай і амаль штохвілінна адказваючы на прывітанні і віншаванні супрацоўнікаў лабараторыі, адміністрацыйнага аддзела, начальнікаў і сваіх нешматлікіх падначаленых — урэшце мне гэта надакучыла яшчэ больш, чым не маючая асаблівага сэнсу праца, і я толькі ківаў у адказ, а потым перастаў рабіць і гэта...

***

Значна вальней, у адрозненне ад нас, ітэраўцаў, адчувалі сябе на гэтым, так званым, свяце працы люмпэны і прыблатнёныя, якімі заўсёды кішэла больш-менш значнае будаўніцтва. І хаця тут не было падканвойных — усё-такі амаль цэнтр сталіцы, адыходы грамадства, якіх, тым не менш, аб'явілі “сацыяльна блізкімі” і “рэвалюцыйным элементам”, раз-пораз трапляліся перад вачыма то паасобку, то цэлымі купкамі. Па будоўлі паўзлі чуткі пра зарэзанных, зацэментаваных трупы, прайграных у карты, пра нейкую секту, члены якой, нібы вампіры, пілі кроў з жывых ахвяр, а потым тапілі тых у катлаванах.

Небяспечнымі, на мой погляд, тут з'яўляюцца і так званыя “хімікі” — тыя, хто ўжо “адцягнуў” большасць асноўнага тэрміну і атрымаў адносную волю на будоўлях. Сярод іх я назіраю асобін (назваць іх людзьмі не паварочваецца язык), чыя спадчынная дэгенерацыя зайшла занадта далёка, а паняцця маральнасці не існуе

ўвогуле. Як ні дзіўна, улады адносяцца да іх ледзь не памяркоўна, тым самым вызначаючы тоеснасць паміж імі і сабой.

У многіх з іх я бачыў шматлікія тотатэмічныя адзнакі прыналежнасці да пэўнага крымінальнага рангу: абавязковую фіксу з жоўтага металу на пярэдніх зубах (звычайна металічныя каронкі ставіліся імі на здаровыя зубы), татуіроўкі на самых розных частках цела (тут вызначаліся рукі, плечы і спіны) і характэрную вопратку ў адрозненне ад так званых “рабацяг”, апранутых у брудныя і падраныя фуфайкі: паласатыя цельнікі, якія, дарэчы, лічыліся сярод іх надзвычай каштоўнымі, кепкі-васьміклінкі, курткі фасону “лыжніца”, а на нагах — хромавыя боты ці чаравікі пад нагавіцамі “клэш”, у падруб якіх зашываўся шрот — для асаблівага форсу.

Яны размаўляюць паміж сабой на дзіўнай сумесі, ці, як кажуць на маёй радзіме — трасянцы з “фені” і невялікага запасу слоў дамінуючай мовы. Вядома, прэваліруе “феня”. Як я ведаю ад юрыстаў, блатны жаргон налічвае ў сваім лексіконе сотні тысяч слоў, выразаў і фразеалагем, з якіх можна скласці некалькі (каля сямі) тамоў. Ніводны народ (і мой таксама) не можа вызначыцца такім своеасаблівым моўным феноменам. Лексіку “фені” часта скарыстоўвае і тэхнічная эліта: на планёрках, падчас работ, калі даводзіцца непасрэдна кантактаваць з так званым пралетарыятам.

Зрэшты, як я іншым разам мяркую, і мы ўсе на нашай адноснай свабодзе (у параўнанні, напрыклад, з турмой ці лагерам) таксама выпавядаем прынцып “зоны”. “Пахан” — ён жа “генсек”, “аўтарытэты” — яго сілавая ўрадоўца, “шаманы” — палітрукі, “смотрящие” — фінансісты, эканамісты, “шасцёркі” — абслуга, памагатыя, “рабацягі” — пралетарыят і сяляне. Хіба не жыве ўся краіна па гэтым прынцыпе? — думаў я, кідаючы рыдлёўкай раствор і цягаючы яго потым насіллкамі. Думка гэта настолькі авалодала мной, што я страціў усялякую пільнасць.

Непадалёку гулялі ў карты прыблатнёныя, якія,

пэўна, даўно ўжо не працавалі. Сонца прыгрэла, і некаторыя з іх скінулі фуфайкі, падстаўляючы пад цёплыя, веснавыя промні “распісанья” спіны і грудзі. На адным з іх я ўбачыў не зусім якасную выяву Карла Маркса і Правадыра.

— Як ты думаеш? — спытаў я напарніка (ітэраўца, чыё прозвішча не магу нават успомніць), які цягаў разам са мной насілку, і кіўнуў на блатара: — калі да гэтых двух выяў у яго на спіне далучыцца трэцяя?

Мы якраз спыніліся, каб адпачыць. Мой напарнік сціснуў сківіцы, як скамянелы, і замаўчаў. Я таксама больш не ўсчынаў з ім размовы.

Я часта думаю пра цяперашняга Правадыра. Калі тое, што я тут напішу, стане вядома, мяне закатуюць у сутарэннях, але я ўсё-такі мушу даверыць паперы, што ні пры якіх абставінах не скажу ўголас.

Па-мойму, цяперашні Правадыр таксама, а, можа, яшчэ ў большай ступені ўвасабленне д’ябла. Калі ён пражыве хаця б дзесяць год і больш, краіну чакае пагібель, і, тым не менш, народ абагаўляе яго. Іх паэт казаў: “Люди холопского звания сущие псы иногда: чем тяжелей наказание — тем им милей господа...”

Але ж узнікае, між тым, пытанне: чаму цяперашні Правадыр з такім нечалавечым імпэтам услаўляе і ўшаноўвае памяць свайго папярэдніка, цела якога старанна даглядаецца ў Маўзалеі? Яму больш лагічна было б зняславіць таго праз сродкі інфармацыі і тым увялічыць самога сябе. Але гэтага не здараецца, што, на першы погляд, нават дзіўна. Ды толькі на першы погляд. Мяркую, справа ў тым, што абое, так бы мовіць, рабое. Магчыма, наша Зямля падпарадкоўваецца не бо-скаму наканаванню (Бог жа пакуль маўчыць), а сатанінскай сіле, якая мэтанакіравана ўсяляецца ў асобна абраных людзей, а далей ужо ідзе адзін і той жа сцэнар: гэтыя актыўныя псіхпаты становяцца праваднікамі лакальнай, а то і глабальнай метафізічнай мутацыі, якая вядзе звычайна да страты цэлага этнасу. Д’ябал схільны да самазнішчэння — хіба не так? Дык вось, каб не застацца адыёзнай постаццю, далкам вера-

годна, што цяперашняму Правадыру мэтазгодна прыкрыцца сваім папярэднікам і працягваць агульную, д'ябальскую справу. Пэўна, адсюль і фантастычны праект больш як стометровай постаці наўзбежніка, якая, магчыма, будзе стагоддзямі вісець над гэтым мегаполісам, над краінай і над народамі, які абажае сваіх катаў. “Чалавек — подлы” — вось у чым прычына...

У адно з маіх таемных наведванняў роднага дома маці расказала мне, што бацька, які не хадзіў у царкву, каб не наклікаць бяды (калі храм наведваў хто маладзейшы за сямідзесяцігадовага, за ім пачыналі сачыць), аднойчы ўсё-такі пайшоў да святара на споведзь. Праз некалькі дзён пасля таго яго забралі. Маці, па наіўнасці, зусім не звязала паміж сабой гэтыя дзве падзеі, але я адразу супаставіў і зрабіў выснову: святар меў сувязь са служкамі д'ябла.

Цяпер надзеі няма нідзе. Я пішу гэтыя радкі ў безгалосым дзённіку, бо нават падзяліцца думкамі — смяротна небяспечна. “Здай пяць мыслячых і можаш быць вольны”. І зусім не трэба нішчыць усіх, увесь народ (гвалту не абярэшся) — гэта яны зразумелі і пралічылі. Варта знішчыць большую частку яго эліты, і ён ужо не падымецца ніколі. З ім тады можна будзе рабіць усё: апускаць, марыць голадам і нечалавечай працай, выкарыстоўваць замест гарматнага мяса, разбэшчваць маральна да поўнага аскацінвання і скіравана, раз-пораз, падчышчаць фізічна.”

красавік, 26

4. Фактар двайніка

“Вечарам я разгарнуў адзін з прынесеных мне тамоў Правадыра і пачаў чытаць. Як я ні імкнуўся сканцэнтраваць увагу на прачытаным, сэнс яго ўпарта выскокваў у мяне з галавы. Пачуццё невытлумачальнай тугі раптоўна ахапіла мяне. Калі адкрыццё становіцца даступным і вочы раскрываюцца, мяне заўсёды апаноўвае сум. Артыкул (гэта была цэлая філасофская праца Правадыра) насіў назву “Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм”. Урэшце з пачуццём узмацнелай тугі я

адкінуў гэтую квазізначную слоўную эквілібрыстыку ў кут. Перагартайшы дзесятак тамоў, я задумаўся. Пустата! Я знайшоў слова, якое вызначыла ўвесь шлях чалавека, у якім я падазраваў інкуба. Як казалі ў мяне на радзіме — Талалай! Але, Талалай апантаны сатанінскімі сіламі. Так, пустата і больш нічога! Ніводнай яркай, шляхетнай і праўдзівай думкі, за якую можна зачапіцца. Мана! І гэтую ману прадстаўляюць як самае мудрае і самае чалавечнае? Значыць, меркаваў я, шукай за гэтым самае подлае і бесчалавечнае. Раптам нібы заслона ўпала з маіх вачэй: чым я ўвогуле тут займаюся? Над якім праектам працую? Мая праца дасць што-небудзь станоўчае маёй няшчаснай радзіме, таму ж чалавецтву? Мне, урэшце?

Ноччу мне сасніўся бацька. Раней я ніколі не бачыў яго ў сне. Мы быццам селі за стол каб паесці, ён хутка з'еў сваё — усё, што было на талерцы і, гледзячы мне ў вочы, забраў мой хлеб і моўчкі, прагна з'еў і яго.

Я чамусьці раскажаў свой сон Клаўдзіі. Гэта было ўдзень, па абедзе. Спустошаныя, мы проста ляжалі, ляніва аддаючыся кожны сваім думкам. Я парушыў гэтую паўзу проста так, каб урэшце нешта сказаць.

— А дзе твой бацька зараз, ён жывы? — спытала Клаўдзія.

— Не ведаю, — неабдуманая, у напаўдрымоце адказаў я.

— Дзіўна, — не адставала Клаўдзія. — Як гэта не ведаеш?

— Так. Я даўно не быў на радзіме.

Я замаўчаў. Клаўдзія яшчэ разы-два спытала нешта па інерцыі, але я перавёў гутарку на іншую тэму. А потым у дзверы пагрукалі. Час абеду скончыўся, трэба было працаваць.

* * *

... Я папярэджаны, што калі нават звар'яцею, то мяне ў сувязі з незавяршэннем працы, таксама расстраляюць, і я запісваю свае думкі, якія наўрад ці хто прачытае пры маім жыцці. Вядома, мяне могуць аб'явіць

вар'ятам, але, тым не менш, я мушу патлумачыць сваю тэорыю.

Тычыцца яна непасрэдна маёй працы, а больш дакладна, постаці Правадыра, над металакаркасам якой я мушу праводзіць усебаковыя доследы.

Пачну здалёк. Неяк, заканчваючы дыпломны праект, я завітаў у цэнтральную бібліятэку, а менавіта ў спецзахоўванне, маючы допуск па пратэкцыі майго кіраўніка толькі да адной кнігі. Не памятаю ўжо, як яна дакладна называлася, дый гэта наўрад ці будзе каму цікава, а больш цікава тое, што калі я прагледзеў тую кнігу і хацеў пакласці яе на месца і сыйсці, то ўбачыў, што бібліятэкарка адлучылася. Тут я заўважыў на паліцы, а меў і маю добры зрок, адну з рэдкіх ранніх работ Цыялкоўскага. Не стрымаўшыся, я зайшоў за бар'ер, узяў кнігу і зноў сеў на сваё ранейшае месца і пачаў чытаць. Недарэмна шматлікія цензары на службе ўладаў забаранялі такія кнігі, хавалі іх у спецзахах, а высоўвалі толькі самыя простыя і, магчыма, не істотныя ідэі празорцы. Але, па сутнасці. Яшчэ Кант заўважыў: “я вельмі схільны да сцвярджэння існавання ў свеце нематэрыяльных істот”... Так, па-германску прама, дакладна і геніяльна! Не ведаю, ці быў знаёмы Канстанцін Цыялкоўскі з выказваннямі вялікага філосафа і іншых шматлікіх папярэднікаў ад Парацэльса, Месмера, Бэкана і аж да нашых дзён, але выказваўся ён даволі відавочна і акрэслена. “... На пачатку Сусвету ўзніклі, магчыма, сутнасці, пабудаваныя не так, як мы, ва ўсякім разе з непараўнальна больш разрэджанай матэрыі”. За мільярды год гэтыя сутнасці, лічыў вучоны, маглі стаць “вянцом дасканаласці”. “Ці захоўваюцца яны да цяперашняга часу, і ці жывуць сярод нас, з'яўляючыся невідзімкамі?” — ставіў пытанні па-кантаўскі прама рускі вучоны.

Полімарфізм такіх існасцяў можа быць бяспрэчным. Дык вось, у шэрагу іх сутнасцяў, а можа зусім інакшых, больш ніжэйшага рангу сустракаюцца і прыжыццёвыя прывіды-двайнікі. Двайнікі гэтыя могуць мець абсалютна сканіраванае матэрыяльнае аблічча,

дзеінічаць і нават фізіялагічна функцыянаваць, як іх аутэнтыкі.

Увага, цяпер я падыходжу да асноўнага. Яшчэ вывучаючы ў вольны час творы Правадыра (бо свабодна, з асалодай, як таго ж Канта, Гегеля, не кажучы ўжо пра Ніцшэ, чытаць іх па-мойму немагчыма), я звярнуў увагу на безумоўна нечалавечую сутнасць амаль усіх тэкстаў — быццам пісаў іх не чалавек, а нейкі экспанат, зачаты ад інкуба ці яшчэ хто, нашмат горшы. Я доўга думаў і ўрэшце здагадаўся, і здагадка мая была проста: сачыняў тэксты дваінік. А ў такой асобы, як Правадыр, проста не магло яго не быць, у сувязі з яго прыналежнасцю да паранармальнага. І я не казаў бы гэта так упэўнена, каб не ведаў яшчэ адну, так бы мовіць, дэталю, адну характэрную гісторыю.

Але, каб гэта “дэталю” не выглядала адыёзнай, раскажу наступнае. У Менску я быў знаёмы з адным пачынануючым вучоным, назаву яго З., які цікавіўся вампіралогіяй і ўвогуле эзатэрычнымі ведамі. Я некалькі разоў меў з ім кароткія гутаркі, а потым страціў з поля зроку — казалі, што ён некуды з’ехаў. Зараз я здагадваюся, які гэта быў ад’езд і куды.

Дык вось. З. упершыню раскажаў мне пра дваінікоў і паведаміў, што яны з’яўляюцца і ў наш час. Ён прывёў мне ў прыклад, тым не менш, як класічны, даўні выпадак з рускім паэтам, князем Пётрам Вяземскім. “Аднойчы, — апісаў гэтую падзею сам князь, — я вяртаўся ў свой дом на Неўскім позна ноччу. Яшчэ на падыходзе я ўбачыў ў вокнах свайго кабинета святло. “Хто там?” — спытаў я служку. “Там нікога няма”, — адказаў той і аддаў мне ключ ад пакоя. Я адчыніў і ўбачыў, што спінай да мяне за маім сталом сядзіць чалавек і піша. Я ціха падышоў, прачытаў з-за пляча што ён піша і — паваліўся без прытомнасці. Гэты чалавек быў... я сам. Калі ж я ачуняў, то ў кабінэце было пуста, а напісанае я схаваў і нікому ніколі не пакажу”...

З., паведаміўшы пра гэты выпадак з вядомым паэтам, раскажаў пад вялікім сакрэтам пра асноўнае, што на яго погляд, тычылася не каго-небудзь, а... Правады-

ра. Апошні бязвыезна знаходзіўся ў Горках. Але аднойчы з'явіўся ў Крамлі адзін, без аховы, што было амаль неверагодным. Калі ж дзяжурны чэкіст тэлефанаваў у Горкі, яму паведамілі, што Правадыр дома, ляжыць у ложку і нікуды не выязджаў. У функцыянераў Крамля ўзнікла вялікая праблема — як зразумець адначасовую матэрыялізацыю Правадыра адразу ў двух месцах? Так узнікла афіцыйная версія, што Правадыр сапраўды нечакана, нікому не паведаміўшы (!), прыехаў на сваё месца працы. Неўзабаве пасля гэтага Правадыр нумар адзін памёр. Дарэчы, апісанае вышэй наступства — смерць аўтэнтыкаў, амаль заўсёды азнамяноўвае папярэдняе з'яўленне фантомаў-двайнікоў.

У рэшце рэшт стыль і самавыражэнне, якіх, па сутнасці, не было ў тэкстах, гаварылі самі за сябе. Можна толькі гадаць, хто ўвесь час хаваўся за той пустатой і хто кіраваў асобай Правадыра, яго так бы мовіць, біябалонкай.

Гэтыя небяспечныя і мяжуючыя з вар'яцкімі, думкі і гіпотэзы (пра адну з іх ніжэй), то прыходзілі да мяне, то знікалі пад уплывам будзённых спраў, але ж, пэўна, вада, прабіўшы ў адным месцы гаць, будзе толькі мацнец і пашырацца, пакуль не ператворыцца ў плынь — гэтак і мае таемныя думкі, што раз-пораз спіскалі мне голаў.

Так як я, па-мойму, калі-нікалі даволі дасціпны, то я іншым разам пачынаў рызыкаўна жартаваць на тэму правадырызму, спачатку, вядома, з Клаўдзіяй.

— Як ты думаеш? — спытаў я яе аднойчы ў ложку, — ці займаўся Правадыр калі-небудзь сексам? Можа, яны разам з жонкай толькі феербахаў і чыталі?..

Клаўдзія захіхікала.

— Табе-то што з таго?

— Мне ж таксама, як і скульптару, трэба ўваходзіць у яго аблічча, — вяла рэзюміраваў я.

— Не з жонкай, а хутчэй з каханкай, — пачала разважаць Клаўдыя. — Ну, з той, сам ведаеш... Інэсай.

— А калі з таварышам па партыі? — панесла мяне.

— Жылі ж яны ўдваіх цэлы месяц у шалашы?

Клаўдзія раптам падхапілася да тэлефона, каб выключыць.

— Выключаю ўсё сам, асабліва па абедзе, — супакоіў я яе, — і рэпрадуктар таксама, на ўсялякі выпадак. Каб нас ніхто не слухаў.

— Я нічога не чула, але могуць пачуць іншыя. Ты не павінен даць ім падставу, інакш прападзеш. Хіба ты не ведаеш, што ў сценах поўна вушэй?

Сапраўды, я мог сарвацца ў любы момант. У лабараторыі, дзе мы, у адрозненне ад майго флігеля, часта пакрысе ўжывалі казённы спірт, на планёрцы, проста на вуліцы, альбо ў трамваі. Здзіўляла мяне тое, што блатным і прыблатнёным, напрыклад, часам многае выходзіла з рук: нібы нейкая нябачная абалонка абараняла іх ад усюдысных службаў. “Здай пяць мыслячых і можаш быць вольны”, — успомнілася мне. Мыслячыя — вось хто ім быў небяспечны і патрэбны, ці, інакш кажучы, апошнія былі не патрэбныя сістэме.

— Дзіўна, — казаў я Клаўдзіі, — калі мы робім нешта супрацьлеглае статуі Свабоды, то значыць постаць Правадыра будзе сімвалізаваць Несвабоду, а гэта значыць — рабства?

— Плюнь, — гаварыла Клаўдзія, — давай лепш зоймемся сексам — у нас мала часу.

Гіпотэза мая нумар два, якая па сутнасці вынікала з асноўнай, складалася з таго, што фантом-двайнік мог проста знішчыць свой арыгінал, пасля чаго працягваць жыццё пад выглядам аўтэнтыха.

Зрэшты, часам на поўным сур'ёзе меркаваў я, менавіта такі акт павінен быць самай заманлівай ідэяй любога фантома-двайніка, пасля чаго, атрымаўшы бескантрольную ўладу, ён мог беспакarana выконваць сваю місію. “А што калі ў Маўзалеі ляжыць менавіта дваінік?” — думаў я. Хіба народжанага простаі жанчынай трымалі б з такой упартасцю ледзь не ў стане анабіёзу ў цэнтры гіганцкага мегаполіса і не менш неабсяжнай краіны, якая з апантанасцю імкнецца ў бездань, паядаючы, нібы міфічны Крон, сваіх лепшых, разумных, таленавітых, прыгажэйшых? Тут няйкакш

здзяйсняецца іншая воля, якая на сучасным этапе пераможная.”

травень, 6

5. Адсочка

“...На выхадны, а гэта была нядзеля, я пакінуў будоўлю, каб зрабіць невялікі шпацыр па горадзе і тое-сёе набыць. Было ужо адчувальна гарача, жанчыны апранулі лёгкія сукенкі, некаторыя з іх не былі пазбаўлены прыгажосці. Я зайшоў у краму каб купіць нейкую дробязь: кавалак мыла, пачак лёзаў галіцца, ваксу для абутку. Усё гэта я склаў у сумку, а калі пайшоў назад, да дзвярэй, то ўбачыў невысокага мацака ў спартыўнай тэнісцы і белых парусінавых макасінах. Ён павярнуўся да мяне спінай і нешта разглядваў у вітрыне: я зірнуў таксама, але нічога цікавага там не выявіў, акрамя піянерскага горна, бубна, ды жаночых панчоў, нацягнутых на муляж.

Раптам я зразумеў — як заўсёды нечакана, рэфлекторна і амаль падсвядома: за мной сочаць, і гэты мацак, які прытвараецца, што яго прывабіў нейкі бубен ці горн, хутчэй за ўсё агент, і па спіне ў мяне прабегае халадок трывогі. Я выйшаў з крамы і павольна пасунуўся па вуліцы, між тым як у галаве ў мяне ўзнікала і абганялі адна адну думкі: што, калі я проста памыляюся, і як мне без асаблівага клопату і панікі прасвятліць сітуацыю? Урэшце, я прыдумаў сам сабе наступную тэзу: магчыма, тое, што я выявіў, аніякая не адсочка, а проста спосаб абараніць мяне як каштоўнага і патрэбнага ўладзе дызайнера ад нейкіх непажаданых наступстваў, прыкладам блатняцкай фінкі, калецтва, абрабавання на гоп-стоп ці яшчэ чаго іншага.

— Мне гэта вельмі не падабаецца, — сказала на мой аповед Клаўдзія. — Ты ўжо не бачыш небяспекі, цябе закалыхалі мае супы з катлетамаі. А ты ведаеш, што ў хахлоў па вёсках мор, дзяцей крадуць ды ядуць? Кажуць, абапал чыгункі, якая вядзе ў сталіцу, валяюцца трупы галодных, і ў тваёй Беларусі цяпер ненамнага лепш. Ці, можа, ты чакаеш, што пра гэта напішуць у газетах?

Паколькі прыкметы маёй актыўнай адсочки не перапыняліся, я прыдумаў своеасаблівую гульню (пазней я зразумеў, што толькі зрабіў горш): пачаў выяўляць з сябе артадокса і актыўнага аматара ідэй Правадыра. Так я раскрываў на чарговых старонках прынесеныя мне кнігі і ўстаўляў туды ўкладкі з паперы, на якіх каратка запісваў свае ўяўныя ўражанні. Звычайна гэта тычылася мудрасці Правадыра, звышкаштоўнасці яго ідэй і думак — з часам я зусім абзухваліўся і пачаў алоўкам падкрэсліваць прама на старонках самыя яго пустыя і нікчэмныя месцы, асобныя фразы, дадаючы ў рэмарках, што гэта геніяльна, потым увогуле пачаў ужываць суцэльную гіпербалізацыю ў такіх тэрмінах-вызначэннях, як звышмудра, суперяскура, неверагодна цудоўна і г.д. Часам гэта выглядала даволі дзіка і смешна. Але, меркаваў я, наўрад ці хто стане сур'ёзна ўнікаць і рэцэнзаваць мае запісы і кароткія нататкі, параўноўваючы з арыгіналам — у іх жа таксама, пэўна, не хапала часу.

Вечарам наступнага дня Клаўдзія прыйшла да мяне і пасля працы. Яна патлумачыла, што зараз мае пару гадзін вольнага часу, які вырашыла правесці тут, у мяне. Я адразу кінуў у бок разлікі, замкнуў дзверы і, можа, упершыню за ўвесь час, прапанаваў ёй выпіць са мной віна. Дзве бутэлькі яго даўно былі закуплены ў гарадской краме і знаходзіліся, так бы мовіць, у баявым стане ў шуфлядзе. Я разліў віно ў шклянкі, паклаў на стол плітку шакаладу і тое-сёе з закускамі, а потым, падумаўшы, прапанаваў падсмажыць яечню (у мяне былі электраплітка і патэльня, але патэльня аказалася нямытая, а Клаўдзія не выявіла жадання гатаваць ежу.)

— Не люблю, — толькі і сказала яна.

Мы выпілі віна і праз некалькі хвілін ап'янелі абое. Клаўдзія, нягледзячы на тое, што ў абед мы, як звычайна, пабывалі ў ложку, зноў сцягнула з мяне камбінезон і распранулася сама.

Мы доўга лашчылі адзін аднаго. Пад уздзеяннем алкаголю Клаўдзія нечакана стала больш пяшчотнай, не спяшалася дасягнуць аргазму, але ў рэшце рэшт па-

вярнулася спінай і падкурчыла калені ды жывата, і я ўвайшоў у яе вільготную гарачыню. Нейкі час мы ляжалі ў такой позе, я злёгка пакусаў ёй плечы, Клаўдзія ціха стагнала, потым я цела запатрабавала руху, і праз некалькі хвілін яна ўскрыкнула і затрымцела — гэта доўжылася даволі працягла, а потым заціхла, пасмоктаваючы пальцы на маёй руцэ. Пэўна, ад выпітага віна, я ніяк не мог спыніцца, у той час як стрэлкі ходзікаў на сцяне, якія мы бачылі ў гусцеючых прыцемках, няўмольна паўзлі па цыферблаце. Клаўдзія запалілася зноў, яе пацягнула на розныя вострыя моманты, яна часта мяняла позы, і ўрэшце спынілася на аральным варыянце — я так і выліўся ў яе. Яна падхапілася да стала, выпіла віна і прынесла мне ў шклянцы, потым зноў лягла побач.

— Хіба ты не спяшаешся дадому? — спытаў я. Спаць мне чамусьці не хацелася.

— Напляваць. Мне добра, і няхай.

— Заставайся да раніцы.

Яна адмоўна пахітала галавой.

— Не. Будзем спяшацца на працу, нервавацца, урэшце мне трэба з'явіцца дома.

— Цябе хто-небудзь чакае? — асцярожна пацікавіўся я.

Клаўдзія не адказала, і я, каб не працягваць паўзу, пачаў расказваць ёй пра знойдзенага ў балоце ёлупа. Сам не ведаю, чаму я ўспомніў пра гэта. Я расказаў, як яго знайшлі, пра жартаўнікоў-трактарыстаў і пра тое, як з жарта ўсё ператварылася ў жорсткі і непакісны суклон.

Клаўдзію нечакана зацікавіла гісторыя пра каменная ідала, асабліва яе заінтрыгавала нярэдкае паломніцтва да стода жанчын і іх інтымныя маніпуляцыі з ёлупам, скіраваныя, пэўна, на тое, каб неяк злітасцівіць апошняга на іх карысць і просьбы. Яна, усміхаючыся, выпытвала ў мяне падрабязнасці і дэталі, потым паднялася з ложка і пачала апрацаваць. За акном ужо апусцілася цемра.

Якраз у гэты момант рэзка звягнуў і зазваніў тэлефон. Я зняў слухаўку, назваўшы сябе.

— Марка Ласкоў.

Тэлефанаваў памочнік начальніка будоўлі. Ён суха павітаўся і ў форме загаду прапанаваў мне быць на пазачарговай вечаровай планёрцы праз паўгадзіны.

— А калі б мяне не аказалася дома? — раптам не да месца пацікавіўся я.

— Ну, далёка ад яго вы не адыходзіце, — загадкава сказаў памочнік, — і, калі нам трэба, то мы заўсёды вас знойдзем.

Нейкі момант я ацэньваў сітуацыю, потым адказаў, што хутка прыйду.

Клаўдзія ўжо апанулася і глядзела, як я залажу ў камбінезон.

— Я правяду цябе, — паабяцаў я.

— Не. Ты можаш спазніцца. Не будзі ліха.

Мы таропка выйшлі з флігеля, я нават не стаў замыкаць дзверы. На будоўлі сям-там гарэлі ліхтары, успыхвалі агеньчыкі зварачных апаратаў — тут працавалі ў дзве, а часам, як я ведаў, і ў тры змены. Я знарок не спяшаўся, але Клаўдзія прыспешвала мяне, каб я не спазніўся.

— Толькі да цэнтральнай брамы, — паставіла яна ўмову. — Далей я сама — там недалёка трамвайны прыпынак.

— Няхай так, — згадзіўся я.

Далей мы ішлі моўчкі, з асцярогай у цёмных месцах, каб не зваліцца ў якую яму ці наадварот не залезці ў кучу недапрацаванага раствору. Урэшце мы выйшлі да брамы, Клаўдзія цмокнула мяне ў шчаку і падпіхнула назад:

— Бягом.

На планёрку, якія ў апошні час праводзіліся і ўвечары, я тым не менш з'явіўся апошнім. Ад мяне пахла віном і жаночым адэкалонам. Начальнік будоўлі змрочна зірнуў на мяне, нічога не сказаў, я адшукаў вачыма свабоднае крэсла і сеў. Не буду падрабязна пераказваць тут, што гаварылі, коратка ж — пра план, пра неабходнасць выканання, пра забеспячэнне, дастаўку і дэфіцыт тэхнікі ды матэрыялаў.

Назаўтра я па-ранейшаму зрабіў кантрольныя праверкі. Лепш за ўсё для гэтага падыходзілі валасы. На такой ці іншай старонцы сваіх запісаў і працоўных выкладак (я запамінаў нумары старонак) я акуратна ўкладваў па адной валасіне, каб потым праверыць. Калі хто заглядваў у мае паперы, дык валасінкі знікалі, а зазіралі туды даволі часта, нават рэгулярна, пэўна, у іх быў дадатковаы ключ ад майго флігялька. Дарэчы, выдалі мне іх два, і адзін з іх я аддаў Клаўдзіі.

“Клаўдзія? Не, толькі не яна”, — думаў я. На перыяд маіх адлучак у доследную лабараторыю любы зацікаўлены мог пранікнуць у маё жытло і ўсё там праверыць і агледзець. Усё-такі не Клаўдзія, не. У падсвядомасці я зразумеў, што яе праверка, і калі яна (праверка) пацвердзіць адсочку з боку Клаўдзіі, то гэта адразу адрыве мяне ў мацнейшую дэпрэсію і адзіноту. А найгоршае пекла — гэта пекла адзіноты. Дарэчы, хто гэта сказаў? Я не хацеў ісці па такім шляху, бо вытрымаць яшчэ гэта ўжо станавілася не па маіх сілах...”

травень, 8

6. Катлаван

“...Клаўдзія не прыходзіць да мяне ўжо другі дзень. Па абедзе я зайшоў у сталовую, дзе знарок стаў у чаргу з надзеяй яе ўбачыць. Але не давялося. Я з’еў свой абед у кампаніі двух люмпенаў і блатнаватай дзяўчыны ў брызентавай робе — магчыма, кранаўшчыцы. Я хацеў спытаць, дзе працоўнае месца Клаўдзіі і адшукаць яго, пэўна, які цесны кабінэцік з фанернымі сценамі-перагардакамі, але вырашыў зрабіць гэта заўтра: можа, да заўтра яна неяк аб’явіцца, ну, патэлефануе хаця б.

Ля дзвярэй флігеля, між тым, мяне чакаў мажны мужчына ў гадох, у плашчы колеру ляжалай травы і кепцы. У яго быў стомлены твар з чырвонымі пражылкамі аматара алкаголю і нечакана цупкі позірк.

— Гэта вы Ласкоў? — спытаў ён.

— Так.

Ён выцягнуў пасведчанне супрацоўніка крымінальнага аддзела і паказаў мне.

— Чым магу? — пацікавіўся я, адначасова запрашаючы яго зайсці. Я затрывожыўся, хаця не падаваў выгляду. Калі гэты непажаданы наведвальнік не са спецслужбаў, то ўжо не так кепска, думаў я, адчыняючы дзверы.

— Дарэчы, — сказаў агент, назіраючы за маімі дзеяннямі, — ваш ключ мае дублікат?

— Так, — пасля непрацяглага роздуму кіўнуў я.

— І дзе ён зараз?

Я вытрымаў паўзу. Мы зайшлі ў мой захламлены пакойчык.

— У загадчыцы вытворчасцю сталовай Колесавай, — я ўрэшце назваў услых прозвішча Клаўдзіі.

— Яна была ў вас заўчора? — спытаў агент, аглядаючы памяшканне.

— А ў чым справа? — пацікавіўся я з трывогай.

— Адказвайце, калі ласка, на пытанне.

— Яна амаль штодня прыносіла мне абеды. Заўчора — таксама.

Агент прысеў у крэсла і пакасіўся на бутэлькі на сталі. Адна з іх, якую мы з Клаўдзіяй не дапілі, была ўжо поўная мух.

— Што здарылася? — спытаў я.

— Яе цела знайшлі ўчора ў адным з катлаванаў на тэрыторыі будоўлі. Яна была згвалтавана і жорстка забіта. Вельмі жорстка...

Агент яшчэ нейкі час дапытваў мяне, я нешта адказваў, дакладна не памятаю. Калі ён пайшоў, я выпіў бутэльку віна прама з рыльца, потым знайшоў пляшку этылавага спірту і працягваў піць да ночы, пакуль не зваліўся і не заснуў.

* * *

...Назаўтра пасля абеду я паехаў на пахаванне. Перадусім давялося праглынуць пару таблетаў пірамідону, каб сцішыць галаўны боль і апрануць касцюм, хаця больш за ўсё мне хацелася зноў напіцца.

Клаўдзія аказалася замужняй, у яе была дачка каля пяці гадоў. Здалёк я ўбачыў яе мужа: гэта быў даволі

высокі малады чалавек у форме вайскоўца са скулас-тым смуглявым тварам і чорнымі, гладка зачэсанымі валасамі над пакатым ілбом. Як я пачуў, ён, нягледзячы на сваю маладосць, быў ужо ў чыне генерал-маёра і параўнальна нядаўна прызначаны камандаваць пяхотнай дывізіяй, якая дыслакавалася ў прыгарадзе сталіцы. Па абрыўках размоў вакол мяне я даведаўся, што блатныя перанялі Клаўдыю непадалёку ад прыпынку, нехта нават чуў, як яна клікала дапамогу...”

чэрвень, 5

7. Рашэнне

“...Перада мной як інжынерам-канструктарам мета-лакаркаса доўгі час стаяла вельмі складаная задача. Постаць у сто дваццаць метраў вышынёй, якую я ў думках называў ёлупам, стаяла на адной апорнай назе, другая (левая) была адстаўлена назад (характэрная асаблівасць амаль усіх выяў Правадыра) і абпіралася толькі на носок, што ўжо пагражала небяспекай. Патрэбна было утрымаць усю постаць, увесь звышцяжар на правай назе, а ў пятцы працягнуць каля пяці ліфтаў — найскладаная праблема. Пасля таго як унутраны каркас мусіў быць разлічаны, трэба было вылічыць нагрузку на другасны, да якога пасля замацоўвалася б абшыўка. Па макету скульптара ў метр вышынёй мы вызначалі ў аэрадынамічнай трубе ветравыя і сонечныя нагрузкі, ды тэмпературныя хістанні на працягу апошняга стагоддзя.

У маю задачу ўваходзіла таксама праца ў лабараторыі (яна знаходзілася ў акадэмічным цэнтры непадалёку) і стварэнне абмерных чарцяжоў, каб зрабіць мадэль у два з паловай метра. Потым яна павінна была павялічыцца спачатку ў дзесяць разоў, а пасля распілаваную на кавалкі мы зноў мусілі б нарошчваць іх, каб стварыць стадваццаціметровую, асноўную.

На сваім метровым макеце я рабіў гарызантальныя счэпкі праз кожны сантыметр і па іх каля ста чарцяжоў. Трэба было праверыць больш як дзесяць тысяч абмерных кропак. Абмеры я рабіў у спецыяльным

станку з дапамогай стальных спіц: на кожную гарызанталь іх патрабавалася каля ста адзінак.

Я ведаў, што на адным з уральскіх заводаў ужо распрацавалі спецыяльную сталь для каркаса, які я мусіў дарабіць. Нават марку прыдумалі — “ПП”. Расшыфроўвалася абрэвіатура проста — Палац Правадыра. Калі я разлічыў колькасць гэтай сталі, то мне стала на нейкі момант вусцішна: патрабавалася яе чатырыста дваццаць тысяч тон.

Частка металакаркаса мусіла быць рухомай. Так, гэта не агаворка: Правадыр намерсе пад уздзеяннем ветру і сонца павольна махаў бы рукой і ківаў галавой. Працуючы над чарцяжом і абдумваючы ўвесь гэты неверагодны і пачварна фантастычны праект, а фундамент Палаца ўжо пакрысе закладвалі, я задумаўся над некалькімі, вельмі важнымі для мяне самога праблемамі. Яны тычыліся не маёй працы, а скажам, маральнасці ўсяго, што я мусіў рабіць. Я сфармуляваў пытанні. Вось яны:

1. Ці не нясе ўвесь план-праект элемент звычайнага сатанізму?

2. Калі сатанінскія сілы могуць апанаваць аднаго чалавека, то ці змогуць яны зрабіць тое ж з цэлым народам і дзяржавай?

3. Магу я асабіста стаць правадніком пачварнай квазіідэі, і якая мая ступень адказнасці за гэта перад вечнасцю?

На ўсе гэтыя пытанні пасля нязначных унутраных ваганняў, я адказаў станоўча. Так я саспеў для асноўнай ідэі майго жыцця, бо ведаў, што іншага жыцця і іншых жыватворных ідэй у мяне ўжо ніколі не будзе. Так ці інакш гэты вар’яцкі праект павінен быў знішчыць мяне ці духоўна, ці ўвогуле фізічна. Альбо я яго. Пытанне ставілася рубам: дазволю я ўкараніцца сатанінскім сімвалам, якія сканцэнтраваліся ў выглядзе гіганцкага пачварнага ідала, ці не?

Не, адказаў я сам сабе. Не дазволю. Я знішчу яго сам. І ў памяць па Клаўдзіі таксама, якая, я адчуваў гэта ў душы, верыла ў мяне, а, магчыма, і пакахала.”

8. Сабатаж

“... Я прыступіў да выканання свайго плана. Папершае, я зрабіў “зачыстку” сваіх папярэдніх разлікаў па металакаркасу. Паколькі самым безабаронным, на мой погляд, месцам постаці з’яўлялася левая нага — там, дзе яна была адстаўлена назад і абапіралася на насок, была спакуса зрабіць знарок слабым звяном асноўную апору — правую нагу, але я не пайшоў па гэтым спрошчаным шляху. Я ўнёс нязначныя змены ва ўсе сто чарцяжоў — толькі вельмі “прасунуты” спецыяліст заўважыў бы памылкі. Пасля ўстаноўкі ўсёй гэтай неверагоднай па сваіх памерах махіны, яна нейкі час прастаяла б нерухома, пакуль не пачаўся б сезон вятроў. Як толькі вецер набярэ неабходную сілу, улічваючы хістальныя ўзмахі постаці рукой і галавой, а адпаведная моц паветранага патоку здаралася адзін-два разы на год, ідал абрынецца ўніз, ламаючы і разбураючы сцены і надбудовы.

Адзінота, сум па Клаўдзіі і пачуццё асуджанасці прыгняталі мяне, але, з іншага боку, надавалі моцы. Што ж, калі я абраны на гэта дзеянне, то няхай так і будзе, наўрад ці я застануся жывым — сачэнне за мной працягваецца і апошнім часам узмацнілася. Пасля заканчэння работ, вядома, можна ўсё-ткі падмануць іх і знікнуць, але куды падзецца — вось пытанне? Не ў Амерыку ж — межы закрытыя наглуха, ды і што мне тая далёкая Амерыка, калі ў мяне адна радзіма, няшчасны край, які разрываюць увесь час на кавалкі?

Я не так ужо часта і думаю пра сябе: як, у прыватнасці, са мной абыйдуцца пасля заканчэння работ — мне збольшага ўсё роўна, але ўспамінаю тых, хто быў мне дарагі — сваіх родных і Клаўдзію. Апошняя так і застанеца для мяне назаўсёды неразгаданай, і ёй я буду ўвесь свой астатні век удзячны за яе самаадданую шчырасць і тую “лёгкасць дыхання”, з якой яна кароткі час крочыла па маім нярадасным, нават убогім, жыцці. Следства, пэўна, дзякуючы патрабаванням яе мужа, усё яшчэ актыўна вядзецца, мяне зноў апыталі,

але ў іх нічога не атрымліваецца — будоўля дый уся краіна, кішаць злачынцамі і “ліхімі” людзьмі — такая жорсткая рэальнасць, і яна, магчыма, застанецца да таго часу, пакуль будуць стаяць на гэтай адрынутай Богам зямлі тысячы ёлупаў, а ў цэнтры яе — як сімвал злавеснай прысутнасці — мёртвая істота ці то інкуба, ці то яго фантома — двойніка.”

Частка III

Наступніца

1. Паправа

Лідзія Д. сядзела ў крэсле за сталом, на якім гарэла электрычная лямпа пад абажурам, ляжалі скатаныя рулоны шматлікіх чарцяжоў і на ачышчаным ад іх месцы, невялікім пятакку пакрытым старымі і акуратна зацёртымі плямамі ад пралітых вадкасцяў і гарачай патэльні (адразу прыгадвалася, што тут жыў мужчына), перад ёй ляжалі старонкі дзённіка яе наўзбежніка. Быў позні вечар, хаця работы на будоўлі не перапыняліся і ў гэты час. Мухі раз-пораз прыляталі на святло лямпы, але яна рэзкім узмахам рукі адганяла іх прэч, і яны з тонкім істэрычным зумканнем разляталіся па цёмных кутках.

Ужо не першы раз яна пасля сваёй асноўнай працы тут, над чарцяжамі і разлікамі, эксперыментамі ў доследнай лабараторыі, садзілася і ўважліва чытала спісаныя неахайным, таропкім почыркам старонкі, раздумваючы над іх яўным ці прыхаваным сэнсам. Гэты дзённік, знойдзены ёй па шчаслівай выпадковасці, а такой магло і не здарыцца, яна лічыла падарункам лёсу, знакам, не інакш, нейкіх будучых, спрыяльных для яе падзей. Каб не лёс, яна магла прапусціць тыя знарок зроблення папярэднікам пралікі, якія б непазбежна прывялі да катастрофы, а цяпер яна знойдзе іх усе, яна ўжо знайшла большасць, ёй, безумоўна, пашанцавала. Яна зараз пастараецца як належыць зрабіць канструкцыю асноўнага металакаркаса наймацнейшай, каб людзі стагоддзямі дзівіліся са здзейсненага ёй і яе саўдзельнікамі.

Дзённік яна не пакажа нікому, нават тым, усюдысім, якія кантралююць усё і ўсіх. Прачытаўшы чарговую старонку (чытала яна ў другі ці трэці раз), яна кідала яе на старанна вымытую патэльнію і спальвала. Хопіць. Так будзе лепш, думала яна, спяшацца не трэба, ёй нават падабалася зноў перачытваць таго, амаль невядомага ёй Марку Ласкова, які мог бы стаць, на яе думку, значнай велічынёй, а скончыў, як звычайны няўдачнік. Яна хавала астатнія паперкі ў тайнік — дачытае потым, задавальненне трэба зацягваць у часе, піла чай, а то і з паўшклянкі віна, закусваючы парай бутэрбродаў з чорнай ікрой, а то і з чырвонай і марудна распраналася. Выгляд свайго аголенага цела звычайна ўзбуджаў яе. Яна правярала ці замкнёныя дзверы, старанна папраўляла фіранку на акне і разглядвала сябе ў люстэрку і так (люстэрка было малое): у яе былі моцныя клубы, парослыя ледзь прыкметным пушком стройныя ногі, налітыя невялікія грудзі і даволі прыгожы, азіяцкіх абрысаў скуласты твар з маленькім пажадлівым ротам.

Лежачы ў ложку, яна часта ўяўляла, як спаў тут яе папярэднік — малады мужчына з сінімі вачыма, то адзін, то з той жанчынай, на месцы якой магла быць і яна, каб так распарадзіўся лёс. Яна гладзіла свой упалы живот, клубы, потым, заплюшчыўшы вочы, мастурбавала і ўрэшце, дасягнуўшы задавальнення, адразу засынала.

Будоўля ліхаманкава пашыралася. Нават ноччу працавалі краны, раўлі бульдозеры, чуліся галасы і крыкі рабочых. Праз некалькі гадзін ім на замену прыходзілі новыя, адпачыўшыя, і зноў узнімаліся ў кабіны кранаў і браліся за рычагі кіравання трактароў: цэлая армія іх з рыдлёўкамі і насілкамі ў руках корпалася ля катлаванаў і кар'ераў.

2. Храм

Так як Палац Правадыра павінен быў стаць архітэктурнай дамінантай мегаполіса, на яго арыентаваліся ўсе праектанты і будаўнікі: планавалі знос і зносілі

бліжэйшыя вуліцы, засыпалі зямлёй адселеныя нізіны, разбуралі дамы і іншыя будынкi, якія не ўпісваліся ў асноўны праект.

Раніцай, але не ў поўнай цемры, каб здолелі здымаць кінааператары, узрывалі Храм. Навокал, на адлегласці каля кіламетра, стаяў засцерагальны ланцуг з вайскоўцаў і міліцыянтаў на конях. Нягледзячы на ўтойванне самой падзеі да самага апошняга дня, пра тое, што Храм будучь знішчаць, ведалі ледзь не ўсе. Народ ўжо тоўпіўся ля старых блакіровачных грузавікоў, у кузавах якіх ляжалі снайперы і працягваў прыбываць, хаця ў гэты раён з сярэдзіны дня не хадзілі ні трамваі, ні аўтобусы. У выпадку прарыву натоўпам ачаплення, снайперам быў дадзены загад страляць на паражэнне спачатку імпэтных актывістаў, якія заўважаны ў лідэрстве, а потым усіх тых, хто прарвецца праз ланцуг з агароджы.

Інжынер-канструктар Лідзія Д. назірала за прыгатаваннямі ўзрыўнікоў праз акно аўтамабіля, на якім прывезлі сюды асноўных праектантаў на чале з начальнікам будоўлі. Наперадзе завіхаліся толькі кінааператары, ды бегалі вайскоўцы, размотваючы з катушак дрот.

Галоўны вылез з кабіны, яму адразу прынеслі аднекуль крэсла, за ім усе астатнія. Паступова сутонела. Лідзія Д. стаяла крыху ўбаку. Халодны вецер варушыў яе цёмнакаштанаваыя валасы, абляпляючы на сцёгнах сукенку. Яна моўчкі ўзіралася ў шматвяковую і быццам непрыступную грамадзіну Храма, якому, нягледзячы ні на што, было наканавана праз некалькі хвілін стаць грудай абломкаў з цэглы і думала пра тое, што ўсе ўяўныя каштоўнасці могуць мець нейкую цану хіба што ў вачах простага люда — усіх гэтых разявак і абывацеляў, што сабраліся на ўзвышэннях і дарожных пад'ездах, пазалазілі нават на рэдкія тут дрэвы, якія засталіся яшчэ некранутымі, — хіба адважацца яны на нешта, каб адстаяць свой Храм, хіба здольныя яны на ўчынак? Вузкія, чорныя, крыху раскосыя яе вочы занатоўвалі ў памяці неабдымную веліч Храма, застылага ў

нямым чаканні, на высокіх скулах жанчыны гарэў амаль нябачны пад загарам румянец.

Хіба мэтазгодна, думала яна, супрацьпаставіць сябе ўсеагульнаму, усезнішчальнаму руху наперад, да новай, іншай будучыні, як імкнуўся зрабіць гэта яе папярэднік, наўмысныя памылкі якога ў праекце канструкцыі яна знайшла і выправіла, і гэта цалкам яе заслуга, ды і хто цяпер будзе пра гэта ведаць: дзённік няздары спалены, сам ён знік, і хутчэй за ўсё ніколі не вернецца ў свой Паўночна-Заходні край. А калі і вернецца, то праз многа-многа гадоў, старым, нямоглым і няздольным да супраціву. Гэта ўсё лішнія людзі, слабыя і рэфлексуючыя, думала яна, хіба здолеюць яны стаць на шляху ідэі, якая непераможная? Яна давершыць справу таго няўдачніка, абцяжаранага старымі комплексамі, хаця, яна дапускае думку — і здольнага ў каханні. Але, што такое каханне? Не больш, як інстынкт, які дастаўся нам ад малпаў. Яна спраектуе свой, так, менавіта свой металакаркас, які ўвасобіць у сабе ўсю веліч Правадыра і яго здзяйсненняў. Усё астатняе для яе — неістотна. Постаць Правадыра ўзнімецца над горадам, над усёй неабсяжнай краінай, над усім светам, і гэта постаць будзе стаяць у стагоддзях, вышэйшая за ўсе іншыя постаці, якія яшчэ маюць нейкі ўплыў на людзей.

Раптам зямля пад яе нагамі ўздрыгнула і хіснулася. Храм, вялізны, змрочны і маўклівы, крыху прыўзняўшыся, пасунуўся ўніз, ахутаны хмарай з пылу і дыму. Грукат ад выбуху дасягнуў вушэй натоўпу, з якога ў адказ раздаліся ўзбуджаныя і няўцямныя крыкі радасці.

Пабудова Храма ажыццяўлялася на працягу сарака чатырох год і закранала часы чатырох імператараў. Будаваўся ён на стагоддзі. Шырыня цагляных сценаў складала тры метры дваццаць сантыметраў і запатрабавала каля сарака мільёнаў цаглін. Звонку Храм быў аздоблены мармуровымі плітамі, а месцы стыкоўкі пліт з цаглай залівалі свінцом. Тынкоўку пад роспіс рабілі надзвычай працаёмкім спосабам: у сот-

нях квадратных метраў сценаў, калон, скляпенняў і купалоў свідраваліся ў шахматным парадку шматлікія адтуліны, у іх забіваліся луджаныя сталёныя кастылі, потым усё гэта густа перапляталася луджаным дротам, а потым яшчэ і пняькой. На гэтую сетку клалі цэмент.

Рэгулярныя богаслужэнні вяліся ў Храме з 1883 года. Там праходзілі ўрачыстасці: з нагоды 500-годдзя з дня смерці Сергія Радонежскага, 100-годдзя вайны 1812 года, 300-годдзя Дома Раманавых.

Летам 193... года на пасяджэнні кіраўніцтва краіны было прынята рашэнне аб зносе Храма і будаўніцтве побач Палаца Правадыра.

Знішчэнне асноўнага Храма, а таксама тысяч іншых храмаў, цэркваў і манастыроў з'явілася вышэйшай ступенню ўніжэння славянскага народа і пачаткам канца здыхаючай і жабрацкай краіны, а таксама пачаткам заняпаду тысячагадовай метафізічнай мутцыі — хрысціянства.

Замест эпілога

...Этап прыбыў суткі таму і адразу быў скіраваны на работы. У бараку засталіся Марка Ласкоў, купка блатных і, з этапа, былы лейтэнант — малады, крыклівы і яшчэ поўны сіл. Ноччу ў яго скралі боты, і ён скарыстаў гэта, каб не ісці разам з усімі.

Марка Ласкоў ужо не падымаўся і ведаў, што памрэ дзесьці вечарам ці пад раніцу. Ногі ў яго распухлі, а твар пачарнеў ад перанесенага напярэдадні інфаркту. Цела ўжо не слухалася. Але адно пытанне яшчэ цікавіла яго ў гэтым жыцці: былы лейтэнант аказаўся са сталіцы, і ў перапынках паміж яго крыкамі Марка Ласкоў ціха спытаў таго, ці пабудаваны там, у сталіцы, Палац Правадыра? Ён жа павінен ведаць? Былы лейтэнант падумаў і адказаў, што чуў пра тое, быццам будаўніцтва спынілі, а ўвесь метал з яго пайшоў на супрацьтанкавыя “яжы”. Сталіца ўжо была ў аблозе.

Пасля гэтага, незадаволены, што яго адцягнулі ад асноўнага, былы лейтэнант зноў пачаў крычаць.

— Тут усе ворагі народа! Я не хачу быць з імі, адвядзіце мяне да начальніка! — крычаў ён. — Мяне забралі памылкова! Так, гэта памылка! Адпраўце мяне на фронт!

Блатныя, якія гулялі ў карты, урэшце кінулі свой занятак і прыслухаліся, але былы лейтэнант працягваў сваё.

Пахан, які адзін займаў лепшыя, падвоеныя, нары, паклікаў аднаго са сваіх і роблена запытаў:

— Чаго ён крычыць? Не ведае, што ў свеце і так зашмат шуму? Хіба ў яго, дурыка, няма сэрца?

“Шасцёрка” на суседніх нарах вышчарыў зубы:

— Зараз праверым.

Ён выцягнуў маленькі самаробны складанчык, потым драўляную лыжку і акуратна завастрыў яе ў вузкай частцы. З двума блатарамі ён падышоў да былога лейтэнанта. Двое схапілі таго за рукі і заламалі іх назад. “Шасцёрка” нагнуў галаву да грудзей лейтэнанта і паслухаў.

— У яго ёсць сэрца, — сказаў ён.

Пахан кіўнуў.

Са сваіх нараў наверх Марка Ласкоў убачыў, як лыжка лёгка ўвайшла былому лейтэнанту ў грудзі, ён ускрыкнуў, таргануўся некалькі разоў і заціх. Блаты падцягнулі яго да парашы і кінулі на падлогу.

Марка Ласкоў перавёў позірк на вузкія вакенцы барака, у якіх убачыў кавалак шэрага неба і месіва хмар, якія плылі і плылі з поўначы адна за адной.

Ён пакрысе рыхтаваўся да смерці — самага важнага, як ён лічыў, моманту ў жыцці кожнага чалавека.

Красавік 2003 г.

Сезонныя гульні ў футбол

На сваёй старой “капейцы” я еду ў дзіцячы аздараўленчы, ці, як па-ранейшаму ў нас кажуць, піянерскі лагер, куды тыдзень таму ўладкаваў на першую змену сына.

Дарога мне знаёмая. Хаця за мінулыя гады ўсё тут змянілася. Горад разросся ў шырыню, а лес пасунуўся, каб даць месца нязграбным, пабудаваным пад убогую архітэктурную фантазію катэджам, з бессэнсоўнымі вежамі і вежкамі, а то і проста хатам з цэглы (з дрэва ў гарадскіх межах будаваць забараняюць). У лесе, наўзбоч дарогі, шмат прамысловых і побытавых адходаў, над якімі віруюць зграі чорных птушак: галак, гракоў, варон. Сам лагер, хаця і ў моцным заняпадку, але яшчэ трымаецца на функцыянальным рэжыме. “Колькі ж год прайшло?”, — думаю я, імкнуся падлічыць, але збіваюся. Домікі там-сям амаль спаранелі, нават латы з шалёўкі хутка не дапамогуць, але пакуль усё збольшага існуе. Нават стадыён з футбольным полем і брамамі застаўся ўсё той жа. Хіба што стойкі пагнілі, дык іх памянлі.

— Ведаеш, — кажа сын, — мы тут толькі ў футбол і ганяем. Штодня. Я ў зборнай лагера.

— І ў якасці каго? — цікаўлюся я.

— Паўабаронцы.

Сезонныя гульні ў футбол

— Так, так. Цікава.

— А ўчора да нас вулічныя гульцы з горада прыходзілі. Дык мы з імі згулялі.

— І як, прайгралі, выйгралі? — пытаюся я.

— “Разарвалі” небаракаў. Як газетны ліст. Яны ж, аказалася, галодныя і спецыяльна прыходзілі, каб паесці чаго-небудзь, што застанецца ў нашай сталоўцы. Дык мы з імі вельмі лёгка справіліся.

— Ну і накармілі іх?

— Так. Наеліся і пайшлі. Казалі зноў прыйдуць — узяць рэванш.

Я аддаю сыну абяцання футбольныя кеды з шыпамі, тое-сёе з прысмакаў. Мы нейкі час гаворым на розныя тэмы, а потым я ад'язджаю.

Напрыканцы лета адбудзецца чарговы фінал чэмпіяната свету па футболе. Гэты від спорту пакрысе ўрываецца ў наша жыццё. Я ўключаю транзістар. Паміж біржавымі навінамі, цэнамі на бензін і зводкамі надвор'я, па радыё гавораць, вядома, пра футбол. Гучыць савецкая, старых часоў, песня. Я прыслухоўваюся.

...С футболом мы расстанемся не скоро,

Но время не унять и не сдержатъ,

Придут честолубивые дублеры

Дай Бог им хоть по-нашему сыграть...

Гучыць прыпеў пра каманду. Я выключаю транзістар. Больш я ўжо амаль не цікаўлюся спортам, хаця чэмпіянаты свету гляджу з задавальненнем. Там іншым разам здараюцца сапраўдныя футбольныя драмы. Пэўна, і сёлета нешта такое адбудзецца. А перадусім рэдактарка гарадской газеты, дзе я доўгі час працую рэпарцёрам, загадала мне напісаць пра мясцовую футбольную каманду.

Бяда, калі горад падладжваецца пад адзін від спорту. Значыць, іншыя будуць у заняпадзе.

Я схадзіў на стадыён, які набыў, як і абяцалася раней ў прэсе, “еўрапейскі” выгляд, і на якім цяпер часта гуляюць маладзёжныя зборныя з удзелам нашай краіны. Так, там, быццам, сапраўды прыстойны выгляд

знутры, але звонку, за высокім бетонным парканам, бруд, рэчавы рынак з барахольшчкімі, бамжы з торбамі, што “пасвяць” пустыя бутэлькі, спрадвечна п’яныя заўзятары, мацяршчына і тлум.

Туга.

Я сачу за дарогай. Еду марудна. Калісьці, даўным-даўно, мы таксама вандравалі па гэтай дарозе. Так, гісторыя паўтараецца... Толькі людзі нікуды не прыходзяць і нічому не навучаюцца.

***

Па хлеб трэба ісці з самай раніцы (бо збіраліся чэргі), што я і раблю, заціснуўшы ў руцэ некалькі рублёў з капейкамі, пакінутыя маці. Яна пайшла на працу на свой харчкамбінат, калі я яшчэ спаў. На камбінаце, дарэчы, вырабляюць адзіны прадукт — патаку, і дома яе, абрыдлай, дастаткова — амаль трохлітровік. А вось хлеба — няма. Патака ж без хлеба ў рот не лезе. Але каля самай крамы ў той дзень мяне чакае непрыемнасць: два дарослыя незнаёмыя шпанюкі раптам накідваюцца і гвалтам адбіраюць грошы, разбіўшы яшчэ ў дадатак мне нос і рассёкшы губу. Пакуль я збіраюся з думкамі, шпанюкі знікаюць.

— Што ж ты, варона, не крычаў? — спачувае мне нейкая незнаёмая цётка з кійком. — Нядаўна тут і парэзалі аднаго такога ж... І ў дзяўчыны сумачку адабралі...

Сплёўваючы кроў, я іду назад, дадому, але ўжо на падыходзе чую, як мяне клічуць:

— Гэй, Шпіён!

Я азіраюся. Шпіёнам мяне празвалі не толькі на вуліцы, а і ў школе, бо мой бацька быў пасля вайны арыштаваны (нкусайцы даведаліся, што ён у сорок чацвёртым годзе запісаўся па маладосці ў Беларускаю краёвую абарону), і цяпер даседжваў у карагандзінскім лагеры па 58-м артыкуле. А раз сядзіць ці сядзеў — то нямецкі шпіён, адсюль была і мянушка.

Да мяне падыходзіць Фрыц. З Фрыцам мы вучымся ў адным класе, хаця ён старэйшы за мяне на два га-

Сезонныя гульні ў футбол

ды (ён двойчы заставаўся на другі год). Увогуле яго прозвішча Маркевіч, а завуць Фёдар, але ён нарадзіўся ад немца (што, вядома, не было прама даказана, але калі-нікалі суседзі пра гэта пагаворвалі), і таму атрымаў адпаведную мянушку. Урэшце аніякіх доказаў і не трэба: Фрыц — ярка выяўлены бландзін, з вадзяніста-блакітнымі вачыма і характэрнай формы галавы, сапраўдны тэўтон.

Я спыняюся.

— Давай, рыхтуйся, — без аніякіх уступаў кажа Фрыц, — а я да цябе якраз іду, хіба табе ўчора не паведамлі? Праз паўгадзіны кіруем у лагеры, згуляем з іхнімі піянерамі матч. Рушым да Хадота, возьмеш майку з нумарам, трусы і што на ногі.

Хадот (мянушка) — мой аднагодка і жыве непадалёку.

Фрыц ужо стаіць перада мной і працягвае, каб паціснуць, руку. Ён у падраных картовых штанах і нячышчаных стаптаных чаравіках на босыя ногі. Кашуля такога ж прыкладна кшталту ў яго на плячах. Я (як і ўся школа) ведаем, што Фрыц жыве ў вялікай нястачы і, часам, па ініцыятыве класнай, яму збіраюць па дваццаць, трыццаць капеек, каб купіць на зіму абутак ці яшчэ што. Яго маці, зацкаваная суседзямі прыбіральшчыца, амаль усё заробленае прапівае, а пасля плача і раскайваецца.

Урэшце, маё становішча не намнога лепей, тым больш зараз — голад пасяліўся ў страўніку. Я сплёўваю.

— Ага, — заўважае ўрэшце Фрыц, — хто гэта цябе падмаладзіў?

— Не ведаю, — я ў некалькіх словах расказваю.

— Ёлуп, — падсумоўвае Фрыц, — аддаць тым сукам больш за тры рублі? Ты б іх фінкай, ёсць у цябе фінка? Гэта ж столькі жратвы можна было купіць, хлеба белага, і-і-х-х-х! — Ён аж стогне ад уяўлення ежы. Сліна цячэ ў яго з рота, ён плюе сабе пад ногі. — Але, на тое і лета, — працягвае з энтузіязмам ён, — каб не быць галоднымі. Вось згуляем у лагеры матч, а ў абед нас

пакормяць, такі там ужо існуе парадак, ды што табе даводзіць, хіба першы раз так робім? Хлеба там набяром з сабой. Хопіць і на заўтра. Нават чорны, калі яго падсушыць, то вельмі смачны.

— А хто яшчэ ідзе, колькі нас?

— Адзінаццаць. Каманда ў поўным складзе. Лішніх нам таксама не трэба, тады могуць толькі чаю ці кампоту даць. Памятаеш, як летась у Дудзінцы?

Вядома, я памятаю усе нашы леташнія галодныя вандроўкі па піянерскіх лагерах. Тады у Дудзінцы нас набралася зашмат, чалавек дваццаць, што не спадабалася лагернаму персаналу, і пасля матча, які мы хаця і выйгралі, нас усіх па-жлобску напайлі кампотам і — на гэтым кропка, з паганай усмешкай сказаў нам іх кухар: “эйш раскапылілі губу, чаму вас столькі — запасных аж дзесяць, каманда-дубль ці як? І хлеба не дам, няма хлеба...”

— Давай хутчэй, — прыспешвае Фрыц. — Пайшлі прама да Хадота, там усе, пэўна, ўжо ў зборы. Ты ж ведаеш — матч трэба згуляць да абеда, інакш нічога не атрымаем, наперад ці асобна ніхто не пакорміць. А да тых лагераў сем кіламетраў за горадам, пакуль яшчэ дойдзем — гадзіннік у каго ёсць ці не? Тры рублі з капейкамі, гэта ж трэба! А капеек колькі было?

— Дзевяноста дзевяць, — выдумляю я абы што, але Фрыц верыць.

— Дзве, тры, — падлічвае ён, — гэта ж чатыры боханы белага хлеба, ёлуп ты, і-і-э-х-х!

У Хадота (Васіля Хадатовіча) сапраўды ўжо амаль уся каманда. Бацька Хадота калісьці сам гуляў у футбол за горад, і дома ў яго, больш чым ашчаднага чалавека, засталася два камплекты скрадзенай формы — з нумарамі, усё як належыць, ёсць і некалькі пар бутсаў, а таксама шмат чорных гумовых трэніровачных спартыўных кедаў. Знойдзецца, як я ведаю, і некалькі сініх армейскіх сацінавых трусоў, вялікіх, па калені, але яны таксама форменныя, і, значыць, усё ў масць.

Мы разбіраем форму, ліхаманкава прымярваючы хто што: потым усё вернем гаспадару. Я бачу самога Ха-

дота, двух братоў Хватынцоў — Генадзя і Косцю, яшчэ аднаго свайго аднакласніка Віцю, ці Вітаса Варгуліса (Ляснога Брата), Плахіша (Змітрука Кротава), Баптыста (Іллю Ласкаўца, яго бацька — сябра абшчыны евангельскіх хрысціян), Бязмена (Алеся Лашкевіча), а таксама Кацапа (Івана Нагеева). Кацап старэйшы за ўсіх нас і фізічна больш дужы, і таму іншы раз звыкла распараджаецца ўсімі. Толькі Фрыц ніколі не падпарадкоўваецца яму — пэўна з-за сваёй тэўтонскай упартасці. Я лічу ўсіх — нас дзесяць. Каго не хапае?

— Залмана няма, — кажа Баптыст.

Залман (Міша Алейнік) — наш варатар. Брамнік. Мянушка ад прозвішча па-бацьку — Залманавіч.

— А дзе ж Залман? — нервуецца Фрыц. — Хто цяпер стане на вароты?

— Шпik, — загадвае мне Кацап. — Тусуй за ім. Ён, пэўна, дома. Чаму яму ўчора не паведамлілі? Паведамлілі? Дык дзе ён?

— Не пайду, — адказваю я.

— Чаво, чаво? — адразу пасоўваецца да мяне Кацап, наліваючыся на вачах злосцю. — А хто пойдзе, я? Хіба я з ім у шахматы гуляю? Не, не гуляю. Мяне, у адрозненне ад цябе, там не ведаюць.

— Адчапіся, ты, — заступаецца за мяне Фрыц. — Бачыш, яго абрабавалі, збілі, грошы адабралі. А трэ было іх фінкай... Падкалоць, як свіней, маць іх...

— Я схаджу, — прымірэнча прапаноўвае Баптыст. — Тут жа недалёка.

Але якраз у гэты момант рыпае брамка, і ў дзвярах узнікае даўгая, сугулая постаць з хатулём у руках. Гэта Залман.

— І-і-х-х! — шчыра радуецца, што па ягоним выходзіць, Фрыц. — Давай, хутчэй бяры форму і пойдзем. Колькі часу, дарэчы? Варушыся!

— Як адыходзіў, амаль дзевяць было, — кажа Залман. — Што за пажар, Фрыц? Сажа загарэлася?

— Праз дзве гадзіны мы павінны быць у лагеры, інакш да абеды не згуляем, — незадаволена падганяе Фрыц. — Ты, Залман, можа наеўся з раніцы, а я — га-

лодны, унь і Шпіён (ён ківае на мяне) есці хоча. Яго абрабавалі. Там жа, у лагеры, на абед могуць даць макароны, і не з чым-небудзь, а з катлетамі ці які гуляш, і хлеба ад пуза (ён цыркае слінай). І супу нальюць. Наездзімся, бя!

Ад яго слоў я таксама глытаю сліну. У нашых месцах шмат хто галадае, але і ў іншых, пэўна, не лепш, бо па хатах і кватэрах амаль штодня ходзяць наезжыя жабракі, пераважна жанчыны, і просяць чаго паесці — хоць скарынку хлеба.

Я знаходжу “сваю” футболку з нумарам “7” на спіне, прыхопліваю трусы і кеды — збольшага форма левага хаўбека пры мне. Можна і рухацца.

— А што гэта там у цябе? — раптам пытае ў Залмана Кацап і ківае на яго хатулёк.

— Дома паклалі, — кажа Залман. — Сам не ведаю. Пэўна, што паесці.

— Можна, маца? — кліць Кацап. Прыгрэбваецца, не інакш.

— Ахрэнеў? Якая маца летам? Пасха ж даўно прайшла.

— Пайшлі, — прыспешвае Фрыц. — Няма часу!

Тым не менш, размову пра яду ён чуе, бярэ на ўвагу, і трымаецца ўжо блізу нашага брамніка. Хатулёк Залмана як магнітам прыцягвае яго, але гонар не дазваляе папрасіць. Я гадаю, якое выйсце саспее ў галаве спрадвечна галоднага тэўтона, але доўга гадаць не выпадае: яно вельмі простае.

— Давай, патрымаю, — прапаноўвае ён брамніку, які прымярае футболку, і асцярожна цягне да сябе хатулёк. — Хочаш — паднясу? А ты пакуль апранайся.

Ён забірае хатулёк і зазірае ў яго.

— І-і-х-х, тут жа хлеб! І яшчэ нешта, у паперцы загорнута, — паведамляе Фрыц, ужо не ў сілах стрымліваць свае пачуцці.

— Маца, што яшчэ, — злоснічае Кацап.

Залман відавочна пакрыўджаны.

— Ды ты вазьмі чаго, — прапануе ён Фрыцу. — Там, пэўна, дзве катлеты. У паперы. Вазьмі адну. І хлеба бяры.

Сезонныя гульні ў футбол

— Катлеты? — Тэўтон ужо не кантралюе сябе. — Дык, можа я, гэта, адламаю кавалачак з хлебам? А то дома не паспеў паснедаць.

— Можаш, — велікадушна ківае Залман.

Праз некалькі секунд усё скончана. Хатулёк разабраны, хлеб і катлеты падзелены і з'едзены. Дасталася па дробнаму кавалачку тым, хто шустрэйшы, але пачуццё голаду ў нас толькі павялічваецца. Гэ-х, як хочацца есці.

Урэшце мы выходзім. Яшчэ не вельмі гарачае сонца ўзнямаецца з усходу над даляглядам. Пад'ехаць бы на аўтобусе, але пра гэта можна толькі марыць — ніякі кандуктар нас туды не пусціць: а грошай на білеты, вядома, ні ў кога з нас няма, рэдкія спадарожныя машыны таксама дзеля нас не прыпыняцца. На вуліцах, між тым, амаль пуста. Дарослыя працуюць, а дзеці там-сям корпаюцца ў пыле ля сваіх дамоў. Яшчэ не паспела садавіна, і дарэмна мы кідаем прагныя позіркы на яблыні за парканамі: плады на іх малыя і зялёныя — толькі жывот працяне др...м.

Але вось горад ззаду, вузкая лясная дарога вядзе да піянерскіх лагераў: іх, дарэчы, скампанавана ў гэтым раёне аж тры — кожнае вытворчае ведамства мае там сваю гаспадарку і выдзяляе на гэта грошы. Паветра паркрасе становіцца больш свежае і чыстае, пах блізкага лесу, травы і кветак бадзёрыць і падахвочвае дзейнічаць.

— Бягом! — камандуе Кацап. — А то не паспеем! Не адставаць, слабакі, маць вашу!..

Мы бяжым хвілін пяць. Дыхаць мне цяжка, у вачах раптам пачынае цямнець — ад голаду, здагадваюся я, учора хлеба ў чарзе я не дастаяўся — не хапіла, а сёння, вось, зусім абвал. Я пачынаю адставаць. Пераходзім на хаду.

Побач са мной Варгуліс, ці як зрэдку яго называюць, — Лясны Брат. Яго бацька — літовец, і ходзяць чуткі: дагэтуль швэндаецца па лясах у бандзе. Маці ў ссылцы за саўдзельніцтва “ворагам народа”. Вітас ці Віця, як мы яго завём, у размовах са мной (пра тое, што мой

бацька сядзіць, ён, вядома, ведае, і таму да мяне прыхільны) не хавае сваёй нянавісці да ўлады. Выхоўвае яго бабуля. У школе ён уладкаваўся на парце ззаду, і часта шэпча мне ў патыліцу на ўроках розныя рызыкаўныя словы супраць, як ён кажа, “саўдэпіі”, смяецца з прамой настаўнікаў, перацвельвае іх ці ўвогуле злоснічае і нясе абы што, аж становіцца за яго вусцішна.

— Уяві, — кажа ён мне зараз, — каб я валодаў такой моцай: загадаў бы — і галоўная зорка з іхняга Крамля р-раз — і звалілася долу. На кавалачкі — хрась! О-о, забегалі б яны там... Новую зорку зрабілі б, наверх уцягнулі, прыстасавалі, а яна зноў — хрась!

— Ну, прыгрэбаўся ты да той зоркі — хіба яна табе перашкаджае? — астуджваю я.

— Бабуля кажа — сатанінскі знак. — А сам ён ляжыць у Маўзалеі, толькі браты яго жывыя і дзейнічаюць.

— Хто — ён? — пытаюся я.

— Ён гэта Ён.

— А братоў шмат?

— Два засталася. Калі-небудзь яны аб’явцяца.

Я задумваюся.

Лясны Брат крочыць побач і фантазіруе далей на сваю ўлюбёную тэму.

— Чуеш, Шпіён, — працягвае Вітас, — каб, ну хаця б, заўтра, усе ўзялі і на працу не выйшлі, а селі б ля сваіх дамоў на лаўкі і праседзелі да вечара, размовы мудрыя б вялі. О-о, забегалі б тыя ў сваіх кабінетах! Чырвонапузікі, маць іх..., — ён сплёўвае. У Вітаса з-за такіх фантазій, і не толькі, былі ўжо сур’ёзныя непрыемнасці ў школе. Так, калі ішоў масавы прыём у піянеры, Вітас пры ўсіх заявіў: “Пляваў я на ваш чырвоны гальштук!” — з-за чаго не на жарт перапалоханая класная на другі ж дзень мела доўгія гутаркі з дырэктарам школы, а пасля з Вітасавай бабуляй, канфлікт замялі, але Вітас у піянеры так і не ўступіў.

— Шпарчэй! — прыспешвае нас Фрыц.

Мы прыбаўляем у хадзе, але ненадоўга.

Сезонныя гульні ў футбол

— Бягом! — сцервянее Кацап.

Мы зноў бяжым некалькі хвілін. Пусты грузавік абганяе нас, але шафёр і не думае спыніцца на нашыя крыкі. Праз шкло кабіны мы бачым яго пыхлівы твар пад плоскай кепкай. У кутку губ — папяроста.

— У-у, хамуйла! — махае кулаком услед Варгуліс.

Нехта свішча наўздагон. Дарэмна. Мы цягнемся далей. Але вось і ўказальнік на слупку. “Зялёны бор” — чытаем мы. Праз некалькі хвілін заўважаем у лесе дзяцей у чырвоных гальштуках — гэта вандруе нейкі атрад з лагера. Побач — важатая: маладая цётка з сачком у руцэ.

— Вы хто такія? — пытае яна нас.

— Футбольная каманда, — тлумачым мы. — Ідзём да вас у лагер згуляць матч. З вашай зборнай.

— Эта харашо, — падумаўшы, кажа важатая. — Спартборніцтвы развіваюць э-э, калектывізм, так?

— І ўмацоўваюць арганізм, — падначвае, перацвельваючы яе і знарок устаўляючы мяккі знак, Плахіш.

— А як ты думаеш, какаць яны таксама калектывна ходзяць? — цікавіцца ў мяне Лясны Брат.

Але вось мы ўваходзім у лагерную браму, ля якой сумуюць разявакі ды парачка дзяжурных. Абвестка, што ідуць вулічныя футбалісты, ужо наперадзе нас. Мясцовым карціць памерацца з намі сіламі, але не ўсё так проста: нас ніхто не клікаў, а ў лагеры жыццё ідзе па ўнутраным распарадку.

— Гэй, вы, — пытае пра сваё Фрыц, — абед у вас калі?

— Гадзіны праз дзве.

Мы спяшаемся. Трэба знайсці тутэйшага фізрука, ці яшчэ каго са старэйшых выхавацеляў, нехта з іх дамовіцца наконт футбольнага матча з начальнікам лагера, бо інакш нас ніхто не накорміць — набыты негатыўны вопыт падказвае нам як дзейнічаць.

— Шпіён! — нервуецца Хадот, — ты падрыхтаваў заяўку?

— Заяўку? А-а, д’ябла...

Але я нічога не напісаў. Зусім запамятаваў, ды ці да таго было ў той мітусні, што дзеля самавітасці мы кожны раз падаем пісьмовую заяўку на матч — гэта заўсёды дзейнічае на лагернае начальства надзвычай пераканаўча, і менавіта ў мой абавязак уваходзіць падрыхтоўка паперы. Я ліхаманкава шукаю асадку і які ліст. Але нават у Залмана нічога такога няма і блізка.

Ды толькі нам сёння ўвогуле не шанцуе. Лагерны фізрук не жадае футбола.

“У нас запланаваныя іншыя спаборніцтвы, да таго ж начальнік лагера загадаў рабіць уборку тэрыторыі, кажа ён. — Аперацыя “Мятла”.

— Аперацыя? “Мятла?” — расчаравана перапытваем мы.

— Ідзіце, ідзіце, — падштурхоўвае нас да выхаду гэты лысы, у гадох, незнаёмы нам мужчына з ухілістымі вачыма. Летась яго тут не было. — Вы толькі ўсіх тут развярэдзіце. Ідзіце. — Ён піхае нас у спіны.

Мы рушым да брамы і, паступова выціснутыя, пакідаем лагер.

— Баязліўцы! — крычыць, абярнуўшыся, заўсёды ціхі Бязмен. — Гаўнюкі!

— Чырвонапузья! Памідоры! — гэта ўжо Варгуліс. — Засільцеся на сваіх гальштуках!

— Задрыпанцы! — ляціць нам у адказ.

— Аперацыя “мятла”! Падмятайце ж!

— Прыбіральшчыкі!

— І вас вымецем! Ходзяць тут, галадранцы!

Фрыц амаль што ў паніцы. Ён ледзь не плача.

— А як жа абед? У іх жа карміць пачнуць праз дзве гадзіны! Вы чулі?

— Пачнуць, ды нам не дадуць, — ціха шэпча рахманы Баптыст.

— Пайшлі назад, па дарозе калгасныя трускаўкі праверым, — звабліва прапануе Кацап. — Мо, яны якраз паспелі? Шкада ісці адсель, кормяць тут смачна і дзевак прыгожых шмат, але што зробіш — не ў масць мы тут... Тым больш, сёння...

— А калі ў суседні лагер скіруем, у “Дрэваапра-

цоўшчык”? — кажа Залман. — Абед жа паўсюль у адзін час. А тут кіламетры тры, можа рызыкнём?

— Правільна! — ухваляе адразу Фрыц. — Паспеем. Калі бягом!

І вось мы зноў бязым крос па лясной сцяжынцы, якая ўецца між сосен, спускаецца ў яр і зноў падымаецца на парослыя папараццю і мхом пагоркі. Я задыхаюся, у грудзях горача. Надзвычай цягавіты Кацап, якога сярод нас ніхто не любіць, але церпяць, задае тэмп. Колькі там яшчэ да таго “Дрэваапрацоўшчыка”?

Лагер узнікае нечакана. Ён размясціўся ў цудоўным месцы. Побач ціхая і неглыбокая рачная старыца, я бачу агароджаную драўляную купальню, у якой плёхаецца лагерная малеча, таксама драўляныя, “фінскія” домікі, сталоўку, стадыён. Футбольная “паляна” укарочаная, для нас гэта добра, галоднаму надта не разбяжышся. Вось толькі ці прымуць нас у гэтым Эдэме?

Лагернага фізрука завуць Асланавіч. Гэта па-бацьку, бацька ў яго быў ці асецін, ці інгуш. Той-сёй з нас ведае яго, Асланавіча, па мінулым годзе. Толькі вось летась ён працаваў у “Зялёным бары”.

Асланавіч — усмешлівы, шэравокі мацак гадоў трыццаці, слухае нас уважліва і не перабівае.

— Заяўку? Не напісалі? — перапытвае ён. — Дык навошта нам тыя паперкі? Хіба мы не разумеем, хіба мы не знаёмыя? А матч згуляем, анягож. Зараз жа клікнем кліч на раду, каб збіралі зборную лагера, мы якраз перадусім паміж атрадамі правялі турнір. Вось схаджу толькі да Казіміраўны, наконт абеду пагавару. Вы ж паабедаць, пэўна, застанецца? — хітра ўсміхаецца ён.

— Так, так! — горача запэўнівае яго Фрыц. — Вядома, застанемся.

Побач з Асланавічам стаіць лагерная доктарка ў белым халаце. Яна прыкладна яго ўзросту, бландзінка з простым, крыху кірпаносым, славянскім тварам. Асланавіч пасылае ганцоў рыхтаваць каманду, але я чую, як доктарка ціха кажа яму на вуха:

— Накшталт абеду — не абячай. Ты ж ведаеш тую лярву?

— Нічога, і не такіх ведалі! — смяецца Асланавіч, і непрыкметна пагладжвае па руцэ доктаркі. — За свае купім той абед, калі што. Я ж бачу гэтых дзяцей. Яны галадаюць. Скінемся, таварыш экскулап? Га?

На ганак з “камандзёрскага” доміка, між тым, выходзіць Казіміраўна — як я здагадваюся, начальніца лагера. Гэта чырвонашчокая кабета гадоў пад сорок пять — пяцьдзсят, мажная і ўладарная. На ёй хатні халат у кветкі, на нагах — пантофлі.

— Футбол? — пытае яна. — Ну, няхай гуляюць. А з абедам — не. У нас строгі ўлік, Сяргей Асланавіч. Кампот можа застанеца, дык напаіце, а лепш чаю. Бацькі ў канцы змены нас правяраюць: ці прыбавілі іх дзеці ў вазе? І колькі? Дык іх жа, нашых дзяцей, карміць трэба. А калі я чужых пачну ўлагоджваць — то што тады?

— Як гэта, не накарміць? — націскае Асланавіч, — яны ж афіцыйную паперу падаюць, заяўку на матч.

— Заяўку? — цішэе Казіміраўна, — гэта так паложана?

— Анягож, — кажа Асланавіч. — А што ў гарадскім адзеле па адукацыі скажуць? Не, Казіміраўна, вы ўжо прабачце, а на абед іх прыйдзеца запрасіць. Ну хоць па першаму даць, макарон там пакрыху на другое.

— У гарадзеле? — неўразумела перапытвае начальніца, — а гарана тут пры чым?

— Пры ўсім пры тым! — выкручваецца Асланавіч. — Вы што, забараняеце спорт? А пастанова ўрада? У выканкаме тым жа, што скажуць?

На ганак да Казіміраўны між тым выходзіць злёжку п’янаваты апуцак, з крыху выцягнутымі наперад сабачымі сківіцамі і пасыпанай перхаццю невялікай чарнявай галавой. Гэта, як я чую, муж Казіміраўны, Вацлававіч, якога яна прыстасавала ў лагера музруком, а па нашаму — прыдуркам. Вацлававіч, чую я, здольны выканаць на баяне дзве-тры мелодыі. Следам за ім з доміка выторкваецца і сын начальства, Генусь — укармлены лапавухі дзяцюк, гадоў пятнаццаці. Асла-

навіч вяртаецца да доктаркі, бо начальніца няйнакш мусіць тэрмінова трымаць з мужам і сынам нараду: што ў гэтай сітуацыі рабіць?

— Ну, уся хеўра ў зборы, — кажа скрозь зубы фізруку доктарка. — Не, я тут на другую змену не застануся.

— І ў суседзяў не лепш, у “Зялёным бары”, — меланхалічна адзначае Асланавіч. — Паналезла на дзіцячы хлеб тараканаў!

— Таму цябе адтуль выперлі? Думаеш у гэтай клімактэрычкі, з яе халяўшчыкамі лепей?

— Я сам пайшоў, — крыўдзіцца Асланавіч.

— А каманда іх як называецца? — урэшце пытае з ганка Казіміраўна.

Шызанулася яна, ці што?

Паўза.

— Хлопчык, як назва вашай каманды? — пытае мяне доктарка. І, звяртаючыся да Асланавіча, ужо цішэй: — Ты чуеш? Навошта ёй назва? Што, гэта пшэчка — дзярма наелася?

— “Скарпіёны”, — кажу я першае слова, што ўляцела ў голаў выпадкова і вылецела, а зараз яго ўжо назад не зловіш.

— Каманда называецца “Скарпіёны”! — гучна дакладвае Асланавіч.

— Не, — крывіцца Казіміраўна. — Што гэта за назва такая? З такой камандай мы ў футбол гуляць не будзем, праўда, Генусь?

— Не будзем, — круціць галавой яе таўсматы сыноч.

— Ды вы не зразумелі, — цярпліва ўдакладняе Асланавіч, — “Чырвоныя скарпіёны”.

— “Чырвоныя...”? А што — у нас такія ёсць?

— Анягож, — тлумачыць Асланавіч. — У рэспубліках Сярэдняй Азіі. Нашы, савецкія скарпіёны. Чырвоныя.

Хеўра зноў раіцца між сабой. Я ўжо ведаю, што Казіміраўна на прадпрыемстве “Дрэваапрацоўшчык” з’яўляецца старшынёй прафкама. Летам яна праводзіць тут свой адпачынак, які сумяшчае з пасадай на-

чальніцы лагера. Раптам яна разам з Вацлававічам, як лялькі ў табакерку, нечакана знікаюць у доміку. Таўсматы Генусь з ганка гучна кажа нам усім прысуд:

— Калі ваша каманда абыграе нашу, то абедам на-
кормяць. А калі мы выйграем — то загадана толькі
чаю даць.

— Ну і поскудзь, — ціха, так, што я ледзь чую, шэпча ў вуха Асланавічу доктарка. — Не, я, як толькі змена скончыцца, адразу звальняюся. І вагацца не буду.

— Яе б у іншы лагер, — кажа Асланавіч. — Наглядчыцай. І засранцаў ейных. Туды ж...

...Футбол у любым дзіцячым лагерах — спорт нумар адзін. Праз некалькі хвілін ганцы даносяць Асланавічу, што іх зборная збольшага гатовая да матча. На варотах, праўда, няма сетак, але поле падрыхтавана раней, нават разметка захавалася. Я бачу, што нашы хлопцы быццам ужо аддыхаліся пасля марш-кідка і таксама апрабуюць пакрысе форму.

— Вы па якой сістэме гуляеце? — зноў цікавіцца ўсмешлівы Асланавіч, — калі не сакрэт, вядома?

— Па бразільскай: адзін-чатыры-два-чатыры, — адказваю я. — У нас сакрэтаў няма. Вы нам гол заб'яце, а мы вам на адзін болей.

— Ну, ну, — усміхаецца Асланавіч. — Вашаму цяляці ды нашага ваўка б з'есці, ха-ха...

— А што — начальніца сур'ёзна такую ўмову на матч паставіла? — пытаюся я.

Пасля кароткай паўзы Асланавіч толькі крывіць рот у гримасе, якая ўжо вельмі далёкая ад яго звычайнай, добрабычлівай усмешкі.

— Расход з пытаннямі, — урэшце кажа ён. — Усё, братка. Барацьба — вечная і... маральная. Такое жыццё. Прасёк?

***

Наш праціўнік — моцная каманда: гэта я адразу бачу. Складзена яна з выхаванцаў старэйшых атрадаў, форма на іх у камплекце (пэўна, у горадзе ў футбольную секцыю ходзяць) — нават гетры надзелі, а пад іх

— шчыткі. Цяпер мы ім зусім не страшныя. Судзіць будуць Асланавіч (галоўны) і два бакавыя, таксама з мясцовых, але тут ужо нічога не зробіш — сваіх жа суддзяў з сабой не прывялі.

Перад пачаткам гульні Асланавіч выносіць стары, хрыпаты мегафон і робіць абвестку.

— Да нас у лагер “Дрэваапрацоўшчык”, — кажа ён, — прыбыла на матч гарадская футбольная каманда “Чырвоныя скарпіёны” — неаднаразовая пераможца раённых, абласных і іншых турніраў. Павітаем “Чырвоныя скарпіёнаў”, сябры.

Мы чуем свіст і плясканне ў далоні. Гледачоў багата. Сярод іх шмат дзяўчат. Я адчуваю сябе ніякавата ў гіганцкіх сацінавых трусах: толькі б не смяяліся.

Асланавіч кідае манетку — з улікам сонца мы выбіраем браму. Гаспадары пачынаюць. Залман, нацягнуўшы на голаў абшарпаную шэрую кепку (зусім як брамнікі ў кіно), нервова соўгаецца паміж бакавымі стойкамі: хутка яму будзе работа, цьфу-цьфу... Гульня для мяне цяпер рассыпаецца на асобныя фрагменты. Добра, што Асланавіч скараціў таймы — кожны па трыццаць хвілін: для нас гэта як выратаванне. Не такі ён, пэўна, прасты, той Асланавіч, і судзіць прыстойна, чужых, гэта значыць нас, надта пакуль не заціскае. “Чырвоныя скарпіёны” — прыдумаў жа.

...А вось мяч і да мяне даходзіць. У камандзе я лічуся лепшым выканаўцам падкату, але ў абароне надта адсежвацца не люблю, а больш гуляю ў сярэдзіне “паляны” на пару з Фрыцам. Я раблю свой фірменны падкат у ногі іх форварду — чыста, Асланавіч не прыдзярэцца, і навешваю адабраны мяч на вароты гаспадароў: а раптам зухаваты Кацап, дзякуючы сваёй фізусе, прарвецца на дурніцу, але Фрыц незадаволены такім спрошчаным тактычным варыянтам.

— Гуляй у пас! — крычыць ён мне.

Правільна крычыць. Ён, Фрыц, увогуле лепшы гулец у камандзе, і адкуль толькі ў яго, нязграбнага, быццам неахайнага ў жыцці, на “паляне” праяўляюцца артыстычнасць, лёгкасць у прыёме мяча, выдатная гульня га-

лавой, дрыблінг? Можа, іншы раз думаю я, ад бацькі? Можа той немец да вайны быў якраз у сябе дома, у Нямеччыне, футбалістам? Можа, зусім і не трэба было яму вайна?

Ну, набегаюся я сёння. І не адпачнеш — свае не дадуць. А не выйграем — няўжо сапраўды паесці не давядзецца? Але не пра яду трэба зараз думаць, і не да яе. Трэба вытрываць. Унь браты Хватынцы — таксама без бацькі засталіся, пэўна, не надта сёння елі, а цягнуць у абароне. Ды што гаварыць, нават у Залмана бацькі няма — памёр. Начальнікам адразу пасля вайны, кажуць, быў, друкарняй гарадской кіраваў. І Кацап без бацькі. Той у яго, кажуць, нкусаўцам быў. Іх па вайне сюды багата з Расіі засылалі. Пажыў ён тут, пажыў, ды з'ехаў у сваю Масковію, быццам там яго першая жонка чакала, толькі прозвішча сыну пакінуў.

А харошая ў іх дзесятка. І адзінаццатка бяжыць — не ўгонішся, да таго ж, і ў абводцы майстра. І абаронцы ўчэпістыя. Толькі цэнтрфорвард іх — дзевяты нумар, для мяне пакуль загадка. Быццам у глыбіні адседжваецца, але гэта пакуль, вядома, і тое, як да яго ўвесь час мяч ліпне — дрэнны знак. Не спраўляюцца з іхнімі нападаючымі Бязмен з Плахішом і браты Хватынцы, разрываюць нас на кавалкі, паступова і мы з Фрыцам назад адцягваемся, абароне дапамагаем. Залман пасля корнера ледзь не з дзевяткі мяч выцягнуў, а час марудна ідзе. Хутчэй бы перапынак, мо адпачнём.

І як я толькі пра гэта падумаў — нам гол і ўкацілі. Не забілі, а менавіта ўкацілі ў мітусні ля варот — Залман толькі рот разявіў. Бачу я, хто вінаваты ў гэтым, але бегачь, папракаць позна, ды і сам сваёй віны не змяншаю. У рэшце рэшт, мы пачынаем з сярэдзіны. Мяч марудна прасоўваецца наперад да брамы гаспадароў, але вось яго ў нас адабралі, ды праз некалькі секунд Фрыц зноў яго перахапіў, пасылае наперад Хадота з Бязменам, там ужо Кацап клякоча як індук — у яго звычайная істэрыка пачынаецца. За што мы яго недалюбліваем, дык вось за такія моманты — апеля-

Сезонныя гульні ў футбол

цыю да суддзяў, залішняю агрэсіўнасць ды абвінавачванні сваіх. Пусты нумар, мяч зноў адабраны, гаспадары пачынаюць чарговы наступ.

— Гэй, капітан! (а капітанская павязка на маёй руцэ), — крычаць ад гледачоў, — што за каманду ты прывёў? Мы ў другім тайме дублёраў супраць вас паставім!

І свіст. Дзяўчаты на лаўках хіхікаюць. Няўжо трупы нашы, вялізныя, армейскія, іх так смяшаць?

— Прабілі яны, мяч у ніжні вугал нашай брамы ішоў, але Залман выцягнуў, кончыкамі пальцаў дастаў і на вуглавы перакінуў. Корнер яны няўдала падалі, мяч зноў у нас, браты Хватынцы наперад па краю пайшлі, у іх спайка гульнявая, разумеюць адзін аднаго, у адзін дотык камбінацыю пачалі, Фрыц адразу да іх далучыўся, тут і я рвануўся наперад: рызыкаўна, вядома, але — пара, сэрцам адчуў — пара. На рывок ды пару-другую фінтоў пры абводцы сілы ў мяне захаваліся, распісалі мы ўсё нібы па боскаму натхненню, Фрыц, малайчына, пас мне выдаў снайперскі, і не ў барацьбу куды, не за спіну, а ў пятачок, свабодны ад іх абаронцаў, “праваліліся” яны, як кажуць, а ў той пятачок я і рвануў. І вось ён, Фрыцаў падарунак, пад правую нагу збоку кладзецца, толькі прабіць граматна застаецца. Б’ю і бачу, як іх брамнік хіба што здрыгануўся і... гол. Гол! На “трыбунах” іх (на лаўках драўляных) цішыня настала. Ага.

— Зусім няблага, аднак! — гэта ўжо ўсмешлівы Асланавіч кажа і пасля свістка на сярэдзіну паказвае.

— Назад! — махаю я сваім рукой. — У абарону!

Так. Зараз не выпадае ўсім каля іх брамы тусавацца. Заслон трэба спачатку паставіць, а потым знайсці прарэху і зноў, як змяі, уджаліць. Тут ужо не бразільская натхнёная імправізацыя павінна дзейнічаць, а нешта больш выверанае — італьянскае катэначыя, напрыклад, толькі так, мяркую, урэшце мы і выстаім, а Бог дасць, і заб’ем яшчэ...

— Вітас! — крычу я Варгулісу, — падстрахуй Плахіша, чысцільчыкам папрацуй, выручай!

Паслухаўся мяне Лясны Брат, у абарону адцягнуўся,

лібера функцыі прыняў. Гэта добра, ён надзейны, а калі упрэцца — яго на шармака не праскочыш. Выроўнівацца пачала гульня, збілі мы іхні гаспадарскі імпэт, цяпер хто каго — невядома. Але яны зноў населі на нашу браму, зноў корнер, я бягу ў сваю штрафную, мяч адбіваюць без адраса, яго нашыя праціўнікі падхопліваюць, добра ў іх атрымліваецца, нічога не скажаш. Фрыц пасярэдзіне “паляны” крычыць, нервуецца — не ўсё зараз па ягоным выходзіць. Адбіліся мы, быццам, пачынаем атаку ладзіць, ды тут іхняя загадкавая “дзевятка” умяшаўся. Мяч перахапіў, абышоў прыгожым, нічога не скажу, фінтом Баптыста, і здалёк, хто б мог падумаць, стрэліў па нашай браме. Залман толькі вачыма праводзіў мяч, які пад верхнюю бэльку ў самым кутку шморгнуў. Што, не чакаў, дзядзька? Гэ-эх, ты! Кацап бяжыць, мацюкамі крые, але тут Асланавіч яго спыніў і жоўтую картачку ў нос — папярэджанне. Правільна, Асланавіч! Толькі нам зараз ад гэтага паралёгі няма, зноў з сярэдзіны пачынаць.

Не рухаемся мы — вось у чым небяспека. Каб не марш-кідок неспадзяваны ды паелі з раніцы, быў бы, можа, іншы расклад, але, як кажа Асланавіч, жыццё — гэта барацьба, якая вечная і маральная... Нават Хадот не бяжыць. І ўвогуле, хоць яго бацька быў футбалістам, і неблагім (два гады таму ён быццам з’ехаў на Поўнач, на заробкі), Васілю ў гэтым накірунку, як кажуць, лавіць асабліва няма чаго. Прырода на ім крыху адпачывае, пэўна, а бацька яго гуляў... нічога не скажаш.

І з Кацапа толку няма наперадзе. Яму б проста бегач па стадыёне, у тым сэнсе, што бегам заняцца, каб надта галаву не напружваць, бо дрыблінг у яго не атрымоўваецца, пачуцця гола няма, на патрэбную “кропку” ён не выходзіць, і гэта, пэўна, пажыццёва. Не футбольны ён экзэмпляр.

Думкі мае скачуць, а Фрыц, між тым, мне знак робіць — запрашае наперад прагуляцца. І адкуль у яго толькі імпэт бярэцца? З апошніх сіл, што засталіся, я праходжу метраў дваццаць па краю і навешваю на

Сезонныя гульні ў футбол

“кропку”, якую ўжо выгледзеў секунду раней, а потым у цэнтр змяшчаюся. За мной Лясны Брат ляціць. Мы ўрываемся ў іх штрафную нібы снарады. Я бачу, як постаць Фрыца ўзлятае ў паветра, галава знаходзіць мяч і б’е. Мяч у варотах. Гол!

Гаспадары пачынаюць з сярэдзіны, але Асланавіч свішча. Тайм-аўт. Мы пляцемся ў цянок, пад дрэвы. Ляжаць бы так да вечара, толькі паесці б спачатку...

Прыгожая бялая дзяўчынка прыносіць нам вядзерца з кампотам. Мы п’ём па чарзе.

— О-о! Смачна!

— Вельмі не захапляйцеся! — папярэджвае Асланавіч. — А то ногі не пабягуць. Вось пасля матча — калі ласка!

— Ведаем, анягож. Дзякуй, Асланавіч.

— А як цябе зваць? — чапляецца да дзяўчынкі Кацап. — Давай знаёміцца. Ты ў якой школе вучышся?

Эйш, чаго захацеў. Усё-такі зух наш Ваня.

— Мiane Наста зваць, — кажа дзяўчынка.

— А дзе ты кампоту столькі ўзяла?

— Доктарка прыслала са сталовай.

Вось яно што. Не забылася пра нас доктарка. Правільная жанчына.

Наста з пустым вядзерцам бяжыць назад. Перапынак зацягваецца. Гэта, пэўна, Асланавіч дае нам адпачыць.

Другі тайм мы ўжо не вытрымліваем: не хапае “фізухі”. Адбіваемся, як можам. У Залмана толькі крыху сіл захавалася — усё-такі брамніку бегаць менш. Таму ён і выручае нас раз за разам. Матч наш увогуле нават прыстойна ідзе да свайго завяршэння. Асланавіч паглядае ўжо на гадзіннік, рыхтуецца, каб даць сігнал на перапынак. Але якраз тут усё і здараецца. Лагерныя форварды навалом ідуць на нас, гледачы крычаць, свішчуць, бо ля нашай брамы ўтвараецца “куча мала”. Падбягае Асланавіч, расцягвае гульцоў. Мяч у руках у Залмана, які ён учэпіста накрыў сваім даўгім целам, але сам Залман не падымаецца. Яму, пэўна, ударылі па галаве. Урэшце, ён з цяжкас-

цю садзіцца, а потым устае. Кроў цячэ па яго твары. Шчака рассечана. Ён засоўвае пальцы ў рот і... выцягвае выбіты зуб.

Асланавіч свішча і аб'яўляе перапынак. Нехта ўжо бяжыць па доктарку. З сакваяжыкам у руках, яна перасякае стаптанае нашымі нагамі поле і схіляецца над нашым небаракам-брамнікам.

— Зуб, — паказвае той, — вось ён.

— А сківіца як, не баліць? — асцярожна кранае яго за падбародак доктарка.

Залман паціскае плячыма. Яго вядуць і садзяць на лаўку. Я назіраю, як доктарка робіць тампон, дэзінфіцыруе яго і соўгае Залману ў рот.

— Сціскай! — загадвае яна. — Не баліць?

— Жуб, — шамкае Залман. — Мне выбілі жуб. Не, не баліць.

Брамнік раскрывае далонь. На ёй — доўгі, ледзь крываваты зуб.

— Не выкідай, — кажа доктарка. — па-першае, нельга, а, па-другое, мы цябе ў паліклініку адправім, там яго можа на месца паставяць, і калі паспеем, то і прыжывецца. Шоў на шчаку накладуць. І здымак заадно зробіць, правераць сківіцы — а раптам пералом.

— Машыну трэба, — кажа Асланавіч. — Я зараз.

Каманда акружае брамніка. Нехта прыносіць вады. Залман лье яе сабе на голаў, потым выцірае майкай. Насустрач Асланавічу ўжо спяшаецца Казіміраўна. Твар яе ў чырвоных плямах. Следам за ёй, пахістваючыся, але робячы заклапочаны выгляд, крочыць Вацлававіч. Каб лепей чуць, я падыходжу бліжэй.

Паўза.

— Што, дагуляліся? — злосна, але сцішана пытае фізрука начальніца. — Дзіцё пакалечылі? Урэшце, я ўсё ведаю, паведамлілі, абрадвалі. А хто за ўсё адкажа? Я? Не, вы адкажаце. Сёння ж збяром педсавет.

— Нічога страшнага, — супакойвае яе Асланавіч. — Зуб. Па гэтым будзе жыць. Я наконт машыны. Там гэ-

Сезонныя гульні ў футбол

ты, як яго, Саша прыехаў за адходамі, дык вы дайце ўказанне, каб хлопца ў горад на зваротным шляху завёз. І дзяцей пакарміць трэба пасля матча.

— Матча? — узвіраецца Казіміраўна. — Не! Ніякага футбола больш не будзе! І ніякіх кармёжак. Зараз жа гэтыя прыхадні няхай ідуць туды, адкуль прыйшлі.

— Спачатку пра машыну, — кажа Асланавіч. — Потым астатняе абмяркуем. Не будзем губляць час дарэмна.

— Вінцэсь! — азіраецца Казіміраўна на музкіраўніка. — Ідзі скажы Сашу, каб адвёз гэтага яўрэйскага хлопчыка да маці ці ў паліклініку. Вы хоць разумеете, — звяртаецца яна зноў да Асланавіча, — што бацькі ў яго, пэўна, не простыя калгаснікі і не рабацягі на фабрыцы? А калі яны пачнуць патрабаваць невядома што? Хто ім за ўсё кампенсуе?

Дарэмна яна, дарэчы, расхвалывалася. Маці Залмана, як ведаю, усяго толькі гандлюе ў прамтаварнай краме.

— Не, тут не толькі клімакс, — напаўголаса выціскае праз зубы доктарка побач са мной. — Тут яшчэ жлобства дзікунскае...

— Начальніца раптам абарочвае да яе свой раззлаваны, у чырвоных плямах, твар.

— У мяне, між іншым, слых выдатны, — яна раз'юшаная, як ніколі. — Вы, дарэчы, у горадзе мужа маеце, — шыпіць яна доктарцы. — А тут разводзіце невядома што вось з ім, — яна паказвае на Асланавіча. — Вы думаеце, я не ведаю? Мне ўсё дакладваюць, так!

— Ну, з мяне хопіць, — адказвае ёй доктарка. — Зараз я збіраю сумку — гэта дзве хвіліны, і еду дамоў. Заадно і хлопчыка ў паліклініку дастаўлю. Толькі назад ужо не чакайце. Досыць з мяне такога шчасця, як вы!

Вось дык доктарка! Баявая жанчына, між іншым.

— Я, бадай, заўтра раніцай таксама вас пакіну. Назаўсёды, — гэта ўжо зусім нечакана Асланавіч заяўляе. — Здам толькі сённы інвентар па спісу. — Ён раптам зноў усміхаецца. Але ўжо далёка не лагодна.

Паўза.

Малайчына, Асланавіч! Вось, значыць, якія тут страсці драмалі. Цяпер будуць разбірацца на сваіх пед-саветах, ха-ха...

Праз некалькі хвілін машына з тым самым вадзілам, які не падвёз нас па дарозе ў лагер і якога ўсе завуць Сашам, скіроўвае назад, у горад. У кабiне ў Сашы, тым не менш, нейкая заплыўшая салам цётка, кажуць, ці то галоўны кухар, ці то загадчыца сталовай, а ў кузаве — доктарка з Залманам. Ён махае нам рукой.

— Бывай, Залман! — крычым мы. — Трымайся! Не згубі зуб!

Мы паволі цягнемся па лясной дарозе ў бок горада. Спёка. Яшчэ нічога, пакуль ідзём па лесе, а што будзе, калі на сонца выйдзем? Фрыц спачатку кідаецца па чарніцы, але іх тут, вядома, няма — усё выелі ў гэтых месцах прахадзімцы розныя, у тым сэнсе, што тыя, якія па дарожцы да нас праходзілі.

— Тут недалёка калгасныя трускаўкі, — зноў прапiхвае сваю ідэю Кацап. — Смачная рэч.

— А вартаўнікі? Гэта ж не буракі. За трускаўкі вялікія грошы даюць. Іх унь як вартуюць!

— І-і-э-э-х! — стогне Фрыц.

Есці хочуць усе. Мы вельмі галодныя. Няўжо ў гэтым лесе няма нічога вартага, якой ягады, грыба, каб падсмажыць на вогнішчы? Сыраежкі — іх што, можна есці сырымі?

— Чуеш, Шпіён?

— Што? — пытаюся я.

Лясны Брат трымаецца побач.

— Я раскажу табе пра бацьку, — нечакана паведамляе ён мне.

— А што ты пра яго ведаеш?

— А вось паслухай.

...“Калі я быў зусім малы, — пачынае свой аповяд Вітас, — мой бацька Данатас прыходзіў да нас дамоў. Ён быў вельмі стомлены і галодны, бо не еў некалькі дзён. Да таго ж, як аказалася, яго адсочвалі нкусаўцы. Маці з бабуляй не ведалі гэтага і вельмі абрадаваліся, калі ён ціхенька пастукаў да нас у кватэру.

Сезонныя гульні ў футбол

Але бацька адразу папярэдзіў, што за ім, магчыма, “хвост”, ад якога ён, можа, пазбавіўся на якую гадзіну, і папрасіў, каб яму хутчэй сабралі паесці, бо ён мусіць пайсці.

Але сабраць яму хатулёк не паспелі, бо з’явіліся нкусаўцы. Тады бацька з рэвальверам у руцэ схаваўся за шафу ў куце і сказаў, каб дзверы адчынілі і даверыліся на волю Ўсывышняга.

Нкусаўцы — іх было трое — з перасцярогай увайшлі ў кватэру і, агледзеўшыся, спыталі ў маці, ці не заходзіў сюды яе муж, бандыт Данатас Варгуліс?

“Не, не заходзіў”, — адказала маці.

Тады яны паселі ў вітальні ля ўваходных дзвярэй на канапу, і старэйшы з іх паведаміў, што яны будуць тут сядзець усю ноч і што нікому выходзіць з кватэры нельга. Пасля чаго аднаго з іх адправілі назад, а двое засталіся.

Дык вось, бацька, сцішваючы дыханне, стаяў за шафай і слухаў, пра што гавораць нкусаўцы. Але яго праследавацелям, пэўна, было забаронена надта ўлягаць на размовы, і таму яны хутка замаўчалі, толькі палілі свой “Беламор”. Ніхто ў кватэры не спаў, нават я, хаця ў той час, канешне, амаль нічога не разумеў. Бацьку нельга было паварушыцца, ад голаду кружылася ў галаве і станавіліся ватнымі ногі. Але ён трываў. За шафай, як ён выявіў, ляжала патрапаная кніжка, якую ён, сунуўшы рэвальвер за пазуху, ціхенька разгарнуў. Гэта была п’еса Шэкспіра, якая называлася “Гамлет”. Калісьці бацька марыў стаць акцёрам. Ён стаў чытаць, і, магчыма, гэта выратавала і яго, і нас усіх, бо інакш ён бы не вытрываў і паваліўся. Так прайшло шмат часу. Бацька, вядома, мог пачаць страляць і нават забіць іх абодвух, але ж тады арышт чакаў бы ўсю сям’ю.

Засада працягвалася да раніцы, і толькі а сёмай гадзіне, — расказвае Вітас, — як развіднела, нкусаўцы пайшлі. Як толькі яны выйшлі за дзверы, бацька паваліўся на падлогу і страціў прытомнасць. Пасля таго, — заканчвае Вітас, — я ніколі не бачыў свайго бацьку.

Ён зноў сышоў у лес. Але я веру, што ён і цяпер жывы, і прыйдзе час, калі мы пабачымся...”

— А хіба тая кніжка Шэкспіра ў цябе захавалася? — пытаюся я.

— Так. Я вывучыў яе ўсю на памяць. Калі я вырасту, то буду актёрам і сыграю Гамлета.

Паўза.

Здаду бомкае веласіпедны званок. Мы азіраемся і бачым: гэта едзе лагерны фізрук Асланавіч. Ён у тых жа шортах, у якіх судзіў наш футбольны матч, толькі за спінай у яго рукзак. Дамоў хіба сабраўся, педсавета не дачакаўшыся, ці як?

Асланавіч тармозіць, злазіць з ровара і скідвае са спіны рукзак.

— Ну, — кажа ён са сваёй звычайнай усмешкаю, — недалёка вы адышліся. А я ўжо думаў, вы ў горадзе, сітро п'яце. Я тут вам, дарэчы, падсілкавацца прывёз, а то вы, пэўна ж, апетыт нагулялі, а я вас абедам абяцаў накарміць — ды не выйшла. Дык вы мне выбачайце.

Паўза.

Мы моўчкі глядзім, як фізрук выцягвае з рукзака некалькі боханаў белага хлеба, а потым кансервавых бляшанкі. “Сняданак турыста” — чытаю я на адной.

— Вось, — дакладвае ён. — Дзесяць бляшанак. Кожнаму па адной. Адкаркуеце, спадзяюся. Ножык у каго ёсць? Капітан!

— Ёсць! Анягож! — адгукваюся я. — Знойдзем!

— Ну, дык бывайце, — развітваецца Асланавіч. — Харошы матч, дарэчы, згулялі! Таго-сяго з вас у інтэрнат спартыўны аддаць бы, але цяпер позна ўжо. А шкада...

Ён спрытна, адной нагой, разганяе ровар на сцяжынцы, ускоквае на яго і націскае на педалі.

— Дзякуй, Асланавіч! — крычу я запознена.

Ён, не абарочваючыся, маша рукой. Малайчына, Асланавіч! Талковы мужык!

Мы накідваемся на ежу. “Сняданак турыста” ліхаманкава ўскрываецца ножыкам, відэльцы мы робім з трэсак. Рэжам белы хлеб. О-о, якая гэта асалода — абед у лесе на свежым паветры...

Сезонныя гульні ў футбол

Неўзабаве ўсё знікае ў нашых страўніках. Мы яшчэ крыху адпачываем, але не даюць камары, і таму неўзабаве даводзіцца ісці далей. Урэшце мы выходзім з лесу і набліжаемся да першых збудаванняў гарадской ускраіны. Якраз цяпер паміж Кацапам і Фрыцам завязваецца сварка. Яны не сыходзяцца ў ацэнцы нашай гульні.

— Я мог бы забіць мяч, і не адзін, — гарачыцца Кацап. — Але вы не “падпітвалі” мяне пасам! Таму і вынік такі.

— Харошы, між іншым, вынік, — кажа Фрыц. — У іх неблагая зборная, яшчэ б пяць хвілін — і нам гамон. А “падпітваць” цябе няма разліку — ты не гулец.

— А ты — гулец?

— Так, я — гулец.

— Ты байструк. Цябе немец зрабіў!

Фрыц, які ўвогуле спакойна адносіцца да сваёй мянушкі, не можа цярпець, тым не менш, размоў пра сваё незаконнае паходжанне. Да таго ж, ён пад'еў, і з кожнай секундай яго арганізм аднаўляе сваю моц. Сварка адразу пераўтвараецца ў бойку. Спрактыкаваны ў вулічных сутычках тэўтон, імгненна кідаецца на свайго праціўніка і зашчэплівае таго нагамі, адначасова сціскаючы рукамі горла. Абодва коцяцца ў пыл. На зямлі больш дужы Кацап расціскае варажы захоп і адчувальна б'е Фрыца кулакамі па галаве і спіне. Урэшце ён апынаецца зверху на сваім праціўніку.

— Зарэжу! — істэрычна вішчыць ён. — Папішу, сука!

Але, пакуль тое, мы не ўмешваемся. Б'юцца адзін на адзін. Такое правіла.

— Давай, Фрыц! — падбадзёрваю я.

— Федзя, бей! — упрошвае побач Лясны Брат.

Не любяць у нас Кацапа.

Нязломны тэўтон не падманвае нашы спадзяванні. Знізу ён трапна “дае быка” і трапляе ворагу галавой якраз у падбародак. Пэўна, вестыбулярны апарат яго праціўніка адразу пачынае даваць збоі, бо той на некалькі секунд упадае ў стан вялай комы. Я карыстаю-

ся гэтым, выцягваю ў яго з кішэні складны ножык і закідваю падалей на ўзбочыну, у пустазелле. Цяпер няхай б'юцца.

Я паціху іду далей па дарозе, якая вядзе ў горад, да дому. Дзень коціцца да свайго завяршэння. Лясны Брат крочыць збоку і, як заўсёды, фантазіруе на свае ўлюбёныя тэмы. Я прыслухоўваюся.

— Каб я меў такую моц: загадаў жаданне і — вось яно, збываецца... Я б што пажадаў, як ты думаеш? Не ведаеш? Уяві сабе: сабраліся яны на сваю дэманстрацыю, на парад свой, там, у сталіцы, танкі ўсякія спачатку вывезлі, гарматы, бомбы бочкападобныя, атамныя, і тут якраз у паветры вялікі дырыжабль з'яўляецца. Ціха так наплывае і над іх Чырвонай плошчай спыняецца на вышыні. А на ім велізарнымі літарамі надпіс з абодвух бакоў. І ведаеш, які?

Я паціскаю плячыма.

— Ніколі не здагадаешся. Адно только слова. З трох літараў.

Я спыняюся.

— Прасякаеш? — пытаецца Лясны Брат, — якое слова? О-о-о, бегаюць яны там, на трыбуне! Глядзяць толькі на неба, цішыня наступае, і ў гэтай цішы ўся плошча варушыць губамі — сваё самае ўлюбёнае і распаўсюджанае слова чытае...

***

Фрыц сядзіць у мяне дома, мажны, нават атлусцелы. Учора я выпадкова сустрэў яго ў горадзе і запрасіў у госці. Ён жыве ў Маскве і прыехаў сюды, на такой жа старой “капейцы”, як і ў мяне. Толькі іншага колеру. “Дачцэ “Мазду” аддаў, — тлумачыць ён, — а мне і на гэтай зручна”.

— Ешце, Фёдар, ешце, — запрашае яго жонка.

На сталае шмат яды. Пляшка гарэлкі.

Але Фёдар Маркевіч, былы аднакласнік, не галодны: мы нетаропка вядзём гутарку, якая ні да чаго не абавязвае. Фрыц не спяшаецца паведаміць, з якой нагоды прыехаў сюды са сталіцы, ды і я не пытаюся.

Як гаспадар, я расказваю першы. Паведамляю, што скончыў універсітэт, які мяне нічому не навучыў, хіба што рабіць макет газеты, але гэтаму можна было навучыцца за дзве гадзіны. Мне і дагэтуль, іншым разам, сняцца дрэнныя сны пра экзамены, якія я здаю і не магу здаць — па ўсіх тых філасофіях, палітэканоміях і гісторыях партыі, якія адабралі ў мяне бяшчэнныя месяцы і гады жыцця, потым работа ў газеце пад спрадвечным кантролем звышпільных і абцяжараных комплексаў сакратарак па ідэалогіі, і вось цяпер, калі я мог бы сядзець і пасылаць на заданні падначаленых, я сам выходжваю нагамі і “вырабляю” галавой свой кавалак хлеба.

Я “праваліўся” у гэтым жыцці, як футбольны абаронца, кажу я. Нават аповяды, якія я зрэдку пішу і дасылаю ў літаратурны часопіс, не хочуць друкаваць. А дасылаю, — расказваю я, — іх дастаткова рэгулярна, ды праз месяц-другі, атрымліваю адмоўны адказ, падпісаны адным і тым жа імем. Мне нават цікава, калі я праб’ю тую сцяну.

— Нічога, не ўсім жа быць пісьменнікамі, — сучае жонка. — ты і так шмат пішаш у сваёй газеце.

— А сцяна тая, дарэчы асаблівая — хто б ты думаў?

— Хто? — з ветлівасці пытаецца Фрыц.

— Генусь Вінцэсавіч — рэдактар часопіса. Так, жыццё часам робіць самыя нечаканыя павароты, ха-ха... Той самы таўсматы Генусь, сын былой начальніцы лагера, куды мы трапілі неяк з футбольнай вандроўкай. Памятаеш?

Фрыц ўспамінае з цяжкасцю, і я тлумачу.

— Але ж ёсць, пэўна, і іншыя часопісы? — слухна кажа Фрыц.

— І я яму тое ж самае даводжу, — заўважае жонка.

— Так, — смяюся я. — Ёсць. Але я б’ю ў адну кропку.

Я па інерцыі скарджуся яшчэ на уціск усялякіх хамаў і абзываю сябе няўдачнікам. Мы ўспамінаем агульных знаёмых, сяброў дзяцінства і па школе.

Я расказваю, што ведаю. Вітас Варгуліс (Лясны Брат) стаў акцёрам і працуе дзесьці ў абласным тэатры; Іван Нагееў (Кацап) узяў шлюб з яўрэйкай і цяпер жыве ў Ізраілі; Міхась Алейнік (Залман) працаваў галоўным інжынерам невялікай фабрыкі па вырабу каніфолі і памёр пасля другога інфаркта, зацкаваны на рабоце; Змітрук Кротаў (Плахіш) — Герой Расіі (пасмяротна), бо загінуў у часе аварыі на атамнай субмарыне; Ілля Ласкавец (Баптыст) — пчаляр; Косця Хватынец (Хват) — загінуў у Афганістане, дзе быў прапаршчыкам роты, яго брат Генадзь — настаўнічае; лёс Алеся Лашкевіча (Бязмена) мне невядомы, а Васіль Хадамовіч з'ехаў у Расію, дзе і быў забіты прыблатнёнымі на вуліцы ля свайго дома.

— Вы б паелі, Фёдар, — зноў частуе Фрыца жонка.

— Ты, між іншым, пра ўсю нашу дзіцячую футбольную каманду расказаў, — усміхаецца той, — дык я прасябе сам раскажу, тым больш, што футболам, пэўна, я адзін на нейкі час і захапіўся.

І Фрыц распавядае, як яго забралі ў войска, служыў ён у Маскве, і там яны ў вольны час ганялі мяч, яго заўважылі, забралі ў СКА спачатку дублёрам, а потым увялі ў аснову. У Маскве ён рана ажаніўся і жыў спачатку ў прымаках, пакуль не атрымаў сваю кватэру, ну, а затым была сур'ёзная траўма нагі, ён кінуў спорт, скончыў тэхнікум і вось зараз — начальнік невялікай аўтакалоны. Дзеці дарослыя, ёсць ужо і ўнукі. А сюды прыязджае штогод.

Мы развітваемся позна ўвечары. “Заўтра, — кажа ён, — трэба вяртацца дамоў”. У прыхожай Фрыц надзявае на парадкам ужо аблыселую галаву бейсбольную кепку, а з рэпрадуктара праваднога радыё пад столлю даносіцца тым часам знаёмы прыпеў:

Тебе судьбу мою вершить,
Тебе одной меня судить,
Команда молодости нашей,
Команда, без которой мне не жить...

Сезонныя гульні ў футбол

Ён падпявае па-расейску і выходзіць у ноч. І ў яго, пэўна, мяркую я, не зусім усё добра, бо што, як не настальгія, прымушае яго штогод пакідаць свой вялікі усходні мегаполіс, сядзець у машыну (як цяпер), і апынацца на дарозе на Захад, якая вядзе ў дажджы, туманы і ў тыя месцы, дзе калісьці нарадзіўся, — у мінулае...

І яшчэ: зусім нядаўна я бачыў Асланавіча. П'яненкі і недагледжаны, ён адзінока сядзеў на лаўцы ў гарадскім скверы. “Няйкакш яму даўно на восьмы дзесятак пайшло”, — падумаў я і падышоў.

— Можа, што трэба? — спытаў я.

Ён доўга ўзіраўся ў мой твар падслепаватымі старэчымі вачыма.

І, канешне, не пазнаў.

Сакавік 2002 г.

Лавец святла поўні*

(Дарожныя нататкі невядомага вандроўніка)

*...Нікому не пажадаю сваёй
Радзімы. Толькі сабе...*

(3 дзённіка)

* * *

Увосень 199... года, прымаючы ўдзел у навуковай экспедыцыі па адным з рэгіёнаў Паўднёвай часткі Цэнтральнай Афрыкі, аўтар гэтага караценькага ўступу выпадкова сустрэўся ў тропіках з вядомым палеантолагам, этнографам, натуралістам і шукальнікам прыгод Майклам Ракфелерам. Сустрэча адбылася яшчэ да таямнічага знікнення спадчынніка ўплывовай і адной з найбагацейшых сем'яў Амерыкі: да гэтага часу ходзяць упартыя чуткі пра тое, што ён стаў ахвярай рытуальнага забойства: быў з'едзены канібаламі. Але пакуль адбылася гэтая падзея, аўтар прыведзеных радкоў меў магчымасць пагаварыць на працягу сутак са спадаром Майклам. Апошні, даведаўшыся, што я выхадзец з зусім невядомай яму Беларусі, даў мне адрас аднаго белага чалавека, які жыў у Луандзе, і напісаў да таго чалавека адпаведны ліст, у якім прасіў аддаць мне выпадкова знойдзены ім, Майклам Ракфелерам, раней у тропіках дзённік невядомага вандроўніка і навукоўца, напісаны кірыліцай на славянскай мове, якую я

* Друкуецца са скарачэннямі.

павінен быў, на погляд яго, спадара Майкла, зразумець. За гэта спадар Майкл толькі папрасіў мяне перакласці для яго самыя цікавыя, калі такія знойдуцца, старонкі на англійскую мову, а сам дзённік, калі я таго пажадаю, забраць сабе. Я абяцаў, але не выканаў першую частку яго просьбы, бо Майкла Ракфелера беспаспяхова шукалі і шукаюць дагэтуль, і надзеі на сустрэчу з ім у мяне ўжо не засталася. Тым не менш, па заканчэнні экспедыцыі я ўспомніў пра белага чалавека ў Луандзе, знайшоў яго і атрымаў часткова пашкоджаную, ушчэнт і дробна спісаную, пульхную запісную кніжку, якую і прапаную ўвазе чытачоў, збольшага аформіўшы ўсё пад *belle lettre* і надаўшы загаловак. Няхай самі чытачы мяркуюць пра вартасць надрукаванага.

Навуковец Севярын ПЕРАГУД.

І. Праваднік “Сплюшка”

Запісная кніжка 194... год

І.

“Чэрвень 194... г.

Я нарадзіўся ў горадзе, але найбольш вольна адчуваю сябе ў лесе. Чаму так? Вось сапраўдная загадка. Мае бацькі таксама гараджане, гараджанамі былі і іх бацькі — магчыма, справа ў генах больш далёкіх продкаў, а магчыма, у складзе маёй псіхікі і асаблівасцях характару: хто ведае?

Урэшце, не шукайце ў гэтых нататках якіх-небудзь вызначальных звестак пра мяне асабіста і маіх сваякоў, сяброў і знаёмых. Па-першае — гэта небяспечна, калі запісы хто-небудзь знойдзе, як для мяне, так і для іх, а па-другое — гэтыя старонкі ў нататніку (дарэчы, весці дзённікі ў нас забаронена катэгарычна) заўсёды надзейна захаваны ў лесе, у месцы, вядомым толькі мне, і калі здарыцца так, што я загіну, то іх ніхто ніколі не знойдзе.

Дык вось, мне, скажам так, за дваццаць, мяркуюць — я дужы, спрытны, кемлівы, але недаверлівы і схільны да адзіноты і г.д. Імя ў мяне няма. Вядома, яно ёсць, але ў

цяперашніх абставінах, як мне паралі, я ні ў якім разе не павінен называць яго (небяспечна для родных), хіба што мянушку, ці, як у нас іншым разам кажуць, “паграмуху” альбо “бразготку”. Іх у мяне дзве. Адна асноўная: “Сплюшка”, другая больш побытавая — “Лунатык”. Сплюшка — гэта начная птушка з атрада савіных. Днём яна спіць дзе-небудзь у сваёй схованцы-кубле, а бліжэй да ночы ажывае і выбіраецца са свайго жытла на паляванне. Прыкладна ў такім біярытме існую і я ўжо амаль год. Справа ў тым, што я — кур’ер, ці праваднік і выканаўца розных, скажам так, прыватных аперацыйных даручэнняў у адной асобе. Але пра гэтыя дэталі майго існавання — потым, і менавіта сціпла — у дэталях. Пра сябе скажу яшчэ толькі, што да вайны скончыў гімназію, паступіў вучыцца далей, але быў неўзабаве, быццам як удзельнік нацыяналістычных дзеянняў, арыштаваны бальшавіцкімі нкусаўцамі і пасаджаны ў турму, дзе я нейкі час знаходзіўся ў адной камеры з вязнем, якога звалі Янам. Спачатку я не ведаў яго прозвішча і даведаўся толькі пасля таго, як сустрэўся з ім у лесе, дзе яго звалі капітан Шэстак, але ўжо тады, у турме, гэтая сустрэча была для мяне вялікай удачай. Ян Шэстак, упэўніўшыся, што я не сексот (аказалася, што ён ведаў майго бацьку, якога арыштавалі нашмат раней і які знік у сутарэннях НКУС), у тых перапынках паміж допытамі і ўвогуле агульнай неразбярыхай вялікага хапуна перад самай вайной і пасля яе пачатку вызначыў мяне як асобу.

Вайна ўжо ішла, і хапун, па вядомых прычынах, збольшага прыпыніўся. У нас быў нейкі час, пакуль нкусаўцы разбіраліся што там і да чаго. Ян казаў мне, што мы павінны ўцячы з этапа, калі нас не расстраляюць адразу. Адзін ён гэта наўрад ці зробіць, а ўдвух — удвух будзе шанц. Ён навучыў мяне асновам канспіратыўнай і вышуковай працы, крыху — нажавому бою, рукапашцы і выжыванню ў экстрэмальных умовах. Мы ўцяклі разам праз выламаны дах з вагона эшалона, які, запоўнены палітычнымі вязнямі, спехам гналі на ўсход. Пра капітана Шэстака я ведаю

няшмат — толькі тое, што яму крыху больш за трыццаць пяць гадоў, ён у рэшце рэшт мог быць без малога нават маім бацькам па ўзросце; што ён, служачы ў чырвоным войску, быў удзельнікам баявых падзей пад возерам Хасан, дзе навучыўся ў аднаго з палонных японцаў майстэрству ўсходніх адзінаборстваў, пасля па даносе быў асуджаны вайсковым трыбуналам, быццам за антысавецкую дзейнасць, але ўцёк, дэзерціраваў і нелегальна вярнуўся на радзіму. Тут ён неўзабаве быў зноў выкрыты, асуджаны да вышэйшай меры — і чакаў выканання прысуду, і, каб не маланкавыя падзеі пачатку вайны, верагодна, быў бы ўжо знішчаны як вораг народа.

Усё гэта я нагадваю ў пачатку маіх нататкаў, каб больш да таго, што тычыцца іншых і агульнага становішча, не вяртацца ўвогуле, бо цяпер усё небяспечна, і нельга, як кажа капітан Шэстак, давяраць нікому, ніколі і ні пры якіх абставінах.

Па-мойму, лес — самае цудоўнае, што толькі ёсць у свеце. Магчыма, мора ці акіян яшчэ больш цудоўныя, але ж у іх чалавеку доўга не пратрымацца, бо прыходзіць да завяршэння плавання, і тады варта, як зямной істоце, вяртацца на сушу. А ў лесе можна існаваць заўсёды. У ім можна выжыць у любую пару года, нават узімку: толькі быць назіральным, паводзіць сябе спакойна, стрымана і шмат чаго ўмець — як, напрыклад, хутка распаліць у дождж вогнішча і зрабіць яго бяздымным, як знайсці якую спажыву і падтрымаць сілы без асноўных запасаў ежы, як вызначыць, дзе ты знаходзішся, як хутка адбудаваць зямлянку на начлег, як заначаваць без палаткі і вогнішча, як высачыць ворага і самому не трапіць у пастку, і яшчэ многа ўсяго іншага.

У лесе мае асноўныя памагатыя — птушкі. Колькі буду жыць на гэтым свеце, я ніколі не пакрыўджу ніводную з іх. Я ўпэўнены, што яны — своеасаблівыя сэнсітывы і праз нейкі час знаёмства адчуваюць чалавека, побач з якім знаходзяцца: які ён? што яму трэба ад іх? варта дапамагаць яму ці не?.. Па інтанацыі іх галасоў я ведаю, што чужынец, які не застаўся імі не-

заўважаны, недзе блізка і што мне трэба асцерагацца. Я часта лавіў на сабе выпрабавальныя позіркі — а яны не адводзяць сваіх вачэй ад вачэй чалавека, у адрозненне ад млекакормячых: будзе гэта маленькі, не больш слівы, зімародак, ці цяжкі глушэц.

З сабой у мяне няшмат: нож у похвах, замацаваных на поясе, яшчэ адзін запасны выкідны, карабок сярнічак у фальзе, каб не замачыць, і наган пад курт-кай з левага боку, каб заўсёды быў пад правую руку, хаця я навучыўся страляць і з левай. Для яго я сам пашыў спецыяльную кішэню. Наган мне ахвяраваў камандзір атрада Шэтак. Гэта ўвогуле надзейная зброя ўзору 1910 года, калібру 7,62 мм, сямізарадны, з барабана-нам, які адкідваецца ў правы бок. Яшчэ ў мяне ёсць плашч-накідка, запасныя патроны, компас і лёгкая сплеченая сетка кшталту гамака. На ёй зручна спаць, замацаваўшы на вышыні пад дрэвамі. Сетку мне звязала Івонка Т. *(Спачатку прозвішча дзяўчыны было ў гэтым поўнасьцю, але пасля старанна закрэслена аўтарам нататак. — С.П.)* Івонка — мая другая дзяўчына. Першая — старэйшая за мяне ўдава, настаўніца музыкі ў горадзе, і сувязь з ёй — выпадковая. Тады я быў студэнтам.

Удава была старэйшая за мяне гадоў на дзесяць і з адпаведным вопытам у любоўных справах, які мне з задавальненнем перадавала. Але аднойчы яна мяне непрыемна насцярожыла, калі прагаварылася, што сустракалася з чалавекам з адпаведных органаў. Я пазваніў ёй на другі дзень і сказаў, што з'язджаю з горада назаўсёды. Цалкам верагодна, што яна магла быць інфарматарам. Але досыць пра яе, тым больш — я яе ніколі потым не бачыў.

Т. жыве ў невяліччай вёсачцы, і я зрэдку заходжу да яе, перадусім папярэдзіўшы спецыяльным знакам у схованцы: шчыліне на сасне, якая расце на ўзлеску. Знак, які вядомы толькі нам, я пакідаю перад сваім хуткім прыходам. Калі ў вёсцы ці ў іх хаце ёсць ці чакаюцца чужынцы, Івонка таксама пакідае мне адпаведны знак.

Нават ноччу я ўсё роўна добра бачу, мажліва, гэта асаблівае маіх вачэй, а мо, гэта проста малады, яшчэ не падпсаваны ўзростам зрок. Я прызвычаіўся ў сваіх вандроўках рухацца пераважна з надыходам цемры. Я нібы заплываю ў ноч, як у раку, і яна абдымае мяне ў свае пяшчотныя абдымкі. Я незаўважна палюбіў начныя загадкавае і шматзначнае пад зорным небам, асабліва калі на ім паяўляецца месяц. Назіраючы за ім, а таксама па суклону сонца, напрамку ветру і шэрагу іншых прыкмет, я заўсёды магу дакладна вызначыць, якое надвор'е будзе ў бліжэйшыя суткі. І амаль усяму гэтаму, усім ведам я абавязаны капітану Шэстакі, які ўвесь час вучыў мяне, калі мы разам пасля ўцёкаў прабіраліся на радзіму. Тады ж капітан Ян Шэстак навучыў мяне і забіваць, але пра гэта потым так, потым... *(Далей некалькі радкоў у нататніку старанна закрэслены. — С.П.)*

Капітан Шэстак сказаў мне, што я, магчыма, і выжыву ў гэтай суцэльнай крыважэрцы, бо шанец ёсць, хаця і невялікі. Вядома, калі буду абачлівым і здолею ацэньваць абставіны на некалькі хадкоў наперад. “Заўважаў, як паводзяць сябе драпежнікі, Сплюшка?” — спытаў ён аднойчы. “Так, і не раз”, — адказаў я. “Дык вось, і ты павінен дзейнічаць гэтак жа. Нападаць, калі вораг слабы, і абыходзіць моцнага. І галоўнае, нікому не называць свайго імя”.

Я задумаўся над яго словамі, а потым, у сваю чаргу, запытаў:

“А ты, Старшой, хіба не думаеш выжыць?”

Я так называў яго іншым разам па звычцы, перанятай ад расейцаў — “Старшой”, з націскамі на о. Пры чужых, вядома, захоўваў субардынацыю. Тады казаў проста — “спадар капітан”.

“Не думаю, — неяк абыякава адказаў ён. — Гэта цалкам нерэальна. Для мяне ва ўсякім разе”.

“Чаму?” — задаў я дурнаватае пытанне.

“Таму што гэтая вайна ўжо не пакіне мне шанцаў. Шмат людзей ведаюць мяне, маё імя, і многія з іх, чэкісты, напрыклад, у выніку іх перамогі, будуць шукаць мяне і потым, калі я нават ацалею.”

2.

“Канец чэрвеня 194... г.

Палову дня, вечарам і ўноч я рухаўся па компасе ў паўднёвым напрамку. Я замаляваў сабе частку мапы тых месц без аніякіх абазначэнняў. У выпадку небяспекі паперка, калі нават і трапіць у варожыя рукі, нічога нікому не давядзе, але такога ні ў якім разе не павінна адбыцца, інакш мне гамон. На гэты раз у мяне не такое ўжо і складанае заданне: наладзіць адзін з каналаў сувязі з нацыянальнай партызанкай.

Таму я і мушу ісці да месца, дзе, па звестках нашых людзей, базіруецца атрад атамана Лесавіка (мянушка), каб перадаць яму адпаведныя прапановы ад камандзіра нашага атрада капітана Шэстака.

Як і ўсе мае вандроўкі па лесе, і гэтая поўная ўсялякіх небяспечных нечаканасцей, але я да іх ужо звыклы.

Галоўнае ў лесе — выкінуць з галавы ўсялякі роздум пра агульныя, прыватныя і іншыя праблемы. Тут пачуцці павінны быць скіраваны толькі на тое, каб пачыць усё жывое, што трапляецца на тваім шляху, першым, і не даць высачыць сябе іншым. Гадзюка імкліва і бяшумна слізне з-пад ног і адразу знікне ў імшаніку і папараці, устрывожана крыкне птушка — і трэба ўжо спыніцца і прыслухацца: адзін ты тут альбо ёсць яшчэ хто. Рука звыкла кладзецца на цёплую рукаўтку нагана, дыханне затрымліваецца, вочы пільна ўзіраюцца па баках і наперад, а вушы насцярожана прыслухоўваюцца.

І так — увесь час.

Увечары, калі сонца ўжо было на суклоне, я з усімі перасцярогамі працягваў рушыць па вузкай лясной сцяжынцы, якая якраз вяла мяне ў патрэбным накірунку. Цемра імкліва агортвала лес. Цені ад дрэў паступова згущаліся, птушак ужо было не чуваць, зрок мой і слых абвастрыліся.

Раптам я замёр: дым. Я не палю — у лесе такому, як я, лепш гэтым не займацца, таму адразу адчуваю пах тытуню, часам з вельмі далёкай адлегласці. Я прыслухаўся. Але хоць вызначнага шуму і чалавечага

Лавец святла поўні

голосу не пачуў, і на якую секунду мне падумалася, што ўсё гэта насланне, не больш, нешта накшталт галюцынацыі, але ў той жа момант унутраны халодны і разважлівы голас абвергнуў мае развагі: я ўжо даўно за-своіў, што ў лесе ніякіх дробязей не існуе: тут усё вартае ўвагі, важнае і істотнае, і ад самай маленькай дробязі часам залежыць тваё жыццё.

Я працягваў слухаць. Слабы вецер ледзь гойдаў вершаліны дрэў, часам рыпелі іх галіны, ціха шамацела лісце, але гэты ж вецер зноў упарта данёс да мяне ледзь улоўны пах папяроснага тытуню. Так, менавіта ад папяросы, бо дым ад махоркі мае іншы, больш салодкі пах. Я асцярожна зрабіў некалькі крокаў у той бок, адкуль несла палёным тытунём, потым яшчэ, і зноў замёр. Цемра ўжо цалкам апанавала лес. Раптам непадалёку ад мяне, метраў за дзесяць, пачуўся адзіночны, яўна прыглушаны далоню кашаль, і адразу ўслед за ім на імгненне бліснуў аганьчык запальнічкі: чалавек прыкурваў. Папяросы, асабліва “Беламорканал”, як я ведаў, маюць асабліва сць тухнуць, калі зрабіць большую чым трэба паўзу паміж зацяжкамі. Да таго ж бензінавая запальнічка — з’ява ў лесе рэдкая. Чалавек, які паліў, быў тут нядаўна і, пэўна, аднекуль здалёк, вырашыў я. Толькі вось хто ён? Акружэнец? “Бульбаш”-нацыянал? Такі ж самы праваднік, як я? Марадзёр? “Ціхацёмны”¹? Дыверсант? Акавец? Адзін ён? Ці побач з ім ёсць яшчэ людзі? Усе гэтыя пытанні замітусіліся ў маёй галаве, патрабуючы дакладнага азначэння. Я з засцярогай зняў свае гнуткія, лёгкія спартыўныя макасіны і засунуў іх у кішэні нагавіц — баяўся, каб выпадкова не трэснула пад нагой сухая галінка: тады становішча ўскладніцца і адразу стане непрадказальным. Паклаўшы руку на рукаятку нагана, я ціха пасунуўся ў бок невядомага ўладальніка запальнічкі і папярос.

Я збольшага нават у цемры ўрэшце разгледзеў яго.

---

¹ “Ціхацёмныя” — польскія дыверсанты, якіх засылалі з Англіі.

Ён быў у палявой, быццам чырвонаармейскай, форме. На поясе чарнела кабура. Зацягнуўшыся ў чарговы раз, ён саўгануў недапалак у мох, на якім сядзеў. Спінай ён прыхінаўся да сасны, а на каленях трымаў аўтамат ППШ. “Дэсантнік, — вызначыў я. — Значыць, побач група”. І сапраўды, неўзабаве яго ціха паклікалі.

“Ваня!”

“Чё?” — азваўся ён па-руску. Па голасу яму было каля дваццаці пяці.

“Иди пахавай. Тебя сменят”.

Я ціха прасунуўся ўслед за ім, адразу ўбачыўшы невялічкую палянку і ўмела раскладзенае вогнішча. Трое сядзелі ля яго і елі проста з кансервавых бляшанак. Яшчэ чацвёрэ спалі побач. Што ж, дзейнічалі яны, а гэта безумоўна былі ўсходнія дэсантнікі, у асноўным правільна. За выключэннем некаторых хібаў. Я, напрыклад, мог бы заваліць іхняга Ваню, а потым і ўсіх астатніх, калі б яны паснулі ці ў мяне была аўтаматычная зброя, той жа аўтамат. Але пакуль мы не нападзілі на іх першымі. Дый у мяне была зусім іншая задача.

Ваня ўспароў нажом бляшанку і стаў есці. Адзін з дэсантнікаў паварушыўся і сеў. Яны прыслухаліся і ціха загаварылі.

“Спал бы еще”.

“Да незачем. Баба стала сніцца. Обтрухаешся еще”...

“Этова гребанова атамана, как его, Лесовика, уберем потом, к началу июля. Как приказано. Сначала объявимся в их зоне, вольемся в отряд, приглядимся, что к чему, что за людишки у него. Они уже рядом. Днём, может, встретимся.”

“А если он нас не подпустит? Или стрелять вздумает?”

“Да вряд ли. Они тут доверчивые еще. Не пуганные”.

Я слухаў. Слых у мяне і зрок, як у коткі. А лес — мой дом, не іхні. Але нічога больш істотнага я не пачуў. Хаця і гэтага было больш чым дастаткова. Яны

далей успомнілі нейкіх сваіх дзяўчат-радыстак з вучэбкі, і як і колькі разоў трахалі кожную з іх. Але слухаць пра радыстак мне не было асаблівай патрэбы. Заваліць хіба іх, як паснуць? Спачатку вартавога, а потым астатніх — з яго аўтамата?.. Але ж я ціха адступіў і з усімі перасцярогамі зноў выйшаў на сцяжынку. Цяпер атаману Лесавіку я ўсё роўна буду жаданым госцем, анягож.

Бліжэй да раніцы я выйшаў у зону дыслакацыі атрада Лесавіка, даў сябе выявіць, папярэдне вызначыўшы, што гэта менавіта “бульбаўцы” і, неўзабаве ўжо сядзеў з ім сам-насам. Я ўпершыню бачыў яго так блізка. Ён сярэдняга росту, шыракаплечы, у твары і ў постаці адчуваецца моц. Па ўзросце — гадоў сарака пяці. Выслухаўшы мяне да канца, ён спытаў:

“Ты не бачыў — у іх была радыёстанцыя?”

Я паціснуў плячыма.

“Ноч”, — сказаў я, не тлумачачы дарэмна.

Але ёнразумеў імгненна, не трэба было разжоўваць.

“Я твой даўжнік, сыноч, — сказаў ён. — Заставайся у маім атрадзе. Калі хочаш, вядома, я цябе выкуплю ў Шэстака”. — Ён усміхнуўся.

Я адмовіўся адразу — рашуча і беспаваротна.

“Што ж, тады бывай, — развітаўся ён. — Ідзі, цябе пакормяць. А мы тут сустрэнем тваіх лясных знаёмых. Калі, на твой погляд, іх чакаць?”

“Праз дзве-тры гадзіны, — падумаўшы, адказаў я. — Хіба што яны напорацца на каго-небудзь, на упаўцаў, напрыклад, ці на акаўцаў...”

“У цябе ёсць гадзіннік?” — раптам пацікавіўся ён.

“Не”, — сказаў я. На той час гадзіннікі былі вялікай каштоўнасцю.

Лесавік палез у кішэню.

“Трымай. Швейцарскі. Трафей. Заслужыў. Да іх прыбыцця пабудзеш у нас, а потым...”

Ён яшчэ раз на словах перадаў тое, што я павінен быў сказаць капітану Шэстаку, і выклікаў сваіх. Я выйшаў з зямлянкі вонкі. Праз тры гадзіны і дзесяць

хвілін у атрадзе з'явіліся восем дэсантнікаў... (Далей некалькі сказаў закрэслена, потым цэлая старонка пашкоджана плямамі. — С.П.).”

3.

“Канец чэрвеня 194... г.

Івонка жыве на ўскрайку вёскі, побач з лесам. У доме, акрамя яе і маці, больш нікога, і я ведаю, што жанчыны, застаўшыся адны, увесь час у трывозе. Бацька яе быў узяты перад вайной, у час хапуна, і вестак ад яго няма дагэтуль. Пры сустрэчы я супакойваю дзяўчыну, але здагадваюся, што яго альбо расстралялі адразу, альбо этапавалі на ўсход, што амаль раўназначна. Хіба смерць бывае іншай. Івонка ўвесь час пытаецца ў мяне, што і як, але ж каб я ведаў...

Сёння я падышоў да яе жытла, як і раней, з наступленнем цемры, папярэдне праверыўшы знакі на сасне. Я ціхенька пастукаў у вакно яе бакоўкі ўмоўным стукам: тры ўдары, потым два, паўза, і зноў тры. За шклом у святле месяца мільгануў яе насцярожаны твар, і яна адчыніла акно, пазнаўшы мяне. Я праз падваконне залез у яе пакойчык і абняў дзяўчыну.

“Я ўвесь час чакала, як добра, што ты прыйшоў”, — ціха сказала яна мне, цалуючы ў вусны.

Івонка невысокая, з даволі шырокімі, развітымі клубамі, маленькімі грудзямі, тонкая ў таліі і цёмнавалосая. У святле месяца я сцягнуў з яе кашулю і скінуў сваю куртку і нагавіцы, паспеўшы толькі пакласці на падлогу наган, каб калі што, дацягнуцца да яго нават з ложка. Ноч была цёплая, летняя. Праз некалькі хвілін пяшчотных ласкаў і адпаведных слоў Івонка гарыць ад жадання. Гэтаксама, як і я. Яна ўся выгінаецца, высока падціскаючы ногі і ашчапервае іх за маёй спінай.

“Ах!” — міжволі вырываецца ў яе.

Але гучна размаўляць нам недарэчна, ёй тым больш, бо ў другім баку, за сцяной, спіць яе маці. Палкасць неўзабаве спатольвае нашу прагу адзін да другога. Потым нейкі час мы ляжым моўчкі. Івонцы шас-

наццаць год з малым. Я — яе першы мужчына. Праз год яна павінна закончыць школу. Іх, з дазволу немцаў, створана нямала па вёсках, і цяпер там выкладаюць толькі па-беларуску. Івонка ціха пачынае расказаваць мне, што цяперашнія школы многім не падабаюцца, і кажуць, што настаўніцы беларускай мовы — маладой дзяўчыне — днямі пагражалі з лесу. Настаўніца жыве ў суседняй вёсцы.

“Хто пагражаў?” — паімкнуўся я ўдакладніць.

“Прыходзілі з пушчы”.

“І што казалі?”

“Каб не выклдала і з’язджала дадому. Інакш — заб’юць”.

Я абдумваю адказы дзяўчыны. Я разумею, што яна гаворыць мне праўду і ўсё, што ведае. Як ведаю і тое, што пра мяне яна нікому чужому не раскажа. Тым не менш, нават ёй я не гавару свайго імя. Яна кліча мяне па мянушцы — “Сплюшка”. Смешна, канечне. Кахаю я яе? Так. Калі скончыцца вайна і мы ацалеем, то мне не варта шукаць каго лепшага. Ад добра добра не шукаюць. А пакуль... Пакуль яна баіцца толькі аднаго — зацяжарыць. Па-першае, зараз не той час, а па другое — яна яшчэ дагэтуль малалетка, і што на гэта скажа я маці? Івонка аж курчыцца ў маіх абдымках пры гэтых словах... Калі займацца тым, што мы і зараз робім удваіх, у асобныя, вызначаныя ёй дні, то цяжарнасці можна пазбегнуць, разважае яна.

“І сёння такі дзень?” — пытаюся я.

“Так, — адказвае яна. — Толькі ўжо даўно ноч”.

Ноччу я мала сплю. Звыкся, што больш — днём. Ад таго і мянушка. Але цяпер нібы правальваюся ў раптоўны сон на некалькі хвілін. Урэшце, мой сон быццам не зусім паўнаватасны — я ведаю ў падсвядомасці, што сплю, ведаю, што пра гэта ведаю, і адчуваю, што гэта ненадоўга. Да таго ж Івонка не дае мне спаць больш некалькіх хвілін. Рука яе лашчыць мяне ўсё больш рызыкаўна, дыханне пачашчаецца. У яе жылах цячэ і ўкраінская кроў, кроў старажытных полаўцаў, ад іх склад яе постаці, цёмнавалосасць, тэмперамент, мяркую я.

На досвітку, калі яшчэ цёмна, я зноў пераскокваю падваконне і, пасля таропкага развітання з Івонкай, знікаю ў лесе. Я ведаю, што мяне ніхто не павінен у яе бачыць. Інакш гэта стане небяспечным для нас абаіх.

4.

“Пачатак ліпеня 194... г.

Неўзабаве да нас даходзіць вестка, што Лесавік раптоўна пакінуў свой атрад і вылецеў з аднаго з лясных аэрадромаў у Маскву на сустрэчу з Панамарэнкам. Замест яго засталіся два новапрыбыўшыя дэсантнікі, адзін з якіх афіцэр, і пачалі падпарадкоўваць сабе атрад Лесавіка. Ахоўнік Лесавіка пацвердзіў іх словы. Калі капітан Шэтак даведаўся пра гэтыя падзеі, то склікаў сваю выведку. Я таксама прысутнічаў, і ніколі яшчэ не бачыў камандзіра Шэтака ў такой змрочнай лютасці.

“Гэта суцэльная дэза, — сказаў ён. — Я не даю веры іх словам, ніводнаму. Тут усё не так”.

З ім пагадзіліся, адзначыўшы, што Лесавік не мог зрабіць такое знянацку, абавязкова абгрунтаваў бы свае дзеянні і папярэдзіў астатніх. Тым больш, што як акружэнец і былы палонны немцаў, ён падвяргаўся ва ўсходняй сталіцы вялікай небяспецы.

Вырашана было ўсё праверыць і, галоўнае, не дапусціць “бульбаўцаў” Лесавіка, якія засталіся без свайго камандзіра, да якіх неабдуманых, а, магчыма, і цалкам справакаваных дзеянняў.

Пасля ўсяго капітан Шэтак затрымаў мяне. У рубленай нападзямлянцы было душна. Звінелі камары.

“Табе сур’ёзнае і сакрэтнае даручэнне”, — сказаў ён і задумаўся ледзь не на хвіліну. Непаголены твар яго серабрыўся шчэццю.

“Я слухаю”.

“Пойдзеш зноў на базу Лесавіка. Дарогу ведаеш. Фармальна — перадасі на словах іх маскоўскаму камандзіру, што мяркуецца рыхтаваць сумесную акцыю супраць нямецкага гарнізона. Скажаш, што пакуль вы-

значаецца — якога менавіта. Мэта — захоп зброі і харчавання. Пабудзеш там пару дзён. Цяпер слухай уважліва: за гэты час разведай, якія там абстаноўка, настрой, мажліва, планы. Пагавары з ахоўнікам-ад'ютантам Лесавіка. Я не даю веры, што Лесавік кінуў атрад і раптоўна паляцеў на ўсход. Магчыма, тут здрада. За табой будуць сачыць. “Раскалі” ахоўніка. Любымі сродкамі. Даведайся праўду.”

Я моўчкі выслухаў камандзіра і толькі потым спытаў:

“Скажы, Старшой, ты павінен ведаць — што здарылася з тымі дэсантнікамі, якія прыйшлі да Лесавіка раней і наконт намераў якіх я яго папярэдзіў?”

“Ён адабраў у іх зброю і выгнаў з атрада”.

“Лічыш гэта памылкай?”

“Так.”

“Трэба было іх ліквідаваць?”

Капітан Шэтак толькі паціснуў плячыма.

Праз суткі, без асаблівых прыгод, я дабраўся да месца. Перадусім пару гадзін праспаў у лесе, падвесіўшы гамак на вышыні прыкладна двух метраў паміж дрэвамі, але ад камароў не было літасці, нават нягледзячы на тое, што я абкруціў галаву і рукі анучкамі. Раніцай я пабачыў у лесе дваіх. Адзін нёс у руках мех, другі трымаў на шыі вінтоўку напагатоўе. Яны прайшлі даволі блізка ад мяне, але не заўважылі — што з іх боку было даволі нядбайна. Абодва былі ў ношанай салдацкай форме старога ўзору і ў чаравіках з абмоткамі.

Капітан Шэтак неяк сказаў мне, што я валодаю пэўным талентам пераўвасаблення. Калі ён, гэты талент, сапраўды ў мяне ёсць, то цяпер якраз і спатрэбіўся. Інтуітыўна я зразумеў, што мне трэба ўсяляк хаваць сваю дасведчанасць, кемліvasць і свае сапраўдныя намеры. Я павінен быў выпявадаць ролю простага, неадукаванага хлопца-кур'ера, які атрымаў загад перадаць на словах не вельмі значныя звесткі і аналагічныя павінен прынесці назад. А паколькі думкі чалавека і яго розум хутчэй за ўсё выдаюць вочы, бо за словамі можна сачыць, то я нейкі час трэніраваўся пе-

рад асколкам люстэрка надаваць сабе дурнаваты выгляд. Магчыма, мне гэта ўдалося.

Як я неўзабаве высветліў, ад'ютант, ці ардынарац, Лесавіка крыху старэйшы за мяне, высокі і даволі моцны хлопец, увесь час быў пад прыхаваным нагледам. Як я заўважыў, ён да таго ж выглядаў прыгнечана і быццам у нечым няўпэўнена. Нягледзячы на тое, што я іграў сваю ролю, на мой погляд, здавальняюча, мне далі зразумець, што маё знаходжанне ў атрадзе Лесавіка сябе вычарпала. Маўляў, і з ежай кепска, а я лішні рот, і ўвогуле мне ў іх больш няма чаго рабіць. Тады я вырашыў дзейнічаць. Знайшоўшы нейкую падставу, а яны там збіраліся ў чарговы раз вытапіць самаробную лазню, я падрадзіўся ім дапамагаць, каб папарыцца і самому, і стаў дапамагаць насіць ваду з крыніцы, якая струменіла непадалёку ў лясным балотцы. Насілі ваду ў біклагах, на якіх раней у калгасах вазілі малако з фермаў, і звычайна ўдвух. Я стаў у пару з Анатолям — так звалі ардынарца Лесавіка. Да балотца з крыніцай было каля паўкіламетра. Па лесе, вядома, крыху больш. Першы наш ваяж я прысвяціў знаёмству і агульным размовам пра дзевак і выпіўку. Я загаварыў урэшце пра Лесавіка, а спачатку спытаў Толю, як яго новы камандзір, на што той адказаў даволі змушана, ненатуральна і ў самых агульных рысах, толькі пацвердзіўшы гэтым мае падзэрэнні. Па дарозе я ўжо ўсё разлічыў: і калі мы найбольш аддаліліся ад базы, і калі іншыя насільшчыкі будуць далёка, і ўсе іншыя варыянты. Як толькі мы адышлі, я прапанаваў скараціць шлях і пайсці напрасткі праз лес. Толя не згаджаўся, але я пацягнуў яго разам з біклагай, якую мы трымалі на жэрдцы, за сабой, і ў бок ад сцяжынкі.

Я напаў на яго раптоўна і, ашчаперыўшы ў скачку нагамі, здушыў за горла, а потым абваліў на зямлю. Ён спрабаваў вызваліцца, але беспаспяхова, і пачаў урэшце задыхацца, аж пасінеў з твару. Я выхапіў нож і крыху калупнуў яму скуру на шыі, так што паказалася кроў. Ён амаль апруцянеў ад нечаканасці і страху і псіхалагічна быў зломлены.

“Дзе Лесавік?” — прашыпеў я яму ў вуха.

“Яго няма...”

“Як няма, ён мёртвы?”

“Так, так...”

“Хто яго забіў?”

“Пятроў, цяперашні камандзір атрада”.

“Як гэта адбылося?”

“Яны адышліся ўбок. Былі перамовы. У лесе. Далёка. Пятроў захацеў, каб Лесавік падпарадкаваўся яму як былы савецкі маёр, разам з атрадам. За тое прапанаваў яму месца свайго памочніка. Калі Лесавік адмовіўся, той нечакана выхапіў наган і стрэліў яму ў грудзі”.

“А ты, сука, што рабіў?”

“Там былі энкавэдысты. Двое. Я б не даў ім рады. Яны змусілі мяне абвясціць, што атаман... паляцеў у Маскву на перагаворы пра зброю, а камандаванне перадаў пакуль Пятрову.”

“І ты абвясціў?”

“Адпусці мяне!”

“Не”.

“Я табе згаджуся!”

“Толькі не ты, мяшанец!”

“Не забівай!”

“Тады засілься сам, я дам табе вяроўку, юда!”

Але я адпусціў яго, як і абяцаў, па некалькіх прычынах. Па-першае, яго б хапіліся, па-другое, я абяцаў, па-трэцяе, ён быў цяпер у маіх руках, і я мог выкачваць з яго ўсю інфармацыю.

Мы нават данеслі ваду ў лагер, і я добра папарыўся, не зважаючы на вялікую рызыку, што гэты Толя мог усё паведаміць цяперашняму камандзіру Пятрову.

Але ён маўчаў, і мой разлік быў беспамылковы.

5.

“Ліпень 194... г.

У апякаемых нашым атрадам вёсках адбыліся дзве падзеі. Невядомыя ў колькасці да дзесяці ўзброеных асоб нахабна абрабавалі адну з іх і зніклі ў ле-

се. Другая падзея была жахлівая. Настаўніцы беларускай мовы з суседняй вёскі, але са школкі, якая месцілася ў вёсцы, дзе жыла Івонка, ноччу перарэзалі горла. У сувязі з гэтым камандзір Шэтак даручыў мне наведаць вёску і пагаварыць са сваёй дзяўчынай, а калі пашанцуе, то і з кім яшчэ з яе жыхароў, і высветліць, хто гэта зрабіў. Я ніколі не бачыў Старшого ў такой лютасці, як зараз. Ён толькі сказаў мне, што на нялюдскую жорсткасць будзе абавязкова адэкватны адказ.

Івонка маўчыць. Уся вёска сцішылася, моцна напужаная. Ніхто з настаўнікаў не выходзіць на працу. Маці Івонкі, якая таксама выкладае ў школцы матэматыку і фізіку, баіцца нялюдскай помсты і сядзіць дома, але не займаецца, як звычайна, гаспадаркай.

Я ціха размаўляю з Івонкай у яе пакойчыку. Ноч за вакном поўная пагроз і невядомасці. Раз-пораз я прыадчыняю вакно і прыслухоўваюся, але раблю гэта больш для таго, каб заспакоіць дзяўчыну. Сёння нам не да кахання: Івонка рашуча адхіляе мае намеры ў гэтым напрамку — учора яна была ў суседняй вёсцы на хаўтурах.

“Заставайся тут, я скажу пра ўсё маці, — прапапоўвае яна. — Мне страшна.”

“З задавальненнем, — гавару я, — але ж мяне чакаюць у лесе. Яшчэ крыху часу, і ўсё высветліцца — вось тады мы і будзем разам”.

“А ты не пакінеш мяне? Я ж нават не ведаю твайго імя...”

“Застанемся жывымі — пра ўсё даведаешся. А пакуль — нельга”.

Паступова я скіроўваю нашу размову на тое, што мяне цікавіць, а мой інтарэс тычыцца забойства настаўніцы беларускай мовы: пра што гаварылі на хаўтурах? Каго падазраюць? Ад каго перадусім зыходзілі пагрозы і папярэджанні?

Івонка піша па памяці змест пагражальнай запіскі, якую пакінулі забойцы:

“Ня будзеце па-вашаму цвэнькаць, быдла.”

Я хаваю паперку — пакажу камандзіру Яну Шэстаку. Потым я супакойваю, як магу, дзяўчыну і на досвітку зноў даю нырца ў лес.

У адмысловым адзеле выведкі, створаным пры нашым атрадзе, мяне выслухоўваюць і раець весці пошукі далей, бо пакуль амаль нічога не высветлілася.

Былы ардынарац Лесавіка і мой цяперашні інфарматар Толя пакідае мне ў тайніку звесткі. У лесе, прыкладна на паўдарозе паміж нашымі атрадамі, у дупле адной з бяроз, ствол якой дзіўна і быццам адметна выгнуты ў выглядзе літары “С”, ён піша на пакамечаных шматках паперы алоўкам пра ўсё, на яго погляд, важнае, што чуе ў атрадзе і па-за яго межамі. У сваю чаргу я запісваю яму і пакідаю ў тайніку заданні. Цяпер мяне цікавіць, хто забіў настаўніцу.

Па некаторых, знешне незаўважных прыкметах, я даведваюся неўзабаве, што камандзір Ян Шэстак са сваімі памочнікамі рыхтуюць акцыю адплаты.

Так яно, урэшце, і ёсць. Праз дзень Старшой выклікае мяне да сябе. Твар яго, з рашучым падбародкам, няголены, ён мала спіць, што адчуваецца, але вочы пранізлівыя і выяўляюць энергію і розум.

“Сядай, Сплюшка, — кажа ён прыхільна. — У мяне да цябе далікатная справа. Я б даручыў яе іншаму, але ты больш надзейны.”

“Дзякуй за камплімент, Старшой, — заўважаю я, — дык што трэба зрабіць?”

“Трэба “талалай”, — кажа ён.

“Талалаямі” ў нас клічуць злоўленых “языкоў” праціўніка.

“З якога, так бы мовіць, боку?” — спытаў я.

“З таго атрада, з якога “выканалі” настаўніцу са школкі. Мы тут параіліся і вырашылі, што варта адпомсціць, нават неабходна, хоць лішніх ворагаў нам не трэба: памятаеш, як нападаюць драпежнікі?”

“Памятаю”, — кажу я.

“Дык вось. Пакуль нам патрэбны выканаўцы, жы-

выя ці мёртвыя, і плюс “талалай”, якога, не буду хаваць, калі ты прывядзеш, у жывых таксама не пакінем. Але тут ужо, як кажуць, на каго з іх Бог пашле. Я б іх усіх пад страту, але потым... потым...”

“Потым” можа і не адбыцца”, — сказаў я.

“Ты маеш рацыю. Можа і так”.

Але тут яго быццам прарвала на кароткі час. Ён пачаў гаварыць пра польскі канцэнтрацыйны лагер у мястэчку Бяроза-Картузская. Там, восем гадоў таму, за радамі калючага дроту, размясцілі ў былых казармах старой рускай арміі не толькі крымінальнікаў, спекулянтаў ды заможных яўрэяў, а і камуністаў і сепаратыстаў з Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі, якіх падвяргалі нечуваным здзекам. Чамусьці палякі рабілі акцэнт на чалавечых экскрэментх у якасці ўдзяння. Мне расказвалі, — сціскаючы кулакі, распавядаў Ян Шэстак, — як кіраўніку АУН на Валыні Уладзіміру Робітніцкаму ломам выбілі зубы, каб накарміць калам праз шланг. Вязьняў з ліку “бульбашоў” і “бандэраўцаў” прымушалі поўзаць па дарожцы, якая была ўтворана з асколкаў шкла і цэгля, каб мяса ў іх здзіралася да касцей.

Я слухаў яго моўчкі.

“Нам трэба змагары, нават няшмат, але гатовых на ахвярапрынашэнне. А здраднікі павінны ведаць, што іх будуць знішчаць нават коштам свайго жыцця. Страх прымусіць тады апошніх не супрацьстаяць нашай ідэі”.

Ён сціснуў кулакі і каўтануў камяк у горле.

“Ты гатовы?”

“Слухаюся, Старшой!” — я ўскочыў з зэдліка.

“Будзь вельмі абачлівы”.

“Буду, Старшой”.

“Тады ідзі. Сухую пайку на трое сутак табе выдадуць”.

Ён на імгненне абняў мяне і сарамяжліва даў пляскача. І толькі як я павярнуўся і выходзіў, раптам укрыжаваў маю спіну. Але я заўважыў гэты яго рух па ценю на сцяне.

6.

“Ліпень 194... г.

Амаль суткі я кружыў ля варожага лагера. Днём адыходзіў далей і выбіраў ахвяру з тых, хто хадзіў па лесе па аднаму, але, па маіх назіраннях, а я хадзіў па пятах па чарзе за трыма, ніводзін не цягнуў на стоадсоткавага “талалая”: то былі, па вопратцы, знешняму выгляду і паводзінах, звычайныя шарагоўцы. І толькі з цемнатой мне пачало шанцаваць. У “майго” языка былі выцягнутыя наперад сабачыя сківіцы, востры нос, збягаючы назад лоб з залысінамі і гонкая, драпежная постаць. Ён быў апрануты ў адносна новую форму і трымаў рэвальвер на поясе ў кабуры, з чаго я зрабіў выснову, што ён не просты “лясны брат”, а нехта з камандзіраў. Урэшце, як потым высветлілася, я не памыляўся.

У цемры я асцярожна рухаўся за ім, пакуль ён не спыніўся. Як я і здагадаўся, мой “талалай” выйшаў па патрэбе. Як толькі ён загаліў азадак, я імкліва пасунуўся да яго ўсытыч і прыставіў рулю нагана да патыліцы.

“Ціха, — папярэдзіў я яго. — Інакш атрымаеш кулю”. Секунду ён раздумваў, а потым прыняў адзіна правільнае рашэнне: не стаў крычаць. Вольнай рукою я выцягнуў яго рэвальвер.

“Устань і павярніся”, — загадаў я.

Ён хацеў падцягнуць штаны, але я не дазволіў.

Амаль у цемры мы сустрэліся позіркамі.

“Закрычыш, — папярэдзіў я, — і ты не жылец”.

“Хто ты і што хочаш?” — спытаў ён з акцэнтам.

“Не задавай пытанняў”, — сказаў я.

Тут я зрабіў памылку, бо стаяў надта блізка, і ён раптоўна кінуўся на мяне і ашчаперыў, скаваўшы мае рукі са зброяй, адначасова імкнучыся паваліць на зямлю. Я ўдарыў яго галавой у міжброўе, і ён адразу абмяк на некалькі секунд. Я зваліў яго і звязаў рукі за спінай. Ён хутка апрытомнеў і падняўся на ногі.

“Пойдзеш са мной”, — загадаў я, са спіны падцягнуў яму нагавіцы і зашпіліў рэмень.

Усю ноч мы ішлі. Ён так і не папрасіўся па патрэбе, цярпеў, але загаворваў не раз: усё імкнуўся выведаць, хто я, з якога атрада і якая ў мяне мэта. Называў мяне “таварыш”, прапанаваў нават адкупіцца, маўляў, у яго схавана ў лесе золата, грошы. Мяркую, блефаваў, а калі і не — пляваць.

Апоўдні мы ўрэшце прыйшлі. Я здаў “талалая” ў штаб і пайшоў спаць. За яго адразу ўзяліся і ўсур’ёз: нейкі час чуліся яго крыкі, а потым усё сціхла.

Як я даведаўся назаўтра ў камандзіра Яна Шэстака, “талалай” “раскалоўся” і здаў выканаўцаў. Іх было трое, і цяпер яны ў горадзе. “У горадзе, — давёў мне камандзір Ян Шэстак, — з імі разбяруцца нашы людзі. Туды ўжо скіраваны кур’ер. А ты пакуль адпачывай”.

“Талалая” к вечару адвялі як мага далей ад базы, застрэлілі і там жа закапалі ў лесе. Што ж, такі яго лёс.

* * *

Як я даведаўся, днямі немцы даслалі з гарнізона эйнзатцкаманду і на досвітку акружылі вёску, ля якой невядомыя раней падкінулі іх забітага дагэтуль жаўнера. Вясковы пастух — апантаны па мянушцы Піянер, якраз выганяў кароў на пашу і, як заўсёды, трубіў у горан. Горан, набыты ў гарадской краме, яму да вайны выдалі ў калгасе замест аплаты працадзён, чаму апантаны быў усё роўна бясконца рады, і спачатку трубіў і з патрэбай, і без, з чаго і атрымаў адпаведную мянушку.

Усіх мужчын павыганялі з хат і разам пашыхтавалі перад былым сельсаветам. Потым адлічылі кожнага чацвёртага (у іх лік, а іх набралася дзесяць, трапіў і Піянер, які нічога не разумеў) і тут жа, зачытаўшы загад, расстралялі.

І хаця вёска была не з нашай зоны апекі, камандзір Шэстак вельмі ўзрушыўся і на сходцы папрасіў па магчымасці выведаць, хто падкінуў да яе забітага немца, амаль пенсіянера, хутчэй за ўсё паштара, які ехаў па сваіх справах на веласіпедзе і не ўяўляў небяспекі.

7.

“Жнівень 194... г.

Амаль месяц я нічога не занатоўваў у запісную кніжку. Але зусім не таму, што навокал нічога значнага не адбывалася. Наадварот. Толькі холадна, бяздумна і разважліва пісаць пра некаторыя з падзей я проста не мог, бо яны тычыліся мяне ў самай найвялікшай ступені.

Ледзь не два тыдні назад невядомыя згвалтавалі Івонку. Калі я ў чарговы раз наведаўся да яе, то адразу зразумеў, што адбылося нешта вельмі нядобрае. Івонка знаходзілася ў стане адзеравянелай дэпрэсіі, ледзь не комы, і мне спатрэбілася нямала сіл і намаганняў, каб вывесці яе з шоку, і прымусіць да размовы. Урэшце яна збольшага расказала мне, як усё здарылася.

Калі яна засталася дома адна (маці была занята ў школцы), з паўночнага боку, з лесу да хаты падышлі двое ўзброеных людзей і патрабавалі накарміць іх і даць чаго-небудзь з сабой. Як пазней высветлілася, гэтыя былі акружэнцы з усходніх савецкіх вайскоўцаў, цяпер звычайныя марадзёры, якія хаваліся ў лесе ад немцаў, акаўцаў, упаўцаў і “бульбашоў”, спадзеючыся да апошняга не кантактаваць з імі і так пераседзець вайну, незалежна ад яе зыходу. Асноўным іх заняткам было рабаванне па вёсках. Верагодна, яны папярэдне заўсёды нейкі час назіралі за тым, што і як робіцца ў наваколлі, ці ёсць там мужчыны з самааховы, дзе слабае месца, і потым ішлі і забіралі ўсё, што маглі і хацелі на той час. У хаце Івонкі яны забралі соль, рэштку прадуктаў і дзве сярэбраныя лыжкі, на якіх былі пазначаны ініцыялы яе бацькоў.

Упершыню я адчуў, як вялікая бяда кранула, урэшце, і асабіста мяне. Нават у час арышту і будучы вязнем я не зазнаваў такой безвыходнасці, адчаю і цяжкай, каламутнай нянавісці. Я павінен быў дзейнічаць. Па-першае, я выведаў у Івонкі некаторыя іх прыкметы.

Мне было важна ўсё: як яны выглядалі, у што былі апрануты, якога колеру мелі валасы, ці былі і як падстрыжаны, можа, мелі якія асаблівыя выявы, знакі і адрозненні ў паводзінах, пра што і як гаварылі — мне трэба было ведаць усё.

Адначасова я паведаміў пра сваю бяду камандзіру Яну Шэстаку — з ім я мог гаварыць, як з бацькам. Ён выслухаў мяне моўчкі. Адчувалася, што падзеі апошняга часу накладвалі на яго вялікі цяжар. Калі я закончыў свой аповед, камандзір Шэстак сказаў, што дапамога ў вышуку, але я давёў яму, што справа тычыцца выключна мяне, і я ўсё вырашу сам. Папрасіў яго толькі адкласці даручанае мне і двум маім сябрам заданне па ліквідацыі забойцаў да таго, як спраўлюся з крыўдзіцелямі Івонкі.

“Ты адчуваеш, што нашых ворагаў большае?” — спытаў мяне раптам камандзір Шэстак.

Я згадзіўся, думаючы пра сваё, а ён заўважыў гэтую маю адхіленасць і адпусціў, нагадаўшы быць вельмі абачлівым.

“Пабудзь ля дзяўчыны, — дадаў ён, — бо яны могуць аб’віцца там зноў. А лепш — зусім заставайся ля яе. Ты спатрэбішся нам потым”.

Але я адмовіўся ад апошняга і хутка зазбіраўся, папрасіўшы толькі больш патронаў да свайго нагана і затачыў на важным станку ў нашай невялічкай, створанай пры атрадзе, майстэрні дзве жалезныя пласціны, якія знайшоў ля вёскі і якія раней маглі быць дэталямі сеялак ці якога плуга. Справа ў тым, што я ў атрадзе ўвесь час трэніраваўся і дасягнуў неабліжных вынікаў у кіданні нажа, удасканаліў сваю “рукапашку” і стральбу з абедзвюх рук з вінтоўкі і рэвальвера. Але забойная вартасць нажа — не больш як сем метраў, а заточаная пласціна ляціць далей і літаральна праламвае цэла ахвяры. Гэта мне таксама падказаў камандзір Ян Шэстак. Я злаўчыўся кідаць даволі важкія, заточаныя пласціны з абедзвюх рук паасобку і разам.

Івонка больш маўчыць, увесь час знаходзячыся ў

цяжкім одуме. Я прапанаваў ёй, што прадстаўлюся яе маці і скажу, што пасля вайны мы возьмем шлюб, але яна ніяк на гэта не адрэагавала, і я не настойваў. Я ведаю, што летам тут заўсёды шмат работы. Селяніну ці ўвогуле таму, хто жыве ў вёсцы, каб выжыць, трэба назапасіць харчавання на доўгія зіму і вясну. Івонка занята ўсім гэтым, але робіць усё нібы праз сілу і механічна. Маці пра тое, што адбылося, не ведае.

Удзень я ці кружу ў лесе паблізу ад вёскі, ці ляжу, схаваўшыся, на гарышчы пуні, а ноччу зноў заняты пошукамі і выведкай. У вёску зрэдку наведваюцца немцы, бываюць і партызаны з самых розных атрадаў: усім нешта трэба. Але “маіх” пакуль няма. Я ўжо збольшага ведаю, як яны выглядаюць, у што апрануты. Час, між тым, ідзе. Урэшце я запланавана заходжу ў дзве суседнія, самыя блізкія вёскі і пытаюся ў жанчын, ці не з’яўляліся ў іх два “таварышы”, апранутыя так і так, і на выгляд такія вось: я абмалёўваю ў агульных рысах іх узрост. “Так, — адказваюць мне ў адной з крайніх хат жанчыны”, — былі нядаўна, пагражалі зброяй, забралі дзвюх курэй-нясушак і хлеб. “Як выглядалі тыя нясушкі? — між іншым, паспачуваўшы сялянкам, пацікавіўся я. — Якой былі масці: звычайныя, белыя ці якія іншыя?” “Рудыя”, — адказалі мне, — рудыя з шэрымі пёрамі, кончыкі якіх мелі чорную афарбоўку. А грабенчыкі, каб вылучаць сваіх, памазаны школьным чарнілам”.

Карыстаючыся компасам, я па спіралі абыходжу лес вакол вёсак, часта сілкуючыся іргой, ажынай, грыбамі і рэшткамі хлеба і сала, якія яшчэ ў мяне засталіся. Я аддаю шмат энергіі, і мой арганізм патрабуе ўсё больш бялку. Не хапае солі, якая нават у горадзе, як я ведаю, каштуе вельмі дорага.

Івонка амаль увесь час зацята маўчыць. Раней яна шмат расказвала мне: пра бацькоў, пра сваё дзяцінства, пра школу і сябровак, з якімі вучылася, а зараз абмяжоўваецца некалькімі словамі пра надзённае. Часам мне вельмі шкада яе, але я ведаю, што нічым ёй цяпер

не дапамагу: хіба толькі паціху час усё вылечыць. Блізкасці са мной яна мякка, але рашуча пазбягае. Мае пачуцці да яе абвастрыліся: можа я не так і моцна кахаю яе, але не задумваючыся ахвяраваў бы дзеля яе жыццём. Магчыма, ад таго, мяркую, што ў жыцці я ма-ла ад каго бачыў добра, а гэтая дзяўчына даверылася мне поўнасцю і безразважна і, як кажа камандзір Ян Шэтак — за зло — па справядлівасці, а за дабро — да-бром.

На час адлучак я пакідаю ёй свой наган. Я паказаў ёй, як страляць.

Днямі, пры святле сонца, я пабачыў на яе галаве па-смачку сівых валасоў. Ёй — толькі семнаццаць.

8.

“Жнівень 194... г.

Завяршаючы чарговую выведку ў лесе, а мае вылазкі станавіліся ўсе больш аддаленымі па радыусу, калі браць за цэнтр кола вёску, дзе жыла Івонка, я натрапіў на след. Ён, як я вызначыў, быў больш як сутачнай даўнасці: гадзін трыццаць пяць, сорок. Гэта былі рэшткі дзвюх курэй-нясушак. Побач было месца, дзе палілі вогнішча. Пер’і сярод папаратніку, якія я старанна агледзеў, былі рудымі і шэрымі з чорнымі кончыкамі. Дзве адсечаныя курыныя галавы і косці былі старанна затаптаны ў мох. Сэрца маё забілася, калі я ўбачыў на птушыных галовах метку, пра якую казалі сялянкі: грабенчыкі былі знарок запэцканы чарнілам. Гэта быў “мой” след.

Чытаючы па слядах на зямлі: адламаных там-сям галінках дрэў, пашкоджаным папаратніку, недакурку і абгарэлай сярнічцы, якія я знайшоў, я рухаўся ў паўночна-ўсходнім напрамку, зрэдку звяраючыся па кампасу і перамаляванай у штабе камандзіра Шэтака мапе. Уяўныя сляды марадзёраў я неўзабаве згубіў, але працягваў крочыць наперад. Дзесьці там, у глыбіне ле-су, павінна была знаходзіцца іх лежка, схрон, а можа, якая старожка ці леснічоўка — я быў упэўнены. Я рызыкаваў: у гэты час яны маглі якраз, размінуўшыся са

мноў, рухацца ў зваротным накірунку — да вёскі. І хача ў Івонкі цяпер мой наган, я не быў упэўнены, што ў рашаючы момант яна здолее з яго страляць і, тым больш, зможа забіць чалавека.

Ноч заспела мяне ў лесе, але цемра — мой лепшы сябар і саюзнік. Я адразу адчуў, што аджыў, і пачуцці мае абвастрыліся: я, нібы індзеец з раманаў Фенімора Купера, якімі захапляўся ў дзяцінстве, асцярожна і бязгучна рухаўся ў выбраным мноў напрамку.

У лесе, і тым больш ноччу, можна напароцца на звера: рысь, дзіка, лася, ваўка ці нават мядзведзя. На дрэвах хаваюцца глушцы. З наступленнем цемры ўсе кладуцца на лежку. Хіба што совы палююць. Ды я разам з імі. Але рухацца ў поўнай цемры, калі на небе няма месяца, вельмі цяжка і небяспечна: трэсне галінка пад нагой, правалішся ў яму ці трапіш у расцяжку ці капкан — і ты ўжо мішэнь для ворага. Іншая справа — калі на небе поўня, а ты асцярожна крадзешся калі не па лясной дарозе, дык хоць па сцяжынцы.

Нават у мірны час сустрэча ў лесе з незнаёмцам выклікае стрэс. У вайну падобныя сустрэчы, калі згубіш пільнасць, могуць каштаваць жыцця, бо зараз лес — зона звышнебяспекі.

На мапе, якую я вывучаў днём, а цяпер уявіў у памяці, якраз у паўночна-ўсходнім напрамку, на мяжы вялікіх балот, была пазначана закінутая леснічоўка. Я ніколі не быў у тых месцах, але спадзяваўся, што за светлавы дзень здолею яе адшукаць.

Там я хацеў адпачыць, а пасля рухацца назад, толькі выбраўшы крыху іншы напрамак. З гэтымі думкамі я замацаваў свой гамак і чуйна праспаў у ім каля дзвюх гадзін, пакуль першае святло і птушкі не абудзілі мой неглыбокі сон. Зверыўшыся па кампасу, я працягваў рух наперад.

Бліжэй да ранку я ўбачыў сляды. Некалькі прыкметных, ледзь заўважных у траве і моху сцяжынак прымуслілі мяне рухацца асабліва асцярожна. А незадаволеныя, амаль істэрычныя крыкі птушак, у прыват-

насці сарокі, упэўнілі мяне, што дзесьці побач чужынцы.

Праз некалькі хвілін я пачуў пах раскладзенага вогнішча, і мая рука рэфлектыўна саўганулася за пазуху, але ж нагана, як я адразу ўспомніў, не было. Як мага асцярожней я пасунуўся бліжэй і пабачыў невялічкую закінутую палянку, а ў глыбіні за ёй паўразбураную леснічоўку.

Іх было двое. Я бязгучна залёг у мох і пачаў іх разглядаць праз кустоўе. Яны былі даволі рослыя і дужыя: адзін русавалосы, з кірпатым носам, другі ледзь не чарнавалосы, абодва скуластыя, з даўно неголенымі тварамі і ў бруднай савецкай вайскавай форме. На вогнішчы вісеў салдацкі кацялок, у якім нешта варылася. Дзве вінтоўкі ляжалі побач, пад рукамі — перасцерагаліся. Слабы вецер, хоць і дзьмуў у мой бок, не дазваляў нічога пачуць, а чужынцы зрэдку размаўлялі паміж сабой. “Яны”, — раптам падказала мне падсвядомасць, а ў галаве ўжо праносіліся самыя розныя варыянты дзеянняў. Я адчуў нянавісьць і ў той жа час палёдку: добра, што яны тут, а не ў вёсцы ці па дарозе да яе. Як мага асцярожней, я пачаў абыходзіць іх па крузе, пакуль не апынуўся на адной прамой паміж імі, леснічоўкай і мной. Ад іх да леснічоўкі было, як я імгненна прыкінуў, метраў пятнаццаць. Нябачны, я выйшаў з-за лесу і перабег да леснічоўкі, моцна рызыкуючы. У дзверы я прайсці не мог, бо адразу быў бы заўважаны, і таму пралез у акно, якое, дарэчы, было без шкла і занавешана дзяругай. Я выцягнуў нож і агледзеўся: унутры было нейкае падабенства ложкаў, адна шынэль валялася на падлозе, другая вісела на цвіку. Дзве скрыні, пэўна, замянялі зэдлікі. Замест падлогі была ўтрамбаваная зямля. Пасярэдзіне стаяў самаробны стол, на якім я ўбачыў конаўку і чорную ад копаці каструлю, з якой выторкваліся дзве лыжкі. Лыжкі! Я стаў ля стала так, каб не знаходзіцца спінай да дзвярэй, і выцягнуў іх з каструлі. На абедзвюх я адразу ўбачыў выціснутыя, пэўна, яшчэ рукой Івончынага бацькі, знаёмыя ініцыялы.

Гэта былі яны, злачынцы і крыўдзіцелі Івонкі.

Я хутка выслізнуў праз акно назад і зноў пачаў назіраць за марадзёрамі, а што гэта яны — цяпер у мяне не было ніякіх сумненняў. Са зброі ў мяне былі толькі нож і адна заточаная пласціна-сюрыкэн. Я выцягнуў яе са спецыяльна прыстасаванага скуранага мяшэчка ў кішэні і стаў чакаць.

Між тым абодва мешанцы знялі з вогнішча кацялок і панеслі ў хату. Пэўна, яны зварылі сабе нейкую поліўку з грыбоў — я адчуў характэрны пах. Зброю яны захапілі з сабой.

Я доўга чакаў лежачы. Урэшце адзін з іх — кірпаты і русавалосы — выйшаў вонкі і скіраваў у лес, амаль што да мяне. Вінтоўкі ў яго не было. Я падхапіўся з зямлі і стаў назіраць, адначасова бязгучна прасоўваючыся яму насустрач. Ён дайшоў да мяжы, дзе расло кустоўе і пачынаўся сасоннік, нагнуўся і пачаў нешта рабіць. Я імкліва апынуўся ў яго за спінай, побач, і ўбачыў, што ён адкрыў нешта накшталт крышкі люка ў вузкую яму, уклечыў і залез туды з галавой. Я пасунуўся бліжэй і ўдарыў яго тупым бокам сюрыкэна справа над лапаткай. Ён абмяк, а я выцягнуў яго, назапіхаў у рот травы і звязаў рукі за спінай. Ён адразу ачуняў і нешта замыкаў, пукаючы вочы. Я спіхнуў яго ў яму галавой уніз і, у думках перажагнуўшыся, рушыў да леснічоўкі. Калі б у гэты момант другі марадзёр з'явіўся ў дзвярах і са зброяй, у мяне не было б аніякіх шанцаў. Нават без вінтоўкі, бо ён паспеў бы забегчы ўнутр і схапіць яе. Але ён не выйшаў.

Я асцярожна зайшоў у дзверы, і тут мы сустрэліся позіркамі. На імгненне ён знерухомеў, а потым ускочыў і кінуўся да вінтовак, адна з якіх стаяла ля сцяны. Але ён спазніўся. Пласціна-сюрыкэн урэзалася яму ў спіну, вышэй да шыі, і ён, рохкнуўшы, асунуўся долу, соўгаючы ў агоніі нагамі. Я забраў вінтоўкі і перакуліў цела тварам уверх. Ён быў яшчэ жывы, але ў яго вачах я ўжо бачыў перадсмяротныя жах і пакуту.

“Гэта ты з падзельнікам згвалцілі днямі дзяўчыну ў Ружанах?” — спытаў я яго.

Ён не разумеў, апанаваны страхам.

Я забраў у кішэню лыжкі, ускінуў на плечы зараджаныя вінтоўкі і выйшаў з леснічоўкі. Кірпаносы ўжо вылез з ямы і высільваўся, каб высвабадзіць рукі, але пабачыўшы мяне, кінуў гэтую спробу. Я нацэліў рулю яму ў галаву і свядома вытрымаў паўзу.

“Не убивай, — выдыхнуў ён па-расейску. — Я все расскажу”.

“Навошта? Твой падзельнік ужо ўсё сказаў. Гэта ж ты прапанаваў яму згвалціць дзяўчыну з Ружан. Так?”

Кірпаты адмоўна закруціў галавой.

“Нет. Он врёт. Это как раз он”.

Я загадаў яму легчы тварам да зямлі і звязаў рукі як мага мацней, а сам вярнуўся ў леснічоўку. Чарнявы ўжо быў мёртвы. Я выцягнуў нож і адсек яму галаву, якую вынес, трымаючы за валасы.

Пабачыўшы гэта, кірпаты пабалеў. Я спытаў у яго, што ў яме, але ён не мог адказаць, бо калаціўся ад страху. Я занырнуў туды сам і выцягнуў загорнутае ў льянную анучу сала кілаграмы на тры, яшчэ нейкія прадукты ў слоіках, але іх не стаў браць.

Потым я знайшоў мех і, кінуўшы туды галаву, павесіў яго на шыю кірпатага.

“Панясеш”.

Ён з гатоўнасцю заківаў. Яго калаціла.

Мы пайшлі праз лес. Ён наперадзе, я са зброяй ззаду. З меха капала кроў і сцякала яму на живот. Адзін раз я пачуў паблізу людзей і загадаў яму легчы і маўчаць. Некалькі чалавек са зброяй прайшлі ад нас метраў за дваццаць.

Праз колькі гадзін мы прыйшлі да базавага лагера камандзіра Яна Шэстака. Я здаў вінтоўкі і марадзёра ў атрадную разведку.

“Чаму ты не забіў яго?” — спытаў, выслухаўшы мяне, камандзір Шэстак.

“Няхай яго расстраляюць перад сялянамі тых вёсак,

дзе яны гвалцілі, рабавалі, а магчыма, і забівалі”, — адказаў я.

Камандзір Шэтак, падумаўшы, кіўнуў.
“Твая рацыя, Сплюшка”.

9.

“Жнівень 194...г.

Днём мяне іншы раз будзяць, і я, каб не страціць фізічнай формы, дапамагаю на будаўніцтве зямлянак. Бліжэй да зімы гэтым заняты ўсе тыя, хто не на заданнях. Самая маленькая зямлянка рыхтуецца адной сям’ёй — на тры-чатыры чалавекі, а самая вялікая — на трыццаць-сорак. Часта жывуць у зямлянках па чарзе: адны спяць, другія заняты іншым. Зямлянкі будуць двускатныя, а на кучменістай паверхні — аднаскатныя. Спачатку капаюць яму, дзірван здымаюць і паліваюць вадой, у яме замацоўваюць стаякі, сцены выкладваюць жэрдкамі, прыбіваюць цвікамі кроквы. На кроквы зноў кладуць жэрдкі, салому, потым усё засыпаюць зямлёй, а зверху кладуць раней зняты дзірван. Унутры майструюць нары, стол, печку, у столі — вентыляцыйную адтуліну. У такой зямлянцы можна ператрываць і самую марозную зіму. Чалавек у лесе ніколі не прападзе і ў холад, калі здолее распаліць вогнішча, а потым на гэтым месцы паспее выкапаць сабе і накрыць зямлянку.

* * *

Наш кур’ер з горада паведамляе, што немцы, захоўваючы ўсё ў тайне, нечакана правялі буйную акцыю па знішчэнню мірных грамадзян, большасць з якіх былі яўрэі. У атрадзе ўзрушаны гэтым паведамленнем. Камандзір Ян Шэтак кажа, што не апраўданая нічым жорсткасць увогуле вядзе да зганьбавання такога паняцця, як чалавек. У ходзе нялюдскай акцыі, дадаваў кур’ер, былі нарабаваны золата і каштоўнасці, якія, па словах нашых людзей, немцы рыхтуюць пераправіць у Германію. На думку камандзіра, гэтыя патэнцыяльныя грошы павінны застацца ў нас, каб — калі іх нават немагчыма будзе вярнуць былым

уладальнікам, яны служылі будаўніцтву будучай рэспублікі.

Я не ведаю падрабязнасцей, але па шматлікіх прыкметах здагадваюся, што плануецца аперацыя па перахопу каштоўнасцей. Справа няпростая, і яе падрыхтоўка трымаецца ў вялікім сакрэце.

Урэшце, за некалькі гадзін да яе пачатку, камандзір Шэтак выклікае мяне да сябе. У яго зямлянцы ўжо сядзяць два нашы аператыўнікі. Яны прыкідваюць на сябе палявую форму салдат вермахта. Адзін камплект — для мяне. Ян Шэтак падрабязна і ў дэталях ставіць перад намі, як кажуць, “уводную”. На трафейным матацыкле (нядаўна мы адбілі яго ў немцаў) мы пад’язджаем да аднаго з блокпастоў на ўездзе ў горад і там хаваем яго ў ляску, пасля чаго ўдвух — трэці застаецца пры матацыкле — абыходзім блокпост і ўваходзім у горад. Там да нас далучацца двое нашых людзей, якія дакладна паведамыць нам час руху аўтамабіля з каштоўнасцямі і золатам да чыгункі. Наша задача: перахапіць аўтамабіль, абясшкодзіць ахову і даставіць груз у лясок да матацыкліста ці хутка захаваць яго ў горадзе ў крушнях і пасля прабірацца ў лес па адным.

“Планы — адно, — кажа нам Ян Шэтак, — а рэчаіснасць — зусім іншае. Імправізуйце. Вы самыя кемлівыя ў атрадзе. І, галоўнае, не рызыкуйце дарэмна, вяртайцеся назад...”

Нас стрыгуць пакарацей, і мы пераапранаемся.

* * *

Камандзір Ян Шэтак меў рацыю.

Усё і пайшло — не па плану. У горадзе, дзе мы неўзабаве апынуліся, абмінуўшы блокпост, да нас далучыўся толькі адзін наш чалавек — невысокі мацак гадоў трыццаці ў пакаменчаным картовым касцюме. Ён паведаміў, што яго напарнік ноччу быў арыштаваны па даносе і дастаўлены ў гестапа, дзе зараз, пэўна, ідзе яго допыт. “Варта спыніць акцыю”, — прапанаваў ён. Але аператыўнік, які прыйшоў са мной і які, дарэчы, быў прызначаны старшым па групе — не згадзіўся. “Мы

шмат рызыкавалі, — сказаў ён, — і не варта спыняцца на паўдарозе.”

Урэшце мы прынялі канчатковае рашэнне. Трэба было спыняцца, бо нас проста мог спыніць патруль. “Мацак” паведаміў нам час руху і нумар машыны, у якой немцы павязуць каштоўнасці. Вырашана было спыніць яе ў абумоўленым раней месцы — там да вуліцы ўсутыч падступалі разбураныя пры бамбёжцы будынкі. Мы скіравалі туды па адным — так было больш бяспечна.

“Наша” машына — чорны “опель” з адпаведным нумарам — з’явілася нечакана. Але больш нечаканым было тое, што яе суправаджалі два аўтаматчыкі на матацыкле: адзін сядзеў наперадзе за рулём, другі збоку ад яго ў калясцы і з аўтаматам напярэс.

Я прыкінуў суадносіны сіл, жахнуўся ў думках і з пачуццём адчаю ў душы выбег на дарогу. Усё вырашалася за секунды. У маю задачу ўваходзіла ліквідаваць вадзіцеля і спыніць машыну. Але зусім нечакана, за секунду да таго, як я пачаў рухацца, прагучаў умоўны сігнал — знак адмены аперацыі: наш старшы па групе ўрэшце ўсвядоміў, што нам з нашым адным аўтаматам, дзвюма гранатамі і пісталетамі ўвязацца ў бойку — амаль што самагубства. Але яго рашэнне і, адпаведна, сігнал былі ўжо запозненыя. Я ўскінуў руку ўгору, сігналізуючы вадзіцелю “опеля”, каб спыніўся, і адначасова не выпускаючы з поля зроку аўтаматчыкаў на матацыкле. Адзін з іх — той, што сядзеў у калясцы, прыпадняўся з сядзення і зрабіў мне імклівы знак аўтаматам убок: пэўна, у іх быў загад не спыняцца. Мне нічога не заставалася, як выхапіць левай рукой з кабуры свой рэвальвер і пачаць стральбу па лабавым шкле машыны, адначасова хутка кідаючы цела ў бакі — “таньчы, каб не падстрэлілі” — казалі ў атрадзе вопытных аператыўнікі. Адначасова з маімі стрэламі з крушняў ударыў аўтамат майго напарніка па матацыклістах. Лабавое шкло “опеля” ад маіх куль рассыпалася пырскамі, але вадзіцель застаўся ў стане самакантролю. Магчыма, я нават не зачাপіў яго, і машына праслізнула далей. Па-

ранены нямецкі аўтаматчык, які сядзеў за рулём, страшна закрычаў і рухнуў на бок, заваліўшы матацыкл. Як я паспеў заўважыць, гэта быў малады хлопец, прыкладна маіх гадоў. Другі — той, што сядзеў у калясцы, выпусціў па нас амаль увесь магазін, пасля чаго ўпаў пад колы матацыкла. “Мацак” быў забіты. Куля прабіла яму галаву. “Опель”, ад’ехаўшы, затармазіў, адтуль выкуліўся яшчэ адзін аўтаматчык і пачаў па нас страляць. У дадатак метраў за сто ад нас нечакана паказаўся грузавік, поўны жаўнераў. Мы з напарнікам ледзь занырнулі ў крушні і пачалі ўцякаць. Уся аперацыя, вядома, правалілася.

Але гэта было не ўсё. Ззаду пачуўся сабачы брэх. Мы з напарнікам адразу раздзяліліся і ўцякалі ўжо па аднаму. Вядома, у нас была агульная мэта — апынуцца ў “кропцы”, дзе нас чакаў атрадавец на трафейным матацыкле. Па брэху я зразумеў, што сабака быў адзін, але след ён узяў менавіта мой. Я хутка бегаю, але пагоня набліжалася. Па мне адразу пачыналі страляць, як я толькі апынаўся на адкрытай мясцовасці. Пасля ім, пэўна, загадалі ўзяць мяне жывым, бо сабаку спусцілі са шворкі. Ён імкліва дагнаў мяне: аўчарка з рудымі падпалінамі і чорнай спінай. Я паспеў здзерці з сябе кіцель, абматаць ім левае перадплечча і руку і выхапіць нож. Збіты з ног, я ўсё-такі здолеў пусціць яго ў ход: з перарэзаным горлам сабака засоўгаў нагамі ў агоніі. Я падхапіўся з зямлі і зноў пабег. Анёл-ахоўнік, пэўна, аберагаў мяне. Як толькі пачалося кустоўе, а за ім лес, я адарваўся ад пагоні.

На “кропцы” мы некалькі гадзін чакалі з горада майго напарніка, але ён не з’явіўся. К ночы мы паехалі на матацыкле назад па лясной дарозе. І тут здарылася нешта жахлівае і незразумелае. Праз некалькі кіламетраў з лесу па нас ва ўпор адкрылі агонь з вінтовак, прыняўшы, пэўна, за немцаў. Хто гэта зрабіў, з якога атрада, я так і не даведаўся. Атрадавец, які кіраваў матацыклом, сядзеў наперадзе мяне і быў адразу забіты. Яго мазгі апырскалі мне твар. Я ж здолеў скочыць у лес, за дрэвы, дзе ўжо быў у сваёй стыхіі, і так цудам уратаваўся.

Праз суткі ў атрад вярнуўся з горада аператыўнік, з якім мы, пасля сутычкі з немцамі, разбегліся ў развалінах.

“Пайшлі па шэрсць, а вярнуліся абстрыжаныя”, — толькі і сказаў камандзір Ян Шэстак. Ён змрочны і прыгнечаны нашай няўдачай. Але я перажываю яшчэ больш.

* * *

У лесе пахаладала і ідуць зацяжныя дажджы.

Івонка па-ранейшаму ў стане моцнай дэпрэсіі. Да таго ж я зрабіў не зусім абачлівы ўчынак — прынёс да яе лыжкі, мяшок і вытрас з яго галаву, спытаўшы, ці пазнае яна свайго крыўдзіцеля, і дадаўшы, што другі таксама мёртвы. Яна спалатнела і страціла прытомнасць.

10.

* * *

“Кастрычнік 194... г.

Наш атрад правёў некалькі цяжкіх баёў, і мы нясём вялікія страты. Становішча ўскладняецца яшчэ і тым, што многія з нашых “бульбашоў” змушаны забраць у лес сваіх родных, бо існуе рэальная небяспека, што іх возьмуць у заложнікі. І хоць мы вылічылі амаль усіх марадзёраў, у вёсках пазаставаліся жаўнеры-акружэнцы, якія не падаліся са сваімі палітрукамі на ўсход, а папрыставалі за работнікаў да сялянскіх сем'яў. Немцы дазвалялі гэта і нават адпускалі ваеннапалонных з лагераў, калі прыязджаў селянін і прасіў работніка. Але дэсантнікі і агенты Цанавы выдалі загад усім “прымакам” з'явіцца ў лес пад пагрозай расстрэлу як дэзерціраў. Немцы, даведаўшыся пра гэта ад сваіх агентаў, загадалі ўсім палонным, хто яшчэ не пайшоў у лес, з'явіцца на зборныя пункты. Хто ўцалеў — пайшоў у лес сам.

* * *

“Кастрычнік 194... г.

Пакончыла самагубствам Івонка. У нашым тайніку на сасне я знайшоў ад яе развітальны запіс. Як аказа-

лася, яна зацяжарыла ад тых марадзёраў і вырашыла падвесці пад сваім жыццём апошнюю рысу.

Я прашуся ў самыя розныя акцыі і паранены ў плячо. Камандзіра Яна Шэстака імкнуліся атруціць, але ён праз тыдзень ачуняў: здаровы арганізм неяк вытрымаў. Я ўвесь час быў побач з ім. Выведка вылічвае, хто мог прынесці ў атрад атруту, і ці ёсць у нас “крот”, або завербаваныя агенты Цанавы.

Прыводжу адну, на мой погляд, важную размову з камандзірам Янам.

“Адыходзь у горад, Сплюшка, — сказаў ён мне. — Табе нашы людзі зробіць дакументы. Нам патрэбны там правераны чалавек.”

“Не, Старшой, — адказаў я. — Буду побач з табой”.

“Ты можаш загінуць выпадкова”.

“На тое і вайна”.

“Такія, як ты, магчыма, спатрэбяцца потым, як яна скончыцца”, — ціснуў ён.

“А як яна, на тваю думку, скончыцца, Старшой?” — спытаў я.

“Немцы і іх нешматлікія саюзнікі змагаюцца амаль з усім астатнім светам. Рабі сам высновы”.

“І што тады будзе з намі?”

“У нас было мала шанцаў. Пасля таго як скончыцца вайна — не застанецца амаль ніводнага. Хіба цуд нам дапаможа”.

“Дык што?”

“Мы памром. Але не ўсе. Маладыя, як ты, павінны уцалець. Вы будзеце, калі застанецеся тут, жыць у страшным свеце, але надзея, хоць і малая, толькі на вас”.

“Ты падводзіш мяне да нечага важнага. Хіба не так, Старшой?”

“Ты кемлівы, Сплюшка. Але гэтае важнае тычыцца толькі мяне. Я магу загінуць, бо на мяне палююць. Цяпер слухай уважліва: у мяне ў лесе, тут недалёка, ёсць асабістая схованка. Яе знайсці... (Я прапускаю падрабязнасці). Там ты знойдзеш гарадскі адрас маёй каханкі, жанчыны, якая гадуе нашага з ёй сына. Запомні

адрас, а паперку адразу знішчы. Ніхто не павінен ведаць, што яны неяк звязаны са мной. Ты яшчэ знойдзеш там крыху золата. Палову яго аддасі маім родным, другую забярэш сабе”.

“Мне не трэба”, — пачаў я аднеквацца даволі рашуча.

“Гэта загад, Сплюшка, — коротка адрэзаў ён. — Не трэба табе — спатрэбіцца іншым. Наш рух павінен жыць”.

“Слухаю”, — толькі і сказаў я.

* * *

“Лістанад 194... г.

Я — у горадзе. Нашы людзі забяспечылі мяне дакументамі і ўладкавалі на часовую працу. У невялікай кацельні, якая размешчана ў падвальным памяшканні, я падтрымліваю тэмпературны рэжым і сачу, каб у тэрмін забяспечылі палівам. Падмарожвае, і ў паветры я часам бачу снег. Як рэпрэсіраваны бальшавікамі, я мог бы заняць якую пасаду, але мне трэба быць незаўважным.

Са зброяй хадзіць па вуліцы небяспечна, і таму мой наган большую частку сутак ляжыць у схованцы, а я нашу з сабой у кішэнях нож і два сюркэны. У апошніх мала хто прызнае зброю, а між тым, як я ўпэўніўся, гэтая рэч вельмі эфектыўная.

Як мне тут паведамілі, два з трох забойцаў маладой настаўніцы з беларускай школы ліквідаваны, трэці, адчуўшы пагрозу жыццю, зноў сышоў у лес.

Рана цямнее, і ўвогуле рухацца па гораду без зброі небяспечна, а са зброяй, я маю на ўвазе мой наган, таксама. Можна затрымаць нямецкі патруль, а ў гестапа адразу прыгледзеліся б больш уважліва і да маіх ліпавых дакументаў, і да мяне самога.

Урэшце я толькі праваднік Сплюшка — вось і ўсё. Я вырашаю свае маленькія задачы, і адна з іх, як кажа камандзір Ян Шэтак, — уцалець як мага даўжэй, хаця да апошняга я амаль што раўнадушны: думаю, у маладосці людзі, бадай, не так непакояцца за сваё жыццё, як у сталым веку.

Магчыма, я б з задавальненнем уліўся ў нацыянальны рух моладзі, які мае дзіўны росквіт менавіта зараз, пасля прыходу немцаў, але ў мяне зусім іншыя мэты і задачы. Я — чалавек ценю, і такім павінен заставацца і далей.

(На гэтым запісе заканчваецца першая частка нататак правадніка Сплюшкі. — С.П.).

II. Зялёнае пекла

Запісная кніжка, 195... год

11.

“Пачатак кастрычніка 195...г.”

Старонкі працягу сваіх сціплых і невялікіх па памёру нататак (бо імкнуся занатоўваць самае істотнае) я запісваю пасля свайго не зусім звычайнага вызвалення з палону. Вызваліў мяне і па сутнасці выратаваў ад смяротнай і ганебнай небяспекі, за што я абавязаны яму на ўсё астатняе жыццё (хаця ў цяперашніх варунках яно можа абарвацца ў любы час), французскі антраполог і этнограф Жак Дэліз. Адразу звяртаю ўвагу на тое, што яго імя я называю поўнасьцю і сапраўднае. Ён неўзабаве назаўсёды пакідае Афрыку, і таму гэта яму, як ён лічыць, ужо не важна.

Якраз ён мяне і папярэдзіў: бо для яго ананімнасць тлумачыцца агульнавядомым у тропіках сярод мясцовых плямён фактарам: неабдуманая абвясціць сваё імя — раўназначна “рускай рулетцы” — калі-небудзь яна спрацуе, бо няма для любога абарыгена з любога з мясцовых плямёнаў Экватарыяльнай, Цэнтральнай і Паўднёвай Афрыкі больш заманлівага і прывабнага, чым наяўнасць у сваёй хіжыне адпаведна апрацаванага чэрапа чалавека, імя якога яму вядомае. Лічыцца, што *ману* — жыццёвая сіла з *кушы* — інкруставанага чэрапа — пераходзіць разам з імем у яго ўладальніка пасля таго як усе прыдатныя да яды часткі цела выкарыстаны. Адсюль вынікае і ўся жахлівасць небяспекі, пра якую я згадаў у пачатку аповеду: у рэшце рэшт, як кажуць, не дай Бог каму-небудзь (а такіх, мяркую, дарэ-

чы, было процьма) звездаць незайдросны лёс — праван-драваўшы па страўніку і кішках якога канібала, выкінуцца з яго ў выглядзе дзярма. Таму на ўсім працягу гэтых нататак не шукайце майго сапраўднага імя, я нідзе яго не ўжыву.

Збольшага я растлумачыў Жаку Дэлізу, што я не рускі, як ён мяркуе, і што нарадзіўся я ў адным з гарадоў Усходняй Еўропы, у Літве, ці, як пазней сталі называць гэтую частку тэрыторыі былога Вялікага княства Літоўскага — у Беларусі. Не назваў я яму адразу і прычын, якія змусілі мяне пакінуць сваю радзіму (дарэчы, такіх мігрантаў, як я, з майго роднага кута ў розныя часы, тлумачыў я, было мноства), да таго ж усіх прычын назваць проста немагчыма, бо некаторыя тычацца толькі асабіста мяне. Калі коратка, сказаў я яму, то, апынуўшыся па-за межамі Беларусі, я паступова рухаўся на Захад, уладкоўваючыся то там, то сям рознарабочым, жыў і вучыўся ў Францыі, але скончыліся грошы, пакуль пасля розных прыгод і цяжкасцей не дасягнуў Гамбурга, дзе наняўся матросам на сухагруз, каб крыху зарабіць. Праплаваўшы нейкі час па Паўночным моры, я набыў неабходныя навыкі і неўзабаве, змяніўшы некалькі каманд і караблёў, у плаваннях усё далей рухаўся ў паўднёвым напрамку, праз Біскайскую затоку і ў Атлантыку, даплыўшы ў адным з рэйсаў аж да Танжэру. Там я пакінуў карабель і некаторы час знаходзіўся ў Каралеўстве Марока, адкуль восеньскім ранкам у саставе новай каманды адплыў да Заходняй Афрыкі ў напрамку Гвінейскай затокі аж да басейна Луалабы. Мэтай нашай экспедыцыі былі рознабаковыя гандлёвыя пагадненні і даследчая работа ў вытоках вялікай ракі і абапал. Якраз заканчваўся сезон дажджоў, і ў гэтай частцы кантынента звыкла ўтваралася штогадовае “зьялёнае пекла”: наймаверна разбухлыя трапічныя джунглі, якія пераходзілі ў гіганцкія балоты, паяднаўшы паміж сабой большую частку малых і вялікіх рэк. Усіх нас (а экіпаж парахода, акрамя туземцаў, якіх наймалі на кароткі час, складалася з некалькіх белых) трэсла ліхаманка, з-за

вялікай вільготнасці і шкодных выпарэнняў любая драпіна на целе адразу загнувала, а працы, між тым, большала з кожнай гадзінай, бо многія з нас, матросаў, раз-пораз падоўгу валяліся ў цесных каютах, пакутуючы ад хвароб.

Другаснай нашай экспедыцыйнай мэтай было набыццё праз гандаль з мясцовымі абарыгенамі слановых біўняў, якія на еўрапейскім кантынэнце ўсё яшчэ каштавалі вялікіх грошай, а тут іншым разам проста валяліся ў джунглях ля сцяжын, па якіх звычайна гіганцкія жывёліны рухаліся ў месцы папасу і на вадапой. Карабель наш быў стары, дно там-сям дало слабую цечу, і ў труме раз-пораз пакрысе набіралася вада, якую ўвесь час трэба было адпампоўваць. З-за вялікай вільготнасці ўсім нам даводзілася спаць на сырых ложках. Па меры таго, як мы прасоўваліся ў глыбіню кантынента, мы за невялікую плату наймалі праваднікоў ці, па-нашаму, лоцманаў. Звычайна гэтыя былі, як і амаль усе мясцовыя дзікуны, асобы жорсткія, хітрыя і каварныя, за якімі ўвесь час патрабавалася пільнае вока. Усе мы былі папярэджаны пра гэта з часоў Лівінгстона¹ і прайшло больш як паўстагоддзя і цяпер ідзе ўжо дваццатае стагоддзе, але змянілася няшмат.

Афрыка — кантынент вялікіх кантрастаў, дзе можна сустрэць шмат астравоў першабытнага ладу, дзе не ведаюць кола, кіруюць ведзьмакі і шаманы і пануе палігамія і канібалізм. Усё насельніцтва было размежавана па племянных прыкметах, а плямёны варагавалі між сабой. Як жанчыны, так і мужчыны, што трапляліся нам насустрач, ахвотна абменьваліся з намі каштоўнасцямі, якія мелі выгоду для абодвух бакоў. Амаль усе афрыканцы мелі ўнутраныя покліч да ўсялякіх аздоб: на пальцах — пярсцёнкі і кольцы, на шыі, руках і шчыкалатках — бранзалеты з латуні, медзі і жалеза. Жанчыны часта праціналі верхнюю губу, устаўляючы ў адтуліну пелеле — вялізнае коль-

¹ Давід Лівінгстон — шатландскі місіянер і географ, даследчык Цэнтральнай Афрыкі.

ца са слановай косці, якое перашкаджала ім не толькі есці, а і размаўляць. Але першае, на што нам настойліва ўказвалі звяртаць увагу — гэта на заточаныя разцы і ўвогуле на зубы, што з'яўлялася асноўнай прыкметай канібалізму, на што непасрэдна звярталі ўвагу яшчэ антрапологі XIX стагоддзя, якія даследавалі басейн Луалабы. Там, дзе існуюць “востразубыя”, нідзе паблізу не ўдавалася выявіць хоць бы адну магілу — яшчэ адзін красамоўны і злавесны доказ паядання сабе падобных. Але тое, што высветлілася пазней, было нашмат складаней за самыя неверагодныя аповеды.

Некаторыя з плямён не ўступалі з намі ні ў які кантакт. Толькі дзе б мы ні рухаліся, трымаючы напаятоўныя карабіны, яны ўвесь час сачылі за намі. Нават калі мы не назіралі іх візуальна, іх нябачная прысутнасць адчувалася паўсюдна.

У хуткім часе мы змушаны былі пакінуць пад аховай часткі экіпажа наш параход, а самі, наняўшы насільшчыкаў з валамі, працягвалі рух у глыбіню кантынента з мэтай геаграфічнага і этналагічнага даследавання. Сезон дажджоў закончыўся, і ўсё ў джунглях імкліва расло і расплоджвалася, прагна паглынаючы вільгаць. Неўзабаве стала менш балот, і мы рухаліся далей, набываючы па дарозе і складуючы ў тайныя схованкі слановыя біўні, якіх, дарэчы, набывалі не так і шмат, бо да нас тут ужо, пэўна, пабывалі паляўнічыя за рабамі пачатку стагоддзя, усялякія гандляры і рызыкаўныя авантурысты.

Як я ўжо адзначыў вышэй, у апошнія дні абарыгенны з намі ў кантакт не ўступалі. Таму, спыніўшыся на ноч і распаліўшы вогнішча, мы, параіўшыся, вырашылі паварочваць назад. Заўважылі мы і трывогу сярод нашых насільшчыкаў-праваднікоў, якія ўпраўляліся з валамі: з імі рабілася нешта для нас незразумелае — яны ўсё больш нечага баяліся.

“Што здарылася, Урабве?” — спытаў я нашага галоўнага правадніка і талмача, які збольшага ведаў некалькі дыялектаў з ужытку мясцовых плямён.

“Гэта тэрыторыя асматаў, — адказаў ён. — Яны дрэнныя людзі, і мы баімся”.

“Чым яны дрэнныя?” — пацікавіўся я

Урабве маўчаў ці пачынаў аднеквацца.

Назаўтра прадстаўнікі асматаў уступілі з намі ў кантакт. Іх было трое, узброеных лукамі, стрэламі, якія трымалі за спінай, але ў руках спіскалі вінтоўкі. Гэта былі лёгкія магазінныя англійскія вінтоўкі “Лі-Энфілд”. Я заўважыў, што асматы былі высакарослыя, на галаву вышэйшыя за нашых насільшчыкаў і мелі вельмі цяжкі і змрочны выгляд.

Урабве нейкі час размаўляў з імі, дапамагаючы жэстыкуляцыяй, а потым асматы раптоўна зніклі.

“Што яны хочуць?” — адразу запыталіся мы.

Урабве яўна было не па сабе.

“Яны хочуць, каб кожны з белых назваў ім сваё імя. Яшчэ яны хочуць ведаць, ці працавалі мы на акіянскім узбярэжжы альбо плавалі матросамі на караблях”.

“Навошта ім гэта?”

“Такія людзі, мы думаем, прасолены наскрозь, а для асматаў гэта ўсё роўна як цукар, — патлумачыў, хаваючы вочы, спахмурнелы Урабве. — Яны так і кажуць — салодкія людзі. За кожнага такога яны, з іх слоў, не пашкадуюць аддаць адну, а за белага — дзвюх жанчын”.

“Ці не хочаш ты сказаць, што яны збіраюцца выкарастаць нас замест ежы?” — спытаў я.

“Менавіта так, сэр. Мы схіляемся да такой думкі. Я ж казаў — яны дрэнныя людзі”.

Уноч асматы ў вялікай колькасці напалі на нас. З вінтовак не стралялі, а абсыпалі атручанымі стрэламі. Атрута, якой былі змазаны наканечнікі, не забівала, але аказвала ўздзеянне, як вельмі моцнае снатворнае. З белых быццам я адзін застаўся жывы, а лёс астатніх мне невядомы.

12.

“Кастрычнік 195...г.”

Нявольніцкія рынкі, пра якія раней паведамляў антраполог і этнограф Герберт Уорд, аказваецца, існу-

юць і да гэтага часу. Менавіта цяпер, калі большая частка Зямлі была ахоплена сусветнай вайной, а зараз — аднаўленнем эканамічных адносін, тут, у аддаленых закутках, пэўна, адбыўся сапраўдны рэнесанс першабытнага ладу жыцця. Дарэмныя былі шматлікія місіянеры і спробы навязаць дзікунам хрысціянства.

Пра гэта я раздумваў, седзячы са звязанымі рукамі і нагамі на складзе “жывога тавару” — інакш утаптаную пляцоўку на зямлі назваць было нельга. Дзесяткі рабоў абодвух полаў, нават маці з немаўлятамі на руках, чакалі тут вырашэння свайго лёсу. Большасць з іх, пераважна мужчын, будзе з’едзена. Жанчыны, асабліва маладзейшыя, могуць быць выкуплены ў палон для сельгасработ альбо ў сексуальных мэтах. Часам некаторых з іх, нібы манекеншчыц і манекеншчыкаў, вадзілі перад “купцамі”, якія, цмокаючы языкамі, асобнымі знакамі мецілі тыя кавалкі ці часткі цела, якія хацелі б купіць паасобна, у адзіночку, альбо з кім-небудзь склаўшыся, калі не хапала грошай. Ахвяры з неверагоднай для белага чалавека пакорлівасцю прымалі свой лёс.

Было невыносна гарача, жамяра раскашавала па мне і выядала вочы. Нянавісьць да лупавокіх аматараў чалавечыны межавала ўва мне з адчаем. Я хацеў толькі аднаго: каб зберагчы хоць частку сіл, і, калі мяне ўрэшце развяжуць, дорага прадаць сваё жыццё. Толькі потым, пасля тлумачэння Жака Дэліза, я зразумеў, чаму мяне не адправілі адразу на пожаг да іх правадыра: я не адкрыў ім сваё імя, хаця па некалькі разоў за гадзіну яны падыходзілі і праз мясцовага талмача пыталіся ў мяне, ці ўспомніў я яго. Пэўна, яны вырашылі, што я забыўся на яго ад атруты і павінен абавязкова ўспомніць, і тады *кушы* — мой чэрап — набудзе яшчэ і *ману* — жыццёвую сілу ў гаршку ў хіжыне якога-небудзь іх военачальніка.

Дык вось: лёс мой быў бы прадвызначаны, каб нешматлікая экспедыцыя Жака Дэліза, што якраз трымала шлях праз тыя месцы і абсалютна выпадкова сутык-

нулася з такой экзатычнай на цяперашні час з'явай, як нявольніцкі рынак. Хаця кіраўніку і ўдзельнікам экспедыцыі, бадай, гэта было не ў навіну.

Дэліз, вядома, не мог адбіць мяне з дапамогай сілы ці зброі, ён увогуле не ўмешваўся ў справы мясцовых плямён — інакш ён не здолеў бы працягваць свой шлях, і таму ён зрабіў адзінае, што мог — выкупіў такога ж белагу, як і сам, толькі трапіўшага ў бяду”.

***

“Кастрычнік 195... г.”

Я крыху ведаю французскую мову, і мы з Жакам Дэлізам збольшага паразумеліся. Я буду суправаджаць яго ў непрацяглай экспедыцыі ў якасці памочніка. Ён тыповы навуковец, якога мала цікавяць падзеі, не звязаныя з яго навуковымі інтарэсамі, тым не менш я растлумачыў яму, што быў вымушаны пакінуць сваю радзіму ў вялікай бядзе, і не па сваёй волі, і што калі б я там застаўся, то быў бы выкрыты карнымі органамі і знішчаны. Дэліз вяла пацікавіўся прычынай такога антаганізму паміж мной і ўладамі, і я коратка давёў яму, што прымаў удзел у нацыянальным руху, які ставіў мэтай незалежнасць сваёй краіны, а напрыканцы вайны, у лютым 1944 года, уступіў у рады Краёвай Абароны і з баямі адступаў на захад. Думаю, мае тлумачэнні яго супакоілі.

“Што гэта — так цяжка цяпер набыць незалежнасць? — пацікавіўся ён. — Там, у вас на радзіме? І хто такія партызаны, пра якіх ты гаворыш?”

“Гэта сілы нашага супраціву, — адказаў я. — Нешта нахшталт ваших макі”.

“А-а, макі!” — зразумеў ён.

“Вакол нас нацыі, якія хочуць трымаць нас у прыго-не, — дадаў я. — Яны намнога больш колькасныя і моцныя, а мы — маленькі народ”.

Ён моўчкі кіўнуў. Тлумачэнні задаволілі яго.

Гэтая экспедыцыя прыносіць усім, нам асабліва, цяжкія фізічныя пакуты. Я лічу, што ўвогуле не варта пра такое пісаць, але, урэшце, змушаны, бо шмат прыкрых з'яў аднімаюць у мяне, і не толькі ў мяне, а і ў маіх

спадарожнікаў многа часу, нерваў і сілы. Адна з іх — шматлікія паразіты, якія назалюць нам усім, але асабліва белым. Дзесяць гадоў назад, калі я знаходзіўся ў лесе — там, на радзіме, ва ўсіх нас заводзіліся вошы, і не столькі ад бруду, неахайнасці ці немагчымасці трымаць чысціню і парадак і аддаваць належнае патрабаванням гігіены, колькі ад вялікага нервовага напружання. Тызень праходзіш чысты, а потым зноў адчуваеш іх прысутнасць, што само па сабе ўжо ўганяе ў стрэс.

Тут жа насякомыя адкладаюць свае лічынкі пад скуру, і праз нейкі час пачынаецца моцны сверб, а на месцах укусаў укараняюцца невялікія, але надзвычай жыццяздольныя чарвякі. Медыкаменты і мазі спачатку быццам дапамагаюць, але потым усё аднаўляецца. Урэшце, мы лечымся па рэцэпту чарнаскурых: прыкладваем да хворага месца, дзе завёўся паразіт, полую трубку-дудачку са сцябла расліны, назву якой я запамятаваў, і, нібы вакуумам, пачынаем высмоктаць чарвяка, а потым выплёўваем пад ногі. Са спіны і тых месц, да якіх не можаш дацягнуцца сам, гэта дапамагаюць нам рабіць нашы насільшчыкі.

Нас акружаюць джунглі — трапічны лес. На працягу каля пяці тысяч кіламетраў ад Уганды цягнецца шырокі зялёны пояс — зона антрапалагічнай і біялагічнай недаступнасці. Густыя вершаліны гіганцкіх дрэў амаль не прапускаюць сонечнага святла. Іх карані — нібы водаправоды, якія перапампоўваюць у сябе тысячы тысяч кубаметраў вільгаці. Ствалы большасці дрэў абсаджаны калючкамі — своеасабліва мера перасцярогі. Каб іх не з'елі, расліны абараняюць сябе і мурашамі. Дождж, хаця і больш рэдкі, яшчэ ідзе амаль штодня, і зялёнае сэрца Афрыкі нібы пульсуе. З неба на нас часам падаюць вялізныя плады амфалакарпума — амаль па два кілаграмы пажыўнага мякішу, які злёгка пахне нашым часнаком. Сланы іх паядаюць, папярэдне раскалоўшы біўнямі. Фігавыя дрэвы пладаносзяць круглы год, і імі актыўна харчуюцца шматлікія малпы, у асноўным шымпанзе. З птушак мы сустракаем бананаеда і самага балбатлівага з папугаяў — жако.

Тропікі кішаць змеямі. Мурыны заўважаюць іх хутчэй за еўрапейцаў і папярэджаюць нас. Асабліва небяспечная для ўсіх нас чорная мамба — адна з самых хуткіх і атрутных рэптылій у свеце. Яе рухавая хуткасць можа дасягаць дваццаці кіламетраў у гадзіну, і ад яе не выратуешся, нават калі бегчы з усёй сілы. Дэліз кажа мне, што калі б гэтая змяя была такой жа зласлівай і агрэсіўнай, як аўстралійскі таман, які ў лютаў можа гнацца за патрывожыўшым яго чалавекам да кіламетра, то мы наўрад ці дасягнулі б сваёй мэты. Таму як толькі мы бачым на сваім шляху чарговую змяю, адразу забіваем яе: звычайна сячэм доўгім нажом, які ўжываюць туземцы.

У ходзе нашага руху наперад мы сутыкаемся з самымі рознымі плямёнамі. Усе яны, нягледзячы на даходзячы да іх парасткі цывілізацыі, зноў вярнуліся да сваіх старажытных звычак, і асноўнай з іх — антрапафагіі. Канібалы арганізуюць нечаканыя набегі на пасёлкі, раскіданыя па берагах рэк, палоняць жыхароў і ператвараюць іх у рабоў. Палонных кормяць на ўбой, як жывёлу, пасля чаго забіваюць, расчляняюць трупы і прадаюць мяса на вагу. Калі рынак перанасычаны, то частку мяса пакідаюць, вэндзяць над агнём ці закопваюць на глыбіню штыка рыдлёўкі каля невялічкага вогнішча. Пасля такой апрацоўкі мяса можна захоўваць на працягу некалькіх тыдняў. Пакупнік звычайна купляў асобна нагу, руку, галаву ці іншую частку цела, сек на кавалкі і карміўся сам і даваў сваякам.

Жак Дэліз паведаміў мне шмат з таго, што ведаў: напрыклад, абарыгены племені ганавуры здзіралі мяса з цел сваіх ворагаў, але пакідалі вантробы і косці. З кавалкамі чалавечыны на піках яны вярталіся дамоў і перадавалі здабычу жрацам. Самы знатны атрымліваў плоць, садраную з галавы. Ганавуры елі мёртвых ворагаў, але наўмысна не забівалі жанчын. Суседняе ж племя атака аддавала перавагу жаночай плоці. “Самае непрыемнае, — сцвярджаў Дэліз, — трапіць калі-небудзь на вочы ці ў іх вёскі ці ўвогуле сутыкнуцца з племенем калеры. Гэтыя імкнуцца з’есці як мага больш трупаў.

Яны настолькі крыважэрныя, што забіваюць і адразу з'ядаюць любога чужынца, як белага так і чорнага, калі той раптам з'явіцца на іх тэрыторыі”.

Я даведаўся ад яго таксама, што канібалы з племені горгум варылі галовы забітых асобна, і есці іх маглі толькі тыя, хто іх забіваў, ці старэйшыны. Асаблівымі прысмакамі лічыліся мазгі і плоць з галоў, а цела аддавалі астатнім супляменнікам: жанчынам і дзецям. У гэтым племені елі і вантробы нябожчыкаў, мылі іх і чысцілі попелам. Затое канібалы з племені сура не дазвалялі сваім жанчынам есці мяса забітых, а скармлівалі яго хлопцам і юнакам.

Племя анга не ўжывала мяса хлопцаў і юнакоў, а таксама старых, тлумачачы гэта тым, што ў занадта маладых і старых не хапае лепшых якасцей: сілы і адвагі. Абарыгены племені часта забівалі і елі супляменніц, якія дапускалі пралюбадзейства, а таксама сваіх вясковых злачынцаў. Дэліз паведаміў мне, што, на думку абарыгенаў, яны ядуць чалавечае мяса таму, што яно асабліва сакавітае, а самай вялікай прысмакай лічацца далоні, пальцы рук і ног, а ў жанчын — іх грудзі. Асаблівай жорсткасцю пры гэтым вызначаліся людзеда племені бафумбанса, бо перад смерцю катавалі сваіх палонных. Яны кіпяцілі пальмавы алей і з дапамогай гарбуза, які выкарыстоўваўся ў якасці клізмы, вылівалі вар ці праз горла ахвяры ў страўнік, ці праз задні праход у кішэчнік. На іх думку, пасля такой папярэдняй працэдуры мяса вязняў станавілася больш сакавітым і мяккім. Целы памерлых яшчэ доўгі час ляжалі, пакуль не прапіталіся алеем наскрозь, пасля чаго іх расчлянлялі і прагна паядалі.

“Урэшце, — дадаў Дэліз, — неўзабаве мы дасягнем тэрыторыі племені бамбала. Па маіх даных, яны таксама вялікія аматары чалавечыны. Хіба што самі пабачыце”.

“Мяне цяжка здзівіць жорсткасцю, — адказаў я яму, — бо я ж прайшоў вайну, хаця і ў цывілізаванай Еўропе. Але і там і перад ёй, і цяпер пасля яе здараліся і бываюць голадаморы, у час якіх людзі апускаюцца да антрапафагіі”.

“Вось як? — з сумневам спытаў Дэліз. — Але ж у гэта цяжка паверыць”.

“Успомніце, калі вы чулі, пра блакадаабложныя гарады, у прыватнасці, пра Ленінград, — давёў я яму. — Як толькі блакада скончылася, туды рушылі сваякі пацярпелых і пачалі помсціць за свае сем’і — забівалі на месцы тых, хто краў дзяцей ці старых і ўжываў іх у якасці ежы. Да таго ж адзначаецца і такая з’ява, як гарманальная залежнасць. Хто звывся з чалавечынай, той заўсёды аддасць ёй перавагу”.

Раптам Дэліз нават ажывіўся.

“Вы нагадалі і трапілі ў самую сутнасць, калі загаварылі пра гармоны, — сказаў ён. — Вы, пэўна, ведаеце, што гэтыя біялагічна актыўныя рэчывы часткова раскладаюцца як чужародныя ў тым выпадку, калі мы, еўрапейцы, ужываем іх, забіваючы і паядаючы жывёл, але пры антрапафагіі засвойваюцца арганізмам адразу, напрамую. Вось чаму канібалы, у арганізм якіх да таго ж паступае шмат натуральных андрагенаў, вышэйшыя ростам і больш агрэсіўныя. Не выключана, — адзначыў Дэліз, пакратаўшы лоб і выцершы яго бруднай насоўкай, — што гэтая якасць ужо закладзена ў іх генах і замацавана шматлікімі пакаленнямі”.

“І ўвогуле, па-мойму, чалавек усюды аднолькавы”, — дадаў я.

“Вы, канечне, чулі пра Персі Фосета?”¹ — раптам спытаў мяне Жак Дэліз.

“Так, — сказаў я. — Я чытаў яго дзённікі і вельмі ўражаны тым, што ён здзейсніў. Ён — мой ідэал”.

“Дык вось, ён, абмяркоўваючы канібалізм, не асуджае яго. Маўляў, калі вы пазнаёміцеся з ім бліжэй, вы нічога не будзеце мець супраць: зручны спосаб пазбавіцца ад нябожчыка — не займаецца зямля і не забруджваецца паветра. Чаму, пытаецца ён, есці мёртвага чалавека горш, чым есці мёртвую жывёлу ці птушку?”

---

¹ Персі Фосет — вядомы англійскі географ і падарожнік, які ў пачатку XX стагоддзя восем разоў вандраваў па цяжкадаступных раёнах Паўднёвай Амерыкі. Знік без слядоў.

“А вы самі спрабавалі чалавечыну?” — задаў я Дэлізу, магчыма, не зусім тактоўнае і прыемнае для яго пытанне.

“У дзённіку Фосета на такое ж пытанне адказвае нейкі сеньёр Данайрэ і гаворыць, што, жывучы і вандруючы сярод дзікуноў, змушаны быў прыняць усе іх звычкі, — дыпламатычна адказаў мне Дэліз. — Урэшце, можа і вы паспытаеце...”

Я змаўчаў.

13.

“Канец кастрычніка 195... г.”

Я ўжо не магу засынаць адразу і пакідаць на варце толькі сваю падсвядомасць, як рабіў гэта ў гады маёй маладосці на радзіме. Тут, у “зялёным пекле”, з наступленнем ночы я яшчэ доўга ляжу ў сваім гамаку, закруціўшыся ад пражэрлівай жамяры і вампіраў у коўдру, і слухаю істэрычныя крыкі баноба — карлікавых шымпанзе. У такія хвіліны мне ўспамінаюцца людзі, якіх я любіў і паважаў, далёкае мінулае і мая няшчасная краіна. Ці давядзецца калі-небудзь пабачыць яе? Наўрад.

Тут, у джунглях, мне днямі зноў прыснілася Івонка. Дзіўна, што апошнія месяцы яна ніводнага разу не наведала мяне ў снах, а цяпер вось аб’явілася. “Але ж ты памерла, Івонка?” — спытаў я ў яе, але яна пачала пераконваць мяне, што гэта не так. “Гэта няпраўда”, — сказала яна.

Я прачнуўся, і пачуццё пяшчоты да яе яшчэ не адышло, а твар мой быў мокры ці то ад слёз, ці то ад кропель вільгаці з дрэў.

Раніцай мы, як звычайна, крыху снедаем, а потым, нагружаныя паклажай, рухаемся далей.

То тут, то там зрэдку з грукатам падаюць дрэвы, час якіх скончыўся па старасці. А некаторыя іх віды захаваліся ў джунглях з часоў дыназаўраў. Урэшце Жак Дэліз, які ўвесь час аспрэчвае Дарвіна, сцвярджае, што віды не мяняюцца ніколі.

“Хіба не дзіўна тое, што некаторыя расліны, як і мы,

харчуюцца плоццю? — пытаецца ён. — Вось, напрыклад, мясцовы непентэс, ці еўрапейскія расянка і жыроўка, паўночнаамерыканская мухалоўка — яны ядуць насякомых і дробных птушак. Навошта?”

“І што тут дзіўнага?” — спытаў я яго.

“Але ж дарвінізм сцвярджае, што жывёлы паходзяць ад раслін. А тут атрымліваецца, што эвалюцыя ідзе наадварот. Магчымасці паядаць плоць маглі з’явіцца толькі адразу і ва ўсяго віду, а гэта супярэчыць таму ж дарвінізму”.

“Вы можаце мне патлумачыць?”

“Я прыйшоў да высновы, што віды з’яўляліся поўнасю сфарміраванымі і закончанымі. Доказаў мноства. Толькі пакуль — не ведаю чаму...”

“Значыць, і чалавек з’явіўся адразу, а не ўзяў пачатак ад малпы?” — спытаў я яго.

Дэліз уважліва зірнуў на мяне.

“Мяркую, так яно і ёсць”.

“Тады адкуль ён узяўся?”

“На гэта нам яшчэ давядзецца адказаць”.

“Што вы маеце на ўвазе?”

“Для мяне ў жыцці існуюць і даўно непакояць дзве загадкі”, — кажа Жак Дэліз. Твар яго, з шырокім ілбом і шэрымі, выцвілымі ад сонца вачыма, робіцца адчужаным і задуменым.

“Якія?” — асцярожна пытаюся я.

“Першая — гэта само жыццё. Адкуль і чаму яно ўзнікла”.

“Ну, а другая?”

“Другая — таямніца мозгу чалавека. Па сутнасці ён дадзены нібыта аднекуль, з іншага вымярэння, існуе аўтаномна і, на маю думку, у такім вольным, схільным да абстрагавання, выглядзе ўвогуле не патрэбны”.

“Чаму?”

“Зірніце навокал. Адсутнасць яго ў раслін і наяўнасць крыху больш удасканаленага ў жывёл, не перашкаджае ім жыць...”

Чым бліжэй мы падыходзім да месцабытвання племені бамбала, тым больш я, чалавек, які мае навыкі

адсочваць лясныя знакі, рэчы і сляды, бачу тое, чаго б лепш не бачылі мае вочы. На дарозе і абапал яе, на паллянах, дзе, пэўна, месціліся стаянкі племені, разам з рэшткамі патухлых вогнішчаў шмат белых, патрэсканых, пасечаных чалавечых костак — усё тое, што засталася ад іх баляванняў.

Пасля таго як мы дасягнулі цэнтральнай вёскі і правялі са старэйшынамі ці правадыром неабходныя перамовы за права рухацца далей праз тэрыторыю племені, правадыр занырнуў у сваю вялікую хіжыну і выйшаў адтуль са смажаным кавалкам мяса на блюдзе.

Я, затаіўшы дыханне, назіраў, як наш кіраўнік Жак Дэліз, праз невялікую паўзу даў згоду і, забраўшы блюда з яго рук, паспытаў пачастунак. Правадыр — немаляды, хітраваты з выгляду туземец у падранай еўрапейскай кашулі і са шклянымі занізкамі на шыі — з напружаннем назіраў, пакуль Дэліз не даеў, і толькі тады задаволена ляпнуў таго па плячы і ўсміхнуўся, паказаўшы яўна заточаныя, вострыя зубы.

“Вы ведалі, што вы елі?” — не зусім тактоўна спытаў я Дэліза, калі мы размясціліся на кароткі адпачынак.

“А вы бачылі ў наваколлі хоць адну магілу?” — адказаў ён пытаннем, уставіўшы ў рот пальцы, званітваўшы, і загнуўшы пасля віскі з біклагі.

“Не”, — паціснуў я плячыма.

“Дык будзем спадзявацца, што я паспытаў свежныны. У іх тут, дарэчы, водзяцца свінні”.

Праз некалькі гадзін мы, прэзентаваўшы невялікія падарункі старэйшыне, рушылі далей. Нам быў дадзены неафіцыйны дазвол прайсці праз іх тэрыторыю.

Па дарозе Дэліз раскажаў мне, што абарыгены племені бамбала лічылі асобым дэлікатэсам чалавечаяе мяса, калі яно праляжала некалькі дзён закапаным у зямлі, а таксама чалавечую кроў, змяшаную з мукой маніёкі. Жанчынам племені забаранялася дакранацца да чалавечай плоці, але яны ўсё ж знаходзілі мноства спосабаў абысці “табу”, і асаблівай папулярнасцю ў іх карысталася мярцвячына, якую яны выкоп-

валі з зямлі і якая дасягнула высокай ступені разлажэння.

“Толькі Генры Стэнлі¹, — дадаў мне Жак Дэліз на маю маўклівую цікаўнасць, — ніколі не паддобрываўся і не парушаў еўрапейскай этыкі і хрысціянскай маралі. Але яму лёгка гэта было рабіць, бо ён прабіваўся праз джунглі са зброяй і з атрадам у дзвесце, трыста чалавек. Ён страляў усіх іх, як сабак”.

14.

“Пачатак лістапада 195... г.

Зацяжныя пераходы адчувальна вымотваюць з нас сілы, але мы працягваем рухацца наперад. Дэліз зрабіў мне камплімент, сказаўшы ў размове, што я валодаю выключнай цягавітасцю і мог бы паспаборнічаць у гэтым з самім Персі Фосэтам.

Я ўсміхнуўся:

“Але ж і вы можаце служыць мне прыкладам у гэтым сэнсе. Да таго, я ж беларус. Мы такі народ — індзейцы Еўропы”.

“Усё роўна ваша нервовая сістэма мяне ўражвае, — дадаў Жак Дэліз. — Калі мы вернемся ў Еўропу, я дам вам самыя лепшыя рэкамендацыі”.

“Лепш вазьміце мяне з сабой, калі вас зноў пацягне ў падарожжа”, — папрасіў я яго.

Мы зрабілі чарговы прывал на тэрыторыі племені анга. Гэтае племя, як і навакольныя, практыкуе паляванне за галовамі. Яго мужчыны, як я ўвогуле заўважыў за анга, на галаву вышэй за скатаводаў і маюць нядобры выгляд. Скатаводчыя плямёны, напрыклад, масаі, не ўжываюць чалавечыну, бо мяса ў іх і так хапае.

“Не высоўвайцеся з лагера ўвечары, — папярэдзіў мяне пасля сустрэчных перамоў Дэліз, — як я заўважыў па некаторых прыкметах, яны збіраюцца рыхтаваць “дырэтла”.

Я ўжо ведаў, што гэта такое.

Мужчыны племені, якія павінны былі падтрым-

¹ Г.Стэнлі — легендарны англійскі даследчык Афрыкі.

ліваць сябе ў баявой форме, на погляд мясцовых ведзьмакоў ці знахароў, пастаянна адчувалі патрэбу ў своеасаблівым стымулятары смеласці, які яны называлі “дырэтла”. “Дырэтла” звычайна гатавалася з сэрца ці печані ворага, але калі ворага не знаходзілася, то яго наўпрост адшуквалі сярод сваіх.

З пачаткам ночы ў афрыканскай вёсцы чамусьці запанавала нязвыклая цішыня, што ўжо выклікала ў мяне цікаўнасць.

Пасля некаторага роздуму я непрыкметна напіхаў у свой гамак травы і накінуў на яе коўдру, так што здавалася, быццам там спіць чалавек, а сам з рэвальверам і нажом саслізнуў у навакольную цемру. Я добра бачыў і неўзабаве заўважыў ажыўленне каля хіжыны знахара, ці як яго тут звалі — “амуродзі”, дзе ўжо сабраліся некалькі мужчын. У руках у іх я заўважыў завостраныя рытуальныя нажы, што вымусіла мяне быць яшчэ больш абачлівым і асцярожным.

Уся гэтая хеўра на чале з “амуродзі”, які выйшаў з жытла, нейкі час перагаворвалася паміж сабой, а потым рушыла ўздоўж краю вёскі ва ўсходнім напрамку.

Я, зліваючыся з дрэвамі, пасунуўся ўслед.

Моўчкі яны дайшлі да адной з хіжын і спыніліся. “Амуродзі” паклікаў гаспадара, і той выйшаў вонкі, але як толькі ён з’явіўся, на яго накінуліся і пачалі затыкаць нечым рот. Гаспадар адчайна супраціўляўся, некалькі раза ў ускрыкнуў, але сілы былі няроўныя. Яго абвалілі на зямлю, звязалі і, нібы жывёлу, пацягнулі ў лес, як я ўжо здагадаўся, для рытуальнага забойства.

Чарнаскурыя цягнулі сваю ахвяру ўсё далей ад вёскі. Я з усімі перасцярогамі краўся за імі. Урэшце яны адшукалі месца, якое, пэўна, на іх думку, падыходзіла да іх справы. Гэта была невялікая, адносна пазбаўленая дрэў паляна. Выканаўцы прысуду хутка распранулі ахвяру і паклалі на зямлю. Запалілася масляная лямпа. Пры яе прывідным святле ў ход пайшлі нажы. Спрытна імі маніпулюючы, ад цела жывой ахвяры пачалі адразаць кавалкі мяса. Адзін вы-

браў сабе частку нагі, другі — біцэпс на руцэ, трэці вы-
разаў кавалак з грудзей, а чацвёрты — з паха. Усё гэ-
та яны расклалі на белай анучцы перад “амуродзі”,
якому належала падрыхтаваць неабходнае лекавае
пітво. Адзін з хеўры нацадзіў у кацялок крыві з ран,
другі нажом здзёр усю плоць з твару да касцей — ад
ілба да горла, выразаў язык і выкалаў ахвяры вочы.
Увесь гэты час вязень быў жывы і жалобна мыкаў
праз зноў заткнуты рот. Памёр ён толькі тады, калі
яго паласнулі нажом па горлу.

Канечне, я мог бы дапамагчы няшчаснаму: пастра-
ляць частку іх з рэвальвера, а астатнія б разбегліся, але
пасля такой сутычкі наш лёс быў бы прадвырашаны, а
чарговая ахвяра для “дырэтла” была б вызначана на-
заўтра ж. Я толькі холадна і разважліва за ўсім
назіраў, нябачны ў цемры.

Але, пэўна, я дапусціў нейкую памылку, бо калі вяр-
таўся назад і прайшоў ужо значную частку шляху да
вёскі па сцяжынцы, якая менавіта туды і вяла, дзве
цёмныя постаці кінуліся на мяне з двух бакоў. Не
інакш мяне вылічылі па вопратцы і белым колеры ма-
ёй скуры. Магчыма, яны здагадаліся пра тое, што я ад-
сочваў ахвярапрынашэнне на палянцы, і хацелі пры-
цягнуць мяне да іх “амуродзі” жывым.

Я не паспяваў выхапіць рэвальвер. Чарнаскурыя
схапілі мяне за рукі, і мяне ўратавалі толькі мая
знаходлівасць і набытыя калісьці навыкі. Я рэзка
кінуў сваё цела ўніз, што для іх было зусім нечака-
на, і ў цемры наўгад ударыў таго, што быў бліжэй, ра-
бром нагі, каб трапіць у костку вышэй галёнкі. Я быў
абуты ў моцныя, з закарэлай падэшвай, чаравікі. Ад
болю той рохкнуў і выпусціў маю руку. Падсечка да-
памагла пакласці на зямлю другога нападаўшага. Я
ўскочыў і выхапіў свой нож. Першы мурын ужо
кідаўся на мяне са сваім нажом кшталту мачэтэ, але
крывым. Я інстынктыўна ўхіліўся і адпрацаваным
рухам майго нажа рассек яму горла і жывот у
даўжыню. Другі якраз падхапіўся з зямлі, і мой нож
увайшоў яму ніжэй грудной клеткі ў сонечнае спля-

Лавец святла поўні

ценне. Ён памёр амаль імгненна, не здолеўшы нават крыкнуць.

Далей я зрабіў магчыма адзінае ў маім становішчы. Закапаць адразу два целы да ўсходу сонца я не мог, ды і мурыны — вопытныя следапыты і днём знайшлі б іх. Здымацца ўсім з месца і ноччу пакінуць вёску — значыць выклікаць за сабой пагоню.

Я ўклаў у руку першага нападаўшага яго нож і ўставіў яго ў рану на жываце другога, якому таксама заціснуў у далонь ручку яго нажа. Старанна абмацаўшы і агледзеўшы месца бойкі, я па магчымасці знішчыў свае сляды.

Дэліз, нервова выслухаўшы мяне, моцна ўсхваляваўся. Урэшце мы вырашылі пакінуць усё як ёсць і заставацца да раніцы.

Мы з Жакам Дэлізам, як ні ў чым не бывала, на віду ва ўсіх рабілі свае дробныя справы, і наш спакой падзейнічаў, тым больш, што нашы насільшчыкі і талмачы не ведалі пра здарэнне ў лесе. Але мы з кіраўніком экспедыцыі і двое яго белых памочнікаў трымалі свае зараджаныя вінтоўкі і рэвальверы напаятове. Мурыны, між тым, збіраліся ў купкі і ажыўлена размаўлялі паміж сабой, жэстыкулюючы рукамі.

Набліжаўся вечар, але мы не знімаліся з месца, хаця чарнаскурны часта падыходзілі да нашай стаянкі і назіралі — насцярожана і змрочна. Нашы насільшчыкі занепакоіліся.

Як толькі на лес упалі першыя цені, а сонца пачало хавацца на даляглядзе, раптам пачуўся гулкі і доўгі голас тамтама. Удалечыні запалалі вогнішчы. Неўзабаве да нас дайшоў дзіўны пах. Нашы мурыны захваліся.

“Клянуся Богам, яны там кагосьці рассякаюць і падсмажваюць”, — сказаў мне Дэліз.

“Я чую характэрны пах. І нашы насільшчыкі ўстрыжаны...”

Тым не менш на твары Дэліза я чамусьці заўважыў палёжку.

“Яны пасеклі трупы, і цяпер смажаць свае прысмакі

на ражнах, — патлумачыў мне Жак Дэліз. — Значыць, яны паверылі ў вашу містыфікацыю. Віншую, але больш так не рабіце. Калі ласка...”

Ён скіраваў да вогнішчаў аднаго з нашых насільшчыкаў, каб той пабачыў, што там робіцца, але той адразу пачаў адмаўляцца. Відавочна, мурын быў моцна напужаны.

“Калі я нават пашлю яго пад прымусам, — сказаў Дэліз, — то ён падмане мяне, але блізка да іх не падыдзе, бо ў іх, пэўна, няблага разгуляўся апетыт”.

15.

“Лістапад 195... г.

Правадыр племені тангале, праз тэрыторыю якога мы трымаем шлях, сустрэў нас не дужа ветліва. Нас атачылі некалькі дзесяткаў пахмурных мужчын у хітонах ад пояса і ніжэй каленяў і ўзброеных вінтоўкамі, дзідамі і невялічкімі сякерамі — хутчэй за ўсё гэта былі сякеркі, якімі кухар у Еўропе сячэ мяса. Нехта да нас, пэўна, завёз сюды цэлую партыю. На чале з Дэлізам мы ўсяляк дэманстравалі гэтым тупалобцам сваю прыхільнасць. Але сэнс справы высветліўся пазней: выявілася, што іх правадыр ужо доўгі час хворы. У яго была адкрытая загнуваючая рана на назе, хутчэй, язва. Дэліз у ходзе гутаркі ў хіжыне правадыра, дзе прысутнічаў я і наш талмач, перадаў таму на словах, што здольны хутка вылечыць яго, калі нашай экспедыцыі прынясуць у дастатковай колькасці харчавання ў абмен на што-небудзь і прапускаць праз сваю тэрыторыю.

Сядзячы на бруднай падсцілцы, правадыр задумаўся, а потым абвесціў Дэлізу:

“Калі ты вылечыш мяне лепш за майго знахара, то мы вас усіх забяспечым ежай і дазволім рухацца далей. Але пакуль рана на назе не зажыве, вы нікуды не пойдзеце”.

Дэліз, агледзеўшы нагу старэйшыны, згадзіўся.

Мы вярнуліся ў сваю палатку, і я спытаў кіраўніка экспедыцыі, як ён збіраецца дзейнічаць. Сказаць — адно, а выканаць свае словы — зусім іншае.

“Вы чулі пра антыбіётыкі?” — спытаў ён.

“Чуў, але цьмяна. Ведаю, што яны толькі з’явіліся”, — адказаў я.

“У мяне знаёмыя навукоўцы ў лабараторыі пад Парыжам: яны адсыпалі мне ў дарогу цэлы мяшэчак так звананага пеніцыліну. Адноўчы я выпрабаваў яго на сабе. Эфект проста фантастычны. На паўчайнай лыжцы мы не вельмі страцім, але можам шмат чаго выйграць”.

Не адкладаючы справы, мы з Дэлізам пакрочылі да хіжыны правадыра. Рана на сцягне гнаілася, і ад яе, як і ад правадыра, непрыемна пахла. Дэліз зрабіў некалькі рухаў рукамі над ранай, імітуючы мануальны ўплыў, а потым пацярушыў на яе белым парашком з каробачкі з-пад сярнічак. Дэліз забараніў правадыру часова варушыць нагой, і мы пайшлі.

Назаўтра з раніцы ўсім нам прынеслі ежу. Мы з Дэлізам пераглянуліся і скіравалі да правадыра. Ён спаў, і мы, вярнуўшыся, паелі, а потым зноў наведалі правадыра. Як аказалася, у яго паменшала тэмпература, і ён спакойна праспаў ноч, а рана ачысцілася і пакрылася тонкай плёнкай. Яна, відаць, загойвалася. Праз двое сутак ад яе ўжо амаль не заставалася і знаку. Увесь гэты час нам прыносілі шмат ежы. Мы бралі толькі раслінную. Правадыр быў задаволены, але яго ўдзячнасць праявілася даволі нечаканым чынам.

“Вам прывядуць дзяўчынку, — абвесціў ён Дэлізу праз нашага талмача, — можаце ўзяць яе ў жонкі”.

І ў знак прыхільнасці ён гучна пляснуў нашага кіраўніка экспедыцыі па спіне. Я ўбачыў, як Дэліз разгубіўся, але адмаўляць правадыру не выпадала, тут гэта расцэньвалася як страшная крыўда.

Дзяўчынка гадоў дванаццаці-чатырнаццаці аказалася моцна цёмнаскурай (бываюць і з больш светлым адценнем), даволі стройнай, з ужо развітымі грудзямі, якія тырчэлі ў розныя бакі. Кавалак анучы, абкручанай вакол яе клубоў, амаль нічога не хаваў. Яна яшчэ не прайшла праз інецыацыю — гэта калі ў хлопчыкаў адразаюць крайнюю плоць, а ў дзяўчынак клітар, і магчы-

ма таму часта мастурбавала, што тут лічыцца звычайнай з'явай, якой, не надта саромячыся, нібы малпы ў запарку, раз-пораз займаюцца ўсе тутэйшыя дарослыя і падлеткі абодвух полаў. Урэшце пра гэта пісаў яшчэ Давід Брайтан, англійскі падарожнік і географ, які вандраваў з экспедыцыяй па Цэнтральнай Афрыцы ў канцы саракавых.

Калі я звярнуў на гэта ўвагу Дэліза, той паціснуў плячыма: маўляў, чаго тут толькі не набачышся.

“Раней, — сказаў мне ён, — я назіраў адно племя, дзе была надзвычай распаўсюджана педэрастыя. Гэта лічылася ў іх правільнай і неабходнай справай”.

“Але ж як тады працягваць род і выхоўваць ваяўнічых асоб, каб яны былі здольны да супраціву ад іншых плямён? — спытаў я. — Трэба ж не толькі абараняць сваю тэрыторыю, але і захопліваць новую?”

“Так, — згадзіўся Дэліз, — яны выкарыстоўвалі жанчын для працягу роду, але выключна для гэтага і ў абмежаваны час. А перадусім кожны з мурынаў меў ля сябе хлопчыка свайго ж племені, з якім займаўся ў асноўным аральным сексам. Потым гэты хлопчык падростаў і заводзіў, у сваю чаргу, сабе такога ж, і так паўсюдна. Сапраўды, іх жанчынам не пазайздросцілі б іншыя...”

Дэліз і я пайшлі ў палатку. Дзяўчынка з усім сваім невялікім скарбам, які яна трымала на палцы за плячыма, рушыла за намі.

Раптам Дэліз спыніў яе і, паказаўшы на мяне, пачаў тлумачыць дзяўчынцы, што ў яе цяпер будучь два мужы. Яна доўга не разумела, але пасля таго, як усё ўцяміла, відавочна, прыйшла ў захапленне.

Увесь дзень яна выконвала для нас дробную работу, але бліжэй да вечара, паеўшы з нашымі мурынамі, усю сваю цікавасць скіравала на палатку, дзе днём месціліся мы з Дэлізам. Ноччу я звычайна спаў у гамаку.

“Урэшце, кінем жэрабя, — сказаў мне Дэліз, — каму, так бы мовіць, пачынаць. У іх тут не прынята адмаўляцца ад падарункаў”.

Я паціснуў плячыма. Выпала яму.

“У вас ёсць кантрацэптывы? — спытаў Дэліз, усміхаючыся.

“Ёсць”.

“Пазычце пакуль. Ці, вы думаеце, я тут збіраюся пакідаць сваіх нашчадкаў?”

Я схадзіў да свайго рукзака і прынёс.

Хвілін праз дваццаць ён выйшаў з палаткі.

Я зайшоў унутр. І хаця я даўно не меў справы з жанчынамі, жадання ў мяне не было.

Чарнаскурая сядзела, падкурчыўшы ногі пад сябе.

“Як цябе зваць?” — знакамі запытаў я ў яе.

Яна адказала нешта накшталт “Умва” ці “Унва” і, падхапіўшыся з падлогі і хіхікаючы, палезла мне ў шорты. Далоні рук яе знутры былі бледна-ружовыя.

Дачакаўшыся эрэкцыі, яна далей чамусьці адхілілася ад любошчаў і, паказаўшы знакамі, запыталася, як мяне зваць.

Я адмоўна пахітаў галавой.

“Я — Умва, — настойвала яна. — А ты?”

Як мага зразумела я патлумачыў ёй, што ў мяне няма імя.

Маё тлумачэнне яе надзвычай моцна расчаравала, але, тым не менш, мы заняліся каханнем. Ад скуры Умвы пахла, як ад жывёлы. Яны тут, пэўна, ніколі не мыюцца. Гэткі маленькі сексуальны звярок.

Праз нейкі час я замацаваў свой гамак і праспаў з гадзіну. Умва, якая ўпершыню пабачыла такі ложак, перадусім хацела залезці да мяне, але я не дазволіў, і яна зноў занырнула ў палатку да Дэліза.

Рану правадыра яшчэ раз пацярушылі з мяшэчка, і яна поўнасю загаілася, а мы вырашылі адпачыць яшчэ палавіну сутак.

Раніцай мы рушылі далей па свайму маршруту. Так як Умва да нашага адыходу нечакана знікла, пытанне, што з ёй рабіць далей, адразу вырашылася. Урэшце, хітры і, на мой погляд, каварны правадыр, вядома, прадбачыў такі сцэнарый, а можа і садзейнічаў яму”.

16.

“Лістапад 195... г

Дэліз спытаў мяне, што я буду рабіць у Еўропе, калі мы вернемся з экспедыцыі. Я адказаў яму, што не закончыў вучыцца, і калі зараблю грошай, то прадоўжу гэтую справу.

“Я дапамагу вам уладкавацца на першы час, — пасля роздуму сказаў ён. — Вы дастаткова павандравалі па лясах. Завершыце адукацыю. Зоймецеся навуковай працай, заведзяце сям’ю”.

“Мяне цягне на радзіму”, — сказаў я.

“Вы звар’яцелі. Вас проста знішчаць. Што вы там страцілі, хто прагне вашага вяртання?”

“Магчыма, і так. Нікому не пажадаю сваёй радзімы. Хіба толькі сабе...”

Між тым, мы рухаемся далей з усё большымі цяжкасцямі. Адзін за адным збеглі двое нашых насільшчыкаў-мурынаў. Яны захапілі з сабой, а больш дакладна, скралі: адну вінтоўку, коўдру, спецыяльныя інструменты, з якімі, вядома, не ўяўляюць, што рабіць, і, што самае непрыемнае, скрынку з медыкаментамі. Чамусьці яны тут усе ўпэўнены ў незвычайных, нават акультных якасцях шматлікіх таблетак. “Спадзяюся, яны з’ядуць іх усе адразу”, — змрочна пажартаваў Дэліз. Увогуле людзі ў джунглях неверагодна прымхлівыя: сярод племені багесу, напрыклад, лічылася страшным злачынствам закапаць труп памерлага ў зямлю. На суклоне дня труп звычайна ўкладвалі пасярэдзіне вёскі. Усе хаваліся ў кустах, і калі наступала поўная цемра, пачыналі завываць, як шакалы. Моладзі і жанчынам не дазвалялася выходзіць вонкі. Да трупа падыходзілі сваякі і расчлянлялі яго, забіраючы самыя лепшыя кукі з сабой. Усе гэта з’ядалі, а косці спальвалі на вогнішчы. Калі пахаваць труп у зямлі, сцвярджалі гэтыя абарыгены, то дух будзе непакоіць усіх у акрузе і помсціць. Брат памерлага звычайна забіраў сабе ўсіх яго ўдоў. Чэрап змяшчалі ў спецыяльны гаршчок і захоўвалі ў хіжыне. На ўсходзе Афрыкі, па словах антрапологаў, плоць

старых, хворых і непрацаздольных супляменнікаў высушвалася і захоўвалася ў сямейных кладаўках. Яе, як прысмакі, прапаноўвалі ў знак асаблівай павагі гасцям. Адмова есці ўспрымалася як смяротная знявага. Але, разам з тым, афрыканскія абарыгены больш недаверлівыя і агрэсіўныя, чым, напрыклад, паўночнаамерыканскія.

Персі Фосэт у сувязі з гэтым апісвае ў сваіх дзённіках выпадак, які красамоўна сведчыць аб непахіснай веры паўночнаамерыканскіх індзейцаў у акультныя сілы.

Так, адзін белы авантурыст, распавядае ён, прыдумаў арыгінальны спосаб разбагацець, не прыкладаючы да гэтага ніякіх намаганняў. Ён проста набыў еўрапейскую цацку — маленькую заводную карову, і, намеціўшы сабе ахвяру — індзейца, які валодаў дастаткова вялікімі статкамі рагатай жывёлы — паказваў яму цацку і сцвярджаў, што гэта ўвасабленне духу, якое можа смяртэльна пакараць менавіта гэтага індзейца. Але каб гэтага не здарылася, індзейцу трэба было прыгнаць уладальніку ўвасаблення духу сто ці дзвесце галоў жывёлы.

Смяротна напужаны абарыген глядзеў, як жалезная кароўка матляла галавой, і — вядома, згаджаўся.

(У запісках аўтара далей назіраецца адчувальны прабел. — С.П.)

17.

“Студзень 195... г.

За намі ідзе бяда. Спачатку мы вырашылі, што насільшчыкі збягаюць, бо не вераць у нашу задумку, але ж мы хутка будзем ля нашай мэты, а назад вернемся па рацэ. Ва ўсякім разе ім няма сэнсу прабірацца на месцы свайго пражывання па адным, каб па дарозе не загінуць і не быць з’едзенымі. Я западозрыў іншае, а менавіта выкраданне нашых людзей нейкімі таямнічымі праследавацелямі. Дэліз папярэдзіў усіх, каб засцерагаліся і не хадзілі па аднаму, нават па патрэбе. Да гэтага часу мы ўсе, і нашы мурыны, былі выматаны

фізічна і псіхалагічна. Я стаў заўважаць за сабой першыя прыкметы моцнага знясілення. Тым не менш мы рухаемся, і да нашай мэты зусім нямнога. Частку ночы я ўжо не сплю, але не магу спаць і днём, бо ў гэты час сутак мы рухаемся наперад. Ноччу, дзесьці ў яе сярэдзіне, я знікаю ў лесе, паблізу ад нашай стаянкі, і спрабую весці хоць нейкую адсочку. Хвілін па пяцьдзесят штодня, нягледзячы на стому, я да таго ж практыкуюся ў аднаўленні навыкаў рукапашнага і нажавага бою, заняткі якімі не пакідаў і ў Еўропе.

У адну з такіх начэй, калі я адышоў ад стаянкі на некалькі дзiesiąткаў крокаў, там-сям асцярожна пакідаючы знакі, каб потым не заблукаць і вярнуцца назад — зламную галінку, прымятую расліну — у мяне з'явілася адчуванне, што за мной сочаць. Я выцягнуў рэвальвер і прыслухаўся. Лес у гэтую пару года, ды і увогуле, робіць дзіўнае, фантастычнае і змрочнае ўражанне. Таямніча-варожая яго сутнасць, якая абуджаецца раз-пораз істэрычнымі крыкамі папугаяў і драпежнікаў і іх ахвяр, цісне на чалавека, змушае яго адчуваць сябе бясконца малой часткай гіганцкай біялагічнай сістэмы, якая працуе па-за яго намерамі, жаданнямі і памкненнямі.

Дык вось, я адчуў небяспеку і прыпаў да зямлі, а потым адпоўз на некалькі крокаў і прыціснуўся спінай да дрэва. Я павярнуў галаву, і адразу ля майго вуха ў дрэва са званам уваткнулася страла і пачала дробна вібрыраваць. Я адхіснуўся, і недарэмна, бо туды, дзе секунду назад было маё цела, трапіла другая. Я ведаў, што туземцы не толькі выдатна бачаць у цемры, а могуць і забіць дробную жывёліну, страляючы па дузе праз кустоўе і дрэвы. Пушчаная імі на поўную моц страла прабівае цела чалавека наскрозь.

Паводзячы рэвальверам з боку ў бок, я не страляў. Некалькі прывідных ценяў праслізнулі за дрэвамі і зніклі. Праз хвіліну я вярнуўся ў лагер. Мы амаль не спім.

* * *

Забіты апошні з памочнікаў Дэліза, не лічачы мяне. Іх заставалася двое. Аднаго, хворага, мы значна раней

адправалі на параходзе, калі некаторы час ішлі ўздоўж ракі. Гэты ж адлучыўся днём на пяць хвілін, не больш. У яго цэле мы знайшлі дзевяць стрэл, і шанцаў выжыць ён не меў.

“Як заалагічнаму тыпу — чалавеку ўласцівы некалькі асноўных інстынктаў: піць, есці, мець жанчыну і ненавідзець сабе падобных, — сказаў мне Жак Дэліз, — і я не ведаю сэнсу той гульні, у якую гуляе з намі Бог...”

Нам, па нашых падліках, заставалася некалькі дзён шляху. Мы выходзілі б да аднаго з прытокаў Луалабы і далей плылі б па рацэ, на берагах якой месціліся місіянерскія станцыі і дробныя паселішчы, у якіх тамсям можна было сустрэць і белага чалавека.

Якія драпежнікі палююць за намі? Калеры?

Мужчыне з племені калеры, каб узяць сабе жонку, трэба абавязкова прад’явіць ёй галаву забітага ім чалавека, якую перадусім ачышчаюць, высушваюць і ў далейшым захоўваюць у адмысловым гаршку. Чым больш галоў напалюе ваяр племені — тым больш ён можа ўзяць сабе жонак.

Вось што паведаміў этнограф Джэймс Дэнис, з нататкамі якога мне давялося азнаёміцца, і які вандраваў тут раней. “У Цэнтральнай частцы Афрыкі, ад усходняга да заходняга ўзбярэжжа, асабліва ўверх і ўніз па шматлікіх вытоках ракі Конга, практыкуецца канібалізм, які суправаджаецца звярынай лютасцю і жорсткасцю. Амаль усе плямёны ў басейне ракі альбо канібалы, альбо нядаўна з’яўляліся імі, а сярод некаторых такая практыка на ўздыме. У час падарожжа па гэтай краіне мяне больш за ўсё ўразіла неверагодная колькасць знявечаных цел. У трупаў не хапала рук і ног, у іншых — мяса было выразана са сцёгнаў, у трэціх — выцягнуты і аб’едзены вантробы. Ніхто не мог пазбегнуць падобнага лёсу — ні маладыя, ні жанчыны, ні дзеці. Усе без разбору станавіліся ахвярамі і ежай для іх заваёўнікаў ці суседзяў.”

Каб не страх смерці і крыважэрная лютасць калеры, а Жак Дэліз упэўнены, што гэта менавіта яны ўвесь

апошні час пераследуюць нас, нашы і так нешматлікія насільшчыкі даўно б разбегліся. Не надта абцяжарваючы іх, мы скінулі частку нашай паклажы. Засынаючы на некалькі хвілін, я ўжо не магу нават успамінаць аб радзіме. Як там? Чым займаюцца людзі? Ці працягваецца наш супраціў і ці засталіся ў жывых некаторыя з тых, каго я ведаў па лесу?

* * *

Дэліза схапілі проста днём. Я літаральна на некалькі хвілін згубіў яго з вачэй, і калі паклікаў, то ён не адказаў. Яму пашанцавала, што я адразу знайшоў след. Выявіць яго было не цяжка, бо Дэліз адчайна супраціўляўся, і яго валаклі поцягам, пакідаючы на зямлі і раслінах прыкметны след. Хвілін праз дзесяць я дагнаў іх. Двое лютага выгляду, расфарбаваных туземцаў, без асаблівай перасцярогі, як мурашы вусеня, цягнулі нашага кіраўніка далей ад стаянкі. Трэці, узброены вінтоўкай, прыкрываў адыход. Я максімальна прыблізіўся да іх незаўважаным, і ён не здолеў у спешцы трапіць у мяне. Я, тым не менш, паклаў яго з рэвальвера толькі з трэцяга выстралу, затое двое другіх накінуліся на мяне з доўгімі нажамі кшталту мачэтэ.

Мяне выратавалі толькі навыкі нажавога бою, калісьці атрыманыя ад камандзіра Яна Шэстака, і хуткасць маёй рэакцыі.

Дэліз быў паранены стралой у плячо. Я распутаў яму ногі і перавязаў яго. Трупы дзвюх чарнаскурых ваяляліся побач. Трэці быў жывы, але нічога не бачыў. У імклівай бойцы я паласнуў яго нажом па вачах.

“Вы выратавалі мяне, — стрымана канстатаваў Дэліз, — і я вам абавязаны”.

“Тым жа абавязаны вам і я”.

“Мы павінны абмяняцца лістамі да родных, — раптам прапанаваў ён. — Калі нехта з нас вернецца дадому, а другі загіне, то перадасць пра гэта звестку”.

“Я сваім пісаць не магу, — падумаўшы, сказаў я. — Інакш іх, мяркую, адразу арыштуюць”.

Мы вярнуліся на нашу стаянку. Дэліз адчуваў слабасць, бо страціў шмат крыві.

Ноччу збеглі апошнія насільшчыкі, і мы засталіся ўдвух.

* * *

Магчыма, страла калеры была атручана, бо Дэліз слабее на вачах. У яго сіні твар і апухлі ногі. Мне ўпершыню становіцца страшна, бо я не хачу застацца тут адзін. Мы, дакладней я, нясём з сабой толькі самае неабходнае і сваю зброю.

“Некалькі дзён, — кажа Дэліз. — Усяго некалькі дзён, і мы — ля мэты”.

* * *

Дэліз памёр. Пэўна, наступіла агульная інтаксікацыя арганізма. Я закапаў яго цела і старанна замаскіраваў магілу. Калеры абавязкова выкапаюць і з'ядуць труп, калі даведаюцца пра месца захавання.

Я іду адзін. Божа, дай мне сілы...

(На гэтым дзённік невядомага падарожніка заканчваецца. — С.П.)

Дапаўненне

III. Імя

З нататак Севярына Перагуда, 200... год.

18.

Ліст Жака Дэліза дачцэ Фані

Дарагая Фані.

Я не магу шмат пісаць, таму гавару табе самае важнае. Наша экспедыцыя мае праблемы. У нас заканчваецца харчаванне і лекі. Апошнія проста скралі. Да таго ж на нас, верагодна, пачалося паляванне. Я гатовы да найгоршага, і на ўсякі выпадак вырашыў абмяняцца лістамі са сваім памочнікам. Мы па чарзе выратавалі адзін аднаго ад смерці. Я называю яго Сплюшка (дакладней, ён так сам сябе кліча. Гэта псеўда). Ён з былой Літвы, ці, як цяпер яе называюць

— Беларусі. Яму няма з кім ліставацца, бо ў яго ў Еўропе нікога няма, а на яго радзіме яго не чакаюць. Калі ён прынясе табе гэты ліст, то мяне, хутчэй за ўсё, ужо не будзе ў жывых. Не сумуй. Ты ведаеш, што рабіць: табе ўжо дваццаць. Усё, што застаецца пасля мяне, пройдзе да цябе.

Прыгледзься ўважліва да таго, хто перадасць табе гэтую звестку пра мяне. Я маю на ўвазе чалавека, які называе сябе Сплюшка. Дапамажы яму і не выпускай з-пад увагі. Ён праўдзiвы, цягавiты, цікаўны. Я б хацеў, каб вы былі побач, але гэта ўжо вырашаць вам. Мяркую, ён скажа табе сваё сапраўднае імя.

Заканчваю з надзеяй на лепшае.

Жак Дэлiз.

13 студзеня 195... г.

P.S. Прасачы за лёсам маёй апошняй навуковай працы. (*Лiст перакладзены мной з французскай.* — С.П.)

* * *

Я прыходжу да адзіна вартай, на сучасны навуковы погляд, высновы, што паходжанне чалавека хавае вялікую таямніцу, і што тэорыя Дарвіна прапускала веды праз своеасаблівы фільтр і працягвае гэта рабіць і зараз. Дарвіністы зарэтушоўваюць больш старажытнае паходжанне homo sapiens таму, што яно ставіць пад удар усю тэорыю эвалюцыі. Высвятляюцца неверагодныя факты: чалавек існаваў на Зямлі значна раней узнікнення першых прыматаў. У навуковых выданнях нядаўна прамільгнулі дзіўныя паведамленні пра тое, што ў Каліфорніі выявілі чалавечыя шкілеты, наканечнікі дзідаў і камянёвы інструмент у скале ўзростам каля пяцідзесяці мільёнаў гадоў. Аднак навукоўцы сцвярджаюць, што ў той час не існавала нават чалавекападобных малпаў. Знаходка, адна са шматлікіх, зноў асядае ў фільтры. Дарвіністы падтасоўваюць і фальсіфікуюць доказы. “Пілтдаунскага чалавека” знайшлі ў 1913 годзе ў Англіі. Я тады яшчэ не нарадзіўся на свет. Пра гэта можна пра-

чытаць і зараз у падручніках, але зусім нядаўна вы-светлілася, што гэта містыфікацыя, падробка. У мяне ўвогуле няма прычын верыць у малпавы варыянт паяўлення чалавека. Тут нешта больш глыбокае і, магчыма, не зусім прыемнае для нас, нават жахлівае. Мне нічога не вядома пра паходжанне новых відаў. Затое знойдзеныя каштоўныя артэфакты “губляюцца”. Перад тым як пытацца, адкуль прыйшоў чалавек, варта вызначыць, хто ён такі. Гэта я і даследую зараз. Ёсць старажытныя Веды, дзе сцвярджаецца, што продкі чалавека жылі і пяцьсот мільёнаў гадоў назад. Гэта гаворыць пра тое, што тэорыя Дарвіна можа быць увогуле зваротнай, гэта значыць, што чалавек паходзіць не ад малпы, а наадварот — малпа паходзіць ад яго, і ў сувязі з гэтым можна гаварыць не аб эвалюцыі, а пра дэградацыю, і што наперадзе — яшчэ больш неверагодныя адкрыцці. Мне б хацелася зрабіць хоць крок у гэтым фантастычным накірунку. А пакуль што рэальныя знаходкі не ўпісваюцца ў навуковыя погляды і таму знішчаюцца. Я ведаю дзесяткі выпадкаў, калі пад уціскам вучоных-артадоксаў вынаходнікі, якія знайшлі і апісалі стаянкі старажытных людзей, былі вымушаны адмовіцца ад раскопак. Навуковая іерархія толькі на першы, знешні, выгляд дэмакратычная, а на самай справе аўтарытарная. Навуковую “школу” звычайна ўзначальвае адзін ці некалькі “недатыкальных” паханаў-аўтараў прац, кніг, падручнікаў. Любая новая знаходка, якая ставіць пад сумнеў іх навуковы аўтарытэт і іх тэорыі, імі адразу адвяргаецца. І ўсе маўчаць.

Што, урэшце, выпавядае тэорыя Дарвіна? Што аднойчы выпадкова атрымаўся генетычны код жыцця. Але верагоднасць гэтага складае, прыкладна, адзін да 10 у 10000 ступені, а такая лічба — больш, чым уся колькасць атамаў ва ўсім Сусвеце.

Ці з'яўляецца Афрыканскі кантынент “калыскай” чалавецтва?

Знойдзены артэфакты, якія надзвычай яўна процістаяць прынятаму навукай погляду на гісторыю.

Іх, здавалася, выкідвалі ці гублялі спецыяльна. Дзе цвік, знойдзены шукальнікамі золата ў 1851 годзе ў блоку пясчаніку ўзростам у 387 мільёнаў гадоў? Дзе стальны куб (12x12x12 см), знойдзены ў Германіі ў кавалку вугалю ўзростам 260-300 мільёнаў гадоў? А залаты ланцужок, таксама ў вугалі, узростам у 260 мільёнаў гадоў, знойдзены ў ЗША?

У чэрвені 1968 года вынаходнік Вільям Дж. Мейстэр выявіў адбітак чалавечай нагі, які мае ўзрост да 600 мільёнаў гадоў! Прычым нага ў абутку (!) наступіла на трылабіта і раздавіла яго. Колькасць такіх артэфактаў узрастае. Між тым, што за людзі насялялі нашу планету ў глыбокастаражытным часе? Адкуль яны? Куды пайшлі? Куды і мы ідзём зараз? Пасля сваіх вандровак па свеце, працы над навуковай дысертацыяй, знаёмства з самымі перадавымі распрацоўкамі яшчэ там, у Еўропе, я ўсё больш пачынаю выспявадаць, напэўна, вар'яцкую ідэю, якая тычыцца хутчэй філасофіі і футуралогіі, чым натуральных навук і прыродазнаўства. Так, мне здаецца цалкам верагоднай ідэя... штучна створанага, віртуальна "пульсуючага" чалавецтва. Вось яно ўзнікае, падзяляецца на расы, народы і плямёны, развіваецца і дасягае ў сваім развіцці своеасаблівай мяжы, а далей ці пераходзіць гэтую мяжу і становіцца звышчалавецтвам, ці, не дасягнуўшы яе, знісіленае, пачынае дэградаваць. Часам мне думаецца, што такіх спроб, уключаючы цяперашнюю, было ўжо некалькі, і ўсе — дарэмныя. За гэтымі спробамі, бясспрэчна, нехта стаіць і сочыць звонку. Нейкія Звышсілы? Праграма? Бог, які стварыў увесь наш Сусвет, ці якія іншыя, бясконца далёкія ад нас у сваім развіцці істоты? Але і Бог, і невядомыя істоты таксама павінны былі аднекуль узнікнуць? Магчыма, мы ніколі пра гэта не даведаемся. Англічанін Персі Фосет быў блізкі на свой час да разгадкі нейкай часткі гэтай найвялікшай таямніцы, але "зялёнае пекла" паглынула яго назаўсёды. Тым не менш яго пошукі звышрасы, якая, на яго думку, існавала аўтаномна ад астатніх цывілізацый, акружыўшы сябе непры-

ступнымі бастыёнамі з першабытных плямёнаў, якія выспавядалі антрапафагію, мяркую, хаця і памылковыя ў першааснове, былі прыступкай да сапраўднага навуковага азарэння.

Увогуле наступ такіх глабальных метафізічных мутацый, кшталту камунабальшавізму, якія дзіўным чынам пераўтвараюць калектыўны розум цэлых рас і цывілізацый у інструмент самазнішчэння, выклікае ў мяне атарапеласць. Само сабой узнікае ерэтычнае пытанне: а ці не чарговы гэта збой у працуючай Праграме, якую заклаў сам Творца? А калі — не, то што гэта?

Думкі пра маю радзіму — маленькую краіну ў цэнтры Еўропы — не пакідаюць мяне і тут — у пекле, якое завецца Экватарыяльнай Афрыкай. Вайна, што праходзіла над Еўропай, пакінула мой народ без надзеі на выжыванне. Бальшавізм, які застаўся жывы, давершыць справу распаду і дэградацыі, бо частка эліты нацыі і яе лепшыя прадстаўнікі, калі яны не паспелі адысці на Захад, былі і будуць знішчаны. Дый не толькі эліта.

Я штодня думаю пра радзіму, і часам слёзы выступаюць на маіх вачах. Я жадаю ёй найлепшага, але малаверагодна, што яна падымецца з каленяў. Я ўпэўнены — Прырода ці Праграма, ці нешта іншае, што яе складае і кіруе нашым Сусветам, гэта барацьба ўсіх супраць усіх. Каб выжыць — трэба навучыцца не толькі жорсткасці, а і адзінству, і супрацоўніцтву, інакш надзеі няма. Барацьба ідзе заўсёды: яўная і прыхаваная. Віды змагаюцца і варагуюць за тэрыторыю, якая дае ім ежу. Жыццё — гэта харчовыя ланцугі, дзе жывое можа выжыць толькі паядаючы такое ж жывое. Як тут, у Афрыцы. Смерць тут хуткая і адкрытая. Адзін нападае і перамагае, калі яму пашанцуе, другі пакорліва памірае. Але ёсць і нябачная барацьба: дробныя драпежнікі ўкараняюцца у цела, разбураюць мышцы, лёгкія, вочы, мазгі. Слану і насарогу не страшныя леапарды, але страшныя паразіты.

Народы, расы, мяркую, таксама паяўляюцца, існуюць і, калі не здолеюць выстаяць у гэтай спрадвечнай барацьбе, гінуць. Я часта думаю пра свой народ, народ-донар, кроў якога ўжо стагоддзі жывіць шматлікіх драпежнікаў і паразітаў. Нядаўна, яшчэ да маёй экспедыцыі ў Цэнтральную Афрыку, знаёмы антраполог прыводзіў у сваім дакладзе прыклады бесчалавечнасці, якая становіцца нормай, калі ідзе няўхільны ўціск на жыццё. Ён расказаў пра невялікі паўднёваамерыканскі народ — назавём яго — племя Ок. Гэта былі звычайныя качэўнікі, якія займаліся паляваннем. Як і падобныя плямёны, яны былі арганічнай часткай наваколля. Ок былі ўласцівы шчырасць, самапавага, здольнасць абараняць сябе са зброяй у руках, здаровы недавер да чужынцаў. Але апошнія ўрываліся ў іх прастору і адцягнулі Ок у неспрыяльныя месцы існавання. Пачалася агульная дэградацыя. Маладыя адбіралі ежу ў старых. Жанчыны кідалі малых дзяцей проста на дарозе. Укараняўся канібалізм. Калі знісілены шляхам падаў на зямлю, з яго смяяліся, а потым забівалі і з'ядалі. Ессе homo. Я маўчу.

У мяне няма сумневу, што ўсе напісанае “правядніком Сплюшкам” з'яўляецца праўдай. Нават у семідзесятых гадах XX стагоддзя, у час, напрыклад, вызваленчай барацьбы Гвінеі-Бісау і астравоў Зялёнага Мыса ад партугальскіх каланістаў, паўстанцам даводзілася адыходзіць ад удараў партугальскіх войск на Поўнач, у Сенегал. Каб не страціць мабільнасці, яны пакідалі сваіх параненых у вёсках некаторых навакольных плямён. Але калі зноў вярнуліся ў Гвінею-Бісау, то не знайшлі сваіх сяброў па зброі. Гэта здаралася так часта, што лідэр руху Паік Амілкар Кабрал загадаў раскапаць месцы, дзе, па словах абарыгенаў, яны закапалі памёрлых. Але там нічога не знайшлі. Жыхары вёсак пасля допытаў прызналіся, што яны “адразу выкарысталі параненых у ежу”. Неўзабаве знайшліся іх косці, але схаваныя далёка за межамі вёсак, і чэрапы ў хіжынах як рытуальныя прыналеж-

насці. Паўстанцы расстралялі канібалаў і спалілі іх вёскі.

Ёсць звесткі, што ў горных вёсках Гвінеі і цяпер ужываюць у ежу сваіх памерлых супляменнікаў, аддаючы асаблівую перавагу мазгам, якія злёгка падсмажваюць над вогнішчам у драўляных цыліндрах. Роберт Гайдушак, нобелеўскі лаўрэат у галіне медыцыны, сцвярджае, што невылечная хвароба “куру” перадаецца там менавіта ад ужывання чалавечых цел і мазгоў. “Куру” ў перакладзе на мясцовы дыялект азначае “смерць, якая рагоча”. Ахвяры хваробы паводзяць сябе, як апантаных гебефрэній і ўвесь час смяюцца, а пасля паміраюць і, у сваю чаргу... ідуць у ежу, каб пасля заразіцца смяротным вірусам іх супляменнікам. Так, ессе homo.

Калі вы лічыце, што навука ўжо дасягнула свайго апагея, і мы ведаем, хто мы, адкуль і куды ідзём, то памыляецеся. Магчыма, будзеце мець рацыю вы і тады, калі палічыце мой каментарый да запіснай кніжкі правадніка Сплюшкі — меркаваннямі звычайнага натураліста і географа, дылетанта ў прыкладных навуках, не спрактыкаванага ў эмпірычных распрацоўках. Магчыма, і так.

Але адкажыце мне на самыя простыя пытанні: што такое час? чаму, напрыклад, нараджаюцца аднайкавыя блізняты? што ўяўляе сабой вада? чаму свеціць і грэе сонца?

Так, чаму яно свеціць і грэе над нашай Зямлёй ужо чатыры з паловай мільярды гадоў і дагэтуль не згасае? Чаму яно пульсуе і пакрываецца плямамі? Яго паліва для тэрмаядзерных працэсаў даўно павінна скончыцца... Агульная фізіка стала зусім незразумелай з паяўленнем квантавай... І яшчэ шмат чаго...

Але я адхіліўся.

Я хачу выказаць сваю думку наконт чалавека, які называе сябе “правадніком Сплюшкам”. Вось яна:

Калі наша няшчасная краіна ў мінулым пазбавілася такіх, як ён, і яго аднадумцаў, то лёс яе прадвызначаны. Варта жаля зямля, на якой не знаходзіцца мес-

ца такім людзям, і вартыя жалю людзі, якія на ёй жы-
вуць.

Менавіта аўтар прыведзенага мной вышэй дзённіка
мог стаць у шэраг такіх вялікіх падарожнікаў і наву-
коўцаў, як Амундсэн, Скот, Чычэстэр, Піры, Хеердал, Ар-
сеньеў, і зрабіць гонар сваёй радзіме. Але — ...не адбы-
лося. Наўрад ці хто даведаецца калі-небудзь пра гэта-
га лаўца святла Месяца, нават яго імя.

Я часта думаю, што калі намі, усім нашым Сусветам
кіруюць таямнічыя сілы, то ацэньваць самую Праграму
кіравання — па-за межамі нашай самасвядомасці. А
мы існуём у рэальнасці, якая становіцца з кожным
днём усё больш загадкавай, а існаванне чалавека ў ёй
— усё больш аслаўлівым.

Мне шкада.

Сакавік — май 2004 г.

Апавяданні

Апошні кінасеанс
позна ўвечары

Амерыка

Птушка Квезал і Месяц

Ізмурудна-зялёныя мухі

Усе малпы любяць бананы

Уначы гучней бруяць фантаны

Коткі ў бібліятэцы

Знак да нападу

“эНэЛА”

Апошні кінасеанс позна ўвечары

Больш за ўсё народ любіць меладраму. І яшчэ калі паказвалі выпівох, вырадкаў ці якога карліка (тады задаволена рагаталі), а звычайна хадзілі на індыйскія стужкі з танцамі, дзе панавалі акцёры з саладжавымі тварамі пад дрэнна пакладзеным грымам, чорнымі пукатымі цыганскімі вачыма і жанчыны з “мушкай” паміж броваў. Хадзілі спачатку на амерыканскія вестэрны, але потым амаль што пакінулі: на іншым сеансе набіралася дзсяткі два людзей, не больш.

У зале ўжо не каціліся з апошніх радоў бутэлькі з-пад таннага віна, не бегала з ліхтарыкам тэхнічка-прыбіральшчыца і не выганяла тых, хто лушчыў семкі. Цяпер п'яныя былі ўсе, лушпінне прыбіралі зрэдку, не хаваючыся палілі, і дым плыў угору, павольна трапляючы ў святло праектара і расфарбоўваючы яго ў дзіўныя колеравыя спалучэнні.

Іншым разам, у хвіліны прасвятлення, кіна механік Віктар Небышынец неасэнсавана адчуваў, што паступова гіне. Але рушыўся не толькі яго лёс, а і ўсё навокал, увесь невялічкі, вядомы яму свет, які існаваў вакол яго, і ён махаў рукой: што-небудзь будзе... Некалькі месяцаў яму затрымлівалі і без таго мізэрную зарплату, якую ён усё роўна траціў на гарэлку, жонка справакавала сутычку і выжыла яго з кватэры. Небышынец

стаў жыць у кінатэатры. Працаваў і праводзіў дзень у апаратнай, а нанач, калі тая здавалася пад сігналацыю, спаў у падвале, у невяліччай майстэрні для мастака, дзе сохлі рэкламныя шчыты. Кінатэатр быў так званым “летняга” тыпу, нават без прыбіральні. Стаяў ён на выездзе з горада, побач з мікрараёнам, і паціху ішоў на фінансавое дно, бо наведвальнікаў прыходзіла з кожным разам усё менш, якія б “крутыя” стужкі не дэманстраваліся. Але з’явіліся камерсанты, дамовіліся пра арэнду фэа, дзе зрабілі бар пад назвай “Інтым”. За тую арэнду камерсанты — двое ўвешных маладых людзей — абавязаліся быццам аплачваць выдаткі на ацяпленне зімой. Усё гэта круцілася вакол Небышынца, паступова ўцягваючы ў вір і яго самога. У горадзе працавалі толькі два прадпрыемствы, прадукцыя якіх карысталася нейкім попытам: фармафабрыка і лесахімзавод, астатнія прастойвалі. Але каб уладкавацца на які-небудзь з тых двух заводаў нават простым грузчыкам, трэба было даць хабар у трыста даляраў, а з “ітэраўца”¹ бралі “штуку”. Небышынец спадзяваўся толькі на тое, што кінатэатр праіснуе яшчэ некаторы час. Калі-нікалі да яго ў апаратную заходзіла дачка Надзя, непрыгожая дваццаціпяцігадовая дзяўчына, прыносіла каструлю з супам, спачувала. Небышынец ставіў каструлю на электраплітку і, пакуль яна падагравалася, пытаў звычайна адно і тое ж:

— Ну, замуж не выходзіш?

Надзя, якая небяспечна засядзелася ў дзеўках, моршчылася, але пакорліва адказвала праўду — яна была рахманая і ціхая дзяўчына.

— Не бяруць, тата.

Небышынец еў суп, іранічна ўсміхаўся і супакойваў дачку. Ён даўно не крыўдаваў ні на каго.

Заходзіў і сябра — былы слесар Гурко, невысокі, ціхі, увесь сівы, заўсёды апрануты ў брудную вайсковую кашулю колеру хакі. Ён жыў непадалёку, меў на двары свой хлёўчык, дзе ўвесь час майстраваў рухавік но-

---

¹ Ітэравец — інжынерна-тэхнічны работнік.

вага тыпу, які, як ён спадзяваўся, будзе з самым эканамічным у свеце расходам паліва і, гэта значыць, з самым высокім “капэдэ”.

Небышынец слухаў, не верыў, наведваць хлёўчык, дзе вечарамі гудзеў станок і часам успыхваў агеньчык зваркі, звычайна адмаўляўся, ён больш любіў пагаварыць, пафіласофстваваць, а да тэхнічных захапленняў быў раўнадушны.

Адыходзіла лета, было гарача, днём часам парыла, імкліва прабягалі кароткія, спорныя дажджы, а вечарамі сонца млява садзілася ў цёмны, задымлены далягляд.

Сябры звычайна сядзелі ў апаратнай, дзе дакручвалася бабіна з плёнкай, бутэлька пусцела, слесар Гурко даставаў запэчканы нумар газеты, цытаваў што-небудзь накшталт: “... і з’явіцца на нядоўгі час на Зямлі племя, ці народ, над якім будзе існаваць цёмная пляма — праклён і які адрачэцца, на здзіўленне ўсяму свету, і ад мовы, і ад зямлі сваёй на карысць суседзяў, і згіне ў вялікіх пакутах...”

— Гэта хто ж такое прадказвае? — ускокваў Небышынец.

— Настрадамус.

— То ж пра нас, — выказваў здагадку кінамеханік і аж пляскаў ад незразумелага яму самому задавальнення па загарэлай, бліскучай ад поту лысіне. — Мы, беларусы, і ёсць тое племя...

— Ага...

Крыху пазней, калі былы слесар Гурко ўжо ішоў дадому, пачынаў працаваць “Інтым”. З фае даносіліся гукі музыкі, смех, галасы, там густа плыў цыгарэтны дым. На крэслах уладкоўваліся хлопцы з дзяўчатамі, тут вызначылася ўжо свая “тусоўка”, шмат дзяўчат прыходзіла і без праважатых, усе пілі віно ды гарэлку. Камерсанты разлівалі па шклянках, лічылі грошы, мянялі ў магнітафоне касеты. З бара часта выбягалі па малой патрэбе. Дзяўчаты звычайна скіроўвалі за апаратную, дзе прысядалі прама на асфальтавай дарожцы. Кінамеханіка ўжо не саромеліся, Небышынец злаваў, аднойчы стаў ушчуваць:

Апошні кінасеанс позна ўвечары

— Ну, а курыць навошта, вам жа дзяцей нараджаць!

— Не толькі курым, а і п'ём...

— Мы яшчэ і трахаемся, дзядзечка, — смеючыся цынічна дадала адна з іх, Ася, па мянушцы Айсідора, — высокая, гнуткая, з вабнымі птушынымі рысамі твару, у трыкатажнай майцы і без станіка.

Небышынец адступіўся, больш пытанняў не задаваў.

Камерсанты — скуластыя, коратка падстрыжаныя, нягледзячы на спёку ў аднолькавых скураных куртках, прыезджалі ўвечары на пікапчыку, прывозілі гарэлку, бананы, жавальную гумку, упакоўкі цыгарэт. Паступова абжываліся: усталявалі светламузыку, рэкламныя шыльды, замовілі, па чутках, відэамагнітафон.

Разы два ў месяц ля кінатэатра спынялася іншамарка з таніраваным шклом. З машыны павольна вылазілі “рэксы”¹ ў дарагіх стракатых спартыўных касцюмах, яшчэ больш скуластыя, з запарафіненымі пухлымі кулакамі і пустымі вачамі прыматаў. Яны бралі з уладальнікаў бара даніну натурай — выносілі скрыню з гарэлкай, бананы, апельсіны і ехалі парыцца ў прыватную лазню з вадаспадам, масажнай і асобнымі кабінетамі. З сабой звычайна звозілі Асю-Айсідору і яшчэ каго-небудзь з дзяўчат.

Праз месяц дачка Небышынца Надзя нечакана выйшла замуж. На вяселле кінамеханіка наўмысна не запрасілі ці проста забыліся. Потым Надзя з'ехала да мужа ў невялічкі пасёлак, а жонка адразу памянjala кватэру, адкуль яго ўжо даўно выпісалі. Небышынец па-ранейшаму круціў фільмы, па вечарах, як заўсёды, да яго прыходзіў былы слесар Гурко, распівалі бутэльку, няспешна цякла размова. Кінамеханік гаварыў пра сваё, лаяў цяперашнюю публіку, шкадаваў, што ў кінатэатр перасталі хадзіць самавітыя людзі, а ўсё больш розная шушамець. Успамінаў, як раней у іх раз у месяц быў “дзень цяжкага фільма”, гэта значыць не камерцыйнага, а для інтэлігентаў, і як ён круціў тады “Крык” Антаніёні, “Сталкер” і “Настальгію” Таркоўскага, “Расэмон” Курасавы, “Сунічную паляну”

¹ “Рэксы” — рэкеціры.

Бергмана, “Восем з паловай” Феліні і шмат яшчэ якіх стужак.

— І што, многа народу прыходзіла, быў аншлаг? — каварна пытаўся слесар Гурко, выціскаючы з бутэлькі апошнія кроплі гарэлкі. Ён зусім не петрыў у мас-тацтве.

Небышынец адразу змаўкаў, а потым пераводзіў размову на слесараў рухавік. Ён і сабе аніяк не мог растлумачыць, чаму на тыя стужкі збіраліся па пяць-шэсць чалавек у зале; выпадковая ж публіка, якая трапляла на сеанс, праз дзесяць-пятнаццаць хвілін пачынала нервавацца, па ходу фільма адпускаліся злысныя рэплікі, бразгаліся на падлогу бутэлькі, а потым яны ўсё роўна выходзілі адзін за адным, ляпаючы дзвярыма, быццам злавалі на стваральнікаў тых стужак. А чалавек пяць-дзесяць заставаліся да канца, і здзіўлены Небышынец нават неяк падлічыў, што ў горадзе, з насельніцтвам у паўмільёна чалавек, толькі пяць разумеюць сапраўднае кіно: гэта значыць адзін на сто тысяч — і зноў здзівіўся.

Адыходзячае лета прынесла ў свае апошнія жнівеньскія дні дзве нечаканыя падзеі. Першая заключалася ў тым, што камерсанты ўрэшце прывезлі і ўсталювалі ў бары відэамагнітафон, праз які пачалі пракручваць проста крутую і вельмі крутую парнуху. Узбуджаныя і разгарачаныя гарэлкай парачкі з бара пасля прагляду зашмыгвалі ў вялікую залу, дзе яшчэ ішоў фільм, і ў цемнаце на апошніх радах па-жывёльнаму бессаромна і таропка “займаліся любоўю”. Небышынец спрабаваў неяк змагацца, уключаў пасярэдзіне сеанса святло, ушчуваў праз мікрафон, урэшце пайшоў да дырэктара.

Дырэктар кінатэатра, былы падпалкоўнік у адстаўцы па прозвішчу Васкабойнікаў, — з расейцаў, кірпаносы, з ухілістымі вачыма, густыя сівыя валасы яго заўсёды былі гладка зачэсаны назад, сустрэў Небышынца падазрона ветліва. Выслушаўшы яго няўцямнаю прамову, махнуў рукой і раптам ашаломіў:

— А вы ведаеце, што вам праз два дні на пенсію?

Гэта і была другая нечаканая падзея. Пра тое, што

набліжаецца шэсцьдзсят, што наперадзе зіма, што няма ўжо ні сям'і, ні кватэры, кінамеханік за штодзённай чаркай проста забыўся.

— Папрацюю яшчэ, — насцярожана выціснуў урэшце ён. — Пэўна ж не прагоніце?

— Э, не, братка, — сказаў па-вайсковаму цвёрда Васкабойнікаў. — Сам ведаеш, якое ў нас становішча: за ацяпленне плаціць няма чым, білетаў амаль не прадаём, штаты раздзьмутыя, а тут нашы арандатары прапануюць у вялікай зале дыскатэку адкрыць, у майстэрні, дзе ты спіш (тут ужо быў яўны і мэтаскіраваны намёк) салон для відэа зрабіць, сам разумееш, не я гэтую перабудову прыдумаў, не я за гэты бардак адказваю...

— Як жа так, стагоддзе кінематографа, браты Люм'еры, — пачаў ужо зусім непатрэбнае Небышынец. — Ёсць жа людзі, якім іншы раз няма куды дзецца і таму ўвечары трэба схадзіць у кіно.

Васкабойнікаў не разумее: “Што за браты? Чые? Ну і што тое стагоддзе? Памірышся з жонкай, пачнеш атрымліваць пенсію, адпачнеш...” І быццам было па-за ўсялякім пытаннем тое, што сам адстаўны падпалкоўнік немаведама чаму працаваў у сферы культуры, нягледзячы на тое, што яму было пад семдзсят і да таго ж ішла неблагая пенсія. Небышынец раптам успомніў пра тое, аб чым шапталіся жанчыны: дырэктар нячысты на рукі, і ўпотаі бярэ добры хабар з тых жа камерсантаў, інакш не было б ім тут такой магчымасці разгарнуцца, такога трывалага даху над галавой.

Таму, калі праз некалькі дзён кінамеханіку Віктару Небышынецу на пяціхвіліннай сходцы таропка ўручылі танны падарунак і нейкі ганаровы дыплом з чырвонай бальшавіцкай сімволікай, ён ужо прыняў усё як ёсць. Вечарам напаследак пракруціў фільм, апошняю частку знарок паставіў дагары нагамі, але ў зале амаль нікога не было, толькі некалькі парачак на задніх радах займаліся сваім ды ў бары віравала моладзь.

У сябра ў хлёўчыку адсвяткавалі дзень нараджэння. Небышынец прынёс гарэлку, расклаў на бруднай зашмальцаванай скрыні закуску. Слесар на правах гас-

падара пачаў паказваць свой будучы рухавік, але захмялелы Небышынец перахапіў гутарку і павёў рэй.

— Сто гадоў назад пачалося кіно, — тлумачыў ён. — Праз сорок гадоў я нарадзіўся на свет. Цяпер мне шэсцьдзесят, я ўсё жыццё паказваў людзям фільмы, і вось кіно памірае. Мяне вытурылі з кінатэатра таму, што хочучь пераўтварыць яго ў бардэль.

— Напішаш заметку ў газету? — вяла кпіў у адказ Гурко. — Паскардзішся міністру культуры? Давай лепш па апошняй...

Потым слесар пайшоў дамоў, а Небышынец застаўся і пасунуўся на раскладушку, якую перадусім перанёс з майстэрні. Збіты з дошак хлёўчык не трымаў цяпла, пад падранай, пэўна, трафейнай нямецкай коўдрай было холадна, сноўдалі пацукі. Кінамеханік не спаў, думаў пра тое, што вось і восень, пасля якой надыдзе і зіма, потым заснуў, але ненадоўга, хутка прачнуўся, запаліў сярнічку і зірнуў на гадзіннік. Было якраз дзве гадзіны ночы. Небышынец накінуў пінжак і намацаў у кішэні ключ. Гэта быў ключ ад дзвярэй майстэрні ў кінатэатры. Адзін быў у мастака, другі ён так і не аддаў, чамусьці пакінуў пры сабе, можа проста забыўся аддаць.

Небышынец выйшаў з хлёўчыка, зачыніў дзверы і праз вуліцу і сквер пайшоў да кінатэатра. Ноч была цёмная, хмарная, толькі дзе-нідзе на слупах мігцелі рэдкія ліхтары. Вецер расхітваў клёны, з якіх пачынала ўжо асыпацца лісце.

Бар у кінатэатры зачынялі а другой гадзіне. Небышынец падышоў да свайго былога месца працы і агледзеўся. У вокнах і сапраўды было цёмна. Кінамеханік спусціўся на некалькі прыступак па лесвіцы, адчыніў майстэрню, дзе раней жыў і зноў зачыніў за сабой дзверы на ключ. Ён запаліў сярнічку і агледзеўся, здзіўлены. Сцяну да вялікай залы праламалі і ўсталявалі шулякі. Тут, як здагадаўся Небышынец, будзе ўваход у так званы відэасалон, пра які казаў дырэктар Васкабойнікаў. Былы кінамеханік убачыў раскіданую цэглу, на вокнах ужо была прыварана жалезная рашотка. По-

тым сярнічка патухла, але ён добра арыентаваўся тут і ў цемры. Небышынец палез за складзеныя рэкламныя шчыты, і ў куце намацаў бутэльку — тое, што яму і было трэба.

Ён вылез праз праём у вялікую залу, дзе павінна была быць дыскатэка. За сцэнай былі дзверы, якія знутры вялі ў фае, дзе знаходзіўся бар “Інтым”. Небышынец адчыніў іх і адхіснуўся: паветра тут быццам ператварылася ў суцэльны тытунёвы дым. Кінамеханік адкаркаваў бутэльку з бензінам і лінуў яе на сцены, на стойку, сцягнуў у адзін груд крэслы.

Ён чыркнуў сярнічку — полымя ўспыхнула і пажадліва накінулася на сухое дрэва. Небышынец вярнуўся ў залу, лінуў з бутэлькі на крэслы і на сцэну, зноў выцягнуў сярнічку і падпаліў. Стала добра бачна, дрэва занялося, ззаду ў бары ужо трашчала, потым адтуль глуха выбухнула і пацягнула жарам — пэўна, загарэўся спірт, здагадаўся ён.

Небышынец сеў у першы рад і пачаў глядзець, як гарыць сцэна і белы кушаль экрана. Былы кінамеханік кінуў непатрэбную ўжо бутэльку, і яна з грукатам пакацілася па падлозе. Адразу ён нібы ачуняў, падхапіўся і зноў праз пусты дзвярны праём прабег у майстэрню. Ззаду ўжо раўло.

Небышынец саўгануў руку ў кішэню па ключ, каб адчыніць дзверы і выскачыць на вуліцу, але раптам яго нібы ўдарыла токам. Ключа не было. Ліхаманкава праверыў кішэні. Ён з усёй сілы таргануў ручку — дзверы былі замкнёныя ім самім. Замок адчыняў толькі ключ, гэта ён разумеў дакладна. Разбіць акно? Ён кінуўся да акна і спыніўся, ухапіўшыся за рашотку, ірвануў яе, але дарэмна.

Дзе ж ключ? Куды ён паклаў яго? На падлогу, на падаконне, у кішэні, пакінуў у бары?

Ён памкнуўся назад, але ў зале ўжо было суцэльнае вогнішча, дым хвалямі плыў адтуль у цесны пакойчык майстэрні. Небышынец на некалькі секунд быццам здранцвеў, яго кінула ў жар, а рукі затрэсліся. Ключ! Куды ён дзеў ключ?

Ён зноў замітусіўся, абрушваючы долу дошкі, афішы, рэкламныя шчыты, зноў ліхаманкава абшарыў кішэні, з усяе сілы затрос дзверы — дарэмна. Абабітыя бляхай — ніяк не выб'еш. Дым ужо запаўняў яму рот, лёгкія. У грудзях хрыпела.

Полымя буяла. Гарачыя яго языкі лізнулі яму ногі, рукі, апяклі скуру на галаве.

Ключ. Ён апантана шукаў ключ, поўзаў на карачках, мацаў рукамі кішэні, у кутах, у смецці.

... І вось ён быццам знайшоў яго, лёгка, з першага разу трапіў ім у замок, дзверы расчыніліся і ён выйшаў на паветра.

На вуліцы быў дзень, свяціла сонца, ён здзівіўся — прайшло ж зусім мала часу. Але здзіўленне неяк хутка растала, растварылася, яму было вельмі гарача, сонца пякло ўсё мацней, ён спяшаўся, каб хутчэй трапіць у якую зацень і там адпачыць. І тут ён убачыў у небе чорную пляму, мо тую самую, пра якую даведаўся з газеты, і пра якую, пэўна, стагоддзі назад прадказваў прарозца. Пляма гусцела, павялічвалася ў памерах і ўрэшце закрыла крылом яго і ўсё навокал.

Амерыка

Сонца павольна знікла за ахутанай смогам рысай далягляду, і адразу горад трапіў у пяшчотныя абдымкі ночы. Летняя спёка быццам адступіла ў пыльныя кроны рэдкіх клёнаў і распасцёрлася над асфальтам. Тамсям запаліліся ўцалелыя вулічныя ліхтары. Раптам паменела машын, і горад, нібы стомленая за доўгі напружаны дзень гіганцкая жывая істота, сцішыў дыханне і пачаў рыхтавацца да кароткага сну.

Брама турмы марудна рассунулася, і спецфургон апэратыўнай групы “Сава” паволі закаціўся ў асветлены штучным святлом двор, зрабіў разварот, мінуў яшчэ адну браму і спыніўся ўсутыч ля ўваходу ў асобны блок.

З кабіны вылез шыракаплечы, гадоў трыццаці пяці чалавек у звычайнай клятчатой тэнісцы, накінуў пінжак, зашпіліў гузікі, выцягнуў з кішэні чорную трыкатажную маску-панчоу з проразямі і нацягнуў на круглую, коратка стрыжаную галаву. Адначасова адчыніліся дзверы кузава і адтуль скочылі на асфальт яшчэ двое плячыстых і рослых у цывільным, ужо ў масках і з кароткімі, дэсантнага варыянта, “калашнікавымі” ў руках.

— Гатовы? — спытаў чалавек у тэнісцы, націснуў кнопку над маленькім акенцам на сцяне і дадаў: — Здайце ражкі Сіпуху.

— Так точна, старшой, — бадзёра згадзіўся адзін з узброеных, аддзяліў магазін з патронамі, забраў такі ж у сябра і аддаў іх вадзіцелю па мянушцы Сіпуха.

Так, гэта была мянушка. Аператыўная група “Сава”, створаная ў сярэдзіне дзевяностых, налічвала пяць чалавек і падпарадкоўвалася непасрэдна Міністэрству ўнутраных спраў. Такіх груп было некалькі, кожная дзейнічала толькі на сваёй тэрыторыі. Усе пяцёра дзеля сакрэтнасці насілі кодавыя прозвішчы, якія з пэўным гумарам даў ім нехта з кіраўніцтва, зазірнуўшы ў даведнік па птушках. Галоўным групы быў Пугач, потым ішлі адпаведна яго намеснік Сыч, Дамавы, Барадач, Сіпуха. Прозвішчы-мянушкі з класа “савіных” спачатку выклікалі астракізм, але потым кпіны паміж аператыўнікамі групы зніклі, і з усім гэтым звыкліся.

Старшой, ён жа Сыч, усміхнуўся:

— Давай, савінае племя, дзейнічаем!

Акенца, між тым, расчынілася і ў ім узнік азызлы твар дзяжурнага прапаршчыка. Ён прыняў у Сыча паперы, праз хвіліну дзверы паехалі ўбок, і ўсе трое ўвайшлі ў залітае святлом дзяжурнае памяшканне асобнага блока.

Хаця аператыўнікі перыядычна з’яўляліся тут і раней, усе прысутныя: некалькі сяржантаў і афіцэр адразу прымоўклі і падцягнуліся, быццам у іх гарачае і сырое памяшканне ўварваўся халодны паўночны вецер. Можа гэтаму спрыяла новаўвядзенне — маскі-панчохі, а можа — спрадвечная насцярожанасць, калі бачылі выканаўцаў прысуду.

— Афармяльца будзем? — Сыч прынюхаўся, — ну і духата ў вас!

— Анягож, — пацвердзіў дзяжурны капітан, які сядзеў за сталом. — Турэмшчыка я і на вуліцы вызначу — па паху.

— Каторы? — спытаў Сыч, разглядаючы табло з экранамі дзесяці манітораў, па якіх вялося назіранне за смяротнікамі.

Капітан тыцнуў пальцам у верхні рад.

— А вось і ён, Ваня Калдзянкоў. Адсвістаўся, значыць, галубок. Забірайце. Чым іх менш, тым паветра свяжэй.

— Адзінае, за што я яму аддаю належнае, — пачаў аператыўнік па мянушчы Сыч, чыркнуўшы ручкай на падсунутым лісце, — дык за тое, што пакуль ніводнага памілавання не падпісаў. Хоць нам гэта работа далёка не ў кайф.

— Каму — яму? — машынальна пацікавіўся дзяжурны капітан і зразумеў: — А-а, а толку? Межы ж разбураныя. Гуляй-поле. Вось і гуляюць тут, у нас, ваўчары. З іх вось усіх — сем “залётных”.

Другі праз проразі маскі абвёў халодным і цупкім позіркам шэрых вачэй экраны манітораў. Большасць прысуджаных ці спала, ці рабіла толькі выгляд. Адзін сядзеў, ашчаперыўшы рукамі галаву. Двое нервова хадзілі па сваіх камерах ад сцяны да сцяны. Яшчэ адзін яўна ананіраваў. Іван Калдзянкоў стаяў ля дзвярнага “вочка” і чуйна, як жывёла, да нечага прыслухоўваўся.

— Прадчувае, зэчара, — сказаў капітан. — Тэлепа-
тыя...

Крокі ўзброеных гумавамі палкамі сяржантаў і выканаўцаў прысуду гулка ўпячаталіся ў раптоўную цішыню калідора. З адной камеры данеслася выццё, але адразу спынілася.

Асуджаны Іван Калдзякоў, малады зэк гадоў пад трыццаць, ужо сядзеў у куце, проста на цэментнай падлозе, уціснуўшыся як мага далей ад праёму дзвярэй і дзіка глядзеў на тых, хто ўвайшоў. Яго стрыжаная галава здавалася ненатуральна малой. Твар быў цёмны, скуласты, з чорнымі вачыма. Уся яго істота хвалямі выпраменьвала жах.

— Устаць! — загадаў сяржант.

Сыч выцягнуў з кішэні пінжака наручнікі і аддаў сяржантам. Дзяжурныя спрытна заламалі асуджанаму рукі за спіну.

— Збірайся, русачок, — зрабіў крок наперад аператыўнік па мянушцы Барадач (гэта была ўжо яго работа) і падсумаваў:

— Усё тваё на табе, тапачкі на нагах, бранзалецкікі, праўда, нашы, але, мы іх з цябе потым здымем. Ну, хутка!

— Куды? — адразу асмяглымі, пачарнелымі губамі выдыхнуў зняволены і дадаў з надзеяй: — У агульную пераводзяць? В натуры, куды мяне, на экспертызу?

— У Амерыку паедзеш, — рагатнуў Дамавы. — Даставім сёння ж.

“Амерыкай”, дарэчы, на жаргоне называлася “кропка выканання” — месца, куды дастаўлялі асуджаных на смерць.

— Вы што, сукі? — раптам віскліва закрычаў зэк Іван Калдзянкоў. — Ай, прабачце, вырвалася, грамадзяне начальнікі... Не хачу я нікуды, не пайду!

Дзяжурны сяржант моўчкі ўзмахнуў гумавай палкай. Галава асуджанага тарганулася ад удару. На некалькі секунд ён змоўк, але закрычаў зноў:

— Біце, ну біце! А-а-а, мянты паганяны!

— Забірайце! — прыспешыў Сыч. — Ноч кароткая. І не папсуйце яму пысу, а то пракурор назад скіруе — на лячэнне.

Абмяклага Калдзянкова пацягнулі па калідоры да выхаду. З камер данеслася выцце.

У кузаве спецфургона асуджанага ўціснулі ў “кутнік” — стальную абрашочаную загародку, дзе ён мог толькі стаяць. Замок зашчоўкнуўся. Дамавы і Барадач сцягнулі маскі і паселі на сядзенні. Святло дзвюх лямпачак са столі асвятляла іх худыя, з рэзкімі рысамі, твары. Для тых запыленых ліхтарыкаў, абпальваючы крыльцы, сутаргава білася начніца. Сыч, ужо таксама без маскі, сядзеў у кабіне. Сіпуха — вадзіцель, вярнуў магазіны з патронамі, уключыў запальванне і спецаўтазак марудна крануўся з месца.

— Цыгарэту дайце! — данеслася з “кутніка”. — Куды мы едзем, га? Што вы маўчыце, змеі!

— Ціха ты, поц, — сказаў Барадач. — Што, не дайшло куды? І папярэджваю: уробішся ці сапсуеш паветра — мы цябе так выканаем, што паўгадзіны падыхаць будзеш.

— А гэта балюча? Скажыце праўду, балюча? — хіснуўся ў іх бок збялелым тварам прысуджаны.

— Хутка даведаешся, — буркнуў Дамавы.

— Гарэлкі дайце, дайце цыгарэту! — зноў завішчэў Калдзянкоў і пачаў біцца галавой аб рашотку. — Выпіць чаго дайце!

— Бягу за “Амарэта”, — сказаў Дамавы. — Спяшаюся...

— Памачыся і выпі, — параіў Барадач! — Ты большага і не варты, мяшанец.

* * *

Магчыма, Ваню Калдзянкова доўга б яшчэ не здолелі вылічыць, каб не яго нявіннае адхіленне накшталт “палявання на гуся”. “Паляваць на гуся” — гэта значыць рабаваць п’янага бездапаможнага рабацягу. У аднаго такога, папярэдне збіўшы, Ваня і выцягнуў з кішэняў зарплату. Узялі яго тады выпадкова і трымалі ў турме ў агульнай камеры. Гэта была, дарэчы, яго другая “ходка”, ранейшая — па дзвесце першым артыкуле. Неўзабаве малады следчы выклікаў яго на допыт, дзе Ваня расказаў быццам усё начыстую: што прыехаў сюды, на захад, аж з астраханскага краю, да знаёмай жанчыны, што жыве ў яе каля года, што так — спакусіўся на лёгкую здабычу, бо нідзе не працуе, і не мае грошай, пэўна нячысцік падбухторыў, віну прызнае і гатоў несці пакаранне. Ваня падпісаў пратаколы допыту і вярнуўся ў камеру. Але малады следчы нешта западозрыў: надта лёгка браў на сябе “гуся” залётны “гастралёр”, ды зыходзіла ад яго нейкая пагрозлівая і злая энергія. Тут і цюкнула ў галаву маладому юрысту, які яшчэ не паспеў затлуміць сабе мазгі шэрагам спраў, заўчасным курэннем і алкаголем, дзікая на першы погляд думка: Ваніна аблічча нагадвала фотаробат маньяка, а на тым маньяку вісела некалькі незвычайна жорсткіх забойстваў дзяцей з адначасовым іх згвалтаваннем. Малады юрыст сутыкаўся ўжо з самым дном крымінальнага свету. Ён ведаў, што толькі ў Мінску — каля васьмісот патэнцыяльных дзіцячых маньякаў, кожны з якіх можа “прачнуцца” ў любы момант.

Следчы пайшоў да турэмнага начальства: там з яго спачатку пакпілі, але потым дазволілі адпрацаваны

ход. Ваню перавялі ў “двойку”, дзе ён пасядзеў некалькі сутак адзін, а потым да яго падсадзілі маладзенькага “пеўніка”, таксама паддоследнага. “Пеўнік” быў выключна гомасексуальнай асобай і сваіх схільнасцей не хаваў. Прыгожанькі і адносна чысценькі, ён у першую ж ноч зрабіў Ваню палёгку, так што апошні не стрываў і “начырыкаў” таму тое-сёе лішняе. “Пеўнік” пабыў у “двойцы” яшчэ суткі, а пасля “адкінуўся”. За Ваню ж узяліся вельмі крута. Выклікалі таго-сяго са сведкаў, націснулі, і Ваня “паплыў”, а потым і ўвогуле “раскалоўся”. На “вывадцы” ён паказаў яшчэ два закапанья ім трупы. Следчага ўзнагародзілі і адзначылі па службе. Тым не менш, пабачыўшы фотаздымкі Ваніных ахвяр, ён не мог спаць некалькі начэй, не ўжыўшы папярэдне транквілізатары. Ваніну ж справу забралі ў спецаддзел. Далей была медэкспертыза, суд, апеляцыя, потым зноў апеляцыя — апошняя.

* * *

— Дайце супакойваючага, “калès” якіх! — зноў забіўся ў “кутніку” асуджаны.

— Ты лепш рыхтуйся, — ляніва параіў Дамавы. Ён зрабіў красамоўны жэст рукой. — Хутка пацяжэш на дзевяць грамаў.

— Шыраніце хоць чым, я вам усё раскажу, я яшчэ адзін труп пакажу, назад толькі паедзем! Мы вернемся, га?

— Мо, заткнём яму гаварыльнік? — прапанаваў Барадач.

— Не. Тады можа ўрабіцца. Было ж не раз. Я смуроду не стрываю. Хай лепш крычыць.

— Рабяты, ай, прабачце, грамадзяне начальнікі... — горача і хутка загаварыў асуджаны, — вы толькі паслухайце мяне і начальніку скажыце, таму, што ў кабіне сядзіць. Я вам адпрацую, я “зялёнымі” аддзачу. Вы толькі назад мяне завязіце і яшчэ адну паперу напісаць дазвольце. Га? Я на “чацвартак” згодны, усё жыццё “глушцом” адсядзець гатовы, толькі

вярніце мяне назад! Дайце суд прысяжных мне, дайце!

— Замры ты, поц, са сваёй хруканінай, — сказаў Барадач. — Які яшчэ табе суд? Хіба Божага дачакаешся. Дык усё роўна не зайздросчу...

У акенцы спераду ён бачыў частку кабіны і ветравага шкла, аб якое раз-пораз разбіваліся начныя насякомыя, бягучае святло фар на дарозе і патыліцу Сыча, які сядзеў з “калашнікавым” на каленях. Фургон пагойдвала, роўна гудзеў матор. Потым у кабіне зашыпела — гэта ажыла рацыя. Адбыўся кароткі дыялог.

— Ало, Пугач выклікае Сыча. Прыём.

— Сыч на сувязі, ало.

— Дзе вы знаходзіцеся, як справы? Прыём.

— Будзем праз дзесяць хвілін, усё нармальна, рыхтуйце сустрэчу. Прыём.

— Добра. Канец сувязі.

Сіпуха, як і заўсёды, веў спецфургон абачліва, не парушаў правілаў, бо група павінна была пазбягаць любых кантактаў і выпадковых праверак. Шаша ў гэты час пуставала і, каб не маўчаць, ён пажартаваў:

— Гэх, не заснуць бы.

Сыч скоса зірнуў на лабатую галаву з прыкметнай нават у паўцемры лысінай (Сіпуха, хаця меў толькі сяржанцкія пагоны, быў самы стары ў групе), зразумеў і падтрымаў размову.

— Я аднойчы трое сутак не спаў. Калі бралі Хіміка. Памятаеш, выканалі ў студзені!? Ну таго, што з “хіміі” ўцёк і потым адзінаццаць жанчын у пад’ездах задушыў.

— Анягож. Усю дарогу рыдаў, а потым, у “Амерыцы” ўжо, урабіўся.

— Так, пасля сарака яны цяжка паміраюць. Жыць надта хочучь, а нервы не тыя.

— Наш “серыйны”¹ трымаецца.

— Малады яшчэ, — сказаў Сыч, — але ранні. Я, калі Пугач будзе заняты, сам яго з задавальненнем выканаю. Такім на зямлі не месца.

---

¹ “Серыйны” — маньяк, які зрабіў серыю злачынстваў.

— А як адменяць законам смяротнае пакаранне, пажыццёвае ўвядуць — што тады?

— Не, — запярэчыў Сыч. — Калі ў іх галовы яшчэ не ва ўсіх дзярмом набітыя, то не павінны. Ёсць нелюдзі, якіх грэх пакідаць жывымі.

У кузаве, між тым, панавала кароткая паўза, бо асуджаны Іван Калдзянкоў нешта напружана абдумваў.

— Хутчэй бы на пенсію, — уздыхнуў Барадач. — Гародчык буду даглядаць, градкі ўскапаю, яблыні, вішні пасаджу, рыбу лавіць буду, нервы ад усяго гэтага дзярма супакою. Сакрэтнасць надакучыла, задзяўбла зусім. Нават жонцы не гавару. Пажыву, урэшце, спакойна.

— Спакойнае жыццё зараз вялікіх грошай каштуе, — усміхнуўся Дамавы.

— Бадай што так.

— Дык да яго яшчэ дажыць трэба. Хіба мала нашых з аператывак жмурамі прывозяць?.. Сёння гэту падлу выканаем, а праз тыдзень пашлюць жывога якога браць. Адны жыруюць на хабары, а іншыя, накштальт нас, галовы падстаўляюць. Потым скажуць: міліцыя ўся аднолькавая.

Неспадзявана асуджанага нібы падкінула:

— Ды маніце вы ўсё, — ліхаманкава “завёўся” ён. — Я ведаю, на ўранавыя руднікі адправіце, так? Мне і ў турме пра гэта давялі: казалі, не вер, на тых рудніках яшчэ гадкоў з пяць-шэсць рогам паўпіраешся... Больш, казалі, не вытрымліваюць... Дык вы мяне на станцыю везяце? На цягнік? Скажыце праўду, змеі! Прабачце, не хацеў пакрыўдзіць, грамадзяне начальнікі...

— Чуеш? — спытаў Барадач. — І гэты пра руднікі.

— Ха.

Прыгавораны нібы акрыяў. На шчоках з'явіліся ружовыя плямы, бачныя нават у штучным святле лямпачак. Фургон між тым страсянула, дарога стала горшай.

— На гравейку з'ехалі, — пракаменціраваў Барадач. — Зараз і “кропка”. Чуеш, ты? Да Амерыкі пад'язджаем.

— Вы мяне як сакрэтнага інфарматара выкарыс-тайце — не пашкадуеце, — неслася з “кутніка”. — Я

да ўсіх блатных у давер увайду, я вам такіх “шніфераў” здам, усё пра іх расказваць буду, усіх высачу, я ўсё жыццё на вас працаваць буду, толькі назад прывязаце, начальніка папрасіце, скажыце яму! Завярбуйце мяне!

Асуджаны завяў.

— Ціха! — прыкрыкнуў Барадач. — Прыбываем. І не ўздумаў урабіцца напаследак, брыдота.

Спецфургон павярнуў і затармазіў. Усіх качнула наперад.

— “Кропка”, — сказаў Дамавы. — Унь і “ўазік” пракурорскі стаіць.

— Выходзім, містэр зэк, — фыркнуў Барадач. — Амерыка.

* * *

“Кропка выканання” ўяўляла сабой звычайны, без вокнаў, ангар, з надпісам “Склад металалому”, які ахоўваўся вартавым, сігналізацыйнай сістэмай і падвойнымі стальнымі дзвярыма. Ніякага металу, вядома, у ангары не было. На цэментнай падлозе стаяў стол, побач месціліся некалькі крэслаў. З боку грувасціўся вялікі сейф.

За сталом ужо сядзелі трое. Абласны пракурор — невысокі, чарнявы, з рэдкімі валасамі на круглай лысаватай галаве, камандзір апэратыўнай групы па мянушцы Пугач — чалавек у куртцы дэсантніка, гадоў сарака пяці, з непрыкметным, у зморшчынах тварам, з якога раўнадушна глядзелі шэрыя вочы і судмедэксперт — малады, мажны, з раннім жыватом мужчына, які яўна хваляваўся, бо нервова круціў у пальцах папяровы шарык. Яркае святло асвятляла іх твары.

— А вось і мы, — сказаў Дамавы. — Прымайце гасцей, дарагія таварышы!

Поцягам уцягнулі асуджанага. Твар яго быў шэры, цела білі нервовыя дрыжыкі.

— Папрашу без жартаў, — буркнуў пракурор, яўна адрасуючы заўвагу Дамавому і ўстаў.

— Прозвішча? — суха спытаў ён, — імя, год нараджэння?

— Дзе мы? — замест адказу здушана ўскрыкнуў асуджаны Іван Калдзянкоў. — Навошта мяне прывезлі? Мы паедзем назад, грамадзянін начальнік?

— Тут пытаюся я, — важка сказаў пракурор і цвёрда прыстукнуў па ляжачых перад ім паперах невялікай далонню. — Адказвайце!

— Што вы будзеце са мной рабіць?

— Прозвішча? — твар пракурора пачырванеў.

— Калдзянкоў Іван Мікітавіч.

— Год нараджэння?

— Шэсцьдзесят дзевяты.

— Прысуд ведаеце?

— Прашу суда прысяжных, экспертызу, завязіце мяне назад! Загадайце ім!

— У Вярхоўны Савет хадайніцтва на абвяржэнне прысуду падавалі? — перабіў пракурор.

— Так.

— Адказ ведаеце?

Іван Калдзянкоў кіўнуў, ікнуў і нечакана пасунуўся на падлогу, імкнучыся пацалаваць чаравікі Сычу. З горла яго вылятаў няўцямны хрып.

— Падыміце, — грэбліва патрабаваў пракурор.

Дамавы і Барадач падхапілі з падлогі абмяклае цела і паставілі на ногі.

— Іменем закона, за здзяйсненне асабліва цяжкіх злачынстваў, вы асуджаны да смяротнага пакарання. У памілаванні вам адмоўлена, і прысуд будзе прыведзены да выканання неадкладна.

Пракурор сеў. Пугач наадварот устаў з-за стала і пасунуўся да сейфа.

— Ну, пайшлі, русачок, — сказаў Барадач.

— Я ж прасіў без жартаў, — зноў незалюбіў пракурор.

Па збялелым твары асуджанага прабегла сутарга.

— Грамадзянін пракурор! — захлынаючыся словамі, закрычаў ён, — я на ўсё згодны, толькі не забівайце! Выкарыстайце мяне, заб'яце потым! Вярніце мяне назад! Я на "ляльку" згодны, грамадзянін пракурор! Я ж ведаю, мне расказвалі, што на "ляльках" разведчыкі, спецназаўцы трэніруюцца, "ляльку" — гэта значыць

мяне, спачатку выпускаюць, а потым і таго, хто мяне забіць павінен... Пазваніце каму трэба, грамадзянін пракурор! Я тут у вас пакуль пасяджу, пачакаю! Я на ўсё згодны! А-а-а, не хачу, не трэба!!!

— Выконвайце! — махнуў рукою пракурор.

Асуджаны ўжо не супраціўляўся. Двое падхапілі яго пад рукі і пацягнулі бязвольнае цела за сцяну, у асобнае памяшканне. Земляная падлога была засыпана там драўляным пілавіннем. Адначасова Пугач адкрыў сейф, выцягнуў адтуль пісталет Макарава, уставіў абойму і таргануў затворам, дасылаючы патрон у ствол. Прагучаў пстрычок. Судмедэксперт за сталом уздрыгнуў.

Пугач увайшоў следам за Дамавым і Барадачом, якія нагіналі асуджанага да падлогі. Не марудзячы, ён стрэліў таму ў патыліцу. Гук быў моцны і рэзкі. Стрыжаная галава смяротніка глуха ўдарылася аб закіданую пілавіннем падлогу. Пырснула кроў. Барадач імгненна нацягнуў на галаву цэлафанавы мяшок і заматаў вяроўкай. Знялі наручнікі.

— Доктара сюды, — паклікаў Пугач.

Судмедэксперт нерашуча зайшоў у пакой і нагнуўся над целам у сіне-шэрай зэкаўскай куртцы, такіх жа нагавіцах і тапачках, зірнуў на тое, што засталася ад галавы, памацаў пульс, моўчкі кіўнуў і таропка заспяшаўся назад. Цела закаталі ў стары брэзент і заматалі яшчэ вяроўкамі.

За сталом здавалі зброю, афармлялі дакументы.

* * *

— Так, — падсумаваў Пугач. — Пакуль, значыць, усё. Я зараз з пракурорам пад'еду, ну і доктара дамоў даставім. Вы ж заканчвайце па інструкцыі. А заўтра спіце. Суткі адгул. Паперы не забудзьцеся.

Раней трупы смяротнікаў, прыведзеных да выканання, звычайна хавалі на гарадскіх могілках. Закопвалі патаемна ў зямлю ноччу, дзе-небудзь за агароджай, але могілкі хутка пашыраліся, потым іх пачалі выносіць далёка за межы горада. Адноўчы, капаючы магілу, на труп наткнуліся далакопы, узніклі непажа-

даня разборкі, нягледзячы на ўсё гэта, трэба было абавязкова захоўваць усё тую ж сакрэтнасць. Праблему вырашылі пасля таго, як закончылася будаўніцтва гарадскога крэматорыя. На самых вярхах абгаварылі пытанне, далі каму трэба ўказанні і тым спросцілі справу.

...Праз дваццаць хвілін спецфургон прыпаркаваўся ля шэрай масіўнай пабудовы. Труп выцягнулі з кузава і панеслі на насілках усярэдзіну.

Двое ў меру п'яных служак ужо завіхаліся ля печы.

— Прывет, цемрашалы! — рагатнуў Барадач. — А вось і мы, рэдка ды метка. — Вы ў курсе нашай справы?

— Ага. Зноў неапазнаны?

— Так. Няшчасны выпадак. Родных няма. Вось паперы.

Брэзентавы скрутак пасунуўся ў агонь.

Яшчэ праз некалькі хвілін спецаўтафургон выехаў на асфальт і пакаціў у напрамку да горада. Кіламетраў праз пяць Сыч сказаў:

— Тармазі.

Яны заўсёды спыняліся тут, ля невялічкай дзялянкі лесу, буйна зарослай зелянінай.

Сыч выцігнуў з “бардачка” пляшку, шклянку і вылез з кабіны.

Світала. Першыя промні святла рахмана пацягнуліся з-за гарызонту на ўсходзе — там узыходзіла сонца. Птушкі пераклікаліся ў ранішняй цішы. Зямля выпраменьвала назапашанае за дзень цяпло.

Бразнула шкло. Гарэлка палілася ў шклянку. Сыч сказаў:

— А рукі памылі? Ай-яй-яй...

Усе, акрамя Сіпухі, па чарзе выпілі.

— Табе тваю долю закаркаваць? — спытаў яго Дамавы. — З жонкай падзеліш, ха-ха.

— Ды што тут у вас піць, у мяне дома ёсць.

— Ну, а цяпер пакурым і — расход, — сказаў Сыч. — Па дамах. Совы днём спяць, так ці не?

Шэры, нязграбны спецаўтазак марудна набраў хуткасць і пакаціў у напрамку да горада.

Птушка Квезал і Месяц

Яшчэ як Гаспадар пачаў будаваць дом, птушка Квезал часам садзілася дзе-небудзь непадалёку, звычайна на высахлае дрэва, і назірала. Яна пралічвала Гаспадара: што ён любіць, ці мае схільнасці, каго паважае, увогуле, які ён і чаго варты.

Надышоў неспакойны час: вакол мегаполіса ўзніклі шматлікія гарады-спадарожнікі, пасёлкі, проста калоніі лецішчаў, усыпаных збудаваннямі, падобнымі на тое, якое ўзводзіў Гаспадар, — з вежамі і вежкамі, а то і без іх, калі-нікалі зусім безгустоўных, і птушка Квезал нервалалася, бо прадчувала змены ў горшы бок. Што рухала гэтымі людзьмі? Пэўна, не толькі синдром непакою, хвароба, якую ўжо зафіксавалі неўролагі — калі ўвесь час хочацца хадзіць, бегаць, а ў цэле дэфіцыт жалеза? Пэўна, не. Не толькі.

Асабліва высокімі і багатымі рабілі свае дамы наркадзялкі: зусім новыя, што з'явіліся ў гэтых месцах у апошнія часы, і нашчадкі тых прыхадняў, якія аселі тут у пасляваенны час (а ваявалі тут амаль заўсёды), і ўчэпіста трымаліся за гэтую зямлю да цяперашніх перамен, што нечакана надалі ім магчымасці найлепшага спрыяння. Гаспадар быў з тутэйшых, не займаўся ні рызыкаўным бізнесам, ні наркатай, і дом пабудаваў звычайны, двухпавярховы, без аніякіх адхіленняў у стылі барока. Як толькі будаўніцтва скончылася, Гаспадар перавёз у дом сям'ю: жонку,

дачку і сына. Дачцэ было пятнаццаць гадоў, а сыну ўсяго толькі дзесяць.

Прайшоў нейкі час. Паколькі Гаспадар не прыняў ніякіх ахоўных мер, на дваццаць дзевяты дзень Месяца ў доме пасяліўся Злыдзень. Ён прабраўся ў жылло адразу пасля таго, як Месяц поўнасьцю ўвайшоў у цень, і выбраў сабе месца ў адным з пакояў, дзе і стаў жыць. Вядома, ні Гаспадар, ні яго жонка не заўважалі Злыдня: візуальна для ўсіх іх той быў нябачны. Толькі птушка Квезал адразу ўгледзела навасьла-невідзімку і закрычала, уклаўшы ў свой крык усю нянавісьць, пагарду і страх.

— Ка-ра-і-ка-ра!

Злыдзень таксама адчуў і распознаў свайго ворага. Але ён быў упэўнены, што Гаспадар ніколі не даведаецца пра што крычыць птушка Квезал, і таму працягваў сваё жыццё так, як яму хацелася.

Першае, што ён неадкладна здзейсніў — было выкачванне энергіі са спячых. Нябачны, ён з вечара прыходзіў у спальны пакой і, змяніўшы сваю сутнасць да эфірнага стану, пралазіў у заснулых і забіраў частку іх сілы.

— Нешта я дрэнна спала, — гаварыла жонка Гаспадара. — Нічога, адпачну днём, пасля абеду.

— Тата, галава баліць, — часам скардзілася і дачка.

— Ка-ра-і-ка-ра! — крычала птушка Квезал, але яе не разумелі.

Перад захадам сонца птушка Квезал змушана была пакідаць ужо ледзь асветленую чырванеючым на даляглядзе свяцілам вольную прастору і адлятаць у гняздо, каб перажыць чарговы наступ цемры і аднавіць у кароткім сне сілы.

Тым часам Злыдзень назапасіў столькі энергіі, што аднойчы ўхапіў з зямлі камень і шпурнуў у птушку. Паколькі злыдні не могуць спудлаваць, камень трапіў птушцы Квезал ў бок, і толькі цуд уратаваў яе ад таго, каб не зламалася махавая костка крыла. З таго выпадку птушка Квезал стала больш асцярожнай.

Між тым, Злыдзень трывала ўладкаваўся ў жылле

Гаспадара, паступова ўваходзячы ва ўсе справы і нават незаўважна, на сваю карысць змяняючы іх натуральную хаду. Часта ён падыходзіў да самага вялікага люстэрка ў доме і разглядаў у ім сябе: вочы чорныя, сківіцы высунутыя наперад, але выгляду ад гэтага надаецца своеасаблівы імпэт, тулава кароткае, лоб нізкі і зарослы густымі чорнымі валасамі, якія, калі зачасаць іх назад, увільготніўшы крэмам гаспадыні, пачыналі зіхатліва і брутальна блішчэць, адцяняючы жоўтую, быццам моцна загарэлую скуру на твары. Задаволены аглядам, Злыдзень швэндаўся па доме і шчыкаў дзяцей. Жонка Гаспадара хадзіла сонная, пасля абеду калі-нікалі клалася адпачыць, а птушка Квезал крычала:

— Ка-ра-і-ка-ра!

І жонка Гаспадара скардзілася таму:

— Гэтая птушка на дрэве насупраць так крычыць, што будзіць мяне і не дае потым заснуць. Прагані яе.

— Лепш я спілю дрэва, — пасля роздуму казаў Гаспадар. — Усё роўна яно сухое. Ці прыдумаю яшчэ што-небудзь.

Злыдзень, крадучыся, выходзіў з дому на падворак і шукаў які камень. Тады птушка Квезал узмахвала крыламі, узнімалася ў паветра і адлятала як мага далей. Але вярталася і зноў крычала:

— Ка-ра-і-ка-ра!

— Не, гэта немагчыма, — стагнула Гаспадыня і хапалася за галаву. — Яна так крычыць, а ў мяне мігрэнь!

Між тым, Злыдзень раз-пораз меў тэлепатычную сувязь са злыднямі больш вышэйшага за яго рангу і мэтанакіравана прасіў іх прыслаць яму напарніка ці напарніцу. Лепш напарніцу. У чым сэнс яго існавання? — пытаўся ён у сваіх сюзерэнаў. — Увогуле — што рабіць?

Задача ў тым, — узгадаці яму, — каб заваяваць тых, хто навокал яго, знутры. У яго выпадку — гэта значыць, па-першае, ажаніцца на дачцэ Гаспадара і, па-другое, чакаць. Хіба чакаць у абставінах варожасці — не прэрагатыва моцных? — спыталі ў яго.

Злыдзень склаў асабісты план дзеянняў і неўзабаве матэрыялізаваўся ў абліччы чорнавалосага, з жоўтай скурай маладзёна, залатой фіксай у роце і апранутага ў шаўковую белую кашулю і чорныя шаўковыя нагавіцы, жоўтыя, вастраносыя боты і аксамітавую камізэльку. Пальцы яго рук упрыгожвалі два залатыя пярсцёнкі-пячаткі.

Непаўналетняя Гаспадарова дачка сустрэлася з незнаёмцам каля дома і, уражаная яго знешнім выглядам, размаўляла з ім, пасля чаго, усхваляваная, доўга не магла заснуць, бо экзатычны хлопец прызначыў ёй сустрэчу. Яны сустрэліся некалькі разоў, і праз нейкі час вырашылі згуляць вяселле, бо Злыдзень прывёў іншых злыдняў, якія назваліся бацькамі жаніха, і ўсе разам хутка сасваталі дзяўчыну. Толькі Гаспадароў сын неўзлюбіў жаніха і ўсяляк даваў гэта зразумець яму і ўсім хатнім. Прыкладна ў гэты час Гаспадар зрабіў сіло з жылкі і замацаваў яго на сухім дрэве, дзе садзілася птушка Квезал.

* * *

Цяпер варта зрабіць невялічкае адступленне, каб у агульных рысах коратка расказаць пра знешні выгляд птушкі Квезал. Як сцвярджае даведнік, Квезал (*Pharomachrus mocino*) — адзін з найбольш вядомых прадстаўнікоў атрада трагонаў, і адзін з самых таямнічых прадстаўнікоў свайго віду. Гэта вялікая, больш за метр у даўжыню істота, ярка зялёнай, з металічным адценнем афарбоўкай, вялікімі крыламі, сіне-блакітнай спінай і жыватам малінавага колеру. На галаве пер'е стварае прыгожы хахол. Як і ўсе трагоны, птушка Квезал мае сваё кубло дзе-небудзь у лесе. У няволі не жыве.

* * *

Працягваючы наш аповед, адзначым, што птушка Квезал трапіла ў сіло якраз напярэдадні вяселля. Пасаджаная гвалтам у клетку, яна, настальгуючы, пачала разважаць над тым, як гэта магло здарыцца, што яна —

Птушка Квезал і Месяц

мудрая і абачлівая, здолела так схібіць, што ў выніку згубіла самае каштоўнае — асабістую волю. Так, меркавала яна, злыдняў усё большае, але ці не ўсё роўна, хто будзе далей весці рэй у гэтых мясцінах? Ёсць жа яшчэ і іншыя — Зямля вялікая, а калі тут зробіцца непамысна, яна перабярэцца на Месяц. Птушка Квезал часта ўяўляла сабе (звычайна, пакрыўджаная кімсьці, ці якімісьці абставінамі ў цяжкія для яе існавання часы), як яна пераселіцца на зямны спадарожнік, дзе заўсёды рады мудрым, спакойным і працавітым. Але пакуль што замест гэтага — клетка і помста Злыдня, а што будзе помста, і самая жорсткая, птушка Квезал больш не сумнявалася. Перадусім Злыдзень ужо наведваўся да яе з цыгарэтай, пускаў дым у вочы і прыпаліў лапу (птушка Квезал стрывала, нават не крыкнула) і пайшоў (яго паклікалі), паабяцаўшы прыходзіць штодня і няспынна яе катаваць.

Усведамленне сваёй трагічнай памылкі пасяліла ў птушцы Квезал вялікую тугу. Раздумваючы пра дэкартаўскую канцэпцыю свабоды абьякавасці, птушка Квезал не знаходзіла, тым не менш, дастаткова важкіх выноў, каб апраўдаць свой неразумны выпадак. Птушка Квезал доўга меркавала пра тое, ці трэба ўвогуле дапамагаць слабым? Хіба, дапамагаючы ім, мы не знясільваем тым самым сябе і ўсіх моцных, і тыя, у сваю чаргу, становяцца слабымі, і такім чынам гінуць? Раздумваючы, паводле Лукіяна, аб праблемах, напрыклад, рэінкарнацыі, птушка Квезал вырашыла, што апошняя яе ступень — камень — верагодна якраз і з'яўляецца дамінантай чалавека. Хіба не ператворыцца з часам усё чалавецтва ў суцэльныя кучы камянёў і каменьчыкаў, а Зямлёй авалодаюць Злыдні, і будуць кідаць, дзеля шкоды ці забавы, гэтым каменнем у птушак?..

* * *

Між тым, вяселле набірала моц. Сталы стаялі проста перад домам на паплаўцы. За імі сядзелі шматлікія запрошаныя, у асноўным злыдні, а таксама бацькі нявес-

ты (Гаспадар з жонкай) і запрошаныя з іх боку, сяброўкі нявесты і сябры жаніха.

Птушка Квезал бачыла, як шчодрое ўжыванне алкаголю і скокі ўрэшце прывялі да агульнай эйфарыі. З намерам падпоены Гаспадар заснуў на кароткі час прама за сталом, чым якраз і скарысталіся злыдні, бо павялі таксама ап'яnelую яго жонку ў глыбіню саду, за альтанку. Праз паўгадзіны яна вярнулася адтуль расхрыстаная і з блукаючай, разгубленай усмешкай на вуснах. Потым туды ж злыдні пачалі цягаць па чарзе сябровак нявесты, а Злыдзень пацягнуў у хату самую нявесту, на паўдарозе перастрэты, праўда, малалетнім сынам Гаспадара, які распачаў з ім бойку, але ж хіба ён мог даць рады Злыдню?

Ад назірання ўсяго гэтага птушка Квезал адчула, як яе сэрца зноў нібы трымціць на адной тонкай і наструненай ноце. Раптам яна быццам пачула крокі. Гэта сын Гаспадара, падумала яна, і, пэўна, ён прыйшоў, каб пакарміць яе, а, можа, і вызваліць з няволі. Ён возьме і адчыніць дзверы клеткі, разважала птушка Квезал, і яна зноў стане вольнай.

І праўда, гэта аказаўся сын Гаспадара. Падлетак падышоў усутыч і, выцягнуўшы руку, пачухаў птушцы шыю, а потым — потым шчоўкнула засаўка, і дзверы клеткі расчыніліся. Шлях быў свабодны.

Птушка адразу скокнула ў вольную прастору за дзверцай клеткі, і ў некалькі ўзмахаў крылаў пачала ўзнімацца ўсё вышэй і вышэй — туды, дзе, у зіхаценні зорак, яркі, вялікі і прываблівы, вісеў Месяц. І птушка Квезал падумала: калі яшчэ ёй выпадзе такая нагода, дый увогуле, што трымае яе тут, на Зямлі? І яна набірала вышыню і бачыла, як Зямля паступова застаецца ўнізе — гіганцкі блакітны шар з рэкамі, морамі і акіянамі, дзе-нідзе асветлены сонцам, пакрыты абломкамі ці цяжкімі хмарамі, якія раз-пораз перакрываюваліся бліскавіцамі, і яна чула далёкі гром. А потым усю частку далягляду наперадзе заслаў Месяц, і птушка Квезал плыла і плыла да яго, узмахваючы сваімі магутнымі крыламі.

* * *

... — Ну, я нават крыху паспаў, — сказаў ачуняўшы Гаспадар і патрос галавой. Ён сядзеў за сталом, перад ім стаяла гарэлка і ў талерцы яда — вяселле працягвалася. Але на яго ўжо быццам і не зважалі — усім кіравалі шматлікія госці, якіх, здавалася, станавілася ўсё больш і больш.

— А зараз, — закрычаў раптам Гаспадар, каб прыцягнуць да сябе ўвагу, — зараз я пакажу вам птушку Квезал!

І ён прынёс клетку, у кутку якой грувасцілася птушка.

Гаспадар сунуў у клетку руку, потым, здзіўлены, ужо абедзве рукі і выцягнуў птушку вонкі.

Раніцай наступнага дня Гаспадароў сын закапаў яе скарчанелую тушку ў зямлю ля сметніка.

Ізумрудна-зялёныя мухі

Яны з'явіліся раптоўна: некалькі дзсяткаў, не менш, ён пачаў лічыць, але збіўся, бо мухі поўзалі па ім бязладна і як бы з падскокам. У вачах у яго замільгацела, і ён перастаў лічыць. Мухі былі ізумрудна-зялёныя, таго неверагодна зялёнага колеру, які ўласцівы хіба толькі штучным стварэнням. Куртка яго была ў крыві — мухі трымцелі, адчуваючы гэта. І толькі тады ён зразумеў, што прыгожыя зялёныя насякомыя — звычайныя падлавыя мухі і яму, значыць, хутка гамон. Мужчына скасавурыўся на свае ногі, грудзі і живот: нагам у красоўках было холадна, хаця сонца ўжо сляпіла яму вочы, і далонь, што ляжала на рукаятцы рэвальвера, таксама была халодная і мокрая ад поту. Ён сціснуў пальцы.

...Ён сціснуў кулакі, і тады, пэўна, нешта спрацавала ў яго галаве, быццам адбылася пстрычка і нібы пераключылася на больш высокае напружанне мазгавое рэле, бо яму раптам стала гарача, а рука аўтаматычна нырнула за пазуху, дзе ў самаробнай кабуры грэўся яго “Радом”, адзін з варыянтаў бельгійскага нагана. Гэта быў сямізарадны рэвальвер калібру 7,62 мм з барабанам, які насоўваўся наперад, — мадэль вытворчасці 1895 года. Паўгода назад малады мужчына набыў яго за пяцьсот долараў у чалавека, які прыехаў з Польшчы.

Ён ускінуў руку са зброяй, і тры стрэлы адзін за

другім, без паўзы ўзарвалі вагон. Першая куля трапіла ў шыю аднаго з нападаўшых — укормленага, з чорнымі пукатымі вачыма і ў чорным доўгім плашчы. На яго белы шалік адразу пырснула кроў, яго адкінула назад, у праход, дзе ён упаў і захрыпеў, драпаючы пазногцямі брудную падлогу. Другая куля трапіла ў лоб таму, хто ўставаў з сядзення, і мазгі яго абпырскалі спінку гэтага сядзення і дзяўчыну насупраць, якая адразу закрычала і крычала не перастаючы, калі ён стрэліў у трэці раз, услед таму, хто нападаў на яго, трымаючыся за спінай лупатага ў белым шаліку і плашчы. Гэты трэці, у жоўтай скураной куртцы і каўбойскіх вастранных чаравіках, пэўна, хутка кумекаў, бо крутнуўся, спрабуючы ўцячы. Ён быў гонкі і спрытны, але ж куля была яшчэ больш спрытная, яна ўвайшла яму якраз між лопатак, — і ўсё было скончана.

Цягнік імчаў у прыцемках далей, вагон быў пусты, толькі ён і гэтыя тры ды шлюха, якая набрала ў грудзі паветра і закрычала яшчэ больш гучна.

Малады мужчына саўгануў наган за пазуху, падхапіў з сядзення сумку з газетамі і перакінуў цераз плячо. Ён быў светлавалосы, высокага росту, лічы, зусім хлопец. Толькі на твары ад носа да куткоў вуснаў рэзка выдзяляліся дзве зморшчыны, якія рабілі яго старэйшым. Мацэрчатая бейсбольная кепка з пластыковым брылём была нізка насунута на лоб. Мужчына памкнуўся да дзвярэй, але нечакана павярнуўся і крыкнуў:

— Маўчы, жывёла!

Дзяўчына адхіснулася ад яго да акна і раптам змоўкла. Яна была скуластая, з кірпатым носам і пафарбаваная пад брунетку, з ярка-чырвоным ад памады ротам. Мужчына мімаволі адзначыў усё, хаця навошта гэта было яму, — крутануўся і кінуўся да выхаду — цягнік ужо замаруджваў хаду на чарговым прыпынку.

Ён выскачыў адразу ж, як дзверы расчыніліся, і пабег праз асветленую ліхтаром пляцоўку за будынак станцыі ў ноч — гэта быў адзін з бязлюдных прыпынкаў ля невялікага пасёлка ці нават вёскі. Прыглуша-

няя крыкі за яго спінай пачаліся зноў, але электрацягнік крануўся, набраў хуткасць і рушыў. Што ж, пакуль яны там паведамяць машыністам, а тыя па рацыі на бліжэйшую станцыю, а там падключыцца міліцыя, у яго будзе хвілін трыццаць-сорак, а мо, калі пашанцуе, і больш, каб адарвацца ад пагоні. А пошук пачнецца, магчыма, у гэтую ж ноч, хіба не так? Урэшце, ён не сумняваўся.

Прабягаючы ўздоўж пракапанай канавы (непадалёку грувасцілася і цёмная гара экскаватара), ён кінуў туды сумку з газетамі, крыху аддыхаўся і нагамі закідаў яе жвірам. Хаця, мільганула ў яго галаве, усё гэта дарэмна, бо тая дзяўчына, пэўна, ужо расказвае пра ўсё, і пра газеты таксама, а прыстрэліў бы і яе, дык усё было б інакш, можа, і ўратаваўся б, але ж вось сумленне, ці што там яшчэ, нейкая сіла ў ім не дазволіла лішняй крыві. Хаця — што яму да той дзяўчыны? Чаго вартае яе нікчэмнае жыццё і каму ўвогуле патрэбна гэткае смецце? Хіба што тым цыганам, каб прадаваць ёй наркату і карыстацца яе целама, пакуль яно здаровае?

Пазбавіўшыся ад сумкі, ён зноў пабег у цемру.

...Урэшце, усё з таго і пачалося, што ў іх с...м райцэнтры, звычайным правінцыяльным гарадку, было мала дзевак. Іх проста не хапала на ўсіх, бо побач было два, ды не, нават тры гарадкі-спадарожнікі з вайскоўцамі — там дыслацыравалася цэлая армія. Штогод, штомесяц, штодня мангалоідныя лейтэнанты і капітаны бралі з гарадка даніну — дзевак у жонкі, звозілі іх за свет ці заставаліся з імі ў сваіх гарадках-спадарожніках, каб пладзіць такіх жа мангалоідаў і будучых вайскоўцаў, як і самі.

А то яшчэ дзевак з мясцовага педвучылішча — адзінай у іх горадзе навучальнай установы — размяркоўвалі пасля вучобы... у аддаленыя кішлакі азіяцкіх рэспублік. Нашы мудрыя кіраўнікі ў сталіцы так вырашалі — гладкія і саладкамоўныя ёлупні — уся гэтая шушамець, якая ў чарговы раз аб...сь са сваёй гісторыяй і сваімі перамогамі. Увогуле, гэта быў горад недача-

лавекаў. Такое можа быць, бо ён пабачыў за сваё жыццё шмат гарадоў — вялікіх і малых, калі служыў у чыгуначных войсках. Суцэльная гніль. А калі вакол цябе завялася гніль і яе не выпаліш у свой час з дапамогай агнямёта, напалму, трацілу ці яшчэ якім чынам, то яна размножыцца і ўсё стане гніллю. Дарогі пакрыюцца напоўненымі смярдзючай тванню ямамі, рэкі і азёры запаскудзяць мазутам, крышкі люкаў каналізацыі знікнуць, і ў іх правалы пачнуць скідваць смецце, пад'езды і лесвіцы ў дамах запаскудзяць п'яныя пралетары, а дахадзятгі-старцы з устаўнымі сківіцамі пачнуць заклікаць да ўсялякіх узбуйненняў, быццам мала сваёй гнілі, дык каб прыйшла яшчэ і ўсялякая набрыдзь. Усе пачнуць слухаць розных ёлупняў, запабягаць перад імі, надзяляць пасадамі і кватэрамі. І калі гэта і хто тут вынішчаў тых ёлупняў, нават памкнуўся іх утаймаваць? Наадварот, яны нішчылі і нішчаць тых, хто з імі не згодны. Калі ж хто і браўся за дурноту, каб змагацца з ёй яе ж зброяй, то адразу ўсчынаўся сусветны гвалт. Вось дзе першапрычына, хаця дзевак было мала, нічога не запярэчыш, і — гэта дакладна. І потым, калі ў яго з'явілася нявеста, а ён толькі адслужыў у іх с...й арміі, то не тое што на якую-небудзь аднапакаёўку, а і на вяселле грошай у яго не было. З таго ўсё і пачалося, ён жа не быў сынкам якога функцыянера, аднаго з тых, хто на іх с...я святы заўсёды стаяў на збітай мясцовымі цеслярамі трыбуне пад іх любімым правадыром і зекрыў вочы на шэсце тых, з транспарантамі, сцягамі, надзьмутымі шарыкамі-прэзерватывамі ў руках і п'янымі пысамі. Пэўна, і ён павінен быў штогод ісці пад тымі транспарантамі і сцягамі ў святы, пляскаць у далоні, працаваць на тых ёлупняў у будні і чакаць усё жыццё, пакуль яму, старому і нядошламу ад хвароб, выдзеляць урэшце якую с...ю кватэру, але на што яму тое, у чым ужо не будзе патрэбы? Хіба тыя, у чырвоных мантыях на трыбунах, ці іх дзеці мелі ў тым патрэбу? Ім даставалася ўсё дарма, а яму нават на гэта варта было змарнаваць паўтара года катаржных работ. Хто прыгаварыў яго да тых работ? Пяць тысяч долараў

— вась была цана яго лаяльнасці, законапаслухмянасці і шчасця. Усяго толькі пяць тысяч. А ў тых цыганоў, па якіх ён адкрыў страляніну, былі кватэры? Ці цыганы ўсё яшчэ жывуць у сваіх шатрах дзе-небудзь на ўзлессі? Адкажы мне, лес? Цяжка дыхаючы, ён прадзіраўся праз начны гушчар.

...Лес шумеў у яго над галавой. Ён аблізаў вусны сухім языком і зірнуў на мух. Яны поўзалі ўжо і па твары, яны былі нахабна-смелыя і мэтаскіраваныя, як усе насякомыя. Лес. Адкуль яны ў лесе, паблізу ж няма, здаецца, ні падлы, ні звалкі? Адкуль яны з'явіліся так хутка, нібы іх навялі якім лакатарам? Лес жа такі чысты, жывы і вечны. Пошум лесу — самае цудоўнае, што ёсць на свеце. Хто гэта сказаў? Нейкі пісьменнік. Але ці ведаў пісьменнік, што ў лесе хаваюцца мірыяды такіх вась ізумрудна-зялёных мух і чакаюць свайго часу? Так, ён тады шмат чытаў і нават рыхтаваўся паступаць у інстытут замежных моў. Урэшце, куды заўгодна, толькі б вырвацца з таго гарадка, але тут з'явілася дзяўчына.

...Дзяўчына гнутка і зграбна падабрала пад сябе ногі, а потым лёгкім рухам паднялася з посцілкі, на якой яны ляжалі, і пайшла да ракі. Яна паволі ўваходзіла ў ваду, і ён назіраў, як рака ўбірае ў сябе спачатку яе доўгія ногі, потым голыя акруглыя клубы, спіну і спыняецца на ўзроўні шыі. Тады дзяўчына павярнулася і паклікала:

— Ідзі да мяне. Дно чыстае, пясок. Цёпла. І камары не ўкусяць.

Ён падняўся з зямлі і пайшоў да яе, і вада прыняла і яго, мякка заказытала цела прахалодай, і дзяўчына сказала:

— Хутка мы не зможам сустракацца. Прыйдзе вясень, а потым зіма. Я жыву з бацькам, з сястрой і братам, а ў цябе таксама нельга. Чаму ты такі бедны? Навошта я кахаю менавіта цябе?

Ён падумаў, ён думаў пра гэта і раней, і праз паўзу адказаў:

— Калі ты пачакаеш з год, то я зараблю, колькі трэ-

ба. Усяго толькі год. Больш я нічога не магу і нічога не прашу.

Дзяўчына замест адказу заплюшчыла вочы і пацягнулася вуснамі да яго, каб ён пацалаваў. Валасы яе, колеру саломы, былі мокрыя. Яна абняла яго пад вадой і ашчаперыла нагамі.

— Які ты худы, — сказала дзяўчына. — Зусім хлопчык. І чаму менавіта ты? Магла ж я выбраць каго іншага і не сустракацца з ім вось так, як з табой: за горадам, у полі, у лесе, ля ракі, у пад'ездах?

Замест адказу ён з прыхаванай злосцю прыпаў да яе вуснаў у доўгім пацалунку. Пацалунак гэты становіўся ўсё больш пажадлівым, і тады дзяўчына адарвалася ад яго і сказала:

— Занясі мяне цяпер назад. Ну, хутчэй...

Яна, вядома, згадзілася. Магчыма, такія абяцанні ў жанчын увогуле нічога не вартыя, але ён успрымаў усё сур'ёзна, два гады ўстрымання ў іх с...й арміі зрабілі яго такім, сентыментальным і ўлюблівым. Урэшце, ён увогуле быў такім. Тут якраз ішла поўным ходам іх с...я перабудова, і можна было зарабляць грошы, як здолеш.

Так, хто як здолее. Але ж не мог ён гарбаціць на якім з іх с...х заводаў, бо там цяпер і на хлеб часам не заробіш. Не мог і “шалясець” валютай ці гандляваць пракладкамі, бо гэта — не для яго. Ён доўга прыкідваў тады так і гэтак, і, як ні круці, атрымлівалася яму ўсё роўна далёкая дарога. Так ён і завербаваўся ў адну прыватную будаўнічую фірму ў іх дарагую і залатую сталіцу, як пелася раней у адной з іх с...х песень. Вось тут і пачаліся катаржныя работы, бо ён наняўся працаваць мулярам. Па дзесяць — дванаццаць гадзін у дзень, з раніцы да цямна, і ўсяго, як было сказана ў дамове, за пяцьсот “зялёных”, больш яны не абяцалі, ды і так на яго месца было зашмат жадаючых з вёсак, пасёлкаў ды такіх с...х гарадкоў, як той, дзе ён нарадзіўся: толькі выйдзі на плошчу і свісні — адразу набягуць. У яго ўсё было разлічана: не піць, не курыць, нават не праядаць лішняга. Чатырыста пяцьдзсят

кожны месяц ён павінен быў адкладаць. Але тут тыя сукі пачалі круціць і махляваць — што-што, а на гэтыя яны былі майстры ў іх с...й сталіцы. Замест абяцаных пяцісот выходзіла па чатырыста, а то і менш. Жыў ён у інтэрнаце, спаў у пракураным пакойчыку, дзе ложка стаялі ў два ярусы, як калісьці ў казарме. Але горшае было не гэта і не рабская праца. Там нельга было давяраць нікому і ніколі, нават ноччу, калі спіш, нават у сне. Чыста выпадкова ён падслухаў размову каменданта інтэрната з адным памагатым-шасцёркай. Groшы адтуль не далі вывозіць нікому. Калі не маглі скрасці па п'янцы, то рабавалі пасля палучкі; калі не ўдавалася абшукаць рэчы і сумкі ў час іх адсутнасці, калі яны гарбацілі на будоўлі, то падсылалі шлюх з клафелінам. Яму давалося прыдумаць версію пра брата, які, маўляў, жыве тут недалёка і да якога ён і адносіць на захоўванне грошы, і так ад яго на нейкі час адчапіліся, хаця ён ведаў, што пасля апошняга разліку хутчэй за ўсё будуць чакаць яго ў інтэрнаце, і тады ў ход пойдзе ўсё: гарэлка, шлюхі, а потым, калі не спрацуе, і сіла. Groшы ён зашываў у цяльняшку, якую амаль не здымаў, — вакол пояса і па баках, дзе прыставаў знутры спецыяльныя кішэні. З палучкі мяняў іх рублі на валюту і хаваў. І ўсё роўна ўвесь час трэба было сцерагчыся нечаканага нападу ці яшчэ якой падлянкі. Па хітрасці, зласлівасці і каварству яны былі горш за пацукоў: у іх там склалася нешта накшталт групоўкі, хеўра, якая тлусцела на рабочай скаціне, накшталт яго і падобных, і з механічнай абыякавасцю выплёўвала іх голымі і босымі назад, у іх пасёлкі і вёскі. І тым не менш яму ўдалося перахітрыць тых пацукоў з іх “шчаміламі”, “рэксамі” і шлюхамі са снатворным. Яшчэ раней, за некалькі дзён да апошняй палучкі, ён набыў білет і пасля канчатковага разліку ў інтэрнат не вярнуўся, пакінуўшы там ім на ўспамін тое-сёе з вопраткі, электрабрытву, ручнік, зубную шчотку і чамадан. А пэўна, яны доўга чакалі яго тым днём і той ноччу, анягож, і шлюху туды даставілі, усё як належыць, пакуль ён, як і быў, у рабочай робе і кеджах, не занырнуў

у вагон. Цягнік урэшце крануўся, ён заваліўся на верхнюю паліцу (надыходзіла ўжо ноч) і назіраў, як сплывае гэты жудасны мегаполіс, што адабраў у яго больш года жыцця, як агнёў горада ўсё меншае і меншае, і ўрэшце пачаліся дробныя пасёлкі, раўніны, а потым лес, і тады ён заснуў.

...Лес, па якім ён плёўся ў напрамку ад чыгункі, на яго думку, не мог цягнуцца на вялікую адлегласць. Ён прыкінуў прыблізна — кіламетраў дзесяць, пятнаццаць. Урэшце, тут не тайга, надта не схаваешся. Дый што толку хавацца, калі няма ні жытла, ні ежы, ні грошай, акрамя якой дробязі, толькі “Радам” пад пахай з чатырма патронамі ў барабане. Патроны ж есці не будзеш. Ён прыслухаўся да начных гукаў і вызначыў па іх, дзе чыгунка. Там у іх ужо, напэўна, усё спрацавала і міліцыянеры з “калашнікавымі” пайшлі па следзе. А можа, і не — хіба даведася? Не азірайся, бо ззаду магчыма пагоня — хто гэта сказаў? Хутчэй за ўсё яны з сабой захопяць і сабаку. А калі ў цемнаце ён дрэнна прыхаваў сумку, то сабаку падсунуць яе пад нос і той лёгка возьме след. А пасля гэтага ўжо справа часу, каб дастаць яго. Ён будзе страляць? Скажы, лес, мне страляць? Трэба выбрацца на якую лясную дарогу, няхай цемра, ноч, але трэба — дарога ўрэшце прывядзе да якога балотца, ручая ці канавы і ён саб’е са следу сабаку. Не шукай мяне, сабака, бо я ні ў чым перад табой не вінаваты, падумаў ён. Хіба мне трэба ўвогуле тваё сабачае ці яшчэ якое іншае жыццё? Тым больш — чалавечае? Але ён адабраў ужо не адно. Тыя цыганы — людзі? Скажы мне, лес?

...Лес ціха шумеў над ім. Ён ляжаў на невялікай палянцы, галавой на спаранелым сасновым ствале, рэдкія сонечныя промні прабіваліся да яго, станавілася гарача. “Віць-віць-віць”, — звінела ўгары птушка. Піць. У грудзях, правым баку і ў жываце тлела маленькае вогнішча, якое патрабавала вады. Ён хацеў піць. Пэўна, падумаў ён, зачэпіла жыццёва важныя органы. Недарэмна на ім ужо некалькі гадзін кішаць гэтыя зялёныя стварэнні. А ўжо яны ніколі не памыля-

юцца, бо іх інстынкты адпрацаваны тысячагоддзямі, сотнямі тысячагоддзяў. Ён паварушыў галавой, каб сагнаць іх з твару, і адразу боль уварваўся ў яго, як урываецца на маленькую сонную станцыю ранішні аранжава-сіні экспрэс, каб, не спыняючыся, памчаць далей. Далей — куды? Куды і я неўзабаве памчу — ты ведаеш, птушка? Не крычы так, птушка, зрабі ласку, бо я хачу піць і хачу цішыні.

...ЛЯ маленькай соннай станцыі ўсё і здарылася. Ён тады ўжо змяніў хуткі цягнік на звычайную электрычку, якая везла яго дадому, у той с...ны гарадок, дзе ён нарадзіўся. Ён паспеў купіць сабе спартыўны касцюм, красоўкі, куртку ды пару сумак, якія запоўніў такімі-сякімі падарункамі.

Мужчына быў амаль што дома, ціхая радасць пасялілася ў ім, ён расслабіўся, а гэтага рабіць цяпер ніколі няварта. Грошы, якія выпараў з нацельніка, ён паклаў на дно сумкі, частку, некалькі соцень, пакінуў у кішэні курткі, а брудны нацельнік выкінуў. Ён ехаў дамоў у звычайнай прыгараднай электрычцы, і ў душы ў яго панавалі ціхае замілаванне і спакой.

Электрычка была адна з апошніх, вагон паступова апусцеў, за акном панавала амаль што ноч, і толькі рэдкія агні наплывалі і зноў адыходзілі ў цемру: то заставаліся ззаду ўсе тыя бяздарна і безгустоўна пабудаваныя хаты і домікі, дзе жылі рахманья, пакорлівыя і безадказныя дурні — такія ж, як і ў тым гарадку, дзе жыў і куды ехаў ён.

Таму ён і не надаў спачатку ніякай увагі тым траім, што зайшлі ў вагон на адным з прыпынкаў і, пэўна, збіраліся хутка выходзіць. Зайшлі неяк моўчкі, ціха, быццам заслізгнулі. У слабым святле, а працавала толькі частка асвятляльных плафонаў, ён глядзеў, як яны ішлі па праходзе між сядзенняў, адзін за адным — усе ў таных спартыўных касцюмах і з насунутымі на вочы брылямі плоскіх расейскіх кепак, і пачуццё неўсвядомленай небяспекі ахапіла яго.

У іх, пэўна, усё было разлічана, бо спачатку яны агледзеліся, агледзелі яго і, слізгануўшы вачыма па сум-

ках, селі збоку і насупраць. Так, моўчкі, яны ехалі нейкі час, і мужчына пачаў супакойвацца. Цягнік замаруджваў хаду перад чарговай станцыяй, і тут адзін з іх — скуласты, цемнатвары, з праціснутым пасярэдзіне, нібы ў хворага на пранцы, носам, пасунуўся да яго і, быццам абыякава, спытаў:

— Здалёк едзеш?

І мужчына, падсвядома ўжо разумеючы, што трапіў у пастку, інтуітыўна прыхіліў бліжэй да сябе сумкі і адказаў:

— З Парыжа, мужычкі.

Гэта азначала, каб той не задаваў недарэчных пытанняў, і ў той жа час гаварыла незнаёмцам, што ён чалавек самастойны, не баязлівец і ведае правілы абыходжання. Але яны заспяшаліся, быццам прарвала гаць, і вадаспад пачаў змываць усё на сваім шляху.

— Ну, а нам якраз туды. Вось сумачкі твае там і спатрэбяцца. Дык ты б іх аддаў.

Гэта сказаў другі — у яго ўся левая рука з тыльнага боку была сіняя ад татуіроўкі. Ён выхапіў з кішэні нож. Утраіх яны накінуліся на яго. Адзін схапіў яго за рукі, другі падсунуў нож да шыі, а трэці пацягнуў да сябе сумкі. Мужчына супраціўляўся як мог, мёртва зашчаміўшы ручкі сумак, і тады адчуў удар па галаве, у вачах ярка бліснула святло, а потым ноч уварвалася ў яго і захапіла з сабой.

Ён хутка апрытомнеў. Цягнік, пастукуваючы коламі, ішоў далей, кроў сцякала яму па твары на брудную падлогу, на якой ён ляжаў, — на ёй утварылася лужына. Але самае горшае было тое, што сумак, якія так утульна падпіралі яго бок, больш не было.

...Дадому ён не вярнуўся. Навошта? Вярнуцца, каб расказваць тым дурням, што яго абрабавалі, як апошняга лоха? Ці, можа, паплакацца дзяўчыне? І той дзяўчыны ён больш не бачыў. Хто ведае, дзе яна цяпер у гэты час, ноччу, калі ён бяжыць праз лес? Пэўна, яна даўно замужам і спіць зараз у ложку з мужчынам ці займаецца любоўю. Можа, яе звелі за свет, а можа, з'ехала сама, а можа, проста стала шлюхай...

Урэшце, гэта даўно перастала яго цікавіць. Амаль з той пары, калі ён уладкаваўся ў рэдакцыю занядбанай другараднай газеты і стаў у іх распаўсюджвальнікам і адначасова начным вартаўніком — трэба ж было яму недзе жыць і спаць, вось ён і спаў у іх на складзіку, сярод мяшкоў і пачак з газетамі. А днём ён шукаў тых трох — паўгода з дня ў дзень па тым маршруце, прадаючы газеты ў цягніках і ўглядаючыся ў твары пасажыраў. Пад пахай у яго быў наган, яго “Радом”, набыты на тыя даляры, што засталіся ў кішэні курткі і якія яны не паспелі ці не здагадаліся вытрасці.

Зрэдку на яго маршруце сустракаліся знаёмыя з таго гарадка, дзе ён нарадзіўся і адкуль знік, але ён навучыўся іх пазбягаць, ды і часу прайшло шмат. Гаварыць яму з імі не было патрэбы, яны даўно існавалі ў розных вымярэннях. Дый пра што гаварыць? Пра тое, як ім жывецца ў іх с...м горадзе, адкуль усе, хто хоць чаго-небудзь варты, уцякаюць, а застаюцца толькі зусім бездапаможныя ды тыя самыя хітрыя ёлупні, якія групоўца там па адных ім вядомых прыкметах?

Той-сёй з іх марыць пра заробкі на заходнім напрамку, пра тое, каб нават уладкавацца там і яшчэ больш — застацца назаўсёды. Але гэты марныя спадзяванні, як марна спадзявацца на тое, напрыклад, што цябе мінуюць хваробы, ці старасць, ці здрадніцтва, ці яшчэ што. Хіба не ездзілі яны да тых жа “паноў” за Буг і не ўпэўніліся на асабістай скуры, што большасць з іх зусім не добразычлівыя анёлы, а тыя ж самыя хітрыя дурні са зласлівымі тварыкамі гаспадаркоў і жывельнай пагардай да тых, хто хоць часова, а трапіў пад іх уладу.

Ён часта ўяўляў сабе, як сустрэне тых трох — тых, хто, па сутнасці, адабраў у яго не грошы, а лепшы ў жыцці час, надзею, спадзяванні, пачуццё годнасці. Неяк ён нават вырашыў, што спаткаў іх, але калі падсеў бліжэй, зразумеў, што памыліўся. Ён працягваў шукаць, але аднойчы, седзячы ў напаяўпастым вагоне з рэштай газет у сумцы, ён, па звычцы, пачаў аднаўляць у памяці абліччы ўсіх трох і ...сумеўся. Ну, што тыя ску-

ластыя твары — зараз такіх поўна; што, урэшце, та-туіроўка на далоні — і такіх цяпер хапае, кожны другі “распісаны”. І ён раптам з жахам адчуў — ён стаў забываць іх. І тады ён спужаўся.

...Ён спужаўся ў сне. У вагоне было шумна ад крыкаў, мужчына якраз задрамаў, і калі ачунаў ад кароткага і неглыбокага сну, убачыў, што крычаць і лаюцца цыганы, і яшчэ дзяўчына, па выглядзе шлюха, а дзе яны ўвайшлі ў вагон, ён не бачыў. Ён міжволі прыслухаўся і зразумеў, што дзяўчына — наркаманка і просіць даць ёй “дозу”, а грошы яна, вядома, аддасць ім пасля, што “машына”, гэта значыць асабісты шпрыц, у яе заўсёды пры сабе, што ёй вельмі блага і трэба хутчэй, нават зараз, “шырануцца”.

Цыганы былі маладыя, нахабныя, добра, але без густу “прыкінутыя”, іх таксама было трое: ён даўно заўважыў, што яны амаль ніколі не ходзяць і не ездзяць па адным. Нават пакапаўся ў памяці, каб прыпомніць такія выпадкі, і не знайшоў. Не было для яго адкрыццём і тое, што дзяўчына просіць у іх наркату, бо спытайце нават у іх с...м горадзе, там, дзе ён раней жыў, любога таксіста: куды той возіць вечарам маладых дзевак, і той адкажа — у мікрараён, туды, дзе жывуць панаехаўшыя з Расеі цыганы, якія і гандлююць цяпер наркотыкамі, папярэдне прывучыўшы да іх такіх вась с...х шлюх. І яму іх, тых шлюх, не шкада, няхай прападуць усе прападам, усіх не выратуеш, бо дурнота даўно правіць тут баль і яе не пераможаш.

Між тым цыганы разваліліся на сядзеннях, адзін закінуў ногі на процілеглае, і пачалі гаварыць між сабой па-свойму, выкрыкваючы асобныя словы, і яшчэ енчыла тая шлюха — усё гэта раптам пачало нерваваць яго. Іх крыкі станавіліся ўсё больш гучнымі, у яго закалола ў скронях. Ён хацеў устаць і перайсці ў іншы вагон, але яны раптам змоўклі, і ён застаўся.

Мужчына задрамаў, але шум пачаўся нанова. Дзяўчына зноў пачала прасіць, і адзін з цыганоў — лупаты, у доўгім, да пятак, плашчы і белым шаліку, нахіліўся да яе твару і раптам прапанаваў:

— А ты адпрацуй. Адразу і разлічымся, — ён ужо расшпільваў шырынку.

— Ды ты што, звар'яцеў? — заенчыла дзяўчына. — Я так не магу, не — ты вар'ят.

— Хіба ты так не рабіла? Якая табе розніца, дзе і як? Адзін француз сказаў: цяпер жанчыны кахаюць не сэрцам, а галавой. Вось і ты палюбі мяне галавой...

Абодва яго хаўруснікі зарагаталі.

— Што, так вась сорамна? — ціснуў на дзяўчыну лупаты. — А ты газетай засланіся. Зараз мы яе купім. Унь і разносчык сядзіць.

І крыкнуў праз праход, звяртаючыся ўжо да мужчыны:

— Гэй ты, прынясі газету! Усё роўна якую!

Мужчына не варухнуўся. У скроні яму грукала кроў, твар яго скамянеў.

Лупаты падняўся са свайго месца, выцягнуў з кішэні плашча банкноту і пайшоў да яго.

Цягнік імчаў, бразгала ад вібрацыі верхняга паліца, за вокнамі гусцела цемра.

— Рэшты не трэба. Давай газету.

— Не прадаецца, — мужчына змахнуў грошы на падлогу.

Лупаты зірнуў яму ў вочы і марудна, задам, адышоў да хаўруснікаў. Яны перакінуліся некалькімі словамі пасвойму, раптам падхапіліся і ўсе ўтрох пайшлі на яго. І тады мужчына саўгануў рукой пад куртку, і выцягнуты на волю наган цьмяна бліснуў у святле плафонаў.

Яны адразу спыніліся, але самы малады з іх, у жоўтай скураной куртцы, які ішоў ззаду, закрычаў:

— Ды не бойсь, гэта ў яго не сапраўдны!

І тут мужчына ўстаў ім насустрач, ускінуў руку са зброяй, і тры стрэлы, без паўзы, адзін за другім узарвалі вагон.

...Хутка развіднела. Лес ажыў і напоўніўся галасамі птушак і мяккім шолахам маладога лісця ў вершалінах дрэў.

Мужчына ішоў па вузкай дарозе ў выбраным ім напрамку. Ён стаміўся, бо не спаў ноч, але не гэта непа-

коіла яго. Мапа — вось што яму трэба, думаў ён, а яшчэ другая вопратка і потым — спадарожная машына ў бок мяжы. Лепш да ўкраінскай. Ён згубіцца там, сярод іншых, ідзе ўжо лета, на дарогах поўна бадзяг, уладкуецца куды на сельгасработы ці, наадварот, застанецца ў якім вялікім горадзе, не ўсё яшчэ так дрэнна. Мужчына абшукаў кішэні курткі і нагавіцаў. Грошай, у асноўным ад продажу газет у той дзень, было няшмат, але на хлеб і спадарожную хопіць.

Цяпер трэба зайсці ў якую вязковую краму і купіць хлеба. Усё роўна ён мусіць вылезці калі-небудзь з гэтага лесу — тут ужо нічога не зробіш. Лес становіўся ўсё больш рэдкі, дарога ўсё шырэйшая, і мужчына разумеў, што хутка выйдзе да якога жылта. Ён зірнуў на гадзіннік і вырашыў адпачыць, бо крамы адчыняцца яшчэ не хутка. Мужчына збочыў на ўзгорак і прысеў пад сасной, спінай да дрэва. “Дай мне частку сваіх сіл, дрэва, — папрасіў ён у думках, — бо наперадзе ў мяне зноў дальняя дарога, і за мной ужо ідуць, каб адабраць апошняе, што ў мяне засталася: мой наган і маё жыццё”.

Раптам ён задрамаў, нават не задрамаў, а быццам праваліўся ў забыццё. Сон быў кароткі і цяжкі. Мужчыну снілася будоўля: вецер працінаў яго на вышыні, рыштаванні пахістваліся пад нагамі, а ён адну за адной клаў цагліны. Раствор — цагла, цагла — раствор. Ён прачнуўся і застагнаў, бо цела здранцвела, было золка і холадна, выпала раса, і ногі яго ў красоўках прамоклі. Мужчына зірнуў на гадзіннік і падняўся.

Праз нейкія паўгадзіны ён ужо выйшаў ці то да пасёлка, ці то да вёскі. Мужчына не рызыкаваў спытаць у рэдкіх сустрэчных, дзе знаходзіцца крама, меркаваў, што ўсе крамы звычайна ў цэнтры, і ён пайшоў па вуліцы да цэнтра, які вызначыў па двух, больш высокіх за іншыя, у два ці тры паверхі будынках.

Крама якраз займала першы паверх аднаго з гэтых будынкаў, яна адчынілася а восьмай гадзіне раніцы, ён прачытаў пра гэта на шыльдзе, а было ўжо каля дзесяці. Мужчына зайшоў у дзверы і спыніўся ля прылаўка. Людзей было зусім мала. Мужчына ўбачыў бя-

шанкі кансерваў, хлеб і стаў у чаргу. Ён папрасіў у прадаўшчыцы — мажнай жанчыны гадоў сарака з ружовага колеру бародаўкай ля носа — хлеба, некалькі бляшанак кансерваў і мінеральнай вады.

Прадаўшчыца прынесла хлеб, кансервы, і мужчына дадаў:

— І торбачку якую.

— Хіба вы ішлі ў магазін без торбы? — раптам спытала прадаўшчыца і ўважліва зірнула на яго. — А вада? Вы не тутэйшы? У нас ніхто гэтую ваду не п'е, у мяне ўсяго адна скрыня, бярэце што больш моцнае.

— Угаварылі. Бутэльку віна.

— Зараз. Я толькі на хвіліну на склад.

Жанчына зайшла ў бакоўку і прычыніла за сабой дзверы, але ён не звярнуў на тое ўвагі. Неўзабаве прадаўшчыца выйшла. У руцэ ў яе была бутэлька віна. Яна палічыла грошы, збілася, пачала нанаву, рукі ў яе нервова соўгаліся, і тут ён нібы ачунаў, заспяшаўся і сказаў ёй, што рэшту можна пакінуць сабе, і таропка выйшаў з крамы.

Мужчына ў думках аблаяў сябе за страту пільнасці, хаця, можа, яму і падалося, і шпарка пакрочыў па вуліцы назад, да лесу. Пласцікавы пакет у руцэ быў поўны. Ён хацеў збочыць у які завулак, а не ісці па гэтай бясконцай вуліцы — да лесу яшчэ было парадкам, але прымусіў сябе рухацца нармальна і не пераходзіць на бег. Да рэдкіх соснаў, што раслі на ўскрайку, было ўжо метраў трыста, калі за спінай ён пачуў гук матора, а потым віск тармазных калодак, азірнуўся і — пабег, бо з міліцэйскага “ўазіка” ўжо выскоквалі міліцыянеры ў камуфляжнай форме. Адзін з іх закрычаў: “Стой!”

Мужчына кінуў ужо непатрэбны пакет і паскорыў бег. Ззаду ён пачуў стрэл, потым другі, а потым загрузкаў “калашнікаў”, у правы бок ля грудзей яму ўдарыла, стала раптам горача, і ён упаў. Мужчына праляжаў так некалькі секунд, але ўскочыў на ногі і кінуўся да бліжэйшых дрэў, і лес схваў яго. Ён адразу ўзяў убок, там былі кусты, раслі трава і мох, потым зноў памяняў

напрамак, ззаду спачатку чуліся галасы і трэск сухіх галінак пад нагамі тых, хто яго праследаваў, а потым яны згубілі яго, не чулі, а сабакі ў іх не было.

...Сабака павінен вывесці іх да яго. Ну, няўжо ў іх няма сабакі? Чакаць не мае сэнсу, бо цяпер для яго ўжо нічога не мае сэнсу. Толькі адно, апошняе. Дык няхай яны прыйдуць хутчэй — тыя с...я міліцыянеры, ён жа кінуў сумку і пакет, няўжо так цяжка ўзяць яго след і прыйсці сюды, на гэтую палянку, і забіць яго? Прыйдзіце і забіце — ён і адышоў у лес усяго якіх кіламетраў пяць — восем, не больш. Хіба так цяжка знайсці яго? Забіце, бо ён ляжыць ужо другія суткі, і мухі адкладаюць яму на твар яйкі лічынак.

Мужчына скасіў вачыма і ўбачыў, як ізумрудна-зялёныя насякомыя рухаюцца па яго шчоках, руках і грудзях. Мухі лезлі яму ў вочы, нахабна абляпілі твар, і ён нават не мог сагнаць іх. Навошта вы так мучыце мяне, мухі?

Мужчына застагнаў і паспрабаваў паварушыць пальцамі рук. Боль адразу працяў яго. Левая рука ўжо не слухалася, затое пальцы правай звыкла намацалі рукаятку рэвальвера. Хутчэй бы яны прыйшлі. Ён націсне на курок, яны пачнуць страляць у адказ і заб'юць яго. Цікава, кім яны яго лічаць: пэўна, небяспечным злачынцам, маньякам, які проста так забівае людзей? А кім яго лічыць тая шлюха-наркаманка? А яго былая нявеста, якая, пэўна, вырашыла, што ён з'ехаў назаўсёды і падмануў яе? А яго бацькі, якім ён не паказваўся на вочы ўжо два гады? А тая прадаўшчыца, якая пазваніла з падсобкі ў міліцыю ці ў сельсавет?

Пэўна, яе і многіх іншых папярэдзілі, што ён можа зайсці ў краму ці неяк інакш звярнуцца да людзей. А яны — людзі? Скажы мне, лес, яны ўсе — людзі?

Сонца сляпіла яму вочы, але цела было халоднае, ён адчуваў гэты холад. То зямля цягнула яго да сябе. Што ж, ён стане зямлёй, і тое здарыцца, пэўна, ужо хутка. Але я не хачу, падумаў ён, ляжаць так яшчэ ноч і яшчэ дзень — мухі ператвораць чаканне ў суцэльнае пекла. А ноччу вы спіце, мухі?

Мужчына намацаў рукаятку рэвальвера і марудна, амаль пяшчотна спіснуў на ёй пальцы. Указальны лёг на курок. Ён прыўзняў рулю і двойчы націснуў. Стрэлы амаль аглушылі яго, цела ўздрыгнула, і ён адразу страціў прытомнасць, але хутка ачуняў. Больш страляць ён не будзе, бо ў барабане засталіся толькі два патроны. Чаму ж яны не ідуць, чаму ніхто не ідзе, каб скончыць усё гэта?

У грудзях у яго зноў запалала вогнішча. Чаму не ідзе дождж? Ён бы хоць і не нападў яго, але, нападўна, прагнаў бы мух. А ноччу яны паляцяць у свае сховішчы ці застануцца поўзаць па ім і адкладваць яйкі?

Сонца паступова скочвалася да небакраю, і цень упаў яму на твар. Па-ранейшаму навокал было пуста, і лес ціха шумеў пра сваё. Пра што вы размаўляеце, дрэвы? Кажуць, што ўсе расліны разумныя і трымаюць сувязь між сабой і што яны прадстаўнікі высокаразвітай фітацывілізацыі. Кім вы лічыце мяне, расліны?

Урэшце, усе мы становімся раслінамі, хаця не — гноём для іх, гэта больш дакладна. Вы прымеце мяне як гной, дрэвы?

Мужчына пачаў павольна падцягваць рэвальвер: спачатку да грудзей, потым да галавы. Урэшце руля ўперлася яму ў скроню. І тады ён удыхнуў як мага больш паветра і націснуў на курок.

...Праз суткі на целе ўжо кішэлi чэрві, а яшчэ праз нейкі час на пах прыйшла пацучыха. Яна была брухатая і зрабіла гняздо проста ў трупе, разлічыўшы, што ежы ёй і патомству хопіць надоўга.

Усе малпы любяць бананы

У пакоі стаялі: два ложка (адзін меншы), канапа, стол і крэсла. Загрувашчаная ўсялякім хламам вітальня па баках раздвойвалася на кухню і прыбіральню. Вокны выходзілі на захад, і ў іх амаль не трапляла сонечнае святло. Хіба што ў другой палове дня.

Ішла якраз другая палова.

“Не хадзі на вуліцу”, — сказала жанчына.

Хлопчык — неахайна апрануты, з бляклымі, бясколернымі валасамі на дэфармаванай галаве, няўцямна, зацята і касавура зірнуў на яе цёмнымі, неспакойнымі вачыма.

“Чаму? — спытаў ён незадаволена. — Я хачу!”

“Адыдзі ад дзвярэй”.

“Я хачу гуляць”, — настойваў хлопчык.

“Толькі не зараз, потым...”

“Калі гэта — потым?”

Замест адказу маладая жанчына нервова зацягнула фіранкі на двух вокнах, якія выходзілі ў двор, а потым асцярожна зірнула ўніз. Паверх быў пяты. На двары некалькі падлеткаў вяла бегалі за мячом. Амаль усе яны былі цёмныя і жукаватыя. Непаголены мужчына ў спартыўным трыко нёс на выбіўку брудны дыванок. Бомж рыўся ў сметніку. Дзяўчаты на лаўцы прагна палілі, гучна мацюкаючыся.

Жанчына адышла ад акна і лягла на канапу. У яе быў вялікі рот і амаль што гожа, але заўважна абцяжараны пажадлівасцю твар.

Сукенка задралася, агаліўшы сцёгны.

“Памаўчы!”

“Хачу есці, а потым гуляць! На вуліцы. Хачу бананаў”.

Жанчына мяккім каціным рухам адкінула з ілба пасму цёмных валасоў.

“Ты занадта ўпарты. Як твой увішны бацька. Калі будзеш такім, то, як і ён, апынешся ў турме”.

“Хачу ў турму”, — прамармытаў хлопчык.

Жанчына недачула. Яна шукала цыгарэты.

“Што ты мармычаш? Ты ж ведаеш, што я гэтага не люблю...”

“Ты маніш, — узвар’яваўся хлопчык. — У двары кажуць, што яму ў турме лепш, чым тут, з табой...”

“Ах ты, падкалоднік..., — незалюбіла жанчына. Твар яе адразу стаў непрыгожы і набыў зласлівыя рысы. — Маленькі юрод...”

“Я не юрод!” — няўпэўнена сказаў хлопчык.

“А ты высветлі гэта ў люстэрку! Яно табе ўсё скажа! Малпа!”

Замест адказу хлопчык нядобра зірнуў на яе і зноў нешта замармытаў, але так ціха, што яна не разабрала слоў.

Пошукі працягваліся. Цыгарэты быццам праваліліся.

“Ты ўвесь час дома, а святло не ўключаеш. А паесці дасі? Хачу банан!”

“Ш-ш-ш-ш-ш, — сказала жанчына і прыслухалася. — Памаўчы крыху”.

“Выпусці мяне. Там гуляюць у мяч”.

“Потым, пацярпі”, — яна шукала пачак. Там яшчэ павінны ляжаць пара-тройка цыгарэт.

“Ты баішся?” — раптам спытаў хлопчык.

“Не”.

“Тады чаму мы хаваемся?”

“Так трэба”.

“На двары казалі — ты блядзь. Я чуў. А ты — блядзь?”

Жанчына рыўком узнялася з канапы, пасунулася да хлопчыка і ўдарыла таго па вуху, ад чаго адразу раз’юшылася і пачала моўчкі біць па чым трапляла.

Хлопчык з цяжкасцю выкруціўся з яе рук. Абодва задыхаліся. Жанчына села на канапу і раптам убачыла пад сталом пачак з цыгарэтамі. Яна дацягнулася да яго, выняла цыгарэту і запаліла. Малы, між тым, упаў на зэдлік і пачаў разгойдвацца ўзад-уперад, мармычучы напаўголасу. Жанчына не зрэгавала, але слых яе абвастрыўся. Адноўчы, прыкладна ў такой жа сітуацыі, яна неяк прыслухалася да яго мармытання і вылавіла некалькі дзіўных фраз. Яна тады не дала веры і вырашыла, што проста недачула ці зразумела штосьці не так.

Жанчына і зараз выцягнула шыю, каб лепш чуць, але гукі на лесвіцы адразу адцягнулі яе ўвагу. Крокі. Усё вышэй.

“Не варушыся...”, — сказала яна сыну.

Крокі за дзвярыма набліжаліся. Потым сціхлі. Бомкнуў званок, і абодва знерухомелі ў раптоўным прыступе страху. Страх перадаецца.

“Ш-ш-ш-ш-ш, — зноў прашаптала жанчына хлопчыку. — Маўчы...”

Званок яшчэ бомкнуў і пачаў звінець бесперапынна. Потым стала ціха.

Паўза.

Абодва сцішыліся, амаль не дыхаючы.

“Адчыні!” — прагучала з-за дзвярэй.

Голас быў жаночы.

Маўчанне.

Жанчына зрабіла знакі хлопчыку, каб той сядзеў ціха.

“Адчыні!” — зноў прагучаў голас. — Я ж ведаю, што ты дома і ўсё чуеш. Ну, я прашу цябе, адчыні!”

Паўза.

Дзверы раптам задрыжэлі ад дробных, настойлівых удараў.

“Адчыні, адчыні, адчыні!”

Жанчына ў пакоі злёгка пабляднела. Хлопчык заціх, нібы скамянеў.

“Адчыні! Я прашу цябе. Ну, не вымушай мяне чакаць, я гэтага не стрываю, ты ж ведаеш!”

У пакоі абодва замерлі на сваіх месцах. Страх нібы згусцеў у паветры і задушлівым воблакам абвалок іх целы.

“Я прынесла табе кветкі! І выпіць ёсць! Усё, што трэба. Адчыні, чуеш? Я ведаю, што ты дома. Так, ведаю, не муч мяне...”

“Ціха, не варушыся, — зноў прашаптала жанчына хлопчыку. — Маўчы...”

“Я і мальцу твайму на падарунак прынесла. Эй, малец! Пагуляеш пару гадзінак, а я табе аддзячу! Чуеш, піянер? Адчыніце! Усё роўна я не сыйду, так што лепш вам адчыніць, дурыкі!”

“Падарунак! — раптам занерваваўся хлопчык. — Ты чула? Яна казала пра падарунак!”

“Ціха, прашу цябе, — выдыхнула жанчына. — Яна пойдзе. Пагрукае і пойдзе”...

“Чаму ты яе не пускаеш? Мо, яна прынесла бананаў!”

“Не хачу. Лепш два п’яныя мужыкі, чым яна адна. Ты не разумеш. Маўчы”.

“Хачу бананаў! Хачу падарунак!”

“Ш-ш-ш-ш-ш...”

“Хачу!”

У дзверы зноў загрузалі.

Паўза.

Раптам хлопчык сарваўся з зэдліка і кінуўся да дзвярэй. Маці паімкнулася перахапіць яго, але не здолела.

Дзверы расчыніліся, потым зачыніліся.

У вітальні стаяла рослая жанчына з кветкамі ў руках. У яе былі рэзкія рысы твару і на кутніх зубах каронкі з простага металу. Яна ўсміхалася шырокай усмешкай.

“Не чакалі? — прывязліва спытала госця з прыхаванай і злой іроніяй. — Чаму так доўга не адчынялі? Ну, прывет!”

“Падарунак,— напамніў ёй хлопчык. — Ты абяцала падарунак!”

“Госпадзі,— сказала яго маці,— гэта ж трэба так зацyklіцца. Не прасі ніколі!”

Гаспадыня кватэры, вымавіўшы гэтыя словы, устала з канапы і зноў нервова запаліла. Пусты пачак яна кінула на стол. Адначасова яна зірнула ў твар госці — і нібы іскра прабегла паміж імі. Абедзве сцішана дыхалі. Вочы іх сустрэліся.

Паўза.

“Дзе падарунак?” — амаль крыкнуў хлопчык.

“А я з понтам, піянер,— зноў усміхнулася госця. — З сабой няма, але...”

Яна паклала кветкі, дастала з сумачкі грошы і дала хлопчыку.

“Ідзі купі сабе сам. Што хочаш”.

Хлопчык таропка выхапіў у яе з рукі паперкі. На далоні госці на кароткі міг ён убачыў сінюю наколку. Чытаць хлопчык не ўмеў. Ён паспеў яшчэ кінець позірк і ў сумачку незнаёмкі. Але там, акрамя бутэлькі, быццам нічога не было.

“Колькі банаў я здолею купіць на гэтыя грошы? — спытаў ён. — Ты чуеш?”

“Мяркую, шмат. Вось і купі сабе іх сам,— усміхнулася госця. — Што, не фурычыш?”

Яна ўжо лёгкім рухам пыхала яго да дзвярэй.

“Ідзі...”

Хлопчык выйшаў. Дзверы за ім зачыніліся. Спіснуўшы ў кулаку грошы, ён спуściўся ўніз.

На двары гулялі ў мяч.

“Гэй ты, становіся побач”, — прапанавалі яму. Але ён адмовіўся. За домам, на вуліцы, як ён ведаў, грувасціліся некалькі кіёскаў гандляроў. Ён скіраваў туды. Грошы. У яго былі грошы. Маці яму амаль ніколі не давала іх. Хіба калі загадвала схадзіць па хлеб. А ён любіў бананы. І ён не любіў маці. Так. Ніколі. Ён купіць банаў. Шмат банаў.

Хлопчык таропка прайшоў праз двор і апынуўся на вуліцы. Ля кіёскаў ён спыніўся. Вочы яго разбягаліся,

разглядаючы мноства каляровых этыкетак. Прахожыя спыняліся, куплялі і елі бананы.

Праз пару гадзін, пацяжэлы ад з'едзенага, ён вяртаўся дамоў. Смуродны ліфт звыкла павёз яго на пяты паверх. Парыпвалі тросы і блокі. Хлопчык намацаў на шыі шнурок ад чаравікаў. На ім вісеў ключ. Ліфт спыніўся. Ён выйшаў і перад дзвярыма прыслухаўся. Там, у кватэры, было ціха. Ён уставіў ключ у адтуліну замка і павярнуў яго, потым зайшоў.

Нюх у яго заўсёды быў абвостраны. Тытунь. Парфума. Рэзкі пах парфумы і жаночага цела. Ён ціха прайшоў праз вітальню і зазірнуў у залу. Нешта было не так. Ён насцярожыўся, як звераня.

Целы. Два голыя жаночыя целы. Жанчыны спалі абняўшыся. Стаяла пустая бутэлька на століку і дзве шклянкі. Парфума і тытунь. Ён задыхаўся. Нейкі час ён стаяў нерухома і глядзеў. Страх. Ён адчуў яшчэ і страх. А яшчэ пакутлівы сорам і пагарду. І яшчэ нянавісьць. Варожасць да гэтага свету скаланула яго. Адступаючы, ён пасунуўся назад.

Кухня. Газавая пліта. Прыбіральня. Там яго званігавала. Ён з'еў каля дваццаці бананаў. Зноў газавая пліта.

Ён прыпыніўся ля яе і павярнуў адну гарэлку. Газ пайшоў у паветра, ён адчуў яго пах і лёгкае шыпенне. Хлопчык адкруціў другую гарэлку, трэцюю і апошнюю, чацвёртую. Потым адступіў да дзвярэй, выйшаў у пад'езд і старанна зачыніў за сабой дзверы.

Ён доўга сядзеў на пустым ужо двары і назіраў за вокнамі сваёй кватэры. Там было цёмна. Аніякага руху, ціха.

“Цяпер яго возьмуць у турму, — думаў ён. — І няхай яму кажуць, што там дрэнна — гэта не так. Бо горш, чым тут, няма нідзе ў свеце. І калі кажуць, што людзі добрыя і паважаюць адзін аднаго і любяць дзяцей — гэта таксама звычайная мана. Усё на свеце — мана”.

Ён глядзеў на вокны. За кожным з іх былі людзі. І ўсе рабілі брыдкае, ненавідзелі, хлусілі і баяліся адзін аднаго.

Усе малпы любяць бананы

І ён пачаў разгойдвацца і звыкла мармытаць сваё. Як ён вырасце і будзе іх забіваць. Кожнага, хто прымусіць яго калі-небудзь спазнаць страх, хто зманіць яму хоць у самым дробным. І як яму добра і ўтульна будзе там — у турме. Там, урэшце, даюць бананы?

Цемра ўжо агортвала яго. Яна была казытліва-жорсткая ад шуму вялікага горада, які ніколі не спаў. Ні раніцай, ні днём, ні ноччу.

А тыя, двое ў кватэры, спяць?

Яго зноў пачало ванітаваць. Бананы. Ён з'еў іх зашмат.

Уначы гучней бруяць фантаны

А другой гадзіне ночы Пётра Вашкевіч прачнуўся, бо званіў тэлефон. Халодны веснавы дождж грукаў у падаконне. Пётра дацягнуўся рукой да століка і зняў слухаўку.

Далёкі, глухі і незнаёмы голас перасцярог:

— Не кладзі трубку.

І Пётра, яшчэ спрасонку, спытаў:

— Ты хто?

— Я, ну скажам, твой анёл-ахоўнік, — сказаў голас у слухаўцы.

— Розыгрыш, — стомлена і раздражнёна буркнуў Пётра. — Я хачу спаць. Мог бы прапанаваць свой моўны сверб пакуль людзі ў ложка не кладуцца.

— Прабач, раней не выпадала, — сказаў анёл-ахоўнік. — Ды ў мяне і зараз мала часу. Дарэмна не тэлефаную, бо маю асаблівую цікавасць. Менавіта зараз.

— Добра, — раптам згадзіўся Пётра, быццам прымаючы ўжо гульню незнаёмца, — тады чаму ты не з'явіўся ўвачавідкі?

— Нельга, — растлумачыў анёл-ахоўнік. — А хіба так не зручней? Да таго ж тэлефон — рэч дастаткова ірэальная, ці не так? Тэлевізар, камп'ютэр, мікралептонны кластэр, напрыклад. Тут недалёка і да мяне.

— Не даю веры, — сказаў Пётра. — Але калі табе не шкада грошай на міжгароднія размовы... Дарэчы, у цябе крылы?

— Магу прыняць любое аблічча. І крылы, калі спатрэбяцца, я ж проста існасць.

— Лухта, — пазяхнуў Пётра. — Ад чаго ты мяне ахоўваеш? Нападу ж аніякага няма. Тут у нас, праўда, мясцовыя мафіёзі, як усюды. Кусаюць, здараецца, ды адпыхваюць адзін аднаго, як парсюкі ля карыта. Дык я да таго карыта не прагну. Я інтраверт, разумееш? Хіба цагляна на голаў зваліцца?

— Не скажы, — засмяяўся голас у слухаўцы. — Лепш успомні, як дванаццаць гадоў назад, у каравуле... памятаеш?

Пётра падумаў і прыгадаў вайсковае мінулае: як яны ахоўвалі склады з палівам у летнім лагеры пад Бабруйскам і неспадзявана звар'яцеў Саід — радавы з іх роты, увесь час ціхі, брудны з выгляду небарака-абборыш, ахвяра нейкага раённага ўсходняга ваенкамата. Саід па-сабачаму завуў, кінуўся да зброі і выпусціў па людзях амаль паўмагазіна. Ён забіў аднаго і параніў двух, кулі мінулі тады яго, Пётру.

— Пра гэта я многім расказваў, — адзначыў Пётра.

— Згода, — настойваў голас у слухаўцы. — Тады адкінь гадоў сем, уяві сабе восень і рыбацкую хатку ля возера. Ты чамусьці прачынаешся, нават да дзвярэй дапаўзаеш, а потым адчыняеш вокны, юшку. Праз чадны газ шмат хто да Абрама на піва патрапіў. Як казаў паэт: “усеўладна смерць, яна на варце і ў шчасця час...”

Пётра падумаў і вырашыў, што пра гэты выпадак у старажоўцы, калі ён рана зачыніў юшку, бадай, нікому не гаварыў.

— Карацей, — сказаў ён. — Што ты хочаш? Бо мне сумна, анёл ці хто ты там яшчэ, ад такіх размоў.

— Развітацца. Я адыходжу.

— Я павінен разлічыцца за клопат? — спытаў Пётра. — Пачаставаць шклянчакай крыві ці кавалачкам душы?

— Блюзнерыш, — адзначыў анёл-ахоўнік. — Калі б ты мог прадбачыць будучыню...

Пётра скінуў ногі з ложка і перасеў у крэсла.

— Са мной нешта здарыцца непрыемнае? — пацікавіўся раптам ён. — Гавары, крылаты, не цягні. Ты ж павінен прадбачыць і будучыню.

— Даведаешся ў свой час.

— Не мяці мяцеліцу. Досыць. Хто ты?

— Цягнік адыходзіць раніцай. А ў сталіцы цябе сустрэне жанчына і ўсё раскажа. Ты будзеш у небяспецы. Як, згода?

— Ага, ужо больш горача. З гэтага б і пачынаў, — сказаў Пётра. — Але мне няма да каго ехаць. Ні з кім там у апошні час не прыкурваю.

— Інертнасць, — адказаў голас у слухаўцы. — Беларусы скрозь такія. Індзейцы Еўропы. Дзікуны.

— Голас быццам знаёмы, — сказаў, вагаючыся, Пётра. — Прадстаўся, у рэшце рэшт.

— Спяшайся. Жанчыны ў тваім выпадку адзін раз чакаюць. Гэта вельмі важна для цябе, дзівак.

— Бадай, здагадваюся, — сказаў Пётра. — Я патрэбны зараз аднаму чалавеку, ну, няхай той жанчыне. Але ж мы даўно разышліся ў розныя бакі. Я не паеду.

— Ну, не зусім такое.

— Дык што, будзем гуляць у схованкі? — спытаў Пётра ўжо злуючыся.

— Памнажаючы пазнанне — памнажаеш журбу. Ты б лепш збіраўся, дурань.

— Слухай, мікралептонны кластэр, існасць ці як цябе, а ты б на маім месцы паехаў? — пацішэў крыху Пётра.

— Прыгажосць усё-такі вялікая сіла, — уздыхнуў анёл-ахоўнік. — Я рызыкнуў бы.

— Бывай, крылаты, — незадаволена ўздыхнуў Пётра. — І не перашкодзіла б, каб не званілі ўначы. Анёлы ці проста жартаўнікі.

— Яшчэ адно, — сказаў голас. — Не пакідай адчыненымі дзверы. Ноччу, напрыклад.

Пётра выцягнуў з пачака цыгарэту і запаліў.

Уначы гучней бруяць фантаны

— І каму я гэтак у апошні час спатрэбіўся? Хто ж такі да мяне завітае? — пацікавіўся ён. — Застрашваеш, крылаты?

— Карнікі выбару, скажам так.

— Ну, лепш бы якая дзеўка, месца хопіць.

— Я стаміўся тлумачыць. Бывай і ты, — ахалодзіў яго анёл-ахоўнік.

І на тым канцы паклалі слухаўку.

За акном па-ранейшаму сек дробны дождж. Вулічны ліхтар хістаў у пакойчыку мёртвым прывідным святлом.

Пётра адчыніў фортку і пачуў, як шуміць вецер ды ціха скуголіць у двары сабака.

— “Закручаны”, — падумаў ён уголас. — Але зашмат пра мяне ведае. І пра жанчыну. Ну, сказаў бы ўадкрытую, якая патрэба, дык не, наганяе жаху. Але ж, як не бачыш страху, то і не страшна...

Ён выкінуў недакурак у фортку і зноў лёг. “Я засынаю”, — падумаў ён і сапраўды хутка і моцна заснуў.

* * *

Гарадок, дзе ў апошні час спыніўся Пётра, быў маленькі, увесь у зеляніне дрэў, у кветках. Крамкі, кінатэатр, будынак выканкама з неад’емным Ільчом насупраць, царква ды яшчэ школа. Упоперак гарадок дзяліў на дзве амаль роўныя часткі асфальтавы бальшак.

За апошнія тры гады Пётра Вашкевіч змяніў некалькі такіх гарадоў ці пасёлкаў і трывала асеў у правінцыі, шукаючы беларускасць. Ён збіраў паданні, легенды, песні, а каб зарабіць на жыццё, працаваў у школках, клубах ці наймаўся мастаком-афарміцелем — ён і маляваць мог збольшага тое-сёе.

Яго не заўсёды прымалі за свайго, хаця хутка абвыкаліся з дзіваком, а вось дзеці любілі. Пётра часова пасяліўся тут у сваячкі, якая выйшла замуж і перайшла да мужа, а яго пакінула ў кватэры нібы за вартаўніка.

У гарадку пакрысе большаў заняпад. Мясцовыя размаўлялі на “трасянцы”. Паблізу вяла пачыналася будаўніцтва камбіната па вытворчасці цэменту, і ў гара-

док панаехала людзей здалёк, і не самых лепшых. Яны часта выпівалі, а вечарам хадзілі па вуліцах і надрыўна спявалі “Кацюшу”.

Ён мог бы ўпідкнуць мясцовых за мітуслівасць ды залішнюю рахманасць, за абыякавасць да свайго, за дробязнасць ды зайздрослівасць, за тое, што свету не бачылі за работай — яшчэ шмат за што. А калі ў адным панадворку ўбачыў першую галубятню (а Пётра лічыў гэты занятак азіяцкім марнаваннем часу), то вырашыў, як скончыцца навучальны год, з’ехаць і адсюль. Ён бы з’ехаў і раней, але з Поўначы пачалося раптам нашэсце нейкіх якутаў, мардвінаў, нават пасяліўся па суседству хакас с хакаскай і хакасянятамі. Прыхадні, адпаведна пералазу ў законе атрымалі неўзабаве льготныя кааператыўныя кватэры і штодня бегалі ў райана, каб перавесці навучанне ў школе на расейскую мову. Як беларускі нацыяналіст, Пётра змагаўся з гэтым, як мог. А так гарадок быў зусім звычайны.

* * *

Той раніцай ён звыкла сабраўся, падкачаў колы рова і выехаў на большак: так штодня звычайна дабіраўся да школы. Але не праехаў і кіламетра, як мусіў спыніцца, бо пачуў за спінай дзіўныя гукі, якія ўсё мацнелі, пакуль урэшце не ператварыліся ў выццё. Вылі аўтамабільныя сірэны. Потым, скаланаючы паветра, побач прамчала пажарная машына, за ёй другая, трэцяя, чацвёртая — ён са здзіўленнем налічыў не менш як дваццаць. За вузкімі зашклёнымі бойніцамі кабін ён убачыў нерухомыя прывідныя твары пажарнікаў у процівагазах.

Праз суткі ноччу ў кватэру пазванілі. Пётра зірнуў у “вочка” — чамусьці неспадзявана ўспомнілася перасцярога таго дзівака-анёла, не адчыняць дзверы, але ў парозе стаяў сусед, яшчэ двое ў вайскавай форме, і Пётра адчыніў. Лейтэнант з ваенкамата, нават не пераступіўшы парог, даў яму распісацца і ўручыў позову на зборы.

Праз два дні пасля марш-кідка ў некалькі дзесяткаў

кіламетраў, ужо ў палявой армейскай форме, ён дапамагаў эвакуіраваць насельніцтва. Аўтобусы падагналі проста да пад'ездаў: старых выводзілі з дамоў пад рукі, дзяцей выносілі. Ніхто толкам нічога не ведаў і ніхто нават не супраціўляўся, вось што было дзіўна. Ізраэльнасць таго, што адбывалася, успрымалася ім тут праз нейкі час, як норма. Чалавек да ўсяго прывыкае.

Людзей перасялялі яшчэ некалькі дзён, але гэтага Пётра ўжо не бачыў, бо працаваў у самай апраметнай — яны пракладвалі тунель пад рэактарам, каб потым запампоўваць туды бетон.

Верталётамі сюды тэрмінова перакінулі “краты” і грэйдэры, якія похапкам закупілі ў італьянцаў, а таксама японскія робаты-маніпулятары. Даводзілася не марудзячы, сходу засвойваць тэхніку, бо ні за якія грошы ніводны італьянец ці японец не палез бы ў гэты тунель нават простым інструктарам. Але яны абыходзіліся і самі.

* * *

Летам стаяла невыносная спека. Наўкол гарэлі лясы, ад тарфянікаў на горад несла дымны вэлюм. Але штодня сонца, як нанятае, у гарачым мроіве павольна соўгалася па небе, якое, здаецца, назаўсёды пазбавілася ад аблокаў.

Менавіта ў гэты час, у сталічнай клініцы, амаль што выпадкова Міхась Скакун і сутыкнуўся з былым калегам па інстытуце Пётрам Вашкевічам.

Пётру везлі па калідоры ў калясцы. Ён быў зусім лысы, нават без броваў і веек. Міхась спачатку не пазнаў яго, але нечакана ўбачыў прывітальна ўзнятую руку. Адна нага ў Пётры была загіпсаваная, твар, і так рэзкі, птушыны, стаў яшчэ больш стончаны і худы і набыў ненатуральна бледны колер. Але вочы былі ранейшыя: пытлівыя, разумныя і без прытоенага страху смерці. Міхась Скакун нават падумаў, што цягавіты Пётра выцягне і зараз, але ў той жа дзень даведаўся пра тое, пра што амаль адразу здагадаўся і сам: жыць таму заставалася лічаныя дні. Завезлі Пё-

тру сюды з пераломам нагі — крохкія косці ўжо не зрасталіся. А калісьці яны гулялі ў футбол у адной камандзе — за іх інстытут. Пётра быў выдатны паўабаронца: тэхнічны, вынослівы, кемлівы. Яму прапанавалі паспрабаваць вышэйшую лігу, нават запрасілі на трэніроўкі, але потым быццам перадумалі, нешта ў іх там наверсе не спрацавала. Пётра смяўся, што знайшлі сякеру “пад лаўкай”, але надта не гараваў — ён быў захоплены ўжо іншым, больш вартым, як ён лічыў, чым спорт.

Яму, Міхасю Скакуну, таксама не шанцавала ў апошні час. Хаця, думаў ён, яго становішча было непараўнальна лепшае, чым, напрыклад, у небаракі Пётры. У Міхася доўга і пакутліва хварэла малая дачка, і, каб знайсці грошы на лекі, ён мусіў часова заняцца перавозкай грузаў па найму: ахоўнікам фірма быццам добра плаціла. На дарозе яны вымушаны былі днямі адбівацца ад нападу каўказцаў, але ў яго быў пасля гэтага толькі няўдалы пералом ключыцы ды закранутае куляй плячо. Праз месяц ён выйдзе адсюль здаровы, толькі вось прыдзецца зарабляць “бабкі” з самага пачатку. І ў іншым месцы. А гэта ўжо праблема, бо ён хоць і позна, але ўцяміў, што чалавека-чаўнака, якім ён аказаўся, калі-небудзь усё роўна падставяць. І вось падставілі.

Уражаны сустрэчай са сваім былым калегам па інстытуце, а ён закончыў юрыдычны факультэт прыкладна ў адзін год з Пётрам, які вучыўся на філалагічным, Міхась Скакун доўга ляжаў у сваёй палаце на вузкім і цесным салдацкім ложку. Да вечара ён заўсёды не ведаў чым заняцца. Ён задрамаў, але нудзіла плячо і назалялі жамяра і мухі. Тады ён пайшоў і адшукаў пакой, дзе паклалі Пётру.

У пакоі было яшчэ каля дзесяці хворых. Яны займаліся кожны сваім: хто чытаў, хто слухаў транзістар, размаўляў, а хто проста спаў. Было вельмі гора, у паветры стаяў пах дыму, лекаў, еду і старых бінтоў.

Пётра нападляжаў на бруднай падушцы каля расчыненага акна і глядзеў кудысьці ў адну яму бачную кропку. З кустоў пад акном аднастайна паўтарала

сваю песню берасцянка. Хворы заўважыў наведвальніка і кіўнуў на зэдлік побач.

— Абязручай я, — проста сказаў Пётра. — Рыхтуюся да фінішу. Хутка памру. Але я гатовы, стары. Не мінеш жа неяк такой адметнай падзеі. Лепш сустрэць яе годна і без асаблівага шкадавання. Так?

Міхась адкрыў рот, каб сказаць нешта суцяшальнае, але прамаўчаў.

— Анёл-ахоўнік пакінуў мяне, вось у чым справа. Мне і знак быў шэсць гадоў назад.

— Які знак? — наструніўся Міхась. — Нешта не ўязджаю.

— Мы размаўлялі, і ён папярэдзіў мяне. Сказаў, што пакідае назаўсёды.

Міхась зірнуў на яйкападобную белую, як крэйда, Пётраву галаву і злавіў яго позірк: той глядзеў бясхитрасна і шчыра, і Міхасю Скакуну, які раптам усё зразумеў, стала няёмка, бо гэта ён шэсць гадоў назад разыграў Пётру з анёлам.

У той час па выпадковай пратэкцыі Міхась Скакун уладкаваўся на працу на тэлефон даверу службы міласэрнасці. Грошы яму плацілі зусім невялікія, але справа была новая, нязвыклая — тады такія тэлефоны ўвайшлі ў моду ва ўсіх гарадах. Зменшчыкам падрабляў на паўстаўкі ўрач, і яны дзяжурылі па чарзе. У маленькай каморцы, якую выдзелілі таварыству Чырвонага Крыжа, ён веў размовы з адзінокімі жанчынамі, патэнцыяльнымі самазайцамі, інвалідамі, псіхічна хворымі, звычайнымі хуліганамі і рознымі няўдачнікамі. З тымі, хто не дасягнуў мэты і атрымаў паразу.

У адно з такіх дзяжурстваў да яго зайшоў непрыкметны чарнявы малады чалавек у акуратным шэрым плашчы, шэрым касцюме і з папкай у руках. Ён спачатку прыкінуўся прасцяком, потым даў зразумець, што ён птушка больш высокага палёту, паслухаў колькі хвілін, як Міхась Скакун працуе, і выклаў карты. Хутка высветлілася, што адпаведныя органы зацікавіліся тэлефонам даверу, гэта ж была гарачая кропка, анягож. І Міхась зразумеў, што тут яму больш не працаваць — не дадуць, бо гэтаму жукаватаму кар-

цела зрабіць яго стукачом, а ён ведаў: абстукачаны — што “апушчаны” ў зоне. Адзін капыл.

А яшчэ праз тыдзень, калі ён ўжо дапрацоўваў на службе апошнія дні, у пакойчык, незалежна ўскінуўшы падбародак, увайшла высокая, прыгожая brunетка са светла-шэрымі вачыма, гадоў дваццаці пяці не больш. Гэта была, як ён пазнаў, Насця, колішняя Пётрава каханка. Міхась ведаў яе па інтэрнату.

Тады, у мінулым, пры ўсім сваім класічным абліччы прыгажуні, Насця была бяскрыўдная і добрая да наіўнасці і не адмаўляла з гэтай нагоды амаль нікому, бо ўсіх шкадавала. Калі не хапала дзяўчат, яна “дзялілася” і на дваіх, і ніхто яе за тое не ўшчуваў і не абгаворваў, бо ведаў: няма за тым ні распусты, ні карыстальства.

Потым з’явіўся Пётра, і Насця перамянілася — насіла яму паесці, мыла і прасавала кашулі, не адыходзіла ад яго ні на крок, з лёгкасцю перайшла на родную мову, бо Пётра наўмысна не размаўляў па-расейску, і ўсе зразумелі — тут іншае. Так у іх і цягнулася, пакуль не адбылося размеркаванне і Пётру як вальнадумца ціхенька скіравалі да ўсходніх межаў. Насця за ім не паехала.

Пазней Міхась Скакун здагадаўся: праз сваю беларускасць Пётра, пэўна, і ў футбольную каманду не трапіў — такіх неахвотна выпускалі за мяжу. Колькі гадоў перадусім, успомніў ён, на факультэце, дзе вучыўся Пётра, быццам існавала нейкая дэсідэнцкая нацдэмаўская плынь, усё гэта, вядома, было не надта сур’ёзна, але вёў ужо свае гульні “кум” — новы, трэці памочнік дэкана, якога прыслалі “адтуль”, “з канторы”, — Пётра выклікаў у яго чамусьці асаблівую цікавасць.

Насця прывіталася, села ў крэсла, запаліла і сказала: — Хачу пабачыць Пётру. Вы ж сябрукаліся, быццам. Ты павінен ведаць, дзе ён. А то канцоў, блін, не знайду. Падзяліся адрасам.

Міхась Скакун задумліва агледзеў яе — ён не часта бачыў такіх прыгожых жанчын, а ён жа памятаў яе

Уначы гучней брўаць фантаны

сціпла апранутай студэнтачкай, што прыехала вучыцца ў сталіцу аднекуль з маленькага пасёлка.

— Шукала б сама.

— А калі мне нельга? Я была адшукала, але ён паспеў ужо адтуль з'ехаць.

— Твае праблемы.

Насця павагалася, рэзкім рухам пагушыла цыгарэту і сказала:

— Табе можна верыць. Дык вось яму, дурненькаму, справу хочучь наматаць. Быццам ад таго, чым ён там займаецца, існуе пагроза нацыяналізму. Ха-ха! Паўсюдна ў іх, блін, пагрозы. Дурдом! Хто — сам здагадваешся. Няхай прыедзе, я ўсё яму растлумачу, кахала ўсё-ткі яго, дурня.

— Ты што ў “кантору” ўладкавалася? — здзівіўся Міхась. — Туды жанчын бяруць?

— Анягож. І псеўда далі: Мата Хары, ха-ха!

— А то тут да мяне таксама днямі прыходзіў адзін, — заўважыў Міхась. — Жукаваты такі, з папкай.

— Ну гэтага я штодня бачу, — бесклапотна сказала Насця. — Ён жа мой муж. Таму сюды і прывяла дарожка. Святая справа — старых сяброў падтрымаць.

— Здымаю шляпу, — сказаў пасля паўзы Міхась і, злёгка ашаломлены, спытаў:

— А не баішся?

— Я ж кахала Петрыка, як ты не зразумееш? — нібы малому, даводзіла яму Насця. — Але ж ён апантаны. Ну, мяркую сам, мне варта было ехаць на сяло ў школу? Што я мала аддала той правінцы? З дзесяці гадоў на ферму дапамагаць бегала. А бацькі? Апусціцца, хадзіць у сукенцы з плямамі ад супу? Чакаць дзесяць гадоў цеснага пакойчыка з дзецьмі на руках? Так хоць нешта маю. Ды ён так, мужык як мужык, ну проста работа такая... Дый не баюся я такіх. Ім жа разводзіцца нельга: як развод — з работы ў каршэнь.

— І твой што табе свае службовыя сакрэты даводзіць? — пацікавіўся здзіўлены пачутым Міхась.

— Трымай кішэню, ды на чорта мне яго сакрэты, —

сказала Насця. Я ж не глухая, вушы маю. А то паперы неяк дадому прыпёр. Я і зазірнула.

— Ну і каму Пётра пагражае тымі песнямі ды гісторыямі, якія ў старых бабулек запісвае? — спытаў Міхась з сарказмам.

— Я і кажу — вар'ятня. Паведамі мне, калі, што яго тэлефон, я лабаранткай працую на факультэце. Так, абы стаж працоўны ішоў.

— А я вось звальняюся, — сказаў Міхась. — Дарэмна твой Пронін сюды занырнуў.

— А ты пашлі яго на тры літары, — сказала Насця.

Міхась Скакун у роздуме разглядаў жанчыну, якая сядзела перад ім у крэсле і паліла. Нягледзячы ні на што асобныя людзі па-ранейшаму цікавілі яго. Прыцягненне аднаго чалавека да другога — тое, што завецца каханнем — хіба тут няма нейкай незразумелай яму таямніцы — меркаваў ён. — Але ж калі яно, каханне, разбураецца з часам, хіба не сведчыць гэта быццам пра часовую яго запраграмаванасць, пасля якой наступае звычайны збой, альбо, можа, яно само і ёсць збой у якой-небудзь праграме? Зараз, — вырашыў ён, — знайду нататнік і дам ёй тэлефон апошняга месцазнаходжання Пётры. Адшукае.

Але тут яго думкі перапыніліся, бо тэлефанаваў чарговы пацярпеўшы паразу, і ён звывкла пачаў сваю працу — гэта значыць суцяшаць і надаваць упэўненасць, каб незнаёмы яму суразмоўца здолеў на нейкі час аказаць супраціў сілам жыцця. Так, сілам жыцця, хіба той не разумее. Такія гутаркі звычайна адчувальна вымотвалі, нібы яго жыццёвая энергія па кіламетрах тонкага тэлефоннага дроту перакачвалася ў нейкую бяздонную пустэчу. “Вампірызм”, — казаў яму ўрач, яго зменшчык, але ён у гэта не верыў.

Калі ён урэшце паклаў слухаўку, Насці ў пакоі не было.

Праз дзень Міхась звольніўся са службы міласэрнасці, а напаследак, нападпітку, успомніў і пазваніў Пётру. Гаварыў ён праз складзеную ў колькі разоў насоўку: чамусьці Міхасю не хацелася, каб той пазнаў

яго голас. Дый тэлефон, меркаваў ён, пэўна ўжо слухаюць.

* * *

Цяпер Міхась вырашыў расказаць Пётру пра ўсё, але перадумаў, і зноў прамаўчаў. Замест гэтага спытаў:

— Мо я што зраблю для цябе зараз ці, — ён павагаўся, — потым?

Але Пётра зразумеў.

— Нічога не варта, стары, — усміхнуўся ён. — Потым ужо няма.

Як заўважыў Міхась, у яго не хапала некалькіх зубоў.

Яны яшчэ крыху пагаварылі пра сваякоў, пра тое, што стаіць небывалая спёка, а потым прыйшла медсястра і стала рабіць Пётру ўкол. Міхась развітаўся і пайшоў. Напаследак Пётра сунуў яму ў рукі тонкую кніжку-брашурку. То былі сабраныя ім мясцовыя паданні ды легенды, выдадзеныя невялічкім накладам у пачатку вясны.

На другі дзень пасля сняданка Міхась зайшоў у ардынатарскую і праз некалькі хвілін дазваніўся да Насці. Яна хоць і працавала ўжо ў іншым месцы, але адшукалася хутка.

— Пётра прыехаў, — сказаў ёй Міхась. — Ты ж хачела калісьці яго бачыць. Запішы адрас: Скарыны, сто дзесяць, дзвесце дзевяць.

Гэта быў адрас іх клінікі, а ў палаце нумар дзвесце дзевяць ляжаў Пётра.

Міхась Скакун не стаў чакаць адказу і паклаў слушаўку. Высокі, з даўно няголеным худым тварам, у кароткай піжаме — доўгія рукі напалову выторкваліся з рукавоў, адна была на зашмальцаванай павязцы, — ён нейкі час туляўся па калідоры, а потым, урэшце, пайшоў у сваю палату.

Калі і як на другі дзень да Пётры прарвалася Насця, Міхась не бачыў. Ён заспеў толькі, як яе выводзілі, лепш сказаць цягнулі з палаты. Шыкоўна апранутая Насця, памажнеўшая, але ўсё такая ж прыгожая, білася ў руках медсясцёр і крычала, як простая вясковая кабета, калі тую напаткае бяда.

— Пеценька! Што ж гэта з табой зрабілі! Божа! Дапамажы хоць ты як-небудзь!

У роздуме Міхась Скакун глядзеў, як Насця, спатыкаючыся, ішла па дарожцы да выхаду. Каштоўная скураная сумачка звалілася ў яе з пляча і цягнулася па асфальту.

Міхась больш не пайшоў да Пётры. Днём, пасля таго як да яго зрэдку наведвалася жонка, ён зноў ляжаў на сваім ложку, чакаў вечара і прахалоды. Ён паспрабаваў чытаць Пётраву кніжку, але вырашыў, што прачытае потым, калі выйдзе адсюль. Да таго ж ён быў няўпэўнены, ці трэба зараз каму-небудзь тое, што сабраў ды надрукаваў Пётра. Хіба тым, на вуліцах, трэба? Але, магчыма, меркаваў сам сабе Міхась, ён чаго і не разумее. Мо ён і ўвогуле не такі ўжо разумны, а можа, проста лянуецца думаць?

Ён прызвычаіўся тут да іншага. За бальнічным блокам раслі сосны, а за імі адразу месцілася невялічкая пляцоўка, у сярэдзіне якой ціха цурчэлі два невялічкія фантаны. Чамусьці іх тут не адключалі і ноччу.

Міхась выходзіў са сваёй палаты з цёмнай. Перад тым яму калолі на сон дэфіцытны марфін — абязбольвалі. “Прыход” быў як ад бутэлькі віна. Ён садзіўся на лаўку, а то проста клаўся на траву, паліў цыгарэту і слухаў, як цурчыць вада. Зрэдку, калі патыхала ветрам, на твар яму прахалодай даносіла вадзяны пыл. Пыл гэты, пэўна, адганяў жамяру і камароў. Ён вяла сачыў, як бягуць думкі, а то проста драмаў. Можа, менавіта ў гэтыя часы ён назаўсёды развітаўся з верай у чалавека. Што б там ні сцвярджалі — людзі вакол усё тыя ж, меркаваў ён. Іх ніколі не перайначыш. Трэба проста знаходзіць для сябе нейкую іншую кропку апоры, ну як цяпер, напрыклад, слухаць, як бруяць фантаны. Уначы яны заўсёды бруяць гучней.

Коткі ў бібліятэцы

Прадвызначана, што неўзабаве яны дабяруцца да катоў. Яны — гэта малалеткі, дзеці прыхадняў, і самі прыхадні, што з'явіліся тут апошнім часам, а катоў, дакладней котку з кацянятамі, яшчэ раніцай я бачыў ля іх кацінай схованкі пад бляшанай трансфарматарнай будкай, побач з пунктам прыёму шклатары. Набрэдзь, бамжы і п'яныя сантэхнікі заўсёды спаганяюць тут сваю злосць і б'юць забракаваныя бутэлькі аб жалезны верх будкі, і цяпер кацяняты, калі часам выбіраюцца са сваёй нары, то змушаныя бегаць па бітым шкле. Цераз дарогу стаяць вялізныя скрыні для смецця, у якіх увесь час корпаюцца галодныя каты. Між іншым, месца катоў, на мой погляд, у цёплых і прасторных пакоях, на лецішчах ці ў бібліятэках. Так, у бібліятэках. Ва ўсякім разе не ў памыйных скрынях ці на бітым шкле. Але так заўсёды адбываецца, калі з-за нейкіх прычын навокал пачынае панаваць нізасць, і гэта становіцца правілам, і ёй даюць магчымасць развівацца далей па сваім жаданні, а галоўнае яе, нізасці, жаданне — нішчыць тое, што вылучаецца з агульных шэрагаў, а потым наогул больш нічога не жадаць. І калі яе, нізасць, не вызначыць адразу і не пачаць з ёй змагацца, ужываючы ўсё, што толькі можа прынесці ёй згубу, то яна імгненна запалоніць усе нішы і нахабна перакрые любыя шляхі. Яна аб'яднаецца з пасрэднасцю і шэрасцю і яны разам вызначаць сваіх

ворагаў з жывёльным інстыктам прадбачання. І тады вакол пачнуць віраваць крыклівыя прыхадні, вуліцы пакрыюцца смеццем, да школ скіруюцца прадаўцы герайну, а на дошках для аб'яў ля крам і міліцэйскіх пастарункаў з'явіцца фотаробаты маньякаў, каб праз нейкі час даваць месца іншым фотаробатам іншых маньякаў, бо хто-хто, а монстры ў нас не пераводзяцца, як не пераводзіцца і сама нізасць. Гэта яна робіць людзей зайздрослівымі і дробязнымі, з ліслівымі тварыкамі га-спадаркоў, і на тварыках гэтых лёгка чытаюцца ўсё тыя ж пасрэднасць і шэрасць. Гэта яна расхінае межы і прыводзіць сюды набрыдзь, павялічваючы ўвесь той гной, які ў выніку мае толькі адну схільнасць — да саманішчэння.

Яна множыць “графіці” сатаністаў на сценах і цупка сочыць за тым, што пішуць яе антыподы. Напішыце, паспрабуйце, толькі адно слова: “жыве”, ці яшчэ што-небудзь у гэтым сэнсе, і адразу ўчынецца вэрхал, а збраяносцы пасрэднасці і шэрасці пачнуць сапраўдны гон, быццам пажаданне жыцця — злачынства і самы цяжкі грэх. Так, смяротны грэх, не інакш.

...Праз акно сваёй кватэры я раз-пораз аглядаю вуліцу. Я жыву ў невялікім, забруджаным радыяцыйнай гарадку, раённым цэнтры, бо ў свой час не ўцёк адсюль назаўсёды. А цяпер ужо занадта позна — я ўжо не той, што раней. Я гляджу ў акно і бачу, як у двары завіхаюцца прыхадні: брудныя і крыклівыя асобы абодвух полаў; тут жа бегаюць іх дзеці з разбухлымі ад паразітаў жыватамі, і зноў усё тыя ж бамжы, бамжы, бамжы... Калі над усім пануюць шэрасць і пасрэднасць, то большасць іх прадстаўнікоў апускаецца, і гарады становяцца бамжатнікамі. Тут, пэўна, дзейнічаюць памылковыя законы Дарвіна, а мараль... Што ж, яна мяняецца разам з генамі. Я гляджу ў акно і бачу, як яны ходзяць па вуліцы: купкамі і паадзіночцы, а то, апошнім часам, і парамі — зусім па-сямейнаму. З пакетамі ў руках, дзе боўтаюцца дзве-тры пустыя бутэлькі, у зашмальцаваных нагавіцах і вязаных шапачках, якія на зонах называюць “педараскамі”. Часам яны спраўляюць свае

натуральныя патрэбы, надта не зважаючы на іншых і не адыходзячы нават за які вугал, а то і мастурбуюць тут жа.

...Грукат ад нязграбных грузавікоў прарываецца праз шкло. Я гляджу ў акно і думаю, што заўтра, як толькі развіднее, паспрабую забраць котку з кацянятамі да сябе, накармлю як-небудзь, а потым, як кацяняты вырастуць, раздам знаёмым... Але, раптам узгадваю я, у мяне ж ёсць у кватэры гаспадыня. Котка. Цын. Пастарабеларуску гэта азначае “волава”: дымчата-шэрага колеру з ледзь бачнымі крэмавымі падпалінамі; азірнуўшыся, я бачу яе на сваім звычайным месцы — пад батарэяй ацяплення. Яна ўжо старэнькая і шмат спіць. Але чужых наўрад ці пацерпіць на сваёй тэрыторыі. Так, жывёлы абачлівейшыя і лепшыя за нас. Тыя, што купкамі, парамі ходзяць зараз па вуліцы, часам горшыя за жывёл. Гэта яны аднойчы надзелі на сябе лепшае, што мелі ў сваіх убогіх гардэробах, і пайшлі на сваё свята, каб прадаць разам усё, што ў іх было, тым жа чужынцам. Корабам тапырыліся на іх плячах парадныя касцюмы і віселі цяжкія скураныя курткі на нязграбных постацях іх жанчын, і яны ўсё ішлі і ішлі ў той день, і на іх тварах была напісана шэрасць.

Не, мяркую я, Цын не пусціць у свой дом чужынцаў. У адрозненне ад людзей, кошкі паважаюць і шануюць свабоду і свой дом, які бароняць, ахвяруючы нават жыццём. Так, жывёлы першыя прымаюць на сябе ўдары лёсу, і гінуць таксама першыя.

Сёння з раніцы я праводзіў жанчыну. Яна прыехала з іншага горада, значна большага за той, дзе жыву я, і правяла ў мяне паўдня, ноч і яшчэ крыху: амаль суткі.

Усяго якую гадзіну таму я размаўляў з ёй, седзячы на лаўцы ў неспакойным прывакзальным скверы, які наскрозь прадзьмухвала ветрам, бензінавымі выпарэннямі і рыканнем рухавікоў. Некалі, шмат гадоў назад, у мяне было да тае жанчыны даволі моцнае пачуццё, і яна ведала пра гэта, і таму паводзіла сябе вольна, вось

толькі ранейшай упэўненасці ў яе не было. Стройныя яе ногі былі аголены крыху больш, чым звычайна, яна часта ўсміхалася, зазіраючы мне ў вочы, але без надакучлівасці і залішняй, робленай клапацлівасці, неяк нават ласкава і амаль па-сяброўску. Я падумаў чамусьці, што ад яе больш не вылучаецца фермонаў, а што гэта значыць — можна і не тлумачыць. Хоць, магчыма, я і памыляўся. Дык вось, жанчына раптам спыталася ў мяне:

“Што б ты хацеў зараз больш за ўсё?”

“Менавіта ў гэты час, у гэтую хвіліну?” — пацікавіўся я.

Але яна адказала, што задала пытанне і не хацела б удакладняць яго. Я глядзеў ёй у вочы і раздумваў. Адказ напрошваўся сам сабой, і я ўжо раскрыў быў рот, каб сказаць тыя некалькі слоў, якіх яна чакала: што-небудзь кшталтам: “каб мы зноў апынуліся ў кватэры і каб ты распранулася...” і гэтак далей што-небудзь такое, жанчыны любяць слухаць рызыкаўныя рэчы, але я змушана зацягнуў паўзу.

Паўза была сапраўды працяглая. Я раптам задаў сам сабе яе пытанне і ўсур’ёз і надоўга задумаўся: са мной такое здараецца. А потым сказаў, што хацеў бы вярнуць да жыцця некалькіх котак і сабак, якія жылі раней побач са мной і якіх я перажыў, і што гэта самае маё вялікае жаданне. Я нават сам здзівіўся з такога свайго дзікага адказу, але перайначваць што-небудзь было позна: жанчына відавочна страціла цікавасць да гутаркі, і я правёў яе да электрычкі і развітаўся. Потым я пайшоў дамоў.

І вось цяпер я дапіваю паціху бутэльку віна і падвяджу вынікі. Многа піць мне нельга, але іншым разам хочацца пляваць на забароны. Многа піць нельга таму, што сасуды ў мяне зусім ні на што не прыдатныя пасля таго, як пятнаццаць год таму ваенкамат скіраваў мяне на ліквідацыю, як яны казалі, аварыі. Нізасць заўсёды падганяе ўсё пад сваю выгоду. Не катастрофа тысячагоддзя, а аварыя. Цяпер я хутка стамляюся, у мяне слабыя і крохкія сасуды, а сэрца збіваецца з рыт-

му, пакуль не наглытаешся розных таблеток. Сёння, у тым жа самым скверыку, я збольшага патлумачыў усё гэта жанчыне, але яна сказала, што і яна сама не маладзела ўвесь гэты час і што яна не супраць быць са мной да самага скону. Так, не супраць; і тут яна, пэўна, разлічвала на маю асаблівую рэакцыю, але я зноў прамаўчаў. Урэшце, што я мог ёй сказаць? Што тады, пятнаццаць год таму, калі я вярнуўся з той ліквідацыі, я ўжо меў на хвасце іх камітэт: чамусьці мясцовая адпаведная служба адразу вылічыла мяне і запісала ў ворагі. Мяне элементарна праслухоўвалі; толькі потым я даведаўся: і з той жанчынай таксама. Ад пачатку і да таго часу, калі паміж намі, ёю і мною, усё скончылася. Быццам пасрэднасці і шэрасці мала было таго, што па сутнасці зрабілі з мяне інваліда. Тады, пятнаццаць год таму, яны навесілі мне ўмоўны тэрмін і скіравалі ў дворнікі. Урэшце, тую карту — дворніцтва — я сам тады выцягнуў, бо ў той час гэта была прафесія выключна для выбраных. Працуеш сабе паціху ў пуштаце і адзіноце і думаеш. Думаць — вось хіба што было важна. Як трапна заўважана: “усякая думка — ляютная і хутка спыняецца. Думай, каб уцякаць...”

Толькі вось уцякаць тады не выпадала. Не было куды. Хіба што ў пустату ці ў алкаголь? Хоць і зараз усё — пустата, і нішто тут не варта чаго-небудзь. Але я не баюся адзіноты. Вось мой колішні сусед — мясцовы дробны дзялок — баіцца. Калісьці яму пашанцавала, бо нізасць прамінула яго і дала нават шанц, каб выжыць: ён не трапіў на тую ліквідацыю, куды нас гвалтам бралі разам, хоць і ў розныя дні. Не трапіў. Ён часта тэлефануе мне, калі не зусім п'яны і калі-нікалі расказвае пра той дзень, як іх, яшчэ цёпленькіх, з пасцеляў, прывезлі ў ваенкамат, і ваенком падымаў са стоса асабовую справу чарговай ахвяры і, гучна зачытаўшы прозвішча і ўзяўшы з таго распіску, перакладаў паперы ў іншы стос. Так бы мовіць — з жывых у адносна жывыя, у такія, як зараз я. “І ты ведаеш, — расказвае мне былы сусед, — я раптам бачу, што памочнік ваенкома, старлей — знаёмы мне па жыцці, добра знаёмы, і

тут я яму, ваўку драпежнаму, знакі раблю, паказваю на пальцах, міргаю вачыма, маць яго, каб папку маю з паперамі з верхняй часткі на самы ніз пераклаў, бо яны, ваенкомаўцы, як я ведаў, заўсёды з запасам набіраюць, а як патрэбную колькасць нашага брата забрыюць, то астатніх — адразу па дамах. Каб не швэндаліся без работы за іх кошт. Той старлей мяне зразумеў, анягож, я яго потым каньяком некалькі разоў добра напайў, і паперы мае тады пад ніз пераклаў, а што яму гэта каштавала? Дробязь... Так я ў той раз дамоў і вярнуўся, у сям'ю, да жонкі, якую вось цяпер на сваю галаву, — дадае мой сусед, — скіраваў у Амерыку. Каб грошай зарабіла. А яна нядаўна прыехала, каб са мной развод узяць. І навошта мне цяпер тыя грошы? А я не магу, калі застаюся адзін. Я баюся і п'ю. Мне страшна, — працягвае сусед. — Калі маці была жывая, то не так бы піў, ты ж памятаеш... Я ж круціўся нармалёва і грошы тыя не лічыў... Можна я да цябе прыйду, га?"

Так, ці прыкладна так, ён размаўляе са мной па тэлефоне. Але я запрашаю яго вельмі рэдка, і справа тут не ў тым, што пятнаццаць год таму ён здолеў выкруціцца з той агульнай пахаванкі, а я — не. Я яму за гэта зусім не зайздросчу. Не. Проста я не ўспрымаю людзей, якія баяцца і не выносяць адзіноты, а былы мой сусед менавіта з такіх.

***

Ноч. Я прачынаюся раптоўна, нібы выскокваю са сну. Цяпер да раніцы мне не заснуць. Вочы баляць, пэўна, ціск зноў вышэйшы за норму. Трэба выпіць чаго-небудзь. Вып'ю спіртнога — яго яшчэ крыху засталася, і, можа, засну зноў, хоць раніцай, прадчуваю, мне будзе блага. Я думаю пра жанчыну, якую ўчора праводзіў, якую калісьці кахаў і якая зусім нядаўна гаварыла мне ўсякія прыгожыя словы, а цяпер, пэўна, ужо вярнуўся ў свой вялікі горад, а потым пачынаю думаць пра сваіх котак. І навошта я пра іх успомніў у тым скверыку?

...Рыска, адна з маіх котак, была колеру кавы з ма-

лаком — яна абмірала за рыбаю і хвалявалася, калі я зрэдку збіраўся з вудамі, а потым пільнавала мяне, калі я вяртаўся, і бегла мне насустрач па вуліцы. Тады я жыў яшчэ ў сваім доме, які даўно знеслі, засяліўшы мяне у гэты грамадскі клапоўнік з запаскуджанымі пад'ездамі і загнюшанымі ліфтамі. Дык вось, Рыска была побач і зазірала мне ў вочы. Драбязу яна ела імкліва і прагна і прасіла зноў і зноў. Некалькі карасёў я кідаў у начоўкі з вадой, і яна яшчэ палявала на іх да раніцы, пакуль не павыцягвае ўсіх лапамі. Тады, па маладосці, я надта не звяртаў на яе ўвагу. Звычайная дваравая котка. Штогод яна прыводзіла з гарышча кацянят, спускала іх уніз. Кожны раз яна свяцілася шчасцем, дэманструючы сваё патомства, але ўнізе раздражняліся, бо гэта быў лішні клопат.

Дзень яе смерці я памятаю дакладна. Стаяла марозная зімовая ноч. Я вярнуўся моцна п'яны, і Рыска адразу спусцілася з гарышча і падала голас. Яна быццам хацела сказаць мне нешта вельмі важнае. Нягледзячы на свой стан, я заўважыў, што ёй дрэнна, і паклікаў у дом. Але яна не пайшла, і я толькі цяпер, праз гады, зразумеў — чаму. З носу і рота ў яе цякло. Яна была хворая, і ёй было блага. Памятаю, што я пагладзіў яе па спіне і зноў паклікаў у дом. Праз столькі год я і зараз шкадую, што не занёс яе тады на руках, але я быў пад уздзеяннем алкаголю і моцна хацеў аднаго — спаць. Я быў малады і яшчэ неразумеў, што значыць спагада. Неразумеў.

...Цяпер я ведаю, што яна мне хацела сказаць і чаму не пайшла ў цяпло. Яна рыхтавалася паміраць і дачкалася мяне, каб развітацца назаўсёды. Гэта, пэўна, і быў слауты сорам смерці. Так, жывёлы саромеюцца назаліць сваім гаспадарам апошнім зямным клопатам і паміраюць як мага далей ад усіх нас. У адрозненне ад нас, яны не баяцца адзіноты.

Я гляджу на гадзіннік. Да раніцы яшчэ далёка. Але ў мяне было дастаткова катой і сабак, каб было каго ўспомніць не адну такую доўгую бяссонную ноч. Не ўсе з котак і сабак былі шчаслівыя ў маім доме, цяпер я

разумею і гэта; а здаралася, што я крыўдзіў таго-сяго. А некаторыя жывёлы, як і людзі, памятаюць пра тую крыўду ўсё жыццё. Цяпер я нікога не хачу крыўдзіць.

***

Яшчэ ўладарыць ноч.

Я быццам вынырваю з вады. Кароткі сон сплывае ў падсвядомасць, але я паспяваю ўхапіць яго абрысы. Мне снілася тая самая жанчына, якую я ўчора праводзіў на электрычку, назад у вялікі горад. Яна прыснілася мне маладою, такою, якую яна была амаль дваццаць гадоў таму. І сам сон быў светлы, ціхі і пяшчотны. Але цяпер, калі гады адфільтравалі ўсе падзеі, я ведаю, што ўсё гэта не так. Неяк мне сустрэўся адзін з тых збраяносцаў, якія займаліся маёй справай. Яго камісавалі па хваробе, і ён хутка апусціўся да збірання бутэлек. Шызафрэнія. “Так, — сказаў ён мне пры выпадковай сустрэчы, — ты дай мне на пляшку віна, а я табе раскажу тое-сёе”. Ён расказвае мне пра маю мінулую справу падрабязна, часта імправізуючы і адхіляючыся з прычыны сваёй хваробы ў бакі, але я зноў вяртаю яго ў звыклую яму і мне каляіну, а памяць у яго яшчэ не сцёртая часам. Ён называе мне тых, хто здрадзіў мне. І кажа пра жанчыну таксама. Прыводзіць абгрунтаваныя доказы. Я ахвярую яму на віно. За ўсё трэба плаціць.

...Жанчыне я нічога не сказаў. Навошта? Урэшце, яна больш не выпраменьвае фермонаў. Бадай, я не нагадаю ёй пра тую падзею ніколі. Можа, яны тады проста запалохалі яе, і яна зараз моцна шкадуе. І такое не выключана. Усякае бывае.

“Над жыццём няма суддзі”, — сказана дзесьці ў Ніцшэ. Але ж над нізасцю павінен быць нейкі суд. Інакш яна апануе ўсю гэту няшчасную зямлю і запоўніць яе суцэльным гноем. Ну, а людзі... Што ж, хіба іх зменіш? Ці хіба адначасова палепшыш іх гены? Дый, на што мне яны, людзі? Тыя, напрыклад, хто заўтра зноў выйдзе на вуліцы на свой чарговы рэферэндум. Ці тыя прыхадні, што гергечуць за вокнамі і мацюкаюцца за-

раз, ноччу, быццам ім не хапае дня? Іх усё большае і большае, дык нашто мне, урэшце, менавіта такі край? З прыхаднямі? Я не прыму яго ніколі. Так, не прыму.

...Цын, мая котка, зусім старэнькая, ціха пахропвае ў сне. Зусім па-чалавечы. Ёй, пэўна, мала засталася жыць. Але хто ведае, калі і як памрэ кожны з нас?

А пакуль я слухаю ўначы яе дыханне і думаю пра тое, хто мы такія ўвогуле: сапраўды — хто? Хіба што, як сказана дзесьці ў Вільяма Джэймса: “...магчыма, мы самі ў Сусвеце падобныя на сабак і катой у нашых бібліятэках, якія бачаць кнігі і чуюць размову, але не маюць ні найменшага разумення пра што яна”...

Знак да нападу

1. Нататкі прадпрымальніка

Мы пазнаёмліся на вечарынцы. Усё адбывалася ў кватэры гаспадыні — Людмілы Маркаўны, адваката, даволі прывабнай жанчыны і, дарэчы, сяброўкі маёй жонкі. У рэшце рэшт кожны з нас, мяркую, мусіць круціцца ў абмежаваным коле знаёмых і сяброў — гэта, пэўна, і ёсць яго асабісты свет. Грамадства так і дзеліцца: на розныя кланы і кланчыкі. У плыні жыцця такія кланы-выспачкі прыцягваюць да сябе, нават засмоктваюць. Калі я, напрыклад, праязджаю на сваім “мерсе” ля адной пазаштатнай кавярні і піўной побач, я амаль заўсёды бачу там свайго былога аднакласніка: за дваццаць гадоў ён моцна здаў і апусціўся — алкаголь, нарката, хваробы, ідыёцкія разборкі... Але на гэтым “пятакку” ўвесь яго свет, ён жыве ў ім напоўненым сэнсам жыццём, як жыве такім жа поўным жыццём, праязджаючы паўз яго тусоўкі, які-небудзь міністр ці буйны дзялок. Чаму чукчы не ўцякаюць са сваёй халоднай, жудаснай Поўначы? — спытаў, здаецца, Кафка. Сапраўды, чаму? То-та і яно... Але — я адхіляюся ад свайго прамога задання, ад сваіх занатовак, хаця ўгавор быў такі: шчыра запісаць свае думкі, без падману, і — у канверт.

Дык вось, у нашым “кланчыку” мы і пазнаёмліся. Жанчына была ціхая, спакойная, гадоў пад сорок, прывабная. Не высоўвалася ні за сталом, ні пасля. Увогуле, вечарынка, як у нас прынята, была закручана па-су-

часнаму. Ніякіх там тостаў, прымусаў: пі — не пі, гавары — не гавары... Хто што хацеў — тое і рабіў, вядома, у межах прыстойнасці. Я затрымлівацца не збіраўся, хаця і прыехаў без жонкі — Валянціны (прастудзілася дачка, дык яна засталася з ёй дома). Так, аддаў належнае, падтрымаў сувязі, пазнаёміўся з тым-сім. Зараз шмат што, дарэчы, вырашаецца праз асабістыя кантакты, трэба круціцца не толькі на працы, а і на такіх вась “кланавых” тусоўках.

Дык вось, калі я ўжо збіраўся ціхенька, пангліўску, знікнуць, гаспадыня нас пазнаёміла. Рахманая жанчына аказалася вядомай сталічнай хіраманткай, прадказальніцай і яшчэ там кімсьці — я не запомніў. У Людмілы Маркаўны яна была ўпершыню, пэўна накшталт вясельнага генерала... Я ёй неяк падурному, інакш не скажаш, адразу аб’явіў, што не надта ва ўсё гэта веру, яна быццам сумелася, але тут ужо дзеля запозненай ветлівасці раптам папрасіў яе на адыход патлумачыць мне хоць што пра мой далейшы лёс, паваражыць, прасцей кажучы. Жанчыну-прадказальніцу звалі Янінай Мікалаеўнай.

Яна ўсміхнулася і таксама ветліва мяне абсекла. Маўляў, прымае ў офісе і ў звычайны час, днём, бо ў яе таксама праца і не надта лёгкая.

Я заўважыў:

— Вядома, там вы з мяне грошы запатрабуеце, а ўзяць тут, як кажуць, не ў масць — разумею.

Я іншым разам бываю такі вась з’едлівы. А з дамамі — гэта залішне.

Але яна не пакрыўдзілася.

— Што ж, — кажа, — давайце зірну на вашу далонь. За чыста сімвалічную плату: пачастуеце цыгарэтай.

Ну, я прысеў побач, падаў ёй правую руку і гавару, памяркоўна ўжо:

— Я і ў ваш офіс зазірнуў бы і за паслугі, прабачце, за вашу нялёгкую працу заплаціў бы, але праз дзень мушу ехаць у В. Трэба збірацца, сазваніцца з пасрэднікамі, білеты заказаць: звычайная мітусня, прабачце...

Яніна Мікалаеўна тут перапыніла мяне, спытаўшы,

ці не паяўляюцца ў мяне якія жахі, прадчуванні. Я адказаў, што гэтага, пэўна, зараз не можа пазбегнуць ніхто — такі час, але я асабіста нікому на мазоль не наступіў і ні на кога не наехаў, так што сплю спакойна.

Яна раптам заўважыла:

— Вы б, Сяргей Пятровіч, нікуды не ездзілі. Вам лепш дома пабыць, з сям'ёй. У вас рука благая.

— Гэта яшчэ чаму? — спытаў я незадаволеная.

— Так гавораць знакі, — кажа, — прабачце, але вы самі мяне папрасілі зірнуць. Вось я вам і гавару звольшага пра тое, што бачу, хаця магла б сказаць і нашмат больш, ды вы мала ў гэта верыце і часу ў вас небагата.

— І ўсё? — спытаў я, зноў неяк не надта ўцямна.

— Так, не едзьце нікуды. Усё роўна ў В. вы, мабыць, і не трапіце. Лёс ваш можа інакш скласціся, — і глянула на мяне сваімі шэрымі вачыма.

— Ага, — гавару, — у дарозе, вядома, усё можа здарыцца. Але мая воля мацней. Я гаспадар сваіх абставін. Я не толькі самалётам не палячу, а і экспрэсам чыгуначным не паеду. Сяду ў звычайную электрычку, потым яшчэ дзве змяню — і да В. усё-такі дабяруся. Няхай сабе на якую гадзіну — паўтары пазней, але ў сэнсе бяспекі — выйграю. І целаахоўніка захаплю, каб выключыць усе выпадковасці. Дарэмныя вашы перасцярогі.

— Хіба што так, — зноў усміхнулася яна і дадала: — Я вам благога не хачу, зразумейце.

— А давайце зымправізуем такі варыянт, — раптам прапанаваў я. — Арганізуем нешта накшталт закладу. Вы сядзьце зараз за стол і на аркушыку паперы напішыце свае назіранні і тое, што ўбачылі наконт мяне, а я сяду і — сваё занатую. Папросім у гаспадыні канверт і клеім. А калі я вярнуся, то зноў сустрэнемся і прачытаем, што там напісана. Прааналізуем, хто, так бы мовіць, меў рацыю. А каб вы мяне скнарам не лічылі, я ў канверт і ганарар адразу пакладу. Стольнік, скажам так. Дастаткова? А калі я вярнуся з таго В. жывым і здаровенькім, у чым я ніколько не маю сумневу, то вы ці аддасце мне ўжо два стольнікі, ці прылюдна абвесціце, што ваша варажба — проста мілае хобі для залішне экзаль-

таваных людзей, якія не могуць знайсці спосабу зарабіць на больш-менш прыстойнае жыццё. (Тут мяне занесла, канечне, але што зробіш, пішу як ёсць).

Яніна Мікалаеўна неяк зусім пасур'ёзнела, але нечакана пагадзілася.

— Дайце, — кажа, яшчэ раз вашу далонь, — заклад дык заклад. Няхай будзе так.

Хвілін дзесяць вывучала руку пад настольнай лямпай, я аж на гадзінніку час засёк, а потым адпусціла мяне. Задала толькі яшчэ некалькі пытанняў.

— Пішыце, — кажа, — а я сваё напішу. І ўсё-такі прашу вас нікуды не ездзіць.

— Досыць слоў, — падагульніў я, — бярыце асадку і садзімся.

Я занатаваў усё, што тут вышэй напісана, дадаў сто-доларавую банкноту, паклаў усё ў канверт і аддаў гаспадыні. За намі сачылі з цікавасцю.

2. Нататкі прадказальніцы

Мы с Сяргеем Пятровічам, пэўна, так бы і разышліся, каб не яго ўнутраная нервовасць. Увогуле ён падаўся мне ў той вечар разумным чалавекам, хоць крышку і праставатым, магчыма з-за імпульсіўнасці характару. Але гэта ўжо бракуе, пэўна, усім так званым “новым беларусам”. Урэшце, Бог ім, бедным, суддзя. Бедным у тым сэнсе, што яны пераскочылі, як мне думаецца, праз нешта вельмі важнае: пачалі будаваць дом, забыўшы пра падмурак. Але я адхіляюся. Знешне чалавек часам здаровы і моцны, а ўнутры бывае зусім іншы: гэта, мяркую, ужо ў ім уключылася ці імкнецца ўключыцца сістэма, што працуе з энергіямі, якія выступаюць за межамі нашых пяці органаў пачуццяў. Доўга тлумачыць не збіраюся, але ў кожнага з нас ёсць своеасаблівы цэнтр бяспекі, які каардынуе свядомыя дзеянні па выратаванні жыцця. У аднаго ён моцны, у другога зусім слабы. Энергіі гэтага цэнтра могуць быць бязмежнымі ў нябачным намі свеце. Гэты цэнтр бяспекі ў пастаяннай і напружанай рабоце. Успомніце, як доказ, лічылнікі, што абганяюць камп'ютэр, ці так зва-

ных савантаў. Ён, цэнтр бяспекі, вылічвае наш рух, апыраджвае цела, правярае нават моц балконаў, мастоў ці каналізацыйных люкаў на нашым шляху, імчыць наперад, прыкідвае мноства камбінацый і шматлікія сустрэчы з агрэсіўнымі існасцямі. Так, нямногія ведаюць, што Сусвет кішыць драпежнікамі. Дык вось: графічнае адлюстраванне дрэннай работы цэнтра нашай бяспекі выяўляецца на нашай далоні. Вопытныя хіраманты ведаюць гэта і яшчэ нашмат больш. Але тое ўжо — нашы сакрэты. Нават простая цыганка з вуліцы можа іншы раз сказаць нешта вартае, хаця, каб дасягнуць у гэтым дасканаласці, трэба дзесяцігоддзі працы і — талент. Ніякай злой волі лёсу няма, вось у чым справа, паверце. Ёсць толькі добрая ці дрэнная работа цэнтра бяспекі кожнага індывіду.

Але я зноў адхілілася. Сяргей Пятровіч падаў мне сваю правую далонь.

Гэты яшчэ даволі малады, збольшага адукаваны і сімпатычны чалавек паклаў яе на стол і я, як заўсёды ў такія моманты, унутрана сцялася. Кожны з іх — тых, хто хоча даведацца — нават не падазрае, што прад'яўляе падрабязнае адлюстраванне свайго мінулага, сучаснага і будучага. Гэта — як выклік лёсу.

Вось што я там убачыла. Ён быў жанаты другі раз, бацькі яго таксама былі ў разводзе. Я спытала, ці праўда гэта, і ён адказаў, што так, праўда, але пра гэта ведае палова гасцей на вечарынцы. Я не пярэчыла, бо не гэта было галоўнае. На некалькі секунд я нібы ўпала ў транс і зведала пра яго многае, і што жыццё яго апошнім часам больш не мела, скажам так, прыкрыцця. Я сказала яму, што ў асобныя перыяды, каб жыць, не трэба мець жаданняў, а трэба толькі цярпліва чакаць, бо наш лёс — супрацьстаяць сілам жыцця. Але ён не зразумеў мяне. Так, людзі звычайна не разумеюць. Яны ніяк не могуць спасцігнуць жаху перад тым, што яны проста людзі, вось у чым справа.

А чалавек — такая ж недасканаласць, як і ўсё ў нашым свеце. Бо ёсць і іншыя светы, якія мы не бачым. І лёс яго, чалавека, можна параўнаць хіба што з існаван-

нем кузуркі, якая мусіць перапаўзаць дарогу, па якой бягуць машыны, крочаць пешаходы, дый якая птушка скосіць вокам, убачыць і здзеўбане... Да таго ж ён, Сяргей Пятровіч, здаецца, не з тых, хто ў адзіноце не баіцца ісці сваім шляхам. А гэта ўжо горш. Але такіх, хто не баіцца, параўнальна мала. Не важна, церпяць яны паразу ці не — яны вядуць свой бясконцы супраціў сілам жыцця так, быццам той супраціў — апошні. Але гэта ўжо, бадай, філасофія іншага парадку.

Я пашукала, ці ёсць у яго на далоні квадрат — самы спрыяльны знак, які толькі можа быць на руцэ. Гэты знак гаворыць, што яго ўладальнік, здараецца, мусіць пазбягаць самых пагрозлівых непрыемнасцей, заўсёды нечакана і самым цудоўным чынам. Але гэтага знака не было. Дарэчы, у хірамантыі два асноўныя накірункі: усходні і заходні. Трэба ведаць абодва. Але ў любым з іх рука чалавека — найцікавейшая мапа шматлікіх хіралагічных характарыстык. Дык вось, хоць бы самае простае — знакі. Людзі, якім увогуле не варта нараджацца на свет, адразу вызначаюцца знакам на далоні — адзінай папярэчнай лініяй. Урачы ведаюць: гэта хвароба Даўна. Зорка ў асобных выпадках, у залежнасці ад месца размеркавання, сведчыць пра славу, багацце, але і пра няшчасце і нават смерць. Крыж таксама гаворыць пра непрыемнасці, траўмы, але можа быць і спрыяльным знакам. Выспа — неспрыяльны знак, такі ж знак і круг.

Сцяг — наадварот, рэдкі знак, які сведчыць пра духоўную веліч, мужнасць і сілу характару і ўсё такое. Знакаў шмат. Ёсць яшчэ на далоні лініі: сэрца, галавы, лёсу, жыцця, здароўя. На ўсіх руках, дарэчы, час бяжыць па-рознаму і вызначаецца індывідуальна. Гэта ўсё — самае простае. Але ў хірамантыі ў гэтай прастаце пачынаецца самае незвычайнае. Бо ўсе будучыя выпадковасці: траўмы, смерць, няшчасныя выпадкі прадстаўлены на руцэ знакамі і спалучэннямі знакаў. І яны з'яўляюцца задоўга да падзеі. За дваццаць, трыццаць гадоў можна прадбачыць абставіны, якія прывядуць да ракавога выпадку.

Я збольшага расказала амаль пра ўсё гэта Сяргею

Пятровічу, так, напаўголаса, быццам сама сябе загаворвала. Тут ён спытаў, менавіта якія знакі я бачу ў яго на далоні, няўжо зусім дрэнныя, і пра што яны гавораць: пра няшчасце ці, можа, нават пра тое, што прыйдзе смерць? Я адказала, што смерць кожнага з нас заўсёды побач, прыкладна на адлегласці з метр, і ёй не трэба аднекуль прыходзіць, проста наступае адпаведны час, калі арганізм згаджаецца на яе напад — вось і ўсё. Лепш заўсёды памятаць пра яе і пасябраваць з ёй. Ён усміхнуўся іранічна.

Над далонню кожнага чалавека яшчэ існуюць восем планет. Нават самая далёкая — Нептун — і тая займае на ёй невялічкі ўчастак. Ёсць на далоні і ўчасткі, якія належаць нашым родным, бацькам і дзецям. І ўсё гэта зноў у розных спалучэннях і варыянтах. Зараз многія з гэтых сіл жыцця былі якраз супраць яго. Я сказала:

— Вы вольны выбіраць. Магчыма, ваша воля справіцца з усім неспрыяльным. Але ведайце: мы аформім усе нашы дзеянні ў словы і нават занатуем іх на паперы. А занатаваныя словы набываюць сваю асаблівую моц і часта збываюцца.

— У такім выпадку досыць слоў, досыць размоў, — усміхнуўся ён і дадаў:

— Да сустрэчы, спадарыня Касандра.

3. Занатоўка гаспадыні

Для поўнай раўнавагі, хаця якая ўжо тут раўнавага, я вырашыла далучыць да ўсяго вышэйсказанага і сваіх некалькі слоў.

Назаўтра, пасля вечарыны, мне з раніцы патэлефанавала сяброўка Валянціна — жонка Сяргея Пятровіча, — бізнесоўца, які ўчора забег да нас на паўгадзіны і якому варажыла Яніна Мікалаеўна. Валянціна папрасіла прабачэння, што не змагла пайсці ўчора да мяне, але мы з ёй заўсёды без лішніх цырымоній. Не можаш, не хочаш — дык навошта сябе прымушаць?

Дык вось, Валянціна спытала, ці не хачу я прабегчы з ёй па магазінах, бо Сяргей даў ёй на два дні машыну (яна, дарэчы, таксама водзіць аўто), і машына да таго ж

Знак да нападу

з поўным бакам паліва, вось толькі трэба падкінуць яго з рانیцы на вакзал, бо ён едзе ў В. Я падумала і згадзілася, бо якая жанчына адмовіцца пабыць у магазінах, куды даўно хацела заехаць, ды не хапала часу. На грамадскім транспарце, дарэчы, не надта разгонішся: у мяне пасля тралейбуса адразу мігрэнь пачынаецца. Я згадзілася, бо яны нават паабяцалі заехаць па мяне, і пачала збірацца.

...У машыне, акрамя іх, быў яшчэ і кампаньён Сяргея Пятровіча — спартыўны мужчына гадоў сарака, якога ён быццам жартам прадставіў як целахоўніка, хаця хто іх ведае, можа, і праўда, я ў гэтых нюансах не разбіраюся.

Усім было чагосьці весела. Мы прыехалі на вакзал, і Сяргей Пятровіч выбіў у аўтаматах два білеты на электрычку.

— Я варажбітцы паабяцаў на электрычцы ехаць, — засмяўся ён. — Вось і паедзем. — І дадаў: — Да аэрапорта, вядома.

Я хацела застацца ў машыне, але Валянціна пацягнула і мяне праводзіць.

Ішло якраз на познюю восень. Я не люблю гэты час: дні ляцяць хутка, рана цямнее, халодныя дажджы, мокры снег, надвор'е мяняецца — цыклон за цыклонам. Да таго ж — вакзалы. Нідзе мяне так не ахоплівае туга, як на вакзалах. Наша сям'я раней жыла ў доме ля чыгункі. Цягнукоў я з дзяцінства баюся: памятаю, пачую гудок паравоза — бягу прэч, абы падалей. А тут яшчэ паўсюдны бруд, нахабныя каўказцы ў крамках са сваімі напаўп'янымі шлюхамі-прадаўшчыцамі, нашэце нейкіх жабракоў, цыганы, бамжы, мітусня... Як сказала б наша хірамантка — рай для энергавампіраў.

Да адыходу электрычкі заставалася каля хвіліны. Мы стаялі на пероне, а мужчыны заскочылі ў тамбур. Сяргей Пятровіч усё нешта наказваў жонцы пра дзяцей — я не прыслухоўваўся. Потым дзверы ў электрычцы зачыніліся, у адной іх палавіне была дзірка — нехта выбіў шкло. Сяргей Пятровіч, быццам не ўсё яшчэ дасказаў, высунуўся ў гэтую дзірку — гаварыў. Цягнік загудзеў, запрацавалі электрагенератары, ён

вось-вось павінен быў крануцца, але тут са свістам дзверы зноў рэзка расчыніліся — пэўна, машыніст вырашыў, што не ўсе яшчэ селі, ці ўвогуле правяраў сістэму, і мы ўбачылі, як адсечаная шклянымі зазубінамі, нібы нажом гільяціны, літаральна да нашых ног марудна спаўзла чалавечая галава. Яна яшчэ нейкую секунду — дзве вісела на кавалках скуры ды сухажыллях, а потым звалілася да нашых ног. Мы анямелі, а электрычка, між тым, кранулася.

Гэта была скрываўленая галава Сяргея Петровіча.

Я дрэнна памятаю, што было далей: пэўна, праз нейкі час электрычку спынілі стопкранам, тулава вынеслі, выклікалі міліцыю. Усяго гэтага я быццам не бачыла. Мусіць, гэта быў звычайны шок. Толькі адзін фрагмент адбіўся ў памяці: вусны адсечанай галавы вырашыліся, рот раскрываўся, а вочы некалькі разоў міргнулі. Потым мне медыкі растлумачылі, што мазгі чалавека ў такой васьмь сітуацыі (нішто сабе сітуацыя!) яшчэ трыццаць-трыццаць пяць секунд здольныя асэнсоўваць усё, што адбылося. Пра што думала яго галава ў тыя апошнія секунды, васьмь пытанне?

Цяпер увогуле трэба чакаць горшага. Мяркую, наша суполка ці, як казаў нябожчык, “кланчык”, хутка распадзецца, а я, як адвакат, пазбаўлюся многіх сваіх кліентаў, бо як бізнесовец, Сяргей Пятровіч пашыраў маю практыку. Дзіўны выпадак, але зараз усё непрадказальнае і поўнае небяспекі: губляем нават асцярожнасць. Але, як казалі старажытныя рымляне, — казум сенціт дамініус. Гаспадар сам нясе адказнасць за выпадковую страту рэчы.

Яніна Мікалаеўна, калі ёй паведамлілі, вельмі шкадавала, што не здолела пераканаць Сяргея Пятровіча ў той вечар, але потым працытавала класіка, што прырода, маўляў, не ставіць недарэчных выпадковасцей, яна хоць і вольна гуляе імі, але гэтае вольнае заўсёды разумнае. Я стала пабойвацца: ніколі не буду ў яе варажыць.

Застаецца даставіць выйграны заклад і далучыць сваю занатоўку да лістоў Яніны Мікалаеўны і нябожчыка.

Што і раблю.

“эНэЛА”

Адзін чалавек па прозвішчу Балаш паехаў з сябрамі на паляванне. Ён не быў заўзятым паляўнічым, але горад стаміў яго і таму чалавек прагнуў хоць на кароткі час змяніць абставіны.

Увечары паляўнічыя дабраліся да месца. Яны прыпаркавалі мікрааўтобус, выпусцілі сабак і пачалі рыхтавацца, каб на світанку ісці на балота. Егер, якога тут ведалі па мянушцы Жабнік, ціхі і несамавіты, да іх прыезду прынес у паляўнічы домік коўдры і матрацы і распаліў цагляную пліту пад павеццю. Карасёў з сажалкі, якіх ён налавіў днём, падсмажылі, успаролі бляшанку з тушонкай, нарэзалі хлеба і пачалі вячэраць.

Інжынеру Балашу нядаўна споўнілася сорак два гады. Гэта быў высокі, шыракаплечы мужчына з вузкім тварам, блізка пасаджанымі шэрымі вачыма і кароткай стрыжкай. Ён сядзеў спінай да яшчэ цёплай пліты і глядзеў прама перад сабой. Ноч хвалямі наплывала на яго ў кароткіх паўзах, што ўзнікалі ў гутарцы, і зноў аціхала ў зорнай чарнаце восеньскага неба.

Разам з Жабнікамі мужчын было чацвёра. Усе яны знаходзіліся ў стане ўзбуджанасці, які ўласцівы супольным выездам на прыроду: выпілі па чарцы, прагна закусілі, потым зноў выпілі і тады загаманілі паміж сабой. Жабнік таксама піў нароўні, але раптам пахіснуўся і аб’явіў, што пойдзе спаць. Гутарка працягвалася, але была яна, як і раней, быццам штучная, нібы ў армейскай казарме, дзе рэдка пачуеш шчырае слова, а афіцэры нападзітку чмураць адзін аднаго анекдотамі.

Яркая ўспышка неспадзявана асвятліла цёмны край лесу, потым адтуль святло снопам скочыла ўгару і праз імгненне згасла.

Мужчыны зазбіраліся спаць.

— Пэўна, метэарыт, — сказаў нехта.

— Энэла.

— Можа, што выбухнула?

— Дык гуку ж не чуваць.

— Спытаць у Жабніка — ён тут усё ведае.

— Не дапытаецца. Надзвычай меланхалічны тып. І ногі не трымаюць. Спяваецца, небарака.

Так яны гаварылі паміж сабой па дарозе да паляўнічага доміка, які, зрэшты быў звычайнай сялянскай пуняй. Жалезныя салдацкія ложка стаялі прама на земляной падлозе.

Праз некалькі хвілін заснулі. Інжынер Балаш прыслухаўся да храпу і зірнуў на гадзіннік. Сабакі непакоіліся, камар звінеў над галавой. Туга раптам ахапіла яго. У апошні час гэта здаралася з ім усё часцей, і тады ён гадзінамі ляжаў у сябе дома на канапе ці адчыняў дзверы на балкон, дзе сядзеў у крэсла-качалку і сядзеў так, не азваваючыся, да ночы, і толькі калі горад сціхаў, то і яму быццам становілася лягчэй. Не спалася і цяпер. Сабакі зноў забурчэлі, і ён выйшаў з пракуранага, напоўненага храпам памяшкання на падворак. Цемра ахінула яго вільготнай прахалодай. Інжынер Балаш доўга сядзеў так у цішы ночы, прыслухоўваючыся да шолаху лесу, а затым вярнуўся ў пуню.

Жабнік разбудзіў іх на досвітку, пасля чаго яны адвязлі сабак і рушылі на балота. У паветры клубіўся туман. Неўзабаве Жабнік пачаў “рассыпаць” групу, і інжынер Балаш рушыў убок, а потым скіраваў у сасоннік, дзе было сушэй, паклаў на зямлю куртку, зараджанае (ён праверыў) ружжо, лёг сам і пачаў слухаць, як рыпяць і шамацяць лісцем дрэвы. На балота яму не хацелася.

Раптам інжынер Балаш заснуў. Яму прысніўся дзіўны сон, быццам да яго падышлі двое незнаёмых людзей, па знешнім выглядзе таксама паляўнічыя, і папрасілі пагрэць рукі ў яго на грудзях, бо, тлумачылі

яны, пальцы ў іх замерзлі, а трэба націскаць на куркі, а яны не могуць, і прыклалі халодныя рукі яму, незадаволенаму, да грудзей, але тут інжынер Балаш прачнуўся, зірнуў на гадзіннік і ўбачыў, што праспаў дзве гадзіны. Сапраўды, было халаднавата. З балота зрэдку чуліся стрэлы. Ён ляжаў, паліў цыгарэту і думаў. Да леснічоўкі ён вярнуўся, калі ўсе ўжо былі на месцы. Але ніхто не хваліўся забітымі качкамі і не жартаваў.

— Жабнік звар'яцеў, — патлумачылі яму. — Паслалі ў вёску па жонку з сынам.

— І ў чым выявілася яго вар'яцтва? — спытаў інжынер Балаш.

— Пэўна, дэлірыум трэмэнс. Белая гарачка. Вясліца, спявае. Сцвярджае, што сустрэў на балоце іншапланецян. Ружжо, вось, на ўсякі выпадак, адабралі.

— Наліце паўшклянкі, хай глыне.

— Не дапамагло.

Жабнік сядзеў пад павеццю і ўсміхаўся. Яго ва-тоўка і боты валяліся побач. Ногі былі звязаныя. У во-чы ён не глядзеў.

Інжынер Балаш прысеў насупраць.

— Вы нешта ўбачылі на балоце? — спагадліва пацікавіўся ён.

Жабнік згодна кіўнуў.

— Іншапланецян, — сказаў ён. — Іх было двое. Яны папрасілі мяне прадаць ім маю душу. У абмен на шчасце. Давялі, што адна ў іх ужо ёсць, а трэба яшчэ і другая.

— І вы прадалі? — спытаў пасля паўзы інжынер Балаш.

— Так. А навошта яна? Яны вынялі ае адсюль, — Жабнік паказаў на свой живот. — Яна свяцілася, як лямпачка. Усёй карысці.

Інжынер Балаш расшпіліў Жабніку пінжак і кашулю.

— На вас не відаць ніякіх слядоў гвалту, — заўважыў ён.

— Так. Я нічога не адчуў. Затое я шчаслівы.

Жабнік быў вясёлы і ўвесь час імкнуўся спаваць.

— І якія яны былі, тыя іншапланецяне? — раптам пацікавіўся інжынер Балаш.

— Звычайныя. Двое. Апанутыя, як і мы. Я іх зусім не спалохаўся. Наадварот, яны забралі ў мяне патроны і разрадзілі ружжо — баяліся, што я адбяру назад сваю душу.

— Вас проста разыгралі, — сказаў інжынер Балаш. — Цяпер каго хочаш развялося — і жартаўнікоў таксама. А можа, вам прымроілася?

Ён гаварыў гэтыя супакойлівыя словы, але раптам адчуў, як халодная хваля пракацілася ў яго па спіне. Там, у лесе, як ён спаў... Калі душа Жабніка была другой, то ў каго яны забралі першую? Ён успомніў пра ружжо. Калі ў ствале ёсць патрон, а ён ні разу не стрэліў у лесе — значыць яго падазрэнні беспадстаўныя, а Жабніка трэба ў вар'ятню. Бо ён дакладна памятаў: калі спаў і сніў той дзіўны сон, ружжо было зараджана...

Інжынер Балаш пакрочыў у пуню, знайшоў сваё ружжо і “пераламаў” ствол.

Патрона ў ім не было.

...Вярнуліся ў горад вечарам. Ужо калі жонка з дачкой звыкла сядзелі ля тэлевізара, інжынер Балаш выйшаў на балкон і пачаў гушкацца ў крэсле-качалцы, як гэта рабіў і раней.

Горад аціхаў. З расчыненых вокнаў дома насупраць гучна і з надрывам спявалі па-расійску, і інжынер Балаш падумаў, што спяваць сталі ўсё часцей. Быццам станавілася ўсё больш і больш шчаслівых. Быццам не было на свеце цемры, у якой спатыкаюцца на шляху, усеагульнай здрады і ахутаных туманам балот.

Інжынер Балаш падумаў пра гэта па інерцыі, бо так думаў раней. Цяпер жа ён з прыемнасцю ўспрыняў маты і нават прытупваў у такт нагой.

На балконе насупраць заспявалі гучней, з ненатуральна-вясёлым імпэтам. Хіба кожны з іх таргаваўся на балоце з іншапланецянамі? — меркаваў, між тым, інжынер Балаш. — І ўвогуле ўсё лухта, падумаў ён і засмяяўся. Шчасце распірала яго. Ён зарагатаў, апантана заспяваў сам, а потым раптам загікаў у такт музыцы і затупаў нагамі, не зважаючы на скамянелыя твары дачкі і жонкі, якія ўзніклі за шклом балконных дзвярэй.

ЗМЕСТ

Раманы

- Ліст у галактыку “Млечны шлях” 4
- Пятая цэнтурья, трыццаць другі катрэн 83
- Любіць ноч — права пацукоў 236

Аповесці

- Апладненне ёлупа 328
- Сезонныя гульні ў футбол 370
- Лавец святла поўні 400

Апавяданні

- Апошні кінасеанс позна ўвечары 472
- Амерыка 481
- Птушка Квезал і Месяц 493
- Ізумрудна-зялёныя мухі 500
- Усе малпы любяць бананы 517
- Уначы гучней бруяць фантаны 524
- Коткі ў бібліятэцы 537
- Знак да нападу 546
- эНэЛА 555

Літаратурна-мастацкае выданне

Станкевіч Георгій Васільевіч

Апладненне ёлупа

Раманы, аповесці, апавяданні

Адказы за выпуск
Вокладка

А.У.Гайдук
У.Гадун

Падпісана ў друк з гатовых дыяпазітываў
заказчыка 00.00.2004.

Фармат 84x108 ¹/₃₂. Папера афсетная.

Гарнітура SchoolBook. Друк афсетны.

Умоўн. друк. арк. 29,4. Ул.-выд. арк.27,3.

Тыраж 2 000 экз. Заказ 3150.

Рэдакцыя газеты "Настаўніцкая газета"

ЛИ № 02330/0056996 от 01.04.2004.

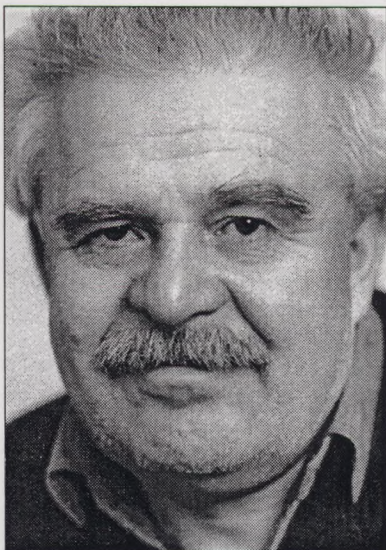
220034, Мінск, вул. Захарава, 42. Тэл.: 285-29-20.

e-mail:belredng@unibel.by

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства

"Выдавецтва "Беларускі Дом друку".

220013, Мінск, пр. Ф.Скарыны, 79.

ЮРЫ СТАНКЕВИЧ

Празаік, драматург, сцэнарыст. Культавая асоба сярод моладзі правага накірунку. Літаратурную дзейнасць пачаў у 1988 годзе. Раман "Любіць ноч — права пацукі" (1998) прынёс яму прызнанне на радзіме і за яе межамі. Аўтар трох раманаў, шматлікіх апавесцяў і апавяданняў, а таксама некалькіх п'ес і кінасцэнарыяў. Сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі і беларускага ПЭН-цэнтра. Творы Юры Станкевіча — жорсткія, алегарычныя, прытчавыя — дапамагаюць асэнсаваць многія праблемы жыцця сучаснага чалавека.

Юры Станкевіч

КОРЬЯ СЪДНКЕВІЦЪ **ЮРЦЪ** **СТАНКЕВІЦЪ** **СН** **КОРЬЯ** **СЪДНКЕВІЦЪ** **ЮРЦЪ** **СТАНКЕВІЦЪ** **СН**